

Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar

Történelemtudományi Doktori Iskola

Medievisztika Doktori Program

Szerbek Magyarországon a XIV. század végétől a XVI. század elejéig

(1389–1526)

Doktori (PhD) értekezés

Készítette:

Obradovic Nenad

Témavezető:

Dr. Almási Tibor tanszékvezető egyetemi docens

Szeged 2023

Tartalomjegyzék

Bevezető	5
1. Források	7
1.1. Elbeszélő kútfők	7
1.1.1. Szerb elbeszélő források	8
1.1.2. Nyugati elbeszélő kútfők	10
1.1.3. Oszmán elbeszélő források.....	16
1.1.4. Bizánci források.....	17
1.2. Okleveles források	18
1.3. Irodalom	22
2. Előzmények	25
3. Rigómezőtől Ankaráig (1389–1402)	27
4. A despota-állam (1402–1458)	35
4.1. A despota cím	35
4.2. Hűbérviszony Zsigmond királlyal.....	39
4.3. A Sárkányrend	42
4.4. Birtokadományok	43
4.4.1. Birtokvesztések.....	60
4.4.2. Birtokigazgatás	65
4.5. A szerb despoták szereplése Magyarországon.....	74
4.6. A Tatai szerződés	76
4.7. Migrációs folyamatok.....	81
4.8. A királyi rácok	84
4.9. Kantakuzina (Katalin) Cilli grófnője.....	85
4.10. Ráckevei szerbek.....	90
5. A Mátyás-kor (1458–1490)	92
5.1. Mátyás király uralkodásának első évei.....	93
5.2. Vuk despota és a Jakšićok magyar szolgálatban.....	96
5.3. Banović Radič és családja Magyarországon.....	100
5.4. A szerbek szerepvállalása Mátyás király országában	101
5.4.1. Az 1467-es erdélyi lázadás.....	101
5.4.2. Hadjárat Podjebrád György és a lengyelek ellen (1468–1474).....	102

5. 4. 3. Újlaki Miklós királysága Boszniában	105
5. 4. 4. Jajcai bánság	110
5. 4. 5. A szentszávai hercegek Magyarországon	111
5. 4. 6. Harcok Homonnánál és Nagymihálynál	114
5. 4. 7. Hadakozások III. Frigyes ellen	115
5. 4. 8. Szerbek Mátyás király harcaiban az oszmánokkal	117
5. 4. 9. Harcok Ausztriában (1479–1486).....	144
5. 4. 10. Vuk despota és a Jakšićok birtokainak fejlődése.....	145
5. 4. 11. Branković István despota fiainak eljövetele Magyarországra.....	151
5. 4. 12. Szerbek diplomáciai feladatai Mátyás király uralkodása idején	156
5. 4. 13. Harcok Sziléziában 1488-ban.....	166
6. Jagelló-kor (1490–1526).....	168
6.1. Trónutódlás körüli belviszályok	168
6. 2. Harc az oszmán törökök ellen.....	171
6. 2. 1. Az 1514-es parasztháború	175
6. 2. 2. Nándorfehérvár 1521. évi védelme.....	178
7. A szerbek helyzete Magyarországon.....	186
7. 1. Mások szemében	199
8. Összegzés.....	201
9. Függelékek	204
9. 1. A szerb despoták titulusa magyarországi oklevelekben.....	204
9. 2. A despota-birtokok archontológiája	206
9. 3. Genealógiai táblázatok	214
10. Bibliográfia	217

Minden kutatás nagy lendülettel és elvárásokkal tölti el az embert, de egyidejűleg igen sok apró, néha pedig bosszantó feladat elé is állítja. Kutatásom és jelen írásom nehézségeinek legyűrésében sokan segítettek nekem.

Legelőször szüleimnek szeretnék hálát mondani azért, hogy több mint két évtizeden át támogattak tanulmányaim alatt. Önzetlen önfeláldozásuk hozzájárult, hogy eljussak eddig. Eme értekezés megteremtésében témavezetőmnek, Dr. Almási Tibor Tanár Úrnak szeretném külön kifejezni hálámat azokért az erőfeszítésekért amelyeket disszertációm szakmai és nyelvi javításaiban nyújtott nekem. Ezekkel lehetőség nyílt, hogy az olvasó elé egy teljes, követhető és nyelvileg is kitűnően érthető írás kerüljön. Köszönetet szeretnék mondani Dr. Petrovics Istvánnak és Dr. Halmágyi Miklósnak az értekezés munkahelyi vitájához készült opponenciákban adott tanácsokért és adatokért, amelyek emelték eredményeim színvonalát. Szintén hálás köszönet illeti Dr. Draskóczy Istvánt, Dr. C. Tóth Norbertet és Dr. Szabó Pált tanácsaikért és segítségükért, amelyek nélkül jelen munkám ugyancsak szegényebb lenne. Dr. Papp Sándor lekötelezett egyrészt azzal, hogy új szempontokat tárt elém a téma oszmán-török szemszögéből, másrészt pedig támogatásával egyes forrásszövegek fordításának néha igen fárasztó legyűrésében. A külföldi irodalom felkutatásának terén igen sok nehézségtől szabadítottak meg Dr. Nedim Rabić és Dr. Dženan Dautović, akik számomra nehezen elérhető nagyfontosságú munkákat bocsátottak felhasználásra. Végül, de nem utolsó sorban Báлинд Árpádnak köszönöm baráti segítőkészségét. Hálával tartozom ezenfelül minadazoknak, akik tanácsaikkal és bátorításukkal hozzájárultak eme eredmények formába öntéséhez. Mindezekkel együtt végül annak elháríthatatlan kinyilatkoztatásával tartozom, hogy minden szóvá tehető hiba egyedül nekem róható fel.

Legvégül pedig soraimat azoknak szentelem akik tanulmányaimat hosszan támogatóan kísérték, de a halál ellehetetlenítette őket abban, hogy lássák a végeredményt. Ezek nagyszüleim, Milenko és Božidarka, valamint nagynéném, Teréz.

Bevezető

Mindennek, ami csak létezik, a gyökerei a közeli vagy a távoli múltba nyúlnak vissza. Ezért alapjában véve igaz az az állítás, miszerint csak a múltat lehet biztosnak tekinteni. A történelemtudomány számára ebből eredően minden a tanulmányozás tárgya lehet, ami az emberiség múltjához kötődik. Mivel az ember eredendően nem magányos lény, természetszerű, hogy körülötte különböző csoportok képeződnek. Ezek a létezési kereteket teremtő társadalmi hovatartozások sokban befolyásolják, illetve meghatározzák az emberi magatartásokat, a szokásvilág és a világkép alakulását. E felsorolt lenyomatokról elmondható, hogy azok az egyén szerves részeivé válnak. A hovatartozás egyik legfontosabb dimenziója az etnikum és annak kultúrája. Egy-egy nép története ezért számos kutatási lehetőséggel kecsegtet, ugyanakkor minden vizsgálati esetben igen nagyszámú és szerteágazó, nehezen tisztázható kérdés vetődik fel. Ezek egy részére ugyan a történész a képességei és meggyőződése szerint olykor megnyugtató válaszokat találhat, ám az alapos vizsgálódásnak mégis gyakran adódik olyan következménye, hogy a problémák más részére mégsem terjed ki egykönnyen a tisztánlátás. Az elemzések során a kutató által maga előtt görgetett nehézségek nemegyszer egész problémahalmazt tornyosulnak össze, és ilyenkor eredményként azzal kell a kutatónak végleges válaszok helyett beérnie, hogy sikerült egy a további kutatásoknak célt adó újabb feladatot pontosabban körvonalaznia. A múlt tanulmányozásába mélyedve a kutatói gondolkodást a lehető legteljesebb mértékben függetleníteni kell az aktuális világ mindennapjainak pillanatnyi érdekviszonyaitól, szükségleteitől, előítéleteitől és tévhiteitől, majd szabadulva ezektől ildomos a kutató számára egy másik világ letűnt szokásainak, élet- és világszemléletének szem előtt tartásával, a letűnt idők elmúlt életeit megértve és tiszteletben tartva a pontosabban kirajzolódó múlt logikája szerint megfogalmaznia megállapításait. Ahogyan az ember, úgy természetesen a nép sem elszigetelt szervezet. Ezért egy nép múltjának a maga teljességében való megértése mindig csak tökéletlenül megvalósítható törekvés marad, vagy éppen szinte lehetetlenség számba menő próbálkozás, ha azt izoláltan, pusztán önmagára összpontosítva szemléljük. Banális kijelentés, hogy a jelen munka tárgyát képező középkori világban is folyamatos volt az emberek és a népek érintkezése egymással. Minden érintkezés kölcsönös hatásokat vont maga után, és egyik fél sem maradt ebben a folyamatban változatlan. Véleményünk szerint a történész számára a múltat megérteni célzó feladatai között kimagasló fontossága van a másokkal létesített kapcsolatok kutatásának. Ez különösen igaz, ha szomszédos népek összeköttetéseiről van szó. Elvégre ezeknek a kapcsolatoknak a tanulmányozása fényt deríthet számos kölcsönhatásra, és így szélesedik az önfelismerés felé vezető út. Semminek, így egyetlen népnek sem ismerhető meg árnyaltan a története, ha azt elzártan szemléljük, minthogy a kép ezáltal mindig egyoldalú és felemás marad.

Amikor a magyar és a szerb népről beszélünk, ismeretes, hogy ezek az érintkezések többszázéves múltba tekintenek vissza. Kapcsolataik változékonyak voltak, szembenállásoktól háborúskodáson keresztül a rokoni kapcsolatok létesítéséig nyúltak. A magyar és a szerb nép történetében a középkor máig ható következményeket hagyott maga után. Gondoljunk csak arra a tényre, hogy a középkori szerb kultúrának megannyi eleme és gyümölcse Magyarországon, az új hazában vészelt át a turbulens időkben. Emigrációban ugyan, de a késő középkor idején a szerbség elitje a Szent Korona felségterületén várta országának felszabadítását. Ez idő tájt állították fel vallási és kulturális központjukat a Szerémségben a despotáknak a kölpenyi udvara körül, azok kultuszaira és kolostoraira alapozva. Magyarország királyainak pedig zömük katonai szolgálatot ajánlott fel, hadakozva a Száva-Duna partjától egészen Lausitzig.

Kutatásunk igyekszik a forráskritika alapján rekonstruálni ezeknek a viszonyoknak egy részét a XIV. és a XVI. század közötti időszakban. Érdeklődésünk középpontjában egészen határozottan a Magyarország felé irányuló szerb migrációnak, a letelepedett lakosság elhelyezkedésének, a befogadó ország társadalmába való beilleszkedésének kérdései állnak, továbbá az ezen folyamatokra kiható és az azokat gyorsító, bátorító tényezők feltárása. Ezen felül nem érdektelen törekvésünk a letelepedés területének pontosabb lokalizálása sem. Mivel a betelepülők nem meg gondolatlanul és véletlenszerűen költöztek be, lényeges célként adódott megvizsgálni a szerbség elitjének helyzetét, elvárásait, politikai aktivitását és más ténykedését is. Ezért a rekonstrukció során helyet kapnak az eseménytörténet elemei, a szerb, magyar és oszmán állami rendszerek működési elvei, illetve a hadtörténet mozzanatai. Mindezek keretként szolgálnak ahhoz, hogy megértsük a migrációs folyamatok mozgatórugóit, illetve az érvényesülési lehetőségek alakulásait a változó időkben. Történetfeltárásunkat azonban nem szándékozunk mindössze ennyiben körvonalazni, illetve behatárolni. Elvégre a történeti földrajz, bizonyos szintig a történeti demográfia, vagy a társadalom- és vallástörténet segítségével sokkal részletesebb képet lehetne kapni az uralkodó ideológia változásáról, továbbá a kulturális és vallási élet bizonyos momentumairól egyaránt. Itt érdemes kitérni a korszakhatárok precízebb megfogalmazására is. Kezdőpontként a rigómezei ütközetet tekintjük (1389) – nem hagyva teljesen figyelmen kívül eközben Lázár fejedelemnek I. Lajos és Zsigmond királyokhoz fűződő viszonyát sem –, mivel a szerb-magyar kapcsolatok gyökeres változásai az 1389 utáni időszakban jelentkeztek. Ugyan mára már a magyar középkor kapcsán az 1526-os korszakhatár helyett egyes vélemények szerint más lehetséges záró dátumról is beszélhetünk, mégis a mohácsi csatát tekintjük záróeseménynek. Tisztában vagyunk ugyan vele, hogy a magyarországi szerbek történetében – akiknek a vezető rétege a későbbi időkben kimagaslóan jelentékeny szerepeket játszott az események alakulásában – ez mesterkéltnek tetsző határesemény, ám ezzel együtt is feltétlenül szem előtt tartandó körülmény, hogy az 1526 utáni időszakban alapvetően módosultak azok az életkeretek, amelyek között tevékenységüket és életmegnyilvánulásukat a továbbiakban kifejtették. Mindezekon kívül a záró dátumot illetően az is megfontolásra int, hogy az adattömeg kiszélesedése erősen ellene szól témánk összképe és értékelése kiteljesítésének a következő évtizedekre vonatkozó módszeresebb vizsgálatok irányába. Jovan Nenad mozgalma talán a legjobb példa arra, hogy milyen nehézségekkel járna, ha a kutatás időbeli kereteit túlzottan kitoldanánk. Már csak önmagában ez a mozgalom – amelyről a források nem különösebben bőbeszédűek – monografikus feldolgozást kapott nemrégiben. Ezért véleményünk szerint az 1526-os évet érdemes határévnak tekinteni, az azt követő időkről pedig csak vázlatos kitekintést tenni, feltüntetve a további kutatási lehetőségeket témánk tekintetében.

Feladatunknak tekintjük tehát megválaszolni, hogy miként alakultak a magyar-szerb kapcsolatok a rigómezei és a mohácsi ütközet között eltelt időben, közelebbről pedig, hogy a politikai és katonai történések hogyan hatottak a vándorlási folyamatokra, hova települtek be a menekülő szerbek, kik vezették őket, hogyan alkalmazkodtak és tagolódtak be a befogadó állam társadalmába. Tisztázni szeretnénk emellett, hogy milyen céljai voltak a szerb elitnek, és hogyan akarták azokat megvalósítani, milyen feladatkörben fordultak meg a soraikba tartozók az új hazában, illetve Magyarország királyai milyen megfontolásból támogatták a betelepülést. Ezekre a kérdésekre keresve a válaszokat igyekszünk az adott forráslehetőségek határai között magragadni és megvilágítani a változatos természetű intenzív érintkezések hatásait és következményeit a szerb nép kultúrájára, valamint önképének és vallási életének alakulására.

1. Források

A Magyarországhoz kötődő szerbek történetének tanulmányozásához elsődlegesen a diplomatikai forrásanyag és az elbeszélő kútfők állnak a kutatók rendelkezésére. Ismeretes, hogy a Balkán térsége iránt a történelmi idők pusztító eseményei nem voltak különösebben kegyesek. A forráskutatás szempontjából ez alatt azt értjük, hogy a múlt viharainak tombolása megfosztotta a balkáni népek történetkutatóit a középkori államok szinte teljes oklevéltermésétől. Emiatt az ilyen természetű forrásaink ritkán fellelhetők vagy nagyon hézagosak. A történész számára mindazonáltal ez a megállapítás semmiképpen nem szolgálhat kifogásként. Kedvezőtlen helyzetében a kutató a múlt rekonstrukciójával kénytelen a meglévő forrásanyag birtokában próbálkozni, mégha ez annak kényszerével is jár, hogy az erőfeszítéseket a lehető legtöbb és legkülönbözőbb módszertanilag elfogadható eljárás alkalmazásával kell kifejtjenie, továbbá, hogy a vizsgálati eredmények érvényét az ellenőrző adatok hiánya nemegyszer ezzel együtt is bizonytalanságban tartja.

1. 1. Elbeszélő kútfők

Elbeszélő forrásokat felhasználó történészek sokszor kerülnek abba a helyzetbe, hogy effajta kútfőik kortárs szerzőktől származnak, amely adottságnak egyszerre mutatkoznak erős és gyenge oldalai. Az erősségek sorában kiemelkedik annak jelentősége, hogy a leírtakban a szerzők megélt világa elevenedik meg, ezáltal pedig az auktorok saját koruk gyermekeiként jellemzően spontán hitelességgel jelenítik meg az elmúlt idők mindennapjait az olvasók előtt, ami felbecsülhetetlen értéket képvisel. Természetesen a gyengeségeket is túlnyomórészt maguknak az íróknak a személye képezi, még akkor is, ha legjobbjai tudatosan igyekeznek elfogultságaikat elnyomni vagy legalábbis csillapítani. Ha már tollat ragadott egy szerző, még a legjobb törekvések mellett sem függetlenítheti magát teljesen saját személyének beágyazottságától a maga korába, tulajdon világnézetétől, érdekeitől és ellenszenvétől, más szóval önnön szubjektivitásától. Bár a beszámoló írói esetenként hangot is adnak objektivitásra törő alapállásuknak, a pártos szemlélet árulkodó jeleként a dolgok elhallgatása és kihagyása így is megfogható lesz műveik lapjain. Az efféle eljárások nem feltétlenül nevezhetők akaratlagosoknak, elvégre a szerzők eközben a formai minőséggel és az irodalmi értékekkel kapcsolatos elvárásokat is szemük előtt tartva összetett igényeknek próbáltak megfelelni, és azután ezek talaján letek a maguk megoldásaihoz követendő útmutatást. Más-más okokból válogatnak az adatok között, és természetesen elsősorban azokat hasznosítják belőlük, amelyeket írásuk célja és olvasók feltételezett igénye szempontjából hangsúlyosaknak ítélték. Így az, aki egyházi személyként (Bölcs Konstantin) szentéletű hőst állít elbeszélésének középpontjába, nem meglepő módon annak vallásosságát és bölcsességét emeli ki, egy utazó vagy kém (Bertandon de la Broquière) a látott vidékek sajátosságait és az ottlakó népek szokásait tekinti elsősorban bemutatandónak, míg egy udvari író (Antonio Bonfini) a megrendelő elvárásaira kénytelen valamilyen mértékig tekintettel lenni. Belátható az is, hogy a közölt adatok mineműségére ugyancsak befolyással van a szerző világnézete, világképe is, amely nem függetleníthető társadalmi hovatartozástól és ezzel összefüggésben tanultságától. Bár mindezek azt a látszatot erősítik, hogy az elbeszélő kútfők számos nehézséget és csapdát hordoznak magukban, ezzel együtt is régóta ismeretes, hogy alapos forráskritikával és némi leleményességgel mégis értékes információkat lehet belőlük kihozni. Egy-egy szerző hallgatását néha személyes véleménynyilvánításként vagy a megrendelő felfogását tükröző mozzanatként kell értékelnünk. Előfordul, hogy a téves adatközlés valójában a szélesebb köznépi körök mendemonda-világának terméke (Szerémi György), ami szerencsés bepillantást enged az eliten kívüli társadalmi rétegek –

amúgy ritkábban érzékelhető – felfogásába. Másfelől az elbeszélő kútfők igazán csak akkor nyújtják teljes forrásértéküket, és nyernek elsőrangú hasznosulást, ha a kutató nem izoláltan kezeli azokat. Tehát minden író beszámolója azáltal kaphat nagyobb megbízhatóságot, ha a történelmi vizsgálódás kiterjed a szerző személyére, világlátására, érdekvizonyaira és a közlés okaira is, ezenfelül pedig ha össze tudjuk vetni más hasonló természetű szövegek közléseivel. Legszerencsésebb helyzeteknek azok az esetek tekinthetők, amikor más jellegű forrásszövegekben (diplomatikai, numizmatikai, stb. kútfők) is leellenőrizhető egy-egy író vallomása. Témánkhoz a forrásértékének megállapítása terén bőven lehet különböző természetű és minőségű szövegeket találni.

1.1.1. Szerb elbeszélő források

1.1.1.1. Bölcs Konstantin

A szerb nyelven írott elbeszélő források ugyan a középkorkutatásban nem számítanak a ritkaságok közé, bőségről azonban korántsem beszélhetünk. Ennek okai számosak, amelyek sorába az enyészetre vezető idők pusztító hatása, valamint a társadalmi fejlődés megrekedésének negatív fejleményei egyaránt beletartoznak. A szerb nyelven írott narratív források között nagyfontosságú egyedi értesülésekben bővelkedő közléseire tekintettel minden bizonnyal az élre kívánkozik az az életrajz, amelyet Bölcs Konstantin (Konstantin Filozof, Konstantin Kostenečki)¹ jegyzett le Lazarević István despotáról. Ez az alkotás bár formailag kétségkívül a biográfiai természetű, legendaszerű középkori szerb *žitije*² műfaj – azaz a szentek életét elbeszélő egyházi szövegek – vonásaira emlékeztet,

---

¹ Bölcs Konstantin a bulgáriai Koszteneceben látta meg a napvilágot. Kolostori oktatásban részesült, ahol is magáévá tette Jeftimije pátriárka nyelvi és helyesírási felfogásának gyakorlatát. Az oszmánok elől menekülve valamikor 1410 és 1413 között települt át a szerb despoták államába, ahol a szerb egyház vezetője, Nikon pátriárka környezetébe került, és István despota támogatását is élvezte. Leggyakrabban Nándorféhvárott tartózkodott, ahol az udvari iskola vezetőjeként működött. E pozíciójában minden bizonnyal jól kamatoztathatta grammatikai tudását és fordítói képességeit. Magas szintű felkészültsége és kiváló képességei birtokában diplomáciai feladatokat is ellátott, és ezek keretében megfordult a Közél-Keleten is. István despota halála után Vranje, Preševo és Inogošte urához, Uglješa keszárhoz költözött. Legjelentősebb műve az általa minden bizonnyal igazán tisztelt néhai urának, István despotának az életrajza, bár nem ez az egyetlen ismert alkotása. Tollából származik egy nyelvtannal foglalkozó mű, amelynek a címe *Skazanija o pismenih*, továbbá néhány egyházi és világi természetű szövegnek a fordítása. *Konstantin Kostenečki/Konstantin Filozof*, in: *Srpski biografski rečnik (a továbbiakban: SBR)* 5, ed. Popov, Č., Novi Sad 2011, 200–201. (a vonatkozó rész Subotin-Golubović, T., és Grbić, D. munkája).

² A *žitije* a középkori mártíriumokból kifejlődő hagiográfiai irodalomhoz tartozó műfaj, amely Dimitrije Bogdanović szerint a Biblia folytatásának elképzelésén alapszik. Ezért bibliai idézetek és közhelyek nagyszámban fordulnak elő ezekben a szövegekben, amelyek olvasását mint hivatalos irodalmat az egyház szívesen szorgalmazta és szerfőltt javallotta. Jellemzően volt rövidebb (*prološko žitije*) és hosszabb változatuk (*opširno žitije*) is. A rövidebbeket az írásban szereplő szent ünnepnapján tartott liturgia idején olvasták fel, míg a hosszabbakat a kolostori ebédlőben étkezés idején, néha több napon át. A szentek életrajzait alapvetően tanító jelleg hatja át, olyan igyekezettel, hogy a híveket a szentek életéhez méltó magatartás követésére ösztönözzék. Ahogyan a műfajjal kapcsolatos formai elvárás is megkövetelte, a szerzők a hős életét végigkísérik a születéstől a halálig, majd a szent által végbevitt csodák segítségével azon is túl. Mindezek taglalását szokás szerint egy bevezetés előzte meg. A szerzők általában kiemelik a szent szüleinek vallásos buzgalmát, hazájának szépségeit és gazdagságát, a hős iskoláztatását, megkísérelvén emellett egyfajta etimológiai magyarázatot is találni annak nevéhez. Általánosan jellemző bennük, hogy a hős gyermekként koravén, nem kedveli a játékokat, és a világi hívságot. Felnőttként igyekszik elvonulni a világtól, sanyargatja magát és tűr, elutasítja a hatalmat és a házasságot. Emellett próféciaikat mond, és környezetét halála előtt is oktatta tanácsokat hagy maga után. Forrásértékű elemekkel jobbra ott lehet számolni bennük, amikor a közlések vallási üzeneteit életrajzi adatokkal igyekeznek alátámasztani. A szerb *žitije*-irodalomról szólva fontos leszögezni, hogy annak termékei általában valóságközeliebbek a megszokottnál, nem ritkán pedig olyan uralkodókról is szólnak, akiket elkerült azután a szentté avatás. Mindazonáltal a műfajba sorolható alkotásokat nem lehet mégsem tisztán és teljességgel életrajzi munkáknak tekinteni. Helytálló megfigyelés, hogy megszövegezésükben saját koruk erkölcsi felfogása, értékvilága és uralkodói ideológiája rendre vegyül a hagiográfiával, aminek révén ezek az alkotások jól kiaknázható, hasznos forrásai lehetnek az eszmetörténeti kutatásoknak is. Trifunović, Đ., *Azbučnik srpskih srednjovekovnih književnih pojmova*, Beograd 1990, 47–77.; Niederhauser E., *A történetírás története Kelet-Európában*, Budapest 1995, 422–423.; *Žitije*, in:

Konstantin mindazonáltal a despotát sokkal inkább államférfiként és vitézként ábrázolja, míg a vallási motívumok alapvetően csak az előadás háttéréül szolgálnak.³ Elbeszélésében többször utal a szerb-magyar kapcsolatok egy-egy mozzanatára, többek között a hűbéri viszony keletkezésére, a birtokadományokra és arra a tiszeteletre, amelynek István despota örvendett Magyarországon. A szövegértelmezés szempontjából hátrányos körülményként említendő viszont, hogy Konstantin nem foglalkozott különösebben az időrenddel, mivel narratív technikája nem az események kronológia rendet követő elbeszélésére épül, emellett pedig nyelvezete is gyakran megnehezíti, illetve bizonytalanná teszi az értelmezést.

Ugyanebbe a műfajba (*žitije*) tartoznak a Branković család utolsó képviselőinek – a vak István despotának, valamint nejének, Angelinának és fiaiknak, Györgynek és Jánosnak – az életút-leírásai. Ezek a szövegek a despoták államának bukása után keletkeztek, és leginkább arra nézve engednek bepillantást a kutatóknak, hogy a Magyarországon élő szerb elit milyen politikai elképzeléseket követett, illetve hogy népük szélesebb tömegei miként tekintettek ezekre az elképzelésekre és hordozóik személyére. Maguk a szövegek a Branković családból származó utolsó despotákat olyan szerb uralkodóknak tekintik, akik követni törekedtek a Nemanja állam hagyományait, fenntartva a despota-állam újjáépítési lehetőségének reményét. Életpályájuk is sok vonatkozásban azt tükrözi, hogy jobbra a felmenőik által kitaposott utat igyekeztek járni.⁴

1.1.1.2. Letopis-ok (Évkönyvek)

Szerb nyelvű elbeszélő forrásként említést érdemelnek az évszámokhoz kötött rövid feljegyzések, amelyeket *letopisként* szokás megjelölni. Bár hasonlóságot mutatnak az *annalesek* műfajával, a régebbi *letopisok* nem kronológiai szempontok alapján csoportosítják az eseményeket, hanem a szerkesztés rendezőelve a mindenkori uralkodó személyéhez kapcsolódik. Ténylegesen csak az újabb keletkezésűek beszélnek el az eseményeket időrend szerint. Változatos természetű híryananyagukat nem csak a szerb történelem eseményeiből merítették, hanem olykor-olykor a magyar, a havasalföldi, a moldovai, az oszmán és más népek történetének alakulására is utalnak. Az idő múlásával a magyarság egyre jelentősebb helyet kapott az évkönyvekben, aminek az lehet az elsődleges oka, hogy a szerb nép életét a magyarok és az oszmánok küzdelme egyre teljesebb mértékben vonta befolyása alá. Általában rövid tényközlő szövegekről van szó, amelyekben a szerző egyszerű adatokat rögzít (várepítés, pestis, éhínség, oszmán beütés, természeti jelenségek, uralkodók hatalomra kerülése, illetve halála, stb.). Ritkán ugyan, de elő-előfordulhat bennük a szerző véleményének tömören kifejezett kinyilvánítása is. Annak ellenére, hogy szövegük jellemzően kései átiratokban maradt fenn, forrásértékük mégis jelentősnek értékelhető. Leginkább abból a szempontból lehet ezt kijelenteni hogy alkalmanként más források

---

Leksikon srpskog srednje veka (a tovcbbiakban: LSSV), ed. Ćirković, S.–Mihaljčić, R., Beograd 1999, 192–194. (a szócikket Mihaljčić, R. írta); Redep, J., *Stare srpske biografije (poetika žanra)*, Novi Sad 2008.

³ Konstantin Filozof, *Žitije despota Stefana Lazarević*, (Ford. Jovanović, Gordana), Beograd 1989, 9–12.

⁴ Kiadások: Vukomanović, A., *Život arhiepiskopa Maksima. Prepisano iz rukopisa 17. veka*, GDSS 11 (1859) 125–129.; Ruvarac, I., *Žitije despotice Angeline*, Srpski Sion 15 (1905) 551–553.; Tomin, S., *Vladika Maksim kao novi Joasaf. O svetosavskom uzoru krušedolskog živopisa*, Zbornik Matice srpske za književnost i jezik 60 (2012) 2, 307–322.; Tomin, S., *Sremski Brankovići-nastavljači svetosavske tradicije*, Letopis Matice srpske 501 (2018) 3, 226–239.

datálatlan eseményeihez nyújtanak időbeli támpontokat, másrésről pedig egyéb kútfők közléseihez nyújtanak adalékokat, és teszik ezáltal értelmezhetővé az azokban megörökített értesüléseket.⁵

1.1.1. 3. Feljegyzések

A fentiekben taglaltak mellett említést érdemlő kútfők azok a feljegyzések (*zapisi*) is, amelyek nagyszámban bukkanak elő kéziratos könyvek margóin és a különböző tárgyakon található vésett vagy karcolt szövegek (*natpisi*) formájában. Általában a tárgyak tulajdonosainak, adományozóinak nevét lelheti meg bennük a kutató, ritkábban pedig más közléseket is (milyen indíttatásból készítették a tárgyat, kinek és milyen körülmények között lettek azok szánva, stb.). Így módon korunkig közvetítve egy-egy kézművesnek a nevét, bizonyíthatják valamely kézműves szakma meglétét egyes vidékeken, vagy esetenként következtetni lehet az ilyesfajta adatokból egyes könyvtárak néhai létezésére.

1.1.2. Nyugati elbeszélő kútfők

Mivel a latin és más Nyugat-Európában használt nyelveken szerzett irodalom számbelileg messze túlszárnyalja e kútfőszemle kereteit, ezen a helyen csak a legfontosabbak bemutatására nyílik terünk. Annyi feltétlenül kijelenthető, hogy a szerb és más balkáni népek által lakott területek iránt a nyugati népek körében huzamosan élénk érdeklődés mutatkozott, és ahogyan az Oszmán Birodalom terjeszkedése egyre inkább erőt kapott, úgy fokozatosan növekedett is ez a kíváncsiság. Ez az érdeklődés sem változtat ugyanakkor azon a helyzeten, hogy a nyugatiak többsége szemében a Balkánon lakók egy távoli és nem teljesen érthető világ emberei maradtak. Amíg fennálltak az önálló szerb államalakulatok, addig az auktoroknak is könnyebb dolguk volt a térséggel kapcsolatos dolgok elbeszélése terén. Uralkodók által alattvalóikra is jobban felfigyeltek a szerzők, mivel a legtöbb író figyelmét az elit, a társadalom krémje ragadta meg igazán. Országaik elenyészése nyomán azonban a szerbség alapvetően egy arctalan és névtelen néptömeggé vált, vezetőiket pedig ezután inkább hadvezéreknek tekintették csak. Ez magyarázza azt, hogy a szerbek a későbbiekben inkább csak a harcművészek szoktak felbukkani a rác huszárok és naszádosok tömegeiként.

1.1.2.1. Bertandon de la Broquière

Bertrandon de la Broquière burgundiai utazó egyike azoknak a nyugati útleíróknak, akik személyesen látták a Balkánt és Magyarországot a XV. század harmincas éveiben.⁶ A szerző a XIV. század utolsó éveiben születhetett, és valamikor 1421 táján léphetett Jó Fülöp burgund herceg szolgálatába. Itt diplomáciai feladatokat látott el. A Közel-Keletre 1432-ben indult el, és a következő év végén tért haza. Utazása szorosan kapcsolódik urának keresztes terveivel. Ennek ellenére beszámolóját csak több mint két évtizeddel később jegyezte le. Az utazása során valószínűsíthetően kémkedési szándéktól is vezetett Broquière részletes képet festett az oszmán udvarról, a törökök hadfelszereltségéről, a despoták államának helyzetéről, s az annak élén álló uralkodó személyéről, továbbá a despoták magyarországi birtokairól a Szerémségben és a Temesközben, amelyeken meg is fordult. Érdekességképp idekíváncozik, hogy már a burgundiai utazó is észlelte a keresztény népek

---

⁵ Kiadás: Stojanović, Lj., *Stari srpski rodoslovi i letopisi*, Sr. Karlovci 1927. *Letopisi*, in: *LSSV*, 367–368. (a vonatkozó rész Mihaljčić, R. munkája). Trifunović, Đ., *Azbučnik*, 143–146.; Bubalo, Đ., *Ugarska i Ugri u starim srpskim letopisima*, Srpsko-mađarski odnosi kroz istoriju, ed. Đere Z., Novi Sad 2007, 27–41.

⁶ Bertandon de la Broquière, *Putovanje preko mora*, ford. Rajičić, M., Beograd 1950.

beilleszkedését az oszmán államrendszerbe. Ez a mozzanat különösen figyelemreméltó számunkra, ha megközelítésünket a migrációs folyamatokra összpontosítjuk, amelyekre döntően hatott a túlélés és a érvényesülés lehetőségeinek alakulása. Beszámolója alapján kontrasztos kép vetül elénk a despota-állam területének pusztulásával kapcsolatban is, hiszen Broquière még népes, terményben, ételben és borban gazdag vidékeket talált itt, míg fél évszázaddal később a források már súlyosan pusztuló állapotokról árulkodnak. Ezekről bővebben szót ejtünk még a továbbiakban, amikor a migrációs folyamatok vizsgálatára térünk.

1.1.2.2. Eberhard Windecke

Kereskedőként a mainzi Eberhard Windecke szoros kapcsolatot ápolt Zsigmond király udvarával. Hosszú utazásai során Európa-szerte sokat látott, és nagy tapasztalatra tett szert. Művének megírása ugyanakkor személyes érdekéből fakadt, ezért annak lapjain bőséges teret szentel saját szerepének az események alakításában. A szerb-magyar kapcsolatokat csak részlegesen érinti, leginkább csak a despotát említi alkalomszerűen. Ennek ellenére elbeszélése érdekes és adatokban gazdag korrajzként kezelhető.⁷

1.1.2.3. Ostrovicai Konstantin Mihailović

Konstantin Mihailović egyike volt azoknak a keresztényeknek, akik az oszmán szultán hadseregének számát gyarapították. Személyéről csak annyit tudunk, amit maga közölt művében. Származási helyét illetően a Novo Brdo melletti Ostrovica fűződik a nevéhez. Saját bevallása szerint részt vett Konstantinápoly ostromában a szerb despota segédcsapatái állományában, ennek ellenére 1455-ben Novo Brdo eleste után az oszmánok kezére került. Amíg a szultán hadseregében szolgált, kiismerte annak működését. A török haderő katonájaként több háborús megmozdulásnak is részvevője volt. Végigharcolta a szultán balkáni hadjáratait (Nándorfehérvár ostroma, peloponnészoszi hadjárat, havaselvi hadjárat), és Trapezunt elfoglalásakor is jelen volt a seregben. Bosznia meghódítása után az Orbászton fekvő Zvečaj várának lett a parancsnoka. Parancsnoki működése ugyan rövid ideig tartott, de minden bizonnyal lelkesen teljesítette azt. Mátyás király hadainak kényszerült megadni magát 1463 végén hosszadalmas küzdelem lezárásaként, amikor már a jajcai vár is magyar kézen volt. Ezt követően Magyarországon tartózkodott, valószínűsíthetően nem a legjobb körülmények között, ami esetleg magyarázatul szolgálhat arra, hogy érzékelhető ellenszenvvel beszél Mátyás királyról. Elhagyva a Magyar Királyságot 1468-ban Lengyelországba távozott, és ott írta meg visszamlékezéseit. Munkáját I. János Albert királynak címezte. A magyar királlyal kapcsolatos negatív érzületét talán nem csupán az annak országában megélt nehéz személyes körülmények táplálták, hanem a bizonyára kiábrándultságot keltő csalatkozása is oszmánellenes elvárásaiban.⁸

Művében lengyel nyelven fejtegeti, hogy miképpen tudnának a keresztények sikeresen harcolni az oszmánok ellen. Ezzel kapcsolatos gondolatainak közlése közepette bemutatja a szultán államának és

---

⁷ Eberhart Windeckes *Denkwürdigkeiten zur Geschichte des Zeitalters Kaiser Sigismunds*, hrsg. Altmann, W. Berlin 1893. Magyar nyelvű fordítása: *Eberhard Windecke emlékirata Zsigmond királyról és koráról*, ford. Skorka R., Budapest 2008.

⁸ Dimitrije Bogdanović szerint magyar földön a Jakšićok és János despota szolgálatába állt. *ISN II*, 493. (a vonatkozó rész Bogdanović, D. munkája); *Konstantin Mihailović iz Ostrovice*, in: *SBR 5*, 201. (a szócikk szerzője Šuica, M.).

hadseregének működését. Hangsúlyosan kiemeli az oszmánok egyszerű életét, szerénységét és az uralkodó igazságosságát. Ellenoldalon viszont ostromozza a keresztények hibáit, különösen pedig a széthúzást és az árulást kárhóztatja. Az oszmánok gyengéire kitérve lejegyzí azt is, hogy milyen módon lehetne azokat kiaknázni ellenük. Forrása leginkább saját tapasztalata, a régebbi időszakot pedig az általa ismert hagyományok felhasználásával festi le. Nagy jelentősége munkájának, hogy fő elemeiben rögzíti azt az ismeretanyagot, amelyet a maga kora a hagyományba beleértett, és annak részeként tudott. Ostrovicai Konstantin Mihailović nélkülözhetetlen forrást hagyott maga után. Azon túl, hogy szemtanúként számol be Bosznia végnapjairól, szót ejt a Magyarországra vándorolt Jakšićok származásáról, személyének és művének mégis abban rejlik a legfőbb jelentősége, hogy alakja mindennél pontosabban szemlélteti egy honát vesztett, különböző országok között hánykolódó harcos életpályáját, amelyben sokan osztoztak, és kényszerültek leélni egész életüket.⁹

1.1.2.4. Antonio Bonfini

Ugyan a magyar szerzők között már Thuróczy János is szentelt némi figyelmet a szerbeknek,¹⁰ több fogódzót mégis a művére támaszkodó olasz humanista történétíró, Antonio Bonfini művében találhat a kutató. A Patrignonéból származó szerző Mátyás király udvarában kapott megbízásának igyekezett alkotásával eleget tenni. Magyarország múltját nem szemlélte elszigetelten, és ennek jegyében Thuróczy krónikaszövegét kiegészítette más szerzők műveivel – antik írók mellett Einhard, Ransanus, II. Pius pápa és még megközelítőleg 50 további auctor alkotásaiból merített –, korának viszonyait illetően pedig saját élményeivel, mások közléseivel és diplomatikai forrásokkal bővítette ki.¹¹ A szerbséggel összefüggésben Bonfini figyelme mindenekelőtt a szerb hadparancsnokok tevékenységére irányul az oszmánokkal és más hadakkal vívott harcok elbeszélésében. Vuk despotát többször is említi, alakját úgy értékelve, hogy ő a magyar király egyik leghűbb hadparancsnoka volt. Feljegyzí Vuk részvételét a Podjebrád elleni harcokban, Hainburg ostromában, az oszmánokkal vívott 1476. évi küzdelmekben, a Becsénél lezajlott ütközetben, valamint az Unánál sorra került összecsapásban az oszmán portyázók ellen. Huszárparancsnokok szerepében több alkalommal kerülnek Bonfini művének lapjaira a Jakšićok is. A jeles humanista szerző közléseit ugyan a történetrekonstrukció eljárása során nem lehet minden esetben kétséget kizáróaknak tekinteni, művének forrásértéke mégis nagy, főleg saját korára nézve. Többek között információkkal szolgál a különböző magyar csapatokban szolgáló szerbek szerepéről, feladataikról és harci bevetéseikről. Megörökített értesülései jól kiaknázható adatokkal gazdagítják azt a képet, amelyet az áttelepült szerb lakosság elitjéről igyekszünk kialakítani. Annak ellenére, hogy Bonfini udvari történészként fejtette ki munkásságát, attól sem riad vissza, ha éppen uralkodójának vagy őt szolgáló alattvalóinak negatív szokásairól, megnyilvánulásairól vagy jellemvonásairól kell említést tennie, megörökítve ilyesformán a határvidék katonembereinek zorddá deformálódott jellemét is.

---

⁹ Konstantin Mihailović iz Ostrovice, *Janičarove uspomene ili turska hronika*, szerk. Živanović, Đ., Beograd 1986.

¹⁰ Thuróczy J., *A magyarok krónikája*, ford. Horváth J., Budapest 1978.

¹¹ Bonfini, A., *A magyar történelem tízedei*, ford. Kulcsár P., Budapest 2019.; Kisić, M., *Antonius Bonfinius i njegovo delo Rerum ungaricarum decades kao izvor za istoriju Srba Panonije i Balkana: istorijsko-filološka analiza i prevod sa komentarima*, (2013-ban az Újvidéki BTK-n megvédett doktori disszertáció kézirat); Kisić, M., *Antonio Bonfini kao istoriograf Ugarskog kraljevstva*, Istraživanja 24 (2013) 129–149.; Kulcsár P., *Utószó*. in: Antonio Bonfini, *A magyar történelem tízedei*, ford. Kulcsár P., Budapest 2019, 1139–1150.

1.1.2.5. Aenea Silvio Piccolomini

II. Pius pápa (Aenea Silvio Piccolomini 1405–1464) vitathatatlanul korának egyik jelentősebb személye volt. A sienai születésű tanult humanista mozgalmas élete során beutazta Európa jelentős részét. Titkári és szónoki feladatokat látott el különböző püspökök oldalán, majd később III. Frigyes császár udvarában is hasonló feladatkörben ténykedett. Egyházi pályáját 1446-ban kezdte, később triesti, utóbb pedig 1449-ben sienai püspökké lépett elő. Jeleskedve az emberi tudás megannyi területén, gazdag irodalmi hagyatékot hagyott hátra. Ezek közül különösen kiemelendők a *De Europa* és a *Comentarii* cím alatt ismert emlékiratai. Míg a *De Europa*-ban, amelyben Magyarország fontos helyet foglalt el,¹² a szerbek múltját – leginkább is azok államéletének alkonyát – szorososan a magyar történelemhez kötve röviden mutatja be, addig a *Comentarii* sokkalta adatgazdagabb közléseket tartalmaz. Ez nem meglepő, tekintetbe véve azt a körülményt, hogy feljegyzéseit 1460 és 1463 vége között pápaként készítette el, majd bővített még azokon később is. Írói *credo*-ját így fogalmazta meg: „*Te pedig, ki egykor olvasod majd ezeket, fogadd el bátran, ám ha hazugságon érsz, azt meg ne bocsásd.*” Igyekezvén ezt betartani, azokra az információkra támaszkodott, amelyek pápai működése idejében futottak be udvarába. Felhasználta a neki küldött leveleket, követjelentéseket és más hivatalos iratokat, kibővítve azok tartalmát saját beszédeinek szövegeivel. Természetesen a beérkezett tájékoztatások különböző minőségűek voltak, és nemritkán politikai célzatú beállítások torzították valóságképüket. Mivel az oszmánellenes harc szerfölött foglalkoztatta II. Pius pápát, ezért feljegyzéseiben figyelme kiterjed a hódító hatalom felemelkedésére, illetve azoknak a népeknek a történetére is, amelyeket a szultáni had veszélyeztetett. Ezért számol be a despota-állam összeomlásáról és a szultán támadása előtti boszniai állapotokról. Különösen érzékeny veszteségként értékelte Szendrő elestét, mivel azt Konstantinápoly bukásához hasonlítja művében. Bosznia uralkodóiról – valószínűleg Mátyás király diplomáciája hatására – kiemelkedően negatív a véleménye. Mindezt figyelembe véve II. Pius pápa emlékirata elsősorú forrásként veendő számba a szerb-magyar kapcsolatok alakulásának megértésében.¹³

1.1.2.6. Szerémi György

Szerémi György, Lajos király és János király káplánja, sok szempontból érdekes művet hagyott hátra. A szerémségi Kamancon 1490 táján született klerikus tanulmányait előbb Futakon, majd Gyulán és Erdélyben folytatta. Fennmaradt művének latinsága alapján műveltsége meglehetősen szerénynek minősíthető. Pályájának kezdetén, 1513-ban Perényi Ferenc káplánja lett, majd 1520-ban került II. Lajos király udvarába. Mohács után János király szolgálatába állt. Buda elestét követően Erdélybe vonult, ahol valószínűleg 1545 és 1547 között írta meg *Epistola de perdicione regni Hungarorum* című munkáját. Neve 1548-ban megjelenik a bécsi egyetem díjakjai között. Feltételezhető, hogy nem sokkal ezután érthette a halál.¹⁴

---

¹² Csukovits E., *Magyarországról és a magyarokról. Nyugat-Európa magyar-képe a középkorban*, Budapest 2015, 138–142.

¹³ *Pii secundi pontificis maximi commentarii rerum memorabilium*, Francofurti 1614.; *II. Piusz pápa feljegyzései II/1, II/2*, ford.: Bellus I., Boronkai I., Budapest 2001, XV–XVII.; Nótári T., *Szemelvények Aeneas Sylvius Piccolomini „Európa” c. művéből*, Szeged 1999, 3–11.

¹⁴ *Dorđe Sremac*, in: *Enciklopedija Jugoslavije* 3, ed. Krleža, M., Zagreb 1958, 202. (a szócikk Radojičić, Sp. Đ. munkája); *Srijemac Juraj*, in: *Enciklopedija Jugoslavije* 8, ed. Krleža, M., Zagreb 1971, 111. (a szócikk Kurelac, M. munkája); Csorba D., *Mohács – egy „mesemondó” szemével. Emlékezeti rétegek Szerémi György Epistolájában*, Nyíregyháza 2012.; Stojkovski, B., *Car Jovan Nenad, život, delo i nasleđe Crnog čoveka*, Budimpešta 2018, 22–23.

Szerémi említett *Epistola*-ját Verancsics Antal ösztönzésére írta. Előadása inkább történekek sorozatának írásos rögzítése, mintsem valamiféle kronológiai rendre érzékeny folyékony elbeszélés. Az események leírásai 1521-ig igen rövidnek. Szegényes latinsága miatt számos helyen a magyar és szerb nyelv szavainak és kifejezéseinek a segítségül hívására kénytelen hagyatkozni. Művében többször is utal arra, hogy beszél szerbül, amely nyelvet még gyermekkorában sajátította el. Minden bizonnyal jól ismerte a szűkebb hazájába települt nép világát. Ezzel magyarázható az a tisztelet, amellyel a szerb katonákról beszél. E jelenség már csak azért is figyelemre méltó, mert művében egyáltalán nem gyakori a pozitív véleménynyilvánítás. Életét viharos időkben élte, és ennek megfelelően műve lapjain csak úgy sorjáznak az alattomos árulások és gyikosságok a feltartóztathatlannak tetsző hanyatlás folyamatában, ugyanakkor dicséretre méltó alakok igen-igen ritkán tűnnek elő nála. Érzékelhető rokonszenvedéssel ír Mátyás királyról, ami a fentiek fényében egyáltalán nem meglepő. Művének történelmi felhasználása számos nehézségbe ütközik a kutatásban, mivel Szerémi mesemondóként fecseg. Rajong a különböző pletykákért és szóbeszédért. Irományában szinte burjánzanak a kitalált részletek, mindez pedig nagyon megnehezíti az értelmezést. Saját tapasztalatai és élményei mellett valószínűleg hallomásai szolgáltak fontos kútfőként számára. Ennek ellenére azokban az esetekben, amikor szemtanúként beszél valamiről, figyelemre érdemes nagyjértékű adatokat közöl. Értesülései kapcsán az sem mellékes körülmény, hogy voltaképpen a szélesebb körökben közszájon forgó szóbeszédnek és hiedelmeknek adott írásos megörökítést, így hagyván nyersanyagot a mentalitás tanulmányozásához. Szerémi *Epistola*-ja nyelvi szempontból is figyelemre méltó alkotás. Több szöveghelyen megtalálhatóak benne az akkori nyelvhasználatban honos szófordulatok, sőt, olykor még az akkoriban élő szidalmakat is megörökítette. Történelmi szempontból különös és elsődleges jelentőséggel bír a későbbi korok kutatásai számára tudósítása Jovan Nenad cár mozgalmáról.¹⁵

1.1.2.7. Mavro Orbini

Mavro Orbinit, a Mljet szigetén tevékenykedő és több kolostorban megfordult apátot mint a szláv népek történetének első megörökítőjét tarthatjuk számon. Olasz nyelven írt művének címe *Il regno de gli Slavi*, amely 1601-ben Pesaróban került az olvasóközönség kezébe Girolamo Concordia nyomdaprés alá. Könyvének lapjain helyet szentelt Szerbia – a Nemanjidák, Vukašin király, Nikola Altomanović zsupán, valamint Lázár fejedelem uralmi idejében –, Bosznia, a szentszávai hercegek országa, Horvátország és Bulgária története elbeszélésének. Mindegyik egység előtt a tárgyalt terület – általában nem hitles – címere és uralkodóinak családfája szerepel, Horvátország és Bulgária kivételével. Orbini műve ihlettel szolgált későbbi írók és történészek feldolgozásainak, de az is elmondható, hogy a mai napig hasznos adatforrása a kutatásoknak. Ennek ellenére azt sem szabad elhallgatni, hogy történelmi kútfőként egészében véve a forrásértéke meglehetősen ingatag. A közölt értesülések hitelessége alapjában attól függ, hogy Orbini milyen forrásból merített. Könyvének megírásához nagyszámú használt írásos munkákat, néha még hivatkozik is ezekre. Sűrűn előfordul, hogy egy adatot másod-harmadkézből hasznosít, mellőzve annak eredeti forrását. Közléseit olykor szóbeli információkból

---

¹⁵ Szerémi György, *II. Lajos és János királyok házi káplánja emlékirata Magyarország romlásáról 1484–1543.* szerk. Wenzel G., Pest 1857.; Szerémi Gy., *Magyarország romlásáról*, Erdélyi László fordítását átdolgozta Juhász László, a bevezetést és a szövegmagyarázatokat Székely György írta, Budapest 1979.; Sremac Đ., *Poslanica o propasti ugarskog kraljevstva*, ford. Polgar, M., Beograd 1987. A műről és szerzőjéről: Dudás Gy., *Szerémi György emlékirata. Történetkútfő-tanulmány*, Budapest 1886.; Pejčin A., *Utószó*, in: Dudás Gy., *Szerémi György emlékirata. Történetkútfő-tanulmány*, Zenta 2016, 37–39.

merítette, esetenként pedig hagyományból szerzett adatokra is támaszkodik. A forráskritika nem mondható éppen erősségének, sőt, olyan is előfordul néha, hogy felismerhetetlennek bizonyul számára, ha alkalmazott kútfői egyazon eseményről ellentétes közlést hoznak. Másrészt viszont forrásai között fellelhető tartalmilag becses értéket képviselő művek is, amelyek közül utóbb nemegy elenyészett az idők folyamán. Mindezt összességében figyelembe véve Orbini *Il regno de gli Slavi* című könyvére más felhasznált forrásmunkákhoz képest kutatásunkban inkább csak másodlagos kútfőként támaszkodhattunk.¹⁶

1.1.2.8. Jakob Unrest

Az önmagáról adott megjelölés szerint „*Karintia legkisebb plébánosa*”, Jakob Unrest német nyelven igyekezett megörökíteni saját, súlyos és nyomasztó gondoktól igencsak terhes időszakát, mert ahogyan írja „*az idő elfolyik mint a víz, az emberi emlékezet elillan, mint a harangszó*”. Meggyőződése szerint „*ami írásba kerül, az tovább fennmarad.*” Tanulmányairól és ifjú koráról nem emlékeznek meg a források. Valamikor 1430 körül született, és 1500-ban halt meg.¹⁷ Művéből megítélhetően valószínűleg egyházi oktatást kapott, bár a legújabb kutatások arra figyelmeztetnek, hogy ez nem zárja ki esetében az egyetemi végzettséget. Talán még vendül is tudott.¹⁸ Mint az oszmán portyázók becsapásait megelőző kortárs és a Habsburg-magyar összecsapások szemtanúja műveiben odaadón feljegyezte a számtalan elszenvedett megpróbáltatást. Annak ellenére, hogy több mint három évtizeden keresztül a techelsbergi plébánia szolgálatban tevékenykedett, feladatellátása többnek mutatja őt egyszerű plébánosnál. Nem töltötte teljes idejét Techelsbergben, hanem több más egyházi tisztségben is működött. Gurnitzi kanonok, steuerbergi és Sankt Urban-i helynök volt, illetve egy kanonoki stallum birtokosa Maria-Saalban. Emelett, úgy tűnik kapcsolatban állt Bernhard von Rohr salzburgi érsek udvarával.¹⁹ Bár három, taglalt témánkhoz illeszkedő krónikát is szerzett, ezekből kétségkívül az *Ausztriai krónika* szolgáltatja a leghasznosabb adatokat. Ennek előadása az 1435 és 1499 között eltelt időszakot foglalja magában. Megírásához a korábbi idősakra vonatkozóan főként Leopold Steinreiter krónikájából merített, saját korát pedig az akkori *Zeitungok* és önnön tapasztalásai alapján festette meg. Előadásában keresztényi világnézete szerint vall. Részletesen beszámol III. Frigyes császár és a magyar király viszályáról, amelynek elbeszélésében az sem áll távol tőle, hogy bizonyos, Mátyás király iránt érzett rokonszenvét kifejezésre juttassa. Meglehet, hogy efféle elfogultsága miatt művéhez korlátozott hozzáférést biztosítottak a szélesebb olvasóközönség számára. Figyelmét nem kerülik el a magyar uralkodó hadaiban katonáskodó különböző népek sem, közöttük az oszmán török katonák és a szerbek. Így adatokkal szolgál ezek alkalmankénti bevetéséről és harcászati módszereikről. Forrásértékét mindazonáltal gyengítik az olyan helyzetek, amikor szóba hozott személyek idegen neveit ülteti szövegébe, így például szinte tisztázhatatlanul bizonytalan, hogy kikre gondolhatott a balkáni uralkodók közül a *Gandader*, *Offitisch* vagy *Remisch* nevű hercegek említésekor.²⁰

---

¹⁶ Orbin, M., *Kraljevstvo Slovena*, ford. Šundrica, Z., Beograd 1968.; *Orbin Mavro*, in: *SBR 7*, ed. Popov, Č., Novi Sad 2018, 668–669. (a szócikk Bojović, Zl. munkája).

¹⁷ Báling P., *Karintia legkisebb plébánosa. Jakob Unrest élete és művei*, Pontes 4 (2021) 198.

¹⁸ Báling P., *Karintia legkisebb plébánosa*, 203.

¹⁹ Báling P., *Karintia legkisebb plébánosa*, 199–202.

²⁰ Unrest, J., *Österreichische Chronik*, hrsg. Grossmann, K., Weimar 1957.; Csukovits E., *Magyarországról és a magyarokról*, 200–208. Unrestnek a boszniai múltat illető forrásértékére kitért Radić, R., *Sitni prilozi za istoriju*

A fentiekben sorra vett historikusokon túl több-kevesebb adatot más nyugat-európai szerző is kínálni tud kutatásunkhoz. Így megemlékezett Mátyás király szerb katonáiról a Podjebrád ellen vívott harcokban a boroszlói jegyző, Eschenloer Péter, és hasonló szerepben váltak érdekessé a szerbek Jan Długosz számára is, míg saját korának ilyen természetű viszonylatairól Ludovicus Tubero hagyott hátra figyelemre érdemes feljegyzéseket.²¹

1.1.3. Oszmán elbeszélő források

Míg a nyugati szerzők figyelme az oszmánok előrenyomulására irányult – nemritkán Isten büntetésének könyvelve el azok sikereit –, a hódítók között is akadtak olyanok, akik igyekeztek megörökíteni az oszmán uralkodók cselekedeteit. A nyugatiak az oszmánokban saját identitásuk ellentétének megtestesülését látták, műveikben feljegyzett gondolataik pedig jobbra az ellenállást hevítő célok jegyében fogantak, ezzel szemben a török nyelven író szerzők a múltat és jelent is részint a dinasztia hősi küzdelmeként fogták fel, részint pedig mint az igaz hit terjesztésének ügyét kezelték. Számukra a szultán személye középponti helyet foglalt el, mivel az Oszmán-ház meghatározó politikai tényezőnek számított.²² Ahogyan azt a neves turkológus, Franz Babinger is megállapította, az oszmán krónikák kezdetben stílusban és művészi érték tekintetében messze gyengébb színvonalat képviseltek Bizánc hosszú hagyományokra visszanyúló irodalmához képest. Formai kezdetlegesség és egyszerű kifejezőmód jellemezte őket, közléseik alapját pedig jobbra a szájhagyományban fenntartott hősi énekekben találták meg.²³ Idővel természetesen stílusuk és közlési technikájuk is javult és gyarapodott, beteljesítve az irántuk támasztott növekvő igények elvárásait. Míg a régi írások darabos előadásmódban inkább mereven ragaszkodnak a történelem elbeszéléséhez, a későbbi történetírók már kifinomultabban, képek és metaforák halmozásával szövik elbeszélésüket. Véleményünk szerint az oszmán elbeszélő források bevonása a kutatásokba elengedhetetlen, ha a magyar-szerb viszony kérdésében árnyaltabb képét igyekszünk kialakítani.

Tagadhatatlan ugyan, hogy az oszmán elbeszélő források mint történeti kútfők igen változatos minőséget képviselnek, abban a tekintetben viszont számottevő az értékük, hogy a hódító szemszögéből ismertetik az eseményeket. Közülük némely beszámoló az a körülmény emel a többiek fölé, hogy a lejegyzett értesülések közvetlen szemtanúk és résztvevők tollából származnak. Turszun bég például egyike azoknak a szerzőknek, akik II. Mehmed szultán hadaiban több hadszíntéren is jelen voltak Mahmud pasa oldalán. Így ott található Nándorfehérvár ostromában, majd 1458-ban részese a Szerémség dűlásának, szemtanúja a despota-állam és Bosznia leigázásának, de Zvornik várának védelmét is látta. Tanult emberként ismerjük, aki defterdári feladatoknak is eleget tett. Idős korában írta meg *Tarikh-i Ebulfeth* című művét, amelyben II. Mehmed szultán uralkodásának állít emléket. Ennek megalkotásában nagyrészt saját tapasztalataira támaszkodik, és szemtanúként elég pontos információkkal szolgál olvasói számára. Történeti munkája fontos értesüléseket rögzítő forrása a szerb

---

srednjovekovne Bosne, Srbi na prostoru Bosne i Hercegovine od XV do XX veka. Zbornik radova, ed. Mikavica, D., Novi Sad 2020, 90–91. Báling P., *Karintia legkisebb plébánosa*, 205–207.

²¹ Eschenloer, P., *Geschichte der Stadt Breslau I-II*, hrsg. Roth, G., Münster–New York–München–Berlin, 2003.; *Joannis Dlugossii Annales seu Cronicae incliti regni Poloniae XII*, ed. Wyrozumski, G. et al., Cracoviae 2005.; Tubero, L., *Kortörténeti feljegyzések (Magyarország)*, közreadja: Blazovich L.–Galántai E., Sz., Szeged 1994.

²² Fodor P., *Állandóság és változás az oszmán történelemben*, A szultán és az aranyalma. Tanulmányok az oszmán-török történelemről, Budapest 2001, 12–14.

²³ Babinger, F., *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*, Leipzig 1927, 7–8.

államiság utolsó időszaka ábrázolásának. Részletes beszámolót nyújt a Mátyás király csapataival vívott harcokról Boszniában, amely közlései világos betekintést engednek a migrációkat kiváltó és elősegítő pusztítások mértékéről és természetéről. Ugyancsak említést érdemel egy másik szerző, a tekintélyes család sarjaként született Ibn Kemal, vagy Kemalpasazade. Ő sok más mellett a kenyérmezei ütközetről, az 1480-as évek elején történt boszniai oszmán-magyar hadakozásokról, valamint a mohácsi ütközetről szolgál régebbi írók és szemtanúk vallomásai alapján aprólékos adatokkal. Ezekhez hasonló természetű hosszabb-rövidebb híradásokat találhatunk Asikpasazade (*Tarikh-i al-i Osman*), Nesri, Szeád-Eddin, Lütfi-pasa és más oszmán krónikások műveiben. Kutatásunkban különösen hasznosaknak bizonyultak Thúry József és Gliša Elezović fordításai, hasonlóképpen pedig az eme forrásokat felhasználó kutatók közzétett eredményei.²⁴

Bizonyos fokig – elsősorban nézetei alapján – az oszmán forráskörhöz kapcsolható végül Kritobúlosz munkássága is, annak ellenére, hogy ő görögül alkotott. Az Imbrosz szigetéről származó, sokak által megvetett szerző írásában II. Mehmed dicsőítésére vállalkozott. Bevallott törekvése szerint a szultán tetteit és eredményeit görög nyelven igyekezett ismertté tenni a világ előtt. Annak ellenére, hogy elbeszélésében hangoztatja az igazsághoz való ragaszkodását, ilyen-olyan alapon jellemzően mégis rendre megtalálja a szultán hadmozdulatait igazoló indokokat, bár ezzel együtt a balkáni népek zöme iránt is némi rokonszenvet mutat. II. Mehmed balsikerű hadjáratainak ugyanakkor messze nem szentel olyan széles teret. Művében részletes beszámolót nyújt Bosznia elestéről és az utána következő magyar-oszmán összecsapásokról.²⁵

1.1.4. Bizánci források

Külön forráscsoportot képeznek a késő középkori bizánci források, amelyek elbeszélésük alapján az oszmán forráskörhöz is tartoznak. Az utolsó bizánci görög nyelven író szerzők már az oszmán előretörést tárgyalják, nemritkán a főhősük a szultán személye. Ennek ellenére alkotásaik bizánci szemszögből szemlélik a világot és a haldokló birodalom gondjait, rendre annak érzékelhető jelzésével, hogy szívükön viselik az egykori fényes birodalom romjain uralkodó dinasztia sorsfordító eseményeit. Mivel elsősorban a magyaroktól várt a hanyatló Bizánci Birodalom jelentős segítséget, ezért műveikben helyet találnak a magyar királyok és hadvezérek, főleg amikor sikereket értek el az oszmánok felett. A szerb despoták mint az oszmán-magyar kapcsolatok jelentős, közvetítő személyei szintén sűrűn helyet kaptak bennük. Még kevésbé meglepő ez, ha figyembe vesszük, hogy a szerb uralkodók maguk is a bizánci felfogásra támaszkodó kultúra gyermekei. Érdekes adatokkal szolgálnak számunkra Silbestrosz Syropulosz, Laonikos Chalkokondylés, Dukas, Georgiós Sfrantzés, Ekthesis Chroniké, Gábiel prótos és más szerzők.²⁶

---

²⁴ Thúry J., *Török történetírók I-II.*, Budapest 1893–1896.; Elezović, G., *Turski izvori za istoriju Jugoslovena*, Bratstvo XXVI (1932) 54–126.

²⁵ Kritobúlosz, *II. Mehmed élete*, ford. Szabó K., Budapest 1875.; Radić, R., *Bosna u istorijskom delu Kritovula sa Imbrosa*, ZRVI 43 (2006) 141–154.; Babić, B., *Pad Bosne pod Osmanlijsku vlast u svetlosti vizantijskih i postvizantijskih izvora*, Pad Bosanskog kraljevstva 1463. godine, ed. Rudić, S.–Lovrenović, D.–Dragičević, P., Beograd–Sarajevo–Banja Luka 2015, 175–194.

²⁶ *A XIV–XVI. századi magyar történelem bizánci és kora újkori görög nyelvű forrásai*, szerk. Baán I., Budapest 2013.

1.2. Okleveles források

Alapvető igazság, hogy az elbeszélő források ugyan megkerülhetetlen fundamentumai a múlt megközelítésének, ám mellettük nélkülözhetetlenek más természetű, a narratív kútfőknél megbízhatóbb, a szubjektivitásnak kevesebb teret engedő forrástípusok is. Ezek sorában leginkább az oklevelek azok, amelyek közléseinek az igazságtartalmát rendszerint nagyobb bizalom övezi. Az oklevelek a mindennapi szükségletek termékei. A követjelentések, a parancslevelek, az intézkedések végrehajtásáról született beszámolók, az adománylevelek és más természetű diplomatikai forrásanyag keletkezésének kiindulásában jobbra olyan törekvések állnak, hogy minél pontosabban kifejezzék és tükrözzék a valós állapotokat, birtokviszonyokat, adományokat, szükséges intézkedéseket, stb., megőrizve így számos, mindennapnak mondható, többé-kevésbé fontos adatot.

Régóta ismeretes, hogy a múlt viharainak tombolása megfosztotta a balkáni népek történetkutatóit a középkori államok szinte teljes oklevéltermésétől. E tekintetben hasonló a helyzet a középkori Szerbia és Bosznia múltját illetően (a fennmaradt szerbiai okiratok számát 600 egységre, míg a boszniaiakat 400 egységre becsülik).²⁷ A helyzethez tartozik, hogy a megmaradt töredékes diplomatikai forrásanyag zöme a középkori – és mai – szerb és boszniai államhatárokon kívül maradt fenn, és jelen pillanatban is idegen területeken őrzött forráshagyaték részét képezi. Szám szerint a legtöbb oklevél és más diplomatikai forrásemlék Dubrovnikban (Raguza), a Hilandár-kolostor levéltárában és könyvtárában, a Magyar Nemzeti Levéltárban, továbbá Velence különböző intézményeiben (Velencei Állami Levéltár, a Marciana Nemzeti Könyvtár és a Correr Múzeum Könyvtára) vészelte át az idők megpróbáltatásait. Annak ellenére, hogy a források nem kis része máig kiadatlan, a történész mégis, számos szorgos kutató és levéltáros fáradozásainak köszönhetően kezébe vehet több oklevélgyűjteményt és okiratkiadást.

Ami a Magyarországon megőrzött Mohács előtti anyagot illeti, nagyszámban lelhetők fel oklevelek a Batthyány, Zichy, Teleki, Kállay és más családok levéltáraiban, amelyek most a Magyar Nemzeti Levéltár Diplomatikai Levéltárát és Diplomatika Fényképgyűjteményét gazdagítják. Mérsékelt számban a despoták okirataiból megőrződött valamennyi Debrecenben és Pécsen is.

A Magyar Nemzeti Levéltárban őrzött anyagnak csak töredéke lelhető fel publikált forrásgyűjteményekben. Ez különösen igaz a Jagelló-ház uralkodóinak időszakából. Ennek ellenére a kutató szép számban kézbe vehet magas minőségben gondozott iratkiadásokat, amelyeknek száma az utóbbi évtizedekben öröndetesen gyarapodott. A családi levelétárak anyagának tetemes része a XIX. és a XX. század elején megjelent kiadásban. Ezek közül kiemelhetők: a Teleki család birtokában levő iratanyag,²⁸ a Zichyek oklevéltára,²⁹ a Sztárayak iratai,³⁰ a nagykárolyi Karolyi család oklevelei³¹ és még több más hasonló kiadás. Az említett családi oklevéltárak mellett feltétlenül szót kell ejteni a *Zsigmondkori oklevéltár* ütemesen gyarapodó kötetéről, amelyek száma folyamatosan bővül.³² Regeszták formájában vagy az iratszövegeket teljességükben közölve ezen oklevéltár áttekintést nyújt

---

²⁷ Porčić, N.–Isailović, N., *Dokumenti vladara srednjovekovne Srbije i Bosne u venecijanskim zbirkama*, Beograd 2019, 11, 7. lábjegyzet.

²⁸ Barabás S., *A római szent birodalmi gróf széki Teleki család oklevéltára II. 1438–1526*, Budapest 1895.

²⁹ Nagy I.–Nagy I.–Véghely D.–Barabás S.–Kammerer E.–Döry F.–Lukcsics P., *A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára I–XII*, (Buda)Pest 1871–1931.

³⁰ Nagy Gy., *A nagymihályi és sztárayi gróf Sztáray család oklevéltára*, Budapest 1889.

³¹ Géresi K., *A nagykárolyi gróf Károlyi-család oklevéltára II*, Budapest 1883.

³² Mályusz E. et al., *Zsigmondkori oklevéltár I–XIV*, Budapest 1951–2020. (a továbbiakban: ZsO).

Zsigmond király fél évszázados uralkodásának okleveles terméséről, a sorozat jelen állapotában 1427-ig. Ebben a terjedelmes okiratanyagban a kutatás már az eddigiekben is számos olyan információt talált, amelyek pontosították és részletesebbé tették a szerb-magyar kapcsolatok ismeretét.

Az említetteken felül különböző más jellegű, eltérő év- és témakörű forrásgyűjtemények is szót érdemelnek. Ugyan a közzététel ideje óta már jócskán eljártak az évek, ám a kutatók számára még mindig haszonnal forgathatók Teleki József *Hunyadiak kora Magyarországon* című gyűjteményének okleveles anyagot publikáló kötetei.³³ Hasonlóképpen több mint egy évszázad múlt el azóta, hogy elhagyta a nyomdát a Thallóczy Lajos és Áldásy Antal által szerkesztett oklevéltár, amely mindmáig nélkülözhetetlen segítséget jelent a magyar-szerb kapcsolatok kutatásához.³⁴ A magyar medievisztika hasonlóan hasznos gyűjteményekkel állt elő a magyar-raguzai viszony kérdésében.³⁵ Mivel a szerb vezetők részben Raguzsa segítségével tartották fenn a kapcsolatot Magyarországgal, így a város levéltári állományában értékes okleveles anyagot lehet témánkhoz találni. Hasonló mondható el Jajca város és bánság vagy más vég helyek levéltáiról is, minthogy nagyszámú áttelepült korábban ebben a térségen ténykedett a katonaság keretein belül.³⁶ Abból eredően, hogy a szerb menekültek közül sokan a Temesközben találtak befogadásra, nem érdektelenek az e térségre vonatkozó publikált oklevéltárak sem. Ilyen gyűjtemények Pesthy Frigyes, Ortway Tivadar, Adrian és Livia Magina, valamint más kutatók tollából láttak napvilágot.³⁷ Értékes adatok gazdagítják ismereteinket a despota-birtokokról és azok igazgatási személyzetéről olyan iratkiadásokban, amelyek különböző területek, illetve vármegyék hatósági iratainak feldolgozását és közreadását tűzték célul. Ilyen jellegű oklevélkiadásokra jelentősebb számban az elmúlt évtizedekben került sor.³⁸

Mivel a XV. században a szerb államiság fennmaradásának kérdése az oszmánok ellen vívott élet-halál harc függvényében alakult, a szerb despoták, a boszniai királyok és a nemesi elit széleskörű diplomáciai tevékenységet fejtett ki. Diplomáciai aktivitásukból a jelen korra tetemes iratanyag maradt fenn, amely ugyan szétszórtnan hever Európa számos levéltárában, mégis, több oklevélpublikációnak köszönhetően végeredményben elérhető.³⁹ A fenyegetettségben élő vezető réteg erőfeszítéseinek középpontjában az oszmánok elleni segítség szerzése állt, amelynek reményét leginkább Magyarország iránt táplálták, de efféle várakozásaik más nyugat-európai államokra is rendre kiterjedtek. Miután végül a despoták állama és Bosznia is elesett, a szerbség vezető rétege továbbra is értékes szerepet töltött be

³³ Teleki J., *Hunyadiak kora Magyarországon* X, XI, XII, Pest 1853, 1855, 1857.

³⁴ Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára 1198–1526*, Budapest 1907.

³⁵ Gelcich J.–Thallóczy L., *Raguzsa és Magyarország összeköttetéseinek oklevéltára*, Budapest 1887.

³⁶ Thallóczy L.–Barabás S., *A Blagay-család oklevéltára*, Budapest 1897.; Thallóczy L.–Hodinka A., *A horváth vég helyek oklevéltára 1490–1527*, Budapest 1903.; Thallóczy L.–Horváth S., *Alsó-szlavóniai okmánytár (Dubicza, Orbász és Szana vármegyék) 1244–1710*, Budapest 1912.; Thallóczy L., *Jajca (bánság, vár és város) története 1450–1527*, Budapest 1915.

³⁷ Pesthy F., *Krassó vármegye története* III-IV, Budapest 1882–1883.; Ortway T.–Pesty F., *Oklevelek Temesvármegye és Temesvárváros történetéhez* I. 1183–1430, Pozsony 1896.; Magina A., *Câteva documente privind comitatul Torontal in prima jumătate a secolului al XV-lea*, Banatica 22 (2012) 55–76.; Pesty F.–Magina, L.–Magina, A., *Diplome privind istoria comitatului Timiș și a orașului Timișoara* II, Cluj-Napoca 2014.

³⁸ Kumorovitz L. B., *Budapest történetének okleveles emlékei* III/2, Budapest 1987.; Engel P., *Kamarahaszna-összeírások 1427*, Budapest 1989.; *Millenniumi emlékönyv. Válogatás Jász–Nagykun–Szolnok megye írásos emlékeiből*, Szerk. Zádorné Zsoldos M., Szolnok 2000.; Tóth N., C., *Ugocsa megye hatóságának oklevelei (1290–1526)*, Budapest 2006.; Neumann T., *Bereg megye hatóságának oklevelei (1299–1526)*, Nyíregyháza 2006.; Piti F.–Neumann T.–Tóth N., C., *Szatmár megye hatóságának oklevelei (1284–1524)*, Nyíregyháza 2010.

³⁹ Makušev, V., *Istorijski spomenici Južnih Slovena i okolnih naroda: iz italijanskih arhiva i biblioteka* II, Beograd 1882.

diplomáciai feladatok ellátásában, különösen magyar királyi szolgálatában. Így a szerb despoták, a határon állomásozó hadvezérek, vagy a szentszávai hercegek is levelezést tartottak fenn az határmenti oszmán parancsnokokkal, de kapcsolataik a szultáni udvart is elérték.⁴⁰ Azon körülmények mellett, hogy jól ismerték az oszmán törökök szokásait és a határon fekvő szandzsákok vezetőit, továbbá tájékozottak voltak a földrajzi viszonyokból eredő lehetőségekkel kapcsolatban is, ebben az időben széles körben kínálkozott mód ugyancsak anyanyelvük használatára.⁴¹ Kutatásunk szempontjából a diplomáciai levelezés más szemszögből is érdekes lehet. A magyar királyok és főurak diplomáciai levelezésében előfordul ugyanis néhány figyelemreméltó adat a szerb vezetők és néptársaik működéséről, legyen szó akár hadakozásról, akár kémkedésről, akár más természetű dolgokról.⁴²

Mivel a szerb despoták birtokainak igazgatása összetett adminisztrációs feladatellátást jelentett, szerencsés esetben néhány irat ránk maradt az ezzel kapcsolatos okleveles termésből is. Sorukból a legfontosabbak publikált formában is fellelhetők Aleksandar Krstić, Neven Isailović, Melina Rokai és más történészek jóvoltából.⁴³ Elszórtan a despoták birtokairól, a szerb nemesekről, katonákról, nászadosokról, polgárokról, kereskedőkről és másokról számos más oklevéltárban is lehet értékes információkat találni.⁴⁴

Külön helyet érdemel a Dózsa-féle lázadás okiratkiadása, amelyben fel-felbukkannak szórványos adatok a lázadásban résztvevő áttelepültekről.⁴⁵ Mivel a források további felsorolása szükségtelenül sok helyet igényelne, ezért a felhasznált kútfők teljes jegyzéke a diszertáció végén található.

Az oszmán források sorában különleges jelentőségűek, bár a lehetőségekhez képest nem eléggé kiaknázottak a nagy adathalmazokat képező, kataszteri összeírás jellegű defterek. A defterek az ez időbeli oszmán adminisztráció működésének jelentékeny elemei voltak. Jellegük alapján ezeket részletező és összegző defterekre lehet felosztani. Alapjában véve keletkezésük legfontosabb mozzanata

---

⁴⁰ Radojčić, N., *Pet pisama s kraja XV veka*, Južnoslovenski filolog XX (1953–1954), 345–367. Mitrović, K., *Pet pisama despota Vuka Grgurevića*, Braničevski glasnik 3-4 (2006) 63–83.

⁴¹ Isailović, N.–Krstić, A., *Srpski jezik i ćirilčno pismo u jugoistočnoj Evropi u XV i XVI veku*, Prevodilac XXXVII 1-2 (2018) 43–52.

⁴² *Epistolae Matthiae Corvini I–IV, Cassoviae 1743–1744.*; Fraknoi V., *Mátyás király levelei I, II*, Budapest 1893, 1895.; *Magyar humisták levelei XV–XVI. század*, közreadja: V. Kovács Sándor, Budapest 1971.; *Mátyás király levelei*, szerk. Kovács S. V., Budapest 1986.

⁴³ Krstić, A., *Dokumenti o ugarskim posedima despota Đurđa datim u zalog Jovanu Hunjadiju 1444. godine*, Mešovita građa 32 (2011) 125–156.; Uő., *Povelja despota Đurđa Brankovića o davanju u zalog poseda u Ugarskoj Jovanu Hunjadiju*, SSA 11 (2012) 151–174.; Uő., *Pismo despota Stefana Lazarevića svojim ugarskim službenicima o pravima pavlinskog manastira Svetog Lavrentija kod Budima*, SSA 12 (2013) 133–143.; Rokai, M., *Protestna povelja budimskog kaptola kojom Elizabeta Silađi zabranjuje planirano otuđivanje posede porodice Hunjadi-Silađi*, SSA 12 (2013) 145–156.; Krstić, A., *Dva neobjavljena latinska pisma despota Stefana Lazarevića*, Inicijal 3 (2015) 197–209.; Uő., *Pismo despota Đurđa Vukovića ugarskom kralju Ladislavu V*, Mešovita građa 36 (2015) 7–19.; Krstić, A.–Isailović, N., *Donacija despota Đurđa Vukovića (Brankovića) Pavlu Biriniju iz Verone: problem autentičnosti*, Inicijal 4 (2016) 195–227.; Krstić, A.–Isailović, N., *Povelja despota Đurđa Brankovića za ceh krojača u Nađbanji*, Mešovita građa 41 (2020) 7–30.; Isailović, N.–Fostikov, A., *Povelja gospodina Đurđa Brankovića kojom potvrđuje slobode građanima Debrecena*, Mešovita građa 33 (2012) 57–68.

⁴⁴ Iorga, N., *Notes et extraits pour servir a l'histoire des croisades au XVe siecle*, Paris 1899.; Iványi B., *Bártfa szabad királyi város levéltára (1319–1526)*, Budapest 1910.; Herpay G., *Debrecen szab. kir. város levéltára diplomagyűjteményének regesztái*, Debrecen 1916.; Iványi B., *A római szent birodalmi széki gróf Teleki-család gyömrői oklevéltára*, Szeged 1931.; Rokay P., *Egy ismeretlen Janus Pannius-levél*, Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményei 9 (1971) 5–16.; Rokai, P., *Prilog poznavanju položaju Srba u Ugarskoj u XV veku*, Zbornik Matice srpske za istoriju 6 (1972) 87–91.; Benedek Gy., *Mezőtúri oklevelek 1219–1526*, Szolnok 2000.

⁴⁵ Fekete Nagy, A.–Kenéz, V.–Solymosi, L.–Érszegi, G., *Monumenta rusticorum in Hungaria rebellium anno MDXIV*, Budapest 1979.

az állami bevételek számbavétele volt. Összeírásra kerültek így egy-egy területi egység (szandzsák, vilájet, stb.) timár-, zeámet- és hász-birtokainak megbecsült jövedelmei, ezen belül pedig magukban foglalják az adófizetésre köteles lakosság családfőinek névjegyzékét is. Az ilyesféle összeírásokat általában egy emin és egy kjabat készítették a helyi hatalmi szervek segítségével. Az összeírásokat később a szultáni udvar *defterhanejébe* helyezték megőrzésre. Az összeírások gyakoriságára jellemzően az államhatárak változásai voltak hatással, illetve ahogyan azt időnként megkövetelte a szükség. A törökben *ucnak* mondott végvidékeken – mivel ott a változások gyorsabb üteműek voltak – sűrűbben került sor elvégzésükre. Sajnálatos körülmény, hogy számos defter kezdő szakasza elenyészett az idők során. Ez azért értékelhető érzékeny veszteségnek, mert a defterek kezdetén az összeírt területre vonatkozó jelentősebb szabályokat volt szokás *kanunname* megnevezéssel összefoglalni.

A defterek akkor is számos lehetőséget kínálnak a kutatáshoz, ha korlátaik miatt adataikat gyakran nem lehet megingathatatlan tényekként kezelni. Noha a bejegyzések készítői a neveket hallomásuk szerint írták le – amiből sok bizonytalanság ered –, ezek a kútfők így is megbízhatóan rögzítik egy-egy terület etnikai és vallási viszonyait, árulkodnak a migrációs folyamatok alakulásáról, tükrözik az antroponímiát, valamint képet adnak az adózásra köteles javak összetételéről. Gyakorta előfordul az is, hogy az összeíró mellékesen feljegyzett egy-egy fontosnak vélt információt. Adódhat ilyenkor némelyik személy jellemvonásaira való utalás (pl. a timárvesztés okaként), vagy megjegyzés arról, hogy az elmenekültek hová mehettek, esetleg valamilyen odavetett információ arra nézve, hogy egyes személyek milyen szolgálattal érdemelték ki a nekik adott mentességet vagy timárt.⁴⁶ Korlátként érvényesül ugyanakkor az a körülmény, hogy a defterek eredendő rendeltetésük szerint a pénzügyi adminisztráció szükségleteit szolgálták. Ezért az adózástól mentes egyének és csoportok kimaradnak belőlük. A tévedések sem mondhatók ritkáknak bennük.⁴⁷ Egy publikált defter használhatóságát nagyban befolyásolja a kiadó módszertani alapállása. A szakemberek általában azokat a közléseket tekintik a legjobbaknak, amelyeknek szövegét a forrás hasonmása is követi. Kijelenthető viszont, hogy ez a követelmény messze nem szokott általános gyakorlatként érvényesülni. Olyan káros példával is lehet találkozni, amikor a közzétett túlhevült nemzeti érzései torzítják a publikált szöveg magyarázatait. Témánk szempontjából használható a Szendrői szandzsák defterének részleges kiadása (a nyugati részé) Ahmed Aličić fáradozásainak köszönhetően.⁴⁸ Szintén kézbe vehető Belgrád környékének defteres anyaga Hazim Šabanović jóvoltából.⁴⁹ Ugyancsak figyelmet érdemel Braničevo deftere, amely szerb és török nyelven is megjelent, ahogyan a Boszniai vagy a Hercegovinai szandzsák összeírásai is a kutatás rendelkezésére állnak.⁵⁰

---

⁴⁶ Annak, hogy ez a forrástípus milyen hasznos is lehet a kutások számára – főleg, ha más források hiányosak vagy nem léteznek – talán a legkésebb példái a Szendrői szandzsák vagy Braničevo monográfiái, amelyek legnagyobb részét a defterek adataira támaszkodnak. Miljković-Bojanić, E., *Smederevski sandžak 1476–1560. Zemlja-naselja-stanovništvo*, Beograd 2004.; Miljković, Lj., E.–Krstić, R., A., *Braničevo u XV veku. Istorijsko-geografska studija*, Požarevac 2007.

⁴⁷ *Defteri*, in: LSSV, 150–151. (a szócikk Fotić, A. munkája). Miljković, E., *Osmanske popisne knjige defteri kao izvori za istorijsku demografiju: mogućnosti istraživanja, tačnost podataka i metodološke nedoumice*, Teme 34 (2010) 1, 363–373.

⁴⁸ Aličić, A., *Turski katastarski popisi nekih područja Zapadne Srbije I*, Čačak 1984.

⁴⁹ Šabanović, H., *Turski izvori za istoriju Beograda I/1. Katastarski popisi Beograda i okoline 1476–1566.*, Beograd 1964.

⁵⁰ Stojaković, M., *Braničevski tefer. Poimenični popis pokrajine Braničevo iz 1467. godine*, Beograd 1987.; İnalçık, H.–Radushev, E.–Altuğ, U., *Ottoman Military and Administrative Order on the Lower Danube during the Time of Mehmed the Conquerer. The Ottoman Tax Registers of Nicopolis, Vidin and Braničevo*, Budapest 2018.; Aličić, A.,

1.3. Irodalom

Míg a források a múlt ránkmaradt darabkái, addig az irodalom nem más, mint azoknak a kutatóktól származó értelmezése. Hála a történészek több nemzedéke fáradozásának, a szerb-magyar kapcsolatokat kutatók mára egy tetemes irodalomra támaszkodhatnak. A szerbek és magyarok középkori kapcsolataival nem csak a magyar történettudomány foglalkozott, hanem a kérdésnek a forráskritikán alapuló történetkutatás szerb atyjai között is akadtak avatott vizsgálói. Némelyikük a történelmi Magyarország déli pereméről való származása okán tanúsított természetszerű érdeklődést a közös múlt iránt. Legyen elég itt példaként megemlíteni Dimitrije és Ilarion Ruvaracot,⁵¹ Stojan Novakovićot,⁵² Konstantin Jirečeket,⁵³ Aleksa Ivićet,⁵⁴ Dušan Popovićot⁵⁵ vagy Jovan Radonićot.⁵⁶ Hasonló megállapítás a magyar múlttal foglalkozók népes csoportjával kapcsolatban is tehető, elvégre közöttük is akadnak olyanok, akiknek érdeklődése a téma iránt szorosán kapcsolódott szülőhelyükhöz. Említsük meg itt az Aracson született Szentkláray Jenőt, aki a dunai hajóhadak történetében részletesen kitért a naszádosok szerepére a magyar honvédelemben, vagy Pesty Frigyeset, akinek a despota-birtokokról szóló tanulmányára a mai napig is jól támaszkodhat a kutatás.⁵⁷ Teleki József gróf nem keveset írt a szerb-magyar kapcsolatok hatásairól a Hunyadiak korabeli Magyarországra, és hasonló a helyzet Fraknói Vilmos Mátyás király életrajzával is.⁵⁸ A magyar historikusok érdeklődése nem lanyhult a későbbiekben sem. Míg Szalay László a szerb települések jogviszonyával foglalkozott,⁵⁹ a Branković despoták tevékenysége pedig Wertner Mór érdeklődését keltette fel,⁶⁰ addig Baranyai Béla a Sárkányos rend vizsgálata kapcsán érintette a szerb uralkodók Magyarországhoz húzó politikáját.⁶¹ Természetesen itt is hosszadalmasan lehetne sorolni a neveket,⁶² de véleményünk szerint ettől eltekinthetünk, mivel tanulmányunk végén részletes jegyzékbe foglaljuk a hivatkozott korábbi mérvadó szakirodalmi előzményeket.

Eredményeikre építve a későbbi történészek számos tanulmányban és monográfiában adtak teret a szerb–magyar középkori kapcsolatok kérdésének. A jugoszláv történetírás részéről itt elsősorban a több kötetes *A szerb nép története* című szintézist kell megemlíteni, amely a mai napig a legbiztosabb

---

Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovina Sarajevo 1985.; Uő, *Sumarni popis sandžaka Bosna 1468/69*, Mostar 2008. (Számos szélsőségesen nacionalista megjegyzéssel és részrehabjló felfogással).

⁵¹ Ruvarac, I., *Feyezkeo=Slankamen*, *Stražilovo* 36 (1888) 568–570.; Uő: *Stari Slankamen*, Zemun 1892.; Uő: *Prilozi za povest srpskog naroda u zemlji ugarskoj*, *Zbornik Ilariona Ruvarca*. Odabrani istorijski radovi I, Beograd 1934, 417–446.

⁵² Novaković, S., *Srbi i Turci XIV i XV veka. Istorijske studije o prvim borbama s najezdom turskom pre i posle boja na Kosovu*, Beograd 1893.; Novaković, S., *Poslednji Brankovići u istoriji i narodnom predanju*, *Letopis Matice srpske* 146 (1886) 2, 1–47.; *Letopis Matice srpske* 147 (1886) 3, 1–32.; *Letopis Matice srpske* 148 (1886) 4, 1–70.

⁵³ Jireček, K., *Istorija Srba I–II*, Beograd 1981.

⁵⁴ Ivić, A., *Istorija Srba u Vojvodini od najstarijih vremena do osnivanja Potisko-pomororiške granice (1703)*, Novi Sad 1929.

⁵⁵ Popović, J. D., *Srbi u Vojvodini I*, Novi Sad 1957.

⁵⁶ Radonić, J., *Srbi u Ugarskoj u srednjem veku*, *Vojvodina I*, Novi Sad 1939, 128–144.; Uő., *Sporazum u Tati i srpsko-ugarski odnosi od XIII do XVI veka*, *Glas Srpske Kraljevske Akademije* 187 (1941) 117–232.

⁵⁷ Szentkláray J., *A dunai hajóhadak története*, Budapest 1885.; Pesty F., *Brankovics György rácz despota birtokviszonyai Magyarországbán és a rácz despota czím*, Budapest 1877.

⁵⁸ Teleki J., *Hunyadiak kora Magyarországon*. I–XII. Pest, 1852–1857.

⁵⁹ Szalay L., *A magyarországi szerb telepek jogviszonya az államhoz*, Pest 1861.

⁶⁰ Wertner M., *A fejedelmi Brankovicsok*, *Turul*, 8 (1890) 31–39.

⁶¹ Baranyai B., *Zsigmond király úgynevezett Sárkány-rendje. Adalék a magyar trónöröklési kérdés történetéhez*. *Századok* 40 (1925–1926) 561–591, 681–719.

⁶² Margalits E., *Szerb történelmi repertórium I*, Budapest 1918.; Bartoniek E., *Magyar történelmi forráskiadványok*, Budapest 1929.; Kosáry D., *Bevezetés a magyar történelem forrásaiba és irodalmába I*, Budapest 1951.

kiindulópont a szerb középkorkutatásban.⁶³ A magyar vonatkozású kérdéseket az említett monográfiában Sima Ćirković, Jovanka Kalić és Momčilo Spremić neves szerb medievisták dolgozták fel. Ehhez hasonló összefoglaló munkát Jovanka Kalić állított még össze, külön hangsúlyt fektetve a szerbség késő középkori történetére.⁶⁴ Ennek megfelelően a despoták javairól és politikai ténykedéséről ugyancsak szó esik ebben az összefoglaló munkában is. Szintén figyelmet szentelt a szerb uralkodók Magyarországon birtokolt jószágainak és diplomáciai aktivitásuknak Momčilo Spremić abban a monográfiában, amely Brankovics György életútját dolgozza fel. Biográfiai tekintetben ez a munka tekinthető a szerb történetkutatásban korunkig született legteljesebb olyan összefoglalásnak, amelynek középpontjában egy uralkodó alakja és pályája áll.⁶⁵ A szerb despoták országáról és annak működéséről a legrészletesebben eddig Andrija Veselinović írt a *Szerb despoták állama* című monográfiájában.⁶⁶ Az a körülmény is említést érdemel, hogy kisebb-nagyobb cikkekben, tanulmányokban és különböző feldolgozásokban a szerb-magyar kapcsolatok számos más kérdése és mozzanata ugyancsak terítékre került már. Érdemes kiemelni, hogy Sima Ćirković például foglalkozott a migrációk kérdéseivel,⁶⁷ vagy a szerb despoták olyan közvetítő közreműködéseivel, amelyeket az oszmán fogságba került magyar urak érdekében fejtettek ki. Írt ugyanakkor a királyi rácokról I. Ulászló király korában,⁶⁸ vagy összefoglalta Vuk despota életpályáját is,⁶⁹ hogy csak néhányat említsünk munkásságából.⁷⁰ Jovanka Kalić, Momčilo Spremić, Rokay Péter, Đorđe Bubalo, Dušanka Dinić-Knežević, Nenad Lemajić, Aleksandar Krstić és más jugoszláv, illetve szerb történészek tollából ennek a témakörnek számos kérdése nyert feldolgozást. Tüzetes vizsgálat alá került ennek megfelelően a szerémségi Brankovićok és Cillei Katalin élete és tevékenysége, az áttelepedett szerbek adózási kötelezettségeinek és katonai feladatainak a kérdésköre, egyes főurak életpályája, vagy a szerb elit tagjainak politikai és katonai ténykedése a szerb államok összeomlása után.⁷¹ Ezen a helyen természetesen nem vállalkozhatunk a szerb középkorkutatás témánkhoz kapcsolható teljes anyagának részletes bemutatására.⁷²

---

63 Kalić, J. (ed.), *Istorija srpskog naroda I–VI. Doba borbi za očuvanje i obnovu države (1371–1537) II.* (a továbbiakban: *ISN II.*), Beograd 1982.

64 Kalić, J., *Srbi u poznom srednjem veku*, Beograd 2012.

65 Spremić, M., *Despot Đurađ Branković i njegovo doba*, Beograd 2020.⁴

66 Veselinović, A., *Država srpskih despota*, Beograd 2006.

67 Ćirković, S., *Seoba srpskog naroda u Kraljevinu Ugarsku u XIV i XV veku*. Seobe srpskog naroda od XIV do XX veka: zbornik radova posvećen tristagodišnjice Velike seobe Srba, ed. Ranković, D., Beograd 1990. 37–46.; Uő: *Despot Đurađ Branković i ugarsko-turski pregovori 1454. godine*, Glas SANU 280 (1971) 104–112.

68 Ćirković, S., *Rasciani regales Vladislava I Jagelonca*, Zbornik matice srpske za istoriju 1 (1970) 79–82.

69 Ćirković, S., *O despotu Vuku Grgureviću*, Zbornik matice srpske za likovne umetnosti 6 (1970) 283–290.

70 Ćirković, Sima teljes bibliográfiája: *Bibliografija akademika Sime Ćirkovića*, ed. Rudić, S., Beograd 2011.

71 Rokay P., *Egy ismeretlen Janus Pannonius-levél*, 5–16.; Rokai P., *Prilog poznavanju položaja Srba u Ugarskoj u XV veku*, 87–91.; Dinić-Knežević, D., *Sremski Brankovići*, Istraživanja 4 (1975) 5–44.; Rokay P., *A szerbek betelepülése Magyarországra a XV. században*, *A szerbek Magyarországon*, ed. Zombori I., Szeged, 1991, 51–63.; Antonović, M., *Despot Stefan Lazarević i Zmajev red*, IG 1–2 (1992) 15–25.; Lemajić, N., *Srpska elita na prelomu epoha*, Sremska Mitrovica–Istočno Sarajevo, 2006.; Rokai P., *Prilog biografiji despota Lazara Brankovića*, IČ 56 (2008) 183–190.; Ređep, J., *Katarina Kantakuzina, grofica Celjska*, Beograd 2010.; Bubalo, Đ., *Posedi srpskih despota u odbrambenim planovima Kraljevine Ugarske 1458. i 1459. godine*, *Pad Srpske despotovine 1459. godine*, ed. Spremić, M., Beograd 2011, 229–243.; Krstić, A., *Novi podaci o vojvodi Milošu Belmuževiću i njegovoj porodici*, Inicijal 1 (2013) 161–185.; Božanić, S., *Srpski velikaši u političkim i vojnim previranjima oko izbora Vladislava II za kralja Ugarske*, Istraživanja 24 (2013) 151–166.; Stojkovski, B., *Srpsko-ugarske veze 1389–1402*, Kneginja Milica-monahinja Jevgenija i njeno doba, ed. Mišić, S.–Ječmenica, D., Trstenik 2014, 39–59.; Krstić, A., *Prilog biografiji velikog vojvode Mihaila Adelovića*, ZRVI 52 (2015) 359–379.; Božanić, S.–Kisić-Božić, M., *O prvoj generaciji Jakšića na tlu Ugarske-Stefanu i Dmitru u delu Rerum ungaricarum decades*, Godišnjak

Ahogy a magyar medievisztika szellemi kincsestára folyamatosan gyarapodott, úgy növekedett és növekszik a mai napig azoknak a monográfiáknak, tanulmányoknak, cikkeknek és más publikációknak a száma, amelyek hasznos segédletei lehetnek a szerb-magyar kapcsolatok, valamint a magyarországi szerbek története kutatásának. Sorukban szintetizáló és korszakot átfoglaló műveket is jelentős számban lehet találni, amelyek szerzőinek táborát a magyarországi középkorkutatás megannyi kitűnőségének neve fémjelzi, legyen elég itt csak elsősorban Mályusz Elemér,⁷³ Engel Pál,⁷⁴ Szakály Ferenc,⁷⁵ Kubinyi András és Kristó Gyula⁷⁶ személyét kiemelni sok más érdemes szaktudós közül.⁷⁷ Nem kevésbé méltányolható körülmény, hogy ezeken az összegző munkákon kívül számban gazdag és szerfelett széles kutatási témákat felölelő részletfeldolgozások is rendelkezésre állnak. A hajdani állapotok rekonstrukciójában kimagaslóan értékes segítséget nyújtanak az archontológiák és az itineráriumok, amelyekre napjainkban már egyre kiterjedtebb adatbázisként lehet támaszkodni.⁷⁸ Tekintettel arra, hogy a betelepült szerb lakosság a magával hozott számos idegen vonás és különbözőség továbbvitele mellett a befogadó állam szilárd viszonyok között élő, kialakult társadalmába kényszerült beilleszkedésre, ezért kutatásunkban nélkülözhetetlennek mutatkozott a magyar állam berendezkedésével,⁷⁹ társadalmával, gazdaságával, egyházával és hadseregével foglalkozó, számban gazdag munkák intenzív felhasználása.⁸⁰ Ugyancsak megemlítendő, hogy a diplomácia kérdéskörére –

Filozofskog fakulteta u Novom Sadu 16-2 (2016) 119–132.; Ivanov, D. A., *Vojvoda Miloš Belmužević u Šleskoj*, Zbornik Matice srpske za istoriju 94 (2016) 19–27.

⁷² Teljesebb összefoglalást ld. Niederhauser E., *A történetírás története*, 422–489.; Sztojkovszki, B., *A szerb történetírás a középkori szerb–magyar kapcsolatokról*, Történelmi Szemle 56 (2014) 329–337.

⁷³ Mályusz E., *Zsigmond király uralma Magyarországon 1387–1437*, Budapest 1984.

⁷⁴ Engel P., *Beilleszkedés Európába, a kezdetektől 1440-ig*, Budapest 1990.; Engel P., *The Realm of St. Stephen*, London–New York 2001.

⁷⁵ Szakály F., *Virágkor és hanyatlás 1440–1711*, Budapest 1990.

⁷⁶ Engel P.–Kristó Gy.–Kubinyi A., *Magyarország története 1301–1526*, Budapest 2005.

⁷⁷ Kulcsár P., *A Jagelló-kor*, Budapest 1981.; Herczegh G., *Magyarország külpolitikája 896–1919*, Budapest 1987. Nemritkán egyes uralkodók és vezető személyek életrajzai is értékes korrajzot adó művek egyben; ld. ekként.: Hóman B., *Mátyás király*, Mátyás emlékkönyv születésének ötszázéves fordulójára II., szerk. Lukinich I., Budapest 1940, 3–8.; Elekes L., *Mátyás és kora*, Budapest 1956.; Teke Zs., *Hunyadi János és kora*, Budapest 1980.; Kisfaludy K., *Matthias Rex*, Budapest 1983.; Kovács P., E., *Matthias Corvinus*, Budapest 1990.; Teke Zs., *Mátyás a győzhetetlen király*, Budapest 1990.; Fügedi E., *Hunyadi Mátyás–a király pályafutása*, Magyar Tudomány 12 (1990) 1401–1408.; Kubinyi A., *Mátyás király*, Budapest 2001.

⁷⁸ Engel P., *Magyarország világi archontológiája 1301–1457*. I-II, Budapest 1996.; Engel P.–Tóth N., C., *Itinerarium regum et reginarum Hungariae (1382–1438)*, Budapestini 2005.; Horváth R., *Itineraria regis Matthiae Corvini et regine Beatricis de Aragonia (1458–[1476]–1490)*, Budapest 2011.; Tóth N., C.–Horváth R.–Neumann T.–Pálosfalvi T., *Magyarország világi archontológiája 1458–1526*. I. *Főpapok és bárók*, Budapest 2017.; Tóth N., C.–Horváth R.–Neumann T.–Pálosfalvi T.–Kovács A., W., *Magyarország világi archontológiája 1458–1526*. II. *Megyék*, Budapest 2017.

⁷⁹ Kubinyi A., *A Mátyás-kori államszervezet*, Hunyadi Mátyás. Emlékkönyv Mátyás király halálának 500. évfordulójára, szerk. Rázsó Gy.–Molnár L., V., Budapest 1990, 53–149.

⁸⁰ Mályusz E., *A magyar társadalom a Hunyadiak korában. A hűbériség és rendiség problémája*, Mátyás emlékkönyv születésének ötszázéves fordulójára I., szerk. Lukinich I., Budapest 1940, 311–433.; Fügedi E., *A XV. századi magyar püspökök*, Történelmi Szemle 8 (1965) 477–498.; Engel P., *A magyar világi nagybirtok megoszlása a XV. században*, Az Egyetemi Könyvtár Évkönyvei 4 (1968) 337–358; 5 (1970) 291–314.; Rázsó Gy., *Hunyadi Mátyás török politikája*, Hadtörténelmi Közlemények 22 (1975) 305–348.; Engel P., *Királyi hatalom és arisztokrácia viszonya a Zsigmond-korban*, Értekezések a történelmi tudományok köréből. Új sorozat 83, Budapest 1977.; E. Fügedi, *Mátyás király jövedelme 1475-ben*, Századok 116 (1982) 484–506.; Fügedi E., *Ispánok, bárók, kiskirályok. A középkori magyar arisztokrácia fejlődése*, Budapest 1986.; Szakály F., *A török-magyar küzdelem szakaszai a mohácsi csata előtt (1365–1526)*, Mohács. Tanulmányok a mohácsi csata 450. évfordulójára alkalmából, szerk. Ruzsás L.–Szakály F., Budapest 1986, 11–57.; Rázsó Gy., *Söldnerheer und Kriegspolitik von Matthias Corvinus*, Acta Historica Academiae Scientiarum Hungaricae 33 (1987) 81–82.; Kubinyi A., *Magyarország déli határvárai a középkor végén*, Castrum Bene 2 (1992) 65–76.; Fenyvesi L., *A temesközi-szörényégi végvárvidék funkcióváltásai (1365–1718)* in: *Végvárak és régiók a XVI–XVII. században*, szerk. Petercsák T.–Szabó J., Eger 1993, 235–287.; Szakály F.–Fodor P., *A kenyérmezei csata (1479. október 13)*, Hadtörténelmi

amely vetületben a szerb vezetők, miként már szó esett róla, kimagaslóan fontos szerephez jutottak – megkülönböztetett figyelmet fordított eddig is a szaktudomány, s ezt az érdeklődést fontos publikációk sora dokumentálja.⁸¹ Mivel a kiterjedt irodalom feltüntetése ezen a helyen szétfeszítené előadásunk kereteit, ezért a források és az irodalom nagyobb teljességét a értekezés végén fellelhető irodalomjegyzékben törekedtünk rögzíteni.

2. Előzmények

A szerb-magyar kapcsolatoknak korábban is voltak közelséget és szövetséget előtérbe helyező időszakai, gondoljunk csak a XII. századbeli fejleményekre. Az akkori szerb uralkodó, II. Uroš nagyuszupán (1146–1155, 1155–1162) lánytestvérét, Ilonát II. Vak Béla király (1131–1141) vette egykor hitvesül, és ő volt az anyja az Urošsal kortárs magyar királynak, II. Gézának (1141–1162). A szerb uralkodó másik testvére, Beloš kifejezetten jelentős szerepet játszott a Magyar Királyság kormányzásában. A szerb főúr valamikor a két dinasztia házassági szövetségének megkötése után kerülhetett Magyarországra, minden bizonnyal 1141 előtt. Mint a királyné rokona nevelője volt a kiskorú királynak, akinek a nevében vezette a magyar közügyeket. Forrásadatok tanúsága szerint több méltóságot viselt. Kezdetben dux volt, majd később 1144 és 1157 között horvát-dalmát bán, 1145-től pedig nádorként szerepel.⁸² Befolyása a magyar politikára segítségül szolgált a szerb udvarnak a Bizáncal szembeni harcokban, amelyek során magyar támogatást is biztosított testvére számára. A magyar-bizánci harcokban (1150–1155) is részt vett. Valamikor 1157 márciusa után tűnik el Beloš Magyarországon a forrásokból, lehetséges, hogy II. Gézával fenntartott kapcsolatának romlása okán, illetve a király lázadó öccsének, István hercegnek a pártolása miatt. Szerb uralkodóként rövid ideig ténykedett, valószínűleg csak 1162-ben volt az ország élén. Utána visszatért Magyarországra, ahol idős korában, valamikor 1198 előtt hunyt el. Szerémségi birtokain egyházat alapított Szent István tiszteletére, amely Bánmonostora néven vált ismertté, ma pedig Banoštor település őrzi emlékét.⁸³

Másfél évszázaddal később az uralkodó magyar és szerb dinasztiák között újra rokoni kapcsolat teremtődött. Dragutin István (Stefan Dragutin) házassági kötelékkel fonta össze családját az Árpádokkal, amikor feleségül vette V. István király lányát, Katalint, továbbá Ulászló (Vladislav) nevű

Közlemények 111 (1998) 309–350.; Veszprémy L., *Szabács ostroma (1475–1476)*, Hadtörténeti Közlemények 122 (2009) 36–61.; Petrovics I., *A temesi ispánság és a déli határvédelem a 15. században és a 16. század elején*, Aktualitások a magyar középkorkutatásban, szerk. Font M.–Fedeleš T.–Kiss G., Pécs 2010, 257–275.; Horváth, R., *The castle of Jajce in the Organization of the Hungarian Border Defence System under Matthias Corvinus's*, Stjepan Tomašević (1461–1463) slovn srednjovjekovna Bosanskog Kraljevstva, ed. Birin, A., Zagreb–Sarajevo 2013, 89–99.; Magina, A., *Nemesek közti konfliktusok és erőszak. Magánháborúk a középkori Dél-Magyarország*, Urbs, civitas, universitas. Ünnepi tanulmányok Petrovics István 65. születésnapja tiszteletére, főszerk. Papp S., Szeged 2018, 189–195.; Draskóczy I., *A Magyar királyság gazdasága és Mátyás*, Mátyás király emlékkönyv, szerk. Bódvai A., Budapest 2019, 55–61.; Feld I., *A déli végvárrendszer Mátyás idején*, Mátyás király emlékkönyv, szerk. Bódvai A., Budapest 2019, 63–81.

⁸¹ Rázsó Gy., *Hunyadi Mátyás török politikája*, Hadtörténelmi Közlemények 22 (1975) 305–348.; Nehring, K., *Mátyás külpolitikája*, Történelmi Szemle 3 (1978) 427–440.; Fenyvesi L., *Magyar-török diplomáciai kapcsolatok Mátyás király haláláig*, Hadtörténelmi Közlemények 103 (1990) 74–99.; Bárány A., *Mátyás nyugat-európai politikája*, Mátyás király emlékkönyv, szerk. Bódvai András, Budapest 2019, 83–103.

⁸² Belus, in: *Korai Magyar Történeti Lexikon (9–14. század)*, főszerk.: Krsitó Gy., Budapest 1994, 96. (a szócikket Makk F. írta.); Beloš, in: *SBR 1*, ed. Leskovac, M.–Forišković, A.–Popov, Č., Novi Sad 2004, 486. (a szócikk Kalić, J. munkája).

⁸³ Kalić, J., *Raški veliki župan Uroš II*, ZRVI 12 (1970) 33–34, 36–37.; Makk F., *Magyarország a 12. században*, Budapest 1986, 131–140.; Makk F., *The Árpáds and the Comneni*, Budapest 1989, 49–53.; Kalić, J., *Župan Beloš*, ZRVI 36 (1997) 63–79.; Rokai, P.–Đere, Z.–Pal, T.–Kasaš, A., *Istorija Mađara*, 50–51.; Beloš in: *SBR 1*, 486. (a szócikk Kalić, J. munkája).

fiának is magyar aráról igyekezett gondoskodni. Próbálkozása előbb Konstanca Morosini kezének elnyerésére irányult, majd a nagyhatalmú oligarcha, Kán László leányának személyét szemelte ki fiának hitvesül.⁸⁴ Ennek köszönhetően, miután Dragutin elveszítette a szerb trónt, uralmát a magyar déli határnál fekvő területekre terjeszthette ki a magyar király jóvoltából. Hatalma alatt tartotta Macsót meg Nándorfehérvárt, Ozorát (Usora) és Sót (Soli), Kucsót (Kučevo) és Brancsót (Braničevo). Az utóbbi kettőt térségbeli bolgár-kun uraktól szerezte meg.⁸⁵ Mivel a magyar rokoni szálak mentén közeli kapcsolatba került a római katolicizmussal, a *Descriptio Europae orientalis* névtelen szerzője igen válogatott szavakkal méltatta Dragutint. A Névtelen szerint igazságos és jó, személyét *saját vallásában igazi szentnek vélik*. Öccséről, Milutinról már sokkalta ellenszenvesebb kép sejlik fel a forrás hangvételéből. Ennek megfelelően például azt állítja róla, hogy hazug és hitszegő, olyan, aki nem tartja be az esküt. Ez a negatív kép bizonyosan nem független attól a megállapítástól, hogy a szerb király *minden mértéken felül üldözi a katolikusokat, és gyűlöli őket*.⁸⁶ III. András király halála után a szerb hatalmasságot, Dragutint az az igyekezet mozgatta, hogy fiát, Ulászlót léptesse a magyar trónra.⁸⁷ Mindezek alapján jól látható, hogy a XV. század előtti időkből is akadnak hivatkozható példák szorosabb szerb-magyar kapcsolatokra. A XV. század elején megkötött szövetség nemcsak tartósnak és hosszú időn átívelőnek bizonyult, hanem nagy horderejűnek is. Azáltal, hogy a despota-ország szoros kapcsolatba lépett a szomszédos Magyar Királysággal egyszersmind a balkáni keretektől is kilépett, északi irányban pedig kinyitotta a határát.⁸⁸ Nándorfehérvár a despota székhelyévé lett, amelyet az uralkodó kiváltságokkal igyekezett fejleszteni.

---

⁸⁴ Dinić, M., *Oblast kralja Dragutina posle Deževa*, Srpske zemlje u srednjem veku. Istorijsko-geografske studije, szerk.: Ćirković, S., Beograd 1978, 123–145.; Ćirković, S., *Kralj Stefan Dragutin*, Račanski zbornik 3 (1998) 11–20.; Rokai, P.–Đere, Z.–Pal, T.–Kasaš, A., *Istorija Mađara*, 85–86.; Engel P.–Kristó Gy.–Kubinyi A., *Magyarország története*, 36. (Tévesen Uros Istvánnak nevezve Dragutin Istvánt.); Fostikov, A.–Isailović, N., *Ugovor o veridbi Vladislava II Nemanjića i Konstance Morozini. Venecija, 24. avgust 1293*, Mešovita građa 39 (2018) 7–46.; Ječmenica, D., *Nemanjići drugog reda*, Beograd 2018, 107–115.

⁸⁵ Blagojević, M., *Srbija u doba Nemanjića*, Beograd 1989, 104–106.

⁸⁶ Živković, T.–Petrović, V.–Uzelac, A., *Anonymi Descriptio Europae Orientalis. Anonimov opis istočne Evrope*, ford. Kunčer, D., Beograd 2013, 123–126.

⁸⁷ Rokai, P.–Đere, Z.–Pal, T.–Kasaš, A., *Istorija Mađara*, 92.

⁸⁸ Kalić, J., *Srbija i zapadni svet*, 49. A vazallusi köteléket az oszmánoktól való felszabadulásként is értékelte a despota. Kalić, J., *Despot Stefan i Vizantija*, 33.

3. Rigómezőtől Ankaráig (1389–1402)

„Milyen sikert akartál elérni a magyarokkal?...Ki

ért el bármit is uraságában azok közül a hatalomgyakorlók közül, akik

meghajtották a fejüket a magyarok előtt?“

(Bölcs Konstantin szerint Bajezid szultán szavai István fejedelemhez.⁸⁹⁾

Miután Lázár fejedelem a rigómezei ütközetben odaveszett a nemesség színe-virágával együtt, országa kétségbeejtő helyzetbe került.⁹⁰ Bár az új oszmán uralkodó hazai uralmi pozícióinak biztosítása érdekében visszavonult, hátrahagyott csapatainak jó része széltében-hosszában fosztogatta az elesett fejedelem országát. Annak özvegye, Milica egyedül maradt két még kiskorú fiával, Istvánnal (Stefan) és Vukkal. Délen, Branković Vuk uraság (*gospodin*)⁹¹ elszántan védve a maga pozícióit, igyekezett a Lazarevićek kárára kiterjeszteni országa határait. Önmagát Lázár fejedelem életműve és hagyatéka örökösének tekintette.⁹² Míg a Lazarevićek viszonya a magyar uralkodóval ellenséges volt, addig Vuk uraság szorosabb kapcsolatokat ápolt Zsigmond királlyal. Zsigmond 1389. július 7-én elküldte a *nemes férfit Vuk vajdához, a nagyságos Lázár fejedelem vejéhez (nobili viro Wlk wayvode, genero magnifici Lazari kenezii)* Garai Miklós macsói bánt, hogy tanácskozzanak az ő [ti. a vajda] és Rácföld javáról (*utilitatem vestram et terre Rascie*).⁹³ A koszovói nagyságos úr az oszmánokkal dacolva minden skrupulus nélkül orientálódott a magyar udvar felé politikájában.

Milica fejedelemasszony végül úgy talált kényszerhelyzetéből kiutat, hogy – Szpiridon pátriárka tanácsára és a szerb országgyűlés beleegyezésével – vazallusi alávetettséget vállalt Bajezid szultán főhatalmának, elküldve annak háremébe Olivera nevű leányát.⁹⁴ Rendezvén viszonyát az oszmánokkal, a Lazarevićek helyzete némileg javult, Lázár fejedelem megindított szentté avatása pedig örökösének legitimitást nyújtott rokonaik igényeivel szemben. Ellenben az ország északi határán kiéleződött a helyzet, mivel Zsigmond király nem szándékozott egykori hűbérese államát küzdelem nélkül átengedni

---

⁸⁹ A szerző saját fordítása.

⁹⁰ ISN II, 47. (a fejezet Ćirković, S. munkája). Blagojević, M., *Srpska državnost u srednjem veku*, 312–313. Chalkokondylés szerint Lázár indította a magyarokat a törökök ellen. A XIV–XVI. századi magyar történelem bizánci forrásai, 205.; Szlávok részvételéről a Horváti-féle lázadásban és I. Tvrtko király magatartásáról ld. Petrović I., *A Horváti-lázadás és Pécs, A pécsi egyházmegye vonzásában. Ünnepi tanulmányok Timár György tiszteletére*, szerk. Fedeles T.–Horváth I.–Kiss G., Budapest 2007, 285–293.

⁹¹ A *gospodin* (úr, uraság) címmegjelölés fogalomtartalmáról ld. bővebben: *Gospodin*, in: LSSV, 121. (a szócikk Mihajlić, R. munkája); Mihajlić, R., *Vladarske titule oblasnih gospodara. Prilog vladarskoj ideologiji u staroj srpskoj prošlosti*, Beograd 2001, 104–113.

⁹² Branković Vuk legújabb életrajzát ld. Šuica, M., *Vuk Branković: slavni i velmožni gospodin*, Beograd 2014.

⁹³ Gelcich J.–Thallóczy L., *Raguza és Magyarország*, 113–114.; ISN II, 47. (a fejezet Ćirković, S. munkája); Ivanović, M.–Stojković, B., *Reka Sava kao granica između Srbije i Ugarske u srednjem veku*, Rijeka Sava u povijesti: zbornik radova znanstvenog skupa održanog u Slavonskom Brodu 18-19. listopada 2013., szerk.: Ostmajer, B., Slavonski Brod 2015, 98.

⁹⁴ ISN II, 48. (a fejezet Ćirković, S. munkája); Blagojević, M., *Srpska državnost u srednjem veku*, 313.; A hűbéri alávettség komoly anyagi terhet is jelentett, ami hosszú távon szétzilálta és felemésztette az elfoglalni szándékozott ország államháztartását. Másrészt a hűbéradó fontos pénzforrás volt az oszmánok számára, ezáltal a balkáni népek nem csekély részben maguk fizették a saját meghódoltatásukat. Ld. bővebben: Spremić, M., *Turci i Balkansko poluostrvo u XIV i XV veku*, Prekinuti uspon. Srpske zemlje u poznom srednjem veku, Beograd 2005, 262–263, 265, 266, 267.; Uő., *Turski tributari u XIV i XV veku*, Uő., 275–329.

az oszmán fennhatóságnak.⁹⁵ Ugyan a történések pontos időrendjét nem lehet meghatározni, ám az ismert adatok így is egyértelműen utalnak a szerb-oszmán-magyar határmenti harcok kiéleződésére. Zsigmond király, hogy megakadályozza a magyar befolyás visszaszorítását a balkáni térségből, már 1389 őszén hadjáratot indított a szerb *lázadók* ellen.⁹⁶ A felvonulás eredményeként Borač (Borács)⁹⁷ és Čestin (Csesztin)⁹⁸ várak elfoglalására is sor került.⁹⁹ A magyar uralkodó mindkét várban őrséget hagyott hátra. Ugyan valószínűsíthetően nem kis királyi sereg vonult fel,¹⁰⁰ a várostromok így is nehéznek bizonyultak,¹⁰¹ ami arra enged következtetni, hogy a szerb állam még mindig rendelkezett jelentősebb véderővel.¹⁰² Rudnik vidékét ekkortájt egy jelentős helyi birtokos, Zojić Nikola vajda védte elszántan, ami talán arra utalhat, hogy feladata eredetileg a szerb állam északi határának biztosítása lehetett, amíg a fejedelem délen harcolt.¹⁰³ Zojić személyére még később is visszatérünk. Zsigmond

---

⁹⁵ Lázár fejedelem és Magyarország kapcsolatáról ld. bővebben: Stojkovski, B., *Knez Lazar i Ugarska*, Vlast i moć. Vlastela Moravske Srbije od 1365. do 1402. godine, szerk.: Mišić, S., Kruševac 2014, 225–244.; Veljan Trpković úgy vélekedett, hogy a nagy veszteségeket követően a magyar király szándékában a szerb hadsereg meggyengülésének kihasználása állt. Trpković, V., *Tursko-ugarski sukobi do 1402. godine*, IG 1-2 (1959) 59.; Engel Pál Zsigmond tevékenységéből arra következtetett, hogy a magyar király időben felismerte az országát fenyegető veszélyt. Engel P., *A török-magyar háborúk első évei 1389–1392*, Hadtörténelmi Közlemények 111 (1998) 3, 13 (oldalszámozás az epa.oszk.hu digitális példány szerint); Veselinović, A., *Država srpskih despota*, 112–113. Stojkovski nem zárja ki azt a lehetőséget sem, hogy Zsigmond király a szerbeket ekkor lázadóknak tekinti, amiért lepaktáltak az oszmánokkal a rigómezei ütközetet követően. Ez esetben a magyar király magát hűbérúrnak tekintve léphetett fel Lázár örökösei ellen. Ezzel együtt sem lehet azonban elhanyagolni azt a tényt, miszerint az oszmánok ebben az időben terjesztették ki első alkalommal hatalmukat a magyar határig. Szakály F., *A török-magyar küzdelem szakaszai*, 18.; Stojkovski, B., *Srpsko-ugarske veze 1389–1402*, 41.

⁹⁶ „contra Rascianos nostros rebelles.” Fejér, G., *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis* X/1, Budae 1834, 516.; Pesty F., *Krassó* III, 192.; Engel P., *A török-magyar háborúk első évei*, 14.; Stojkovski, B., *Srpsko-ugarske veze 1389–1402*, 41.

⁹⁷ Borač (*Boroch, Borych, Barch*) vára 15 km-re délkeletre feküdt Gornji Milanovac várostól Borač falu mellett a felső Gružában. A forrásokban ritkán bukkan elő, és az első kétségtelen adatokkal csak Zsigmond hadjárata idejéből rendelkezünk. A magyar szakirodalomban nemritkán tévesen lokalizálják. Zsigmond király több oklevelet adott ki, amíg a vár alatt időzött november elején. Elfoglalása után a vár őrzését valamikori *infidelis*ére, Gyulaházai Péterre bízta. A várat még egy magyar támadás érte 1397-ben. Későbbi adataink Boračról hiányosak. 1405-ben István despota Borač *dicső városában* adott a raguzaiaknak kereskedelmi engedményeket. Miután az ország militarizációja folytán a despota-országot *vlast* egységekre osztották, Borač a borácsi *vlast* központja lett. Lehetséges, hogy tíz kilométerre északnyugatra, Belo Polje faluban, István despotának egy udvarháza állt. 1438 és 1444 között oszmán kézen volt, később 1454-ig szerb fennhatóság alatt, majd rövid oszmán uralom után újra a despoták kezén lehetett, mivel 1456 és 1458 között a források megemlítik a borácsi *vlast* létezését. Valószínűleg tartósan 1458-ban került oszmán kézre. Fejér, G., *Codex diplomaticus* X/1, 515–516.; *ZsO* I, 146, 1191. szám (tévesen Branicsevót látva benne). Engel P., *Archontológia* I, 284.; Uő., *A török-magyar háborúk első évei*, 15. 51. jegyzet.; Engel P.–Tóth N., C., *Itineraria regum et reginarum (1382–1438)*, Budapest 2005, 62.; *Leksikon gradova i trgova srednjovekovnih srpskih zemalja-prema pisanim izvorima*, főszerk. Mišić, S., Beograd 2010, 52–53. (a szócikk Petrović, V. munkája).

⁹⁸ Čestin (*Chestyn, Cheznek*) maradványai 5 km-re keletre a Gruža nevű városkától található. Kevés adat maradt fenn róla. 1397-ben a magyar sereg sikertelenül próbálta bevenni. Pesty F., *Krassó* III, 192.; Engel P., *Archontológia* I, 290.; Čestin, in: *Leksikon gradova i trgova*, 317–318. (a szócikk Petrović, V. munkája); Stojkovski, B., *Srpsko-ugarske veze 1389–1402*, 42.

⁹⁹ Trpković, V., *Tursko-ugarski sukobi do 1402. godine*, IG 1-2 (1959) 98.; Jireček, K., *Istorija Srba* I, 328.; *ISN* II, 47. (a fejezet Čirković, S. munkája); Engel P., *A török-magyar háborúk első évei*, 15.; Rokai, P., *Kralj Žigmund i Ugarska prema Srbiji posle Kosovske bitke*, Glas SANU 378 (1996) 145.; Veselinović, A., *Država srpskih despota*, 113.; Ivanović, M.–Stojkovski, B., *Reka Sava kao granica*, 99.; *Šumadija u XV veku*, szerk.: Mišić S.–Koprivica, M., Beograd 2018, 34–35. (a fejezet Aleksić, V. munkája).

¹⁰⁰ A résztvevő bárók listáját ld. Engel P., *A török-magyar háborúk első évei*, 15.

¹⁰¹ Fejér, G., *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis* X/2, Budae 1834, 442.; Engel P., *A török-magyar háborúk első évei*, 15.

¹⁰² Zsigmond király nem tesz említést összecsapásokról oszmán seregekkel, kizárólag a szerbeket nevezi meg ellenségeként. Engel P., *A török-magyar háborúk első évei*, 14.

¹⁰³ Šuica, M., *Pismo Dubročana Nikoli Zojiću. 1397. oktobar 1.*, SSA 10 (2011) 126–127.; Rokai, P., *Kralj Žigmund i Ugarska prema Srbiji posle Kosovske bitke*, 145.; Šuica, M., *Nemirno doba srpskog srednjeg veka. Vlastela srpskih oblasnih gospodara*, Beograd 2000, 105, 106.

magatartását a történetírók eltérő módon ítélték meg, egyaránt tekintve a támadásra úgy is mint alattomos tette, de úgy is mint szükséges védelemre. Rokay Péter viszont figyelembe véve az előbbi hasonló magyar hadmozdulatokat, arra a következtetésre jutott, hogy Zsigmond király a magyar feudális szokást követte. Ezek alapján a magyar király a Korona javadalmait igyekezett visszaveni (a maga felfogásaának megfelelően).¹⁰⁴

Eme sikeres hadmozdulatok után Zsigmond király folytatta a hadjáratot és 1389. november 12-én Nekudim¹⁰⁵ vár közelében időzött a Jasenica mellett,¹⁰⁶ utána pedig a Lomnica folyónál keltezett egy oklevelet november 23-án.¹⁰⁷ December elejére az uralkodó befejezte a hadviselést, úgy tűnik nagyobb eredmények nélkül, majd visszavonult a Délvidékre.¹⁰⁸ Ennek ellenére a fegyvernagy rövid életűnek bizonyult. Nem zárható ki a feltevés, miszerint a szerb csapatok 1390 nyarán visszaszerezték az elvesztett várakat, még hozzá oszmán segítséggel.¹⁰⁹ Komolyabb aggodalmat igazán a Szerémségben pusztításokat okozó szerb-oszmán portyákról érkező híradások kelthettek Zsigmond királyban.¹¹⁰ A betörésről egy 1390. november 22-én Losonci István macsói bánnak kiadott oklevél számol be, amely híradás esetleg a Nagyolaszinál vívott ütközetre is vonatkozatható.¹¹¹ Zsigmond király már az 1390. augusztus 14-én Sárói László temesi ispánnak kiállított adománylevelében is említi egy közös szerb-oszmán portyát.¹¹² A temesi ispán, miután Perényi Miklós szőrényi bánnal együtt megverte a betörő ellenséget,¹¹³ átlépte a Dunát, és előrenyomult Barancsban (*Brancho*) Vitovnica váráig¹¹⁴ (*cis castrum Vytiniche*), ahol ismét csak felülkerekedett ellenfelein, majd a megszerzett zászlókat győzelme jeleként

---

¹⁰⁴ Rokai, P., *Kralj Žigmund i Ugarska prema Srbiji posle Kosovske bitke*, 148–149.

¹⁰⁵ Nekudim erődített település volt, fontos kereskedelmi központ – *trgovište*, ami hasonló a magyar mezővároshoz – a Jasenica folyó mellett, Pridvorice falu közelében, délnyugatra Smederevska Palankától. Forrásaink említést tesznek a despoták rezidenciájáról is, amely Nekudimban állt. Első említése az 1389-es magyar hadmozdulatokhoz köthető, bár valószínűsíthetően korábban épülhetett. István despota 1412-ben itt adta ki vagy erősítette meg a bányászati törvénykönyvet (*Rudarski zakonik*), György despota pedig Nándorfehérvár átadása után Szendrő kiépítésének befejezéséig Nekudimban alakította ki székhelyét. Rezidenciája közelében látta a despotát Bertrandon de la Broquière burgundi utazó is 1433-ban, aki nyílt településként számolt be a helységről (*ville champestre*). A város egy *vlast* egység székhelye is volt. További története osztozott a despota-állam sorsában, így 1438 és 1444 között oszmán fennhatóság alatt volt, majd utána a despoták tartották kezükön. Nekudimban időzött a hosszú hadjáratról visszatérő magyar sereg. A nekudimi *vlast* utolsó ismert említése a Tamás István király által Ratković István nagylogotétnak 1458 októberében kiadott okleveléből ismert. Az oszmán uralom alatt kisebb faluvá zsugorodott. *Nekudim*, in: *Leksikon gradova i trgova*, 185–186. (a szócikk Krstić, A. munkája); *Šumadija u XV veku*, 175–179. (a fejezet Krstić, A. munkája).

¹⁰⁶ DL 7530.; Engel P.–Tóth N., C., *Itineraria*, 62.; *Šumadija u XV veku*, 35. (a fejezet Aleksić, V. munkája).

¹⁰⁷ *ZsO* I, 150, 1265. szám; Trpković, V., *Tursko-ugarski sukobi do 1402. godine*, 99. Trpković a téves itinerárium alapján úgy vélekedett, hogy a király Kevéről visszatért Szerbiába. Engel P.–Tóth N., C., *Itineraria*, 62.

¹⁰⁸ Az elfoglalt terület azon részét, amelyet Detoševinának – illetve Detoš földjének – neveznek, Garai Miklós macsói bánnak adományozta. A területről bővebben: Tomović, G., *Posed srpskog vlastelina Detoša u XIV veku*, IČ 58 (2009) 93–108.

¹⁰⁹ *ISV* II, 48. (a fejezet Ćirković, S. munkája).

¹¹⁰ Jireček, K., *Istorija Srba* I, 328.; Kalić, J., *Srbija i zapadni svet 1389–1459*, Kosovska bitka 1389. godine i njene posledice, Beograd 1991, 49.

¹¹¹ Varjú E., *Oklevéltár a Tomaj nemzetségbeli losonci Bánffy család történetéhez I. 1214–1457*, Budapest 1908, 431. Trpković a csatát 1390 és 1392 augusztusa közé helyezi. Trpković, V., *Tursko-ugarski sukobi do 1402. godine*, 103–104, 106, 108. Engel Pál azt feltételezte, hogy a portyázó csapatokat egy Horváthi-párti nemes is ösztönözhetette a támadásra. Engel P., *A török-magyar háborúk első évei*, 17.

¹¹² Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 26–28.; *ZsO* I, 183, 1626. szám; Trpković, V., *Tursko-ugarski sukobi do 1402. godine*, 100–101.; Engel P., *A török-magyar háborúk első évei*, 16–17.

¹¹³ Pesty F., *Krassó* III, 220.

¹¹⁴ Vitovnicáról alig rendelkezünk adatokkal a középkorból. Erődítmény volt a ma is azonos nevű falu közelében Petrovac na Mlavi mellett. Korunkra egyetlen biztos adat maradt fenn 1390-ből róla. Az oszmán defterek nem említik sem 1467-ben, sem 1476-ban. *Vitovnica*, in: *Leksikon gradova i trgova*, 72–73. (a szócikk Vušković, M. munkája).

elküldte a királynak.¹¹⁵ Az összecsapást Engel Pál 1390 júliusára datálja.¹¹⁶ A magyar királyt az összecsapások arra készítették, hogy újabb hadat vezessen a szerb területekre.

Forrásaink tanúsága szerint a készülődések már előbb megindulhattak,¹¹⁷ míg Zsigmond király csak szeptemberben kelt útra a hadjáratba.¹¹⁸ A mozgósítás minden bizonnyal szerényebb kereteket öltött, mint 1389-ben.¹¹⁹ A hadjáratról gyéren maradtak adatok a rendelkezésünkre álló forrásokban. Annyi ismeretes, hogy a had Rudnik vidékének kulcsfontosságú vára, Ostrovica falai alatt táborozott (*prope castrum Ostrowech*).¹²⁰ Ismeretlen marad azonban, hogy a magyar sereg bevette-e Ostrovica várát vagy nem.¹²¹ Mivel Zojić, az erőd ura, jó kapcsolatokat ápolt az oszmánokkal, azt sem lehet kizárni, hogy a magyar támadás elsősorban ő ellene irányult, és ezért szemelték ki célpontként annak legerősebb erődjét.¹²² A szerény fogódzókát kínáló kútfoket is figyelembe véve, egyetérthetünk Engel Pál azon megállapításával, miszerint a hadakozás sikertelenül zárult. Minthogy a király az 1390. év végén hosszú időn keresztül a déli határ közelében időzött,¹²³ továbbá a Perényi Péternek 1399. augusztus 29-én¹²⁴ kiállított oklevelében foglaltakat is tekintetbe véve, megkockáztatható felvetés, hogy a király esetleg Galambóc várát igyekezett visszaszerezni az oszmán törökök kezéből.¹²⁵ Béke azonban nem született, mivel az oszmán-szerb csapatok már a következő év során újabb betörésekkel nyugtalanították a végeket. Zsigmond király Maróti János számára kiadott 1392. augusztus 24-i oklevelében szót ejt egy összecsapásról Nagyengnél *contra Turcos*.¹²⁶ A támadás feltételezhetően nagy pusztítással járhatott, mivel a hagyomány a szerémségi ferences zárdák pusztulását 1391-hez köti.

A források 1392-t követően nem említenek további határmenti összetűzéseket az oszmánok és szerbek, illetve a magyarok között egészen az 1396-ban megvívott nikápolyi csatáig, ámbar arról tudunk, hogy 1393-ban egy oszmán portya felprédálta a szalánkeméni pálos kolostort, Zsigmond király pedig 1394-ben az ország déli részén időzött.¹²⁷ A nikápolyi ütközetben István fejedelem is a magyar

---

¹¹⁵ Pesty F., *Krassó III*, 220.; Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 28.; Trpković, V., *Tursko-ugarski sukobi do 1402. godine*, 107.; Čirković, S., *Golubac u srednjem veku*, Požarevac 1968, 11.; Engel P., *A török-magyar háborúk első éve*, 17.

¹¹⁶ Engel P., *A török-magyar háborúk első éve*, 17.

¹¹⁷ DL 52 683.; Pesty F., *A szörényi bánóság és Szörény vármegye története III*, Budapest 1878, 12.; Engel P., *A török-magyar háborúk első éve*, 21.

¹¹⁸ Engel P.–Tóth N., C., *Itineraria*, 64.; Engel P., *A török-magyar háborúk első éve*, 21.

¹¹⁹ Engel P., *A török-magyar háborúk első éve*, 20.

¹²⁰ Az erődítmény ebben az időben Zojić uralma alatt állott. *ZsO I*, 194, 1725. szám.; Trpković, V., *Tursko-ugarski sukobi do 1402. godine*, 107.; Engel P.–Tóth N., C., *Itineraria*, 64.; Engel P., *A török-magyar háborúk első éve*, 21.

¹²¹ Šuica, M., *Nemirno doba*, 106.

¹²² Šuica, M., *Pismo Dubrovčana Nikoli Zojiću*, 123–128.; Engel P., *A török-magyar háborúk első éve*, 21–22.; Šuica M., *Nemirno doba*, 106.

¹²³ Engel P.–Tóth N., C., *Itineraria*, 64.

¹²⁴ Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 40.

¹²⁵ Nem ismeretes, hogy a határmenti vár hogyan került az oszmánok kezére, de valószínűsíthető, hogy kihasználva a zűrzavart a rigómezei ütközet után foglalhatták el. A későbbiekben is Galambóc jelentős erőd maradt a magyar-szerb-oszmán határon, amely könnyű átkelést biztosított a Dunán. *Golubac*, in: *Leksikon gradova i trgova*, 84. (A szócikk Krstić, A. munkája); Engel P., *A török-magyar háborúk első éve*, 22.

¹²⁶ Engel azt nem zárja ki, hogy a nagyolaszi összecsapás ez év előbbi betörésekor történhetett. *ZsO I*, 283, 2605. szám.; Engel P., *A török-magyar háborúk első éve*, 18.

¹²⁷ Szakály F., *A török-magyar küzdelem szakaszai*, 19–20. Szakály véleménye szerint Zsigmond hadjáratai nem jártak sikerrel. Stojkovski, B., *Srpsko-ugarske veze 1389–1402*, 50.

király ellenfeleként vett részt, és – miként a csata szemtanúja, Johannes Schiltberger megemlékezik róla – azzal is kitüntette magát az oszmán harcosok között, hogy ledöntötte a király zászlaját.¹²⁸

Nikápoly sok szempontból fordulópont volt a magyar balkáni politikában. Miután Zsigmond király súlyos vereséget szenvedett, a helyzet a határon megint fenyegetővé vált a magyar fél számára. Megújultak az erőteljes oszmán becsapások a dél-magyarországi vidékek ellen, amelyekben rendre részt vettek a szerb segédcsapatok – Konstantin Mihailović megjegyzése szerint – a despota vezetése alatt.¹²⁹ A forráshiány, sajnálatosan, megint csak töredékekben engedi látni az események részleteit. Biztos ismeretünk, hogy Zsigmond király 1396. augusztus 13-án Orsovában kelt oklevele révén birtokokkal jutalmazta meg Marczali Miklós temesi ispánt és annak testvéreit Miklós helytállásáért és mindazon harci érdemeiért, amelyekkel az a temesi és krassói területeket pusztító törökök, tatárok és rácok elleni küzdelemben kitüntette magát.¹³⁰ Hasonló érdemekért Maróti János is adományban részesült 1397. március 2-án.¹³¹ A király 1399. augusztus 29-i oklevele szerint a pusztító becsapások érintették a szerémségi vidéket. Forrásaink megemlítik Szávaszentdemeter és Zimony felprédálását.¹³² Veresége után Zsigmond király levonta a tanulságot, és a balkáni térségben védekezéssel váltotta fel az addigi offenzív stratégiát. A továbbiakban a déli határterületeket ütközőállamok láncával igyekezett megvédeni, haderejét pedig a telekkatonasági rendszer bevezetésétől remélte megerősíteni.¹³³ Mivel István fejedelem országa a Magyarország felé tartó oszmán hadak fő felvonulási útvonala mentén, a Morava völgyében terült el, teljesen érthető, ha a budai udvar ez idő tájt kapcsolatteremtési lehetőséget keresett e kritikus terület uralkodójával. Valószínű, hogy a krusóci udvar is hajlott a tárgyalásokra, látva Bajezid egyre növekvő erejét és terjeszkedési szándékát.¹³⁴ A tárgyalásokról – sajnos – vajmi kevés részlet maradt fenn. Bizonyos azonban, hogy a szerb főnemesség egy része ellenezte a kapcsolatokat, és a helyzetet önállósodási igényeinek megfelelően igyekezett kihasználni. Nikola Zojić¹³⁵ és a toplicai vidék ura, Novak Belockvić vezetésével a nemesség egy csoportja összeesküdött uralkodója ellen, és a

---

¹²⁸ Johannes Schiltbergers *Reisebuch nach der nürnbergers Handschrift*, hrsg.: Längmantel, V., Tübingen 1885, 4.; Jireček, K., *Istorija Srba* I, 334. Pálosfalvi T., *Nikápolytól Mohácsig 1396–1526*, Budapest 2005, 54. Nem zárható ki, hogy fogságba esése miatt Schiltberger neheztelt a szerbekre, és művének 60. fejezetéből, amely a keleti népekkel foglalkozik, kihagyta őket. Radić, R.–Šuica, M., *Zašto nema Srba u „vavilonskoj kuli“ Johana Šiltbergera?*, Spomenica akademika Miloša Blagojevića (1930–2011), szerk.: Mišić, S., Beograd 2015, 221–235.

¹²⁹ Mihailović szerint: *Utána Bajezid császár összeszedve seregét, megindult a despotával együtt Magyarországra a Száván túlra*. Konstantin Mihailović iz Ostrovice, *Janičarove uspomene ili turska hronika*, 100.

¹³⁰ A következő év márciusában hasonló indoklással új birtokokat szereztek. Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 38, 39.; Radonić, J., *Zapadna Evropa i balkanski narodi prema Turcima u prvoj polovini XV veka*, Novi Sad 1903, 9.

¹³¹ Thallóczy L. –Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 38.

¹³² Konstantin Filozof, *Žitije despota Stefana Lazarević*, 91.; Radonić, J., *Zapadna Evropa i balkanski narodi*, 10.; *ISN* II, 58. (a fejezet Ćirković, S. munkája); Ćirković, S., *Civitas Sancti Demetrii*, in: Sremska Mitrovica, Sremska Mitrovica 1969, 67.; Uő, *Srednji vek*, Vojvodina, znamenitosti i lepote, szerk.: Maletić, M., Beograd 1968, 220.; Kalić, J., *Srbi u poznom srednjem veku*, 89.

¹³³ Radonić, J., *Zapadna Evropa i balkanski narodi*, 11.; Prlender, I., *Sporazum u Tati 1426. godine i Žigmundovi obranbeni sustavi*, Historijski zbornik 44 (1991) 23–41.

¹³⁴ Konstantin Filozof, *Žitije despota Stefana Lazarević*, 88–89.; Radonić, J., *Sporazum u Tati*, 241.; Purković, M., *Knez i despot Stefan Lazarević*, Beograd 1978, 46.; Kalić, J., *Srbija i Beograd početkom XV veka*, Godišnjak grada Beograda 25 (1978) 99.

¹³⁵ Zojić felemelkedése lehetővé tette számára a oszmánokkal és a raguzaiakkal való személyesebb érintkezést. Šuica, M., *Narastanje novih moćnika*, Vlast i moć, vlastela Moravske Srbije od 1365. do 1402. godine, szerk.: Mišić, S., Kruševac 2014, 31.

fiatal fejedelmet bepanaszolta a szultáni udvarban.¹³⁶ Mivel István a sikertelen boszniai hadjárat miatt a szultán előtt kegyvesztetté vált, komoly veszéllyel kényszerült szembenézni, amikor magyarázatával az őt elszámoltató I. Bajezid szultán elé kellett járulnia.¹³⁷ Bölcs Konstatin szavai szerint a ifjút anyjának közbelépése és saját őszintesége mentette meg.¹³⁸ A történetek után ugyan az összeesküvés lelepleződött, és Zojić vajda családjával együtt kolostorba kényszerült, míg Belockrkvícot kivégezték, a közeledés azonban a magyar udvar felé megszakadt néhány esztendőre.

Mivel az oszmán nyomás ez idő tájt igazán erős volt, a Magyar Királysággal való érdemi együttműködésnek hiányoztak ekkoriban a valódi lehetőségei. Vuk Branković uraság (*gospodin*) – aki egy ideig dacolt a szultánnal, és érdekeltsége minden bizonnyal a magyar király iránti közeledésre ösztönzte – a kialakult szorító helyzet kényszerében először elfogadta az adófizetést a szultán felé,¹³⁹ ám később ennek ellenére is tömlöcben végezte be életét.¹⁴⁰

Ugyan ekkor még intenzitásukban szerények voltak, de már a XIV. század végén megindultak a balkáni népek migrációs folyamatai Magyarország felé.¹⁴¹ A szülőföld elhagyásának mozgatórugójaként elsősorban az oszmán portyázók által okozott rendszeres pusztításokat, illetve az azoktól való félelmet lehet megjelölni.¹⁴² Kapcsolataiknak és anyagi teherbírásuknak köszönhetően az elvándorlás ugyan valamivel könnyebbnek bizonyult a nemesi réteg tagjai számára, mint a köznépbe tartozóknak, ezzel együtt a jobbágyság soraiban is akadtak, akik végül a menekülés útját választották. Ám míg a parasztok áttelepüléséről alig emlékeznek meg a források, a nemesek átköltözéséről jóval többet tudhatunk.

A XIV. század végén Magyarországra költözött a szerb társadalom elitjének két kimagasló tagja, jelesül is Uroš császár társuralkodójának, Mrnjavčević Vukašin királynak a fiáról, Demeterről (Dmitar) és Andrásról (Adrijaš) van szó. Mivel az 1371 szeptemberében vívott maricai csatában elesett apjuk birtokai java részt Makedóniában feküdtek, korán saját bőrükön érezhették az oszmán hatalom nyomását, amelyet más nagyurak birtokigényei csak tovább súlyosbítottak. Míg Marko tesvérük elfogadta a szultán iránti hűbér függő helyzetét, Demeter és András viszont 1394-ben Raguzában

---

¹³⁶ Konstantin Filozof, *Žitije despota Stefana Lazarević*, 88.; Šuica, M., *Zavera vlastele protiv kneza Stefana Lazarevića 1398. godine*, IG 1-2 (1997) 7–25.; Uő., *Narastanje novih moćnika*, 31–32.; Kalić, J., *Srbi u poznom srednjem veku*, 88, 95.

¹³⁷ Kalić-Mijušković, J., *Beograd u srednjem veku*, Beograd 1967, 83.; Purković, M., *Knez i despot Stefan Lazarević*, 46.

¹³⁸ Konstantin Filozof, *Žitije despota Stefana Lazarević*, 89.; Konstantin elbeszélésében Bajezid Istvánhoz intézett szavait barátinak, szinte szülőinek festette le. Leírja emellett a despota későbbi politikájának azokat az alapelképzeléseit is, amelyeket az majd uralkodása során országában alkalmazott. Konstantin ezeket a gondolatokat úgy közli, mintha azok a szultántól eredő javaslatok lettek volna.

¹³⁹ Bojanin, S., *Povelja Vuka Brankovića kojom oslobađa manastir Hilandar plaćanja „turskog danku”*. SSA 9 (2010) 147–158.

¹⁴⁰ Jireček, K., *Istorija Srba I*, 328–329.; Vuk Branković életrajza a rigómezői ütközetben betöltött szerepének értékelésével: Šuica, M., *Vuk Branković-slavni i velmožni gospodin*, Beograd 2014.

¹⁴¹ Neveik szerint talán szerbek lehettek azok a személyek, akiket még az Anjou-korban kiadott okiratok is megemlítenek. Így 1362-ben Krassó vármegyében említenek jobbágyként Dragoszlávot (*Druguzlav*), Milost (*Miloch*) és Veszelint (*Vezlin*). 1370-ben Opuliai László okirata is említ egy Bratoszlávot (*Bratyzlou*) és Bratoszláv fia Sztojánt (*Ztoyan filium Bratyzlou*). Az utóbbit tolvajlás kapcsán említik. Pesthy F., *Krassó vármegye III*, 47, 97.; Milleker B., *Délmagyarország középkori földrajza*, Temesvár 1915, 85, 98.; Rokai, P., *Dva veka odnosa Ugarske sa Balkanskim poluostrvom*, 97.

¹⁴² Az oszmánok által gerjesztett félelemről ld. bővebben: Kalić, J., „*Starh turski*“ *posle Kosova*, Sveti knez Lazar. Spomenica o šestoj stogodišnjici Kosovskog boja 1389–1989, Beograd 1989, 185–191.; Šuica, M., *Priповest o srpsko-turskim okršajima i „strah od Turaka” 1386. godine*, IČ 53 (2006) 93–122.; Radić, R., *Strah u poznjoj Vizantiji 1180–1453*, Beograd 2014, 363–393.

felvették apjuknak a városban megőrzésre hagyott értekeiből a rájuk eső részt,¹⁴³ majd útjukat Magyarország felé vették.¹⁴⁴ Már magyar szolgálatban harcoltak a rovinai ütközetben az oszmán sereg ellen, amelyben testvérük, Marko is a hadakozók sorában szerepelt, és ott el is esett.¹⁴⁵ Mivel Adrásról sem ismeretes későbbi adat, nincs kizárva, hogy az ütközetben ő ugyancsak odaveszett.¹⁴⁶

Demeter a későbbiekben is a magyar király szolgálatában maradt, és abból a tényből, hogy diplomáciai és katonai feladatokat látott el, a magyar uralkodónál élvezett bizalmi helyzetére lehet következtetni. Így 1399-ben a magyar király szolgálatában járt Raguzában az évi adó ügyében, amikor is a helyzetből adódó lehetőség kihasználásával felvette az elesett Marko király apai hagyatékának összegét.¹⁴⁷ A következő évben a források megint említik Dmítar Kraljevićet Raguzában. Lehetséges, hogy akkor is a magyar királynak járó pénzért ment, de a raguzaiak Hrvoje (vagy ahogyan a magyar történeti irodalomban használják a nevét: Hervoja) vajdának küldött leveléből kiviláglik, hogy más diplomáciai feladatot is ellátott. Kérlemzte ugyanis a város vezetőitől, hogy a *tengeren túlra* (*da minu preko mora*) indított oszmán küldötteket (*posli turački*) ne engedjék át a területükön. A városi előjáróság elutasította a kérést. A vajdának írt levelükben azt adják ezzel kapcsolatban értésül, hogy már amúgy is nagy gondba kerültek, hogy a közelmúltban az oszmán követeket feltartóztatták Drievában, miközben ők nem akarnak beavatkozni a magyar-boszniai-török viszonyba.¹⁴⁸ Az is előfordulhat, hogy az évi járadékot Demeter megkapta a királytól, legalábbis a következő években (1402 és 1403) ugyancsak ennek kapcsán említik őt Raguzában.¹⁴⁹ Egy 1404. szeptember 1-jén kibocsátott okiratban *Vukasin fia Demeter (Demetrius filius Wlkassini)* Világosvár várnagyaként és Zaránd vármegye ispánjaként bukkan fel.¹⁵⁰ Különböznek a vélemények arról, hogy Demeter mikor nyerhette el méltóságát. Rokay Péter 1401-re,¹⁵¹ Engel Pál 1404-re teszi a tisztség megszerzését.¹⁵² Várnagyként és megyésispánként 1404. szeptember 15-én kiadott egy oklevelet, amelynek tanúsága szerint András fia László és Husteleki Elek egyezsége jutottak egymással.¹⁵³ Zsigmond király 1407. június 30-án Budán kiállított okirata révén felszólította Demetert, hogy hagyjon fel a megboldogult Losonci László fia,

---

¹⁴³ A raguzaiak ezt később hangoztatták is. Mirković L., *Mrnjavčevići*, *Starinar* 3 (1924–1925) 38–39.; Ćirkovi, S., *Poklad kralja Vukašina*, *Zbornik Filozofskog fakulteta u Beogradu* 14 (1979) 1, 153.; Krstić, A., „Which real will you opt for?” *The Serbian nobility between the Ottomans and the Hungarians in the 15th century*, *State and society in the Balkans before and after establishment of Ottoman rule*, ed. Rudić, S.–Aslantaş S., Belgrade 2017, 131.

¹⁴⁴ Lehetséges, hogy a családon belüli megosztottságban jelentős szerepe volt annak, a szultán és balkáni hűbéresei között Szerezben lezajlott találkozóznak, amikor is I. Bajezid fontolgatta a kiszolgáltatott uralkodók legyilkolását. Nem egy balkáni uralkodó akkor döntötte el végérvényesen az oszmánellenes politika követését. Fostikov, A., *O Dmíturu Kraljeviću*, *IC* 49 (2002) 52, 53.

¹⁴⁵ Stojanović, Lj., *Stari srpski rodoslovi i letopisi*, 218–219.

¹⁴⁶ Fostikov, A., *O Dmíturu Kraljeviću*, 53–54.

¹⁴⁷ Gelcich J.–Thallóczy L., *Raguza és Magyarország*, 724.; Mirković, L., *Mrnjavčevići*, 38.; Ćirkovi, S., *Poklad kralja Vukašina*, 157–158.; Fostikov, A., *O Dmíturu Kraljeviću*, 54, 55.

¹⁴⁸ Ez idő tájt a bosnyákok igyekeztek kapcsolatot teremteni Nápolyi László és az oszmánok között. Lehetséges, hogy a raguzai városközösség Demetert hibáztatta a követek megállításáért. Pucić, M., *Spomenici srbski* I, Beograd 1858, 27–28.; Stojanović, Lj., *Stare srpske povelje i pisma* I, Beograd–Sr. Karlovci 1929, 448–449.; Fostikov, A., *O Dmíturu Kraljeviću*, 56, 57.

¹⁴⁹ Fostikov, A., *O Dmíturu Kraljeviću*, 56–58.

¹⁵⁰ Az okirat Pankotai Gike András protestációját tartalmazza. Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 45.; Mirković, L., *Mrnjavčevići*, 39.; Engel P., *Archontológia* I, 240, 259.; Fostikov, A., *O Dmíturu Kraljeviću*, 60.

¹⁵¹ Rokay P., *A szerbek betelepülése Magyarországra*, 54.

¹⁵² Engel P., *Archontológia* I, 259.; Fostikov, A., *O Dmíturu Kraljeviću*, 59.

¹⁵³ Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 46.; Mirković, L., *Mrnjavčevići*, 39.; Fostikov, A., *O Dmíturu Kraljeviću*, 60.

Zsigmond Pankota nevű birtokának dulásával,¹⁵⁴ amelynek során a sértettől több állatot is elhajtott. Az okleveles forrásanyagból sajnálatosan nem ismertek további adatok Demeter tevékenységéről. Az sem állapítható meg teljes bizonyossággal, hogy meddig viselte várnagyi tisztét. A legújabb kutatások szerint nem zárható ki az sem, hogy haláláig tartotta várnagyságát. Utoljára 1407. június 30-án említik élőként. Rozgonyi Simon országbírónak a szekszárdi konventhez intézett 1412. július 29-én kiadott oklevelében megemlékezik egy rablásról, amely Stibor püspök Zsomboly (*Sombol*) nevű birtokán *tempore mortis Demetrii filii Vilkuli* esett meg. Mivel az oklevélben előtte szóba kerül egy másik fosztogatás, amelyet 1411. október 5-én Majsai Lőrinc és Derecskei Lőrinc fia Pál világosvári várnagyok követtek el, lehetséges, hogy ebben az időben történt az említett zsombolyi eset, amelyet szintén az említettek hajtottak végre. De akár az is előfordulhat, hogy ennél esetleg még korábbi is, mivel Majsai és Derecskei már 1410-től adathatók világosi váragyokként.¹⁵⁵ Az a körülmény is figyelembe veendő továbbá, hogy Ozorai Pipó 1409-től volt zarándi ispán.¹⁵⁶ Tehát valószínű, hogy Demeter valamikor 1407. június 30. után és feltehetőleg 1410 előtt halhatott meg.¹⁵⁷ Ha hihetünk Orbinak, akkor Demetert az oszmánok ellen vívott küzdelemben érte a halál.¹⁵⁸ Forrásokkal nem tudjuk ugyan megerősíteni Orbini eme kijelentését, de kizárni sem lehet annak valóságtartalmát, főként annak fényében, hogy 1409-ben magyar csapatok segítettek István despotát az oszmánok és lázadó öccse ellen.¹⁵⁹ Demeter mint a magyar király alattvalója akár részt is vehetett a küzdelmekben. Arról, hogy voltak-e utódai, a források hallgatnak.

Mivel az oszmán hódítás velejárója volt egy-egy térség hosszan tartó nyugtalanítása és módszeres pusztítása, előrenyomulásuk nagy területen váltott ki mozgást a lakosság köreiben. Noha az oszmán betörések Szerböldön is kiterjedt területet tartottak rettegésben és döntöttek pusztulásba, az alsóbb rétegek migrációiról a XIV. század végén még nem sokat lehet kiolvasni a fennmaradt okiratokból. Figyelembe véve forrásaink természetét és a középkori társadalom struktúráját ez tulajdonképpen nem is annyira meglepő. Elvégre a magyar határokat illetően változásokat nem hozó, tekintetükben alapvetően közömbös vándorlások az oklevelekben nem hagytak különösebb nyomot, az elbeszélők pedig még nem észleltek jelentékeny etnikai módosulást, ráadásul érdeklődésük az alsóbb rétegek dolgai iránt jellemzően lanyhának mondható. Mivel biztonságosabb lakhelyet egyelőre lehetett találni a despota-állam területén is, a tömeges népmozgás nem csapott még át a Magyar Királyság határain. Másrészt pedig az elit tagjai könnyebben remélhettek boldogulást a költözés után, alapozva ebben anyagi téren erősebb teherbírást, továbbá meglévő társadalmi összeköttetéseikre. A szerb nemesek ebben az időben vélhetően nem ítélték még olyan biztosaknak kilátásaikat magyar földön, boldogulni pedig tudtak még éppenséggel saját országukban is.

---

¹⁵⁴ Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 48–49.

¹⁵⁵ DL 226 540.; Wenzel G., *Stibor vajda. Életrajzi tanulmány*, Budapest 1874, 148–149.; *ZsO* III, 574, 2483. szám; Engel P., *Archontológia* I, 459; Fostikov, A., *O Dmitru Kraljeviću*, 61–62.

¹⁵⁶ Engel P., *Archontológia* I, 240.

¹⁵⁷ Krstić szerint valamikor 1409-ben eshetett el. Fostikov, A., *O Dmitru Kraljeviću*, 62.; Krstić, A., „Which real will you opt for?” – *The Serbian Nobility between the Ottomans and the Hungarians in the 15th Century*, State and Society in the Balkans before and after Establishment of Ottoman Rule, ed. Rudić, S.–Aslantaş, S., Belgrad 2017, 132.

¹⁵⁸ Orbin, M., *Kraljevstvo Slovena*, 55. Sima Ćirković fenntartásainak adott hangot ezen állítással kapcsolatban. Ćirković, S., *Komentari i izvori Mavra Orbina*, 315.

¹⁵⁹ Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 49–50, 50–51.; Fostikov, A., *O Dmitru Kraljeviću*, 62.; Krstić, A., „Which real will you opt for?”, 132.

4. A despota-állam (1402–1458.)

„...és ez küldi seregét a keletiekhez (törökök) a nyugatiak ellenében (magyarok),

a nyugatiakhoz pedig maga megy tanácskozni.

És eme mindkét viselkedést leplezetlenül tette és sok éven keresztül. “

(Bölcs Konstantin a despota politikájáról.¹⁶⁰)

4.1. A despota cím

Mikor István fejedelem az Ankara mellett elszenvedett oszmán vereséget követően hazatérőben volt, megállt Konstantinápolyban. A birodalom roskatag maradványait akkoriban a távollevő II. Mánuel császár (1391–1425) helyett VII. János (császár 1390, helytartó 1399–1403) kormányozta. Igyekezvén kihasználni a nyomás hirtelen megszűnése révén kínálkozó lélegzétvételyi időt,¹⁶¹ a despota címet adományozta István fejedelemnek, ezzel megerősítve egyrészt kapcsolatát a szerb udvarral, másrészt ugyanakkor érzékeltetve és kifejezve Bizánc eszmei főségét.¹⁶² Mivel 1410-ben István II. Mánuel császártól megint megkapta a despota méltóságot, e mozzanat kapcsán felvethető, hogy az 1402-ben adott cím talán nem felelt meg minden tekintetben a címadományozás rigorózusabb szabályainak, tudniillik hogy a kitüntető címet csak a császár helyettese ruházta a szerb fejedelemre, ám ennek a fogyatékoságnak, úgy látszik, a szerb területeken nem tulajdonítottak különösebben nagy jelentőséget.¹⁶³

A despota címet még a XII. században alkották meg, pontosabban I. Mánuel (1143–1180) császár, aki lányának jegyesét, Béla (görög nevén Aleksziosz, vagyis Elek) herceget, a későbbi III. Bélát tüntette ki vele. Ettől kezdve a birodalom legmagasabb titulusai közé tartozott, és viselői a császári megnevezést használhatták. Később, a Palaiologosz dinasztia alatt általában a császár ifjabb fiainak vagy öccseinek adták a címet, ritkábban pedig külföldi uralkodóknak. A palotán belül egy meghatározott külön helyen történt a császári címadományozás, ahol az uralkodó a cím mellett a velejáró díszekkel is felruházta a kitüntetetteket. Tiszteletbeli címként a despotasággal nem jártak hivatali teendők. A szerbek körében Dušan István császár (1331–1345: király, 1345–1355: császár) honosította meg és adományozta a despota címet legközelebbi főurainak (nemritkán a dinasztia rokonainak), bár előtte sem volt a cím teljesen ismeretlen.¹⁶⁴

István politikai pozíciója, az újonnan adományozott címnek köszönhetően megszilárdult kül- és belföldön egyaránt. Országában a megtisztelő bizánci titulus kiemelte őt a főurak közül, súlyt adva uralkodói tekintélyének. Bizánc haldokló birodalmának politikai ereje elenyésző volt ekkorra már, hagyományának fénye ezzel szemben túlszárnyalta erőtlenségét, főleg a keleti világ, a bizánci befolyási övezet kultúrkörében. Lázár utóda kimagasló megtiszteltetésben részesült despotasága révén, amely mozzanat kifejezetten szerencsésen illeszkedett az uralkodói feladatellátás szempontjából amúgy is

¹⁶⁰ Konstantin Filozof, *Žitije despota Stefana Lazarević*, 119.

¹⁶¹ Ostrogorski, G., *Istorija Vizantije*, 516.

¹⁶² Purković, M., *Knez i despot Stefan Lazarević*, 63.

¹⁶³ Ferjančić, B., *Despoti u Vizantiji i južnoslovenskim zemljama*, Beograd 1960, 184.

¹⁶⁴ *Despot*, in: *LSSV*, 149–150. (a szócikket Ferjančić, B. írta).

előnyös alkatú, tehetséges és megnyerő személyiséggel rendelkező Istvánban rejlő ígéretes lehetőségekhez. A kedvező személyiségjegyek mellett a Bizánctól elnyert kitüntető rang kétségkívül ugyancsak elősegítette, hogy Istvánnak a zilált körülmények ellenére is viszonylag rövid időn belül sikerült uralkodói tekintélyre szert tennie. Ennek a körülménynek elsősorban a Brankovićokkal szembeni küzdelemre tekintettel volt különös fontossága. Önmegnevezésük alapjává téve eme magas méltóságot, a szerb uralkodók ideológiai töltetet adtak a címnek. Míg a bizánci felfogásban a despota méltóság eredendően személyhez kötött volt, szerb viselői – akik tisztában voltak a cím tartalmával és törekedtek is annak megfelelő használatára¹⁶⁵ – államvezetői szerepükből adódóan óhatatlanul is uralkodói címet közelítő hatalmi jelleggel töltötték fel a despota méltóságnevet. Mivel a szerb területeken jól ismerték a címet, a raguzaiak pedig kitűnően eligazodtak a velük kapcsolatban álló területek hatalmi berendezkedésében, a szerb és raguzai okiratok a despota titulust mindig a viselő személyéhez kötik, ahogyan azt az eredeti bizánci felfogás is teszi.¹⁶⁶ Magyarországon viszont a despota cím tartalmát nem ismerték kellően pontos árnyaltsággal, ezért itt már azt uralkodói titulusként használták, és a viselő személye mellett az országhoz is hozzákapcsolták.¹⁶⁷ Bár a cím idegennek hatott magyar földön, viselőinek az országlakosok a maguk társadalmi hierarchiájában magas rangot tulajdonítottak, és a méltóságsorokban a despotákat a világiak élén, mindjárt a király után következőknek tekintették.¹⁶⁸ István és György despota latin nyelven fogalmazott, Magyarországra küldött okirataikban követték a magyar kancellária gyakorlatát, és a despota méltóságnevet uralkodói címként használták intulációikban, illetve az oklevelek végén található, aláírásra hasonlító megnevezésekben. (A címhasználat alkalmazásának példáit a függelékben elhelyezett táblázatok illusztrálják.)

György utóda, Lázár despota csak rövid ideig uralkodott, ami magyarázatot adhat arra, hogy nem ismerünk tőle származó magyarországi latin okmányokat. Mivel 1453-ban a Bizánci Császárság elesett, Lázár despota halála után örökösei számára nem volt, aki megadhatta volna a címet, nem létező már a bizánci ideológia szerint legitim adományozó.¹⁶⁹ Szendrőn Lázár halála után a hatalmat egy háromtagú kormányzótanács vette át, amelynek tagjai Ilona özvegyasszony, a megvakított István despota – aki addig is részt vett a kormányzásban – és Anđelović Mihály nagyvajda voltak.¹⁷⁰ A kormányzótesület tagjai egymás közt megoszlott véleményen voltak a külpolitikai orientáció kapcsán. Anđelović az oszmánbarát politika híveként és Mahmud nagyvezír testvéreként vezető szerephez jutott a despota-ország irányításában. A szerb évkönyvek úgy fogalmazzak, hogy átvette a szerb vezetést (*primi načelstvo srpsko*).¹⁷¹ A kaotikus helyzetben a nagyvajdát Szendrőn kikiáltották despotának, ám hatalma rövid életűnek bizonyult, mivel egy oszmán csapat beengedése a városba nagy felzúdulást váltott ki, a felkorbácsolt indulatok pedig a bevonult katonák legyilkolásához vezettek. A történetek nyomán Ilona és

---

¹⁶⁵ A szerb nyelvű okiratokban a címet mindig a névhez, vagyis a személyhez kötik. Veselinović, A., *Država srpskih despota*, 52–58.

¹⁶⁶ Ferjančić, B., *Despoti*, 186–187.

¹⁶⁷ Ferjančić szerint a despota cím a magyar társadalomban idegen maradt. Ferjančić, B., *Despoti*, 189–191.

¹⁶⁸ Ćirković, S., *Postvizantijski despoti*, ZRVI 38 (1999–2000) 396.

¹⁶⁹ Veselinović, A., *Država srpskih despota*, 89.

¹⁷⁰ Spremić, M., *Despot Stefan Branković Slepi*, 125.

¹⁷¹ A raguzai Szenátus Rascia gubernátorának nevezi. A bizánci források is tudnak Anđelović despotává történő kikiáltásáról. Stojanović, Lj., *Stari srpski rodoslovi i letopisi*, 242.; *A XIV–XVI. századi magyar történelem bizánci forrásai*, 300.; Jireček, K., *Istorija Srba I*, 386.

István 1458. március 31-én sikeresen letartóztatták Anđelović vajdát.¹⁷² A zűrzavar idejében István és Ilona egymással ellentétes politikát folytattak, azzal, hogy a vak István nem zűr volt a magyar orientáció rendíthetetlen híve, és igyekezett minél függetlenebb pozíciót megtartani.¹⁷³ Miután a despota-állam első emberévé emelkedett, István a forrásokban despotaként szerepel.¹⁷⁴ Sajnos, az viszont bizonytalan, hogy kitől kaphatta a titulását valamikor 1458 áprilisa vagy májusának kezdete körül. Az oszmánok vele szemben testvérét, Gergelyt favorizálták, tehát címét tőlük nem kaphatta.¹⁷⁵ Teljesen ugyan az az elképzelés sem zárható ki, hogy a magyar király adományozhatta neki, ám bár ha figyelembe vesszük a későbbiekben tetten érhető bizalmatlanságát a magyar szerepvállalással kapcsolatban, nagy valószínűséggel ennek a lehetőségnek sem lehet tulajdonítani.¹⁷⁶ Felvethető az is, hogy a szerb pravoszláv egyház ruházta fel Istvánt a címmel, abban a meggyőződésben, hogy Bizánc bukása után megnevezheti a szerb despotát.¹⁷⁷

Magyarországon ismerve a déli határon zajló eseményeket, úgy igyekeztek megvédeni állásaikat, hogy a szultán felbőszítését eközben elkerüljék.¹⁷⁸ Megoldást Bosznia királyától vártak, aki Ilona despota asszonnyal már tárgyalt annak leánya és saját fia kiházásításáról, ki utóbbi dinasztiaja révén egyesíthetné a két országot.¹⁷⁹ Ezt a tervet a szegedi országgyűlésen a bosnyák Tamás István király (1443–1461) jelenlétében, elfogadták.¹⁸⁰ A tónörökös Tomašević István (1461–1463) megkapta Lázár leányának keze mellett a despota-állam trónját, valamint a magyarországi despota-birtokok teljes osztályrészét (*Stefanus filius noster carissimus...accepit in uxorem filiam quondam Despoti Lazari et totum eius dominium in Hungaria et Rascia*).¹⁸¹ Azt a tényt, hogy fia a magyar királytól kapta kinevezését, apja, a boszniai Tamás István király egyáltalán nem rejtegette más udvarok előtt

---

¹⁷² Elkobozták a nagyvajda magyarországi javait is. Miután elfogták, Anđelović Mihályt Magyarországon tartották fogva. Stojanović, Lj., *Stari srpski rodoslovi i letopisi*, 242.; Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 234.; Orbin, M., *Kraljevstvo Slovena*, 129.; Pesty F.–Magina, A.–Magina, L., *Diplome privind istoria comitatului Timiș și a orașului Timișoara* II, 100–101.; Stefanović, V., *Kralj Matija i srpska Despotovina*, 247.; Jireček, K., *Istoriija Srba* I, 386.; Veselinović, A., *Država srpskih despota*, 89.; Spremić, M., *Despot Stefan Branković Slep*, 125.; Uő., *Borbe za Smederevo 1458–1459*, 215–216.; Krstić, A., *Prilog biografiji velikog vojvode Mihaila Anđelovića*, 359–379.; Mihailo Anđelović, in: *SBR* 6, 839–840. (a szócikket Spremić, M. írta).

¹⁷³ Stefanović, V., *Kralj Matija i srpska Despotovina*, 248.

¹⁷⁴ Novaković szerint nem volt jelentős szerepe és hatalma. Novaković, S., *Poslednji Brankovići*, 21.

¹⁷⁵ Gergely a szultáni udvarban keresett menedéket. *A XIV–XVI. századi magyar történelem bizánci forrásai*, 424.; *ISN* II, 307. (a fejezetet Spremić, M. írta).

¹⁷⁶ Radonić, J., *Naši despoti tokom vekova*, Glas SAN 219 (1956) 11–16.; Veselinović, A., *Država srpskih despota*, 91.

¹⁷⁷ Spremić véleménye szerint István despota címe nem volt üres megnevezés, hanem tényleges hatalom is párosult vele. Ferjančić, B., *Despoti*, 196.; Spremić, M., *Despot Stefan Branković Slep*, 126, 127.

¹⁷⁸ Pálosfalvi T., *Szegedtől Újvárig*, 364.

¹⁷⁹ A tárgyalásokról, amelyek Nándorfehérvárott folytak, jelentésében beszámolt Tomasi velencei követ is. Nagy I.–Nyáry A., *Magyar diplomáciai emlékek* I, 38–39.; Thallóczy L., *Bosnyák és szerb élet- s nemzedékrajzi tanulmányok*, 28.; Isailović, N., *Bračni planovi Kotromanića i državna politika Bosne polovinom XV. veka*, Pad Srpske dspotovine 1459. godine, ed. Spremić, M., Beograd 2011, 210.

¹⁸⁰ Filipović szerint azért érdeklődött a despota-állam iránt, mert Lázár halála után onnan jött a legerősebb oszmán veszély. Fermentžin, E., *Acta Bosnae*, 237.; Iványi B., *Bárta szabad királyi város levéltára*, 163–164.; Thallóczy L., *Bosnyák és szerb élet- s nemzedékrajzi tanulmányok*, 20, 28.; Ćirković, S., *Istoriija srednjovekovne bosanske države*, 318.; Pálosfalvi T., *Szegedtől Újvárig*, 366.; Filipović, E. O., *Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo*, 385.

¹⁸¹ Tomašević István macsói bánként is megjelenik a forrásokban. Mátyás királynak a raguzai részére elődei kiváltságait megerősítő 1459. március 12-én kelt oklevelében úgy jegyezték fel a méltóságosorban nevét, ami megengedi a következtetést, hogy a macsói bán tisztét viselte. Ez azt is jelentheti, hogy Szendrőre Magyarországon keresztül jutott, és talán azt is, hogy ez a kinevezés biztosítékot adott a Szegeden megfogalmazottaknak. Nagy I.–Nyáry A., *Magyar diplomáciai emlékek* I, 49.; Gelcich J.–Thallóczy L., *Raguza és Magyarország*, 614–617.; Pálosfalvi T., *Nikápolytól Mohácsig*, 120.

(*Despotusque factus est per Serenissimum Principem Dominum Regem Hungarie*).¹⁸² Jóllehet Bosznia királya azt üzenté Milánóba, hogy fiát *a rácok egyetértő akaratával* tették még despotává, a szerb nyelvű források cáfolják ezt az állítást.¹⁸³ Római katolikusként szerb alattvalói számára eretneknek számított az új uralkodó, Branković István despota eltávolítása Szendrőről pedig annak atyai földjéről való száműzetésnek tünt a szerbek szemében.¹⁸⁴ Mivel a magyar király tette meg despotává, az új környezet nem is ismerte el titulását, az évkönyvek pedig mindig csak fejedelemeként (*knez*) emlékeznek meg róla.¹⁸⁵ Környezetétől, amely elkísérte Szendrőre, szinte semmilyen támogatásra nem számíthatott. Forrásaink szerint ekkor a despota-államban nem csak Tomašević Istvánra tekintettek rossz szemmel, hanem a magyarbarát politika sem élvezett nagy szimpátiát.¹⁸⁶

Mivel a török előrenyomulás még erőteljesebben jelentkezett, a fiatal despota pedig nem talált támaszt, végül átadta Szendrő várát a szultánnak, kiérdemelve ezzel a magyar király haragját és ennek köszönhetően Európa nemkevés uralkodójának megvetését.¹⁸⁷ Miután Szendrő kinyitotta kapuit II. Mehmed előtt – amit a források általában csak tényként közölnek közömbösen¹⁸⁸ – a szerb despota-

---

¹⁸² Bár létezik egy okirat, amely arról számol be, hogy György despotát Zsigmond király iktatta be méltóságába, Ferjančić az 1458-as esetet véli az első bizonyosnak. Az 1427-es beiktatást Radonić is elvetette. Jireček nem vetette el a keltezetlen oklevelet. A legújabbban Krstić figyelmeztetett arra, hogy a leírt esemény beleillik a kor szokásaiba. Nagy I.–Nyáry A., *Magyar diplomáciai emlékek* I, 49.; Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia, 74–77.*; Radonić, J., *Sporazum u Tati*, 206–208.; Jireček, K., *Istorija Srba* I, 354. Ferjančić, B., *Despoti*, 197.; Krstić, A., *Kralj Žigmund u Borči*, 120, 121.

¹⁸³ Nagy I.–Nyáry A., *Magyar diplomáciai emlékek* I, 50.

¹⁸⁴ Később ezt az elemet István despota szentté avatásához köthető kultikus szövegek is átvették, mint a hazától távol idegenben töltött élet gyötrelmeit. Nepoznati Kupinovljanin, *Služba Svetom despotu Stefanu Brankoviću*, Srbljak II, Beograd 1970, 421.

¹⁸⁵ Thallóczy azon a véleményen volt, miszerint Szendrő eleste bizonyította, hogy a magyar királynak nem sikerült a maga oldalára állítania a szerbeket és kivonni őket az oszmán-bizánci szultáni körből. Stojanović, Lj., *Stari srpski rodoslovi i letopisi*, 244.; Thallóczy L.–Horváth S., *Jajcza (bánság, vár és város) története 1450–1527*, Budapest 1915, 58.; Veselinović, A., *Država srpskih despoti*, 92–93.

¹⁸⁶ A magyar király iránt Boszniában sem rokonszeveztek. Az ország bukása után 1463. augusztus 12-én egy nemesekből álló csoport – amely tagjainak nevét nem ismerjük – Velencében kért támogatást, azzal fenyegetőzve, hogy ellenekző esetben alávetik magukat az oszmán uralomnak. Bár valószínűleg komolyabb hatalommal nem rendelkező nemesekről lehetett szó, ezért nem is jegyezték fel a nevüket, érzékelhető akciójuk magyarellenes éle. Ennek sok magyarázata lehet, többek között a magyar király passzívnak vélt magatartása, amivel kapcsolatban tetemes irodalom idézhető. Ljubić, S., *Listine o odnošajih izmedju južnoga slavenstva i Mletačke republike* X, Zagrabiae 1891, 261.; Ćirković, S., *Vlastela i kraljevi u Bosni posle 1463. godine*, IG 3 (1954) 124, 125.; Lovrenović, D., *Na klizištu povijesti*, 372.; Rudić, S., *Bosnian Nobility after the Fall of the Kingdom of Bosnia in 1463*, State and Society in the Balkans Before and After Establishment of Ottoman Rule, ed.: Rudić, S.–Aslantaş, S., Belgrade 2017, 105, 106.

¹⁸⁷ Ehhez Mátyás király is hozzájárult, folyamatosan hangoztatva a Bosznia uralkodó családjának tagjai által elkövetett „árulást“, ezzel is igazolva saját koncepcióját más udvarok előtt. Különös haraggal volt a trónörökös nagybátyja, Radivoj iránt, akinek javait Magyarországon el is kobozta. II. Pius pápának a Kotromanićok iránt táplált ellenszenvét is nagymértékben Mátyás király tudósításai fűtötték, bár az egyházfő István király római katolikus politikáját kedvezően fogadta. Mátyás rosszallását későbbi levelei is hűen tükrözik. Thallóczy szerint Mátyás király ekkor veszítette el a déli szlávokba vetett bizalmát. II. Piusz pápa feljegyzései II/1, 110, 218.; Thallóczy L.–Horváth S., *Jajcza*, 65–68.; Thallóczy L., *Bosnyák és szerb*, 39.; Ćirković, S., *Istorija srednjovekovne bosanske države*, 319.; ISN II, 312–313. (a fejezetet Spremić, M. írta). Lovrenović, D., *Na klizištu povijesti*, 333–335.

¹⁸⁸ A források Szendrő elestét csak egy város bevételeként írják le. Ennek az lehet az oka, hogy semmi drámai nem volt a küzdelmekben, így pedig a történések különösebben nem csigázták fel a kortársak figyelmét. Vélhetően azzal könyvelték el a veszteséget, hogy ez csak egy a sok oszmán siker közül. Szendrő első eleste nagyobb visszhangot váltott ki az írók között. Nikolić, M., *Vizantijski izvori i pad Smedereva 1459. godine*, Pad Srpske despotovine 1459. godine, ed. Spremić, M., Beograd 2011, 245–256.

ország megszűnt létezni, területén pedig a Szendrői szandzsákokat hívták életre az oszmánok, amelynek élére első vezetőként Mehmed bég Minetoglu¹⁸⁹ került.

A despota cím mindazonáltal nem halt ki ezzel. Hagyománya előkelőséget sugározva a későbbiekben is súlyt adott neki, ezért felvételével és viselésével nemkevés kalandor igyekezett legitimizálni hatalmát vagy felmagasztalni származását.¹⁹⁰

A XIV. század végén a szerb-magyar közeledést nagyban ellehetetlenítette I. Bajezid szultán rohamosan növekvő ereje és Zsigmond király trónharca Magyarországon. Változásokra az oszmán állam meggyengülése adott alkalmat az Ankaránál elszenvedett vereség után, amikor is a katasztrofális kudarc következményeként I. Bajezid fiai polgárháborúba taszították országukat.¹⁹¹ Ugyan István fejedelem elszántan harcolt a szultán oldalán, igyekezve kimenteni őt,¹⁹² ám a vesztes csata után menedéket kellett keresnie, amelyet végül Konstantinápolyban talált II. Mánuel császárnál.¹⁹³ Amíg a városban időzött, István a császárt helyettesítő társuralkodótól, VII. Jánostól megkapta a despota címet.¹⁹⁴ Ezzel az ékes címmel a fiatal uralkodó egyrészt magas elismerést kapott, másrészt viszont a kitüntető gesztusban benne rejlett Bizánc eszmei felsőbbségének elismertetése. Helyzete nehéz volt ugyan, és még azzal kapcsolatban is aggódnia kellett, hogy miként jut majd haza, önmagát azonban ezzel együtt is független uralkodónak tekinthette.¹⁹⁵ Szulejmántól, az európai oszmán területek urától, a galatai szerződés szerint a jövőt illetően nem kapott jelentősebb kedvezményeket – csak azt, hogy nem kellett személyesen hadba vonulnia¹⁹⁶ –, így helyzetének megerősítése érdekében más szövetségek után kellett néznie. Erre sarkallta mind az öccsével fennálló feszültségterhes és egyre inkább elmérgesedő kapcsolata, mind pedig a rokonaival, a Brankovićokkal szembeni sokrétű ellentéteinek halmaza.

4.2. Hűberviszony Zsigmond királlyal

Lazarević István despota szövetségest keresve visszatért ahhoz a korábbi elképzeléshez, miszerint Magyarországon érdemes támaszt keresnie. Zsigmond király 1403 végére megerősítette

---

¹⁸⁹ Minetoglu Mehmed bég tatár származású volt. Törzsét 1418-ban költöztették át Anatóliából Plovdiv környékére. Karrierjét a szerb despota-állam határterületén tevékenykedő végvidéki bégeként kezdte. Vidini szandzsákbég volt 1454–1455 előtt, 1455-ben pedig Krusóc parancsnoka. Részt vett az 1458. évi hadakozásokban és a szerémségi portyában, 1459-ben pedig szendrői szandzsákbég lett. Jeleskedett a boszniai hadjáratban is 1463-ban Bosznia központi részének elfoglalása során. Később részt vett Jajca ostromában, utána pedig újra Szendrőre kerül. Későbbi tartózkodási helyei ismeretlenek. Timárt 1478-ban a vidini szandzsákbán kapott. Valószínűsíthető, hogy az 1470-es években is aktív lehetett valamelyik határmenti szandzsákbán, mivel még 1478-at megelőzően emberei Boszniában kaptak timárokat. Számos vallási építményt hagyott maga után. *Mehmed-beg Minetoglu*, in: *SBR* 6, 386–387. (a szócikk Jakovljević, A. munkája).

¹⁹⁰ Ćirković, S., *Postvizantijski despoti*, 400–406.

¹⁹¹ Inaldžik, H., *Osmansko carstvo. Klasično do 1300–1600*, Beograd 1974, 26–27.; *Istorija Osmanskog carstva*, szerk.: Mantran, R., Beograd 2002, 62–69. (a fejezet Vaten, N. munkája).

¹⁹² Konstantin Filozof, *Žitije despota Stefana Lazarević*, 93.

¹⁹³ Jireček, K., *Istorija Srba* I, 336.; *ISN* II, 65. (a fejezet Ćirković, S. munkája).

¹⁹⁴ *ISN* II, 65. (a fejezet Ćirković, S. munkája); *Despot*, in: *LSSV*, 149–150. (a szócikk Ferjančić, B. munkája); Veselinović, A, *Država srpskih despota*, 39.

¹⁹⁵ Bölcs Konstantin megőrizte művében a despota Nándorféhvár számára kiadott oklevelének egy részét, amelyben a szerb uralkodó kifejtí ama nézetét, miszerint a tatárok császára tönkre verte a *izmaelita népet*, amely a szerb uralkodót Koszovó (Rigómező) óta alávetettségben tartotta. Ezzel az Isten kiszabadította István despotát azoknak a kezeiből. Despot Stefan Lazarević, *Književni radovi*, 166.; Konstantin Filozof, *Žitije despota Stefana Lazarević*, 92.; Szakály F., *A török-magyar küzdelem szakaszai*, 22.

¹⁹⁶ Ostrogorski, G., *Istorija Vizantije*, Beograd 1996, 516.

hatalmát országában az elégedetlenkedő főurakkal szemben.¹⁹⁷ A közeledést magyar oldalról minden bizonnyal az 1402-ben nádorrá lett Garai Miklós is szorgalmazhatta. Garait a despota családjához házassági kötelék fűzte, mivel valamikor 1387 és 1389 között István nővérét vette feleségül.¹⁹⁸ Ugyan Bölcs Konstantin a kezdeményezést a magyar királyhoz köti,¹⁹⁹ mégis helytállóbb lehet azt valószínűsíteni, hogy a szerb oldal indította a tárgyalásokat, ahogyan azt a király küldötteinek szóló oklevele megjegyzi (*ambasiatoribus ipsorum dominorum despoti et fratris nuper Bude traditis*).²⁰⁰ A hűbéri viszony megkötésének idejét nem tudjuk kétségtelen pontossággal megjelölni, csak következtetések útján próbálkozhatunk a történések rekonstruálásával.²⁰¹ Ismeretes, hogy Zsigmond király a szerb uralkodóhoz és annak öccséhez elküldte követeit, Zoellus de Nassis budai várnagyot és János pécsi és pozsonyi prépostot egy megbízó levéllel, amelyet 1403. december 18-án Vácott adtak ki. Azt is tudjuk, hogy Zsigmond király Fülöp burgundi herceghez intézett 1404. április 16-i keletű levelében megjegyzi, hogy *dominus Stephanus, despotus Rossyae...potestati et dominio nostro se subdens*.²⁰² Ezekből az adatokból arra következtethetünk, hogy a hűbéri viszony valamikor a két időpont között létesülhetett. Ennél azonban talán valamennyivel pontosabbak is lehetünk. A szerb évkönyvek megemlítik ugyanis, hogy a despota 6912-ben – a bizánci időszámítás szerint jelölve a Krisztus szerinti évszámításban 1403. szeptember–1404. augusztus közötti intervallumnak megfelelő évet – feldúlta a

---

¹⁹⁷ Mályusz E., *Zsigmond király uralma Magyarországon*, 55. és tovább; Rokai, P.–Đere, Z.–Pal, T.–Kasaš, A., *Istorija Mađara*, Beograd 2002, 130–131.

¹⁹⁸ Mérvadó tudományos körökben ma elfogadottnak tekinthető az a feltételezés, hogy feleségének neve Teodora volt. Megeshet, hogy a házassági kapcsolat létesülése még korábbra nyúlik vissza. Garai házassága 1401-ig tarthatott, amikor azután eljegyezte Cillei Annát. Lehetséges, hogy a szerb úrnővel kötött frigyből származott fia, III. Miklós, aki 1401-től szerepel a forrásokban. A rendelkezésünkre álló adatok szerint Garai (II.) Miklós nem ápolt jó viszonyt fiával, III. Miklóssal. Kalić, J., *Despot Stefan i Nikola II Gorjanski*, Istraživanja 16 (2005) 97, 101.; Stojkovski, B., *Porodica Gorjanski-ugarski rođaci kneza Lazara*, Ljubostinjska prinošenja 5 (2020) 142, 143, 150, 151.

¹⁹⁹ Konstantin Filozof, *Žitije despota Stefana Lazarević*, 100.

²⁰⁰ Grzesik, R.–Sroka, A. S., *Ismeretlen dokumentum a XV. század eleji magyar-szerb viszonyokról*, Aetas 17 (2002) 4, 104–107.; Obradović, N., *Novi podaci o uspostavljanju vazalnih odnosa između despota Stefana i kralja Žigmunda*, BIG 12 (2021) 48–52.

²⁰¹ Eddig a szakirodalomban leginkább az 1403–1404-ik év határára helyezték a hűbéri viszony keletkezését. Itt-ott előfordul az a vélekedés is, hogy ezt csak 1404-re kell tenni, de olyan nézettel is lehet találkozni, amely a hűbéri kapcsolat létesülését 1408-ra feltételezi. Jovanka Kalić a despota közeledésében a magyar udvar felé három lépcsőfokot látott. Az első szakasz az ő megközelítésében 1403-1404-re kerül, amikor megteremtődik a vazallusi viszony, az 1408–1411 közötti időszak a kapcsolat elmélyülésének szakasza, amelyet végül 1426-ban az örökösödési kérdés rendezése követett. Stanojević, S., *Die Biographie Stefan Lazarević's von Konstantin dem Philosophen als Geschichtsquelle*, Archiv für Slavische Philologie 18 (1896) 432–433.; Radonić, J., *Sporazum u Tati*, 149.; Ivić, A., *Istorija Srba u Vojvodini*, 7.; Kalić-Mijušković, J., *Beograd u srednjem veku*, 83.; Engel P., *Királyi hatalom és arisztokrácia viszonya a Zsigmond-korban (1387–1437)*, Értekezések a történeti tudományok köréből. Új sorozat 83, Budapest 1977, 59.; Purković, M., *Knez i despot Stefan Lazarević*, 74.; ISN II, 71 (a fejezet Kalić, J. munkája); Szakály F., *A török-magyar küzdelmek szakaszai a mohácsi csata előtt*, 23.; Ćirković, S., *Srbi u srednjem veku*, Beograd 1997, 188.; Rokai, P.–Đere, Z.–Pal, T.–Kasaš, A., *Istorija Mađara*, 131.; Kalić, J., *Despot Stefan i Vizantija*, ZRVI 43 (2006) 33.; Veselinović, A., *Država srpskih despota*, 115.; Kalić, J., *Srbi u poznom srednjem veku*, 98.; Gašparović, S., *Srbija i Ugarska od 1402. do 1460. godine*, 49. [2016-ban a belgrádi Bölcsészettudományi Karon megvédett PhD-disszertáció kiadatlan kézírata, 49.]

Olyan nézettel is találkozni lehet, miszerint a despota először Macsó és Nándorfehérvár megszerzéséért tette le a hűségesküt, majd 1411-ben pedig az egész országa megtartása érdekében. Ez az álláspont a Coberni Romlián János-lovag és VI. Frigyes nürnbergi várgróf leveleiből olvasható közléseken alapul. A despota ezzel a lépéssel igyekezett szorult helyzetében magyar segítséget szerezni országá teljes területének védelmére. Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 52.; ZsO III, 207, 542. szám, továbbá 212, 673–674. számok; Radonić, J., *Sporazum u Tati*, 149–157.; Szakály F., *A török-magyar küzdelmek szakaszai a mohácsi csata előtt*, 23.

²⁰² Dinić, M., *Pismo ugarskog kralja Žigmunda burgundskom vojvodi Filipu*, Zbornik Matice srpske za društvene nauke 13–14 (1956) 96–97.

koszovói Szitnicát a Brankovićok területén.²⁰³ Mivel a Brankovićok Szulejmán támogatását élvezték, nem valószínű, hogy a despota szövetséges nélkül támadt volna rájuk. Arra következtethetünk tehát, hogy a támadás idején már a magyar király vazallusa lehetett. Ha azzal számolunk, hogy Zsigmond király követői a despotát Krusevácon (Kruševac) vagy a déli határon találhatták meg, és hogy hosszú utat kellett megtenniük télen, akkor valószínűbb, hogy a vazallusi viszonyt 1404 legelején teremtették meg, mint hogy az 1403 legvégén történt volna. Mindehhez azt a megfontolást is erősítőleg érdemes figyelembe venni, hogy a despota a Brankovićok elleni támadást téli időszakra időzítette, amikor az oszmán segítség nehezebben volt elérhető megtámadott ellenfeleinek.²⁰⁴ A katonai fellépés idejére vonatkozó feltételezés a despota részéről érvényesülő tervszerűséget sugalmazza, amihez könnyen hozzátehető, hogy a magyar támasznak akkorra már meg kellett lennie.

Magyar oldalról a tárgyalásokban kimagasló szerep jutott Ozorai Pipónak, amire kitér a király 1407-ben kibocsátott adománylevele is.²⁰⁵ Szerb részről nem ismeretes, hogy a despota mellett ki vett részt a tárgyalásokban.

Szövetségre lépve Zsigmond királlyal a szerb despota megszerezte Nándorfehérvárt és Macsót, ezzel pedig végérvényesen lezárult a két felet mindeddig szembeállító régi keletű ellenségeskedés eme területek birtoklásáért.²⁰⁶

A területi gyarapodás mellett a szerb despota számára a magyar hűbér olyan előnyt is tartogatott, hogy magyar katonai segítségre számíthatott, amikor az oszmán testvérharc fejleményei a szerb határok fenyegetettségének kiéleződésével jártak. Az oszmán közbelépés lehetősége azáltal bizonyult különösen valós veszélynek, hogy István despota öccsének, Vuk uraságnak (*gospodin*) a bátyjával szembeni ellenségeskedése folyamatosan alkalmat kínált a külső beavatkozásra.²⁰⁷ Amikor végül valóban harcra került sor, a magyar segítség jelentős volt a despota oldalán, ám ennek ellenére súlyos helyzete tartósan fennmaradt, és egy rövid ideig még a hatalmon is osztozni kényszerült a testvérével. A nehézségek elsősorban annak köszönhetően enyhültek, hogy Vukot, aki a belvillongásokban gyanússá vált Musza hercegnek, végül kivégezték. Miután átvészelte a gondterhes időket, testvérének halála után István

---

²⁰³ Stojanović, Lj., *Stari srpski rodoslovi i letopisi*, 221.; *ISN* II, 75. (a fejezet Kalić, J. munkája); Bölcs Konstatin valószínűleg erre tesz homályos utalást amikor arról ír, hogy a despota visszavette a területeket, amelyeket az izmaeliták önkényesen elbitoroltak. Konstantin Filozof, *Žitije despota Stefana Lazarevića*, 100. A Brankovićok uralma alatt álló területekről bővebben: Dinić, M., *Oblast Brankovića*, Srpske zemlje u srednjem veku, Beograd 1978, 148–177.; Spremić, M., *Brankovići – oblasni gospodari Kosova*, Prekinut uspon. Srpske zemlje u poznom srednjem veku, Beograd 2005, 127–139.

²⁰⁴ Grzesik, R.–Sroka, A. S., *Imeretlen dokumentum a XV. század eleji magyar-szerb viszonyokról*, 104–107.; Obradović, N., *Zsigmond király és Lazarević István despota – A hűbéri viszony keletkezésének idejéről*, *Belvedere Meridionale* 33 (2021) 1, 47–53.; Uő., *Novi podaci o uspostavljanju vazalnih odnosa*, 37–55.

²⁰⁵ Wenzel G., *Okmánytár Ozorai Pipó történetéhez*, *Történelmi Tár* 7 (1884) 22.; Radonić, J., *Sporazum u Tati*, 147.; Kalić, J., *Despot Stefan i Vizantija*, 33.

²⁰⁶ Konstantin Filozof, *Žitije despota Stefana Lazarević*, 100.; Konstantin Mihailović Nándorfehérvár megszerzését tévesen a szultánnak tulajdonítja. Konstantin Mihailović iz Ostrovice, *Janičarove uspomene*, 100.; Blagojević, M., *Naselja u Mačvi i pitanje srpsko-ugarske granice*, Valjevo. Postanak i uspon gardskog središta, Valjevo 1994, 78–92.; Ćirković, S., „Crna Gora“ i problem srpsko-ugarskog graničnog područja, Postanak i uspon gardskog središta, Valjevo 1994, 59–77.; Blagojević, M., *Stefan Lazarević i suverenitet srpske države*, Nemanjići i Lazarevići. Srpska srednjovekovna državnost, Beograd 2004, 416.; Božanić, S., *Prilog proučavanju problema srpsko-ugarske granice početkom XIV veka*, Srpsko-mađarski odnosi kroz istoriju, Szerb-magyar viszonyok a történelemben, Novi Sad 2007, 51–63.; Ćirković, S., *Zemlja Mačva i grad Mačva*, Prilozi za knjižvnost, jezik, istoriju i folklor 74 (2009) 3–20.; Pfeiffer A., *A Macsói bánság és a macsói vár lokalizációjának kérdése a magyar és szerb történelemírásban*, *Világtörténet* 7 (2017) 1, 125–138.; *Šumadija u XV veku*, 44. (a vonatkozó rész Aleksić, V. munkája).

²⁰⁷ Radonić, J., *Zapadna Evropa i balkanski narodi*, 19.; Blagojević, M., *Srpska državnost u srednjem veku*, 328–329.

despota tovább erősíthette pozícióit, centralizálhatta uralmát, így bevezethette az úgynevezett *vlast*-rendszert, ami egyben a társadalom militarizálódását is szolgálta. Ezzel a magyarokkal fentartott viszonya is tovább erősödött, illetve megkönnyítette számára azoknak a harcoknak a folytatását amelyekre az oszmán belviszályok kényszerítették. A magyarokhoz fűződő köteléknek minden bizonnyal gazdasági vonzata is volt. Bölcs Konstantin a közvetlenné vált kapcsolatokat olyan módon írta le, miszerint a szerb és magyar városok között az uralkodók *mintha (saját) házukból (saját) házukba mentek volna át*.²⁰⁸ Emellett a magyar király a szerb despota kérésére különböző mentességek formájában a nándorfehérvári kereskedőket kiváltságokban részesítette.

4. 3. A Sárkányrend

Zsigmond király belpolitikájának alakításában a Sárkányrend volt hivatott megerősíteni a köteléket a királyhű főurak és uralkodójuk között.²⁰⁹ Mivel a tagok kiválasztásában Garai Miklósnak is beleszólása volt, valószínűsíthető, hogy a despota rendbe fogadását is elsősorban ő szorgalmazta.²¹⁰ Érdekes és feltűnő módon a többek között a római katolikus kereszténységet védelmezni hivatott rend 1408. december 12-i alapító oklevelének²¹¹ névsorában a király és a királynő utáni első személyként a pravoszláv szerb István despota (*Stephanus despoth, dominus Rascie*) neve fordul elő.²¹² Magyar és szerb viszonylatban mindkét oldal államérdeke rugalmasságot diktált ebben a kérdésben, és ez a rugalmasság a későbbiekben is rendre megfigyelhető marad. A despota rendtaggá válása jól köthető a rend (állam)védelmi szerepéhez, mivel személyének kiemelkedő jelentőséget tulajdonítottak annak a súlynak és fontosságnak a tudatában, amelyet országa képviselt a déli magyar területeket védő államok láncolatában.²¹³ A despota a rendhez történő csatlakozásával tovább erősítette kötelékeit Magyarországgal, bekerülve a királyhű liga legszűkebb bárói körébe. Magára vállalta a rend tagjainak kötelezettségeit, amelyek a következőkből álltak: az elhalt tagok árváinak védelme, a többi tag megsegítése, a király mindkét nemű örökösének támogatása, a rend jeleinek viselése, részvétel és tanácsadás az országgyűléseken vagy más találkozókön, ezek mellett pedig misemondatás az elhalt tagok lelki üdvéért. Életrajzírója a Budán tartott országgyűlésen kiemelkedő tiszteletnek örvendő személyként festi le a despotát, megjegyezve, hogy kiemelkedett, mint hold a csillagok között.²¹⁴

Mivel a despota trónját és országának teljessége fölötti uralmát az oszmán trónpretendens, Musza, valamint tulajdon öccse, a lázadó Vuk komolyan veszélyeztették, Istvánnak kényes helyzetében szilárd támaszra volt szüksége.²¹⁵ Ahogyan az alapítólevelél is előírta, Lazarević István elvárhatta – és meg is kapta – a magyar segítséget párttűtő testvére, Vuk ellenében. Bölcs Konstantin röviden azt állapította meg, hogy *jöttek amazok legfényesebbjei és legbátrabbjai szolgálni a despotának, úgy mint a*

---

²⁰⁸ Konstantin Filozof, *Žitije despota Stefana Lazarević*, 119.

²⁰⁹ A rend természetéről és belpolitikai feladatairól ld. bővebben: Mályusz E., *Zsigmond király uralma Magyarországon*, 60–64.

²¹⁰ Mályusz E., *Zsigmond király uralma Magyarországon*, 60.; Antonović, M., *Despot Stefan Lazarević i Zmajev red*, 16, 17.

²¹¹ ZsO II/2, 192, 6471. szám.

²¹² DL 9470; Fejér, G., *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis* X/4, Budae 1841, 682–693.

²¹³ Antonović, M., *Despot Stefan Lazarević i Zmajev red*, 17.; Prlender, I., *Sporazum u Tati*, 25.

²¹⁴ Konstantin Filozof, *Žitije despota Stefana Lazarević*, 118.

²¹⁵ *JSN* II, 81–82. (a fejezet Kalić, J. munkája); Mišić, S., *Istorijska geografija srpskih zemalja od 6. do polovine 16. veka*, Beograd 2014, 49.

király előtt.²¹⁶ Így 1409. április 12-én Kállai Lökös fia Miklós perhalasztást nyert az oszmánok és skizmatikusok elleni harc miatt.²¹⁷ Hasonlóan járt el a király augusztus 10-én Bátmonostori Töttös László esetében is, mivel az Szerbiában volt elfoglalva, Szirmai Györgyöt pedig kegyelem ellenében kötelezte a harcokban való részvételre az uralkodó.²¹⁸ István despota rendtagként nagy valószínűséggel ki is tüntethette a magyar nemeseket, amit Konstantin nem mulasztott el megemlíteni. Szavai szerint a magyar nemesek nagy büszkeségére szolgált, ha a despota ütötte őket lovaggá. Némelyikük hangoztatta is, hogy: *Nekem a despota adott lovagságot (Meni despot viteštvo uručī).*²¹⁹ Ha nem is adunk szó szerint hitelt az életrajz írójának, annyi bizonyos, hogy a szerb despota nagy megbecsülésnek örvendett Magyarországon, mert országa *mint valami pajzs* védte a déli határt.²²⁰

4. 4. Birtokadományok

Ahogy arról már az eddigiekben is szó esett, nem zárható ki a lehetőség, hogy a szerb despota Nándorfehérvár és Macsó mellett már a hűbéri viszony keletkezésének idejében is kapott adományba magyarországi birtokokat, ugyanakkor az első biztos adatok a despoták birtoklásáról Magyarországon 1411-ből származnak. Kutatói feltételezések szerint az efféle magyarországi birtokadományok több célt is szolgálhattak. Azon túl, hogy elősegítették a despota magyar társadalomba való integrálását, ahhoz is hozzájárultak, hogy személyét elkötelezetté tegyék a magyar határok védelmében. Olyan remények is fűződhetnek a birtokjavak átengedéséhez, hogy az azokban rejlő erőforrások a despotát képessé teszik az oszmánok elleni önálló védekezésre, amíg az uralkodó az ország határain kívül tartózkodik.²²¹

Forrásaink szerint Magyarországon a szomszédos uralkodók szövetségének erősítését szolgáló birtokadományozások gyakorlata nem számított új keletű jelenségnek. Dragutin István, volt szerb király mint az Árpád-ház benősült tagja, nemritkán számíthatott magyar segítségre. Miután fia, II. Ulászló (Vladislav II.) eredménytelenül kísérletezett a szerb trón megszerzésével, Magyarországra vonult vissza, ami arra utal, hogy a szomszédos királyságban is rendelkezhetett birtokokkal.²²²

Bosznia bánját, II. Istvánt, a XIV. század negyvenes éveitől Tolna és Fejér megyék ispánjaként említik a források.²²³ Ehhez hasonlóan Dabisa István király (1391–1395) Somogy megye ispánjaként fordul elő.²²⁴ Birtokokat szerzett még Vukčić Vuk is, aki Hrvoje vajda fivére volt. Annak érdekében, hogy ezen előkelő boszniai nemes megnyerje, Zsigmond király adományul adta neki Krupa és Osztrozsác, majd pedig Nagykelek várát. Mint *magnifici viri domini Vlk bani castellanus de Maiori*

---

²¹⁶ Érdekes, hogy más szerb források nem számolnak be a despota tagságáról a Sárkányrendben. Feltételezhető, hogy a pravoszláv írók nem tulajdonítottak olyan nagy fontosságot az uralkodó tagságának egy hivatalosan római katolikus lovagrendben. Konstantin Filozof, *Žitije despota Stefana Lazarević*, 119.

²¹⁷ Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 49–50.

²¹⁸ Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 50, 51.

²¹⁹ Konstantin Filozof, *Žitije despota Stefana Lazarević*, 118–119.

²²⁰ Konstantin Filozof, *Žitije despota Stefana Lazarević*, 119.

²²¹ Radonić, J., *Sporazum u Tati*, 162.

²²² *ISN* II, 497–498. (a fejezet Ćirković, S. munkája); Ječmenica, D., *Nemanjići drugog reda*, 107–115.

²²³ A bán valószínűleg 1340 körül kaphatta a tisztségeket, és az sincs kizárva, hogy 1353-ban bekövetkezett haláláig viselte azokat. Főispáni feladatait Pribislav alispán, majd Márton látták el. Engel P., *Archontológia* I, 127.; Uő., *A 14–15. századi bosnyák-magyar kapcsolatok kérdéséhez*, Honor, vár, ispánság. Válogatott tanulmányok. Szerk.: Csukovits E., Budapest. 2003, 495–496.

²²⁴ Engel P., *Archontológia* I, 176.; Uő., *A 14–15. századi bosnyák-magyar kapcsolatok kérdéséhez*, 496.

Kemlek 1394 áprilisában szerepel egy bizonyos Dragos.²²⁵ Vuk bán birtoklásának ideje Nagykemlék felett a források szerint pontosan nem határozható meg, de mert 1399-ben várnagyként *Walkovich Péter*²²⁶ (Petar Vuković), 1404-ben *Ztrezivoy (Ztrezivoych)* fia András mester²²⁷ és 1405-ben Tvrdislav Galešić mester (*Terdislaus Galesich*) szerepelnek,²²⁸ valószínűsíthető, hogy Vuk a várat 1405-ig tarthatta kezén.²²⁹

Zsigmond király Hrvoje vajdának, miután 1409 elején megerősítette őt Orbász (Vrbas) és Szana megye, továbbá Orbász és Kozara várak birtokában, átadta Pozsega várát²³⁰ az ispáni tiszttel és a Somogy megyei Segesd uradalmával együtt.²³¹ Ezekhez hasonlóan az 1410-es években Szentgyörgy várát honorként a Drina menti főúr, Zlatonosović Vukmir²³² vajda birtokolta.²³³ Némely őt szolgáló várnagyot név szerint is ismerünk. Kőrös vármegye hatóságának egy okirata közülük 1415-ben Frankot nevezi meg.²³⁴ Ebben a pozícióban Vukasint és Radosint is említik 1420-ban a források.²³⁵ Mint az aula lovagja 1425-ben bukkan fel Družić Vuk, aki átadta a magyar királynak Kozara várát és néhány saját, Szana megyei erősségét, aminek a fejében megkapta Paka birtokot Pozsega megyében.²³⁶ A felsorolt példák szemléletesen mutatják, hogy a balkáni uralkodók és főnemesek nemegyszer birtokokban vagy tisztségekben részesültek Magyarországon. Ilyen szempontból a szerb despoták nem képeztek kivételt vagy újdonságot. Mindazonáltal az feltétlenül megjegyzést érdemel, hogy a despoták birtokállománya sokkal nagyobb volt annál, mint amit a felhozott példák mutatnak, és birtoklásuk ideje is huzamosabb tartamra, több évtizedre terjedt ki. E körülmények mellett az a nagyszabású szerep is kiemeli őket a szerb-magyar kapcsolatok kutatásában, amelyet a migrációs folyamatok tekintetében játszottak.

A szerb és a magyar történetírásban a despoták birtokállományának kérdésköre több kutató figyelmét is felkeltette, aminek köszönhetően témától függő különféle megközelítésben számos

---

²²⁵ DF 230 807.; Engel P., *Király hatalom és arisztokrácia viszonya*, 135.; Uő., *Archontológia I*, 372.; Uő., *A 14–15. századi bosnyák-magyar kapcsolatok kérdéséhez*, 496.

²²⁶ DF 230 772.; Engel P., *Király hatalom és arisztokrácia viszonya*, 135.; Uő., *Archontológia I*, 372.; Uő., *A 14–15. századi bosnyák-magyar kapcsolatok kérdéséhez*, 496.; Halász, E., B., *Arhontologija Velikog Kalnika u srednjem vijeku*, Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti 32 (2014) 31.

²²⁷ DF 230 839.; DF 230 841.; DF 230 843.; Engel P., *Király hatalom és arisztokrácia viszonya*, 135.; Uő., *A 14–15. századi bosnyák-magyar kapcsolatok kérdéséhez*, 496.; Halász, E., B., *Arhontologija Velikog Kalnika*, 31.

²²⁸ DF 230 847.; Engel P., *Király hatalom és arisztokrácia viszonya*, 135.; Uő., *Archontológia I*, 372.; Uő., *A 14–15. századi bosnyák-magyar kapcsolatok kérdéséhez*, 496.; Halász, E., B., *Arhontologija Velikog Kalnika*, 31.

²²⁹ Engel P., *Király hatalom és arisztokrácia viszonya*, 135.; Uő., *A 14–15. századi bosnyák-magyar kapcsolatok kérdéséhez*, 496.

²³⁰ Egyik alispánját Vlatkónak hívták. Engel P., *A 14–15. századi bosnyák-magyar kapcsolatok kérdéséhez*, 497.

²³¹ Engel P., *A 14–15. századi bosnyák-magyar kapcsolatok kérdéséhez*, 497.

²³² Birtokai Uszorában (Ozora), a Drina mentén voltak. Volt egy Vukašin nevű bátyja. A boszniai belvillongásokban általában Sandalj Hranić vajda politikájához igazodott. Jelen volt Pavle Radenović megvilkolásánál. Olovo várát ígérték akkor neki, ám azt végül nem kapta meg. A forrásokban nem szerepel többé 1424 után. Később bátyja jelenik meg vajdai címmel. *SBR* 2, ed. Popov, Č., Novi Sad 2006, 436–437. (a szócikk Cirković, S. munkája). Mrgić, J., *Serverna Bosna 13–16. vek*, Beograd 2008, 108.

²³³ Petrić minden bizonnyal az ő birtoklására utal, amikor az irodalomból merítve az adatot megjegyzi, hogy 1400-ban jelenik meg egy Vukmir Usorából. Petrić, H., *Iz najstarije povijesti Srba u Podravini*, Podravina: časopis za geografska i povijesna multidisciplinarna istraživanja 15 (2016) 30, 200.

²³⁴ DL 43 282. Ugyanez a személy várnagy volt 1417. október végén is. Engel P., *A 14–15. századi bosnyák-magyar kapcsolatok kérdéséhez*, 507.

²³⁵ Engel P., *Király hatalom és arisztokrácia viszonya*, 155.; Uő., *A 14–15. századi bosnyák-magyar kapcsolatok kérdéséhez*, 496.

²³⁶ Mrgić, J., *Serverna Bosna*, 106.

tanulmány érinti ezt a problematikát.²³⁷ Ennek ellenére e tárgykör teljes körű feldolgozása még várat magára. Dolgozatunkban sem válkozhatunk a téma minden részletre kiterjedő kimerítésére, márcsak azért sem, mivel az alighanem monografikus feldolgozást igényelne.²³⁸ Célunk e tekintetben pillanatnyilag nem lehet több, minthogy a birtokállomány fontosabb településeit, vámjait és más tartozékait, nemkülönben pedig a birtokigazgatás archontológiáját főbb vonalaikban megbízhatóan felvázoljuk. Mivel a despoták birtokszerzésének ideje számos alkalommal bizonytalan, tárgyunk további kifejtésében nem mindig fogjuk érvényesíteni a kronologikus sorrendiség elvét.

Zsigmond király 1411. július 15-én megparancsolta a leleszi konventnek, hogy gondoskodjon tanúbizonyásgról István despota birtokba iktatásánál. A király parancslevele szerint a szerb despota megkapta tőle Szatmár (*Zathmar*) és Németi (*Nemty*) városokat (*civitates*), továbbá Asszonypatakát²³⁹ (*Rivulus Dominarum*) és Felsőbányát (*Mediusmons*).²⁴⁰ Velük együtt a despota megszerezte e városok tartozékait és járandóságait, így az arany- és ezüstbányákat, továbbá a pénzverési jogot is (*cum mineris auri et argenti ac cussione monetarum*).²⁴¹ A konvent 1411. október 4-i beiktató oklevelének köszönhetően azt is tudjuk, hogy a mondott települések tartozékai közé tartoznak még a következő birtokjavak: Réztelek (*Reztheleke*),²⁴² Sóstelek (*Sostheleke*) falvak (*villarum populosarum*), csakúgy mint Szentegyed (*Zentheged*)²⁴³ és Böszörmény²⁴⁴ (*Bezermen*) puszták, amelyek Szatmárhoz tartoztak, továbbá a Németi határában lévő (*ad eandem civitatem Nemty spectantium et pertinentium*) puszták, Agnémeti (*Agnemty*), Szemeretelke (*Zemerethelke*)²⁴⁵, Peratelke (*Perathelke*)²⁴⁶ és CsaHolctelke (*Chaholchthelke*)²⁴⁷. Nagybányához és Felsőbányához tartoztak ugyanakkor: Hidegkút (*Hydegkwth*)²⁴⁸,

---

²³⁷ Pesty F., *Brankovics György rác despota birtokviszonyai Magyarországon és a rác despota cím*, Budapest 1877.; Kalić, J., *Palata srpskih despota u Beogradu*, Zograf 6 (1972) 50–58.; Uő., *Carinici despota Stefana Lazarevića u Ugarskoj*, bornik Filozofskog fakulteta u Beogradu XIII (1976) 1, 71–83.; Jireček, K., *Istorija Srba* II, 363–377.; Spremić, M., *Srpski despoti u Sremu*, Srem kroz vekove. Slojevi kulture Fruške gore i Srema, ed. Matićki, M., Beograd-Beočin 2007, 45–73.; Krstić, A., *Banat u srednjem veku*, Banat kroz vekove, slojevi kulture, ed. Matićki, M.–Jović, V., Beograd 2010, 65–90.; Uő., *Vršac u srednjem veku II deo: od početka 15. veka do sredine 16. stoleća*, IČ 60 (2011) 193–212.; Uő., *Dokumenti o ugarskim posedima despota Đurđa datim u zalog Jovanu Hunjadiju*, 125–156.; Bubalo, Đ., *Posedi srpskih despota*, 229–242.; Krstić, A., *Povelja despota Đurđa Brankovića o davanju u zalog poseda u Ugarskoj Jovanu Hunjadiju*, 151–174.; Uő., *Despot Đurađ i zakup komore u Nađbanji*, IČ 64 (2015) 237–252.; Čemere, Z., *Arača, istorija jednog ičezlog naselja*, Novo Miloševo 2017.

²³⁸ Eddig a deposták birtokállományáról a legteljesebben Pesty Frigyes értekezett. Annak ellenére, hogy tanulmányának megjelenése óta szinte másfél század múlt el, számos megállapítása máig használható. Pesty F., *Brankovics György rác despota birtokviszonyai*.

²³⁹ Másik neve Nagybánya. Ma Baia Mare Romániában.

²⁴⁰ Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 52–53. Az oklevél magyar nyelvű fordítása (a birtokadományt tévesen összekötve Nándorfehérvár átadásának mozzanatával): Szirmay A., *Szatmár vármegye fekvése, története és polgári esmérete* I, Budán 1809, 150–152.; Fejér, G., *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, X/5, Budae 1842, 141–144.

²⁴¹ Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 52–53.

²⁴² Valamikor 1431 előtt elpusztásodott, ám 1463-ra újra benépesült. Beleolvadt Szatmárnémeti határába. Németh P., *A középkori Szatmár megye települései a XV. század elejéig*, Nyíregyháza 2008, 247.

²⁴³ Szatmárnémeti határában kereshető. Németh P., *A középkori Szatmár megye települései*, 287.

²⁴⁴ A település neve muzulmán lakosság meglétére utal a tatárjárás előtti időkből. Valószínűsíthető a harmadik katonai felmérés alapján, hogy emlékéért *Böszörmény tanya* örzi északkeletre Szatmárnémetitől. Németh P., *A középkori Szatmár megye települései*, 37–38.; <http://lazarus.elte.hu/hun/digkonyv/topo/200e/41-48.jpg>.

²⁴⁵ Szatmárnémeti határába olvadt. Németh P., *A középkori Szatmár megye települései*, 287.

²⁴⁶ Szatmárnémeti határában kereshető. Németh P., *A középkori Szatmár megye települései*, 225.

²⁴⁷ Nevét a közeli patakról kapta. Mivel Németihez tartozott Németh véleménye szerint valahol Szatmárnémetinek Lázári felé eső részén kereshető. Németh P., *A középkori Szatmár megye települései*, 40.

²⁴⁸ Zsigmond király 1405-ben mint Kővár tartozékát Kővári Balk fiainak, Demeternek és Sandrinnak, nemkülönben Drág fiainak, Györgynek és Sandrinnak adományozza. Azután, hogy 1411-ben Nagybányához tartozott, 1424-ben azonban

Feketefalu (*Fekethefalw*)²⁴⁹, Kékes (*Kekes*)²⁵⁰, Tökés (*Thwkes*)²⁵¹, Orezfalva, vagy Oroszfalva (*Orezfalwa*)²⁵², Sándorfalva (*Sandorfalwa*)²⁵³, Gyürkefalva (*Gywrkefalwa*)²⁵⁴, Surgyánfalva (*Swrgyanfalwa*)²⁵⁵ és Dobravica (*Dobrawycha*)²⁵⁶ falvak, valamint Halfalva (*Halfalw*)²⁵⁷ puszta (*predium*).²⁵⁸

Az oklevél a jelek szerint nem tesz említést valamennyi tartozékról, amiért is Zsigmond király megparancsolta a konventnek 1412. augusztus 29-i oklevelében, hogy tartson új beiktatást, majd erről állítson ki új jelentést immár teljesen felsorolva a tartozékok neveit.²⁵⁹ Későbbi oklevelekben is feltűnnek a despota szatmári birtokainak egyes, a királyi kifogás tárgyát képező első jelentésben nem szereplő tartozékai is. Szatmár megye hatósága így 1413. június 8-án említést tesz a Szatmárhoz tartozó Sóskút birtokról, amelyre rátörtek a Draghfiak, és a despota egyik jobbágynak 600 juhát a bárányokkal együtt elhajtották, és a pásztort is menetelre kényszerítették.²⁶⁰

Sokkal bizonytalanabb kérdés néhány más településnek a despota birtokegyütteshez való kapcsolódása. Szirmay Antal Felsőfernezelyt, Felső- és Alsóújfalut, továbbá Laposbánya egy részét Nagybánya tartozékának tekinti.²⁶¹ Kapnikbánya, Lénárdfalva és Fernezely Csánki és Wenzel szerint mint Nagybánya tartozékai a despota-javak közé tartoztak.²⁶² Sajnos, a források jelen ismerete szerint a

---

már ismét Bélteki Balk fiainak és testvérének kezén látjuk. Utána 1429-ben említik abban a perben, amely Nagybánya és a Drágfiak között forgott fenn. Ma Mocira Nagybánya peremének délnyugati részén. Németh P., *A középkori Szatmár megye települései*, 110–111.

²⁴⁹ Ocoliş név alatt ma is létezik Romániában. Németh P., *A középkori Szatmár megye települései*, 83.

²⁵⁰ Nagybánya és Drágfi Sandrin 1429-es peres iratai szerint a város valamikor 1330 után jogtalanul telepítette a falut a Drágfiak későbbi földjére. Az említett nemes hatalmaskodott is rajta. Zálogjogon Péter nagybányai plébános bírta 1433-ban. Hunyadi János a nagybányai várhoz csatolta. Később 1491-ben a Bélteki Drágfiak kezén volt királyi ítélet alapján. Ma Unguraş település délkeletre Nagybányától. Németh P., *A középkori Szatmár megye települései*, 137.

²⁵¹ A falu valamikor 1329 után létesült a Nagybánya körüli erdős területen. Ma Groşi település délre Nagybányától. Németh P., *A középkori Szatmár megye települései*, 312.

²⁵² Neve keleti szláv lakosságra utal. II. Ulászló király 1491-ben ítélte a Drágfiaknak, indoklásul felhozva, hogy a települést Hunyadi János jogtalanul vette el tőlük, amikor Nagybányához csatolta azt. Ma Rus település Nagybányától délkeletre. Németh P., *A középkori Szatmár megye települései*, 205.

²⁵³ A falu a nevét telepítőjéről, Bélteki Drágfi Sandrinról kapta. II. Ulászló király döntése alapján 1491-ben a Bélteki Drágfiakhoz került. Ma Sindreşti település délkeletre Nagybányától. Németh P., *A középkori Szatmár megye települései*, 256–257.

²⁵⁴ Ma Cetaşele település délkeletre Nagybányától. Németh P., *A középkori Szatmár megye települései*, 105–106.

²⁵⁵ II. Ulászló döntése alapján 1491-ben a Bélteki Drágfiakhoz került. Délkeletre található Nagybányától Şurdeşti néven. Németh P., *A középkori Szatmár megye települései*, 268.

²⁵⁶ Tölgyerdőről kapta nevét. Mint Nagybánya tartozéka a szerb uralkodók kezébe került. A XV. század végén a Bélteki Drágfi család kapja meg azzal az indoklással, hogy Kővárhoz tartozott, és Hunyadi János jogtalanul csatolta Nagybánya várához. Ma Dumbraviţa település délkeletre Nagybányától. Németh P., *A középkori Szatmár megye települései*, 70.

²⁵⁷ Helye ismeretlen. Németh P., *A középkori Szatmár megye települései*, 109.

²⁵⁸ Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 55.; Pesty F., *Brankovics György rácz despota birtokviszonyai*, 50–51.

²⁵⁹ Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 56–57.

²⁶⁰ DL 53 679.; ZsO IV., 186. 725. szám; Piti F.–Neumann T.–Tóth N., C., *Szatmár megye hatóságának oklevelei (1284–1524)*, Nyíregyháza 2010, 121.; Németh P., *A középkori Szatmár megye települései*, 268.

²⁶¹ Szirmay A., *Szatmár vármegye fekvése, történetei és polgári esmérete I*, 246; A. Szirmay A., *Szatmár vármegye fekvése, történetei és polgári esmérete II*, Budán 1810, 347.

²⁶² Wenzel G., *Magyarország bányászatának kritikai története*, Budapest 1880, 116.

felsorolt településről nem lehet kétséget kizáróan megállapítani, hogy ténylegesen a despota-vagyon részét képezték-e.²⁶³

Hasonló időben a szerb despota Bihar és Szabolcs megyékben is kapott földbirtokokat. A váradi káptalan 1411. szeptember 24-én kibocsátott iktatólevelének tanúsága szerint Zsigmond király István despotának adományozta Debrecen²⁶⁴ mezővárost, amelyet az iktatólevel *civitasként* említ, továbbá Böszörményt²⁶⁵, Derecskét²⁶⁶, Hegyest²⁶⁷, Szoboszlót, Csalánost²⁶⁸, Téglást²⁶⁹, Tetétlent²⁷⁰, Halapot²⁷¹, Dadát²⁷², Szentpéterszegét²⁷³, Keresztúrt²⁷⁴, Hosszúmcot²⁷⁵, Poroszlót²⁷⁶, Szentdemetert²⁷⁷, Statát²⁷⁸, Sumát²⁷⁹, Hatházat²⁸⁰, tizenöt telket Sámson birtokon (*XV sessiones in possessione Samson*)²⁸¹, Csépánt²⁸², Cégényt²⁸³, Zucsát²⁸⁴, Fegyverneket²⁸⁵, Mátát²⁸⁶, Aszalós²⁸⁷, Apát²⁸⁸, Elepet²⁸⁹, Balmazt²⁹⁰,

²⁶³ Németh P., *A középkori Szatmár megye települései*, 86.

²⁶⁴ DF 278 787.; Herpay G., *Debrecen szab. kir. város levéltára* 45.; Fenmaradt forrásaink szerint nem fogadható el Szendrey István azon megállapítása, hogy a szerb despoták hűségében nem bízhatott a király a javadalmak átengedése ellenére sem. *Debrecen története I (1683-ig)*, szerk. Szendrey I., Debrecen 1984, 132–133.; Gazdag I., *Debrecen város történeti kronológiája I*, Hajdu-Bihar Megyei Levéltár évkönyve 11 (1984) 191. A despotajavak között itt nem szerepelnek Rátóttelek (*Ratotheleke*) és Szentkeresztföldje (*Terra Sancte crucis*), amelyekről 1406-ban Debrecen tartozékaiként esik említés. Szentkeresztföldje valószínűleg 1435-ben Szentkeresztteleke néven fordul elő. Herpay oklevél-regesztájában nem szerepel Rátótteleke.

²⁶⁵ A mai Hajduböszörmény Hajdu-Bihar vármegyében. Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában I*, Budapest 1890, 506–507.

²⁶⁶ Derecske település északra Berettyóújfalutól. Györffy Gy., *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I*, Budapest 1956, 613.

²⁶⁷ Csánki szerint Kis- és Nagyhegyes puszták Szoboszló és Balmazújváros között feküdtek. Timár Péter szerint a mai Nagyhegyes Hajdu-Bihar vármegyében. Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában I*, 516.; Timár P., *Magyarország középkori településeinek és egyházainak topográfiai adattára II*, Szeged 2019, 461.

²⁶⁸ Györffy szerint Pocsaj falu mellett északkeletre lokalizálható. Györffy Gy., *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I*, 607.

²⁶⁹ Ma Téglás északra Hajdúhadháztól. Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában I*, 527.

²⁷⁰ Tetétlen keletre Püspökladánytól, Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában I*, 527. Engel szerint Ladány is a despoták birtokába tartozott. Engel P., *Magyarország a középkori végén. Digitális térkép és adattár*. (a továbbiakban: Engel-térkép 2021).

²⁷¹ Pusztá Debrecentől keletre. Györffy Gy., *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I*, 624.

²⁷² Mai Tiszadada Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyében. Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában I*, 512.

²⁷³ Település keletre Berettyóújfalutól. Györffy Gy., *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I*, 670–671.

²⁷⁴ Györffy szerint Keresztúr Székelyhíd (Sacueni, Románia) és Margitta között terült el. Györffy Gy., *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I*, 633.

²⁷⁵ Vélhetően a Debrecentől északnyugatra fekvő Macs pusztá helyére tehető. www.lazaurs.elte.hu.

²⁷⁶ Pusztá Hajdúhadháztól keletre. Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában I*, 524. Egy 1406. június 10-i oklevél Poroszlótelek néven említi mint régóta Debrecenhez tartozó birtokot. DF 278 787.; Herpay G., *Debrecen szab. kir. város levéltára*, 31.; www.lazaurs.elte.hu.

²⁷⁷ Mint régóta Debrecenhez tartozó birtokot említi Zsigmond király 1406. június 10-i oklevele. DF 278 787.; Herpay G., *Debrecen szab. kir. város levéltára*, 31.

²⁷⁸ Valószínűleg Zataleke néven fordul elő mint Debrecen tartozéka egy 1406. június 10-i oklevelben. Ma Szata névvel pusztá Debrecentől keletre. DF 278 787.; G. Herpay, *Debrecen szab. kir. város levéltára*, 31.; Györffy Gy., *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I*, 666.

²⁷⁹ Debrecen régi tartozékaként szerepel 1406-ban. Soma névvel pusztá Debrecen határában. DF 278 787.; G. Herpay, *Debrecen szab. kir. város levéltára*, 31.; Györffy Gy., *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I*, 662.

²⁸⁰ Ma Hajdúhadház.

²⁸¹ Település északkeletre Debrecentől, Hajdúsámson. Györffy Gy., *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I*, 658.

²⁸² Engel szerint Füzesgyarmattól nyugatra volt. A XIX. századi térképeken (a Második katonai felmérés) is felbukkan a településtől nyugatra egy Cséfány nevű pusztá. Engel P., *Toponymia*, 89. <https://maps.arcanum.com/hu/map/europe-19century>.

²⁸³ Engel szerint Hajdúhadháztól északnyugatra Cégényi kút helynév örzi emlékét. Engel P., *Toponymia*, 81.

Nánást²⁹¹, Bagatát, Süldőt²⁹², Szentjánost²⁹³, Firegyházat,²⁹⁴ Hetvent,²⁹⁵ Simonegyházat,²⁹⁶ Tusnokot²⁹⁷ és Vidmonostorát.²⁹⁸

Idevonhatók még az 1429-ben Debrecen mezőváros tartozékaiként Szatatelekek és Soma mellett szereplő Árokteleke, Kondoros és Lukaháza birtokok.²⁹⁹ Debrecen tartozékaiként jelennek meg továbbá 1435. július 19-én a despota egyik pere kapcsán Kamaráshalma, Ondód³⁰⁰ és Fachat birtokok.³⁰¹ A Tétiektől a despota 1438-ban 450 forintért megvásárolta Szalóksámson birtokukat Szabolcs megyében.³⁰² Ugyan a birtokvesztések idejéből származnak az adatok, érdemes azonban itt szóba hozni azokat a birtokokat, amelyeket az átruházó oklevél felsorakoztat. Ennek különösen azért van jelentősége, mert a települések névsora nem teljesen egyezik meg a beiktató oklevél adataival. Amikor a despota átruházta javait Hunyadira, az oklevél a következő birtokjavit jegyzi fel a birtokállományban Debrecen mellett: Haláp, a fél Derecske, Szentpéterszeg³⁰³ és Tetétlen birtokokokat, nemkülönben Szentjános, Szatateleke, Soma, Arakitelek³⁰⁴, Fegyvernek, Zucsá, Balmaz, Apaegyház³⁰⁵, Kőudvar³⁰⁶,

---

²⁸⁴ Cuca néven pusztá nyugatra Debrecentől. *Westermann Grosser Atlas zur Weltgeschichte*, Braunschweig 1981–1982, 140.

²⁸⁵ Pusztanév Debrecentől nyugatra. Engel P., *Toponymia*, 143. <https://maps.arcanum.com/hu/map/europe-19century>.

²⁸⁶ Pusztá keletre Balmazújvárostól. Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában I*, 520.

²⁸⁷ Csánki szerint valahol Balmazújváros határában lehetett. Timár Péter szerint ma Balmazújváros része. Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza I*, 510.; Timár P., *Magyarország középkori településeinek és egyházainak topográfiai adataira I*, Szeged 2019, 116.

²⁸⁸ Ismeretlen az elhelyezkedése. Csánki Balmazújváros közelében kereste. Németh Péter szerint a mai Apa lehet Romániában. Engel szerint Apátfája illetve Apafa pusztá Debrecentől nyugatra. A Második katonai felmérésen látható Debrecentől északkeletre egy Apafa erdő. Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza I*, 510.; Németh P., *A középkori Szatmár megye települései*, 5–6.; Engel P., *Toponymia*, 13. <https://maps.arcanum.com/hu/map/europe-19century>.

²⁸⁹ Pusztá délnyugatra Balmazújvárostól. *Westermann Grosser Atlas zur Weltgeschichte*, 140.

²⁹⁰ Ma Balmazújváros

²⁹¹ Ma Hajdúnánás.

²⁹² Pusztá Tiszalök és Tiszadada között. Engel P., *Toponymia*, 409.

²⁹³ Csánki szerint Hortobágy vidékén feketett. Györffy szerint település nyugatra Nagyváradtól. Timár szerint Debrecentől keletre és Hajdúsámsontól délre, Haláp mellett Szentjánoshegy. Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza I*, 526.; Györffy Gy., *Az Árpád-kori Magyarország történelmi földrajza I*, 668. Timár P., *Magyarország középkori településeinek és egyházainak topográfiai adataira IV.*, Szeged 2019, 679.

²⁹⁴ Ma Hajdúnánástól nyugatra, Tedejtől délkeletre, Keményháznál Fürjhalom néven. Timár P., *Magyarország középkori településeinek és egyházainak topográfiai adataira II*, 172.

²⁹⁵ Hajdúnánás és Balmazújváros között, Pródtól délre Hetvenek gátja helységnév alatt. Timár P., *Magyarország középkori településeinek és egyházainak topográfiai adataira II*, 490–491.

²⁹⁶ Ismeretlen fekvésű.

²⁹⁷ Dusnok helységnév Nádudvartól nyugatra. Timár P., *Magyarország középkori településeinek és egyházainak topográfiai adataira I*, 823.

²⁹⁸ DL 79 027.; *Codex Zichy VI*, 146–148.; regesztá némileg más településmegnevezéssel Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 54. Rácvid nevű pusztá Hajdúböszörmény és Nánás között, ma Vid pusztá Hajdúböszörmény része. Neve utalhat betelepült szerb lakosságra. Timár adatai szerint ilyen néven csak valamikor a XVII. században merül fel a település. Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza I*, 528.; Timár P., *Magyarország középkori településeinek és egyházainak topográfiai adataira V*, Szeged 2019, 653–655. www.maps.hungaricana.hu/MOLTerkeptar/3056/.

²⁹⁹ Herpay G., *Debrecen szab. kir. város levéltára*, 43. *Debrecen története I*, 471.

³⁰⁰ Egy per kapcsán 1436 decemberében Ondóteleke névvel szerepel. Pusztá Debrecentől nyugatra. Herpay G., *Debrecen szab. kir. város levéltára*, 46.; *Westermann Grosser Atlas zur Weltgeschichte*, 140.

³⁰¹ Továbbra is per tárgyát képezi 1436-ban. Herpay G., *Debrecen szab. kir. város levéltára*, 45, 46.

³⁰² Előzőleg a despota ellentmondott a Thétiek beiktatásának a birtokba. A család később átírta eme birtokokra vonatkozó okleveleit. Herpay G., *Debrecen szab. kir. város levéltára*, 46, 47. *Debrecen története I*, 472.

³⁰³ A Berettyó mellett található, Berettyóújfaluhoz közel keletre.

³⁰⁴ Északkeletre Debrecentől, Debrecen és Hajdúsámson között. Krsitc, A., *Dokumenti*, 143. 79. jegyzet.

Aszalós, *Hwzywthe*³⁰⁷, Lek, Zaka, Mata, Zám, Szentersébet³⁰⁸ pusztákat Biharban, továbbá Poroszlóegyházat³⁰⁹ és Demetergyházat Szabolcsban.³¹⁰ Szintén említi az okirat Böszörmény mezővárossal együtt Dada és Szentmiklós³¹¹ falvakat, valamint Cégény, Szentdemeter, Mata, Papegyháza³¹², Bagata, Nagynádfenek, Salamon, Zöldhalom³¹³, Nánásegyháza³¹⁴, Móregyháza, Meggyesegyháza, Simonegyháza, Hetvenegyháza, Pródegyháza³¹⁵, Süldő, Kajontelek³¹⁶, Videgyháza³¹⁷, Bedehalma, Úrkuta, Simonegyháza, Polgáregyháza³¹⁸, Csőszegyháza, Kékesegyháza, Poroszló, Fövényes, Háromághortobágy és *Zarkwtha*³¹⁹ pusztákat.³²⁰

Jóval szerényebben adatolható a despoták Bereg megyei birtoklása. Mivel Munkácson 1424. november 19-én említenek egy bizonyos Rác (*Raach*) Miklóst³²¹, Lampertszásza bírása pedig 1425 februárjában a despota nevében tiltakozik egy birtokbaiktatás alkalmával³²², és ha még összekapcsoljuk ezekkel az adatokkal azt a tényt is, miszerint István despota 1423 tavaszán megfordult az ország északi vidékén³²³, akkor az valószínűsíthető, hogy a szerb uralkodó a birtokjavitakat valamikor ekkoriban kaphatta meg. Beregben birtokolt javairól megszerzésük idejéből nincsenek értesüléseink, összetételüket illetően akkoriból rendelkezünk pontos ismeretekkel, amikor György despota kénytelen volt átadni azokat Hunyadi Jánosnak. Az átruházó okirat szerint Hunyadi Bereg megyében a következő javakhoz jutott tőle: Munkács vára (*castrum Mwnkach*) a falvaival (*villarumque*), Munkács a Latorica folyó mindkét partján (*Mwnkach ex utraque parti fluvii Lathorcha*)³²⁴, Déda (*Deda*)³²⁵, Jánosi (*Janosy*)³²⁶, Gut

---

³⁰⁵ Valószínűleg Apával azonos.

³⁰⁶ Timár Péter az Elep nevű – Balmazújváros melletti – pusztával hozza összefüggésbe. Adatai szerint a pusza északkeleti részén lehetett egy Kőudvar nevű terület. Más lehetőség, hogy Nyüved (ma Niuved, Románia) környékén volt található. Timár P., *Magyarország középkori településeinek és egyházainak topográfiai adattára* II, Szeged 2019, 48–49.; Uő., *Magyarország középkori településeinek és egyházainak topográfiai adattára* VI, 464.; Engel P., *Toponymai*, 329.

³⁰⁷ Valószínűleg az előbb említett Aszalóssal azonos. A másik név ismeretlen.

³⁰⁸ Ismeretlen fekvésű.

³⁰⁹ Poroszlóval azonos.

³¹⁰ Krsitć, A., *Dokumenti*, 135.

³¹¹ Krsitć szerint valahol a Tiszánál lehetett Polgár és Tiszacsege közt, Hajduböszörménytől nyugatra. Krsitć, A., *Dokumenti*, 145. 105. jegyzet.

³¹² Timár Péter Árkusként is azonosítja a forrásokban, Tiszacsegétől délkeletre és Hortobágytól nyugatra egy helynévként tartja számon. Timár P., *Magyarország középkori településeinek és egyházainak topográfiai adattára* I, Szeged 2019, 147.; Uő., *Magyarország középkori településeinek és egyházainak topográfiai adattára* VI. *Irodalomjegyzék, Névmutató*, Szeged 2019, 592.

³¹³ Pusztá Hajdúnánástól nyugatra.

³¹⁴ Nánással azonos.

³¹⁵ Pród pusztá északnyugatra Hajduböszörménytől. Krsitć, A., *Dokumenti*, 145, 114. jegyzet.

³¹⁶ Ismeretlen fekvésű.

³¹⁷ Vidmonostorával azonos.

³¹⁸ Ma Polgár.

³¹⁹ Hajdúhadház része. Sárkút dűlő. Timár P., *Magyar középkori településeinek és egyházainak topográfiai adattára* IV, 347.

³²⁰ Krsitć, A., *Dokumenti*, 136.; *Debrecen története* I, 133.

³²¹ Iványi B., *A római szent birodalmi széki gróf Teleki-család gyömrői levéltára*, Szeged 1931, 118.; Lehoczky Tivadar szerint a despoták szerbeket hoztak ezeknek a javaknak a közelébe Szabolcs megyében. Lehoczky T., *Bereg vármegye monográphiája* I, Ungvárott 1881, 141.; Engel P., *Királyi hatalom és arisztokrácia viszonya*, 135.; Uő., *Archontológia* I, 370.

³²² *ZsO* XII, 80–81.

³²³ Fejér, G., *Codex diplomaticus* X/6, 536.; *ZsO* X, 161–162.; Klaić, V., *Povijest Hrvata* III, 131.

³²⁴ Ma Mukacevo Ukrajnában. Lehoczky Tivadar tartozékai közt említette Izsnyétét, Bubliskát és Lányfálvát. Lehoczky T., *Bereg vármegye monográphiája* III-1, Ungvárott 1881, 321, 544.; Györffy Gy., *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza* I, 545. Lelkes Gy., *Magyar helységnevé-azonosító szótár*, h. n., é. n. [Budapest 2011], 466.; Engel-térkép 2021.

(*Gwth*), Gát (*Gaath*)³²⁷, Szvete (*Swethe*)³²⁸, Vajda-Kerepec (*Kerepecz Ducalis*)³²⁹, Lucska (*Lwchka*)³³⁰, Rákos (*Rakos*)³³¹, Iványi (*Iwany*)³³², Ruszkócz (*Rwzkoch*)³³³, Lohó (*Laho*)³³⁴, Kajdano (*Kaydano*)³³⁵, Lokva (*Loqua*)³³⁶, Hobente (*Hobenthe*)³³⁷, Pisztrafalva (*Presthalfalwa*)³³⁸, Bárdfalva (*Baardfalwa*)³³⁹, Egrigyújfalu (*Egregywyfalw*)³⁴⁰, Salfalwa³⁴¹, Sztánfalva (*Sthanfakwa*)³⁴², Oláh-Kerepecz (*Kerepecz Walachialis*)³⁴³, Hatmen (*Hathmen*)³⁴⁴, Szentfalva (*Zenthfalwa*)³⁴⁵, mindkét Dragobartfalva (*utraque Dragobarthfalwa*)³⁴⁶, Hardanóc (*Hardanocz*)³⁴⁷, Medence (*Medenache*)³⁴⁸, Kusnica (*Kwsnycha*)³⁴⁹ és Kereczke³⁵⁰ (*Kereczke*). Ezek mellett az átruházási okirat megemlíti Bereg³⁵¹, Lampertszásza³⁵² és Vári³⁵³ mezővárosokat is.³⁵⁴

---

³²⁵ Ma Dijda Ukrajnában, északnyugatra Beregszásztól (Beregovo, Ukrajna). Lelkes szerint Gyidove. Lehoczky T., *Bereg vármegye* III, 220–224.; Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza* I, 414.; Lelkes Gy., *Magyar helységnév-azonosító szótár*, 131.

³²⁶ Beregszásztól északra. Györffy Gy., *Az Árpád-kori Magyarország történelmi földrajza* I, 542.

³²⁷ Mintkettő délre található Munkácstól. Lehoczky T., *Bereg vármegye* III-1, 257–259, 279–280.; Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza* I, 415.; Györffy Gy., *Az Árpád-kori Magyarország történelmi földrajza* I, 540.

³²⁸ Ismeretlen az elhelyezkedése.

³²⁹ Ma Verhnij Koropec vagy Nizsnyi Koropec (Ukrajna) Beregszásztól északra.

³³⁰ Nagylucska, ma Velikije Lucski (Ukrajna) Munkácstól délnyugatra. Lehoczky T., *Bereg vármegye* III-1, 396–400.

³³¹ Ma Rakosino (Ukrajna) Munkácstól nyugatra. Lehoczky T., *Bereg vármegye* III-2, 673–675.; Krstić, A., *Dokumenti*, 152.

³³² Ma Ivanivci (Ukrajna) Munkácstól északnyugatra. Lehoczky T., *Bereg vármegye* III-1, 321–327.; Györffy Gy., *Az Árpád-kori Magyarország történelmi földrajza* I, 535–536.; Krstić, A., *Dokumenti*, 152.

³³³ Ma Ruszke (Ukrajna) Munkácstól északnyugatra. Lehoczky T., *Bereg vármegye* III-2, 682–683.; Krstić, A., *Dokumenti*, 152.

³³⁴ Ma Lohovó (Ukrajna) Munkácstól északra. Lehoczky T., *Bereg vármegye* III-1, 386–387.; Krstić, A., *Dokumenti*, 152.

³³⁵ Ma Kajdanovo (Ukrajna) Munkácstól északnyugatra. Lehoczky T., *Bereg vármegye* III-1, 329–330.; Krstić, A., *Dokumenti*, 152.

³³⁶ Lauka ma Lavki (Ukrajna) Munkácstól északra. Lehoczky T., *Bereg vármegye* III-1, 381–382.; Krstić, A., *Dokumenti*, 152.

³³⁷ Ismeretlen.

³³⁸ Más néven Pisztraháza. Ma Pistrjalovo (Ukrajna) Munkácstól délkeletre. Lehoczky T., *Bereg vármegye monográphiája* III-2, Ungvárott 1881, 650–651.; Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza* I, 418.; Krstić, A., *Dokumenti*, 152.

³³⁹ Másik néven Bárdháza. Ma Barbovo (Ukrajna) Munkácstól délnyugatra. Lehoczky T., *Bereg vármegye* III-1, 55–57.; Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza* I, 413.; Krstić, A., *Dokumenti*, 152.

³⁴⁰ Beregyújfalu ma Nove Szelo (Ukrajna) Bereg/Nagybereg (Beregi, Ukrajna) közelében. Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza* I, 420.

³⁴¹ Ismeretlen.

³⁴² Ma Stanovo (Ukrajna) Munkácstól keletre. Lehoczky T., *Bereg vármegye* III-2, 740–743.; Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza* I, 419.; Krstić, A., *Dokumenti*, 152.

³⁴³ Verhnij Koropec vagy Nizsnyij Koropec Beregszásztól (Beregove, Ukrajna) északra. Krstić, A., *Dokumenti*, 152.

³⁴⁴ Hátmeg; ma Zagatyje/Zahattya, (Ukrajna) Munkácstól keletre. Lehoczky T., *Bereg vármegye* III-1, 285–287.; Krstić, A., *Dokumenti*, 152.

³⁴⁵ Ismeretlen.

³⁴⁶ Drágabártfalva ma Dorobratovo (Ukrajna) Munkácstól délkeletre. Lehoczky T., *Bereg vármegye* III-1, 241–243.; Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza* I, 415.; Krstić, A., *Dokumenti*, 152.

³⁴⁷ Árdánháza ma Ardanovce (Ukrajna) Munkácstól délkeletre I. Lehoczky T., *Bereg vármegye* III-1, 19–20.; Krstić, A., *Dokumenti*, 152.

³⁴⁸ Ma Migyanicja (Ukrajna) Munkácstól délkeletre. Lehoczky T., *Bereg vármegye* III-1, 421–422.; Krstić, A., *Dokumenti*, 152.

³⁴⁹ Utóbb Kovácsrét; ma Kusnicja (Ukrajna) Dolhától északra. Györffy Gy., *Az Árpád-kori Magyarország történelmi földrajza* I, 543.

³⁵⁰ Ma Kerecki (Ukrajna) Kusnijca mellett. Krstić, A., *Dokumenti*, 148–154.

Magyarország északkeleti vidékén, Zemplén és Abaúj megyékben is jelentős javak kerültek, a despoták tulajdonába. Ugyan itt sem ismerjük a birtokszerzés időpontját, bizonyos támpontokat azért mégis ad a forrásanyag.³⁵⁵ Zsigmond király 1426. január 9-i, Szabolcs megyéhez szóló parancsából megtudjuk, hogy a szerb despota panaszt emelt Kállói Lökös fia Miklós ellen, mert az a Tiszán, Tokaj³⁵⁶ közelében hamis révet emelt a tokaji rév kárára, ráadásul ezenkívül megkárosította a despota Kállóra tartó jobbágyságait.³⁵⁷ Mivel a szerb uralkodó panaszkodott a tokaji révet illető jogtalanság miatt, ekkorra, azaz 1426 elejére minden bizonnyal már birtokolhatta azt.³⁵⁸ Tállyai és tokaji várnagya azután 1429-ben is szerepel az okleveles anyagban.³⁵⁹ Egy hatalmaskodási ügy kapcsán értesülünk arról, hogy Tokaj várához tartozott Pácín (*Pachyn*) birtok is.³⁶⁰ György despota Hunyadi kérésére 1443-ban Pácinnal együtt engedett át egy Karacsza nevű birtokot (*in comitatu Zempliniensi habitas*) Kistárkányi Miklós fia Dénesnek, valamint Apagyi Bálint fia Jánosnak és tesvéreiknek.³⁶¹ Szintén a tállyai várnagy hatalmaskodásai – egy iktató paranccsal egyetemben – tartották fenn emlékét a despoták Bénye (*Benye*), Zegy (*Zegy*) és Vámosújfalun (Újfalun) (*Wyfalw/Wamoswyfalw*),³⁶² továbbá más, Tállyához tartozó javak fölött gyakorolt birtoklásának.³⁶³ Ezenkívül nem zárható ki az sem, hogy Zemplénben keresendő a despotáknak egy Keresztúr (*Kerezthwr*) nevű javadalma is, amely hatalmaskodás színterévé vált 1454-ben.³⁶⁴

Zemplén közelében, Abaúj vármegyében ugyancsak adatolható a szerb uralkodók birtoklása. Érdekes adatokkal szolgál erre vonatkozólag az 1427. évi kamarahaszna összeírás, amelyben „*despotis*” jegyzettel ellátva szerepelnek portánként megszámlálva a despotához tartozó érdekeltségek. A lajstrom

---

³⁵¹ Nagyberég ma Veliki Beregi (Ukrajna) Beregszásztól (Beregove, Ukrajna) északkeletre. Lehoczky T., *Bereg vármegye* III-1, 75–88.

³⁵² Ma Beregszász, Beregove (Ukrajna). Lehoczky T., *Bereg vármegye* III-1, 88–110.; Györfly Gy., *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza* I, 532–533. Lelkes Gy., *Magyar helységnevezés-azonosító szótár*, 132.

³⁵³ Ma Vari (Ukrajna) Beregszásztól (Beregove, Ukrajna) délre. Lehoczky T., *Bereg vármegye* III-2, 778–789.; Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza* I, 412.; Krstić, A., *Dokumenti*, 152.; Engel-térkép 2021.

³⁵⁴ Ezen javak nagy része szerepel egy 1427. október 20-án a despotának kiadott oklevélben is. Ebben az okiratban az is olvasható, hogy a despota kezébe kerültek a szokásos tributumok Munkácson, Szászon, Huszton és Gáton, éppúgy, mint a Vári mellett található rév is. *ZsO* XIV, 424, 1082.

³⁵⁵ A szakirodalomban a despoták birtoklását általában a XV. század huszas éveinek elejétől számítják. Engel P., *Királyi hatalom és arisztokrácia viszonya*, 160, 162.

³⁵⁶ Az uradalom kialakulásának kezdetét Németh Péter 1398-ban keresi, amikor az egy birtokcsere láncolatában Debrői Istvánhoz került. Németh P., *A tokaji uradalom kialakulása*, Századok 139 (2005) 429–447.; Engel-térkép 2021.

³⁵⁷ Szabolcs megye hatóságának válaszul adott jelentése szerint Buji Lőrinc szolgabíró nem talált semmi törvénytelen a helyszínen. DL 54 487.; *ZsO* XIII, 41, 18. szám és 78, 118. szám.

³⁵⁸ Teljességében elutasítható a régebbi nézet, miszerint György despota szerezte volna Tokajt 1437-ben. Popović, D. J., *Srbi u Vojvodini* I, 74.

³⁵⁹ DL 12 057.; Iványi B., *Bártfa szabad király város levéltára*, 36.; Engel-térkép 2021.

³⁶⁰ Geszti László tokaji várnagy hozzátartozta a Bodaiak és Kistárkányiak Akolszeg nevű birtokrészeit. Thallóczy és Áldásy hibásan Közép-Szolnok vármegyéhez tartozónak vélték. 1427. október 20-án említik –Karacsával együtt – abban az okiratban, amely révén Tokaj és a többi közeli jószág Branković György despotához került. A XV. század közepén a regéci uradalomhoz tartozott. Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 108–110, 142–143.; *ZsO* XIV, 424, 1082.; Németh P., *A tokaji uradalom kialakulása*, 443.

³⁶¹ Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 142–143.

³⁶² Egy időben a tolcsvai uradalom része volt. Engel-térkép 2021.

³⁶³ Ezek között szerepelnek Ároktő, Kesző (*Keszew*), Szentmiklós, Szántó, Mád, Keresztúr, Kisfalud, Horváti, Ladány, telkek Zegyén és Csörgöben, részirtok Rátkán és vámok Koldón, Vámosújfalun, Tolcsván. *ZsO* XIV, 424, 1082.; Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 147–149.; Engel-térkép 2021.

³⁶⁴ Ez különösen igaz lehet, ha figyelembe vesszük, hogy egy 1459-ben kiadott oklevélben Tokajjal együtt szerepel Keresztúr. Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 180–181.; Németh P., *A tokaji uradalom kialakulása*, 434.; Engel-térkép 2021.

szerint a despotának Novajban³⁶⁵ volt 14, Szántóban³⁶⁶ 109, Rádban³⁶⁷ 10, Vilmányban³⁶⁸ 55, Szerencsben³⁶⁹ 8, Újfaluban³⁷⁰ 40, Árkában³⁷¹ 7 és Marcellfalván³⁷² 17 portája.³⁷³ Érdekes módon az összeírás kihagyta a despoták kezén levő boldogkői³⁷⁴ és regéci³⁷⁵ uradalmakat, amelyek várnagyairól 1429-ből ismeretekkel rendelkezünk.³⁷⁶ Figyelembe véve ezeket az adatokat, megállapítható, hogy az itt fekvő javakat még Lazarević István despota szerezhette meg.³⁷⁷ György despota idejéből ismeretes, hogy 1448-ban kezén volt Keszi (*Kezew, Kezy*) birtok Borsod megyében, amelybe Senyei Nagy Antal bevezette magát.³⁷⁸

Továbbpásztázva Magyarország területét a források tanúsága szerint másutt is felfedezhetők a despota-javak állományába tartozó birtokok. Bizonyos, hogy Thuróczy János tévedett, amikor azt írta, hogy a szerb despoták Nándorfehérvár átadásáért kapták Külső-Szolnok vármegyében Túrt (*Thwr*)³⁷⁹ és Varsányt³⁸⁰ (*Thysawarsan*).³⁸¹ Az első említésük a despota kezén, úgy tűnik, hogy egy bizonytalan hitelességű, Birini Pálnak szóló okiratban jelölhető meg 1442-ből.³⁸² Az adatot fenntartó oklevél valóságát illető kételyek ellenére úgy tűnik, hogy a jelzett birtoklás igazságtartalma mellett mégis lehet érvet találni, ugyanis I. Ulászló király 1443. november 22-én Piroton kiadott oklevelében megengedi György despotának, hogy az elhunyt Kátai László helyére familiárisai köréből nevezzen ispánt Külső-Szolnok megyében, márpedig kevésbé lehetne valószínűsíteni, hogy a szerb uralkodó ilyen megbízást kapott volna, ha a vármegyében nem volna ekkor már birtokos.³⁸³

Valamivel északabbra Pilis és Pest vármegyékben Tura³⁸⁴ (*Twra*)³⁸⁵ és annak vámjaja, Hévízvölgye³⁸⁶ (*Hewyzwelghye*), Szentlászló³⁸⁷ (*Zenthlazlo*), Valkó³⁸⁸ (*Walko*), Nyír³⁸⁹ (*Nyr*),

---

³⁶⁵ Novajdrány Göncről délnyugatra, Abaújszántótól északra. Engel P., *Kamarahaszna-összeírások 1427*, Budapest 1989, 50.; Engel-térkép 2021.

³⁶⁶ Abaújszántó. Engel P., *Kamarahaszna-összeírások*, 53.

³⁶⁷ Boldogkővára. Engel szerint Boldogkőhöz tartozott. Engel P., *Kamarahaszna-összeírások*, 51.

³⁶⁸ Boldogkő tartozéka. Engel-térkép 2021.

³⁶⁹ Engel szerint elpusztult falu Boldogkővára mellett, a vár tartozéka. Engel P., *Kamarahaszna-összeírások*, 53.

³⁷⁰ Boldogkőújfalú. Engel P., *Kamarahaszna-összeírások*, 54.

³⁷¹ Engel szerint Boldogkő tartozéka. Engel P., *Kamarahaszna-összeírások*, 42. Abaújszántótól észak-északkeletre. Györfly Gy., *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I*, 63.

³⁷² Elpusztult település Abaújszántó északi szomszédságában. Engel P., *Kamarahaszna-összeírások*, 49.

³⁷³ Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 168–170.; Thallóczy L., *A kamara haszna története kapcsolatban a magyar adó- és pénzügy fejlődésével*, Budapest 1879, 175–177.; Engel P., *Kamarahaszna-összeírások*, 31, 33, 34, 35.

³⁷⁴ Várom Boldogkővára mellett. Györfly Gy., *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I*, 70.; Engel P., *Királyi hatalom és arisztokrácia viszonya*, 99.; Engel-térkép 2021.

³⁷⁵ Várom és település Göncről délkeletre. Györfly Gy., *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I*, 135.; Engel-térkép 2021.

³⁷⁶ Iványi B., *Bártfa szabad király város levéltára*, 36.; Engel P., *Királyi hatalom és arisztokrácia viszonya*, 98, 144.

³⁷⁷ ZsO XIV, 424, 1082.

³⁷⁸ Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 150–151.

³⁷⁹ Ma Mezőtúr Jász-Nagykun-Szolnok megyében. Engel-térkép 2021.

³⁸⁰ Tiszavarsány a mai Rakóczi-falva helyén feküdt. Engel-térkép 2021.

³⁸¹ Thuróczy J., *A magyarok krónikája*, 357. A szöveget átvette: Benedek Gy., *Mezőtúri oklevelek 1219–1526*, Szolnok 2000, 33.

³⁸² Krstić, A.–Isailović, N., *Donacija despota Đurđa Vukovića (Brankovića) Pavlu Biriniju iz Verone*, 216, 224, 226.

³⁸³ 1456-ban Kelecsényi György jelenik meg alispánként. Ćirković, S., *Rasciani regales Vladislava I Jagelonca*, Zbornik Matice srpske za istoriju 1 (1970) 80. Engel P., *Archontológia I*, 201.

³⁸⁴ Ma Tura Hatvantól délnyugatra, Aszód közelében. Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza I*, 36.

³⁸⁵ Iványi B., *Bártfa szabad király város levéltára*, 36.

³⁸⁶ Több ilyen nevű település is szerepel a forrásokban. Talán a mai Galgahévíz Aszódnál.

Szentkirály³⁹⁰ (*Zenthkyral*), Szörény (*Zewrin*), Oszlár³⁹¹ (*Ozlar*) és Diódteleke³⁹² (*Dyodteleke*), Szentgyörgyteleke³⁹³ (*Zenthgywrghteleke*), Ligetegyház³⁹⁴ (*Ligetheghaz*), Oroszló (*Orozlo*), Szentpálárnyéka (*Zenthpaalarnika*) és Öntteleke (*Onthteleke*) puszták tűnnek fel a szerb uralkodó kezén zálog címén.³⁹⁵ Ezekon kívül 1429-ben György despota vagyonát képezték Bia (*Bya*) és Torbágy (*Torbaagh*)³⁹⁶ birtokok.³⁹⁷

Budán a szerb despoták egy palotát tartottak fenn az Olasz utcában, amelynek maradványai a mai Országház utca 9. szám alatt állnak. Mivel István despota Budán adta ki 1424. június 15-én okiratát tisztségviselőinek, amelyben megparancsolja nekik, hogy ne szedjenek vámot a Buda melletti Szent Lőrinc pálos kolostor szerezeteitől, nincs kizárva, hogy már akkor a despoták birtokában lehetett a palota.³⁹⁸ Bonfini ugyan György despotához köti a palota megszerzését, ám adatát Thuróczytól vehette, aki pedig a birtokszerzéseket tévesen Nándorfehérvár átadásához köti.³⁹⁹ A palota megszerzésének István despotához kötése mellett szól annak megfontolása is, hogy Györgyöt soha sem övezte olyan bizalom és elfogadottság, mint elődjét. Ezekívül ismeretes, hogy már István despota többször vendégeskedett a magyar királyok székhelyén, amiről még szó esik a következőkben.

Az Olasz utcai palota egy késő gótikus jegyeket magán viselő monumnetális kőház volt (*domum magnum lapideum*) az utca keleti oldalán (*in vico Italicorum, a parte orientali*) a katedrális és a Garaiak palotája közelében.⁴⁰⁰ Közepén nagy gótikaíves bejárati ajtó állt. Emeletén terem helyezkedett el nagy ablakokkal. Helyiségeit kályhakkal fűtötték. Körülötte különböző melléképületek voltak.⁴⁰¹ Szomszédai

---

³⁸⁷ Vácszentlászló Aszódtól délkeletre. Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza* I, 34.

³⁸⁸ Aszódtól délkeletre. Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza* I, 36.

³⁸⁹ Nyíregyháza pusztája Pest megyében Valkótól nyugatra. Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza* I, 32.

³⁹⁰ Pusztája Pest megyében Isaszeg mellett, Dánytól délnyugatra. Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza* I, 34.

³⁹¹ Pusztája Pest megyében Valkótól délnyugatra. Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza* I, 32.

³⁹² Ma Gyúpusztája Pest megyében Vácszentlászlótól északnyugatra. Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza* I, 27.

³⁹³ Ma Szentgyörgy part nevű határrész Turától keletre Pest megyében. Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza* I, 34.

³⁹⁴ Liget pusztája Pest megyében Vácszentlászlótól északnyugatra. Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza* I, 31.

³⁹⁵ DL 13 163., DL 13 172., DL 13 268.; Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 129–130.; Bártfai Szabó L., *Pest megye történetének okleveles emlékei 1002–1599*, Budapest 1938, 177.

³⁹⁶ Bia és Torbágy ma Biatorbágy Budapesttől nyugatra. Engel-térkép 2021.

³⁹⁷ DL 12 081.; Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 82–85.; Bártfai Szabó L., *Pest megye*, 177.; Isailović, N.–Fostikov, A., *Povelja gospodina Đurđa Brankovića kojom potvrđuje slobode građanima Debrecena*, 57–68.

³⁹⁸ Krstić, A., *Pismo despota Stefana Lazarevića svojim ugarskim familijarima*, 133–143. Végh András szerint a házat a szerb uralkodó már 1411-ben megkaphatta. Végh A., *Buda város középkori helyrajza* I, Budapest 2006, 237–238, 244–245.; Végh A., *Buda város középkori helyrajza* II, Budapest 2008, 77–78.

³⁹⁹ Thuróczy J., *A magyar krónikája*, 357–358.; Bonfini, A., *A magyar történelem tizedei*, 627. Mihailović csak annyit közöl, hogy a despota vendégeskedett a királynál, és hogy Zsigmond király adott neki otthont Budán (*dao mu je dom u Budimu*). Konstantin Mihailović iz Ostrovice, *Janičarove uspomene*, 104.

⁴⁰⁰ Kalić, J., *Despot Stefan i Vizantija*, 34.; Uő, *Srbija i Beograd početkom XV veka*, Godišnjak grada Beograda 25 (1978) 103.; *Privatni život u srpskim zemljama srednjeg veka*, szerk.: Marjanović-Dušanić, S.–Popović, D., Beograd 2004, 50. (a vonatkozó rész Popović, M. munkája); Kalić, J., *Despot Stefan i Nikola II Gorjanski*, Istraživanja 16 (2005) 100.; Veselinović, A., *Država srpskih despota*, 127.

⁴⁰¹ Kalić, J., *Palata srpskih despota u Budimu*, 57.

1440-ben Szepesi László és Wolfgang budai polgárok személyében jelölhetők meg.⁴⁰² Feltevések szerint ez az épület lehetett a despoták magyarországi birtokigazgatásának központja.⁴⁰³

Forrásainkból, sajnos, nem derül ki, hogy a szerb uralkodók mikor szerezhették fekvőségeiket a kicsiny Torontál vármegyében, a Tisza bal partján a Temesközben. Ugyan a szakirodalomban felbukkan az 1404-es év a despoták torontáli birtokszerzésének idejeként,⁴⁰⁴ ám ennek alátámasztására a forrásanyag nem nyújt biztos támpontot. Annyit állapíthatunk meg, hogy már István despota a kezén tarthatta azokat. Erre utal Zsigmond király 1414. március 29-én Achenben kelt parancslevele, amelyet Torontál vármegye hatóságához intézett.⁴⁰⁵ A király oklevelét *illustri principi domino despoto duci Rascie nobis sincere dilecto, ac comiti et vicecomiti et iudicibus nobilium* címmel látta el, és mert eszerint ekkor a despota volt a megye ispánja, ennek ténye erősen amellett szól, hogy ekkoriban már birtokos lehetett a megyében. Arról, hogy mi tartozott a despoták vagyonába a Temesközben, legrészletesebben egy érdekes, bár bizonytalan hitelű oklevél tájékoztat bennünket. A szóban forgó irat révén György despota 1442-ben átadta javait állítólagos rokonának Veronai Birini Pálnak.⁴⁰⁶ A vagyonelemeket felsoroló okmány tanúsága szerint a despota átruházta Becse várát⁴⁰⁷ a tiszai szigeten (*castrum Becze in insula Ticie habitum*), Becse mezővárost az ottani vámmal és átkelővel (*tributum et vadum in eodem habitum*)⁴⁰⁸ együtt, Újfalu (*Wyfalw*)⁴⁰⁹, Szentkirály (*Zentkyraly*)⁴¹⁰, Boldogasszonyfalva (*Bodogassonfalwa*)⁴¹¹, Szentendréd (*Znethendred*)⁴¹², Vegenye (*Vegenye*)⁴¹³,

---

⁴⁰² Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 376.; Kalić, J., *Palata srpskih despota u Budimu*, 54.; Végh A., *Buda város I*, 237–238. Az Olasz utcáról bővebben ld.: Végh A., *Magyar várostörténeti atlasz 4. Buda I. kötet 1686-ig*, Budapest 2015, 39.

⁴⁰³ Popović, D. J., *Srbi u Vojvodini*, 74.

⁴⁰⁴ Popović, D. J., *Naseljavanje Vojvodine*, Glasnik Istorijskog društva u Novom Sadu XII (1939) 1, 23.

⁴⁰⁵ Ortway T.–Pesty F., *Oklevelek Temesvármegye és Temesvárváros történetéhez I. 1183–1430*, Pozsony 1896, 478–479.; Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 58.

⁴⁰⁶ Az okiratra még visszatérünk a következőkben. Krstić, A.–Isailović, N., *Donacija despota Đurđa Vukovića (Brankovića) Pavlu Biriniju iz Verone*, 195–227.

⁴⁰⁷ A vár a mai Ó- és Törökbecse között feküdt egy tiszai szigeten. Schmit Rudolf úgy vélekedett, hogy a mezővárost István unokaöccse, György 1419-ben kapta meg. Forrásokkal azonban véleményét nem támasztotta alá, lehetséges, hogy azt Bács-Bodrog vármegye monográfiájából merítette. Az adatot később Szekeres László is átvette. Az erősség nagy jelentőségére utal az a tény is, miszerint néha az egész vármegyét is Becsének nevezték. *Bács-Bodrog vármegye I*, szerk.: Borovszky S., Budapest 1927, 122.; Šmit, R., *Grad Bečej*, Glasnik Istorijskog društva u Novom Sadu 12 (1939) 1, 33.; Mircics J., *Becse város külterületi névanyaga*, Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu 17 (1974) 2, 544.; Szekeres L., *Középkori települések Északkelet Bácskában*, Újvidék 1983, 19, 20.; Becse múltjának eddig több feldolgozása látott napvilágot. Potparić, Č., *Iz prošlosti Bečēja*, Bečej 1955; Carić, N., *Opština Bečej*, Novi Sad 1984; Opinčal, D., *Bečej*, Bečej 199; Čemere, Z./Csömöre Z., *Ognjišta u močvari. Prilozi za srednjovekovnu istoriju kikindskog kraja i Vojvodine/ Tűzhelyek a mocsárban. Adalékok a nagykikindai táj és Vajdaság középkori történetéhez*, Kikinda 2007, 126.

⁴⁰⁸ Rokai, P., „*Brodovi*“ *na Dunavu i pritokama na području južne Ugarske u srednjem veku*, Plovidba na Dunavu i njegovim pritokama kroz vekove, ed. Čubrilović, V., Beograd 1983., 154. Stanojev szerint kikötője is volt. Stanojev, N., *Srednjovekovna seoska naselja od V do XV veka u Vojvodini*, Novi Sad 1996, 109.

⁴⁰⁹ Basahídtól (Bašaid, Szerbia) északkeletre.

⁴¹⁰ Törökbecsétől (Novi Bečej, Szerbia) keletre Kumán (Kumane, Szerbia) határában. Milleker B., *Délmagyarország középkori földrajza*, 11.; Krstić, A.–Isailović, N., *Donacija despota Đurđa Vukovića (Brankovića) Pavlu Biriniju iz Verone*, 214, 57. jegyzet.

⁴¹¹ Ma Gospođinci (Szerbia) helynév Elemér (Elemir, Szerbia) határában. Krstić, A.–Isailović, N., *Donacija despota Đurđa Vukovića (Brankovića) Pavlu Biriniju iz Verone*, 215, 60. jegyzet.

⁴¹² Valószínűleg Bordoš pusztánál Törökbecse (Novi Bečej, Szerbia) és Kumán (Kumane, Szerbia) között helyezkedett el. Krstić, A.–Isailović, N., *Donacija despota Đurđa Vukovića (Brankovića) Pavlu Biriniju iz Verone*, 214, 57. jegyzet.

⁴¹³ Ismertelen, Milleker szerint valahol Becse (Bečej, Szerbia) mellett feketett. Milleker B., *Délmagyarország középkori földrajza*, 17.

Ecsehida (*Echehyda*)⁴¹⁴ *possessio*-kat a vámokkal és átkelőkkel egyetemben, csakúgy mint Aracs (*Aracza*)⁴¹⁵, Basalhida (*Basalhyda*)⁴¹⁶ és Becskerek (*Bechkereke*)⁴¹⁷ mezővárosokat, illetve velük Irmes (*Irmes*)⁴¹⁸, Nyilas (*Nylas*)⁴¹⁹, Csingát (*Chyngath*)⁴²⁰ és Aradi (*Arady*)⁴²¹ birtokokat és járulékaikat nemkülönben.⁴²² Függetlenül az oklevél hitelességétől a benne foglaltakat a torontáli javak birtoklását illetően elfogadhatjuk, elvégre tudomásunk van arról, hogy Becsét a despotától annak várnagya, Geszti Mihály fia László – János, László és Mihály nevű fiaival közösen – zálogba vette 1440 januárja előtt (*erga ipsos per illustrem principem dominum Georgium, regni Rascie dezpotum, titulo pignoris habitatum*).⁴²³

Ugyan a temesközi javak nem voltak nagyok, ám azok földrajzi fekvésének, elsősorban is közlekedési szempontból, komoly jelentősége volt. Forrásaink szép számmal jeleznek a Tisza mellett fekvő településeken réveket és vámokat.⁴²⁴ A mezővárosok fejlődése ugyan jellemzően a városiasodás

---

⁴¹⁴ A mai történetírásban általában Écskával (ma Ečka, Szerbia) azonosítják Nagybecskerektől (ma Zrenjanin, Szerbia) délre, bár akadnak kutatók, akik a mai Kikindánál (Kikinda, Szerbia) keresik, mivel a város területén létezik egy Ekeida helynév. Écska környékén Despotovac helynév is létezik, ami a despoták birtoklására utalhat. Noha ugyanezt az elnevezést Despotov agához is kötik, valószínűbbnek tartjuk a helynevet a szerb uralkodókkal összefüggésben állni. Bárány Á., *Torontálvármegye hajdana*, Budán 1845, 67–68.; Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában II*, Budapest 1894, 127.; *Torontál vármegye*, szerk.: Borovszky S., Budapest 1911, 44, 583. (a vonatkozó rész Fekete Gy. munkája); Milleker B., *Délmagyarország középkori földrajza*, Temesvár 1915, 8.; Rokai, P., *Brodovi na Dunavu*, 155.; Ilijašev, B., *Kikinda, vekovi prolaze-grad ostaje*, Kikinda 2002, 151.; Čemere, Z., *Severni Banat–kopneni i vodeni saboraćaj u srednjem veku*, Attendite. Glasnik Istorijskog arhiva u Kikindi 6 (2009) 60.; Ivanov, A., *Banat u doba kralja Matije Korvina*, 49.

⁴¹⁵ Törökbecsétől északkeletre Devesilje dűlőnél ma is fellelhetők a templom romjai. A középkorban a megye nemessége többször is egybegyűlt Aracson. Minden bizonnyal jelentős és fejlett település volt, vallási és kulturális központ számottevő kereskedelemmel. A helytörténetírás régóta nagy figyelmet szentelt Aracsonnak, így a kutatók szép számmal vehetnek kézbe szerb és magyar nyelvű szakirodalmi munkákat egyaránt. Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában II*, 125.; Mano-Zisi, Đ., *Prilog ispitivanju Arače*, Rad vojvođanskih muzeja 2 (1953) 76–84.; Nađ, Š., *Arača*, Rad vojvođanskih muzeja 2 (1953) 85–92.; Pantić, K. M., *Pitanje Arače u naučnoj literaturi*, Rad vojvođanskih muzeja 12–13 (1964) 141–150.; Čanak-Medić, M., *Srednjovekovna crkva u Arači*, Zbornik Matice srpske za likovne umetnosti 10 (1974) 17–45.; Petrović, M., *Pitanje ubikacije Arače*, Građa za proučavanje spomenika kulture Vojvodine 6–7 (1978) 333–342.; Stanojević, N., *Srednjovekovna seoska naselja*, 108.; Uő., *Arača. Crkve, nekropola, manastir*, Novi Sad 2004; *Expo monatur. Középkori települések és monostorok a közös kulturális örökség helyi közösségekkel történő megismertetése, turizmusunk*, Novi Sad 2013; Čemere, Z., *Arača. Istorija jednog iščezlog naselja*, Novo Miloševo 2017.

⁴¹⁶ Basahid ma Bašaid (Szerbia) délre Kikindától (Kikinda, Szerbia). Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában II*, 125.; Milleker B., *Délmagyarország középkori földrajza*, 6.

⁴¹⁷ Jelenleg Zrenjanin város (Szerbia). Egy ideig Bács megyéhez tartozott, és egy tó szigetén feküdt. Milleker szerint neve a becsei erdőt jelölte. Szentkláray J., *A becskerei vár*, Budapest 1886, 16.; Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában II*, 126.; Milleker B., *Délmagyarország középkori földrajza*, 6.

⁴¹⁸ Milleker Szanádtól délre vélte felfedezni Ürmös hodálja név alatt. Milleker B., *Délmagyarország középkori földrajza*, 11. Nincs kizárva, hogy Irmos vagy Irteos név alatt bukkan fel később Botrától és Becsétől délre Bácskában. Krstić, A.–Isailović, N., *Donacija despota Đurđa Vukovića (Brankovića) Pavlu Biriniju iz Verone*, 215, 62. jegyzet.

⁴¹⁹ Engel Pál a becsei uradalom részének vélte. Engel P., *Toponymia*, 328.

⁴²⁰ Talán Čongrad helynév Orlovat határában. Engel a becsei uradalom részének tekinti. Krstić, A.–Isailović, N., *Donacija despota Đurđa Vukovića (Brankovića) Pavlu Biriniju iz Verone*, 215, 60. jegyzet. Engel P., *Toponymia*, 98.

⁴²¹ Ma Aradac, illetve annak környékén Nagybecskerektől (ma Zrenjanin, Szerbia) nyugatra. Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában II*, 126.; Milleker B., *Délmagyarország középkori földrajza*, 7.

⁴²² Šmit, R., *Grad Bečej*, 34.; Krstić, A.–Isailović, N., *Donacija despota Đurđa Vukovića (Brankovića) Pavlu Biriniju iz Verone*, 224, 226.; Krstić, A., *Banat u srednjem veku*, Banat kroz vekove slojevi kulture, Beograd 2010, 77.

⁴²³ Erzsébet királyné iktatóparancsában szerepelnek Becse mellett Aracs, Ecsehida, Aradi, Szentkirály, Basahida, Becskerek és Endréd torontáli javak más birtokokkal együtt. Pesty F.–Magina L.–Magina A., *Diplome privind istoria comitatului Timiș și a orașului Timișoara II*, Cluj–Napoca 2014, 104–105.; Šmit, R., *Grad Bečej*, 33.

⁴²⁴ Krstić, A., *Banat u srednjem veku*, 79.

alacsonyabb szintjein rekedt meg – amihez a rendszeres oszmán portyázások is nagyban hozzájárultak – ám kereskedelmük ezzel együtt is számottevőnek ítéltető.⁴²⁵

Délebbre, a Temesközben Ér(d)somlyót ugyancsak despota-vagyonként tartják számon a források.⁴²⁶ Hogy mikor került a szerb uralkodók kezére, pontosan nem lehet megállapítani⁴²⁷, de feltételezhetően még valamikor 1431 előtt. Nincs kizárva azonban az sem, hogy esetleg még István despota szerezte meg. Újabb eredmények révén van tudomásunk arról, hogy 1424-ben a despota javakkal rendelkezett Berekszóban, mert ebben az évben június 3-án említés esik a despota itteni jobbágyáról.⁴²⁸ Mivel kevésbé valószínű, hogy a despota csak egy falut birtokolt volna, ezért valószínűsíthető Ér(somlyó)nak már ez időre eső birtoklása is. Teljes bizonyossággal ugyanakkor csak 1431-re vonatkozólag lehet kijelenteni, hogy a vár már a despota kezén volt, ugyanis ekkor egy *Vaia-i*⁴²⁹ illetőségű Dya nevű (*Dya dictus*) Dénest, Remetei László jobbágyát ért fosztogatás kapcsán Péter és Simon úgy bukkannak fel mint Mihály fia László ér(somlyói) várnagy officálisai.⁴³⁰ Az említett fosztogatás elkövetői *Nouak et Nicolus filii Martini de Dragalyoch dezpoti* voltak.⁴³¹ Ugyanebben az évben Fejér Péter alvárnagy is Mihály fia László familiárisaként jelenik meg.⁴³² Ugyan nem kétséget kizáró a megállapítás, de a szóban forgó várnagyot a kutatók György despota egyik legjelentősebb tisztviselőjével, Geszti Mihály fia Lászlóval vélik azonosnak.⁴³³ Ha ez a vélemény helytálló, akkor Ér(somlyó) addigra már a despoták kezén lehetett.⁴³⁴

---

⁴²⁵ Bizonyára a despota is tisztában volt azzal, hogy milyen hasznot tud behajtani a mezővárosokból, ha támogatja őket. Bácskai V., *Magyar mezővárosok a XV. században*, 99.; Krstić, A., *Banat u srednjem veku*, 81.

⁴²⁶ Sokáig bizonytalan volt, hogy Ér(somlyó) a mai Versec vagy Nagysemlak/Mezősomlyó (ma Šemlacu Mare, Románia). Az új eredmények, amelyek alapul vették a török deftereket is, Versec mellett szólnak, eszerint nagyobb valószínűséggel a Dél-Bánátban fekvő mai Vršac településsel azonosítható. Földrajzi fekvésében rejlik elsősorban jelentősége. A település erődítménye egy domb tetejéről szemléli a környező síkságot, ami védelmi szempontokból igen kedvező adottság volt. Valószínű, hogy a várban egy palota is állt. Evlia Cselebi azt írta róla, hogy Ér(somlyót) (Versecet) egy Despot nevű szerb király emeltette. Milleker szerint is György despota emeltette a várat. Brmbolić, aki régész szemmel tekintett a várra, azon a véleményen van, hogy az építmény fő bástyája valóban emlékeztet Kruševac és Manasija erősségeire. Arra következtetett, hogy a szerb uralkodó Albert királytól kaphatta, és 1439 előtt erődíttette meg. Krstić bebizonyította, hogy az erődítmény már a XIV. században is állt. Čelebi, E., *Putopis, odlomci o jugoslovenskim zemljama*, preveo, ed. Šabanović, H., Sarajevo 1967, 535.; Stanojević, N., *Srednjovekovna seoska naselja*, 91.; Mileker, F., *Banatske istorije*, Vršac 2003, 26.; Brmbolić, M., *Vršački zamak*, Beograd 2009, 19, 37, 48, 52, 107.; Krstić, A., *Između brega i rita. Erdšomljo–Vršac u srednjem veku*, Beograd 2019, 53–84.

⁴²⁷ Engel Pál 1411-től számította a despota-birtoklás idejét. Engel P., *Toponymia*, 137.

⁴²⁸ Berekszó ma Perkasova (Szerbia). DL 54 386.; Pesty F., *Krassó III*, 306–307.; ZsO XI, 287, 709. szám.; Krstić, A., *Između brega i rita*, 90–91.

⁴²⁹ Thallóczy ezt a helységet is a despota jószágának vélte. Thallóczy, Lj., *K historiji despotske porodice Brankovića*, Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini 5 (1893) 2, 190.

⁴³⁰ Milleker 1448-ra helyezte a despoták birtoklását Ér(somlyón). Pesty F., *Krassó vármegye története III*, 340.; Milleker B., *Délmagyarország középkori földrajza*, 52.; Krstić, A., *Iz istorije srednjovekovnih naselja jugozapadnog Banata*, Zbornik Matice srpske za istoriju 73 (2006) 48.; Uő., *Vršac u srednjem veku II: od početka 15. do sredine 16. stoleća*, 196.; Uő., *Između brega i rita*, 91.

⁴³¹ Fekvése ismeretlen. Thallóczy despota-vagyonnak tekintette, ami szerintünk is helytálló. Thallóczy Lj., *K historiji despotske porodice Brankovića*, 190.; Krstić, A., *Vršac u srednjem veku II*, 197.

⁴³² Pesty F., *Krassó vármegye története III*, 342.

⁴³³ Mielőtt despota-kézre került, a vár felett a mindenkori temesi és krassói ispánok gyakoroltak hatalmat. Engel P., *Királyi hatalom és arisztokrácia viszonya*, 110.

⁴³⁴ Milleker szerint Ér(somlyó) tartozékai voltak még: Ér(somlyó), Krassófő, Bástya, Bránkfalva, Bükösd, Csernóc, Dobravica, Jabolnok, Fekete Izvor (Vízvár), Luka, Harasztóc, Nyéktelek, Suma, Stepkfalva és Varadia. Milleker B., *Délmagyarország középkori földrajza*, 52. A vár és a település legújabb monográfiája: Krstić, A., *Između brega i rita*, 91.

Despota-birtokokról rendelkezünk adattal a Bácska vidék kapcsán is. A Duna mentén Apáti birtok a szerb uralkodókhoz tartozott.⁴³⁵ Bodrog vármegye hatósága 1417 őszén jelentést tesz Zsigmond királynak arról a vizsgálatról, amelyet a szerb despota egyik apáti tisztviselője ellen folytattak le.⁴³⁶ Hasonló időben jelennek meg a forrásokban a despota arnathi tisztviselői is, ami arra utal, hogy a mondott birtok Lazarević István kezén volt akkor.⁴³⁷ Ezenkívül okleveleink megemlékeznek a szerb uralkodók javairól a Tisza jobb partján is Bács és Csongrád megyék határán. Mint a despoták birtokai bukkanak fel: Peszér (*Pezer/Pezeer*)⁴³⁸, Perlek (*Perlek*)⁴³⁹, Péterréve (*Petherreve/Peterrewe*)⁴⁴⁰, Csörög (*Cheregh/Chyrek*)⁴⁴¹, Szentpéter (*Zenthpeter*), Arkulics (*Arulyth*)⁴⁴² és Asszonyfalva (*Assonfalua/Azonfalwa*)⁴⁴³, valamint Csík(tő)⁴⁴⁴ (*Chyk/Chyktew*)⁴⁴⁵ helynevei.

Különös jelentőségűek a despoták szerémségi javadalmai, amelyekről, sajnos, a források csak részadatokat közölnek.⁴⁴⁶ Ezek a birtokok közel helyezkedtek el a szerb despota-állam határaihoz, római

---

⁴³⁵ A mai Apatinnal azonos. Rokay Péter kutatásaiból kiviláglik, hogy Opatovac települést is Apátinak nevezték, de véleményünk szerint, mivel az általunk említett javadalom ügyében a király Bodrog vármegyének adott utasítást, ezért a megye területén kellene keresni. Opatovac túlságosan délre feküdt ahhoz, hogy Bodrog megyéhez tartozzon. A szerb történetírásban nemritkán Apáti mezővárossal tekintik egyenlőnek, ám a források birtokként utalnak rá, ami gyengíti e lokalizációs megállapítás érvényét, minthogy a mezővárost a kútfolk a kalocsai érsekséghez kötik. Rokai, P., „*Brodovi*“ na Dunavu i pritokama na području južne Ugarske u srednjem veku, Plovidba na Dunavu i njegovim pritokama kroz vekove, Beograd 1983, 154.

⁴³⁶ *Codex Zichy* VI, 466–467.; Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 61.

⁴³⁷ A mai Apatin (Szerbia) környékén feküdt. *Codex Zichy* VI, 451–453.; Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 60.

⁴³⁸ Zenta (ma Senta, Szerbia) és Ada (Szerbia) között egy dülönév őrizte meg emlékét. Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában* II, 159.; Szekeres L., *Középkori települések Északkelet Bácskában*, 44.

⁴³⁹ Óbecse (ma Bečej, Szerbia) és Péterréve (ma Bačko Petrovo Selo, Szerbia) között feküdt; ma egy halom. Mirmics Júlia szerint neve akár szláv eredtű is lehet. A becsei uradalom részét képezte. Révje is volt. Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában* II, 159.; Mirmics J., *Becse város külterületi névanyaga*, 550.; Rokai, P., *Brodovi na Dunavu*, 162.; Szekeres L., *Középkori települések Északkelet Bácskában*, 43–44.

⁴⁴⁰ Ma Bačko Petrovo Selo (Péterréve) Óbecsétől északra a Tisza mentén. Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában* II, 159.; Szekeres L., *Középkori települések Északkelet Bácskában*, 45.

⁴⁴¹ Általában Csuroggal (ma Čurug, Szerbia) azonosítják. Bár Csánki figyelmeztetett, hogy több ilyen nevű település is létezett Bács vármegyében, mégis, mivel Tallóczy Frank egy 1440-ben kelt parancslevele Becse várával említi együtt, szerintünk is Csurog a legvalószínűbb lokalizáció. Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában* II, 146.; Magina, A., *Câteva documente privind comitatul Torontal în prima jumătate a secolului al XV-lea*, Banatica 22 (2012) 71–72.; Krstić, A.–Isailović, N., *Donacija despota Đurđa Vukovića (Brankovića) Pavlu Biriniju iz Verone*, 214, 57. jegyzet.

⁴⁴² A helyi és más történetkutatók a Tisza partján Ada és Zenta közé helyezik a települést. Telečki, I., *Mol na Tisi*, Novi Sad 1998, 52.; Krstić, A.–Isailović, N., *Donacija despota Đurđa Vukovića (Brankovića) Pavlu Biriniju iz Verone*, 215, 60. jegyzet.

⁴⁴³ Csánki Dezső Peszér és Óbecse közé helyezte. Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában* II, 142. A helyi kutatók Peszér közelébe helyezik. Telečki, I., *Mol na Tisi*, 53. Szekeres László is Ada környezetébe helyezi. Szekeres L., *Középkori települések Északkelet Bácskában*, 15. Más vélemény szerint Asszonyfalva a mai Gospođinci faluval azonos. Engel Pál a mondott Gospođinci faluval, illetve akár Szentpéterrel is azonosíthatónak vélte. Krstić, A.–Isailović, N., *Donacija despota Đurđa Vukovića (Brankovića) Pavlu Biriniju iz Verone*, 214, 57. jegyzet. Engel P., *Toponymia*, 19, 61.

⁴⁴⁴ Valahol Óbecsénél vagy Péterrévénél lehet a Csík folyó mellett. Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában* II, 146.

⁴⁴⁵ Magina, A., *Câteva documente*, 71–72.; Pesty F.–Magina, L.–Magina, A., *Diplome privind*, 105–106.; Krstić, A.–Isailović, N., *Donacija despota Đurđa Vukovića (Brankovića) Pavlu Biriniju iz Verone*, 224. Mirmics Júlia szerint Čikerija, a mai Radičević (Szerbia) Óbecse mellett. Mirmics J., *Becse város külterületi névanyaga*, 546. Szekeres László a Čik pusztával köti össze, amely Péterréve és Becse között található, a Római sánc és a Nagyrét között. Szekeres L., *Középkori települések Északkelet Bácskában*, 23, 70.

⁴⁴⁶ Dušan Popović szerint a despota már 1411-ben megkapta a szerémségi javakat. Popović, D. J., *Srbi u Vojvodini* I, 73.

katolikus⁴⁴⁷ és pravoszláv hagyományokkal egyaránt rendelkeztek⁴⁴⁸, és a magyarországi szerbség kulturális, illetve vallási központjává váltak. Erről a kérdésről még több szó esik a következőkben.

A burgundi eredetű Bertrandon de la Broquière 1433-ban tett utazásáról beszámoló írásában megemlékezik a despota földjén tett látogatásáról. Egyik mondata a despota-birtokok kapcsán különösen figyelemreméltó. Ebben egy olyan, névvel nem említett településről szól, amely a Dunán Nándorfehérvár felé tartva a Száva túlsó partján helyezkedik el és a despotához tartozik.⁴⁴⁹ Ugyan az író hallgat a hely nevééről, ám a kutatók ezt a települést általában Zimonnnyal⁴⁵⁰ tekintik azonosnak. Ha helyénvaló ez a megállapítás, akkor a mezőváros már 1433 táján a despoták kezén lehetett. Biztos felbukkanása a forrásokban despota-birtokként azonban csak 1451-ből adható. Akkor a Hunyadiakkal Szendrőn létrehozott megállapodásban kikötötték, hogy ha a megállapodó felek által eltervezett frigy mégsem lépne életbe, akkor a despota köteles lesz átengedni birtokainak egy részét, többek között Zimonyt (*Zempen*) is.⁴⁵¹

A fontos naszádos kikötőhelyet, Szalánkemént⁴⁵² ugyancsak a despota-vagyon részeként említi a Birini Pálnak szóló okirat.⁴⁵³ Arról, hogy a mezőváros mikor került a despoták kezére, megint csak nem rendelkezünk biztos ismerettel.⁴⁵⁴ Albert király 1439-ben *bey Slankemünd in userm felde* adott ki okiratot⁴⁵⁵, ám ez a taglalt kérdésben nem jelent támpontot számunkra, ezáltal Szalánkemén esetében 1442-ből való az első ismert adat a despota-birtoklásra.⁴⁵⁶ A település utána 1451-ben szerepel megint despota-jószágként.⁴⁵⁷ Kölpény,⁴⁵⁸ a despoták későbbi rezidenciája, 1429-ben Radič Čelnik kezére jutott.⁴⁵⁹ Ismeretlen annak az ideje, hogy mikor került Kölpény a szerb uralkodók birtokai közé, de elvethető Thuróczy és Szerémi azon állítása, miszerint György despotának a Nándorfehérvárért cserébe adott javak között lehetett.⁴⁶⁰ Biztosan György despota birtokolta 1451-ben.⁴⁶¹ Szintén despota kézen

---

⁴⁴⁷ Rokai P., *Posednici na tlu fruškogorskih manastira u srednjem veku*, Fruškogorski manastiri, Novi Sad 1990, 75–79.; Stojkovski, B. *Crkvena istorija Srema u srednjem veku*. 2014. február 21-én megvédett doktori disszertáció (kézirat).

⁴⁴⁸ Ćirković, S., *Civitas Sancti Demetrii*, Sremska Mitrovica, Sremska Mitrovica 1969, 59–71.; Hardi, Đ., *O grobnim metima srednjovekovnih vladara na tlu Sremske Mitrovice*, Između Podunavlja i Sredozemlja. Tematski zbornik posvećen prof. dr Siniši Mišiću povodom njegovog 60. rođendana, Požarevac-Niš 2021, 207–221.

⁴⁴⁹ Bertrandon de la Broquière, *Putovanje preko mora*, 133.

⁴⁵⁰ Ma Zemun (Szerbia).

⁴⁵¹ Teleki J., *Hunyadiak kora X*, 308.; Bubalo, Đ., *Posedi srpskih despota*, 234.

⁴⁵² Ma (Stari) Slankamen (Szerbia).

⁴⁵³ Krstić, A.–Isailović, N., *Donacija despota Đurđa Vukovića (Brankovića) Pavlu Biriniju iz Verone*, 224, 226.

⁴⁵⁴ Ruvarac feltételezte, hogy István despota kaphatta, de azt is megjegyzi, hogy erre nincs forrásadata. Ruvarac, I., *Stari Slankamen*, 14.

⁴⁵⁵ Teleki J., *Hunyadiak kora X*, 69.; Ruvarac, I., *Stari Slankamen*, 16.

⁴⁵⁶ Popović szerint 1425-től tartotta kezén István despota. Popović, D. J., *Srbi u Vojvodini I*, 92.

⁴⁵⁷ Teleki J., *Hunyadiak kora X*, 308.

⁴⁵⁸ Várrom Kupinovo (Szerbia) mellett. Szabo, Gy., *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb 1920, 157.; Engel P., *Királyi hatalom és arisztokrácia viszonya*, 125.

⁴⁵⁹ Kupinik, in: *Leksikon gradova i trgova*, 162–164. (a szócikk Mitrović, K. munkája). Saša Iašin a Rékas folyó völgyében is vélelmez Radič kezén lévő birtokokat. Kutatásai szerint pravoszláv templomot is emelt ott. Véleménye alapján a család leszármazottai 1492-ig éltek ezen a vidéken. Iašin, S., *Familiile nobilitare sârbești din Banat in secolele al XV-lea și al XVI-lea*, Cluj-Napoca 2015, 130–131.

⁴⁶⁰ Thuróczy tévedését később átvette a szakirodalom. Popović a despota-birtoklást 1451-től datálta. Thuróczy J., *A magyarok krónikája*, 357.; Orbin, M., *Kraljevstvo Slovena*, 112.; Sremac Đ., *Poslanica o propasti Ugarskog kraljevstva*, 13.; Stojanović, M., *Nekoje znamenitosti iz Srema*, Arkiv za povijesnicu jugoslovensku IV/1, Zagreb 1857, 183.; Ivić, A., *Istorija Srba u Vojvodini*, 9.; Popović, D. J., *Srbi u Vojvodini I*, 92.; Engel szerint a despota talán 1411-ben kaphatta, utána pedig Radič Čelnik. Engel P., *Királyi hatalom és arisztokrácia viszonya*, 125.

⁴⁶¹ Teleki J., *Hunyadiak kora X*, 308.

volt Szávaszdemeter (*Zawasenthdemeter*) is, amelyről szórványos adatokkal rendelkezünk. Annyi bizonyos, hogy György despota 1451-ben birtokában tartotta, bár megjelenik ekkoriban várnagyként Guti János a székesfehérvári Szent István egyház preceptora.⁴⁶² Más szerémségi települések is feltűnnek a despoták kezén a XV. század második felében, ám mert a szerémségi Branković család javai és György despota birtokállománya között nincs kontinuitás, róluk a továbbiakban lesz majd szó.

A legkiterjedtebb despota-birtokok között tarthatjuk számon a világosvári uradalmat. Ez az uradalom azon kevés birtokjavak közé sorolható, amelyekről biztosan tudjuk, hogy mikor kerültek a despoták hatalmába. Fennmaradt ugyanis átruházó oklevelének szövege, amely rögzíti, hogy az okiratot Szegeden bocsátották ki 1439. augusztus 1-jén.⁴⁶³ Az adománylevél mellett adatokkal szolgálnak a világosvári uradalom tartozékairól a birtokvesztések korából származó okiratok is.⁴⁶⁴ Meglevő forrásaink szerint a despota kezén voltak: Világosvár (*Vilaguswar*), Siri (*Syri*), Galsa (*Galsa*), Meszt (*Mest*), Nagybánya vagy Cibebánya (*Nagbanya alio nomine Cybebanya*), Kisbánya – más néven Medvepataka (*Kisbanya alio nomine Medwepathaka*) –, csakúgy mint Kalodva(pataka) (*Kaladwapathaka*), mindkét Aranyág (*utraque Aranyag*), Kápolna (*Kapolna*), Csúcs (*Chwch*), Fejérvörös (*Feyerkeres*), Halmágy (*Halmaag*) és Ribice (*Rybiche*) kerületek több faluval egyetemben.⁴⁶⁵

Ez idő tájt a szerb despoták székhelye Szendrő volt, amely oszmán támadások nyomása alatt állt, és szívós ellenállása dacára elesett.⁴⁶⁶ György despota Magyarországra ment családjával együtt – Gergelyt kivéve, aki Szendrőt védte –, azzal a reménnyel, hogy visszaszerezheti országát.⁴⁶⁷ Albert király a despota székvárosán nem tudott segíteni⁴⁶⁸, ám tudatában volt a despota-állam bukása jelentőségének a magyar határ szempontjából. Másrészt a despota, aki jelentős anyagiakkal rendelkezett, mint magyar hűbéres értékes támaszt jelentett a határ védelmében és az oszmánellenes politikában egyaránt.⁴⁶⁹ Világosvárnak és az ahhoz tartozó jelentős tartozékoknak az átadása, erősítette a hont vesztett szerb uralkodó anyagi javakban megmutatkozó képességeit, tekintélyét a magyar társadalomban, valamint hűségét és elszántságát a magyar király déli politikája iránt.

---

⁴⁶² Teleki J., *Hunyadiak kora* X, 308.; Házi J., *Sopron szabad királyi város története* I/3, Sopron 1924, 317–318.; *Sremska Mitrovica*, in: *Leksikon gradova i trgova*, 284. (a szócikk Krstić, A. munkája).

⁴⁶³ Spremić véleménye szerint Albert király azért adta a despotának Világost, hogy kezébe kapja Szendrőt. DL 13 433., DL 24 822.; Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 132. (regeszt.); Spremić, M., *Despot Stefan Branković Slep*, Glas SANU 164 (2010) 118.

⁴⁶⁴ Fejér, G., *Genus, incunabula et virtus Joannis Corvini de Hunyad, argumentis criticis illustrantia*, Budae 1844, 71–75.; Pesty F.–Magina, A.–Magina, L., *Diplome privind*, 112–117.

⁴⁶⁵ A települések lokalizációja a következő: Aranyág ma Arăneag, Kalodvapataka Cladova közelében feketett, Kápolna a mai Jil térségében volt, Csúcs ma Vărfurile, Fejérvörös a mai Baia de Criș közelében lehetett, Halmágy ma Hălmagiu, Ribice a mai Ribița, Világosvár ma rom Șiria mellett, Siri ma Șiria, Galsa a mai Galșa-nak felel meg, Mest ma Mușca, Kaludva a mai Cladovanak felel meg, Fejérvörös Baia de Criș, Nagybánya és Kisbánya a mai Baia de Criș részei. Az összes település ma Arad, illetve Hunyad megyéhez tartozik Romániában. Pesty F.–Magina, A.–Magina, L., *Diplome privind*, 115–117.

⁴⁶⁶ Jireček, K., *Istorija Srba* I, 362.; *ISN* II, 246. (a fejezet Spremić, M. munkája).

⁴⁶⁷ Elezović, G., *Turski izvori za istoriju Jugoslovena*, 20, 22.; *A XIV–XVI. századi magyar történelem bizánci forrásai*, 219.; *ISN* II, 246–247. (a fejezet Spremić, M. munkája); *Smederevo*, in: *Leksikon gradova i trgova*, 268. (a szócikk Krstić, A. munkája); Kalić, J., *Srbi u poznom srednjem veku*, 184–185.

⁴⁶⁸ *ISN* II, 246. (a fejezet Spremić, M. munkája); Rokai, P.–Đere, Z.–Pal, T.–Kasaš, A., *Istorija Mađara*, 152.

⁴⁶⁹ *ISN* II, 246 (a fejezet Spremić, M. munkája); Engel P.–Kristó Gy.–Kubinyi A., *Magyarország története 1301–1526*, Budapest 2005, 199.

4. 4. 1. Birtokvesztések

György despota Magyarországon soha nem élvezett olyan tekintélyt, mint egykor nagybátyja. Zsigmond király halála után a magyarországi belső problémák és a despota-állam egyre szorultabb helyzete sem könnyítették meg György helyzetét. Az idős hatalmasság Albert király halála után – miután hiábavalóan igyekezett fiát, Lázárt a magyar trónra ültetni⁴⁷⁰, támogatta Albert özvegyét és újszülött fiát Jagelló Ulászlóval szemben. Amikor Jagelló Ulászló (1440–1444) mégis magyar királlyá lett, György depota „hütlensége” miatt elvesztette birtokainak jelentékeny részét.⁴⁷¹ Ezek között voltak: Debrecen (Hédervári Lőrinc nádornak adta a király),⁴⁷² Munkács vára (Pálóczy László kapta meg),⁴⁷³ Becse vára a Tisza mentén álló településekkel (a Thallóczyaké lett),⁴⁷⁴ Perlek és Peszér mezővárosok (Várdai Istvánnak juttatta a király, előtte pedig a Thallóczyaknak),⁴⁷⁵ a budai palota (a Rozgonyiak kapták),⁴⁷⁶ Érsomlyó (Ország Mihályhoz került, majd ő az adományt elcserélte)⁴⁷⁷ és Világosvár (Maróti László kezére jutott).⁴⁷⁸ Az új király ezzel a nyomással igyekezett a despotát meghódításra bírni, miközben néhány adománylevélben rögzítette azon szándékát, hogy a meghódolás megtörténte után visszaadja e javakat előbbi tulajdonosuknak. A birtokelkobzások el is érték céljukat, és az agg despota végül meghódolt a fiatal király előtt.⁴⁷⁹ Az elvesztett javak visszakerültek György despota kezébe.⁴⁸⁰ Ennek ellenére a szerb uralkodó szemmel láthatóan bizalmatlan maradt, és birtokainak védelmére 1442-ben kiállított egy oklevelet állítólagos rokona, Birini Pál számára. Erről az oklevélről, illetve annak hitelességéről, a mai napig viták vannak a történészek körében. Végéigtekintve az irat tartalmán, a hitelességnek megfelelnek a benne leírt birtokok – előbb vagy utóbb valamennyiük felbukkan más, biztos hitelességű okiratban a despoták kezén –, és a formulahasználatban sem észlelhetők szembetűnő eltérések a megszokottaktól. Külső jellemzői arra utalnak, hogy még ha esetleg valóban hamisítványról lehet is beszélni, a keletkezési ideje akkor is közel állhat a feltüntetett dátumhoz. Az adományozott személye ténylegesen ismeretlen, aki talán egy jelentéktelen familiáris is lehetett.⁴⁸¹ Ezek alapján azt sem lehet kizárni, hogy maga a despota írathatott egy oklevelet nemlétező, vagy valami jelentéktelen személynek, így védvén meg birtokait az elkobzásoktól. E feltevés mellett szólhat az a tény is, hogy az adományozást soha sem hajtották végre.

---

⁴⁷⁰ Pálosfalvi szerint erre volt is esély, mivel a nemesek egy része össze akarta házasítani a megözvegyült királynéval. Azt a fejtegetését, miszerint nem kizárt, hogy a despota másik két fia is jelölt lehetett, nem lehet ugyan elvetni, de véleményünk szerint kevésbé valószínű. DF 239 744.; Palošfalvi, T., *Branković na mađarskom prestolu? Pitanja u vezi s izborom kralja (1440)*, Na granici hrišćanske Evrope. Poglavlja iz hiljadugodišnjeg mađarsko-srpskog suživotu, ed. Hornjak, A., Novi Sad 2020, 14–15, 19.; Spremić, M., *Despot Đurađ Branković i njegovo doba*, 255.

⁴⁷¹ ISN II, 251. (a vonatkozó rész Spremić, M. munkája); Bubalo, Đ., *Posedi srpskih despota*, 231.; Spremić, M., *Despot Đurađ Branković i njegovo doba*, 256.

⁴⁷² Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 374.; Radvánszky B.–Závodszy L., *A Héderváry-család oklevéltára I*, Budapest 1909, 197–200.

⁴⁷³ Balajthy J., *Munkács, azaz Munkács városának és várának...leírása*, Debrecen 1836, 25–26.; Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 137.

⁴⁷⁴ DL 55 215.; Popović, D., *Srbi u Vojvodini*. I. 75.

⁴⁷⁵ *Codex Zichy* IX. 17–18.; Mircics J., *Becse város külterületi névanyaga*, 549.

⁴⁷⁶ Thallóczy L.–Áldásy A.: *Magyarország és Szerbia*, 374–377.

⁴⁷⁷ Krassó III, 381–383.; Krstić, A., *Vršac u srednjem veku* II, 201.

⁴⁷⁸ Pesty F.–Magina, L.–Magina, A., *Diplome privind istoria comitatului Timiș și a orașului Timișoara* II, 112–117.; Ivić, A., *Istorija Srba u Vojvodini*, 10.

⁴⁷⁹ ISN II, 327. (a vonatkozó rész Ćirković, S. munkája).

⁴⁸⁰ DL 39 817.

⁴⁸¹ Fejér, G., *Codex diplomaticus* X/5, 362–364. (1412-es datálással). Bővebb elemzést ld. Krstić, A.–Isailović, N., *Donacija despota Đurđa Vukovića (Brankovića) Pavlu Biriniju iz Verone*, 201–222.

Az igazi megpróbáltatások, már ami a birtokállományt illeti, valamivel később kezdődtek, amikor a despota arra kényszerült, hogy a birtokok nagyobb részét Hunyadi János vajda és családja számára engedje át. Az öreg despota vagyonos ember volt, és kincstára nemritkán biztosított kiutat számára szorult helyzetében. Miután ország nélkül maradt, vállalta az anyagi áldozatot, hogy rábírja Magyarország főnemeseit egy oszmánellenes háborúra országának visszaállítása érdekében.⁴⁸² Még inkább áldozatkésznek kellett mutatkoznia, amikor a sikeres „hosszú hadjárat” után a szorongatott II. Murát szultán a békéért cserébe felajánlotta a despota-ország visszaadását.⁴⁸³ Mivel Magyarországon a háború mellett döntöttek, amit a király esküvel is megerősített, György nehéz helyzetbe került.⁴⁸⁴ Elsősorban Hunyadi Jánost igyekezett maga mellé állítani. Tudta, hogy az ambiciózusos főurat leginkább birtokadományokkal tudja lekenyerezni.⁴⁸⁵ Zálogul adta neki 1444-ben Szatmárt, Németit, Nagybányát, Felsőbányát, Debrecent, Érsomlyót, Munkácsot és más egyéb javait, familiárisaival egyetemben.⁴⁸⁶ Világost pedig saját birtokaként tudhatta Hunyadi.⁴⁸⁷ A „hosszú hadjárat” után, amikor a despota visszakapta országát, kiéleződtek az ellentétek Hunyadi és a Branković család között. A kormányzó törökellenes elképzeléseibe nem fért bele a despota óvatos és törökbarátnak tűnő politikája.⁴⁸⁸ György despota jól tudta, hogy országának léte a szultán kegyétől függ, és ennek fényében határozta meg szereplését, amit Hunyadi kétszínűségnek és árulásnak vélt.⁴⁸⁹ A két fél összecsapásait a despota birtokállománya sínylette meg a leginkább. György despota eredménytelenül írt V. Lászlónak 1445-ben, elismerve urának és kérve, adja vissza a javait.⁴⁹⁰ Hunyadi János, korának észjárását követve, családjának hatalmát szándékozott növelni a bajba jutott szerb uralkodó javaival. A két fél viszonya 1448-ban teljesen elharapódzó szembenállásba torkollott. Rigómezőről visszavonulva Hunyadi Szendrőn a despota tömlöcébe került, ahol a szerb uralkodó vissza tudta zsarolni tőle elfoglalt javainak egy részét (Érsomlyó, Világosvár).⁴⁹¹ Kiszabadulván viszont Hunyadinak sikerült az országgyűlésen kicsikarnia a birtokelkobzást a despota hűtlenségének indokával.⁴⁹² György despota hiába érvelt azzal,

---

⁴⁸² A „hosszú hadjárat” alatt katonáival is támogatta a magyar sereget. *A XIV–XVI. századi magyar történelem bizánci forrásai*, 230–231.; Pálosfalvi T., *Nikápolytól Mohácsig*, 76.

⁴⁸³ *A XIV–XVI. századi magyar történelem bizánci forrásai*, 241.

⁴⁸⁴ Mivel a szerb despota volt az egyik legfontosabb tárgyaló a két fél között, nem meglepő, hogy az ő embere, Stojko Gizdanić ment a Portára. H. Inaldžik, *Pitanje Segedinskog mira i kriza turske države 1444. godine*, Prilozi za orijentalnu filologiju 12–13 (1963) 269–306.; Engel P., *A szegedi eskü és a váradi béke. Adalék az 1444. év eseménytörténetéhez*, Honor, vár, ispánság. Válogatott tanulmányok, szerk. Csukovits E., Budapest 2003, 203, 210, 213, 214–216.

⁴⁸⁵ H. Inaldžik, *Pitanje Segedinskog mira*, 270–271.; Engel P., *A szegedi eskü és a váradi béke*, 213.

⁴⁸⁶ Pácin és Karacs birtokok Kistárkányi Dénes, Apagyi János és testvéreik birtokába kerültek. Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 142–143.; Pesty F., *Brankovics György rácz despota birtokviszonyai*, 30.; Lehoczky T., *Bereg vármegye I*, 142.; Popović, D. J., *Srbi u Vojvodini I*, 76.; *Debrecen története I*, 133.; Teke Zs., *Hunyadi János és kora*, 131.; Krstić, A., *Dokumenti*, 125–156.; Bubalo, Đ., *Posedi srpskih despota*, 232.

⁴⁸⁷ H. Inaldžik, *Pitanje Segedinskog mira*, 277.; Engel P., *A szegedi eskü és a váradi béke*, 212.

⁴⁸⁸ Különösen helytelenítő megítélés övezte a despota baráti kapcsolatait egyes oszmán vezetőkkel, illetve azt a tényt is nehezményezték, hogy nem vesz részt a balsikerű várnai hadjáratban, vagy hogy Rigómezőn sem csatlakozott Hunyadihoz. Igyekezvén megtartani országát, még jelentette is a szultánnak a magyar mozgólódásokat. *A XIV–XVI. századi magyar történelem bizánci forrásai*, 245, 247, 259–261.; Krstić, A., *Srpski despoti i vlastela u državnoj strukturi Ugarske (1404–1459)*, Na granici hrišćanske Evrope. Poglavlja iz hiljadugodišnjeg mađarsko-srpskog suživotu, ed. Hornjak, A., Novi Sad 2020, 30–31.

⁴⁸⁹ Herczeg G., *Magyarország külpolitikája (896–1919)*, 73.; Teke Zs., *Hunyadi János és kora*, 110, 131.

⁴⁹⁰ Krstić, A., *Pismo despota Đurđa Vukovića ugarskom kralju Ladislavu V*, 15–18. Erről a levélről megemlékezik levelezésében Enea Silvio Piccolomini is a következő szavakkal: *dispotus Rascie per hos dies cesari nostro scripsit...ac feudi sui confirmationem exostulavit*. Wolkan, R., *Der Briefwechsel des E. S. Piccolomini I*, Wien 1909, 545–546.; Bubalo, Đ., *Posedi srpskih despota*, 232.

⁴⁹¹ *A XIV–XVI. századi magyar történelem bizánci forrásai*, 276–277.; Bubalo, Đ., *Posedi srpskih despota*, 233.

⁴⁹² Orbin, M., *Kraljevstvo Slovena*, 124.

hogy feltételeit korábban a magyar bárók is elfogadták. Kölcsönös fenyegetőzéseket követően a két fél fegyveresen is összecsapott.⁴⁹³ 1450 májusában azután Szendrőn olyan megállapodás született közöttük, miszerint az elzálogosított birtokok mindaddig a Hunyadiak kezén maradnak, amíg a despota nem fizet ki értük 155 000 forintot.⁴⁹⁴ Amikor a pápa utóbb feloldozta Hunyadi esküje alól, a megállapodás szertefoszlott.⁴⁹⁵ Így a birtokelkobzások tovább folytatódtak. Hunyadi a tárgyalások során a despota becsei mezővárosában tartózkodott. Minthogy az idős despota még mindig jó kapcsolatokkal rendelkezett az oszmán udvarban, Hunyadi végeredményben hajlott a megbékélésre a Brankoviékkal. Ezért Szendrőn 1451. augusztus 7-én megállapodás kötötték, amely rögzítette az addig átadott javak Hunyadi-kezén maradását. A szerződést Hunyadi Mátyás és a despota unokája, Cillei Erzsébet frigye erősítette meg.⁴⁹⁶ A kontraktus egyébek mellett kilátásba helyezte Kölpény, Szávaszentdemeter, Szalánkemén, Zimony, Becse, Becskerek, Érsomlyó és Világosvár átadását is Hunyadi részére, ha a tervezett frigy végül nem lépne életbe.⁴⁹⁷ Hunyadi ugyanakkor megtartotta a maga kezén Tokajt,⁴⁹⁸ Túrt és Varsányt⁴⁹⁹ is. A Brankoviékok és a Hunyadiak viszonya akkor sodródott újra válságos szakaszba, amikor Szilágyi Mihály 1455 decemberében a despotát megtámadta Kölpényben, megsebesítette és foglyul ejtette őt, így bosszulva meg László nevű fivére megölését. Szabadulásának árát a despotának Becse, Érsomlyó átadásával, valamint váltságdíjfizetéssel kellett lerónia. A birtokok elvételeit csak V. László (és a Cilleiek) közbelépése akadályozta meg, miután Lázár, a despota fia, 1 500 lovassal Budára ment panaszával.⁵⁰⁰ Bár Cillei Erzsébet 1455 végén meghalt, a despota nem engedte át azokat a javadalmakat, amelyek a házasság elmaradása okán a Hunyadiakra szálltak volna.⁵⁰¹ Nándorfehérvár ostroma idején a despota Becséről intézett levelet – valószínűleg Carvajal bíborshoz –, beszámolva a

---

⁴⁹³ Familiárisának, Kállói Lökös Jánosnak szóló 1450. április 21-i levelében a despota úgy fogalmaz, hogy minden elvett csirkéért Hunyadi egy emberének fog hullani a feje. Világosnál Hunyadi harcolt a despota embereivel. Priebsch, R., *Aus deutschen Handschriften der königlichen Bibliothek zu Brüssel*, Zeitschrift für deutsche Philologie 35 (1903) 367.; Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 158–159.

⁴⁹⁴ Krstić, A., *Povelja despota Đurđa Brankovića o davanju u zalog poseda*, 158–161.; Bubalo, Đ., *Posedi srpskih despota*, 233.

⁴⁹⁵ Lukcsics P., *XV. századi pápák oklevelei II*, Budapest 1938, 277. (http://real-eod.mtak.hu/3523/2/MTA_Konyvek_210174_2_000813723.pdf); Bubalo, Đ., *Posedi srpskih despota*, 233.

⁴⁹⁶ Fraknoi V., *Hunyadi Mátyás király*, 24–25.

⁴⁹⁷ Teleki J., *Hunyadiak kora X*, 305–312.; Bubalo, Đ., *Posedi srpskih despota*, 234.; Spremić, M., *Despot Đurađ*, 396–397.

⁴⁹⁸ Mátyás király 1459. június 24-én kibocsátott oklevele szerint Hunyadi János Tokaj várát tartozékaival a csehektől szerezte meg 12 000 forintért. DL 15 374.; Borsa I., *A Balassa család levéltára 1193–1526*, Budapest 1990, 116. A vár megszerzése bizonyára valamikor 1446. augusztus 8. után történhetett, mivel a leleszi konvent jelentésében szerepel, hogy bizonyos birtokoknak – amelyek Tokaj várával szemben és szomszédságában fekszenek – a felosztását a kiküldöttek a csehektől való félelmükben későbbre halasztották. DL 13 934. Reiszig Ede úgy vélekedett, hogy a várát 1440-ben Jiskra zsoldosai foglalták el, majd az erősséget Hunyadi 10 000 forintért zálogba vette a királytól, miután kiváltotta azt a csehektől. *Zemplén megye*, szerk.: Borovszky S., Budapest 1905, 359. (a vonatkozó részt ifj. Reiszig E. írta). Engel P., *Archontológia I*, 444.; Krstić véleménye szerint Tokaj várát a despota átadhatta Hunyadinak a hosszú hadjárat ideje körül. Krstić, A., *Pismo despota Đurđa Vukovića ugarskom kralju Ladislavu V*, 10–11.

⁴⁹⁹ Szilágyi 1458. február 6-án zálogba adta 4 000 forintért Rozgonyi Jánosnak és Kálnói Barbarának. Túrt és Varsányt, majd azután 1461-ben 7 000 forintért adta zálogba a király Világossal együtt Szilágyi Mihály özvegyének, Báthory Margitnak. Később, 1464-ben Kállai Pál és Parlagi György kapták meg a mezővárosokat Mátyás királytól. Kaprinai, S., *Hungaria Diplomatica II*, Vindobonae 1771, 481–483.; Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 250, 253–255.; Benedek Gy., *Mezőtúri oklevelek*, 43–44, 46–47.; Bubalo, Đ., *Posedi srpskih despota*, 234.

⁵⁰⁰ Stojanović, Lj., *Stari srpski rodoslovi i letopisi*, 238–239.; Popović, D. J., *Srbi u Vojvodini I*, 78.; Krstić, A., *Vršac u srednjem veku II*, 203.; Bubalo, Đ., *Posedi srpskih despota*, 234.; Spremić, M., *Despot Lazar Branković*, ZRVI 50 (2013) 2, 903.; Uő., *Despot Đurađ Branković i njegovo doba*, 512–513.

⁵⁰¹ Bubalo, Đ., *Posedi srpskih despota*, 234.

címzettnek arról, hogy Hunyadi a despota szalánkeméni mezővárosában készíti fel a flottáját.⁵⁰² Ez időben a szerb uralkodó Becksereken is tartózkodott.⁵⁰³

Szilágyi újabb támadást György halála után intézett a despoták birtokjvai ellen, amikor az utód, Lázár despota a magyarországi belvillongásokat kihasználva elfoglalta Kevét és más várakat a magyar határon.⁵⁰⁴ A feldühödött katona irgalmatlanul csapott le; emberei Becsén családostól lemészárolták a despota várnagyát.⁵⁰⁵ Miután Lázár 1458 januárjában ugyancsak meghalt, birtokszerzései is mind odalettek.⁵⁰⁶ Ezekkel egyetemben a despota-birtokok maradékeként megőrződött Torbágy is – amely így visszaháramlott a király kezére –uralkodói adomány folytán Ország Mihályhoz került.⁵⁰⁷

Ahogy a despota-állam haldoklott, a magyar vezetés egyre inkább érdekelt lett annak maradékai megkaparintásában.⁵⁰⁸ Szilágyi, akit a budai udvarban addigra félreállítottak, megkísérelte a despota-ország megszerzésével saját politikai koncepcióinak érvényesítését.⁵⁰⁹ Ennek érdekében többek között tárgyalásokat folytatott 1458-ban és 1459-ben is Lázár özvegyével, Ilonával, valamint az elhunyt uralkodó vak testvérével, Istvánnal. Azzal a céllal, hogy maga mellé állítsa Lázár örököseit, kilátásba helyezte számukra György despota birtokainak visszaszolgáltatását arra az esetre, ha átadják neki Szendrőt és Galambócot.⁵¹⁰ Szilágyi Erzsébet azonban mereven elzárkózott a visszaszolgáltatás

---

⁵⁰² Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 204–206.; Ruvarac, I., *Stari Slankamen*, 380.; A csata részletes elbeszélését ld. Kalić-Mijušković, J., *Beograd u srednjem veku*, 144–150.; Ćirković, S., *U okvirima Ugarske, Šajkaška: istorija I*, szerk.: Gavrilović, S., Novi Sad 1975, 105.; *ISN II*, 300–301. (a fejezet Spremić, M. és Kalić, J. munkája).

⁵⁰³ Makušev, V., *Istorijski spomenici južnih Slovena II*, 110–111.

⁵⁰⁴ Az erősséget minden bizonnyal annak királpárti várnagyai, *Sydo dictus* Péter fiai, Antal és János adták a despota kezére. DL 15 239.; Novaković, S., *Poslednji Brankovići u istoriji i narodnom predanju*, 13.; Ćirković, S., *Prilozi za istoriju Kovina*, Zbornik Matice srpske za istoriju 1 (1970) 86.; Engel P., *Archontológia I*, 341.; Bubalo, Đ., *Poseđi srpskih despota*, 235.; Spremić, M., *Despot Lazar Branković*, 905.

⁵⁰⁵ Lázár despota részt vett ezenkívül Hunyadi László halálra ítéelésében is. Fraknoi V., *Hunyadi Mátyás király*, 45.; Rokai, P., *Prilog biografiji despota Lazara Brankovića*, IČ 56 (2008) 183–190.; Spremić, M., *Despot Lazar Branković*, 904.

⁵⁰⁶ Nincs kizárva, hogy Szilágyi Érsomlyót is megkaparintotta ebben az időben. Krstić, A., *Vršac u srednjem veku II*, 204.

⁵⁰⁷ DL 15 411.; Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 247.; Ivić, A., *Istorija Srba u Vojvodini*, 14.; Bubalo, Đ., *Poseđi srpskih despota*, 239–240.

⁵⁰⁸ A despota-államot ez időben egy háromtagú régenstanács irányította, amelyben kezdetben a hangadó Anđelović Mihály nagyvajda volt, a nagyvezír Mahmud pasa testvére. Mellette a tanácsot Ilona despota-asszony – aki a magyarbarát politika támogatójának mondható –, valamint a vak Branković István, Lázár testvére alkották. Miután a törökbarát támogatók sikertelenül próbálták átjatszani Szendrőt az oszmánok kezére, Anđelović vajdát, akit a szendrőiek kikiáltottak despotának, megbuktatták. Ilona és István között is ellentétek jelentkeztek, mivel István a magyar politika túlsúlyát sem fogadta el. Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 227–233.; Stojanović, Lj., *Stari srpski rodoslovi i letopisi*, 242.; Novaković, S., *Poslednji Brankovići u istoriji i narodnom pevanju*, 10, 19–31, 33–37.; Thallóczy L., *Bosnyák és szerb élet- és nemzedékrajzi tanulmányok*, 25–26, 33.; Fraknoi V., *Bosnyák és szerb tanulmányok*, Századok 43 (1909) 589–590.; *ISN II*, 306–313. (a fejezet Spremić, M. munkája); Bubalo, Đ., *Poseđi srpskih despota*, 238.; Spremić, M., *Borbe za Smederevo 1458–1459*, Pad Srpske despotovine 1459. godine, ed. Spremić, M., Beograd 2011, 215, 216.; Krstić, A., *Prilog biografiji velikog vojvode Mihaila Anđelovića*, 359–361.

⁵⁰⁹ Budai György Pozsony városának a következőket írta: *...propter castra despoti regni Rascie in confinibus regni existentia, tam imperator Turcorum, quam etiam gubernator noster multum laborant et operam dant...* Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 232–233.

⁵¹⁰ Akadnak vélemények, amelyek szerint sikerült megnyernie a szerb vezetést tervének. Durszun bég tudott egy magyar ajánlatról, miszerint 100 000 forintért és tíz várért a Duna másik partján átvinnék a szerb városokat. Vannak olyan nézetek is, amelyek lehetségesnek tartják, hogy a szendrői udvar elfogadta Galambóc átadását. Szead-edin szerint a vár őrsege védekezett az oszmán támadókkal szemben. A várat csak kiéheztetés következtében sikerült bevenni. A vízellátást is úgy igyekeztek az oszmánok megszakítani, hogy elvágták a legénység vízért a Dunába eresztett vödreinek a láncát. Thury J., *Török történetírók I*, 80, 161.; Elezović, G., *Turski izvori za istoriju Jugoslovena*, 54.; Fraknoi V., *Hunyadi Mátyás király*, 90.; Stefanović, V., *Kralj Matija i srpska Despotovina*, 248.; *ISN II*, 307. (a fejezetet Spremić, M. írta).

gondolatától, és eltiltotta fivérét az elidegenítéstől.⁵¹¹ Az oklevelek tanúsága szerint Mátyás király György despota utódainak meghagyta ugyan Becsét, Becskereket és Érsomlyót, de azzal a kikötéssel, hogy mind Szilágyi kezére jutnak azon esetekben, ha hűtlenséget követnének el, vagy ha utód nélkül halnak el, illetve ha átadják az oszmánoknak Galambócot.⁵¹² Mindennek ellenére a Szilágyi és a despota-rokonság között folytatott tárgyalások sikertlenek maradtak, az oszmán sereg pedig elkezdte az ország maradékának bekebelezését. A magyar király végül azután Szegeden megállapodást kötött a boszniai királlyal.⁵¹³ Ennek értelmében az utóbbi örökösének, Tomašević Istvánnak adta nászajándékként a despota-javakat, amikor is az Lázár leányának kezével együtt elnyerte a szerb despota-állam maradékait.⁵¹⁴ Ezzel a Branković család elveszítette magyarországi birtokait, ezáltal pedig az első Brankovićok és a családból kikerülő későbbi szerémségi despoták birtoklása között nincsen kontinuitás.⁵¹⁵ Bosznia és a despota-állam egyesítése azonban végül nem hozott eredményt az oszmánokkal szembeni védekezésben.⁵¹⁶ Amikor Tomašević István (1461–1463) átadta a szultánnak Szendrőt, Mátyás király a despota-birtokokat elkobozta tőle hűtlensége miatt, és folyamatosan a dinasztia tagjait hibáztatta a történelemért.⁵¹⁷

Miután a despoták állama elvesztette a túlélésért folytatott küzdelmet, a Brankovićok a környező országokban találtak menedéket. György despota leánya, Mara, II. Murád szultán feleségéeként az Oszmán Birodalomban talált menedéket⁵¹⁸, másik leánya, Katalin (Kantakuzina), Cillei II. Ulrich

---

⁵¹¹ Bubalo, Đ., *Posedi srpskih despota*, 240–242.; Rokai, M., *Protestna povelja*, 145–156.; Fraknoi V., *Bosnyák és szerb tanulmányok*, 591. Spremić szerint István csak Galambóc átadására mutatott készséget. Spremić, M., *Despot Stefan Branković Slepí*, 127.; Pálosfalvi megalapozott véleménye szerint a visszalépés Hunyadi Mátyás elgondolása volt, az anyja pedig csak ezt igyekezett támogatni. Pálosfalvi T., *Szegediől Újvárig. 1458–1459. évek krónikájához*, Századok 147 (2013) 358.

⁵¹² Nem sokkal később Galambóc elesett. Szilágyi kezén volt a vár 1460-ban. Kaprinai, S., *Hungaria Diplomatica* II, 195–196.; Bárány Á., *Torontál vármegye hajdana* II, Buda 1845, 15–16.; Nagy I.–Nyáry A., *Magyar diplomáciai emlékek* I, 79.; Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 240.; Elezović, G., *Turski izvori za istoriju Jugoslovena*, 58.; Fraknoi V., *Bosnyák és szerb tanulmányok*, 592–593.; Ivić, A., *Istorija Srba u Vojvodini*, 14.; Olesnicki, A., *Mihailo Szilágyi i srbska despotija*, Rad Hrvatske Akademije Znanosti i Umjetnosti 125 (1943) 37.; Ćirković, S., *Golubac u srednjem veku*, Požarevac 1968, 23–24.; Bubalo, Đ., *Posedi srpskih despota*, 235, 238.; Spremić, M., *Despot Stefan Branković Slepí*, 128.

⁵¹³ A szendrői udvar is tárgyal Bosznia uralkodójával a frigy létrehozásáról. Különösen aktív szerepet játszottak Ilona despota-asszony és Ratković István, ki utóbbi birtokokat kapott Tomaš István bosnyák királytól. Mrgić, J., *Serverna Bosna*, 126.; Mišić, S., *Posedi velikog logoteta Stefana Ratkovića*, Moravska Srbija, istorija–kultura–umetnost, ed. Mišić, S., Kruševac 2007., 7–19.

⁵¹⁴ Adatok szűkös számban maradtak fenn Tomašević despota-birtokainak állományáról. Túr mezőváros lakosai az aradi káptalan 1459. február 8-i okirata szerint magukat a boszniai király alattvalóinak tartották. Barabás S., *A római szent birodalmi gróf széki Teleki család oklevéltára* II, Budapest 1895, 70–71.; Fraknoi V., *Hunyadi Mátyás király*, 98.; Ćirković, S., *Istorija srednjovekovne bosanske države*, Beograd 1964, 317–318.; Lovrenović, D., *Na klizištu povijesti (sveta kruna ugarska i sveta kruna bosanska 1387–1463)*, Zagreb–Sarajevo 2006, 331.; Bubalo, Đ., *Posedi srpskih despota*, 238.; Tomorad, M., *Europska politika Matijaša Korvina. Matijaševa vanjska politika prvih godina vladavine (1458–1464)*, Kroatologija 2 (2011) 2, 174.; Spremić, M., *Borbe za Smederevo 1458–1459*, Pad Srpske despotovine 1459. godine, ed. Spremić, M., Beograd 2011, 221.

⁵¹⁵ Ennek ellenére Rački kontinuitást vélt felfedezni. Rački, F., *Odnosaj srbskih despota i doselica naprama kruni i kraljevini hrvatskoj i ugarskoj g. 1426–1503*, Književnik II (1865) 481.

⁵¹⁶ A szerbek részéről az új despota és annak kísérete nem élvezett támogatást. Mint római katolikusok még a szerb évkönyvekben is eretnekeként vannak feltüntetve, Tomašević Istvánt csak fejedelemnek jegyzik, nem pedig despotának. Stojanović, Lj., *Stari srpski rodoslovi i letopisi*, 244.

⁵¹⁷ Fraknoi V., *Hunyadi Mátyás király*, 109.; Bubalo, Đ., *Posedi srpskih despota*, 239–240.; Tošić, Đ., *Bosanska nazovi „krivica“ za pad Srpske despotovine*, Pad Srpske despotovine 1459. godine, ed. Spremić, M., Beograd 2011, 185–193.

⁵¹⁸ Az eddigi legteljesebb életrajza Popović, M. St., *Mara Branković. Žena između hrišćanskog i islamskog kulturnog kruga u 15. veku*, Novi Sad 2014.

feleségeként Szlavóniában élt még néhány évig férje halála után is.⁵¹⁹ Branković István több utazás lebonyolítását követően szegénységben élt, mivel elődjeinek birtokaiból nem maradt semmi a számára.⁵²⁰ György despota unokája, Vuk, Gergely törvénytelen fia, Magyarországon katonáskodott egészen 1485-ben bekövetkezett haláláig. A szerb despota cím fennmaradt a későbbiekben is.

4.4.2. Birtokigazgatás

Mivel István és György despota kezén számos város, mezőváros, falu és más jószág összpontosult, gondoskodniuk kellett ezek igazgatásáról. Szükségük volt olyan emberekre, akik ismerték a helyi szokásokat és a magyar jogszabályokat, ezért a despoták előszeretettel alkalmaztak magyarokat a birtokigazgatási feladatok ellátására.

Okiratok tanúsága szerint némely tisztségviselőről valamivel többet is mondhatunk. Természetesen itt csak a legjelentősebbeket mutatjuk be részletesen. István despota tárnokmestereként szerepel Remetei Péter fia István. Remetei⁵²¹ a néhai Bolgár bán bánjának volt a fia. Birtokai javarészt Temes és Krassó megyékben feküdtek.⁵²² A XIV. század végén és a XV. század kezdetén Marcali Miklós és Ozorai Pipó temesi ispánok familiárisa volt. 1408-ban és 1409-ben harcolt Boszniában és a despota-állam területén. Valószínűleg ez a tény is szerepet játszott abban a mozzanatban, hogy Remetei végül a despota mellett vállalt feladatellátást. A szerb történészek Lazarević István szolgálatában úgy tekintenek rá, mint aki a despota kamarásaként is működött. Birtokkezelő *comes* volt, katonáskodott, kísérte a despotánál vendégeskedő mestereket, és a pénzverde körül is előkerül a neve, bár nem valószínű, hogy pénzverő lett volna, mint ahogyan azt Vujadin Ivanišević feltételezi. Az erdélyi püspök, Upori István perbe fogta a szatmári javak utáni tizedfizetése elmulasztása miatt, aminek következtében a püspök a despotával került összetűzésbe.⁵²³ Remeteinek Macedónia Katalinnal való házasságából öt fia született. Halálának idejét valamikor 1421 vége és 1424. március 17. előtt lehet megállapítani.⁵²⁴ Remeteivel együtt fontos szerepet játszott rokona, ifjabb Döbrönte⁵²⁵ Hímfi Benedek. Apja Döbrönte Miklós volt, nagyapja pedig az egykori Bolgár bán bánja, idősebb Hímfi Benedek. Birtokai Temes és Krassó megyékben feküdtek. Az ifjabb Döbrönte

---

⁵¹⁹ Ređep, J., *Katarina Kantakuzina, grofica Celjska*, Beograd 2010.; Spremić, M., *Kantakuzina (Katarina) Branković*, *Mons Aureus* 30 (2010) 81–108.

⁵²⁰ Spremić, M., *Despot Stefan Branković Slep*, 130, 132, 134–140.

⁵²¹ Remete északra feküdt a mai Berzovia, magyar nevén Zsidovin (Berzovia, Románia) településtől a Berzava völgyében Temesvártól délnyugatra. Engel Pálnak igaza van, amikor pusztaként azonosítja Gertényes (Ghertheniş) és Érszeg (Ersig) között. Lelkes Gy., *Magyar helységnév-azonosító szótár*, 747.; Krstić, A., *Dva neobjavljena latinska pisma*, 198., 5. lábjegyzet.; Engel P., *Toponymia*, 384.

⁵²² A Hímfi család történetét bővebben ld. Popa-Gorjanu, C., *Medieval Nobility in Central Europe: The Hímfi Family*, Cluj-Napoca 2019.

⁵²³ Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 59.; A szóban forgó tized lehetséges, hogy a királyi vámnak a tized része. Az adatot köszönöm Dr. Petrovics István Professzor Úrnak. Hegyi G., *Tizedszedés a középkori erdélyi egyházmegye Meszesen-túli részein*, *Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle* 45 (2010) 3, 288.

⁵²⁴ Pesty F., *Krassó vármegye története* III, 155, 295.; Ortway T.–Pesty F., *Oklevelek Temesvármegye és Temesvárváros történetéhez* I, 566, 580–581.; ZsO VIII, 141, 449. szám, 161, 536. szám; ZsO XI, 145, 322. szám; Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 61–64.; Engel P., *Archontológia* I, 35.; Ivanišević, V., *Novčarstvo u srednjovekovnoj Srbiji*, Beograd 2001, 189.; Uő., *Novac despota Đurđa Brankovića*, in: *Pad Srpske despotovine 1459. godine*, ed. Spremić, M., Beograd 2011, 423.; Krstić, A., *Dva neobjavljena latinska pisma*, 197–209.; Uő., *Familiars of the Serbian despots in and from the territory of Banat (1411–1458)*, in: *Politics and Society in the Central and South-Eastern Europe*, ed. Iusztin, Z., Cluj-Napoca 2019, 95–97.

⁵²⁵ Döbrönte Veszprém megyében.

néha Érszegiként⁵²⁶ is szerepel a forrásokban 1385 és 1416 májusa között. Valamikor 1420 augusztusa előtt hunyt el, amikor is gyermekeit árváknak (*orphanos quondam Benedicti filij Hym*) jelzi Ozorai Pipó egyik levele. A despota levelei alapján tevékenysége Szatmárhoz köthető. Nem ismeretes, hogy töltött-e be további tisztségeket a despota szolgálatában azon túl, amely teljesített feladatellátásáról ismert forrásaink hírt adnak. Szerdahelyi Surdis Katalinnal való házasságából öt fia és két lánya származott.⁵²⁷

Ismeretes, hogy a despota latin nyelvű levelezését Buchniafalvai Tamás – akit Zsigmond király kancellárként nevez meg – intézte.⁵²⁸ Ha a despota 1417 februárban kelt levelét valóban ő írta, akkor latinsága árulkodik magyar származásáról. Az okiratban tetten érhetők a magyarországi latinság jegyei, így például a bírságot a Magyarországon szokásos *birsagium* szóval nevezi meg.⁵²⁹

György despota idejéből ismeretes szolgálattevőként Geszti Mihály fia László. Nemesi utónevét Borsod megyei birtokáról kapta. Tevékenysége a despota szolgálatában 1433-tól adatolható. Fontos tisztségeket kapott urától, ugyanis több erősség várnagyaként szerepel a forrásokban. Többek között Regéc, Tokaj, Tály, Boldogkő, Munkács és Becse voltak a gondjaira bízva. György despota 1433-ban a hatalma alá tartozó debreceni polgárokhoz intézett levelében *comiti vestro*-ként utal rá⁵³⁰, ami arra enged talán következtetni, hogy ekkoriban birtokigazgató lehetett ezen a területen. Lászlónak saját tisztségviselőiről is tesznek említést a források. Krstić szerint a despota tárnokmestereként működött. Az a tény, miszerint a despota zálogba bocsátotta neki Becse várát 1440-ben⁵³¹ – amikor is a maga kiterjedt birtokállományát elkobzás fenyegette – arra utal, hogy György despota feltétlen bizalmát élvezte. Neve az okleveles anyagban nemkevés hatalmaskodás kapcsán is előfordul. Például 1419 és 1431 között összetűzésbe került a Bátmonostori Töttösökkel, 1433-ban Szepesi László perelte, mivel a debreceni piacon elfogatta két jobbágyát, egy 1435-ben kelt nádori oklevél szerint megkárosította a bártfaikat, méghozzá a despota engedélye nélkül, és a sort még tovább is folytatni lehetne. Geszti panaszosként is fellépett, mint például 1435. december 28-án, amikor sérelmezte Velyei László és Ceglédi László hatalmaskodását a despota Tetétlen, Szentpéterszege és Keresztúr birtokain. Számos tisztviselővel és familiárisal rendelkezett. Sorukból említhető például írnoka, János, aki a testvére lehetett, és⁵³² ugyancsak a despota szolgálatban állt. Az 1440-es éveket követően említései eltűnnek a despotát szolgálók köréből. Valamikor 1452 előtt hunyhatott el. Zsámboki Katalinnal való házasságából János

---

⁵²⁶ Ma Ersig (Románia), Vermestől (ma Vermeş, Románia) délnyugatra.

⁵²⁷ Ortvy T.–Pesty F., *Oklevelek Temesvármegye és Temesvárváros történetéhez* I, 563–564.; *ZsO* V, 498. 1872. szám; Krstić, A., *Dva neobjavljena latinska pisma*, 200, 9. jegyzet.

⁵²⁸ Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 68–70.

⁵²⁹ Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 59.; A bírságról a magyar latinitásban ld. Bartal A., *Glossarium mediae et infimae latinitatis Regni Hungariae*, Lipsiae 1901. [reprint: Budapest 1983.], 77.; Szamota I.–Zolnai Gy., *Magyar oklevélszótár*, Budapest 1902–1906. [reprint: Budapest 1984.], 74.; *Lexicon latinitatis medii aevi Iugoslaviae* I, ed. Kostrenčić, M., Zagrabiae 1959. [reprint: 1981.], 119.

⁵³⁰ Herpay tévesen Sexty Mihályként olvasta nevét. Herpay G., *Debrecen szab. kir. város levéltára*, 43–44. A despota parancsa szerint a debrecenieknél közvetlenül az ő kezeihez kellett elküldeniük 300 forint évi adójukat. *Debrecen története* I, 139.

⁵³¹ Megkapta akkor fiaival együtt a vár tarozékait is. Pesty F.–Magina, A.–Magina, L., *Diplome*, 104–105.; Krstić, A., *Između brega i rita*, 92.

⁵³² *Nos Johannes literatus germanus magnifici viri Ladislai Michaelis de Gezth*. Engel szerint tokaji alvárnagy volt. Géresi K., *A nagykirályi gróf Károlyi-család oklevéltára* II, 149.; Engel P., *Archontológia* I, 444.

(macsói al-bán és nándorfehérvári kapitány), László és Mihály nevű fiai születtek. Második felesége idősebb Szeri Pósa Györgynek a leánya, Katalin volt.⁵³³

Nemritkán szerbnek tekintik a despota apáti tisztviselőjét, Peretniki Miklóst, akinek a ténykedéséről alig lehet tudni valamit. Neve alapján viszont Krstić ellentmond az efféle vélekedésnek, ő Peretniki Benedek fia Miklóst (*Nicolaus filius Benedicti de Peretnich*) a Valkó megyében található Peretinac faluval hozza kapcsolatba.⁵³⁴

A fentebbiekhez hasonlóan, más despota-tisztviselőkről is maradtak fenn adatok. Az ezen személyi körbe tartozók rendszerint délvidéki birtokosok voltak, akik a határt védő bárók szolgálatában álltak, és többnyire a despotáknak küldött magyar segédcsoportokban is jelen voltak. Néhányuk családját ráadásul házassági kötelékek is összefűzték.⁵³⁵ Szatmár megyében a szerb uralkodók birtokjain 1426-ban bírónak megjelenik Szilágy László *miles*, Hunyadi János apósa.⁵³⁶ Szilágyi a temesközi Horogszeg birtokosa volt. Bevásztása a despoták familiárisai közé nem véletlen. Mielőtt a despota szolgálatába állt volna, Maróti János alispánjaként működött Valkó és Bács megyékben. Harcolt Boszniában, majd Szrebrnik várnagya lett 1405 és 1408 között.⁵³⁷ Mindezek nyomán délvidéki birtokosként, aki Boszniában szerzett harci tapasztalatokkal is rendelkezett, könnyen kapcsolatba léphetett István despotával. A Szilágyi-Hunyadi frigyét minden bizonnyal előremozdíthatta a tény, miszerint Hunyadi János hasonlóképpen a despota szolgálatban állt.⁵³⁸ Szilágyi fia, Osvát házasságra lépett Szeri Pósafi Ágotával,⁵³⁹ akinek családjából szintén kerültek ki despota-szolgalatban álló familiárisok.⁵⁴⁰ Ágota apja, Gábor, más rokonaival (Péterrel, Gáborral és fiatalabb Györggyel egyetemben) részt vett a husziták elleni akciókban.⁵⁴¹ Adataink Szeri Pósafi Pétert 1413-ban a despota szolgálatában említik.⁵⁴² Ez év nyarán Pósafi György *in custodia castris nostri Noaborda* állt,⁵⁴³ Pósafi Péter pedig mint Novo Brdo várnagya *in confynibus regni Razchye in continuis servitiis* szerepel.⁵⁴⁴ Hadakoztak a despota szolgálatában *versus partes Albanie* 1423-ban, amikor István despota hadba lépett Velencével

---

⁵³³ Fejér, G., *Codex diplomaticus X/7*, 450–451, 497–499.; Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 95–96, 101–103, 106–110.; Iványi B., *Bártfa*, 46, 54.; Herpay G., *Debrecen szab. kir. város levéltára*, 43–47.; *Codex Zichy XII* 176–179.; *Ladislav Gestii*, in: *SBR* 5, 468. (a szócikk Bubalo, Đ. munkája). Szaszko E., *A Szeri Pósafi család. Egy alföldi előkelő család története a 14.–15. században*; a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen 2013-ban megvédett doktori értekezés kézirat, 90.; Krstić, A., *Familiars of the Serbian despots in and from the territory of Banat*, 102, 104.

⁵³⁴ *Codex Zichy VI*, 466.; Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 61.; Krstić, A., „Which real will you opt for?“, 133–134.

⁵³⁵ Krstić, A., *Familiars of the Serbian despots in and from the territory of Banat*, 109.

⁵³⁶ DL 11 861.; *ZsO XIII*, 410, 1246. szám.

⁵³⁷ Kubiny A., *Mátyás király*, 13.; Krstić, A., *Familiars of the Serbian despots in and from the territory of Banat*, 98.

⁵³⁸ *A XIV–XVI. századi magyar történelem bizánci forrásai*, 225.; Fraknói V., *Hunyadi Mátyás király*, 10.; Teke Zs., *Hunyadi János és kora*, 85.; Pálosfalvi T., *Nikápolytól Mohácsig*, 71.; Kubiny A., *Mátyás király*, 12.; Krstić, A., *Familiars of the Serbian despots in and from the territory of Banat*, 98.

⁵³⁹ Kubiny A., *Mátyás király*, 14.

⁵⁴⁰ A Pósafigokról bővebben: Szaszko E., *A Szeri Pósafig család*.

⁵⁴¹ DL 79 721., DL 79 722.; *Codex Zichy VIII*, 274.; *ZsO IX*, 83, 84, 201–202. számok; Krstić, A., *Familiars of the Serbian despots in and from the territory of Banat*, 101.

⁵⁴² DL 92 426.; *ZsO IV*, 180, 704. szám.

⁵⁴³ Engel szerint nem ő volt az egyetlen magyar várnagy Szerbiában. Archontológiája szerint Ravanica várban Keresztúri Bocskai Miklós látta el ezt a szerepet. A források arról tanuskodnak, hogy a vár megvédésében szorgoskodott 1427-ben. DL 94 167.; DL 92 427.; *ZsO IV*, 219, 914. szám; Engel P., *Archontológia I*, 398.; Szaszko E., *A Szeri Pósafig család*, 80.

⁵⁴⁴ DL 92 428.; *ZsO IV*, 220, 916. szám; Engel P., *Archontológia I*, 377–378.

szemben.⁵⁴⁵ Pósa Péter felesége Hímfi István leánytestvére volt.⁵⁴⁶ Az is szót érdemel, hogy a Pósa fiak birtokokkal rendelkeztek a Temesköz területén.⁵⁴⁷ Hozzátehető ehhez, hogy Gábor még Torontál megye alispánja is volt.⁵⁴⁸ Társa a tisztségben szintén délvidéki, Valkó megyei birtokos, Beletinczi Vízközi Benedek fia Miklós volt (az okiratokban olykor ispánoknak is nevezik magukat).⁵⁴⁹ Vízközi alispáni tisztségben 1444. július 1-jéig fordul elő a forrásokban.⁵⁵⁰ Északon Tállya várát Nagy Péter és Bertalan, Apagyi János, Bajai György (*Georgius de Baya*), Szőlősi Simon és Miklós (*Symon, Nicolaus de Zewles*), Pataki László és Helembai Tamás fia Szandrin⁵⁵¹ tartották kezükben. Az utóbbi Krassó megyei nemes volt.⁵⁵² A despotához közelálló familiáris lehetett, mivel Hunyadi vétkesnek vélte 1448-as elfogatásában.⁵⁵³

Ugyan kevés okirat maradt fenn a despoták magyarországi birtokigazgatásával kapcsolatban, a meglévő adatok mindazonáltal a magyar szokásokhoz való igazodásról vallanak. Ahogy már szó esett róla, a despota a birtokait ispánjai segítségével igazgatta, némelyiküket tárnokmesternek is kinevezte követve a magyar udvar hagyományait. Szatmár és Németi példája szintén azt mutatja, hogy a despota a városi hatóságok működését bizonyos kisebb változtatásokkal sértetlenül megtartotta. Egy 1417-ben történt pénzügyi visszaélés érdekes betekintést enged a despoták birtokigazgatásába. Szatmár és Németi városok tanácsa⁵⁵⁴ 1417. július 23-án az adólajstromot elfogadták, és Ábrahám fia Miklós bírót és Nemes Ferenc esküdtet igazolták az ügyben.⁵⁵⁵ A despotának járó földesúri adó beszedése minden bizonnyal rendben megtörtént, de a királyi adó elszámolásában 150 forintos hiány merült fel.⁵⁵⁶ Ezt megtudva a szerb uralkodó négy levelet intézett Nándorfehérvárról 1417. október 28-án. Két levelében

---

⁵⁴⁵ DL 79 783., DL 79 813.; ZsO X, 319–320, 767–768. számok; Krstić, A., *Familiars of the Serbian despots in and from the territory of Banat*, 101.

⁵⁴⁶ Krstić, A., *Familiars of the Serbian despots in and from the territory of Banat*, 100.

⁵⁴⁷ Krstić, A., *Familiars of the Serbian despots in and from the territory of Banat*, 100.

⁵⁴⁸ DL 54 121., DL 54 147.; Szaszko E., *A Szeri Pósa család*, 87.

⁵⁴⁹ DL 54 147., DL 54 149.; Krstić, A., *Familiars of the Serbian despots in and from the territory of Banat*, 99.

⁵⁵⁰ Engel P., *Archontológia* I, 210.; Krstić, A., *Familiars of the Serbian despots in and from the territory of Banat*, 99.

⁵⁵¹ Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 154.; Engel P., *Archontológia* I, 439.

⁵⁵² DF 222 468., DL 12 955.; Krstić, A., *Familiars of the Serbian despots in and from the territory of Banat*, 104–105.

⁵⁵³ Krstić, A., *Prilog biografiji velikog vojvode Mihaila Anđelovića*, 371–373.

⁵⁵⁴ Maksay kutatásai arra mutatnak, hogy ebben az időben az adóbehajtást a két város hivatalai közösen felügyelték. Lakatos Bálint az oklevélben felsoroltakat Szatmár város külső tanácsának tagjaiként valószínűsíti. Nem kizárt, hogy a személyek Németi város tisztviselői voltak. Maksay F., *A középkori Szatmár vármegye*, Budapest 1940, 70.; Lakatos B., *Mezővárosi oklevelek. Települési önkormányzat és írásbeliség a késő középkori Magyarországon 1301–1526*, Budapest 2019, 543.

⁵⁵⁵ A személyek névsora érdekes lehet, mivel a város etnikai összetételét tárja elénk, ugyanakkor a városokban található foglalkozások listáját is tartalmazza. A nevek a következők: Borus Balázs (*Blasius Borus*), Orus György (*Georgius Orus*), Bereck Kovács (*Briccius faber*), annak fia Demeter (*Demetrius filius eiusdem*), Fodor András (*Andreas Fodor*), Valay Gergely (*Gregorius Valay*), Cseke János (*Johannes Cheke*), László fia János (*Johannes filius Ladislai*), Kencsel Miklós (*Nicolaus Kenchel*), Péter fia Benedek (*Benedictus Petri*), György szücs (*Georgius pellifex*), Poch Tamás (*Thomas Poch*), Mihály mészáros (*Michael carnifex*), Gengip Ferenc (*Franciscus Gengip*), Miklós fia István (*Stephanus Nicolai*), Tamás kerékgyártó (*Thomas curriparator*), Lőrinc fia István (*Stephanus Laurencii*), Purkoláb Jakab (*Jacobus Purkolab*), Nyakas Jakab (*Jacobus Nyacas*), Muscus Lőrinc (*Laurencius Muscus*), Almás Miklós (*Nicolaus Almas*), Gyülvézi János (*Johannes Gylvezey*), Kalocs Ferenc (*Franciscus Kaloch*), Verner László (*Ladislau Verner*) és György deák Németiből (*Georgius literatus de Nemty*) tizenkét szatmári [esküdtel] egyetemben (*et duodecem de Zothmar*). DL 53 952.; ZsO VI, 227–228, 726. szám; Lakatos B., *Mezővárosi oklevelek*, 541.

⁵⁵⁶ Ez az adat azt mutatja, hogy a despota hajtotta be javadalmain a királyi collectát, ami földesúri feladat volt. További kutatások szükségesek annak eldöntéséhez, hogy a szóban forgó collecta rendkívüli jellegű kivetés volt, vagy a városoktól a királynak járó adót jelentette-e.

meghagyta a szatmári és németi hatóságoknak, hogy hajtsák be a hiányzó összeget, tájékoztatva egyben őket, hogy elküldte az ügyben Remethei István tárnokmesterét.⁵⁵⁷ Ezenkívül megparancsolta, hogy engedelmessé legyen szóban forgó emberének, és válasszanak soraikból olyan személyeket, akik az ügyek tárgyalásában segítségére lesznek a tárnokmesternek.⁵⁵⁸ A visszaélés elkövetője minden bizonnyal a bíró, Ábrahám fia Miklós (*Nicolaus filius Abrache*) lehetett – esetleg más városi előljárókkal együtt –, mivel a despota azt is megparancsolta Nagybánya városának, hogy ne ellenkezzék annak vagyonekobbzásával szemben.⁵⁵⁹ Maga Remetei is felszólította a szatmári és németi hatóságokat, hogy familiárisának, Zethásnak mondott Miklósnak (*Nicolaus dictus Zethas*) adják át a hiányzó 150 forintos összeget.⁵⁶⁰ Sajnos, ismeretlen, hogy az ügy miképpen ért véget, de minthogy később nem bukkan fel a probléma a fennmaradt okleveles anyagban, feltételezhető, hogy a dolgok végül a despota akarata szerint alakultak.

Ebből a figyelemreméltó eseménysorozatból világosan látható, hogy a despota igyekezett a távoli birtokokat rendben tartani, bevonva az ügykezelésbe a helyi igazgatási szerveket és a helyi jogszokásokat is betartva. István despota ugyancsak gondolt fordított mezővárosai kiváltságaira. Munkács mezővárosnak 1427. május 6-án Nekudimban megerősítette azt az évi vásártartási⁵⁶¹ jogát, amelyet Zsigmond király adott a településnek, és amelyet a despota már előzőleg is megerősített.⁵⁶² Ismeretes, hogy amikor György földesúr 1429-ben megerősítette Debrecen kiváltságait, hivatkozott elődje hasonló intézkedésére.⁵⁶³ Bíraskodási szempontból lehet érdekes György despota Szrebrenicában kiadott 1433. évi oklevele, amelyet a debreceni mezővárosi hatóságokhoz intézett. A despota rendelkezése szerint a debreceni polgároknak ezentúl peres ügyeiket nem a budai városi tanács elé kell felterjeszteniük, hanem a despota tárnokmesteréhez, illetve végső fokon magához a despotához.⁵⁶⁴ György despota idejéből származó adatok szerint a szerb uralkodó földesúrként gondoskodott a jobbágyságról, amikor ezek adóztatása a helyzetből adódóan nehézségekkel járt.⁵⁶⁵ Szintén védelemben részesítették a birtokaikon tevékenykedő kézműveseket. Valamikor 1432-ben – vagy 1442-ben – György despota Németiben kiváltságokat adott a nagybányai szabó céhnek.⁵⁶⁶ Ennél kevesebbet lehet

---

⁵⁵⁷ Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 61.

⁵⁵⁸ Bizonyos, hogy a despota több, a tárnokmesterre tartozó ügyben küldte el, azzal, hogy a hiányzó pénz előkerítése különös fontosságot kapott. Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 62, 63–64.; ZSO VI, 306, 1048–1051. számok.

⁵⁵⁹ Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 62–63.; Gyöngyösi M., *Főúri pénzverési jogosultak a 15. századi Magyarországon*, Századok 150 (2016) 342.

⁵⁶⁰ DL 48 225.; ZsO VI, 306, 1052. szám.

⁵⁶¹ Szent Kozma és Damján naptól a következő 15 napig tartott a vásár a kiváltság szerint.

⁵⁶² Balajthy J., *Munkács*, 170.; Krstić, A.–Isailović, N., *Isprava despota Stefana Lazarevića o godišnjem sajmu u gradu Munkaču*, Inicijal 9 (2021) 209–222.; ZsO XIV, 223, 471. szám; *Šumadija u XV veku*, 177. (a fejezetet Krstić, A. írta).

⁵⁶³ Orosz István szerint Debrecennek szélesebb jogai voltak, mint az átlagos mezővárosoknak. Földesúri mezővárosként György despotával együtt vásárolt birtokrészt Szaloksámson határában. Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 82–83.; Isailović, N.–Fostikov, A., *Povelja gospodina Đurđa Brankovića*, 63–64.; *Debrecen története I*, 350–351.; Orosz I., *Debrecen útja a mezővárostól a szabad király városig*, Debrecen 650 éves. Város történeti tanulmányok, szerk. Bárány A.–Papp K.–Szálkai T., Debrecen 2011, 117, 129. Kristó Gyula kutatásai szerint a despoták telepítették le a szerbeket Debrecen körül. Krsitó Gy., *Nem magyar népek a középkori Magyarországon*, Budapest 2003, 113.

⁵⁶⁴ A szabad bíróválasztást azonban nem korlátozta. Egyebek mellett a jobbágyság Debrecenbe történő költözését is igyekezett biztosítani. Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 95–98.; Orosz I., *Debrecen útja a mezővárostól a szabad király városig*, 118.

⁵⁶⁵ A despota kérése szerint a torbágyi jobbágyságot a király felmentette a kamara haszna fizetése alól az őket ért természeti csapások miatt. Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 83–85.

⁵⁶⁶ Krstić, A.–Isailović, N., *Povelja despota Đurđa Brankovića za ceh krojača u Nađbanji*, Mešovita grada 41 (2020) 7–29.

mondani a despotának a római katolikus alattvalói vallási életével kapcsolatos viszonyáról. Maga a despota pravoszláv maradt élete végéig, de minden bizonnyal toleráns volt mások vallása iránt.⁵⁶⁷ Példaként fel lehet hozni egy 1438. évi adatot, amely György despotát említi egy nagybányai elhanyagolt kápolna ferencesek általi felújítása kapcsán.⁵⁶⁸

Azt követően, hogy megromlott György despota viszonya a Hunyadiakkal, magyarországi tisztségviselői között gyakrabban bukkanak fel szerbek. Ennek az lehet a magyarázata, hogy a despotának megbízható emberekre volt szüksége a Hunyadiak elleni harcokban.⁵⁶⁹ Másrészt azt sem lehet kizárni, hogy az egyre szűkülő despota-ország nemességét egyszerűbben lehetett foglalkoztatni magyarországi birtokokon.⁵⁷⁰ Míg György despota uralkodásának második feléig az egyetlen szerb tisztségviselő, akiről adatokkal rendelkezünk, Munkács várnagya, Rác Miklós volt,⁵⁷¹ addig 1447-ben torontáli alispánként Brajan (*Brayan*) neve tűnik fel.⁵⁷² Ebben a tisztségben utódaiként szerepelnek Desimir (*Dezemir*) és Juga (*Juga*) alispánok, majd pedig Novak (*Noak*).⁵⁷³ Bizonyos idő elteltével a despoták külföldi tisztségviselőinek száma annyira megszorodott, hogy a magyar országgyűlés 1439-es rendelkezése szerint a továbbiakban Magyarországon csak magyarokat lehetett tisztségbetöltésben alkalmazni. György despotát és a Cilleieket a dekrétum külön megnevezi olyan személyekként, akik nagy számban alkalmaznak idegeneket.⁵⁷⁴ Ahogyan a későbbi okiratok tanúsítják, ezt a törvényt nem tartották be a maga teljességében. Világosvár élén 1441-ben István vajda (*Stepan wayvoda*)⁵⁷⁵ szerepel, 1453-ban Vlatko (*Wlathko*) várnagy állt, helyettese pedig Brajša (*Braysla*) alvárnagy volt.⁵⁷⁶

A szerb tisztségviselők mellett kisebb szerb nemesek is megjelennek Magyarországon mint birtokosok. Ilyenek voltak: Radics⁵⁷⁷ čelnik (*Radych chelnik*), Bogdán⁵⁷⁸ protovesztiáriusz (*Bogdan*

---

⁵⁶⁷ A római katolikusok és a pravoszlávok közötti viszonyt bizalmatlanság jellemezte. Spremić, M., *Srpska despotovina između Istoka i Zapada*, Evropa i Srbi, ed. Terzić, S., Beograd 1996, 89.

⁵⁶⁸ Wadding, L., *Annales minorum seu trium ordinum XI*, Romae 1734, 363.

⁵⁶⁹ Krstić, A., *Srpski despoti i vlastela u državnoj strukturi Ugarske*, 33.; Uő., *Familiars of the Serbian despots in and from the territory of Banat*, 106.; Uő., „Which real will you opt for?“, 135.

⁵⁷⁰ Krstić, A., „Which realm will you opt for?“, 135.

⁵⁷¹ György despota uralkodásának első éveiben is ezen a helyen maradt. DF 221 558., DL 12 252.; ZsO XV, 381, 944. szám; Engel P., *Archontológia I*, 370.; Krstić, A.–Isailović, N., *Isprava despota Stefana Lazarevića o godišnjem sajmu u gradu Munkaču*, 210, 3. lábjegyzet; Krstić, A., „Which realm will you opt for?“, 134.

⁵⁷² DL 55 345.; Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 60. (téves datálással); Krstić, A., *Familiars of the Serbian despots in and from the territory of Banat*, 106.; Uő., „Which realm will you opt for?“, 134.

⁵⁷³ DL 55 368., DL 44 588.; Popović, D. J., *Srbi u Vojvodini I*, 74.; Ćirković, S., *Srednji vek (Vojvodina)*, 221.

⁵⁷⁴ Spremić, M., *Despot Đurađ Branković*, 235.

⁵⁷⁵ DL 71 964.; Enegl P., *Archontológia I*, 459.

⁵⁷⁶ Popović az alvárnagyot Brajislavnak vélte. Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 172–174.; Popović J. D., *Istorija Srba u Vojvodini I*, 75.

⁵⁷⁷ Származásáról és családjáról szinte nem maradt fenn adat. Valamikor a XIV. század hetvenes vagy nyolcvanas éveinek elején született. Első adatunk szerint a despota csapatait vezette 1413-ban Musza trónpretendens ellen. Részt vett a raguzaiakkal folytatott tárgyalásokon. Nagycselnikként György despota okiratában szerepel, amellyel az uralkodó megerősíti birtokait. A középkori cselnik titulus (čelnik) tartalma igen széles. Alapvetően különböző feladatokat ellátó emeberek egy csoportjának a vezetőjét jelentette. Bizonyos cselniknek az uralkodói udvarban tartózkodtak, és annak biztonságáról gondoskodtak. Előfordulnak cselniknek mint az egyházi birtokok védelmezői. Ezek a cselniknek bírói hatáskört is gyakoroltak. Egyes jelentősebb várak élén is cselnikek álltak. A cselniknek vezetőjét nagycselniknek nevezték. Az udvaron kívül cselniknek felbukkanak egyházi uradalmakban és püspöki szolgálatban is. A legalacsonyabb rangú cselniknek a méneseket felügyelték. Valamennyire különbözött ezektől a *čelnik riznički*, amely a despota-állam idejében egyes – a despoták pénzügyeit vezető – személyeknek volt a titulusa. Magasabb rangját valamikor akkor kaphatta, amikor György is elnyerte despota méltóságát. Kölpenyhez lehet, hogy a tatai tárgyalások során jutott a magyar királytól. Hivatalának tartalmára nézve valamivel több adattal szolgál az 1435-ben a despota és a velenceiek között kötött békeszerződés. Ebben az okiratban *comes palatinusként* szerepel. Ekkor volt hatalma csúcspontján. Halálának ideje ismeretlen. Egyházat segítő tevékenysége jelentős

prothobystar) – akik Sarud (*Saarud*) és Füzeg (*Fyzygh*) birtokokat tartották kezükön,⁵⁷⁹ Radics pedig szintén Zsigmond királytól még Kölpényt is megkapta⁵⁸⁰ – vagy Anđelović Mihály, aki Ohádot⁵⁸¹ bírta, és talán őt kell érteni ama Mihály vajda alatt is, aki valaha Kezi, Zsély és Sárszó javakat birtokolta.⁵⁸² Egy oklevél Vladislav vajdát is említi, aki Zsély birtokon és máshol is a keveieket vámmal zaklatta, ámbátor megjegyzendő, hogy ennek az iratnak a hitelessége nemrégiben megdőlt, így adatának forrásértéke is kérdéssé vált.⁵⁸³ Ugyan a déli országrészben már a szerb államiság bukása előtt is előfordultak szerb nemesek és birtokosok, számuk azonban 1459 után kétségkívül megnövekedett. Birtokos volt Magyarországon Bosznia királyának testvére, Radivoj is, aki családi kapcsolatokat ápolt Szlavóniában élő rokonságával.⁵⁸⁴ Felesége, Katalin, Velikey Miklós lánya, egy szlavóniai család tagja volt. Ismert egy szerződés, amelyet 1449-ben kötöttek Velikey László fia Miklós és a boszniai királynak, Tamásnak a testvére, Vranduki Radivoj között. A megállapodás értelmében Radivoj és felesége megkapták Velika és Petnja várak és más birtokaik harmadát, a feleség apja, valamint utódai és örökösei pedig Sólomkő (Szokol) feléhez jutottak hozzá.⁵⁸⁵ Köztudott ugyancsak, hogy Radivojnak voltak más birtokai is Magyarországon. Miután Szendrőt átadták az oszmánoknak, a magyar király elegendte Szentléleki Kastellánfy Gáspárnak a zálog kifizetését a Radivojtól szerzett tíz telek után a Pozsega megyei Paka birtokon.⁵⁸⁶

Okleveleink tanúsága szerint a despota-birtokok jelentős, különféle természetű jövedelmeket is maguk után vontak, minthogy nagyszámban fordultak elő rajtuk révek, vámok és más járandóságok. Bertrandon de la Broquière a despota javadalmainak évi pénzbeli hasznát 50 000 forintra becsülte.⁵⁸⁷ Amikor a despota a Hunyadiakkal egyezkedett, a birtokok java részét 155 000 forintért adta zálogba. Ennek során 6 700 forintos évenkénti jövedelmekkel számoltak, amit talán azzal magyarázható, hogy a minimális haszonnal kalkuláltak annak tekintetbe vétele mellett, hogy hosszabb időn keresztül hagyják a

---

volt. Lelki üdvéről gondoskodván emelte a Vračevšnica-kolostort, emellett pénzzel támogatta Vatopedet, és új alapítója volt a Kastamonit-kolostornak. Škrivanić, G., *Vlastelinstvo velikog čelnika Radiča Postupovića*, IČ 20 (1973) 125–137.; Tošić, S. V., *Veliki čelnik Radič*, Zbornik Matice srpske za istoriju 13 (1976) 7–21.; Čelnik, in: *LSSV*, 812–814. (a szócikk Blagojević, M. munkája).

⁵⁷⁸ Származásáról keveset lehet tudni, de lehetséges, hogy születési helye a dél-sumadiai Levač térségben kereshető, ahol is a Kalenić-kolostort építtette. Péter nevű testvéréről és Milica nevű feleségéről van tudomásunk. A forrásokban 1418-tól szerepel cselnikként. Utána protovesztiárius volt, azaz a despota pénzügyeinek kezelője, amely szerepe valamikor 1421-től kezdődött, de bizonyosan még István despota életében, akit a Kalenić-kolostorban le is festettek. Részt vett diplomáciai feladatok ellátásában. Tisztét György despota idejében is viseli. Nikola Rodop 1435-től szerepel ebben a tisztségben, ami azt jelenti, hogy Bogdan eddig lehetett protovesztiárius. Szrebrenicában bányákat birtokolt, és kereskedett a raguzaiakkal. Számos birtokkal rendelkezett szerb területen és Magyarországon is. Halálának időpontja ismeretlen, és ugyan 1442-ben neve szerepel még egy adósösszeírásban, ám bizonyos, hogy akkor már nem volt életben. Ez idő tájt több személy is szerepel ilyen név alatt. *Bogdan*, in: *SBR* 1, 593–594. (a szócikk Ćirković, S. munkája).

⁵⁷⁹ Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 124–127.; Ivić, A., *Istorija Srba u Vojvodini*, 11.; Popović, D. J., *Srbi u Vojvodini* I, 74.

⁵⁸⁰ Škrivanić, G., *Vlastelinstvo velikog čelnika Radiča Postupovića*, 125.

⁵⁸¹ Galád mellett Romániában. Krstić, A., *Prilog biografiji velikog vojvode Mihaila Anđelovića*, 366.

⁵⁸² Pesty F.–Magina, A.–Magina, L., *Diplome privind*, 101–102.; *ISN II*, 325, 329. (a fejezetet Ćirković, S. írta.); Krstić, A., *Prilog biografiji velikog vojvode Mihaila Anđelovića*, 366, 367.

⁵⁸³ Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 85.; Hitelességéről lásd: Tóth N., C., *Ráckeve középkori oklevelei. Diplomataikai vizsgálat*, Budapest 2021, 26–29, 96.

⁵⁸⁴ Pálosfalvi T., *A szentszavai hercegek Magyarországon*, 115.

⁵⁸⁵ Thallóczy L., *Bosnyák és szerb élet- s nemzedékrajzi tanulmányok*, 1–3, 12–13.; Andrić, S., *O obitelji bosanskog protokralja Radivoja Ostojića, (prilog rasvjetljanju bračnih veza poslednjih Kotromanića s plemstvom iz dravsko-savskog međurečja)*, Stjepan Tomašević (1461–1463) – slom srednjovjekovnog Bosanskog Kraljevstva, ed. Birin, A., Sarajevo 2013, 112–114.

⁵⁸⁶ Thallóczy L., *Bosnyák és szerb élet- s nemzedékrajzi tanulmányok*, 36–37.

⁵⁸⁷ Bertrandon de la Broquière, *Putovanje preko mora*, 133.

birtokokat a Hunyadiak kezén. Különösen gazdagok voltak a despoták szatmári javai, amelyekhez hozzákapcsolódtak a bányászat és a szatmári kamara működésének jövedelmei. Kevés közvetlen adat maradt ugyan fenn erre nézve a despoták idejéből, bizonyos ismereteket azért mégis fel lehet lelteni az okleveles anyagban. Például István despota az ottani vámokat, illetve más jövedelemeknek a kezelését raguzai kereskedőknek zálogosította el. E tekintetben név szerint ismert a Babalio családból származó Vukša Mišetić,⁵⁸⁸ továbbá annak testvérei, Vlahuša⁵⁸⁹ és Savko, valamint unokatestvéreik (*sestričići*) Vlahuša és Andruško működése.⁵⁹⁰ Rajtuk kívül tudunk más vámszedőkről és kamarabérlőkről is. Nyugatról is érkeztek ilyenek Ivanišević megállapítása szerint, nevezetesen a pénzverők, Firenzei Kristóf és Antal (*Chirstophorus, Antonius de Florentia*).⁵⁹¹ Egy feljegyzett figyelmeztető mozzanat szerint Wasserbauch Miklós⁵⁹² és Kammermeister János nevű személyek ugyancsak a szatmári kamara működéséhez köthetők. Mivel bonyodalmas esetük némi fényt vet a szatmári kamara igazgatására a despoták idejéből, azért érdemes a maga részletességében felidézni azt.

Wasserbauch Miklós Buda város bírósága előtt 1433. január 12-én panaszt emelt a királyi kamara felügyelőjeként (*solicitor*) Gölnicben és Szomolnokbányán működő Kammermeister János ellenében azzal az indokkal, hogy az alperes jelentős károkat okozott neki, amíg az a nagybányai kamarát igazgatta. Ebben az ügyben a felperes felmutatta György despota levelét⁵⁹³, mivel maga a szerb uralkodó is bekapcsolódott a vitás esetbe. A szóban forgó levelet Borbála királynéhez intézte 1432. augusztus 20-án,⁵⁹⁴ arról tudósítván őt benne, hogy amikor Wasserbauch hozzá látogatott 1431 szeptemberében elszámolandó addigi tevékenységéről a kamarában, ő a kamarást elfogatta, mivel több mint 10 000 forinttal adós maradt vele szemben. György despota elküldte Nagybányára emberét, a raguzai (*de Ragusio*) Czansick András,⁵⁹⁵ hogy vegye át a kamarát, és hajtsa be az adósságot Kammermeister Jánostól. Ennek megtörténte helyett a kamarás (Kammermeister) éjszaka titokban

---

⁵⁸⁸ Babalio (Bobaljević) Mihály fia Vuk a despota több vámjának bérlőjeként is felbukkan a forrásokban. 1405-ben Milica fejedelemasszony és István despota okirata szerint Vuk (Vukša) tartotta bérben a rudniki és a Duna melletti (*pobreške*) vámokat – a mai napig kérdéses, hogy ezek pontosan hol találhatóak; vannak vélemények, miszerint szóba jöhet Lászlóvár, Pozsaszin és Dombó vagy annak környéke –, és minden tartozását megfizette. Nándorfehérvárott 1409-től mutatkozik tevékenynek. Ismert személynek számított a városban, olyannyira, hogy a raguzai városvezetők a neki címzett leveleit – amelyekben kormányzat döntés révén alkalmanként konzuli vagy bírói megbízásokról értesítették – csak nevével címezték mellőzve apja nevét. 1428-ban Raguzza Zsigmond királyhoz küldött követségének tagja volt. A raguzai kolónia első személyei közé tartozott. Nándorfehérváron időzött 1433-ig. Végrendeletét Raguzában íratta meg 1434 augusztusában, nem sokkal később elhunyt. Egyik fia, Mihály is Nándorfehérváron időzött, ahol konzulnak is kinevezték. Jireček, K., *Spomenici srpski*, Beograd 1892 [reprint: 2007.], 50.; Radonić, J., *Dubrovačka akta i povelje I/1*, Beograd 1934, 289.; a teljes családfát ld. Kalić, J., *Carinici despota Stefana Lazarevića u Ugarskoj*, Zbornik Filozofskog fakulteta u Beogradu 13 (1976) 1, 74–75, 78–79.

⁵⁸⁹ Vlahuša vagy Vlaho Vukša testvére volt. Hosszabb időt töltött Nagybányán. A városban volt háza, szőleje, és a helyi Szent István templomnak is adakozott. Vele élt itt fia, Tomko, aki a városban halt meg, és ott is temették el. Vlaho végrendekezett 1429 októberében, ám később 1430 augusztusában módosította testamentumát. Végző akarata szerint Nagybányán kellett őt eltemetni a fia mellé. Halálának pontos ideje ismeretlen, de Magyarországon halt meg 1432-ben. Kalić, J., *Carinici despota Stefana*, 74, 81–82.

⁵⁹⁰ Pucić, M., *Spomenici srpski* II, 82.; Stojanović, Lj., *Stare srpske povelje i pisma I/1*, 232–233.; Kalić, J., *Carinici despota Stefana*, 71.

⁵⁹¹ Ivanišević, V., *Novac despota Đurđa Brankovića*, 423.

⁵⁹² Ivanišević, V., *Novac despota Đurđa Brankovića*, 423.

⁵⁹³ Érdekes, hogy a budai bíróságon a despotát *Georgius Maroff dictus* formában jegyezték fel, anyja nevével tüntetve fel őt, akit Márának hívtak. Kumorovitz L. B., *Budapest történetének okleveles emlékei. Harmadik kötet (1382–1439)*, Budapest 1987, 186, 1037. szám.

⁵⁹⁴ Az okiratok kiadása: Krstić, A., *Pismo despota Đurđa Brankovića kraljici Barbari i ugarskim staležima i drugi akti povod spora oko zakupa komore u Nađbanji (1431–1433)*, Inicijal 10 (2022) 169–190.

⁵⁹⁵ Krstić szerint Czansick András lehetett Babalio (Bobaljević) András. Krstić, A., *Despot Đurađ Vuković i zakup komore u Nađbanji*, 249–250.

elszökött, magával víve a kamara arany és ezüstkészleteit a pénzzel együtt. A szerb uralkodó ezért arra kérte a királynőt, a bárókat és a többi magyar nemest, hogy ha váraikban, városaikban, falvaikban vagy birtokaikon felbukkana Kammermeister, tartsák fel őt, és kobozzák el tőle magával vitt javait.⁵⁹⁶ Wasserbauch felhozta még azt is, hogy Kammermeister kész volt átadni a kamarát a despota familiárisának, ám a követelt pénzt nem tudta átadni, mivel az hiányzott. *Czansick* a kamarát ilyen feltételek alatt nem akarta átvenni, inkább visszafordult volna a despotához. Wasserbauch állítása szerint Kammermeister egy nap haladékot kért, majd kihasználta az alkalmat, amikor a familiárisok részegek voltak, és éjszaka elszökött a kamara, valamint bérlőtársa értékeivel, amelyek 10 000 forintnál is nagyobb összegre rúgtak. Minderre Kammermeister tiltakozott, elismerve, hogy Wasserbauchot a despota tényleg feltartotta magánál, és azt sem tagadta, hogy nem tudta kifizetni a kért összeget, mivel nem volt tisztában vele, hogy Wasserbauch félre tette-e ezt a pénzt (ha igen, neki nem adott kulcsot hozzá), ám a kamarát a despota embere nem akarta átvenni, amiért további három hétig tartotta azt kezén az alperes. Mivel a dolgot nem tudta elrendezni, Kammermeister a nagybányai hatóságokhoz fordult panasszal. Minderre a budai bíróság úgy határozott, hogy a következő időpontban, 1433. február 23-án a felek jelentkezzenek a nagybányai hatóságok jelentésével. Eme jelntés szerint 1431. szeptember 29-én megjelent előttük *Czansick* András a despota levelével, amely szerint Kammermeister, a kamara igazgatója, köteles a despota emberének átengedni a kamarát annak minden hasznával és a pénzzel együtt. Mivel Kammermeister nem tudta felmutatni a tőle követelt összeget, *Czansick* nem fogadta el a kamarát, és vissza akart fordulni a despotához. Erre Kammermeister tiltakozott, hogy ő nem akarja tovább őrizni a kamarát, és még azon az éjszakán elhagyta azt a városi vezetés tudtával. A városi előljárásság azt is kinyilvánította, hogy nem tudnak semmit a Kammermeister elleni vádakról.⁵⁹⁷ Mivel a felperesnek nem sikerült igazolnia vádjait, a bíróság elmarasztalta őt azzal, hogy a következő tárgyalás során köteles kijelenteni, miszerint állításai Kammermeister ellen koholmányok, továbbá pedig amennyiben elmulasztaná a megjelenést, 10 márka büntetést tartozzon megfizetni.⁵⁹⁸ Az eset felelevenítése nyomán annyit lehet még az esethez hozzáfűzni, hogy a kamara bérleti díja ebben az időben évi 10 000 forint, vagy esetleg több is lehetett.⁵⁹⁹

Ismereteink szerint a despoták magatartásukban nem különböztek a magyar nemesi társadalom más tagjaitól. Pereskedtek szomszédaikkal vagy más nemesekkel, és hatalmaskodások miatt peres ügyek alpereseiként is előfordultak. István despota idejéből a forrásanyag kevés erőszakos esetről számol be. Leginkább a Bátmonostoriakkal voltak összetűzésesei a despota arnati és apáti tisztségviselőinek, akik 1417 nyarán a Bodrog megyei Asszonyfalva és Valfer birtokot dúlták, elfoglalták Halásztelek földet és Verestér erdőt, továbbá két halastavat is elpusztítottak Bahiszer birtokon.⁶⁰⁰ György despota már sokkal több hasonló ügyben jelenik meg akár felperesként, akár alperesként. Például 1428-ban Kállói Lökös Miklóssal került peres ügyben szembe.⁶⁰¹ Hasonlóképpen e szembenállással összefüggésben 1431. február 23-án a nádor megparancsolta Kállóinak, hogy a despota debreceni híve, Tamás és az ottani

---

⁵⁹⁶ Kumorovitz L. B., *Budapest történetének okleveles emlékei*, 186, 1037. szám; Krstić, A., *Despot Đurađ Vuković i zakup komore u Nađbanji*, 244.

⁵⁹⁷ Kumorovitz L. B., *Budapest történetének okleveles emlékei*, 184–185, 1035. szám; Krstić, A., *Despot Đurađ Vuković i zakup komore u Nađbanji*, 245.

⁵⁹⁸ Kumorovitz L. B., *Budapest történetének okleveles emlékei*, 188, 1037. szám; Krstić, A., *Despot Đurađ Vuković i zakup komore u Nađbanji*, 245.

⁵⁹⁹ Krstić, A., *Despot Đurađ Vuković i zakup komore u Nađbanji*, 247.; Gyöngyössi M., *Magyar pénztörténet (1000–1526)*, Magyar középkori gazdaság –és pénztörténet, szerk.: Gyöngyösi M., Budapest 2006, 266.

⁶⁰⁰ Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 60, 61.

⁶⁰¹ Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 77.

alattvalók rovására okozott károkat tegye jóvá.⁶⁰² György despota munkácsi várnagya, Rác Miklós 1430-ban alperesként jelenik meg, mivel elvette Zeen-i István fia Imre és István Derzen birtokon fekvő erdőjüket.⁶⁰³ Később 1433 nyarán megidéztek a Kusalyi Jakcsokat és Langader Márton a Bereg határában fekvő völgyben történt építkezés miatt, amely területet előzőleg a király a despotának adományozta.⁶⁰⁴

4. 5. A szerb despoták szereplése Magyarországon

Jelentős birtokaival a szerb despoták kimagasló helyet élveztek a Magyar Királyság területén. Magnificus megnevezéssel illették őket, és vörös viaszt használtak pecsétjeik lenyomatában. A déli ütköző állam uralkodója a bárók sorába emelkedett, és mint ilyen részt vett a lovagi tornákon, tárgyalásokon és országgyűléseken. Adataink szerint István despota részt vett a magyar és lengyel király találkozásánál 1412-ben Budán.⁶⁰⁵ Nagyszabású ünnepekre került sor ekkor, mivel Zsigmond király és Ulászló lengyel király mellett jelen voltak Tvrtko király (*Der Künig von Bossen*), a szerb despota (*Der disspot, herr in Sirfey*)⁶⁰⁶, akit a királyok után jegyeztek fel a jelenlevők listájában, Hrvoje Vukčić spalatói herceg (*ain herczog von Spalet*), Sandalj Hranić vajda (*der Czandal*), egy név szerint meg nem nevezett gróf Boszniából (*ain Graf von Bossen*), továbbá egy püspök Szerbiából (*ain Bischof aus Syrfey*).⁶⁰⁷ A szerb despota Zsigmond király hűbéreseként, valamint a Sárkányrend tagjaként vett részt a találkozón. Lehetséges, hogy a despota komoly kísérettel jött el, mivel a résztvevők listáján a neve mellett egy olyan jegyzet áll, amely azt is jelentheti, hogy 2 000 lóval érkezett (*II^M pferd*).⁶⁰⁸ A despota szereplésének az uralkodók gyűlésén Bölcs Konstantin is nagy jelentőséget tulajdonít. Szavai szerint, amikor Budán részt vett a nyugati királyok és urak gyűlésén a despota közöttük a *legfényesebb volt, mint hold a csillagok között*.⁶⁰⁹ Azt is tudni vélte, hogy a despota lovagja nyerte meg a lovagi tornát.⁶¹⁰ Valószínűsíthető, hogy amikor 1422-ben a magyar udvarban járt a despota, elsősorban a Velencével való viszonyáról tanácskozhatott.⁶¹¹ A raguzaiak ez időben a despotától kaptak híreket magyar, szlavón és oszmán ügyekről.⁶¹²

Mint hűbéres, a szerb uralkodó – ahogyan magyar segédcsapatokra támaszkodhatott – maga is katonáival támogatta Zsigmond királyt a huszitákkal vívott harcokban. Pontosan nem lehet tudni, hogy

---

⁶⁰² Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 89.

⁶⁰³ DL 12 252.

⁶⁰⁴ Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 93–95.

⁶⁰⁵ Purković, M., *Knez i despot Stefan Lazarević*, 101.; ISN II, 87. (a fejezet Kalić, J. munkája); Kalić, J., *Srbi u poznom srednjem veku*, 115.

⁶⁰⁶ Fejérenél a leírásban *Dispot der Serwoy*, akiről azt véli, hogy Hervoy. Fejér, G., *Codex diplomaticus X/5*, 246–248.

⁶⁰⁷ DL 39 277.; *ZsO* III, 527, 2224. szám.

⁶⁰⁸ DL 39 277.; Ortvy T.–Pesty F., *Oklevelek Temesvármegye és Temesvárváros történetéhez* I, 471–472.; *ZsO* III, 527, 2224. szám; A Boszniából származók szerepléséről lásd: Filipović, O. E., *Viteške svečanosti u Budimu 1412. godine i učešće bosanskih predstavnika*, Spomenica akademika Marka Šunjića (1927–1998), ed. Lovrenović, D., Sarajevo 2010, 285–307.; Útközben a két király a despota birtokain pihent és vadászott (Debrecen, Böszörmény, Bagata). *Eberhard Windecke emlékirata*, 78. (tévesen 1416-ba helyezte az eseményt); Tóth N., C., *Zsigmond magyar és II. Ulászló lengyel király személyes találkozási a lublói béke után (1412–1424)*, *Történelmi Szemle* 56 (2014) 3, 345.

⁶⁰⁹ Konstantin Filozof, *Žitije despota Stefana Lazarević*, 118.

⁶¹⁰ Más források ezt nem támasztják alá. Konstantin Filozof, *Žitije despota Stefana Lazarević*, 119.

⁶¹¹ Stanojević, S., *Borbe za nasledstvo Baošino (1421–1426. god.)*, Sr. Karlovci 1927, 37.; Purković, M., *Knez i despots Stefan Lazarević*, 122.

⁶¹² Stanojević, S., *Biographie Stefan Lazarević's*, 465.

milyen nagyságúak is lehettek az elküldött segédc csapatok, az azonban biztosnak látszik, hogy a magyar király nem látta túl sok hasznukat. Ellentétben Bölcs Konstantin méltató megjegyzésével, miszerint visszaverték a huszitákat, és már pusztá megjelenésükkel megfélemlítették őket, a despota engedetlen csapatai 1422 nyarán fellázadtak, és az irányítás alól kicsúszva a környező területet kezdék el dúlni.⁶¹³

Amikor 1423-ban Zsigmond király Késmárkon találkozott Ulászló királlyal, a magyar uralkodót István despota is követte. A szerződésben, amely a királyok közötti békét a továbbiakban is fenntartja, és szövetségi viszonyt teremt, a méltóságnévsor felsorolásában az egyháznagyok után a szerb despota az első helyen szerepel.⁶¹⁴ A hűbéresi köteléken felül azért is szükség lehetett a despota jelenlétére, mert a huszitákkal hadakozó szerb segédc csapatok 1422-ben nyarán jelentkező már említett engedetlensége – amelynek során a zendülők elfogták és megölték a helyi lakosokat, majd pedig Lengyelországba akartak menni – komoly gondokat okozott, és a helyzet rendezése ugyancsak igényelhetette a szerb uralkodó részvételét abban.⁶¹⁵ Windecke is megemlékezik a despota jelenlétéről a tárgyalásokon. A szerző a despotát Benedeknek nevezve az elsők között említi a részvevők sorában.⁶¹⁶ István despota életrajzírója a szerb főúr részvételét a magyar ügyekben ugyancsak fontosnak vélte megemlíteni, megjegyezve, hogy a despota Zsigmond király konstanzi látogatása előtt is részt vett a magyar országgyűlésen, visszatérte után pedig minden évben megjelent *a nyugati gyűlésben*.⁶¹⁷

István despota alkalmanként tárgyalások résztvevőjeként tűnik elénk. Így történt ez például 1413-ban, amikor Bácsón fordult meg azzal a szándékkal, hogy a magyar főurakkal találkozzon.⁶¹⁸ Ugyan ismeretlen, hogy miről tárgyaltak, erős feltételezésünk szerint az oszmánellenes politika lehetett a megbeszélések középpontjában. Közvetítő szerepük az oszmánok irányában fontos mozzanata volt a despoták külpolitikájának. Adataink vannak arról, miszerint a Lasvában 1415 nyarán elszenvedett kudarcot követően 1416-ban István despota a fogságba esett magyar főurak⁶¹⁹ kiszabadításában vállalt részt. Akkor a szerb uralkodóhoz Cseh Pétert küldték el, ki utóbbi azzal az üzenettel tért vissza, hogy az oszmánok 65 000 forint váltságdíjat követelnek. Az összegyűjtött pénzt a magyar urak Futakon tartoznak átadni a despota, illetve az oszmánok megbízottjának, amikor azok odavezetik a fogva tartott magyar főnemeseket.⁶²⁰ Oszmánügyben járt István despota Magyarországon 1424-ben is, amikor Zsigmond király vendégül látta VIII. János (1425–1448) bizánci császárt, aki országának megmentése érdekében járta Nyugat-Európa udvarait.⁶²¹ Birodalma, amely szinte már nem is létezett, folyamatos oszmán nyomás alatt állt, hasonlóan mint István despota országa.⁶²² Ezért a szerb hatalmasság részvétele

---

⁶¹³ Konstantin Filozof, *Žitije despota Stefana Lazarević*, 120.; Rokai, P., *Ratnici despota Stefana Lazarevića u Slovačkoj, prema svedočanstvu Spiške hronike*, 11.

⁶¹⁴ Fejér, G., *Codex diplomaticus X/6*, 533–537.; *ZsO X*, 161, 329. szám; Purković, M., *Knez i despot Stefan Lazarević*, 124.; Tóth N., C., *Zsigmond magyar és II. Ulászló lengyel király*, 351.

⁶¹⁵ Rokai P., *Ratnici despota Stefana Lazarevića u Slovačkoj, prema svedočanstvu Spiške hronike*, 11.

⁶¹⁶ Eberhart Windeckes *Denkwürdigkeiten*, 153.; Eberhard Windecke emlékirata, 122.

⁶¹⁷ Konstantin Filozof, *Žitije despota Stefana Lazarević*, 118.

⁶¹⁸ Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 57.

⁶¹⁹ A forrásokban név szerint a következők szerepelnek: Maróthi János, Márton bán, Haraphi János és Zepesi Henricus fia Péter. *ZsO V*, 599–600, 2255. szám; Ćirković, S., *O jednom posredovanju despota Stefana između Ugarske i Turske*, Istraživanja 16 (2005) 230.

⁶²⁰ *ZsO V*, 599–600, 2255. szám. Az eseményt megemlíti Bölcs Konstantin is különösen Maróthi János és Péter személyének adva nagyobb hangsúlyt. Konstantin Filozof, *Žitije despota Stefana Lazarević*, 119.; Ćirković, S., *O jednom posredovanju despota Stefana*, 229–240.

⁶²¹ Kalić, J., *Despot Stefan i Turci*, 13.; Uő., *Despot Stefan i Vizantije*, 35.; Uő., *Srbi u poznom srednjem veku*, 131.

⁶²² Ostrogorski, G., *Istorija Vizantije*, 518–519.; Đurić, I., *Sumrak Vizantije. Vreme Jovana VIII Paleologa (1392–1448)*, Beograd 2007, 224–225.

egy oszmánellenes tanácskozáson nem meglepő, és annál kevésbé sem az, ha ugyancsak tekintetbe vesszük azt a mozzanatot is, hogy érdekeltség fűzte az oszmán-magyar viszony háborítatlanságának megőrzéséhez. A szerb uralkodót, Windecke szavai szerint, ünnepélyesen fogadták amikor Budán megjelent, és huszonhat szerbvel hozatott ajándékokat, amelyek szinte kizárólag török kézművestermékek voltak.⁶²³ Bár nem kapott külön hangsúlyt, mégis szinte bizonyos, hogy ugyancsak török portékák voltak azok az ajándékok is, amelyeket István az ausztriai Albert hercegnek adott át.⁶²⁴ Egy német nyelvű jelentés szintén megemlékezik arról, hogy *da weren bi ime der keiser von Kriechen, der dispot von Serefy...*⁶²⁵ István despota részt vett a VIII. Jánossal folytatott tárgyalásokban is. Távozásakor pedig a magyar király aranykelyhekkkel, bársonyvégekkel, ötszáz forinttal, posztóval és négy lóval ajándékozta meg a despotát.⁶²⁶

4.6. A Tatai szerződés

A következő évek során tovább erősödtek a két fél kapcsolatai, már csak azért is, mert István despota, utóda nem lévén, igyekezett megoldani a trónöröklés problémáját. Mivel nagy valószínűséggel 1425-ben a rudniki Osztovicában elfogadtatta Györgyöt örökösének, utána csak a magyar király beleegyezését kellett megszereznie.⁶²⁷ Minden bizonnyal már 1425-ben is tárgyalt erről Magyarországon, amivel azután kiváltotta a szultán rosszallását és személyére irányuló haragját,⁶²⁸ de a végső megállapodást ezzel együtt is 1426-ben sikerült elérnie.⁶²⁹ A történetírás az eddigiekben különböző módon tekintett az úgynevezett tatai szerződésre. Általában elfogadott az a felfogás a történészek között, hogy György uraság eme szerződés értelmében örökölte nagybátyja magyarországi birtokait, de továbbra is bizonytalanság övezi a fennmaradt szerződés tartalmát hitelességét. Szövegünk tanúsága szerint fiúutód nélküli halála esetén a despota kötelezte magát Nándorfehérvár, Galambóc, Macsó, továbbá a Drinától nyugatra található várak – a Hrvoje vajda által emelt Brodar⁶³⁰, Sused⁶³¹ és Sokol⁶³² –, valamint a Valjevo vidékén elterülő Detošföldre birtok,⁶³³ nemkülönben néhány ismeretlen nemes kisebb javadalmainak visszaadására a magyar király hatalmába. György mint István utóda hasonló feltételeket vállalt, mint nagybátyja, illetve részt kellett vállalnia az elődje által betöltött

---

⁶²³ A tárgyalások részben Tatán történtek. *Eberhart Windeckes Denkwürdigkeiten*, 177.; *Eberhard Windecke emlékirata*, 138, 140, 142.

⁶²⁴ *Eberhard Windecke emlékirata*, 142.

⁶²⁵ *Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Sigismund VIII.*, zweite Abteilung 1421–1426, hsg.: Kerler, D., Gotha 1883, 373.

⁶²⁶ A despota Budáról adott parancsot magyarországi tisztségviselőinek is, amely rendelkezése ez év júniusában kelt. *Eberhard Windecke emlékirata*, 145.; Krstić, A., *Pismo despota Stefana Lazarevića svojimugarskim službenicima*, 137–138.

⁶²⁷ Rinaldo Degli Albizzi is említi *il Dispoto di Rascia* személyét 1426. május 10-én azzal, hogy az Velence érdekei elleni lépésre igyekezett rábírnival a királyt. *Commissioni di Rinaldi Degli Albizzi il Comune de Firenze II*, Firenze 1869, 586.; Konstantin Filozof, *Žitije despota Stefana Lazarević*, 122.

⁶²⁸ Konstantin Filozof, *Žitije despota Stefana Lazarević*, 122.; *ISN II*, 212. (a fejezet Kalić, J. munkája).

⁶²⁹ *ZsO XIII*, 215, 533. szám.

⁶³⁰ Brodar várát Ozorában a Poljana térségben kell keresni, talán átkelő mellett a Spreča, Jala vagy Lješnica folyóvizek valamelyikénél. *Brodar*, in: *Leksikon gradova i trgova*, 58. (a szócikket Mrgić, J. írta).

⁶³¹ Helye ismeretlen. *Sused*, in: *Leksikon gradova i trgova*, 292.

⁶³² Talán Krešića gradina Gornje Par Selo felett Tuzla közelében. *Sokol*, in: *Leksikon gradova i trgova*, 274–275. (a szócikket Mrgić, J. írta).

⁶³³ Fejér, G., *Codex Diplomaticus X/6*, 809–813.; Radonić, J., *Sporazum u Tati*, 123.; Jireček, K., *Istorija Srba I*, 350–351.; *ISN II*, 215. (a fejezet Kalić, J. munkája). Detoš várát (Bela Stena, Debrečen, Nepričava) és javadalmait 1392-ben Zsigmond királytól Garai Miklós kapta meg, amelyeket később elcserélt. Detoš birtokáról lásd bővebben: Tomović, G., *Posed srpskog vlastelina Detoša u XIV veku*, *IC 58* (2009) 93–108.

honvédelemi feladatok teljesítésében, jelen kellett lennie az országgyűléseken, és köteles volt látogatni a király udvarát. Bizonyos, hogy a szerb-magyar kapcsolatok jövőjét és István despota utódlását szerződés szavatolta, és főleg annak ismeretében kell ezt valószínűsíteni, hogy a despota gondoskodni igyekezett trónjának betöltéséről, ugyanakkor kétségtelen tény, hogy az erről készült okmány szövegének eredeti példánya nem maradt ránk. Mivel György, az utód nem élvezett olyan elismerést és bizalmat Magyarországon, mint nagybátyja, ezért egyáltalán nem zárható ki, hogy a kulcsfontosságú Nándorfehérvárt és Galambócot a király valóban visszakövetelte. Jovan Radonić tüzetesen foglalkozott a kérdéssel, és felhívta a figyelmet a ránk maradt szöveg kétséges helyeire. Eredményei alapján elfogadható a felvetés, miszerint a ránk maradt szövegen átdolgozásokat eszközöltek, amelyek leginkább a Macsórol szóló részben érhetők tetten.⁶³⁴ A szövegkiegészítéseket Kaspar Schilkhez köti, aki uralkodójának érdekében a szöveget ilyen értelemben egészítette ki.⁶³⁵ Véleménye szerint az, aki átírta a szerződés szövegét, beleillesztette abba Zsigmond király Garai Miklósnak 1392. március 10-én kiadott oklevelét.⁶³⁶ Radonić azt is a szerződés hitelessége ellen hozta fel, hogy az okiratban nincs adat a despoták magyarországi birtokairól. Végül azt a felfogást vélte helyesnek, amely szerint István nem kötelezte magát területek átadására.⁶³⁷ Ebben a kérdésben a későbbi történések ismerete is kevés támpontot kínál. Mivel Nándorfehérvárt a despota átadta majd egy hónappal korábban annál, mint ahogyan eddig gondoltuk,⁶³⁸ Galambócot pedig annak vajdája, Jeremija átadta az oszmánoknak⁶³⁹ – már Nándorfehérvár uralomváltása után –, ugyanakkor Macsó változatlanul szerb kézen maradt, így nem lehet sokat mondani a megegyezés tényleges és pontos tartalmáról.⁶⁴⁰ A despota életrajzírója nem tesz említést a szerződésről.⁶⁴¹ Ugyan elvethető Thuróczy és a bizánci források némelyikének tudósítása, miszerint a despota birtokait Nándorfehérvár átadása fejében kapta, e kútfők adatai mindenesetre arra

---

⁶³⁴ Radonić, J., *Sporazum u Tati*, 187.; *ISN* II, 215. (a fejezetet Kalić, J. írta); Pálosfalvi T., *Nikápolytól Mohácsig*, 61.

⁶³⁵ Radonić, J., *Sporazum u Tati*, 204–205.

⁶³⁶ Ebben a nádor elcserélte *terram suam Dettosfelde...simul cum castris suis Belaztena, Neprichow et Debrechen nuncupatis necnon districtibus Kalabar, Lygh, Toplica, Pepelouch, Neprichou, Kalizar, Tomla, Ragys, Jezuyk, Debrechen, Abnya et Ubmelleke* birtokait a Vas megyei két Kőszegért és a Veszprém megyei Csesznekért. DL 7769.; Radonić, J., *Sporazum u Tati*, 187.

⁶³⁷ Radonić, J., *Sporazum u Tati*, 192.

⁶³⁸ Ez valamennyire megkérdőjelezi az átadás körüli nehézségeket, amelyekkel a történetírás számolt. Természetesen nem zárható ki, hogy György igyekezett más elképzelésekkel is előállni, de ellenállás nem lehetett. Blagojević arra figyelmeztetett, hogy István despota aligha akarta átadni a várost, amelyet halála előtt is még mindig építtetett. Szerinte György sem akarta átengedni azt. Feltételezése szerint a szerb vezetés igyekezett elhalasztani az átadás pillanatát. Krstić újabb eredményei viszont ezt megkérdőjelezi. Annyi bizonyos, hogy a város szerb lakossága nehezen élte meg a település átadását. Konstantin Filozof, *Žitije despota Stefana Lazarevića*, 127.; Radonić, J., *Sporazum u Tati*, 192.; Blagojević, M., *O predaji Beograda kralju Žigmundu 1427. godine*, *Zbornik Matice srpske za istoriju* 82 (2010) 7–22.; Krstić, A., *Kralj Žigmund u Borči*, 123, 124.

⁶³⁹ Dlugos szerint Galambóc vajdája nem akarta átadni a várat a magyar királynak, mivel azt állította, hogy István despotától zálog címén bírtokolta 12 000 arany ellenében. A magyar király a vajda állítását nem fogadta el. Minden győzködés ellenére Jeremija küldöttség útján felajánlotta a várat a szultánnak, abban az időben, amikor a despota a békéről tárgyalt az oszmán uralkodóval. Galambóc vajdája ezzel nehezítette a szerb uralkodó helyzetét. György despotának javasolták, hogy fogja el Jeremiját, de ő erről hallani sem akart. Inkább Jeremija jobb belátásra térítésével próbálkozott. A vajda viszont, miközben őt ura engedékenységre igyekezett hajlítani, kezét emelt a despotára. Mindazonáltal az oszmán katonáknak sikerült a várat megszerezniük. Jeremija eme tettét mint elpártolást a szerb évkönyvek is feljegyezték, idejét Brancsó pusztításával összefüggésben november vagy december elejében jelölve ki. Stojanović, Lj., *Stari srpski rodoslovi i letopisi*, 228–229.; Ćirković, S., *Golubac u srednjem veku*, Požarevac 1968, 13–14.

⁶⁴⁰ *Mačva*, in: *Leksikon gradova i trgova*, 177–179. (a szócikket Krstić, A. írta). A szerb-magyar küzdelmekről Macsóért lásd bővebben: Božanić, S., *Prilog proučavanju problema srpsko-ugarske granice početkom XIV veka*, *Srpsko-mađarski odnosi kroz istoriju*, ed. Györe, Z., Novi Sad 2007, 51–63.

⁶⁴¹ Konstantin Filozof, *Žitije despota Stefana Lazarevića*, 122, 127.

utalnak, hogy a despota békésen adta át a várost és a várat.⁶⁴² Dukasz szerint ezt azért tette, mert félt, hogy ha az oszmánok megkaparintják ezt az erődöt, akkor veszélybe kerül Magyarország az ottani despota-birtokokkal együtt.⁶⁴³ Sándor litván vajda arról beszámol ugyan, hogy Zsigmond király bizonyos várakat megszerzett, de semmi többet nem árul el ennél.⁶⁴⁴ Véleményünk a jelenleg ismert adatok alapján, hogy a despota szerződésben rögzítette a magyar királlyal történt megállapodást. Az sem zárható ki, hogy a legjelentősebb határmenti várak átadását is vállalta. Azt a vélekedést azonban semmiképpen sem lehet elvetni, hogy a ma rendelkezésünkre álló szöveget későbbi interpolációk torzítják. A kérdés tisztázásához esetleg jelenleg kallódó források hozhatnak további adatokat. Ugyan a tatai szerződés kérdése még sok vonatkozásban lezáratlan, annyiban megvalósult István despota trónöröklési elképzelése, hogy Györgyöt elfogadták utódként a magyar oldalon. Zsigmond király elismerte György uraságot István örökösének, átengedve neki – legalábbis legnagyobb részt – a despota-birtokokat.⁶⁴⁵

György despota mint István utódja, hasonlóan hivatalos volt országgyűlésekre, és aktívan részt vett a különféle tanácskozásokban is. Elődje közvetítői szerepét az oszmánok felé szintúgy megörökölte, amiről tanúbizonyságot tesz aktivitása 1428-ban az oszmán–magyar fegyverszünet kapcsán.⁶⁴⁶ Résztvétele a közügyek intézésében még inkább szükséges lett, miután Zsigmond király 1432-1433-as honvédelmi tervezete alapján részese lett Magyarország védelmének.⁶⁴⁷ Ezen tervezet szerint a szerb despotának az oszmánok ellen kellett volna vonulnia Ozora felé 8 000 lovassal, ami azt jelentette, hogy csapata számban nagyobb volt, mint a király dandárja.⁶⁴⁸ Elkötelezettségére a magyar király joggal számíthatott, mivel a szerb despota-államnak ugyanúgy érdekében állt a terület megvédése. György despota 1435-ben Pozsonyban is időzött, ahol részt vett a márciusi országgyűlésen, amely megtárgyalta a király honvédelmi tervezetét.⁶⁴⁹ Az sincs kizárva, hogy a despota ebben az évben Bécsben volt Zsigmond király mellett, amikor ott vendégeskedett II. Tvrtko király is.⁶⁵⁰ György despota Magyarországon keresett segítséget, amikor 1439 nyarán az oszmán ostrom Szendrőt szorongatta.

⁶⁴² Thuróczy J., *A magyarok krónikája*, 357.; *A XIV–XVI. századi magyar történelem bizánci forrásai*, 219.

⁶⁴³ *A XIV–XVI. századi magyar történelem bizánci forrásai*, 348.

⁶⁴⁴ *ZsO XV*, 380, 942. szám.

⁶⁴⁵ Hangot kaptak kétségek annak az okiratnak a hitelessége kapcsán is, amely leírja, hogy Zsigmond király miként tette meg Györgyöt despotává. Radonić elvetette az irat hitelességét, Krstić viszont arra figyelmeztett, hogy a leírtak nincsenek ellentétben a kor szokásaival. Arról viszont fennmaradtak adatok, hogy a despotát 1428 elején ellentmondás nélkül beiktatták Bereg és Zemplén megyei javakba. Emellett arról is tudunk, hogy élvezte a király támogatását az oszmánok ellen. *ZsO XIV*, 424, 1082. szám.; *ZsO XV*, 152–154, 163, 298., 334. szám.; Radonić, J., *Ugovor u Tati*, 207–208.; Krstić, A., *Kralj Žigmund u Borči*, 120, 121.; Bubalo, Đ., *Posedi srpskih despota*, 230.

⁶⁴⁶ Különösen kényesek lehettek az 1428-ban zajló tárgyalások, amelyekről a király tájékoztatta a Német lovagrendet is. Ezekről a firenzei követ is hagyott adatokat levelezésében. *ZsO XV*, 288, 700. szám.; 340, 823. szám.; 347, 844. szám.; 364, 900. szám.; 412, 1044. szám.; 438, 1112. szám.; 460, 1180. szám.

⁶⁴⁷ Rokai, P.–Dere, Z.–Pal, T.–Kasaš, A., *Istorija Mađara*, 139.; *Magyarország története*, 209.

⁶⁴⁸ *Online Decreta Regni Mediaevalis Hungariae*, 426–455. (https://digitalcommons.usu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1003&context=lib_mono); Kőszegi S., *Zsigmond király két honvédelmi szabályzata*, *Hadtörténelmi Közlemények* 5 (1892) 603.; Rački, F., *Odnosaj srbskih despota i doselica naprama kruni i kraljevini hrvatskoj i ugarskoj*, 483.

⁶⁴⁹ Az útra már február közepén készült, ahogyan azt a raguzaiak tudták. A raguzaiak kérték a magyar királyt, hogy ajánlja őket a hozzá érkező György despota és II. Tvrtko király jóindulatába. Gelcich J.–Thallóczy L., *Raguza és Magyarország*, 389.; Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 96.; Spremić, M., *Despot Đurađ Branković*, 194, 195.; Filipović, E. O., *Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo*, 320–321, 340.

⁶⁵⁰ Valamikor a nyár elején tért haza, mivel június 2-án még Akasztón időzött. Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 97–98.; Filipović, E. O., *Boravak bosanskog kralja Tvrtka II Tvrtkovića u Beču tokom 1435. godine*, *Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu* 16 (2012) 2, 234.; Spremić, M., *Despot Đurađ Branković*, 196.

Sürgette az akciót székhelyének felmentésére, és a király környezetében találjuk a nyáron.⁶⁵¹ Tüdőréven (*Tydwrew*) eldöntött, hogy különadót vetnek ki Magyarországon a hadviselés fizetésére. Az 1439. szeptember 19-én kiadott okiraton a méltóságsorban, azok az országnyagok között amelyek elfogadták a király elképzelését, a szerb despota (*Et nos Georgius, Dei gratia despotus Rascie*) elsőként szerepel (mivel uralkodó volt neve még az egyháziakat is megelőzve van feltüntetve).⁶⁵² Ezek mellett György pénzzel is segítette az előkészületeket.⁶⁵³ Albert király összeszedve csapatait, minden igyekezete és szervezése ellenére,⁶⁵⁴ még sem tudott segíteni Szendrőn, amelyet Branković Gergely⁶⁵⁵ és nagybátyja Kantakuzenosz Tamás kénytelenek voltak átadni.⁶⁵⁶ Amíg száműzetésben volt, György despota a magyarországi javain töltötte mindennapjait. 1440-ben Budán időzött az új király megválasztása kapcsán ténykedve, majd Zágrábba ment leányához, Katalinhoz és vejéhez.⁶⁵⁷ Szintén itt időzött élete vége felé. Andrić szerint lehetséges, hogy 1455 márciusában Kapisztránhoz intézett egyik levelét is Perleken bocsátotta ki.⁶⁵⁸ Az 1455-ös év végén Kölpényben tartózkodott, amikor is itt támadta meg Szilágyi Mihály.⁶⁵⁹ Nándorfehérvár ostroma idején Becsén időzött, és innen szervezte a Hunyadinak szánt segítség küldését.⁶⁶⁰ Kevés adat áll rendelkezésre, annyi azonban így is bizonyos, hogy szerbek mint Nándorfehérvár lakosai, segítették településük védelmét 1440-ben és 1456-ban is. Ugyan maga a despota az első ostrom alkalmával nem vett részt a védelemben, a második során viszont – férétéve ellentétét Hunyadival – tevékenyen közreműködött abban. Nándorfehérvár ostromairól terjedelmes irodalom létezik, azért ezen a helyen – figyelembe véve a terjedelmi korlátokat – csak utaltunk ezekre az eseményekre mint a közös védekezés jeles példáira.⁶⁶¹

Mivel György despota gazdag és a szultán környezetében is befolyásos ember volt, ugyancsak kivette részét a diplomáciai kérdések rendezésében.⁶⁶² A despoták különösen érdekeltek voltak a két fél

⁶⁵¹ Albert király 1439. június 21-i oklevele alapján Spremić azon a véleményen volt, hogy a despota megjelent a király előtt, bár az okirat csak az ő familiárisának jelenlétéről szól. Augusztus 1-jén Szegeden a despota megkapta a királytól Világosvárat és annak tartozékait. Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 131, 132.; *ISN II*, 246. (a fejezetet Spremić, M. írta).

⁶⁵² Teleki J., *Hunyadiak kora Magyarországon* X, 70–73.; Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 132.; *Online Decreta Regni Mediaevalis Hungariae*, 447. https://digitalcommons.usu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1003&context=lib_mono.

⁶⁵³ Spremić, M., *Despot Đurađ Branković*, 235.

⁶⁵⁴ Minden előkészület ellenére a csapatok élmezőnye gondokba ütközött, a bárók pedig nem osztottak egységes álláspontot a további lépéseket illetően főképpen az oszmán túlerőre tekintettel. *ISN II*, 246. (a fejezetet Spremić, M. írta.); Spremić, M., *Despot Đurađ Branković*, 234.

⁶⁵⁵ Minden bizonnyal felmenőinek országából kapott valamilyen területet, mivel a raguzaiak a védelmébe ajánlották kereskedőiket. Orbin, M., *Kraljevstvo Slovena*, 111.; Dinić, M., *Oblast Brankovića*, Srpske zemlje u srednjem veku, 174.; Jireček, K., *Istorija Srba I*, 364.; *ISN II*, 247. (a fejezetet Spremić, M. munkája).

⁶⁵⁶ Orbini szerint, amikor az oszmánok megtudták, hogy Albert király megérkezett, még elszántabban álltak hozzá az ostromhoz. Orbini, M., *Kraljevstvo Slovena*, 111.; Jireček, K., *Istorija Srba I*, 362.; Spremić, M., *Despot Đurađ Branković*, 236.

⁶⁵⁷ DL 13 520.; Andrić, S., *Saint John Capistran and Despot George Branković: An Impossible Compromise*, *Byzantinoslavica* 74 (2016) 214–215.; Palošfalvi, T., *Branković na mađarskom prestolu? Pitanja u vezi s izborom kralja (1440)*, 15.

⁶⁵⁸ Andrić, S., *Saint John Capistran and Despot George Branković*, 204.

⁶⁵⁹ Nótári T., *Szemelvények Aeneas Piccolomini „Európa“ c. művéből*, Szeged 1999, 27.

⁶⁶⁰ Lehetséges, hogy már 1454-ben Becsére jött. *Codex Zichy IX*, 462.; Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 204, 462.

⁶⁶¹ Az első ostromról ld. Szabó P., *1440–Nándorfehérvár első oszmán-török ostroma és előzményei*, A Szegedi Bölcsészettudományi Karon 2014-ben megvédett doktori disszertáció kézirat. Az 1456-os ostromot részletesen leírta Jovanka Kalić.

⁶⁶² *A XIV–XVI. századi magyar történelem bizánci forrásai*, 442.

rendezett viszonyainak fenntartásában. György despota 1449. május 21-én kelt, az oszmánokkal fenntartott kapcsolatok szabályozását célzó szerződéstervezete – amelyet végül nem fogadtak el – előíranyozta többek között az országára eső adó elfelezését, valamint elismertetni törekedett a két ország között fekvő államok uralkodóinak és lakosainak azt a jogát, hogy szabadon látogathatnak vagy költözhetnek Magyarországra. Kimondta a török kereskedők szabad tevékenységének engedélyezését Nándorfehérváron, Kevén, Szörényben és Karánsebesen, azzal, hogy a despota kijelöl viszont a szultán területén olyan helyeket, ahol a magyar kereskedők is szabadon árusíthatnak (*econtra autem nos, despotus, totidem loca, in tenutis Turcorum eligere debeamus, in que et mercatores Hungari cum mercibus eorum transire libere et negotiari valeant*). A despota magára vállalta a közvetítést azoknak a határmenti esetleges jogsértéseknek az elrendezésében, amelyeket a magyar huszárok vagy törökök követnének el a másik fél rovására. Vázlata szerint a béketeremtésbe a bizánci császárt is bele kellett foglalni. Az a kíváncsi is hangot kapott részéről, hogy ha mégsem lenne lehetséges a békét az általa kezdeményezett pontok alapján megkötni, akkor hozassék tető alá a béke Zsigmond király által a törökökkel kötött feltételek alapján hét évre.⁶⁶³ Ugyan taglalt tervezetét nem fogadták el, diplomáciai szerepvállalása azonban tovább folytatódott. Ismeretes a despota egyik levele Garai László nádorhoz 1454. május 31-ről. A levélben György despota arról ír, hogy Hunyadi János azt kérte Lajos nevű familiárisán keresztül őtől, hogy igyekezzen fegyverszünetet kieszközölni a szultántól, Sulyok becsei várnagy útján pedig azt, hogy a békepontokat illetően szülessék megállapodás (*ut ipse trewege perficerentur*). A despota el is küldte Vukosav szendrői vajdát⁶⁶⁴ a szultáni udvarba, azzal az utasítással, hogy lépjen kapcsolatba ottani barátaival, a megkeresettek pedig vegyék rá a szultánt a békekötésre. E dolgok hátteréhez tartozik, hogy mindeközben híreket szerzett a szultán Nándorfehérvár megostromlására vonatkozó terveiről, amelyhez az vízen szándékozik Vidintől hajókat hozatni. Mivel a vajda alig tudta rávenni a szultánt a békekötésre (*vix et difficulter dominum imperatorem ad compositionem treugarum induxit*), a despota azt kéri szóban forgó levelében a nádortól, hogy együtt Hunyadival – akihez elküldte Zlawy Györgyöt – szervezzenek egy országgyűlést, és neki minél előbb küldjenek levelet az összes főúr pecsétje alatt arról, hogy milyen hosszú időre szeretnének békét kötni, és hogy azt ő a vezírekhez továbbíthassa. Azt is javasolta, a gyűlést Szegeden tartsák, hogy ha mégsem sikerülne békét kötni, akkor a közelben legyenek. Kérte, hogy a szerződésben ne szerepeljenek újabb pontok, mert a törökök nem fogják elfogadni. Véleménye szerint Magyarország nem képes ellenállni az oszmánoknak, ezért szükségesnek tartja a szerződés megkötését.⁶⁶⁵ A tárgyalások eredménytelenül zárultak, a despota országa pedig elszenvetted a szultán dühét, amiért is végül országa felének átadásával fizetett a szerb uralkodó 1455-ben.⁶⁶⁶

---

⁶⁶³ DL 14 259., DF 274 876.; Teleki J., *Hunyadiak kora Magyarországon X*, 243–244.

⁶⁶⁴ Vukosav vajda valószínűleg azonos az 1456-ban elhalt Govedinić Vukosavval, akinek a halálát az évkönyvek is feljegyezték. Ő lehetett a szendrői vlast vajdája. Diplomáciai missziókban vett részt 1452-ben és 1454-ben, amikor a despota a Portára küldte őt. Eljárt a despota ügyeiben Magyarországon is, mivel 1452-ben Kállói Lökös János Vukosavnak tartozott átadni a despota nála levő peres iratait. Stojanović, Lj., *Stari srpski rodoslovi i letopisi*, 239.; Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 165–166.; Jireček, K., *Istorija Srba II*, 361, 388, 63. jegyzet; *Vukosav Govedinić*, in: *SBR* 2, 470. (a szócikket Veselinović, A. írta).

⁶⁶⁵ Egyik alkalommal 1455-ben a despota familiárisát, Vízközi Miklóst szándékozott elküldeni a tárgyalások folytatására. DL 81 165.; *Codex Zichy XII.*, 237–239.; Ćirković, S., *Despot Đurađ Branković i ugarsko-tursi pregovori 1454*, Glas SANU 280 (1971) 104–108.; Pálosfalvi T., *Nikápolytól Mohácsig*, 85, 109.; Spremić, M., *Despot Đurađ Branković i njegovo doba*, 454.

⁶⁶⁶ Blagojević, M., *Pregled istorijske geografije srednjovekovne Srbije*, Zbornik Istorijskog Muzeja Srbije 20 (1983) 118.

Miután országuk Magyarország és a szultán birodalma közé szorult, a szerb despoták különösen érdekeltek voltak a békés és rendezett viszonyok megőrzésében. Ellenkező esetben országuk a kettős hűbériség miatt komoly gondoknak nézhetett elébe. A despoták e tekintetben mutatkozó aktivitása a későbbiekben is fennmaradt azon igyekezetük mellett, hogy újra uralhassák elvesztett országukat. Ami vallási politikájukat illeti, legalábbis országon kívül személyesen György despota kétségkívül a pravoszláv rítus rendíthetetlen híve maradt, amit Kapisztrán előtt ki is fejtett. Ennek ellenére magatartása és álláspontja a Firenzei zsinattal kapcsolatban, valamint az unió kérdésében sok vonatkozásban még mindig homályos és tisztázatlan.⁶⁶⁷

4. 7. Migrációs folyamatok

Mivel az oszmán térhódítás taktikájának részét képezte erőszakos módszerek alkalmazása, ezért előrenyomulásukat pusztítás kísérte és rettegést váltott ki, ami jellemzően népmozgásokat vont maga után. A hódoltatást kísérő rendszeres hűbéradózás, ezen keresztül pedig a befolyás alá vont térségek államháztartásának bomlasztása és aláásása, még inkább elvándorlásra készítette az ottlakókat.⁶⁶⁸ A megfélemlítés mellett érvényesített, attól gyökeresen eltérő hozzáállás az *isztimálet* politikájában jelentkezett. Ez abban nyilvánult meg, hogy a hatalom új gyakorlói eleinte elfogadták az olyan helyi szokásokat és intézményeket, amelyek uralmi pozícióik megszilárdítását vitték előre, majd pedig, amikor már nem volt rájuk szükség, lassan kiiktatták azokat.⁶⁶⁹ Ezt Tomašević István király a pápának is megemlítette követei útján. Szavai szerint a törökök szabadság nyújtásával hitegetik a köznépet. Ezek, tudatlanul azt gondolván, hogy szabadságaik örökké fogna tartani, elpártolnak uraiktól, akik pedig magukra hagyatva nem képesek védekezni.⁶⁷⁰

A túléléséért küzdő szerb despota-állam többször került összetűzésbe a szultánnal, vagy rendszeres célpontjául szolgált az oszmán hatalom határmenti parancsnokai támadásának. A hódítások időszakában rendre a fenyegetés, a brutálítás és az erőszak került általában előtérbe, ami a szerbeket észak felé irányuló elvándorlásra ösztönözte. Szó esett már a vándorlásról, amikor az 1402. évet megelőző állapotokat taglaltuk. Mivel a bizonytalanság folytonossá vált, ezért a vándorlók száma is növekedésnek indult. Sajnos, a tömeg mozgása szinte az észrevétlenség csendjében zajlott, és alig

---

⁶⁶⁷ Pálosfalvi azon a véleményen van, hogy a despota, igyekezvén fia számára megszerezni a magyar trónt – miután Erzsébet vonakodott férjhez menni egy pravoszlávhoz – elfogadhatta az unió gondolatát, és talán ezzel kapcsolatos elképzeléseiben bátoríthatta őt Izidor metropolita is, amikor Zágrábban találkoztak. Véleménye szerint a dolgot végül Ulászló magyar királlyá történt megválasztása lehetetlenítette el. Andrić is azon a véleményen van, hogy a metropolita hatással volt a despotára, aki egy V. Miklós által 1453-ban kiadott bullában az unió támogatójaként jelenik meg. A bizánci forrásokban a despota mint az unió kérésselhetlen ellenfele bukkan fel. Syropulos szerint a despota azt állította Andronikos Cantakuzenosnak, hogy jól ismeri a latinokat, és ezért nem akart küldeni sem küldötteket, sem levelet. A bonyolult kérdéstről ld. bővebben: *A XIV–XVI. századi magyar történelem bizánci forrásai*, 162–165.; Spremić, M., *Srbi i florentinska unija crkava 1439. godine*, ZRVI 24–25 (1986) 413–422.; Andrić, S., *Saint John Capistran and Despot George Branković*, 214–215.; Palošfalvi, T., *Branković na mađarskom prestolu? Pitanja u vezi s izborom kralja (1440)*, 15, 17–18.; Szabó P., „Örvendezzenek az Egek...” – a ferrarai-firenzei egyetemes zsinat egyházi uniója (1439), *Belvedere Meridionale* 1 (2020) 62–73.

⁶⁶⁸ A hűbéri adó beszédese jelentős súllyal esett latba a szultán államának működtetésében. Spremić, M., *Turci i Balkansko poluostrvo u XIV i XV veku*, Prekinuti uspon, 262–263, 265.

⁶⁶⁹ Lovrenović, D., *Na klizištu povijesti*, 378, 379.; İşksel, G., *Ottoman Power Holders in the Balkans (1353–1580): a Case of Upward and Downward Elite Mobility*, *Medieval Bosnia and South-east European Relations Political, Religious, and Cultural Life at the Adriatic Crossroads*, ed. Dautović, Dž.–Filipović, E. O.– Isailović, N., Amsterdam 2019, 86.; Dautović, Dž., *Metus Turchorum*, 102.

⁶⁷⁰ *II. Piusz pápa feljegyzései* II/2, 503–505.; Lovrenović, D., *Na klizištu povijesti*, 342–343.

hagyott nyomot a forrásanyagban. A kútfolkben inkább a folyamat eredményei láthatóak. Az elit tagjainak mozgása valamivel több nyomot hagyott maga után. A szerbség mozgásában a despoták és más szerb főemberek birtokai jelentős szerepet kaptak. A bevándorlók hullámai⁶⁷¹ legelőször a határmenti déli végeket érték el, amelyek egyébként már maguk is megéreztek az oszmán csapatok betöréseit. Adataink szerint kezdetben leginkább a Szerémségben telepedtek le nagyobb számban a szerbek, de menekülteik száma a Dél-Temesközben (Bánát) sem volt kevés. Bácska vidékét ekkoriban még nem érte nagyobb migráció, legfeljebb annak déli peremvidékét. V. Márton pápa 1421. július 17-én levelében megemlíti az oszmánoktól elmenekült *schizmatikusokat* Délmagyarországon, külön kiemelve Kabolt, amely a mai Koviljnak vélhető.⁶⁷² Mint pravoszlávok és eretnekek lakta vidéket nevezik meg 1433-ban is Kevével, Harammal, Orsovával és más településekkel együtt, amikor IV. Jenő pápa megerősítette elődeinek a bosznia ferencesek számára kiadott engedelmeit.⁶⁷³ Egy 1428-as oklevélben említik Királymezőn (*Keralmezy*) a miháldi kerületben Radoszláv fia Istvánt (*Stephanus filius Radozlai*), Rájót (*Rayo*) és Dobrot (*Dobres*) mint kenézeket (*kenezy*), akik pereskedtek a környező birtokosokkal. Ebben az okiratban az ügy kapcsán említés esik a sebesi várnagyokról, utána pedig Budiszláv fia Miklós (*Nicolaus filius Budislay*), Sztojan de Chorna⁶⁷⁴, Pető fia László és Motnoki Bogdán fia Farkas⁶⁷⁵ (*Farkas filius Bogdan de Mothnok*), Nexe fia Dragomir (*Dragomier*) és Balázs (*Blasius*) nevű személyek fordulnak elő.⁶⁷⁶ Zsigmond király 1430-ban a sebesi körzethez tartozó *Bizthere alias Negoteste, Zaboy, Woyzlawa és Korchoma* földeket Vuksan fia Jánosnak (*Johannes filius Wolkzan*), Péter fia Györgynek (*Georgii filii Petri*), Bogdan fia Vuksannak (*Wolkzan filii Bogdan*), Stojan fia Péternek (*Petri filii Stoyan*), Juga fia Lacknak (*Lazk filii Juga*) és Negota fia Novaknak (*Nowak filii Negotha*) adományozta.⁶⁷⁷ László pozsegi ispán 1437. február 25-én kelt jelentésében arról számol be, hogy a Szerémségben együtt élnek eretnekek, szerbek, boszniaiak és husziták, míg a Duna másik partján megközelítőleg egy mérföldnyi mélységben pravoszlávok (szerbek) és eretnekek osztoznak lakóhelyükön a római katolikusokkal (*ex altera parte Danubii quasi per spacium unius miliaris vel circa mixtim Rasciani et Boznenses heretici cum christianis moram faciunt personalem*).⁶⁷⁸ Hasonlókat lehetett olvasni Titel környékéről is 1439-ben.⁶⁷⁹ Ismert, hogy Csörögnek (Čerević) is volt szerbek lakta része.⁶⁸⁰ György despota, mivel a pravoszlávok száma megsaporodott, V. Miklós pápától engedélyt kapott, hogy Magyarországon kilenc helyen görögkeleti kolostorokat létesítsen (*aedificandi*

---

⁶⁷¹ Szentkláray 8 vándorlást tárt fel a szerb monostoregyházakról írott munkájában. Csömöre Zoltán kutatásaiban szintén 8 ilyen vándorlási hullámot nevezett meg 1360 és 1690 között. Szentkláray J., *A szerb monostoregyházak történeti emlékei*, 14–17.; Čemere, Z., *Ognjišta u močvari*, 112.

⁶⁷² Fermendžin, E., *Acta Bosnae*, 114–115.; Dinić-Knežević, D., *Slovenski živalj*, 35.

⁶⁷³ Fermendžin, E., *Acta Bosnae*, 139–140.; Dinić-Knežević, D., *Slovenski živalj*, 35.

⁶⁷⁴ Dinić-Knežević szerint ennek neve Crni (Fekete). Dinić-Knežević, D., *Slovenski živalj*, 32.

⁶⁷⁵ Dinić-Knežević véleménye, hogy ennek a Farkasnak neve Vuk lehetett, és a jegyző azt lefordította. Dinić-Knežević, D., *Slovenski živalj*, 32.

⁶⁷⁶ Pesty F., *A Szörény vármegyei néhai oláh kerületek*, Budapest 1876, 59–62.; Dinić-Knežević, D., *Slovenski živalj*, 32–33.

⁶⁷⁷ Pesty F., *A Szörény vármegyei*, 62–64.; Dinić-Knežević, D., *Slovenski živalj*, 33.

⁶⁷⁸ Ebből az időből más hasonló jelentések is ismertek. Fermendžin, E., *Acta Bosnae*, 159.; Rački F., *Odnosaj srbskih despota i doselica naprama kruni i kraljevini hrvatskoj i ugarskoj*, 487.; Stanojević, S., *Bogomili i husiti u Sremu i u Bačkoj*, *Glasnik Istorijskog društva u Novom Sadu* I (1928) 1, 114–115.; Ivić, A., *Istorija Srba u Vojvodini*, 10.; Grujić, R., *Duhovni život*, 371.; Szakály F., *Szerbek Magyarországon – szerbek a magyar történelemben*, A szerbek Magyarországon, szerk. Zombori I., Szeged 1991, 13.; Rokay P., *A szerbek betelepülése Magyarországra a XV. században*, 53.; Spremić, M., *Srpski despoti u Sremu*, Srem kroz vekove, slojevi kulture Fruške gore i Srema, ed. Maticki, M., Novi Sad–Beočin 2007, 47.

⁶⁷⁹ Fermendžin, E., *Acta Bosnae*, 176–177.

⁶⁸⁰ Rokay P., *A szerbek betelepülése Magyarországra*, 52.; Kristó Gy., *Nem magyar népek*, 115.

novem loca in regno Hungariae, ubi manutenere vult calogeros graecos).⁶⁸¹ Ennek okán Marchiai Jakab és Kapisztrán János hittérítők is megfordultak ezen a vidéken.⁶⁸² Egy adománylevél a miháldi kerületben 1447-ben is említ olyan nemeseket, akiknek a neve szerb voltokra utalhat. Ekkor név szerint Ivča fiai Dia (Deja) és Vukan (*Dya et Wolkaan filiy Iwcha*), Velin (Velić, Velik) fiai Desa és Novak (*Desa et Nowak filiy Welyk*), Bratko fiai (*preterea filiy Brathko*) és Lengul fia Dia (*Dya filius condam Lengwl*) fordulnak az iratban elő.⁶⁸³ Szintén közöttük bukkanak fel egy bizonyos Juga fia Tešannak a fiai (*fily Tresaan filiy Juga*).⁶⁸⁴ Kevén kézművéseként találkozunk Dobroszávval, aki kalapokat készített (*chlobuzar*), és Bogdan Novaković hentessel (*mexar*).⁶⁸⁵ Nem minden betelepült mutatkozott ugyanakkor késznek valamilyen foglalkozás űzésével boldogulni. Például egy okirat 1456 tavaszáról a Macedóniai és Szeri Pósafti családok ellentétei kapcsán bizonyos Radivoj (*Radiwo*) és Radič (*Radich de Gyog*) familiárisaikkal együtt *Kerwachy*, Barlód és Várfalva birtokokon elkövetett hatalmaskodásáról tudósít.⁶⁸⁶

Ritkán előforduló adatok arra vonatkozólag is ismertek, hogy a szerbek kis csoportjai hazájuk határaitól nagyobb távolságokra is eljutottak. Mivel a szerbeket Magyarországon általában rácoknak nevezték, ezért a helynévkutatás eredményei is figyelmet érdemelnek. Heves megyében például 1454-ben felbukkan egy Rácfalu (*Raczfalw*) nevű település, amelyet a történészek a vándorlás egyik jeleként értelmeznek.⁶⁸⁷ Hasonló esetnek véljük egy Rácvid nevű pusztá felbukkanását Debrecen közelében.⁶⁸⁸ A Körös-Tisza-Maros köz településeiről szóló, Blazovich László által szerkesztett könyvben egy falut *Felse Raczfalwa*-ként olvasnak, ami szerb lakosokra utalhatna, ám a vonatkozó okiratokban valójában *Felsewrach* névalakkal találkozhatunk, amely olvasat viszont már erősen kétségessé teszi a helynév etnikumjelző voltát hangoztató következtetést.⁶⁸⁹ Adataink szerint szerbek boldogulást találtak a Cilleiek birtokain is, mivel 1447-ben említik őket Medveváron, Rokonokban, Kemlékben és Kaproncán.⁶⁹⁰ A Cilleiek javain foglalkoztatott szerbekkel később még foglalkozni fogunk. Hunyadi János egyik 1455-ben kiadott parancsában – amely révén hódvásárhelyi jobbágyainak elrendeli, hogy adják át Gyálai Kakas Pál özvegyének, Zsófiának, a Csanád megyei Szentkirály birtokot – magyar és szláv jobbágyaira tesz utalást (*universis polulis et jobagionibus nostris, tam hungaris, quam sclavis*).⁶⁹¹ Ha nem is gondolhatjuk, hogy a szlávok alatt feltétlenül szerbeket kell érteni, ezzel együtt azt sem

⁶⁸¹ Fermežin, E., *Acta Bosnae*, 225.; Popović, D. J., *Srbi u Vojvodini* I, 77.

⁶⁸² Ivanov, A., *Banat u doba kralja Matije Korvina*, 304.

⁶⁸³ Pesty F., *A Szörény vármegyei*, 72.; Dinić-Knežević szlávoknak tekintette még Lukavica Bogdán fia Krecsult, Bogdán testvére Milát és Rád fiait. Dinić-Knežević, D., *Slovenski živalj*, 33.

⁶⁸⁴ Pesty F., *A Szörény vármegyei*, 72.

⁶⁸⁵ Dinić, M., *Iz dubrovačkog arhiva* I, Beograd 1957, 66.

⁶⁸⁶ DL 93 270.; *ISN* II, 321, 25. lábjegyzet. (a fejezetet Ćirković, S. írta).

⁶⁸⁷ DL 14 855., 14 856., 15 684., 15 894.; *ISN* II, 321. (a fejezetet Ćirković, S. írta). Dinić-Knežević, D., *Slovenski živalj*, 30.

⁶⁸⁸ A térkép, amelyet 1808-ban készítettek, a S11-No. 1500 jegyzet alatt elérhető elektronikusan is; maps.hungaricana.hu/MOLTerkeptar/3056. Szakály azon a véleményen volt, hogy a despoták telepítettek szerbeket Debrecen és Világos közelében is. Szakály F., *Szerbek Magyarországon*, 14. Rácvid kapcsán megjegyzést érdemel, hogy Timár Péter helynévadatai szerint a Vid helynév Rác előtagja csak a 18. századtól adatolható. Timár P., Magyarország középkori egyházi topográfiája V, 654.

⁶⁸⁹ Teleki olvasata *Felsewrach* DL 37 601., DL 71 964. Teleki J., *Hunyadiak kora Magyarországon* X, 162.; *A Körös–Tisza–Maros-köz települései a középkorban*, szerk. Blazovich L., Szeged 1996, 255–257.

⁶⁹⁰ Thallóczy már 1421 után szerb őrségeket talált bennük. Laszlofsky, E., *Monumenta historica nobilis communitatis Turopolje, olim „Campus Zagrabienis” dictae* I, Zagrabiae 1904, 465–466.; Thallóczy L., *Bosnyák és szerb élet- és nemzedékrajzi tanulmányok*, 222.

⁶⁹¹ Géresi K., *A nagy-károlyi gróf Károlyi-család oklevéltára* II, 307–308.; Blazovich L., *Városok az Alföldön a 14.-16. században*, Szeged 2002, 112.

zárhatjuk ki, hogy lehettek soraikban közülük is. Az oklevél mindenesetre arra vall, hogy Hunyadi is telepített birtokaira délszláv lakosságot. Ennyiben felsorolva néhány, a szerb migrációval összefüggésbe hozható adatot, kijelenthető, hogy a bevándorolt lakosság általában a déli határszélen telepedett le. Bár a despota birtokok számukra kedvező letelepedési helyként kínálóztak, a szerb lakosok nem csak ezeken helyezkedtek el. Letelepedésüket követően bekapcsolódtak a magyar társadalomba akár mint apróbb földbirtokosok, akár jobbágyokként, kereskedőkként vagy kézművesekként, illetve akadnak példák, miszerint beleilleszkedtek a román kenézrendszerbe.

4. 8. A királyi rácok

Mint fentebb szó esett róla, a szerb betelepülés ugyan elsősorban a déli területeket érintette, ám nem maradt minden jövevény ezen a vidéken. Néha meglepően messze is találni lehet szerb lakosokat. I. Ulászló király 1442. november 4-én kelt okiratában megemlíti a *királyi rácokat* (*populorum nostrorum Rascianorum*) Külső-Szolnok vármegyében. Élükön kapitányaik és bírái álltak (*capetanei sev iudices*), név szerint György, Pál, Radiszláv (Radiszló) és Jakab vajda.⁶⁹² Sajnos, a felsorolt személyek szinte teljesen ismeretlenek, kivéve az utolsót közülük. Jakab vajdával kapcsolatosan ugyanis elő-előfordulnak a történetírásban olyan vélekedések, miszerint személyében Jakša Breščić vajda, a Jakšićok felmenője keresendő.⁶⁹³ Raguzában követként jelenik meg 1452-ben egy Jakša Berščić nevű személy.⁶⁹⁴ Ostrovicai Konstantin Mihailović szerb származású janicsár és történetíró azt állítja, hogy ismeretei és emlékezete szerint ez az általa a Jakšićok felmenőjeként azonosított személy jelen volt Konstantinápoly ostromában is az oszmán oldalon György despota segédcsapataiban.⁶⁹⁵ Abban az esetben, ha a felmerült szórványos adatok ugyanazon egy emberre vonatkoznak, és helyes az ő személyének azonosítása, akkor kétségtelenül tekintélyes nemest kell látnunk benne ebben az időben. Krstić azon a véleményen van a királyi rácok kérdésében, hogy a szóban forgó szerbek nem közvetlenül a despota-államból jöttek Magyarország középső részébe, hanem a határmentéről a Temesközből.⁶⁹⁶ Az a lehetőség sem zárható ki, hogy királyi telepítésről volt szó.⁶⁹⁷

---

⁶⁹² DL 13 691.; Ćirković, S., *Rasciani regales Vladislava I Jagelonca*, 79–82.

⁶⁹³ Ćirković, S., *Rasciani regales Vladislava I Jagelonca*, 81–82.; *Jakša Breščić*, in: *SBR* 4, 228. (a szócikk Ćirković, S. munkája.); Božanić, S.–Kisić-Božić, M., *O prvoj generaciji Jakšića na tlu južne Ugarske*, 120.

⁶⁹⁴ Pucić, M., *Spomenici srpski* II, 101.; Jireček, K., *Istorija Srba* I, 389.; Ćirković, S., *Rasciani regales Vladislava I Jagelonca*, 81.; Spremić, M., *Porodica Jakšić u Banatu*, Banat kroz vekove, slojevi kulture, ed. Matićki, M.– Jović, V., Beograd 2010, 33.

⁶⁹⁵ Konstantin Mihailović iz Ostrovice, *Janičarove uspomene*, 118.; Spremić, M., *Porodica Jakšić u Banatu*, 33.

⁶⁹⁶ Krstić, A., *Srpski despoti i vlastela u državnoj strukturi Ugarske*, 34. Ezt látszik alátámasztani egy Újlaki Miklós erdélyi vajda által 1443. szeptember 7-én kiadott oklevél, amely Haramból és Tornistyéből érkező embereket említ. DL 13 745.

⁶⁹⁷ Az adatokat köszönöm Szarka József úrnak.

4. 9. Kantakuzina (Katalin) Cilli grófnője

„heind graffen von Cilli und nymermer“

(Részlet II. Ulrich temetésének leírásából a *Cillei krónika*-ban.)

Cillei Katalin (Kantakuzina) élete Magyarországon megér egy külön fejezetet. György despota leányaként 1434. április 20-án kötött házasságot II. (Cillei) Ulrichal.⁶⁹⁸ Házasságkötése nyomán került kapcsolatba azokkal a Cilleiek kezén lévő szlavón, horvát és más térségekben fekvő javadalmakkal, amelyeken azután több évtizeden át tartózkodott, és amelyekből jegyajándékként férjétől nem kis részt kapott.⁶⁹⁹ Frigyének II. Ulrich gróffal politikai háttere volt, mivel a Cilleiek rokonságban álltak a Kotromaniékkal, Zsigmond királlyal és utóbbinak az utódaival.⁷⁰⁰ Miután házasságra lépését követően útra kelt, hogy elfoglalja helyét férjének tartományi kiterjedésű birtokjain, magával vitte udvartartását katonák és pravoszláv lelkészek kíséretében.⁷⁰¹ Felekezeti hovatartozását illetően ellentmondásos adatokkal és vélekedésekkel találkozhatunk. II. Pius pápa szerint Katalin saját vallásában maradt. Ehhez hasonlóan mond a *Cillei krónika* is, amely megjegyzte, hogy a grófné régi szokásai szerint él, és csak ritkán látogatja a római katolikus miséket (*die nicht unsers sondern des kriechischen glaubens was, die auch nach demselben ihrem glauben lebt und ihres glaubens pffafen und caleppan hette und stund selten bey unsser mess*).⁷⁰² Ezt a véleményt a szakirodalom is elfogadta.⁷⁰³ Katalin pravoszláv hithez való kötődését mutatja egy Prakszaposztol elkészítése Varasdön 1454-ben és az egyház javára tett több adománya is.⁷⁰⁴ Ennek ellenére az sem vitatható, hogy egyidejűleg közeli kapcsolatok fűzték a római katolikus egyházhoz is, mivel 1458 elején említés esik Zsigmond varasdi főesperesről, a grófné káplánjáról (*Sigismundi archidiaconi de Warasd capellani domine comitisse*).⁷⁰⁵

Politikai jellegű frigye boldogtalannak bizonyult. Még életében meghaltak fiai, Hermann és György, valamint leánya Erzsébet. Idejének nagy részében még férje életében birtokai igazgatásával foglalkozott. Többek között olyan okleveles információkat ismerünk, miszerint 1451. augusztus 15-én ítélkezett egy birtokperben⁷⁰⁶, vagy hogy 1453. január 1-jén egy német nyelvű nyugtát állított ki.⁷⁰⁷ Terjedelmes javainak igazgatásában tisztségviselői voltak segítségére, akik közül néhányan név szerint is ismertek. Sebold Fischer-Meyer – 1439-től Turopolje comese és a grófné konyhafőnöke – kitartó

⁶⁹⁸ Spremić, M., *Kantakuzina (Katarina) Branković*, Mons Aureus 30 (2010) 85.

⁶⁹⁹ DL 37 630.; Pálosfalvi T., *Vitovec János*, 441.

⁷⁰⁰ Ređep, J., *Katarina Kantakuzina*, 32.

⁷⁰¹ Egy cseh forrás Ulrichot a szerbek jelenléte és a despotához fűződő rokoni köteléke miatt rácnak nevezi. A szerb évkönyvek *német Orlihnak* nevezik. Stojanović, Lj., *Stari srpski rodoslovi i letopisi*, 240.; Ređep, J., *Katarina Kantakuzina*, 37, 61.; Spremić, M., *Kantakuzina (Katarina) Branković*, 86.

⁷⁰² Krones, F., *Die Frein von Saneck und ihre Chronik als Grafen von Cilli II*, Graz 1883, 93.

⁷⁰³ Spremić, M., *Kantakuzina (Katarina) Branković*, 87.

⁷⁰⁴ Szerb nyelven írták és ciril betűvel. Ez egyben a legrégebb ismert szerb nyelvű könyv Horvátországban. Készített a nándorféhvári metropolitának egy mitrát, amelyen szerepel a neve. Ređep, J., *Katarina Kantakuzina. Povodom jednog zapisa iz praksapostola, pisanog 1454. godine*, Godišnjak Filozofskog fakulteta Novom Sadu 9 (1966) 157–161.; *ISN II*, 542. (a fejezet Pantić, M. munkája.); Stefanović, E. D., *Varaždinski Apostol iz 1454. godine*, Varaždinski Apostol. Povodom 550. godina od nastanka, ed. Jovan, mitropolit zagrebačko-ljubljanski i cele Italije, Mileusnić, S., Beograd–Zagreb 2004, 61–125.; Ređep J., *Katarina Kantakuzina*, 61.; Spremić, M., *Kantakuzina (Katarina) Branković*, 90, 91, 107.

⁷⁰⁵ Krstitelj Tkalčić, I., *Povijestni spomenici slob. kralj. grada Zagreba II*, Zagreb 1894, 260.; Ređep, J., *Katarina Kantakuzina*, 67.

⁷⁰⁶ DF 286 113.

⁷⁰⁷ DF 231 314.

hűséggel szolgált neki.⁷⁰⁸ Mint Gréc (Gradec) kapitánya és 1457-től turopoljei comes Čudorović Iván állt a grófné szolgálatában.⁷⁰⁹ Bizonyos Apuliai János is szolgálattelvéi sorába tartozott, szamobori várnagyaként pedig 1459-ben *Apprehar* Hans fordult elő.⁷¹⁰ Katalin grófné egyik 1457-ben kiadott oklevelében kamarásaként egy bizonyos Jakab szerepel, akinek érdemes szolgálataiért jutalmul az úrnő *Lawretschan* falut adományozta oda 24 telekkel együtt Vinica tartozékai közül.⁷¹¹ Mint tanácsosa bukkan fel Kreyger András, aki közel állt Vitovecz Jánoshoz is.⁷¹² Helyiek mellett a Cilleiek alkalmaztak embereket a szerbek köréből is – gyakran a katonai feladatok ellátására –, akik közül különösképpen érdekes Bogavac Milaković személye. Mivel több per és erőszakoskodás elkövetője volt, a szerb tisztviselők közül róla maradt fenn a legtöbb adat. Lehetséges, hogy II. Ulrich hozta földjére még Katalinnal történt házasságkötése után, ám tevékenységéről csak a későbbi időkből maradtak fenn adatok. A Medvevár várnagya és zágrábmezei ispán címek viselőjeként (*Nos Bogauech Mylakouich castellanus castris Medued vocati et comes Campi Zagradiensis*) 1456. október 18-án felsőlukaveci Jagnjić Benedek fia János közreműködésével egy birtokhatár körüli perben vett részt.⁷¹³ Ugyanebben a pozícióban találjuk 1457. november 21-én *Myxyk* György fia Dénes birtokba iktatása kapcsán.⁷¹⁴ Szintén részt vett egy leánynegyed átadásánál 1458. szeptember 25-én, majd október 22-én egy birtokba iktatást hajtott végre, később pedig 1459. január 8-án egy beiktatással kapcsolatos tiltás dolgában állítatot ki iratot.⁷¹⁵

Hivatali tevékenysége mellett Bogavac Milaković erőszakoskodásaival összefüggésben is jócskán hagyott nyomokat a forrásokban. A zágrábi káptalan 1458. január 2-án kelt okiratban számos panaszt rögzített a várnagy ellen.⁷¹⁶ Az okirat szerint a szerb (*Rascianus*) Bogavac Milaković, Medvevár várnagya, ugyancsak szerb familiárisai közreműködésével (*per familiares et servitores suos, similiter Rascianos*) elhajtatta a gradeci polgárok lovait. Jagodić Miklós és Smolčić Simon két tehenét szintén elhajtatta Medvevárba, ahol levágatta, majd a maga és familiárisai étkezésére fordította azokat. Miklós szabót – akit az ügy elsimítása érdekében küldtek el hozzá – elfogta, és bezáratta a toronyba. Őt végül csak a grófné Zsigmond nevű káplánja közbenjárására engedte el, miután néhány tárgyatól megfosztotta. Ezeket követően bántalmazott két polgárosszonyt, egy Platner István nevű embertől pedig elvette annak 10 forint értékű fegyvereit. A polgároknak hatalmaskodásai összességében több mint 100 forintos kárt okoztak az erről készült okirat tanúsága szerint. Túlkapásainak ügye azután Vitovecz János elé került, aminek nyomán Milaković megígérte, hogy megtéríti a károkat. Ígétét viszont nem tartotta be, az

---

⁷⁰⁸ Valamikor átállt III. Frigyes császárhoz, mivel 1457-ben László király hűtlenség miatt elvette tőle gréci kúriáját és azt átadta Gréci Jánosnak és Andrásnak. Stipišić, J.–Šamšalović, M., *Isprave u arhivu Jugoslovenske Akademije*, Zbornik Historijskog instituta JAZU 3 (1960) 587, 2351 szám; Pálosfalvi T., *Vitovec János*, 444.; Ređep, J., *Katarina i Kantakuzina*, 55, 65.; Spremić, M., *Kantakuzina (Katarina) Branković*, 87.

⁷⁰⁹ Spremić, M., *Kantakuzina (Katarina) Branković*, 93.

⁷¹⁰ Ređep, J., *Katarina Kantakuzina*, 65.; Spremić, M., *Kantakuzina (Katarina) Branković*, 93.

⁷¹¹ DL 49 424.

⁷¹² DL 35 627.; Kostelt és Steničnjakot tartotta kezén. Pálosfalvi T., *Vitovec János*, 441.

⁷¹³ Laszowski, E., *Povijesni spomenici plem. općine Turopolje, nekoć „Zagrebačko polje“ zvane I*, Zagreb 1904, 372–375.; Ređep, J., *Katarina Kantakuzina*, 65. (téves szeptemberi datálással).

⁷¹⁴ Az okiratot átírta a zágrábi káptalan 1460. július 18-án. Laszowski, E., *Povijesni spomenici plem. općine Turopolje I*, 379–380, 396.

⁷¹⁵ Laszowski, E., *Povijesni spomenici plem. općine Turopolje I*, 382–387, 388.

⁷¹⁶ Vannak feltételezések, hogy a polgárok eltúlozták a panaszaikat és elszenvedett káraikat. Ezzel együtt pedig szándékosan ingerelték a várnagyot amikor nyilvánvalóvá vált, hogy Katalin grófnőnek át kell engednie a gréci kastélyt. Az sem zárható ki, hogy az idegen várnagyot mint a régi rendszer emebrét szándékosan tették bűnössé minden kihágásban. Ređep, J., *Katarina Kantakuzina*, 65, 66.

ügyről pedig nincs későbbi adatunk.⁷¹⁷ Bogavac Milaković valószínűleg 1459-ig tölthette be várnagyi tisztségét, amikor is Medvevárat III. Frigyes Vitovecznek adta. Milaković további sorsa ismeretlen.⁷¹⁸

Még rosszabbra fordult a grófné élete, amikor Nándorfehérváron 1456-ban megölték férjét, és támasz nélkül maradt, nem sokkal később pedig meghalt apja is.⁷¹⁹ E csapások ellenére Katalin egy ideig még tartotta magát. Hú familiárisaira támaszkodott, akik gyorsan alkalmazkodtak az új helyzethez.⁷²⁰ Birtokigazgatása nem hagyott nagyszámú iratanyagot maga után. Ismeretes, hogy 1457. január 8-án fogadta Gréc küldötteit Cillin (Celje, Szlovénia)⁷²¹, Varasdon 1458. május 9-én megerősítette Margitot – Kywari Lukács várnagy özvegyét – a János zágrábi püspök által neki adományozott, Kapronca avagy más néven Kővár tartozékát képező Kamena nevű villa, továbbá egy Kővár városban adományozott telek birtokjogában.⁷²² Ez év május 21-én védelmébe vette a Streza-i pálosokat, akiknek az előbb említett Margit elajándékozta azt a kővári telkét, amelyet János zágrábi püspöktől kapott.⁷²³ János lepoglavai perjel kérésére 1459. június 15-én megparancsolja Benedek bírónak (*zodecz*), hogy a kolostornak járó addigi, szokás szerint 6 pensa és 6 kappan megadásával teljesített éves járandóságot fizesse meg.⁷²⁴ Egy 1457. május 2-án kelt okirat – amely szerint Bikzádi György fia Péternek a lelkésze (*capellanus*), Márton eltiltja V. László királyt és a „*nuper mortuus banus*” Ulrichot Rakonok *possessio* elidegenítésétől, Lázár despotát pedig annak átvételétől – arra utal, hogy lépések történtek bizonyos javaknak a szerb despota kezére játszása érdekében.⁷²⁵ Nem lehet tudni, hogy miként végződött az ügy, de nemigen valószínűsíthető a szóban forgó birtok tekintetében Lázár despota eredményes birtokszerzése, minthogy az a grófné kezén maradt. Ugyan igyekezett megmenteni a Cillei-hagyatékot, Katalin mégis egyre inkább nehéz helyzetbe került. Férje halála után az özvegy grófné tisztviseelői a sajátjukként kezdték kormányozni váraikat. Bizalma férje egykori szövetségesében és munkatársában, Vitovec Jánosban, megalapozatlannak, illetve tévesnek bizonyult. Vitovec még középkori mértékkel közelítve is erőszakos ember volt, aki régóta igyekezett magának nagybirtokot kiépíteni Szlavóniában, és e céljának eléréséhez nem válogatott az eszközökben.⁷²⁶ Katalin azonban csapásokat kapott V. László királytól is, aki 1457-ben megparancsolta neki, hogy Grécet engedje át a

---

⁷¹⁷ Krstitelj Tkalčić, I., *Povijesni spomenici slob. kralj. grada Zagreba* II, 259–260.; Ređep, J., *Katarina Kantakuzina*, 65.

⁷¹⁸ Mint medvevári várnagy 1459. január 8-án is szerepel. Laszowski, E., *Povijesni spomenici plem. općine Turopolje* I, 388.; *Bogavac Milaković*, in: *SBR* 1, 589–590. (a szócikket Dinić-Knežević, D. írta.); Ređep, J., *Katarina Kantakuzina*, 66.

⁷¹⁹ Ivić, A., *Novi podaci o grofici Katarini Celjskoj*, *Letopis Matice srpske* 268 (1910) 45.; Kos, M., *Srbski Brankovići in goriški grofje*, *Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino* II. (1920) 93.; Kalić-Mijušković, J., *Beograd u srednjem veku*, 175–177.

⁷²⁰ Pálosfalvi T., *Vitovec János*, 442.

⁷²¹ DF 231 385.

⁷²² DL 34 810.; Mályusz E., *A szlavóniai és horvátországi középkori pálos kolostorok oklevelei az Országos Levéltárban*, *Levéltári Közlemények* 6 (1928) 139.

⁷²³ DL 34 811.; Mályusz E., *A szlavóniai és horvátországi középkori pálos kolostorok oklevelei*, 139.

⁷²⁴ Ugyanebben az oklevélben azt is feltüntették, hogy a grófné emberei, akik a Medvevárhoz tartozó *Grachan* faluban vannak, a kolostor földjének egy részét elvették (*quasdam terras monasterii dicti ... tenuissent*). DL 33 947., DL 34 478.; Mályusz E., *A szlavóniai és horvátországi középkori pálos kolostorok oklevelei az Országos Levéltárban*, *Levéltári Közlemények* 5 (1927) 167–168.

⁷²⁵ Stipišić, J.–Šamšalović, M., *Isprave Jugoslovenske Akademije*, 586, 2344 szám; Spremić, M., *Kantakuzina (Katarina) Branković*, 93.; Spremić, M., *Despot Lazar Branković*, 905.

⁷²⁶ A *Cillei krónika* szerint Vitovec lett Katalin tisztségviselőinek főkapitánya, akinek ezek esküt is tettek. Mint II. Ulrich gróf vicebánja, nemritkán erőszak alkalmazásával jutott birtokokhoz, majd szerzeményeit utólag legalizálta. Kroner, F., *Die Frein von Saneck und ihre Chronik als Grafen von Cilli* II, 131.; Ivić, A., *Novi podaci*, 45.; Pálosfalvi T., *Vitovec János*, 433–434, 435, 442.

polgároknak, és utóbbiak segítőjeként Vitovecet jelölte ki.⁷²⁷ Perbe került Szomszédvár urával, Csernin Henningel is, aki azt állította, hogy Katalin szamobori tisztviselője elvette tőle Orešje, Strmec, Novake és Rakitje birtokokat.⁷²⁸ A Cillei-hagyaték birodalomba eső része iránt különös odafigyelést mutatott III. Frigyes császár is, aki ellen Katalin egy ideig dacolni próbált, míg familiárisai e téren inkább saját érdekeiket követték.⁷²⁹ Változást a grófné magatartásában V. László váratlan halála hozott. Ahogyan azt a *Cillei krónika* is jelzi, Katalin elbizonytalanodott ekkor, elvesztve a reményt a karintiai és stájerországi javak megtartására.⁷³⁰ Az előálló helyzetben átengedte a szóban forgó javadalmakat Cillivel együtt Frigyes császárnak Gurkfeld (Krško) vára és évi 2000 arany járadék fejében.⁷³¹ Ennek ellenére jelentős birtoktömeg maradt még kezén Szlavóniában.⁷³² Ezekért folytatódott tovább a küzdelem, Vitovec pedig igyekezett kihasználni kapcsolatait III. Frigyes császárral. Hunyadi Mátyás trónra lépése után újabb nehézségek érték Katalint, mivel tesvére, Lázár részt vett az új király bátyjának megölésében. Helyzetére nézve azonban talán ennél is nagyobb veszély rejlett Mátyás hatalmi állásának kezdeti bizonytalanságában, illetve korlátozott szlavóniai uralmi lehetőségeiben. Ez ugyanis azt jelentette, hogy Katalin grófnő ki volt téve Vitovec kényének-kedvének. Az egykori Cillei familiáris ingadozó pártállásából eredő kiszámíthatatlan magatartása fenyegető, szinte kezelhetetlen gondokat vetített előre Katalin és nem mellékesen Mátyás király kormányzata számára egyaránt.⁷³³ Kilátástalan helyzetében kénytelen volt elidegeníteni javait. Samobort Baumkircher Andrásnak adta el 1460-ban, később pedig arra kényszerült, hogy birtokait Vitovec kezére adja. III. Frigyes már 1459-ben Vitovecnek adományozta Medvevárat, 1460. március 22-én pedig Zagorje grófjává nevezte ki.⁷³⁴ Nemsokkal azelőtt, március 10-én Katalin egyezsége jutott a császárral, miszerint átadja neki Medve, Rokonok, Kapronca, Kis- és Nagykemlék várakat, továbbá ezekkel együtt átadta neki Samoborban élvezett jogait, nemkülönben pedig Szentgyörgy, Csáktornya és Sztrigó várak, valamint Varasd vár és város bevételeinek a felét 29 000 guldenért. A megállapodásban rögzített pénzüsszeg mellett a császár kötelezettséget vállalt arra, hogy átadja még a grófnénak a krajnai Adelsberg várát, valamint meghagyja birtokában a Zala megyében fekvő Turnleint (Turren, ma Podturen Horvátországban), szavatolva az úrnő háborítatlan birtoklását mind Mihály maidburgi gróffal, mind Vitovec Jánossal szemben.⁷³⁵ A mondott javakat végül Katalin nem adta át, ugyanakkor azt sem lehet kizárni – mivel III. Frigyes Zagorje grófját már előbb felhatalmazta a Cillei örökség magyarországi részének elvételére –, hogy az okirat voltaképpen pusztán azt a célt szolgálta, hogy olcsón biztosítsa Vitovecnek az özvegy birtokait.⁷³⁶ Másrészt az is meglehet, hogy Katalinnak nem lévén tudomása Frigyes megelőző lépéséről,

---

⁷²⁷ Pálosfalvi T., *Vitovec János*, 444.; Spremić, M., *Kantakuzina (Katarina) Branković*, 94.

⁷²⁸ Spremić, M., *Kantakuzina (Katarina) Branković*, 95.

⁷²⁹ Pálosfalvi T., *Vitovec János*, 444.

⁷³⁰ Krones, F., *Die Frein von Saneck und ihre Chronik als Grafen von Cilli II*, 146.; Pálosfalvi T., *Vitovec János*, 444.

⁷³¹ Krones, F., *Die Frein von Saneck und ihre Chronik als Grafen von Cilli II*, 146.; Pálosfalvi T., *Vitovec János*, 444.; Redep, J., *Katarina kantakuzina*, 66.; Spremić, M., *Kantakuzina (Katarina) Branković*, 95.

⁷³² Krones, F., *Die Frein von Saneck und ihre Chronik als Grafen von Cilli II*, 146.

⁷³³ Pálosfalvi T., *Vitovec János*, 446–448, 450–452.

⁷³⁴ Chmel, J., *Regesta chronologico-diplomatica Friderici III. Romanorum Imperatoris II*, Wien 1839, 379, 3796. szám.

⁷³⁵ Az okiratban Frigyeset magyar királynak nevezi (*zu Hungern kunig*). DF 258 251.; DL 15 435.; Chmel, J., *Regesta chronologico-diplomatica II*, 378.; Pálosfalvi T., *Vitovec János*, 454.; Redep, J., *Katarina Kantakuzina*, 66.; Spremić, M., *Kantakuzina (Katarina) Branković*, 95.

⁷³⁶ Erre utalhat az a tény, miszerint március 20-án megparancsolta a grófnőnek, hogy Medvevárat adja át Vitovec bánnak. Birk, E., *Urkunden-Auszüge zur Geschichte Kaiser Fridrich des III. in den Jahren 1452–1467 aus bisher unbenützten Quellen*, Wien 1853, 52–53.; Pálosfalvi T., *Vitovec János*, 454.

kétségbeesésében a császártól remélt segítséget Vitoveccel szemben. Ennek megfelelően III. Frigyes a segítség ígéretével igyekezhetett megnyugtatni a grófnét.⁷³⁷ Katalin nem sok támogatást remélhetett az 1461-ben visszatérő megvakított testvérétől, Istvántól sem. Megelőző találkozásuk során, 1460-ban István ugyan lánytestvére környezetében időzött, de már ez év augusztusában elment Raguzába majd Albániába.⁷³⁸

Segítség és oltalom nélkül a grófnő végül elkeseredetten elszánta magát arra, hogy eladja meglévő javait, és a Vitovec által alkalmazott erőszak nagyban rásegített e döntés megszületésére. Katalin fivérével, Branković Istvánnal együtt 1461. május 8-án átadta Vitovec Jánosnak, valamint Weispriach Zsigmondnak és Baltazárnak Grécet (*civitatem Montesgrecensem iuxta Zagrabiam*), Medvevárat, Rakonokot, Varasd várát és városát, Vinica kastélyát, Nagy- és Kiskemléket, Kaproncát, a lerontott Kővárt, Csáktornya, Sztrigó és Szentgyörgy váraknak a fele jövedelmét 62 000 forint ellenében.⁷³⁹ Pálosfalvi Tamás kutatásai rávilágítottak azokra a körülményekre, amelyek cselekvésre készíthették az özvegy grófnét. A császári káptalan képviselői a pozsegai káptalan előtt tiltakoztak 1461. május 13-án azzal kapcsolatban, hogy Vitovec János szlavón bán rájuk tört, összeterezte a kanonokokat, és kényszerítette őket az odahurcolt Katalin grófnőnek a fenti tartalmú birtokügyletre vonatkozó „spontán” bevállása adminisztrálására. Utána rákényszerítette őket az ügyben előre megírt saját oklevelei megpecsételésére, megfenyegetve a káptalan tagjait a káptalani birtokok elkobzásával.⁷⁴⁰ Figyelembe véve az eljárás során alkalmazott erőszakot, erősen kérdéses, hogy az „egyezségben” rögzített összegből valójában mennyit is kaphatott meg Katalin grófné.⁷⁴¹

Ezek után az idős grófné három évtizedes tartózkodással a háta mögött, boldogtalan és bizonytalansággal teli jövő elé nézve elhagyta férje egykori birtokait. Először Raguzába ment, később pedig 1465-ben testvérével, Istvánnal közösen megvásárolta Görzi Leonárdtól a Belgrad (Belgrado) nevű várat Furlániában.⁷⁴² Testvére azután élete végéig itáliai területen maradt, Katalin pedig utolsó életszakaszát testvérénél, Maranál (ejtsd: Mára) töltötte Jezevoban (Dafne) az oszmán szultánok országában.⁷⁴³ Noha a két idős asszonyt számos szerb nemes és szerzetes vette körül,⁷⁴⁴ Katalin azonban idős kora ellenére itt sem talált békét. A szerb évkönyvek szerint rokona, Bosznia királynője, Ilona-Mara (Jelena-Mara) addig áskálódott ellene, hogy végül az intrikáknak köszönhetően 1476-ban egy időre a szultán tömlöcébe került.⁷⁴⁵ Később Mara mellett jelentős szerepet töltött be a velencei-oszmán tárgyalások menetében.⁷⁴⁶ Miután Mara 1487-ben meghalt, Katalin átvette az ő addigi feladatait és

---

⁷³⁷ Pálosfalvi T., *Vitovec János*, 454.

⁷³⁸ Spremić, M., *Despot Stefan Branković Slepí*, 132, 134.

⁷³⁹ DL 33809.; Pálosfalvi T., *Vitovec János*, 454–455.; Ređep, J., *Katarina Kantakuzina*, 68, 71.; Spremić, M., *Kantakuzina (Katarina) Branković*, 97.; Popović, M. St., *Mara Branković*, 201.

⁷⁴⁰ Pálosfalvi T., *Vitovec János*, 455.

⁷⁴¹ A *Cillei krónika* azt állítja, hogy a grófnénak kifizették az összeget, ami után elment Raguzába. Krones, F., *Die Frein von Saneck und ihre Chronik als Grafen von Cilli II*, 154.; Pálosfalvi T., *Vitovec János*, 456.

⁷⁴² A kastély körülbelül 28 km távolságban van délnyugatra Udine városától. Spremić, M., *Despot Stefan Branković Slepí*, 136.; Popović, M. St., *Mara Branković*, 201.

⁷⁴³ Popović, M. St., *Mara Branković*, 202.

⁷⁴⁴ Név szerint ismertek: Novak Gojunović, Stefan, Teodor, Nikašin, Dobrivoje Radinović, Stjepan Belokosić, Stefan Zahić, Radonja, Jakab szendrői metropolita, a Bagaš családból származó két szerzetes, German és Jovan és mások. Božić, I., *Beleške o Brankovićima (1460–1480)*, Zbornik Filozofskog fakulteta u Beogradu XIII-1 (1976) 106, 109, 111–115.; Popović, M. St., *Mara Branković*, 160, 200.

⁷⁴⁵ Spremić, M., *Kantakuzina (Katarina) Branković*, 103.

⁷⁴⁶ Mara addigra a szultán szemében is fontos közvetítőnek számított. II. Mehmed egész életében igazán közeli kapcsolatban állt mostohaanyjával. Tiszteletét azzal is igyekezett kimutatni, hogy saját udvartartást engedélyezett neki, és

tevékenységeit.⁷⁴⁷ Halálának éve ismeretlen, de elhunytá valamikor 1491 körül idős korában következhetett be.⁷⁴⁸ Vagyonát és szerepkörét Ilona-Mara vette át.

4. 10. Ráckevei szerbek

Keve városa hosszú időközön keresztül fontos és virágzó település volt az Al-Duna mentén. Kedvező elhelyezkedéséből eredően élénk kereskedést bonyolított, amely lakói számára jelentős jövedelmeket biztosított.⁷⁴⁹ A település életében 1439-ben állt be nagy fordulat, amikor az oszmán csapatok megszállták a szerb despoták székhelyét, Szendrőt, amit azután a magyar területekre irányuló sorozatos török beütések és rendszeres fosztogatások követték. Mindez jelentős változást vont maga után Keve lakosai életében, akik közül mind többen biztonságukat keresve vándorlásba kezdtek. Ugyan a költözésükről és az arra vonatkozó oklevelekről a korábbiakban többször szót ejtett a történeti irodalom,⁷⁵⁰ C. Tóth Norbert friss kutatási eredményeinek fényében azonban gyökörestől át kell gondolni az eddigi ismereteket. Erre az a körülmény ad indokot, hogy az eddig hitelesnek vélt és a kutatásokban hasznosított okiratok egy nem elhanyagolható része hamisítványnak bizonyult. A hamis oklevelek között van a Zsigmond király által kibocsátott kiváltságlevelek egy része, továbbá ugyancsak elvethetők azok a gyakran hivatkozott 1440-es oklevelek is, amelyekben I. Ulászló állítólag védelmébe vette a költözőket. Ennek ellenére hiteles adatokkal is alátámasztható a szerbek vándorlása és letelepedése ezen a vidéken 1440 és 1444 között. C. Tóth Norbert álláspontja szerint az 1405-ös és 1412-es oklevelek az évi vásártartásról, valamint Bálványos és Skronovec birtoklásáról hitelesnek tekinthetők. Szintén elfogadható azoknak az 1435-ben kibocsátott királyi okleveleknek a valódisága, amelyekkel a keveiek felmentést kaptak a harmincadvám fizetése alól, és amelyek révén lerakatjogot nyertek. Szintén hitelesnek ítéli a harmincadfelmentésről szóló 1436. évi megújítást, valamint a vámmentesség engedelmét 1438-ból. Ami a csepeli Kevét illeti, C. Tóth szerint elfogadható hitelességű az az okirat, amellyel 1455-ben V. László király a nádornak és csepeli ispánnak megparancsolja, hogy tartsa tiszteletben ezek jogait. A keveieknek Mátyás király megerősítette vámmentességüket 1464-ben, majd pedig 1473 februárjában megtiltja, hogy idegen bírók ítélkezzenek felettük, és ezen intézkedését 1489-ben is megerősíti. Vámmentességüket a király 1475-ben védelmébe vette az érseki vámszedőkkel szemben. A keveieknek a vámmentesség később is igen fontos volt, mivel Mátyás király 1489. június 2-án újra megerősítette azt, és a település lakói ez ügyben kértek okleveleket II. Ulászló királytól 1492. július 17-én, majd 1511. november 14-én is a földvári vámosokkal szemben.⁷⁵¹

Mindennapjaikról kevesebbet lehet mondani. Ugyan az oklevelek zöme, amelyeket eddig használt a kutatás, hamisnak bizonyult, tartalmukból azonban annyi biztosan elfogadható, hogy

---

elismerte a szerb uralkodók hagyományai fenntartójának. Mara ennek megfelelően aktívan támogatta a pravoszláv egyházat, különösképpen a szerb egyház érdekeit. II. Mehmed igyekezett rávenni Katalint, hogy adja el Belgrád kastélyt. Spremić, M., *Kantakuzina (Katarina) Branković*, 104–107.; Popović, M. St., *Mara Branković*, 114, 116, 117, 119, 160, 170, 183–184.

⁷⁴⁷ Popović, M. St., *Mara Branković*, 201.

⁷⁴⁸ Spremić, M., *Kantakuzina (Katarina) Branković*, 107.

⁷⁴⁹ Lásd: *Kovin*, in: *Leksikon gradova i trgova*, 131–134. (a szócikket Krstić, A. írta).

⁷⁵⁰ Darkó J., *Ráckevei új okmánytár*, Kutatások Pest megyében. Tudományos konferencia III., szerk. Korkes Zs., Szentendre 2001, 217–229.; Miskei A., *Ráckevei okmánytár – oklevelek és iratok (15–17. század)*, Ráckeve 2015.; Ruvarac, I., *Prilozi za istoriju srpskog naroda u zemlji ugarskoj*, Zbornik Ilariona Ruvarca I, Beograd 1934, 417–445.; Kisić, M.–Vasin, D., *Povelja kralja Vladislava o preseljavanju Srba iz Donjeg Kovina na Čepel*, Seobe od antike do danas, ed. Vukadinović, S.–Boškov, S.–Radulović, I., Novi Sad 2020, 35–44.

⁷⁵¹ Tóth N., C., *Ráckeve középkori oklevelei. Diplomatai vizsgálat*, 95–106.

kereskedelemmel foglalkoztak, akárcsak a régi helyükön. A sok harmincad-felmentés legalábbis ezt látszik igazolni. A kutatások eddigi eredményei szerint úgyszólván kizárható, hogy a naszádosok közé tartoztak volna.

Az áttelepedett szerbek asszimilálódásáról is keveset tudunk, ám elszakítva az etnikum magvaitól ez idővel bizonyosan bekövetkezett. Megnevezésük a hiteles oklevelekben évtizedekkel később is a *Rascianus* maradt. Nem sok szerencsével járunk a személynevek vizsgálata terén sem, mivel a hiteles okiratok általában névmegnevezések nélkül, csak Kevi mezőváros közösségeként (*cives, iuratus, iurati cives, hospites, incole* stb.) utalnak rájuk. Amikor a királyné 1524. május 10-én eljár egy Rác Mátyás nevű ember ügyében, aki Várdai Ferenc püspökségéből költözött át Ráckeveire, akkor sem tudunk meg sokkal többet a ráckevei lakosokról. Okleveleink a mezővárost a királynő tulajdonaként nevezik meg.⁷⁵²

---

⁷⁵² Fekete-Nagy, A.–Kenéz, V.–Solymosi, L.–Érszegi, G., *Monumenta rusticorum in Hungaria rebellium*, 524.

5. A Mátyás-kor (1458–1490)

Nem lévén képesek az oszmán nyomás folyamatos erősödésének ellenállni a szerb államiság hordozói, előbb a despota-állam (1459), majd Bosznia (1463), végül pedig a szentszávai hercegek országa⁷⁵³ (1481) idővel összeroppantak. E fejlemények döntő fontosságúakká váltak a szerb népesség életének további alakulásában. Könnyen belátható, hogy az önálló államiság megszűnése változásokat hozott az elit összetételében, a kulturális és társadalmi átalakulásokban, a mindennapi érvényesülés lehetőségeiben, minthogy ezentúl a szerbek lakta területek legnagyobb részben egy keleti és felfogásában merőben idegen világhoz kapcsolódtak. Az államiság emlékének megőrzésében és a vallási-kulturális örökség fenntartásában elsődleges szerep jutott a Magyarországra menekült katonáskodó elitnek élükön a Branković dinasztiával.⁷⁵⁴

Mátyás király hatalomra lépése után – ugyan a legújabb kutatások szerint Magyarországon nem következtek be változások a hatalmi stuktúrában – a működőképes királyi hatalomnak a megelőző éveket jellemző hiánya és az ebből eredeztethető rendetlen állapotok következményei jelentősen nehezítették az állam védelmét az erősödő Oszmán Birodalommal szemben.⁷⁵⁵ Mátyás király uralkodásának első éveit, személye⁷⁵⁶ és országa lehetőségei, ezek mellett számos későbbi lépése és intézkedése, amelyek a külpolitika,⁷⁵⁷ az államigazgatás, a kormányzat, a pénzügyek,⁷⁵⁸ a hadászat és más egyéb területek vetületében jelentkeztek, a mai napig viták tárgyát képezik. Megközelítésünk szempontjából e téren pillanatnyilag annak a mozzanatnak a hangoztatása érdemel elsősorban figyelmet, hogy a szerb jövevényeknek is a Mátyás-kori magyar társadalomba kellett betagozódnuk. Eredményes alkalmazkodásukban szerepet játszott saját otthoni társadalmi struktúrájuk megélt előzménye, és ugyancsak nagyban segítségükre voltak értékes katonai tapasztalataik. Annyi bizonyos, hogy a szerb vezetők tökéletesen illeszkedtek Mátyás király „káderpolitikájába“. Kutatásunk keretei nyilvánvalóan nem engedik meg e helyen a magyar állam és társadalma tüzetesebb bemutatását, ezért ezeket a kérdéseket párhuzamosan igyekszünk tárgyalni a szerb migrációk és a magyar társadalomba való beilleszkedésük nyomán követése kapcsán.

---

⁷⁵³ A kérdés eddigi legrészletesebb feldolgozása: Ćirković, S., *Stefan Vukčić Kosača i njegovo doba*, Beograd 1964.; Atanasovski, V., *Pad Hercegovine*, Beograd 1979.

⁷⁵⁴ *ISN* II, 491. (a fejezet Bogdanović, D. munkája).

⁷⁵⁵ Leginkább Pálosfalvi Tamás hívta fel a figyelmet a királyi hatalom és az arisztokrácia ellentéteiről alkotott modell tarthatatlanságára, érvelve ezen álláspont ellenében a hatalmi elit együttműködését jobban hangsúlyozó szemlélet jogossága mellett. Pálosfalvi T., *Monarchia vagy rendi állam? Gondolatok a késő középkori magyar állam jellegéről*, Századok 154 (2020) 135–182.

⁷⁵⁶ Mátyás király életrajzával több szakmunka is foglalkozik. Itt csak a jelentősebb, korábban már többnyire idézett műveket soroljuk fel: Elekes L., *Mátyás és kora*; Kisfaludy K., *Matthias Rex*; Teke Zs., *Mátyás a győzhetetlen király*; Kovács P., E., *Matthias Corvinus*; Kubinyi A., *Mátyás király*; Kubinyi A., *Hunyadi Mátyás, a személyiség és a király*, *Aetas* 22 (2007) 3, 83–100. Talán irodalmilag a legkiemelkedőbb a Mátyás király uralmát röviden bemutató tanulmányok között Elekes Lajos bevezetője a *Mátyás a kortársak között*, címet viselő forrásgyűjtemény élén (Budapest, 1957.).

⁷⁵⁷ Stefanović, V., *Kralj Matija prema Vlaškoj i Bosni*, *Letopis Matice srpske* 331 (1932) 173–197.; Stefanović, V., *Ratovanje kralja Matije u Bosni i njegovi odnosi s papskom kurijom i češkim kraljem u stvari akcije protiv Turaka*, *Letopis Matice srpske* 332 (1932) 195–213.; Horváth J., *Mátyás király nyugati diplomáciája*, *Mátyás emlékkönyv születésének ötszázéves fordulójára I.*, szerk. Lukinich I., Budapest 1940, 73–93.; Nehring, K., *Mátyás külpolitikája*, *Történelmi Szemle* 21 (1978) 3-4., 427–440.; Papp S., *Štefan cel Mare, Mátyás király és az oszmán birodalom*, *Hadtörténelmi Közlemények* 121 (2008) 2, 303–325.; Pálosfalvi T., *Szegedtől Újvárig*, 347–380.; Bárány A., *Mátyás nyugat-európai politikája*, *Mátyás király emlékkönyv*, szerk. Bódvai A., Budapest 2019, 83–103 [a továbbiakban: *Mátyás király emlékkönyv*].

⁷⁵⁸ Fügedi E., *Mátyás király jövedelme 1475-ben*, 484–506.; Kubinyi A., *A Mátyás-kori államszervezet*, *Hunyadi Mátyás. emlékkönyv Mátyás király halálának 500. évfordulójára*, 97–116.; Draskóczy I., *A magyar királyság gazdasága és Mátyás*, *Mátyás király emlékkönyv*, Budapest 2019, 55–61.

5. 1. Mátyás király uralkodásának első évei

Miután az oszmán erők 1459-ben végigsöpörtek a despoták államán, 1463-ban pedig Bosznián, a jelentős pusztítás közepette a támadások által sújtott területek nagybirtokos nemessége vagy életét vesztette, vagy rabláncon hurcolták el őket Anatólia felé.⁷⁵⁹ Csak azok maradhattak meg eredeti állapotukban, akik az oszmán érdekeket pártolták, bár az *isztimálet*, vagyis az alkalmazkodás politikájában nekik sem volt tartós helyük.⁷⁶⁰ Valamivel kedvezőbb helyzetbe kerültek azok, akik az iszlám hitre való áttérés mellett döntöttek.⁷⁶¹ Ez alól nem jelentett kivételt az uralmi pozíciókat elfoglaló Branković és a Kotromanić család sem. Míg Branković Gergely és Mara el tudtak helyezkedni a szultán országában, Tomašević Istvánt megadása után lefejezték, családja egy része pedig menekülésre kényszerült.⁷⁶² Az új rendszer az apró nemeseknek, vlach kenézeknek és kisbirtokosoknak kedvezett a leginkább,⁷⁶³ akik a szpáhik, vlachok soraiban vagy oszmán félkatonai alakulatokban (martalócok, sajkások, azabok, stb.) jutottak szerephez.

Mátyás király és Szilágyi Mihály igyekezete Szendrő, valamint a despota-állam maradványainak megszerzésére nem hozták el számukra a várt sikert. A perszonális unió Boszniával ugyancsak nem bizonyult életképes megoldásnak abban az értelemben, hogy nélkülözhetővé tette volna magyar erők

---

⁷⁵⁹ Rudić, S., *Prilog poznavanju stradanja bosanske vlastele nakon propasti kraljevstva*, Pad Bosanskog Kraljevstva 1463. godine, ur. Rudić, S.–Lovrenović D.–Dragičević P., Beograd–Sarajevo–Banja Luka 2015, 259–271. [a továbbiakban: Pad Bosanskog Kraljevstva 1463. godine]; Rudić S., *Bosnian Nobility*, 107, 108.

⁷⁶⁰ A támadás során mind Tvrtko Kovačević, mind a Pavlovićok elestek, akiknek a földjén áthaladt a szultáni had. Elezović, G., *Turski izvori*, 81, 118.; Mujadžević, D., *Pad Bosne 1463. prema osmanskim narativnim izvorima*, Stjepan Tomašević (1461–1463) slom srednjovjekovnoga Bosanskog Kraljevstva, ed. Birin, A., Zagreb–Sarajevo 2013, 42.; Rudić, S., *Prilog poznavanju stradanja bosnaske vlastele*, 275, 276.; Dragičević, P., *Pravci turski napada na Bosnu 1463. godine*, Pad Bosanskog Kraljevstva 1463. godine, 129–173.; Krstić, A., „Which real will you opt for?“, 140.

⁷⁶¹ Érdekes módon az első oszmán defterek számos áttért magyart említenek mint várnagyokat. Novi várát a Sanán egy Ungurus Mahmud nevű személy adta át. Mrgić, J., *Serverna Bosna*, 132.; Bešlija, S., *Sudbina bosanskih tvrđava u svijetlu istimalet politike: Bosna i Osmanlije u drugoj polovini 15. stoljeća*, Osmansko osvajanje Bosanskog Kraljevstva 1463. godine, Sarajevo 2014, 50.

⁷⁶² A király testvérei, Zsigmond és Katalin áttértek az iszlám hitre. Zsigmond mint Iszak bég szandzsákbég is lett. Veselinović, A.–Ljušić, R., *Rodoslovi srpskih dinastija*, Novi Sad 2002, 20.; Rudić, S., *Bosnian Nobility*, 109. Ilona-Mara özvegy boszniai királyné a források szerint előbb Špirančić Pál bánhoz menekült, aki elfogta, de sikerült tőle elszöknie. Előbb Raguzában keresett menedéket, azután pedig a Szent István-kolostorba Spalató közelében. Szent Lukács ereklyéit, amelyeket György despota váltott ki 30 000 aranyért, magával vitte, a szent relikviák végül pedig a velenceiek kezére jutottak. Vitában is állt velük, mert nem akarták visszaszolgáltatni az ereklyéket, a magyar király ugyanakkor három vagy négy várost ígért értük. Később a menekült királyné gyanússá vált Velence számára, mivel számos boszniai és magyar látogatta. Ezért el kellett hagynia a vidéket. Valamikor 1466 után a szultán országába ment. Forrásaink szerint ott Katalin grófnő ellen intrikált. Valamikor a 15. század vége felé halhatott meg. A lefejezett Tomašević mostohája, Katalin királyné Rómában talált menedéket, ahol 1478-ban halt meg, míg az uralkodó nagybátyja, Radivoj elesett. Utóbbinak a felesége elmenekült és később feleségül ment Szencsei Ivánhoz. Luccari, J., *Copioso risretto de gli annali di Rausa*, Ragusa 1790, 184.; Stojanović, Lj., *Stari srpski rodoslovi i letopisi*, 246.; Orbin, M., *Kraljevstvo Slovena*, 172.; Thallóczy L., *Bosnyák és szerb élet- s nemzedékrajzi tanulmányok*, 41.; Ruvarac, I., *Dvije bosanske kraljice*, Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini 5 (1893) 462, 464, 468.; Thallóczy L., *Bosnyák és szerb*, 41.; Spremić, M., *Srbija i Venecija (VI–XVI vek)*, Beograd 2020³, 180–181.; *Jelena Branković*, in: *SBR* 4, 363–364. (a szócikket Spremić, M. írta). *Katarina*, in: *SBR* 4, 895–896. (a szócikk Tošić, Đ. munkája). Andrić, S., *O obitelji bosanskog protukralja Radivoja Ostojića*, Stjepan Tomašević (1461–1463) slom srednjovjekovnoga Bosanskog Kraljevstva, ed. Birin, A., Zagreb–Sarajevo 2013, 127–130.; Pelidija, E., *Stanje u Bosni neposredno poslije gubitka srednjovjekovne državnosti*, Osmansko osvajanje Bosanskog Kraljevstva 1463. godine, ed. Bešlija, S., Sarajevo 2014, 25, 27.; Zilić A., *Vlatkovići od progona sa baštine do pada Počitelja 1471. godine*, uo. 115–117.

⁷⁶³ Hadjáratok előtt vagy sikertelen hadakozást követően, amikor II. Mehmed szultán természete még inkább kiszámíthatatlanul szeszélyessé vált, a befolyásosabb személyek nem érezhették magukat biztonságban. A szerb évkönyvek feljegyezték, hogy a vučitrni szandzsákbég a boszniai hadjárat előtt fejét vette Trikálai Markonak, Marko Altomanovićnak és Dmtitar Tomašićnak. Szintén 1464-ben az évkönyvek említik Janja Kantakuzinović teljes családjának kiirtását, vagy Bosznia nemeseinek legyilkolását. Stojanović, Lj., *Stari srpski rodoslovi i letopisi*, 245, 247, 251.; Lemajić, N., *Srpska elita na prelomu epoha*, Sremska Mitrovica–Istočno Sarajevo 2006, 138.

bevonását a helyzet alakításába, miként a szultánnal való összeütközés sem vált elkerülhetővé általa. Bár a viszályt Bosznia uralkodójával a királyi korona megszerzése körül sikerült elsimítani, tényleges segítséget a magyar király nem nyújtott déli szomszédjának.⁷⁶⁴ Mátyás király bármilyen indíttatásból cselekedett is, bizonyosan mérlegelte saját lehetőségeit, mégha oly sokszor nem is talált helyeslésre ez a politika a kortársak, illetve később a történészek között.⁷⁶⁵ Igyekezett inkább megvédeni saját határait az oszmán betörésektől,⁷⁶⁶ hadsereget szervezni, és az oszmán területeket esetenként támadásokkal nyugtalanítani.⁷⁶⁷ Długos szerint ezekben az oszmánok részéről indított támadásokban mellettük alkalmoszerűen szerbek is részt vettek. (*Spectabat ex loco paludinoso, silvestri et iniquo Rasczianorum cohors pugnam et Turcos, quod sepenumero alias contingere solebat, vincere rata, iungere se Turcis, preदारum, spoliarum captivorum pociundi gracia, parabat*). Amikor a magyarok oldalán harcolók – az író szerint lengyelek – a harctéren fölénybe kerültek, akkor a szerbek oldalt változtattak, és rátámadtak a törökökre. (*Verum Polonis cessisse victoriam videns, desertis Turcis, in quorum partem secesserat, Polonis, circa quos stetit victoria se iunxit et fugientes Turcos persequi stragemque ingentem edere cepit*).⁷⁶⁸

Ahogy arról már szó esett, a despota-állam és Bosznia bukásának idején a szerb elit jelentős részében annak ellenére sem tápláltak különösebb rokonszenvet a budai udvar iránt, hogy folyamatosan magyar segítségben reménykedtek.⁷⁶⁹ Ez az álláspont soraikban – főleg a szpáhikká lett kismesek

---

⁷⁶⁴ Mátyás magatartását történészek magyarázzák a király szorult helyzetével, oszmán támadással, de akadnak, akik szándékosságot is látnak magatartásában. Az utóbbi nézetten állók olyan célt feltételeznek a király részéről hogy a bizonytalan szövetséges és engedetlen alattvaló megbüntetése állhatott szándékában, egyszersmind arra is alkalmat látott a helyzetben, hogy a szomszédos állam területére – vagy legalábbis annak egy részére – kiterjessze a magyar fennhatóságot. Bizonyos, hogy az Ali bég vezette betörések a Temesközbe és a Szerémségbe lekötötték a király hadainak egy részét. Rónai-Horváth J., *Mátyás király hadjáratai*, Hadtörténelmi Közlemények 3 (1890) 173–174.; Velimir Stefanović a magyar király balkáni politikáját őszintétlennek ítélve azon véleményének adott hangot, miszerint a délvidéki oszmán becsapások nem szolgáltatathattak kellő indokot a magyar király távolmaradására Boszniában. Ehhez azt is hozzátette, hogy a szerémségi összecsapások jobbra Bosznia eleste után következtek be. Mindazonáltal véleménye szerint Mátyásnak nem volt elegendő nagyságú serege a hadakozáshoz. Stefanović, V., *Kralj Matija prema Vlaškoj i Bosni*, 173–174, 185, 192, 194, 195. Valamivel kedvezőbb értékelést adott későbbi tanulmányában. Stefanović, V., *Ratovanje kralja Matije u Bosni i njegovi odnosi s papskom kurijom i češkim kraljem u stvari akcije protiv Turaka*, 208–209.; Herczeg G., *Magyarország külpolitikája*, 76.; Szakály F., *A török-magyar küzdelem szakaszai*, 42. Borislav Grgin értekezésében kiáll azon vélemény mellett, hogy a magyar király Bosznia iránt tartózkodó magatartása szándékos volt, és a bizalmat veszített Tomašević király sorsára hagyását szolgálta. Grgin, B., *Južna granica Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva u vrijeme Stjepana Tomaševića*, Stjepan Tomašević (1461–1463) slovn srednjovjekovna Bosanskog Kraljevstva, ed. Birin, A., Zagreb–Sarajevo 2013, 69–79.

⁷⁶⁵ János gnieznói püspök egy 1471-es Boroszlóba küldött levelében úgy vélekedett, hogy a magyar király átengedte az oszmánoknak országa egy részét. *Scriptores rerum Silesicarum XIII. Politische Correspondenz Breslaus im Zeitalter des Königs Matthias Corvinus I. 1469–1479*, hrsg.: Kronthal, B.–Wendt, H., Breslau 1893, 49.

⁷⁶⁶ A délvidéki oszmán beütések jelentős helyet kaptak Bonfini írásában. Ugyan a pápának írt levelében a magyar király jócskán túlozhatott is az eseményekkel és saját magatartásával kapcsolatban, az azonban bizonyos, hogy valamilyen eredményeket sikerült elérnie. Mátyás azt állította, hogy 15 000 foglyot szabadított ki. Bár egyes történészek – mint például Stefanović – a király leveleit propagandának nevezték, forrásértéküket mégsem lehet teljesen semmibe venni. Az mindenesetre kétségbe vonható, hogy a határmenti intenzív hadakozásokban keresendők az elmaradt segítségnyújtás okai. Fraknoi V., *Mátyás király levelei I*, 36.; *Mátyás király levelei 1460–1490*, 24.; Bonfini A., *A magyar történelem tízedei*, 828.; Rónai-Horváth J., *Mátyás király hadjáratai*, 174.; Stefanović, V., *Kralj Matija prema Vlaškoj i Bosni*, 192–193.; Pálosfalvi T., *Nikápolytól Mohácsig*, 122–123. Ivanov a király hadakozását sikertelennek bélyegezte, mivel a Zsigmond-kori ütközőállamokból álló védelmi rendszer összeomlott. Ivanov, A., *Banat u doba kralja Matije Korvina (1458–1490)*, a Belgrádi Bölcsészettudományi karon 2017-ben megvédett doktori disszertáció kézírata, 108, 109.

⁷⁶⁷ A király ekkor a déli határon volt, május 30-án Bácsón, június 5. és július 28. között Futakon tartózkodott, augusztus végén és szeptember első napjaiban Nándorfehérváron találjuk, majd szeptemberben előbb Péterváradon, utána pedig Újlakon fordult meg. Horváth R., *Itineraria Matthiae Corvini*, 73–74.

⁷⁶⁸ *Ioannis Dlugossii Annales seu Cronice XII*, 72–73.

⁷⁶⁹ Bizalmatlanságukat csak növelte a segítségnyújtás Magyarország akkori helyzetével magyarázható kényszerű elmaradása. Magyar oldalról a déli szomszédok jellemzően ingatag, illetve bizonytalan szövetségeseknek számítottak.

között – nem módosult a későbbiekben sem. Változásokat e tekintetben csak a magyar király boszniai hadjárata és annak sikerei hoztak. A megmaradt elit tagjai ebben az időben nem tekintették véglegesnek a szerb államok oszmán bekebelezését, és rendre szövetségest kerestek Velencében, Magyarországon vagy Nápolyban. Amikor Mátyás király támadásba lendült, forrásaink szerint a főurak közül csatlakoztak hozzá a Kosačák,⁷⁷⁰ oldalára állt Banović Radić⁷⁷¹ a Dinjičić (Divnić)⁷⁷² családból, továbbá vlach csoportok vezetői és mellettük Jajca lakosai – akikre a ferences szerzetesek is bizonyosan hatottak⁷⁷³ –, ezért hitelt adhatunk Durszun bégnek, aki azt állítja, hogy a magyar király *írásba fektette* szövetkezett az ország lakóival.⁷⁷⁴ Bár a források nem jeleznek különösebb érdeklődést a magyar király oldaláról a helyi nemesek és vlachok iránt, mégis bizonyos, hogy a magyar erőknek valamilyen kapcsolatot tartaniuk kellett a vidék jelentősebb embereivel. Miután Jajca magyar kézre került,⁷⁷⁵ Zvornik vára pedig az oszmánokéra,⁷⁷⁶ Mátyás visszahúzódása erről a területről, úgy látszik azzal a következménnyel járt, hogy csökkent a lelkesedés iránta is.⁷⁷⁷ Ugyan a despota-ország területén nem ért el nagyobb sikereket,⁷⁷⁸ Boszniát nem tudta teljesen bevenni,⁷⁷⁹ és Vlatko szentszávai herceggel sem

---

Szakály F., *A török-magyar küzdelem szakaszai*, 39, 40. Bosznia esetében a helyzetet különösen nehezítette Tomašević arra irányuló igyekezete, hogy a pápától megkapja a királyi koronát. Lovrenović, D., *Na klizištu povijesti*, 318, 319, 330.

⁷⁷⁰ Kosača István herceg akkorra kibékült fiával, Vladislavval, és támogatta a magyar királyt Jajca alatt. Ajándékokat is váltottak ekkor. Pénzzel is támogatta a magyar királyt, 12 000 forintot adván neki. István herceg szerint az ő segítségével köszönhetően vette be a magyar király Jajcát, amiért azután a szultán megnehezítelt rá. Azt is hangoztatta, hogy a magyar uralkodó nem lett volna képes tartani magát az ő segítségével nélkül. A Kosačák igyekeztek bebiztosítani helyzetüket a magyar király sikerének esetére is. Részvételükkel Thallóczy szerint elvágták a déli útvonalat Jajca felé. Ljubić, S., *Listine X*, 350–351.; Fraknói V., *Hunyadi Mátyás király*, 132.; Thallóczy L., *Bosnyák és szerb*, 160, 166.; Thallóczy L., *Mátyás király első két török hadjárata*, *Hadtörténelmi Közlemények* 16 (1915) 380.; Stefanović, V., *Ratovanje kralja Matije*, 202, 203.; Mrgić, J., *Severna Bosna*, 135.; Tošić, Đ., *Učešće Kosača u oslobođenju Jajca od Turaka 1463. godine*, *Srpska proza danas*. Kosače–osnivači Hercegovine, ed.: Čuk, R.–Tošić, Đ., Beograd–Bileća–Gacko 2002, 464–475.; Mrgić-Radojčić, J., *Donji kraj, krajina srednjovekovne Bosne*, Beograd 2002, 123–124.; Rudić, S., *Bosnian Nobility*, 111.

⁷⁷¹ Šuica, M., *Bosanska vlasteoska porodica Banović*, IG 1-2 (1993) 25–35.; Tošić, Đ., *Učešće Kosača u oslobođenju Jajca*, 468.; Ivanov, A., *Banat u doba kralja Matije Korvina*, 119.; Rudić, S., *Bosnian Nobility*, 111.

⁷⁷² Emilij Laszovski úgy vélte, hogy a család neve Divjak, ám az okiratokban nevük úgy is előfordul mint *de genere Dinicik*. DF 275 059. Laszovski, E., *Prinos historiji bosanskih porodica*, *Vijesnik Kraljevskog državnog arkiva u Zagrebu* 7 (1937) 27–28.

⁷⁷³ Fermendžin, E., *Acta Bosnae*, 272.; *Mátyás király levelei 1460–1490*, 25.; Thallóczy L., *Mátyás király első két török hadjárata*, 378.; Stefanović, V., *Ratovanje kralja Matije*, 202.

⁷⁷⁴ Thúry J., *Török történetírók I*, 87.; Tošić, Đ., *Bosanska vlastela u oslobođenju Jajca od Turaka 1463. godine*, Stjepan Tomašević (1461–1463) *slovo srednjovekovnoga Bosanskog Kraljevstva*, ed. Birin, A., Zagreb–Sarajevo 2013, 99–109.

⁷⁷⁵ A pápának maga a király számolt be az eseményekről Dombróból 1464. január 27-én küldött levelében. A vár elfoglalásában a helyi lakosság is jelentős segítséget nyújtott Mátyás király hadának. *Mátyás király levelei 1460–1490*, 25–26.; Thallóczy L., *Mátyás király első két török hadjárata*, 382.; Stefanović, V., *Ratovanje kralja Matije*, 209, 210.; Pálosfalvi T., *Nikápolytól Mohácsig*, 124.

⁷⁷⁶ Stefanović szerint a zvorniki kudarc változást hozott Mátyás külpolitikájában, amiben az oszmán kérdésnek leginkább csak az uralkodóval kapcsolatban alakuló közvélemény formálása tekintetében tulajdonítottak jelentőséget. Stefanović, V., *Ratovanje kralja Matije*, 212.; Mrgić, J., *Severna Bosna*, 136–137.

⁷⁷⁷ Kosača István herceg megint összetűzésbe került fiával, Vladislavval, az oszmán erők elfoglalták országa egy részét, politikai lépései pedig egyre zavarosabbakká váltak. Velencébe küldött levelében gyűlölettel beszél fiáról, egyszerűsre kimutatja a magyar király iránti ellenszenvét is, annak ellenére, hogy előzőleg éppen hozzá fordult segítségért, és ennek elnyerése érdekében hajlandónak mutatkozott Zágráb és más magyarországi javak ellenében átengedni neki várait. A terveket azonban az oszmán beavatkozás megghiúsította. A herceg Vladisláv ellen azt is felhozta, hogy országa ellen ő vezette az oszmánokat. Legidősebb fiát még a végrendeletéből is kihagyta. Ljubić, S., *Listine X*, 350–356.; Thallóczy L., *Bosnyák és szerb*, 173–177, 178, 180, 182.; Čirković, S., *Herceg Stefan Vukčić Kosača i njegovo doba*, 266.; Atanasovski V., *Pad Hercegovine*, 13.

⁷⁷⁸ Ivanov, A., *Banat u doba kralja Matije Korvina*, 108.

⁷⁷⁹ Nehring, K., *Mátyás külpolitikája*, 428.

sikerült jobb viszonyt kialakítania,⁷⁸⁰ Mátyás király ezzel együtt is szövetségesekre talált Vladislav vajdában (Vlatko herceg bátyja) – aki fiával utóbb magyar báróvá lett –, a Vlatković családban,⁷⁸¹ és Grgurević Vuk despotában, emellett pedig eredményként könyvelhette el, hogy csapatait sikerült elhelyeznie a Neretva völgyében Počitelj várral mint központtal.⁷⁸²

5. 2. Vuk despota és a Jakšićok magyar szolgálatban

Egyike a megmaradt szerb nemesi társadalom tagjainak Vuk despota volt, Gergely despota törvénytelen fia. Fiatal éveiről keveset tudunk. A rávonatkozó elfogadott vélemények szerint valamikor 1438 táján születhetett, mivel 1458-ban felnőtt vagy legalább fegyverviselésre alkalmas korban járt.⁷⁸³ Amikor a despota-ország az összeomlás határára került, és különböző befolyásos személyek igyekeztek azt megszerezni Magyarország, Bosznia vagy a szultán számára, Gergely despota és Vuk az oszmán érdekek képviselőiként léptek fel. Abban reménykedtek, hogy oszmán támogatással magukhoz ragadhatják a hatalmat Szendrő és a megmaradt területek felett.⁷⁸⁴ Az oszmánok támogatták ezekben az elképzelésekben Gergelyt, és trónbitorlóként magukkal hozták szerbiai felvonulásuk során.⁷⁸⁵ Vuk ez időben támadásokat intézett a magyar végekre, amiről a szerb évkönyvek is megemlékeztek. Szerintük Vukot megverte a magyar király a Szerémségben (*postavi se Matijaš despotom i ubi Vlka u Sremu*), Vuk pedig felprédálta Kevét (*I rasipa Vuk Kovin*).⁷⁸⁶ Mivel az évkönyvekben már 1459-ben szerepel despotként, halála idején pedig úgy emlékezett meg az évkönyvíró, miszerint Vuk 26 évig volt despota, a despota-állam bukásának idején már viselte ezt a titulust.⁷⁸⁷ Mivel 1459 októberében apja Hilandar kolostorában hunyt el mint German szerzetes, kolostorba vonulását megelőzően pedig viselte a címet már a trón körüli viszályokban, így meglehet, hogy Vuk átvette a despota címet apja halála után.⁷⁸⁸

---

⁷⁸⁰ Ennek az is oka lehetett, hogy a magyar király gátolta István herceg Raguzában őrzött hagyatékának elosztását. Erről bővebben: Atanasovski, V., *Pad Hercegovine*, 29–62.

⁷⁸¹ Saját politikai céljait követve összetűzésébe kerültek a Kosačakkal. Humski Jánost, Vrtar örökös ispánját testvéreivel, Žarkoval és Tadijával, valamint fiával, Markoval, nemkülönben rokonával, Péter fia Pállal együtt 1466. augusztus 9-én a pécsi püspök védelme alá fogadta. Lehetséges, hogy Humski János a magyar királytól kapta címét. DF 255 781.; Vrtar, in: *Leksikon gradova i trgova*, 77. (a szócikket Mišić, S. írta.); Rudić, S., *O potomcima vojvode Jurja (Đurđa) Radivojevića-prilog rodoslovu Vlatkovića*, Spomenica akademika Marka Šunjića (1927–1998), ed. Lovrenović, D., Sarajevo 2010, 237.; Zilić, A., *Vlatkovići*, 115, 124, 126, 131, 133.; Rudić, S., *Bosnian Nobility*, 111.

⁷⁸² Krešić, M., *Depopulacija jugoistočne Hercegovine izazvana turskim osvajanjem*, 110–111.; Počitelj, in: *Leksikon gradova i trgova*, 216. (a szócikket Mišić, S. írta).

⁷⁸³ Ćirković, S., *O despotu Vuku Grgureviću*, 284.; Thallóczy egy bizonytalan adat alapján úgy vélte, hogy Gergely özvegye lehetett Erzsébet vagy Izabella, Nardii Engilbert leánya, így tehát Vuk akár törvényes gyerek is lehetett. A szerb néphiedelem azonban valamiért kitartóan megőrizte törvénytelen leszármazásának emlékét. Thallóczy, L., *Bruchstücke aus der Geschichte der nordwestlichen Balkanländer*, Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und Herzegovina 3 (1895) 342.; Jireček, K., *Istorija Srba* I, 410, 116. jegyzet; Pešikan-Ljuštanović, Lj., *Zmaj Despot Vuk–mit, istorija, pesma*, Novi Sad 2002, 29, 30.

⁷⁸⁴ Szorult helyzetében a család oszmánbarát része elszökött a szultánhoz. Makušev, V., *Istorijski spomenici Južnih Slovena* II, 218.; Stojanović, Lj., *Stari srpski rodoslovi i letopisi*, 241.

⁷⁸⁵ ISN II, 307. (a fejezet Spremić, M. munkája).

⁷⁸⁶ Stojanović, Lj., *Stari srpski rodoslovi i letopisi*, 243. A küzdelmek és a várakat érő pusztítások kronológiáját lásd bővebben: Stojkovski, B., *Srem u životopisima i delima ugarskih humanista u doba kralja Matije Korvina*, Između Podunavlja i Sredozemlja. Tematski zbornik posvećen prof. dr Siniši Mišiću povodom njegovog 60. rođendan, Požarevac–Niš 2021, 302.; Akadnak olyan nézetek is, amelyek szerint a despota 1476-ban foglalta vissza az oszmánoktól a végvárat, miután előzőleg azok azt elfoglalták.

⁷⁸⁷ Stojanović, Lj., *Stari srpski rodoslovi i letopisi*, 243, 254.; Ćirković, S., *O despotu Vuku Grgureviću*, 286–287.

⁷⁸⁸ Ćirković, S., *O despotu Vuku Grgureviću*, 287.; Ivanov úgy véli, hogy 1468 után kaphatta, mivel szerinte ez évben tűnik elő első alkalommal mint *filius despoti regni Rascie*. Azt is megemlíti, hogy a király egy 1471. január 7-i levelében sem nevezi despotának, csak a despota fiának. Szerinte az első despotakénti megnevezése 1471. március 26-ról

Megállapításunk mellett szólhat, hogy Vuk mint trónbitorló viselhette a despota címet az oszmánok jóváhagyásával is. Ez úgyszólván bizonyossá teszi, hogy nem kaphatta azt Mátyás királytól 1471-ben, ahogyan az általában a szakirodalomban szerepel, talán csak megerősítést nyerhetett ekkor a titulushoz.

Nem sokat lehet mondani Vuk despota életéről az oszmán területen töltött időszakából. Valószínűsíthető, hogy nem rokonának, Marának az udvarában időzött, hanem Isa bég, Rumélia beglerbégje környezetében, mivel a raguzaiak egy levelet Vukon keresztül küldtek el a ruméliai beglerbégnek 1464 májusában.⁷⁸⁹ A körülmények, amelyek arra készítették a szerb főurat, hogy átálljon a magyar király oldalára, ismeretlenek. Általános hiedelem, hogy megérkezve egy oszmán küldöttséggel Budára, a magyar király vette őt rá, hogy nála maradjon. Sajnos, az okiratok nem tájékoztatnak erről, bár diplomáciai tevékenységéről a két oldal között léteznek hiteles források. Mivel abban az időben települtek át a Jakšićok, amiről még később szólunk, a szultán pedig sikertelenül igyekezett visszavenni Jajcát, nem zárható ki az sem, hogy a bizonytalanság készítette távozásra Vukot. Mivel neve később általában Jajca kapcsán bukkan fel a magyar oldalon,⁷⁹⁰ nem elvethető gondolat, hogy ismerte a vidéket, és talán ott hadakozott már 1464-ben is.⁷⁹¹ Emellett az a felvetés sem elvetendő, miszerint belátta, hogy az oszmánoknak nem áll szándékukban megtenni őt uralkodóvá elődei országában. Sima Ćirković kutatásai arra az eredményre vezettek, hogy Vuk már valamikor 1464 vége előtt magyar szolgálatba állt, és magunk is készek vagyunk ezt az álláspontot elfogadni.⁷⁹² Minden bizonnyal már 1465-ben diplomáciai feladatokat látott el a magyar udvar részére. Mátyás király 1465. február 18-án megírta Moro Kristóf velencei dózsénak az oszmán béketapogatózásokat. Levelének szövege szerint az ajánlatokat először a havasalföldi vajda továbbította, utána Bosznián keresztül érkeztek, legutóbb pedig *novissime despotus Rascie cum quibusdam de Servia* jött elő ilyenekkel.⁷⁹³ A magyar király híradása szerint igyekeztek a békekötést előmozdítani a határmenti tisztségviselők is. Bár a magyar király szóban forgó levelének helyes értelmezése korántsem egyszerű feladat, az mégis kitűnik belőle hogy a szerb despota a magyar udvar szolgálatában cselekedett, és ott megkülönböztetett fontosságú helyet élvezhetett, mivel a szerb küldöttség többi tagjának kilétét nem nevezi meg az irat. Bonfini munkájában a király levelével egyező tartalmú közlést találunk, de az ő elbeszélésében a despota kétséget kizáróan a magyar uralkodó alattvalója. Hangsúlyozza, hogy a szultán azért küldte békeajánlatait a despotán keresztül, mert személye nagy tekintélyt élvezett a király előtt.⁷⁹⁴ Az ugyanakkor megállapíthatatlan, hogy az itáliai szerző által leírt megítélés mennyire vonatkozatható az elbeszélte időszak állapotaira, és

---

származik. Azt azonban meg kell jegyezni, hogy ugyan nem nevezi despotának az 1471 januárjában kiállított levélben, a király mindazonáltal Vukot magnificusnak titulálja. DL 29 828., DL 81 717., DL 17 199.; *Codex Zichy* XI, 79–80.; Ivanov, A., *Banat u doba kralja Matije Korvina*, 117, 118.

⁷⁸⁹ *ISN* II, 376. (a fejezet Ćirković, S. munkája); *Vuk Grgurević*, in: *SBR* 2, 394. (a szócikket Dinić-Knežević, D. írta).

⁷⁹⁰ A népének is *Jajcainak* (Jajčanin) ismeri. Pešikan-Ljuštanović, Lj., *Zmaj despot Vuk*, 11.

⁷⁹¹ Ezen okfejtés megosztását köszönöm Dr. Katarina Mitrovićnak.

⁷⁹² Létezik ugyan egy 1461-ben feljegyzett levélbeli adat, miszerint a despota fia Nándorfehérvár közelében megölt 2 000 oszmánt. Az eddigi kutatás erről az információról olyan véleményt alakított ki, hogy a levél datálása helytelen lehet. Minthogy az eredeti levél számunkra, sajnos, elérhetetlen maradt, kénytelenek vagyunk osztani az eddig elfogadott véleményeket. A levél töredékét lásd: Makušev, V., *Istorijski spomenici Južnih Slovena i okolnih naroda iz italijanskih arhiva i biblioteka* II, Beograd 1887, 155–156.; Ćirković, S., *O despotu Vuku Grgureviću*, 285–287.; Dinić-Knežević, D., *Sremski Brankovići*, 8.

⁷⁹³ A velencei követ Milánóba küldött jelentése szerint a szultán felajánlotta a béke érdekében a szerb területeket és Boszniát a magyar királynak. Nagy I.–Nyáry A., *Magyar diplomáciai emlékek* I, 351–352.; Fraknoi V., *Mátyás király levelei* I, 77–79.; Dinić-Knežević, D., *Sremski Brankovići*, 8.; Spremić, M., *Borbe za oslobođenje Smedereva (1459–1485)*, *Smederevski zbornik* 3 (2012) 18.; Ivanov, A., *Banat u doba kralja Matije Korvina*, 115.

⁷⁹⁴ Bonfini, A., *A magyar történelem tízedei*, 846.

mennyire saját idejének valóságára. Többet tudhatnánk, ha fennmaradtak volna a Vuk despotának juttatott birtokok legkorábbi adományozó okiratai, ám azok megléte mostanáig ismeretlen. Vuk despota magyarországi szereplésének következő adataként általában egy békeszerződést említ a szakirodalom, amelyet III. Frigyes császárral kötött. E közkeletű vélekedést azonban nem tudjuk osztani, minthogy az okiratot tévesen datálják 1467-re, 1487-helyett.⁷⁹⁵ Tehát a despota említését György (Đorđe) despotához kell kötni. Ismereteink szerint időrendben a Vuk despotára vonatkozó következő biztos adatot Bonfini jegyzte fel (*Lupus despotes*), amikor az 1468. évi Csehország elleni hadmozdulatokról emlékezik meg.⁷⁹⁶ Ez idő tájt már minden bizonnyal lehettek kezén javadalmak, annak ellenére, hogy Bonfini megjegyzése szerint Fejérvő megszerzése előtt *nincstelen (egenum)* volt.⁷⁹⁷ Ugyan Bonfini állítását valamelyest korrigálnunk kell, azt viszont elfogadhatjuk közléséből, hogy a harcokban a despota *igen derekasan viselkedett*.⁷⁹⁸ Mátyás király a szerb despotában jelentős szövetségesre talált, mivel személyében egy tapasztalt katona állt az oldalára, aki jól ismerte az oszmánok helyzetét, és kész volt harcba szállni ellenük. Indíttatása mögött olyan törekvés állhatott, hogy hazáját újra hatalma alá vonja, és függetlenítse a közvetlen oszmán uralomtól. Ugyan nincsenek azon felvetést alátámasztó okleveles információink, hogy Vuk elfogadásában Mátyás király részéről kedvezően és megnyugtatóan hathatott a régi uralkodócsalád sarjának tudott szerb főúr törvénytelen származása, ennek lehetőséget azonban annak fényében mégsem vetnénk el teljesen, hogy a magyar király számára is nehézségeket okozott saját, más dinasztiák szemszögéből alacsonynak ítélt származása, és az ebből eredő gondok trónutódlásának rendezési igyekezetét is hosszan végigkísérték.⁷⁹⁹ Talán ismert származási háttere is megkönnyíthette Vuk despota magyarországi beilleszkedését, és hozzájárult ahhoz, hogy a Mátyás király által kedvelt köztisztviselők táborába sikerüljön bekerülnie.

A szerbek közül egy másik nemes jövevény családnak is sikerült hasonlóan jelentős befolyásra szert tennie, mint amellyel a despota rendelkezett Magyarországon.⁸⁰⁰ A Jakšić család két tagjáról, Istvánról (Stefan) és Demeterről (Dmitar) van szó, akik a szerb elit jelentős tagjainak számítottak. Életükről az előtről, hogy Magyarországra jöttek volna, szinte semmit sem tudunk.⁸⁰¹ Ismereteink e téren pusztán arra szorítkoznak, hogy Jakša vajda leszármazottai voltak, és ha tényleg a külső-szolnoki Jakab vajdában kell a felmenőjüket keresni, akkor családjukat korábbi kapcsolat fűzi Magyarországhoz.⁸⁰² A fivérek áttelepülésére 1464-ben kerülhetett sor, még talán Vuk despota átállítását megelőzően.⁸⁰³ Ismeretlenek az okok, amelyek migrációra készítették őket, de bizonyos, hogy valamilyen változás történt az oszmánokkal fennálló viszonyaikban, még hozzá akkortájt, amikor a

---

⁷⁹⁵ Az adat ezek szerint Branković Györgyre, a megvakított István despota fiára vonatkozik. DL 19 339.; Teleki J., *Hunyadiak kora* XII, 372–385.; Radonić, J., *Sporazum u Tati*, 228–229.; Dinić-Knežević, D., *Sremski Brankovići*, 8.; Rokai, P., *Prilog biografiji despota Đorđa Brankovića (Svetog vladike Maksima)*, *Letopis Matice srpske* 499 (2017) 3, 314–319.

⁷⁹⁶ Antonius de Bonfinis, *Rerum Ungaricarum decades* IV/1, 27.; Bonfini, A., *A magyar történelem tizedei*, 864.

⁷⁹⁷ Antonius de Bonfinis, *Rerum Ungaricarum decades* IV/1, 40.; Bonfini, A., *A magyar történelem tizedei*, 878.

⁷⁹⁸ Antonius de Bonfinis, *Rerum Ungaricarum decades* IV/1, 40.; Bonfini, A., *A magyar történelem tizedei*, 878.

⁷⁹⁹ Kovács P., E., *Matthias Corvinus*, 9.

⁸⁰⁰ Birtokaik nem voltak sokkal kisebbek a despoták javainál. Szakály F., *Szerbek Magyarországon*, 15.

⁸⁰¹ Lendvai Miklós szerint István és Marko (helytelenül) 1200 szerb vitézzel jöttek Jagostin településről Temes vármegyébe, ám állítását nem támasztja alá irodalommal. Általában elfogadott vélemény, hogy szerbek egy csoportjával települtek át Magyarországra. Lendvai M., *Temes vármegye nemes családjai* I, Budapest 1896, 60.; Blazovich L., *Városok az Alföldön*, 110.

⁸⁰² Lemajić, N., *Srpska elita na prelomu epoha*, 88.; Božanić, S.–Kisić-Božić, M., *Prvoj generaciji Jakšića na tlu južne Ugarske–Stefanu i Dmitru u delu Rerum Ungaricarum decades*, *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu* 42 (2016) 120.

⁸⁰³ Krstić, A., „Which real will you opt for?“, 145.

szultán serege eredménytelenül ostromolta Jajcát.⁸⁰⁴ Első magyarországi szerzeményeik között volt Nagylak és annak uradalma⁸⁰⁵ Csanád vármegyében, amely utóbb a család birtokainak központjává vált.⁸⁰⁶ Annyi bizonyos, hogy Nagylak 1463. augusztus 9-én még Szilágyi Erzsébet kezén volt⁸⁰⁷, 1465. január 10-én ugyanis Donáttornya mezőváros panaszt tett Jaksa vajda fiai (*fili Jaxa wayvode videlicet Rachianorum*) ellen, mert azok rárontottak Varyas János házára, és kifosztották a sértett Varyasteleke nevű birtokát.⁸⁰⁸ Ezek szerint a vajdák a birtokot valamikor a két időpont között szerezhették meg. A két Jakšić erőszakos természete a későbbiekben is kiütközött. Ez idő tájt szerezhették meg a Csanád megyei Szécsényt (*Zechewn*), mivel 1480-ban említenek egy tizennégy évvel korábbi ügyet, amikor a Jakšićok eme földjére cinkosaival együtt rátört Dóczi Imre, és a támadás során felégették több jobbágy házát, néhányukat pedig elhurcolták Zádorlakára a kastélyba.⁸⁰⁹ Bizonyos érdekltségeik lehettek a Csanád megyei Apácakután is, mivel a csanádi káptalan 1466. február 2-i jelentése szerint *Jaksa vajda fiai* ellentmondtak Teleki Varjasi János, Tercsi Mihály fia László és Bizerei János birtokba iktatásának.⁸¹⁰

---

⁸⁰⁴ Lemajić, N., *Srpska elita na prelomu epoha*, 89.

⁸⁰⁵ Borovszky tanulmánya végén közli azoknak a településeknek a listáját, amelyek bizonyos időben a nagylaki uradalom részét képezték. Más vélemények szerint az uradalomnak akár 85 faluja is lehetett. Engel kutatásainak fényében az uradalmat a következő falvak és más jószágok alkották a középkor idején és a kora újkorban: Basarág (Battonyától délkeletre), Csomorkány, Fellak (ma Felnac Romániában), Marján (Pecicától keletre feküdt; ma Romániában van), Nagyfalu (Temesnagylalu, ma Satu Mare Romániában, Periamtól északkeletre), Szécsény, Szihond (Battonyától délkeletre), Tornya (Csanád megye, ma Turnu Romániában), Udvari (Vingától északnyugatra feküdt, ma Romániában) és Vinga (ma Romániában). Borovszky S., *A nagylaki uradalom története*, Budapest 1900, 38–50.; Blazovich L., *Városok az Alföldön*, 113.; Engel, *Toponymia*, 36, 100, 145, 295, 318, 446, 478, 486, 511.; Engel 2021.

⁸⁰⁶ Nagylakot valószínűleg a Monoszló nemzetség tagjai alapították a tatárjárás után. A XIV. század közepén a Jáki család kezébe került. Később a Nagymihályi család birtokolta. A XV. század közepén a Hunyadiak javadalma lett. Vácott 1462. április 9-én kelt oklevelével Mátyás király eladományozta Nagylakot Cserei Balázs fia László udvarnoknak és Csemei István fia Péter al-lovászmesternek. DL 15 125., Teleki J., *Hunyadiak kora XI*, 26–27.; Györffy Gy., *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I*, 865.; Borovszky S., *A nagylaki uradalom története*, 6–12, 16, 45.

⁸⁰⁷ DL 15 862.; Borovszky S., *A nagylaki uradalom története*, 16–17.

⁸⁰⁸ Stanojević szerint a király bőségesen osztogatta apja hagyatékát, amely vélekedést azonban csak erős fenntartásokkal lehet osztani. DL 16 153.; Borovszky S., *A nagylaki uradalom története*, 17.; Stanojević, S., *Nešto o Jakšićima*, Nova Iskra 3 (1901) 164.; Ivanov, A., *Banat u doba kralja Matije Korvina*, 119.; Spremić, M., *Porodica Jakšić u Banatu*, 35.; Lakatos B., *Mezővárosi oklevelek*, 295.

⁸⁰⁹ Érdekes, hogy nem kis számban szerepeltek a támadók között szerbek. Sorukból említik: Rác Istvánt, Rác Pétert, *Boycza Zayn-t*, *Boycza Hwzar-t*, Latković Mihályt, Balobán Milánt, Radovánt, Demetert, *Boyo-t*, *Raicza Perchia-t* (?), *Zedy Todort*, *Radyko-t*, Radonyát, Radovánt, Obradot és másokat. Az elhurcolt jobbágyok között is szerepel egy Huszár és egy Marinko. DL 18 370.; Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 259.

⁸¹⁰ DL 16 298.

5. 3. Banović Radič és családja Magyarországon

Amikor Mátyás király 1463 végén az oszmánok ellen hadjáratot vezetett Boszniába, a boszniai nemesség egy része csakhamar csatlakozott hozzá. Közöttük volt Banović Radič, Radoszáv Bánnak a fia rokonaival együtt, jelesül is testvérével, Vučihnával (*Vtyhna*), valamint nagybátyjának, Jánosnak a fiával, Ivánnal.⁸¹¹ Mátyás király előbb Pekrecen 1463. október 17-én megerősítette Radič addig szerzett birtokait,⁸¹² majd 1465. március 7-én Budán keltezett oklevelével kiegészítette azt. Ez utóbbi mozzanat alkalmával a magyar király a Boszniából jövő nemesnek adományozta a Csanád megyei Donáttornya (*Donathornya*) és Királyság (*Kyralsag*) birtokokat.⁸¹³ Erzsébet anyakirályné utasította donáttornyai és királysági officiálisait, Temesközi Jánost, Varjasi Jánost és Csírai Benedeket, hogy a birtokokat adják át Banovićnak, az ottani jobbágyokat és lakosokat pedig az új birtokos iránti engedelmességre szólította fel.⁸¹⁴ A csanádi és a budai káptalan közreműködésével Radič beiktatása is megtörtént a szóban forgó birtokokba.⁸¹⁵ Feltehető azonban, hogy a boszniai nemes nem költözött újonnan szerzett javaira, mivel 1466-ban Visući vár parancsnoka volt. Annak alapján, hogy a vár Kosača István kezében volt, az sem zárható ki, hogy Radič a herceg szolgálatában állt.⁸¹⁶

Banović Radič birtoklásáról és életéről Magyarországon nem maradt fenn sok adat. Birtokai miatt összetűzésbe került Szilágyi Erzsébettel, aki elűzette őt javairól. A nemes a pápához fordult panaszával segítségért, mivel annak idején még II. Pius pápa a védelmébe fogadta őt. A sérelemokozás nyomán II. Pál pápa 1471. május 18-án megintette végül az anykirálynét – amit kérés gyanánt fogalmazva elég kedves formában tett meg –, hangoztatva Banović hűségét a magyar király iránt. Levelében az egyházfő arra is felhívta Erzsébet figyelmét, hogy saját okirataival is megerősítette Radič birtoklását.⁸¹⁷ További sorsa Magyarországon ismeretlen, minthogy a források szinte semmit sem szólnak róla. Emberöltönyi idővel utóbb keletkezett kútfőkből viszont leszűrhetők olyan következtetések, amelyek akár éppen egykori birtoklásának nyomaiként is értelmezhetők. Forrásaink szerint az Ongor család és a nyúlszigeti apácák között folyó pereskedésekben szláv, illetve szerb nevek fordulnak elő. Az 1499. június 5-én kiállított oklevélben említik Donáttornyán Braniszló Pált, Bujkó Gosztadint, illetve Petkó Györgyöt Királyságban.⁸¹⁸ Az 1500. június 23-án kiállított oklevél említ még további szláv neveket is a jobbágyok között. Említi *Zawych* Kelement, Bosnyák Pétert és Balázst, Horváth Jánost, Rasko Györgyöt, Petko Györgyöt, *Zwych* Ambrust és másokat a Békés megyei Királyságban.⁸¹⁹

---

⁸¹¹ Laszovski, E., *Prinos historiji bosnaskih porodica*, Vijesnik Kraljevskog državnog arkiva u Zagrebu 7 (1937) 29.; Šuica, M., *Bosanska vlasteoska porodica Banović*, 26–27, 33.

⁸¹² Laszovski, E., *Prinos historiji bosnaskih porodica*, 29.

⁸¹³ DF 275 057.; Laszovski, E., *Prinos historiji bosnaskih porodica*, 29–30, 31.; Lovrenović, D., *Na klizištu povijesti*, 364–365. Banović Radič birtoklásáról Donáttornyán nem szólt Borovszky Samu. Borovszky S., *Csanád vármegye története 1715-ig* II, Budapest 1897, 151–152. A magyar nyelven írt Királyság történetét bemutató tanulmány nem szól a boszniai nemes birtoklásáról. Ld. Töröcsik I., *Királyság – egy középkori falu az írott és a régészeti adatok tükrében*, A Móra Ferenc Múzeum Évkönyvei. *Studia Archeologica* 8 (2002) 449–476.

⁸¹⁴ Laszovski, E., *Prinos historiji bosnaskih porodica*, 31.

⁸¹⁵ Később a nemes átíratva adományleveleit. Laszovski, E., *Prinos historiji bosnaskih porodica*, 30, 31–32, 33–34.

⁸¹⁶ Šuica, M., *Bosanska vlasteoska porodica Banović*, 32.

⁸¹⁷ Theiner, A., *Vetera monumenta* II, 422.; Šuica, M., *Bosanska vlasteoska porodica Banović*, 32–33.

⁸¹⁸ DL 20 856.; Borovszky S., *Csanád vármegye története 1715-ig* II, 152–153.

⁸¹⁹ Karácsonyi János a Békés megyei Csabán birtokos Radák családot is szerb származásúnak gondolta, akik véleménye szerint 1514-ben jöttek a megyébe. DL 20 952.; Karácsonyi J., *Békésvármegye története* I, 1896, 61.; Uő., *Békésvármegye története* III, 1896, 127.

5. 4. A szerbek szerepvállalása Mátyás király országában

Jövevényekként a szerbeknek alkalmazkodniuk kellett Magyarország belviszonyaihoz és a király külpolitikai elképzeléseihez. A rendelkezésre álló források némi eligazodást engednek a tekintetben, hogy miként sikerült a szerb elitnek beilleszkednie a magyar társadalomba. A legegyszerűbb lehetőség a katonai szolgálat vállalása volt. Ennek megfelelően Vuk despota és a Jakšićok maguk köré gyűjtve honfitársaikat sokuk számára lehetővé tették azok bekapcsolódását a magyar honvédelembe. A helyzet kedvezett Mátyás király azon igyekezetének, amelyet hadseregének megerősítési célja mozgatott. Mivel a bárók bandériumai, a portális hadsereg és a nemesi felkelés nem voltak katonailag elegendők, és jobbára kellő hatékonyságuk is hiányzott, a király arra kényszerült, hogy nagyobb mértékben alkalmazzon zsoldosokat. Ehhez azonban elégteleneknek bizonyultak pénzügyi forrásai, amely nehézségnek a kezelése reformokra sarkallta. A tapasztalt szerbek megjelenése ilyesformán kedvező fejlemény volt a király számára, mivel a szerbek révén olcsóbban tudott elszánt és hatékony katonákat szerezni, vezetőik pedig nagymértékben függtek az uralkodó személyétől. Adataink azt mutatják, hogy a szerb csapatok jövevény elitjükkel az élen teljességgel alkalmasak voltak a határvédelemre, valamint az oszmán uralom alá került területek ellen irányuló alkalmankénti betörésekre, de ugyancsak jól felhasználhatóak bizonyultak a nyugati hadakozásokban is. Ezért a források számos alkalommal megemlékeznek a huszárok, a sajkások és más, szerbeket is soraikba fogadó katonai egységek hadi működésének eredményességéről. Mivel a szerb vezetők Magyarországon jellemzően gyökértelenek voltak, nem rendelkezvén széles ismeretsegekkel és rokoni háttérrel, a maguk érdekei szerint is elsősorban a királyi akarat érvényesítését kellett a belügyekben is támogatniuk.

5. 4. 1. Az 1467-es erdélyi lázadás

A magyar történetírók számos alkalommal behatóan foglalkoztak az 1467. évi erdélyi lázadás okaival, ezért e helyen nem tartjuk szükségesnek külön figyelmet szentelni ennek a kérdésnek. Vélekedésünk szerint elfojtásában ugyanakkor minden bizonnyal szerbek is részt vettek. Bár nem áll rendelkezésre olyan konkrét adat, amely a Jakšićokat említene a küzdelemben, és Bonfini sem számol be erről, egy tény mégis arra utal, hogy tevékeny szerepük lehetett a történetekben. Nem kerülheti el e kérdésben figyelmünket, hogy Mátyás király 1467. november 2-án Segesváron kelt oklevelével nekik adományozta a Farnasi Veres Benedek tulajdonában volt Farnas (*Farnas*), Ivántelke (*Iwanthelke*), Valkó (*Walko*), Újfalú (*Wyfalw*), Kelecsel (*Kelechel*), Felsőföld (*Felsewfyld*) és Középsőföld (*Kezepsewfyld*) Kolozs megyei birtokokat.⁸²⁰ E szerzeményeikbe december 25-én a kolozsmonostori konvent ellentmondás nélkül be is iktatta őket.⁸²¹ Nem lehet véletlen, hogy a Jakšićok éppen a lázadás egyik vezéralakjának elkobzott javait kapták meg.⁸²² E körülmény fényében igen valószínűtlennek

---

⁸²⁰ Farnasi Benedek a család feje volt és az egyik főszereplője a Mátyás király hatalma elleni lázadásnak. Ismeretlen okokból 1466-ban kegyvesztetté vált, és birtokvesztésre ítélték. DL 26 897., DL 26 898.; Radonić, J., *Prilozi za istoriju braće Jakšića*, Spomenik SKA 59 (1923) 65, 66.; Jakó Zs., *A Farnasi Veres család. (Az 1467. évi erdélyi lázadás kutatásához)*, Emlékkönyv Imreh István születésének nyolcvanadik évfordulójára, szerk. Kiss A.–Kovács Kiss Gy.–Pozsony F., Kolozsvár 1999, 211–231.; Nógrády Á., *A lázadás ára*, Erdélyi Múzeum 67 (2005) 134.; Lemajic, N., *Srpska elita na prelomu epoha*, 89.

⁸²¹ Később még lehetett összetűzés ezek miatt, mivel a kolozsmonostori konvent 1472-es okirata szerint Veres István átadta ezeket Jakšić Istvánnak és Demeternek. DL 26 899.; Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 258.; Radonić, J., *Prilozi za istoriju braće Jakšića*, 67, 68.; Božanić, S.–Kisić-Božić, M., *Prvoj generaciji Jakšića*, 121.; Spremić, M., *Porodica Jakšić u Banatu*, 36.

⁸²² A Jakšić család 1482-ben megkapta néhai Veres István bárhol fekvő birtokait is. DL 26 435.; Jakó Zs., *A Farnasi Veres család*.

tartjuk, hogy kimaradtak volna a küzdelemből. A köznemesség táborát erősítő, az országba nemrégiben érkező jövevényekként – akik a lázadás leverése előtt is tekintélyes, de nem túl nagy földadományokban részesültek –, bizonyosan támogatták a király vállalkozását. A befogadottaknak a szerb állam újbóli feltámasztásával kapcsolatos elképzeléseiben Mátyás király mint az oszmánellenes harc vezető személyisége kétségkívül jelentős szerepet kapott.

Vuk despota részvételéről az eseményekben nem szólnak a források. Egy Mátyás király által 1468. október 4-én kiállított oklevélből arról értesülünk, hogy a Kraszna megyei Gorozló, Barla és Baksa birtokokat – amelyeket előzőleg Losonci Bánfi István fiai: László, János, György, András és Mihály átadtak leánynegyed címén apjuk özvegyének, Margitnak és Katalin nevű lányának, utóbb pedig a király állatok elhajtása miatt (*ratione ablationis certorum pecorarum*) átadta Vuk despotának, Jakšić Istvánnak és Demeternek – Losonci István fiainak a felkelés idején tanúsított magatartását tekintetbe véve visszaállította a nevezettek tulajdonába.⁸²³ Ebből az adatból ugyan nem lehet bizonyosan következtetni Vuk despota részvételére a felkelés elfojtásában, de részvételének feltételezése egyáltalán nem nélkülöz minden alapot. Helyzete hasonló volt a Jakšićokéhoz, és érdekeltsége is elsődlegesen a magyar király hatalmának megőrzése mellett szólt. Vuk abban reménykedett, hogy Mátyás király segítségével elnyerheti a despota-országot, és ezért nem támogathatta az ellene irányuló lázadást. Aspirációi éppen ellenkezőleg a király hatalmának erősítésére ösztönözhatték. Ismert azonban, hogy az orientáció Mátyás király külpolitikájában teljesen más irányba fordult, Csehország és Morvaország felé, később pedig a Német-római Birodalom irányába, a szerb vezetők pedig kénytelenek voltak őt ebben is támogatni, noha a módosuló külpolitikai irányultságnak nem sok köze volt a szerb önálló államiség feltámasztásához.

5. 4. 2. Hadjárat Podjebrád György és a lengyelek ellen (1468–1474)

A fejezetcímben megjelölt tárgy taglalása kapcsán nem térhetünk ki Mátyás király csehországi akciójának tüzetes külpolitikai és belpolitikai indítékainak kifejtésébe, amit részint a problémakörben elérhető sokrétű korábbi kutatási eredményekre tekintettel, részint pedig a magunk vizsgálati tárgyára figyelemmel sem érzünk e helyütt általunk feltétlenül elvégzendő feladatnak.⁸²⁴

Ugyan a csehekkel szembeni fellépés kapcsán a despota szerepvállalását Bonfini is megemlíti, de nem részletezi azt. Szerinte a szerb despota egyike volt a magyar sereg vezetőinek, egyszersmind elismerően vélekedett annak bátorságáról és odaadásáról. Valamivel több adatot szolgáltat Jakob Unrest *Osztrák krónikája*. A karintiai plébános arról tudósít, hogy Mátyás király elindult hadával segítséget nyújtani III. Frigyes császárnak a csehek ellen, akik területeit háborgatták. Serege 16 000 emberre rúgott, köztük volt *a török császár fivére (darunter was des Turckhischen kaysers prueder) ezer, lovakkal és kopjával felszerelt ráccal, kik igen kiváló katonák és lovasok*.⁸²⁵ Valószínűsíthető, hogy Jakob Unrest a *török császár fivére* alatt Vuk despotát érthette, akinek szerbjei a távoli szerzőnek nem voltak kellőképpen ismeretesek, de az oszmánokéhoz hasonló harcmodoruk azt a képzetet keltette benne, hogy vezetőjüknek a hovatarozása a törökök között keresendő. E közlés szerint a despota bandériumával harcolt Podjebrád csapatai ellen a Cseh Királyságon kívül is.

---

⁸²³ DL 29 828.

⁸²⁴ Elekes L., *Mátyás és kora*, 116, 117.

⁸²⁵ Unrest, J., *Österreichische Chronik*, 18.; Csukovits E., *Magyarországról és a magyarokról*, 206.

Megdöböntőbb részleteket közöl a szerb egységek harctéri viselkedéséről a boroszlói jegyző, Peter Eschenloer az általa írott *Boroszló történetében*. Szerinte Mátyás király megközelítőleg ezer ráccal rendelkezett, akik súlyosan halálosztó szerepben működtek, és döbbenetes elbánást gyakoroltak az eretnekekkel szemben, nem ejtettek foglyokat, hanem levágták a fejüket, és amelyikük adott esetben Mátyásnak valamennyi eretnekfejet elhozott, mindegyikért megfelelő jutalmat kapott. (*Mathias konig hatte bey tawsent Raiczen die woren sere mortlich, die tate wunderlich ding wider die keczere, nommen keinen gefangen, sunder slugen jn ire houpte ab, vnd das manchis houpte der keczere sie Mathie brochten, hatten sie von iczlichen einen gesaczten solt*).⁸²⁶ Eschenloer szerint egy alkalommal a Gödingen mellett harcoló szerb katonák átadtak Mátyásnak harminc szekér – megszámlálva 585 – levágott fejet, mindegyikükért egy-egy guldent kapva.⁸²⁷ Hasonló módon végeztek ki egy kezükre került lengyel kémet is.⁸²⁸ A boroszlói jegyző szerint a szerbek kicsi és fürge lovakon mozgó lovasok voltak, akiknek a fegyverzetét fából készült pajzsok, lándzsák vagy íj és nyilak alkották. Kegyetlenségük egyrészt a háborúszakok által okozott következmény volt, másrészt, ahogyan azt a boroszlói jegyző is megemlíti: ezeknek Mátyás nem adott zsoldot, hanem amit elvettek az ellenségtől, az az övéké lett. (*Diesen gab Mathias nicht solt, sunder was sie den feinden nommen, das was ire*). Tehát rablásból éltek, a levágott fejekért pedig jutalmat kaptak, amiért az eretnekek úgy félték a rácoctól, mint az ördögtől (*die keczere diese Raczen forchten als tewfill*).⁸²⁹ Heinz Dompnig Boroszló városának 1471. május 24-én azt üzenté, hogy a magyar királynak szándékában áll szerbeket, törököket és oláhokat rájuk küldeni azzal az elképzeléssel, hogy a császár és a fejedelmek majd megijednek (*Seine k. gn. wirt sulch folk von Raczen, Turken und Wolachen in die lande bringen, des sich kaiser und seine fursten furchten werden*).⁸³⁰ A levél szerint a despotának volt több mint 5 000 lovasa, és hogy minden nap várja a király parancsát.⁸³¹ Ám az elrettentő példák mellett a boroszlói jegyző említést tesz arról is, miszerint Podjebrád Viktorint elfogták (állítólag nem ismerték fel), és áttadták a királynak.⁸³² Hasonlót jegyez fel róluk, amikor Boroszló mellett elfogták a lengyel katonákat.⁸³³ Ezekből az adatokból arra lehet következtetni, hogy Mátyás király a szerb nemeseket és harcosokat foglalkoztatva olcsón jutott felkészült, tapasztalt katonákhoz, akiknek a felhasználása félelmet váltott ki ellenfelei sorában.

Mátyás király nehéz helyzetbe került, amikor a cseh korona országaiért folytatott küzdelemben egyidejűleg kellett a harctéren Ulászló cseh és Kázmér lengyel király katonáival helytállnia. Különösen kedvezőtlenül vált pozíciója, amikor a cseh és lengyel sereg bekerítette a magyarokat Boroszlóban 1474 októberében. Bár a helyzet kiélezett volt számára, Mátyás ellátta a várost élelemmel, környékét pedig feldúlta, amivel komoly nehézségeket okozott ellenfeleinek. A kisszámú, ám harcban tapasztalt magyar sereg jelentős károkat és veszteségeket okozott a nagyobb, ám kevésbé felkészült és rosszabbul vezetett cseh és lengyel hadaknak.⁸³⁴ Bonfini a részletek taglalása nélkül említi a szerb vezetőket, amikor erről a küzdelemlről ír, bár Szapolyain kívül más résztvevőkről nem is ejt szót. Beszámolója szerint jelen voltak a hadjáratban Szapolyai István, Vuk despota – akit tévesen Pálnak nevez (*Paulus despotes*) – és Jakšić

---

⁸²⁶ A fordításában nyújtott segítséget köszönöm Dr. Papp Sandornak és Dr. Rabić Nedimnek. Eschenloer, P., *Geschichte der Stadt Breslau II*, 725.

⁸²⁷ Eschenloer, P., *Geschichte der Stadt Breslau II*, 805.

⁸²⁸ Eschenloer, P., *Geschichte der Stadt Breslau II*, 955.

⁸²⁹ Eschenloer, P., *Geschichte der Stadt Breslau II*, 805.

⁸³⁰ *Politische Correspondenz Breslaus I*, 37.

⁸³¹ *Politische Correspondenz Breslaus I*, 37.

⁸³² Eschenloer, P., *Geschichte der Stadt Breslau II*, 779.

⁸³³ Eschenloer, P., *Geschichte der Stadt Breslau II*, 953–954.

⁸³⁴ Herczegh G., *Magyarország külpolitikája*, 78.

zászlóaljparancsnok, megjegyezve róluk, hogy derekasan harcoltak.⁸³⁵ Sok gondja volt a cseh és a lengyel királynak a kitörő magyar harcosokkal, akik rendre elfogták katonáikat. A foglyul ejtés nemritkán a szerbek akcióihoz kapcsolódott.⁸³⁶ Ezért többnyire pénzjutalmat kaptak a királytól.⁸³⁷ Boroszló történetírója szerint a kémekkel viszont már nem voltak elnézők. Egy kezükre adott lengyel kémzet habozás nélkül lefejeztek.⁸³⁸ Mátyás király a hadakozás ideje alatt könnyűlovasait Szapolyai István és Kinizsi Pál vezetésével Legyelország ellen küldte, akik fosztogatva egészen Krakkó közeléig értek. Az elszántágért a szerb vezetők jutalomban részesültek birtokadományok formájában.

Olykor a kortársak és a későbbi történészek is szemére vetették Mátyás királynak, hogy nyugati politikájával védtelenül hagyta a magyar határokat az oszmán betörések előtt. Forrásaink szerint a szerb csapatok alkalmazása jól észlelhető a déli határokon is, ami arra utal, hogy a király nem hunyt szemet a veszély felett. Az oszmán támadások 1469-től egyre szaporodtak Bosznia, Horvátország és az osztrák területek irányában. Magyarországon a támadásokat és a szultán előkészületeiről szállongó híradásokat komolyan vették, és lépéseket is tettek a védekezés érdekében.⁸³⁹ Ismeretes, hogy egy 1468-ban történt oszmán betörést egy magyar ellentámadás követett, amelynek során a magyarok jelentékenyebb emberveszteségük ellenére is felégették Vidint.⁸⁴⁰ Dengelegi Pongrác János erdélyi vajda 1470. május 15-én kelt levele említi a Jakšićok részvételét a honvédelemben, amely az ellenfél mozgolódásának szemmel tartásában is állt. Levelében a vajda utasította a nagyszebenieket, hogy ellenőrizzék Jakšić István és Demeter embereinek híreit arról, hogy Vidin irányából várható egy oszmán betörés Erdély felé.⁸⁴¹ Emellett ismeretes, hogy a szerb parancsnokok részt vettek egy beütésben oszmán területre. Ismeretes, hogy Vuk despota délen hadakozott a törökkel 1471 elején, felégette Szrebrenicát a Drina mentén, és kifosztotta annak környékét.⁸⁴² Vuk despotával a Jakšićok is a déli határon voltak. Mátyás király 1471. január 7. és 12. között megparancsolta *magnifico Wok filio despoti regni Rascie, egregiis Gregorio Bethlen, Nicolao Desew de Graboria, Petro de Docz, necnon Stephano et Demetrio Jaxith dictis de Naghlak*, hogy Kisvárdai Simon, Miklós és Aladár javait ne háborgassák.⁸⁴³ Mindezen mozzanatok arra utalnak, hogy a magyar király figyelmet fordított a déli határok védelmére, és nem lehet kizárni azt sem, hogy tárgyalásokra is sor került a szultán képviselőivel.⁸⁴⁴ Sajnálatos, de ezekről a

---

⁸³⁵ Antonius de Bonfinis, *Rerum Ungaricarum decades* IV-1, 59.; Bonfini, A., *A magyar történelem tizedei*, 899.

⁸³⁶ Eschenloer boroszlói jegyző szerint a király seregében száz szerb katona volt, akik nagy károkat okoztak az ellenségnek, és rendszeresen foglyul ejtették az ellenség katonáit. Eschenloer, P., *Geschichte der Stadt Breslau* II, 953.

⁸³⁷ Eschenloer, P., *Geschichte der Stadt Breslau* II, 954.

⁸³⁸ Eschenloer, P., *Geschichte der Stadt Breslau* II, 955.

⁸³⁹ DL 17 226., 107 589.; Dinić, M., *Grada za istoriju Beograda u srednjem veku* II, Beograd 1958, 86, 87.; Wertner M., *Magyar hadjáratok a XV. század második felében*, Hadtörténelmi Közlemények 13 (1912) 215.

⁸⁴⁰ ISN II, 382. (a fejezet Ćirković, S. munkája); Zirojević, O., *Smederevski sandžak-beg Ali-beg*, 14. Babinger, F., *Mehmed Osvajač i njegovo doba*, 292.

⁸⁴¹ DL 45 403.

⁸⁴² Dinić, M., *Za istoriju rudarstva* I, 88, 17. jegyzet; ISN II, 328. (a fejezet Ćirković, S. munkája); Spremić, M., *Borbe za oslobođanje Smedereva (1459–1485)*, 20.; Uő., *Srpski despoti u Sremu*, 49.

⁸⁴³ Az említett fenyegetett birtoktulajdonosokat a király felmentette a hadbavonulás kötelezettsége alól. *Codex Zichy* XI., 79–80.; Wertner M., *Magyar hadjáratok a XV. század második felében*, 217.; Spremić, M., *Porodica Jakšić u Banatu*, 36.

⁸⁴⁴ Már a taglalt történések előtt is fegyverszünetet sejtettek a kortársak az oszmán-magyar kapcsolatok alakulásában. Valamikor 1468 elején egy 400 lovasból álló oszmán küldöttség Nagyváradon tárgyalt a magyar királlyal. Dlugos leírja azt is, hogy 1468-ban az oszmán követek egészen Egerig (*usque in Agriam*) mentek jelentős ajándékokkal, aminek nyomán Mátyás király Giskra János vezetésével hasonló küldöttséget menesztett. Gerardus de Colis 1468 februárjában keltezett jelentése szerint Magyarországon tartózkodott a szendrői kapitány (*capitano del Smedreo*) követe békekötés céljával, de a király távolléte miatt visszatért *senza far niente*. Nagy I.–Nyáry A., *Magyar diplomácia emlékek* II, 95.; *Ioannis Dlugossii Annales seu Cronice* XII, 208.; Wertner M., *Magyar hadjáratok a XV. század második felében*, 208.;

forrásanyag nem őriz pontos képet, mivel vagy elbeszélő történetírók ejtettek szót róluk, vagy diplomaták hallomásaiból és bizonytalan értesüléseikből kerültek ilyen-olyan híradások a jelentések vagy elbeszélések lapjaira. Velencében már 1467 végén tudtak arról, hogy fegyverszünet kötött, és arra utasították követüket, hogy írja azt alá.⁸⁴⁵ Arról is beszéltek akkoriban, hogy állítólag a szultán felajánlotta Szendrő átadását Jajca váráért.⁸⁴⁶ Annyi mindenesetre bizonyos, hogy a fegyverszüneti tárgyalások felvetődését nem lehet teljességében elvetni, és figyelemmel a király nyugati lekötöttségére, nem is indokolt a lehetőségüket figyelmen kívül hagyni. Tekintetbe véve a szerb vezetők szereplését a későbbi magyar-oszmán tárgyalásokban, nincs kizárva, hogy akár ezekben is részt vehettek. Annyit azonban le lehet szögezni, hogy rendelkezésre álló értesüléseink nem kínálnak biztos támpontokat a tárgyalások eredményeit illetően, bár a szakirodalom általában eredményteleneknek tartja őket.⁸⁴⁷ Másrészt azonban a források fényében az is megállapítható, hogy Szabács megépítéséig jelentősebb oszmán becsapásokról magyar területre nem tudunk.

Kevés biztosat lehet mondani a szerb vezetőknek a törökkel folytatott tárgyalásokat illető alapállásáról. Bizonyos, hogy az oszmánokkal való béke nem lehetett összhangban a szerb államiság felélesztésére irányuló törekvésekkel. Lehet, hogy a szerb elit egy részének véleményét tükrözi Mihailović Konstantin elmarasztaló megjegyzése Mátyás király uralmával kapcsolatban. A volt janicsár ugyanis felrója a magyar királynak a keresztények elleni harcát – megemlítve ebben a pápa és a német-római császár szerepét is –, és megjegyzi, hogy Mátyás emléke elillant *mint a harang hangja*.⁸⁴⁸ Ennek ellenére, úgy tűnik, a Mátyás-ellenes Vitéz-féle összeesküvésben a király oldalán álltak a szerb vezetők, és tovább harcoltak, ahol szükség mutatkozott.⁸⁴⁹ Valamikor ebben az időben Vuk despota és a Jakšićok is birtokokat szereztek a királytól, ami alátámaszthatja előbbi véleményünket. A despota és más szerb vezetők birtoklásának kérdéskörét később még részletesebben tárgyaljuk.

5. 4. 3. Újlaki Miklós királysága Boszniában

Lehetséges, hogy a jelen alfejezet némileg túlmutat témánk keretein, ám véleményünk szerint feldolgozására több érv is felhozható. Egyrészt a kérdésben újabb eredmények láttak napvilágot, másodszer ezek fényében a Jajcai és Szreberniki Bánság létrehozásának idejét is több mint egy évtizeddel előrébb hozhatjuk, végezetül pedig ez esetben arról is szó van, hogy a szerb államiság egyes részeit a magyar király valamilyen szinten saját belpolitikai céljai elérésére használta fel.

Miután elesett, a középkori Bosznia helyén bizonyos értelemben hatalmi vákuum keletkezett, amely új körülmény kihasználásának lehetősége többeket is beavatkozásra csábított. Mátyás király ugyan önmagát Bosznia uralkodójának is tekintette, ám Zsigmond királytól eltérően nem állt

---

ISN II, 380. (a fejezetet Ćirković, S. írta); Coco, C., *Da Mattia Corvino agli Ottomani*, 35–36.; Babinger, F., *Mehmed Osvajač i njegovo doba*, 239.; Salihović, D., *The Process of Bordering*, 100.

⁸⁴⁵ Ljubić, S., *Listine X*, 402–403.; Salihović, D., *The Process of Bordering*, 100.

⁸⁴⁶ Területcsere esetén az oszmánok szabad utat kaptak volna Isztria felé. ISN III, 380. (a fejezet Ćirković, S. munkája); Babinger, F., *Mehmed Osvajač i njegovo doba*, 239.; Šumadij a u XV veku, 56.; Salihović, D., *The Process of Bordering*, 100.

⁸⁴⁷ ISN II, 380. (a fejezetet Ćirković, S. írta).

⁸⁴⁸ Konstantin Mihailović iz Ostrovice, *Janičarove uspomene*, 168, 169.

⁸⁴⁹ ISN II, 381. (a fejezet Ćirković, S. munkája).

szándékában, hogy Bosznia királyává koronáztassa magát,⁸⁵⁰ és nem gondolt a *kettős korona* (*sugubi venac*)⁸⁵¹ eszméjének követésére sem. Lehetséges, hogy ezen megfontolására hatást gyakorolt személyének alacsony népszerűsége Boszniában, és talán a Kotromanić család még élő tagjai miatt is kényesnek tűnhetett megpróbálkozni egy efféle gondolat kivitelezésével. Ennek ellenére a Boszniai Királyság alakzata mint felhasználható politikai eszköz egyformán szerepelt az oszmán és a magyar államvezetési elképzelésekben elsősorban olyan megfontolásból, hogy a helyi befolyásos elemeket a maguk oldalára vonják a régi államiság felélesztésének látszatával.

A Boszniai Királyság újbóli felállításával érdekes módon először a szultán kísérletezett. A foszlányos adatokból csak elnagyolt részletek rajzolódnak ki ezen terveknek a valóságtartalmából. Annyi bizonyos, az oszmánok annak kihasználására törekedtek, hogy Jajca *természetesen ellenséges* a magyarok iránt (*naturaliter ynimica de Ungari*), és ezért egy helyi ember személyében látták jónak megoldani a királyállítás kérdését. Emögött vélhetően az a szándék húzódott meg, hogy Jajca elfoglalásával az általuk kreált uralkodó révén egész Boszniára kiterjessék a hatalmukat. Gerardus de Collis 1465 december végéről ismert jelentése alapján annyit tudunk kiválasztottjukról, hogy Mátyás volt a neve, korábban az előbbi király nemesének tudták, renegátként viszont feleséggel rendelkezett Isztambulban.⁸⁵² Feladata – de Collis megítélése szerint – az volt, hogy maga köré gyűjtse a megmaradt nemesek jelentékenyebb alakjait, és a független állam fenntartásának látszatával a szultán oldalára állítsa őket, amely cél megvalósulása az oszmánok számára feleslegessé tette volna nagyobb egységek Boszniában tartását.⁸⁵³ Raguzai források megemlítik, hogy 1467. január 11-én városuk vezetése arról határozott, hogy Bosznia királyának, Mátyásnak, az elhalt Radivoj ellenkirály fiának, 100 perpera, küldötteinek pedig 30 perpera értékű vásznat adjanak.⁸⁵⁴ Később, 1471. szeptember 16-án a raguzaiak 60 perperával ajándékozták meg Bosznia királyát, Šabančić Mátyást. Ugyan Šabanović Hazim meghagyta azt a lehetőséget, hogy esetleg két személyről van szó, ám a történetírás inkább annak a véleménynek ad nagyobb valószínűséget, hogy a két Mátyás valójában egy és ugyanaz az ember lehetett, olyan lehetőséggel számolva a találgatásokban, hogy Mátyás tényleg Ostojić Radivoj ellenkirály fia volt, és annak a Velikai Katalinnal kötött házassága előtti frigyéből származott, de még az sincs teljesen kizárva, hogy valójában a királynak ez utóbbi házasságából született.⁸⁵⁵ Többet, sajnos, nem lehet megtudni a forrásokból Bosznia szóben forgó oszmán királyáról.⁸⁵⁶ Az viszont meglehetősen

---

⁸⁵⁰ Ćirković, S., *O „Đakovačkom ugovoru“*, IG 1–4 (1962) 3–10.; Ćirković, S., *Istorija srednjovekovne bosanske države*, 174–175.; ISN II, 56. (a fejezet Ćirković, S. munkája). Lovrenović, D., *Na klizištu povijesti*, 437.

⁸⁵¹ A kettős korona elméletét I. Tvrtko király idejében dolgozta ki logotétje, Vladoje vagy másként Vlade, aki *Rascia*-ból származott. Ennek a gondolatnak az volt a fő irányvonala, hogy I. Tvrtko 1377-ben kettős koronát kapott, amelyet a Nemanjida elődeitől örökölt (a szerb korona), és hogy ő két ország, Szerbia és Bosznia királyja. Ezzel a korona transzperszonálissá vált, gyökere pedig a szerb államiságban keresendő. Ćirković, S., *Istorija srednjovekovne bosanske države*, 135–138.; Ćirković, S., *Sugubi venac (Prilog istoriji kraljevstva u Bosni)*, Zbornik Filozofskog fakulteta u Beograd 8 (1964) 343–370.; *Kruna*, in: *LSSV*, 334–335. (a szócikket Marjanović-Dušanić, S. írta). *Vladoje*, in: *SBR* 2, 251. (a szócikk Ćirković, S. munkája).

⁸⁵² Thallóczy L.–Horváth S., *Jajca*, 44.; Ćirković, S., *Vlastela i kraljevi u Bosni*, 125.

⁸⁵³ Šabanović, H., *Bosanski pašaluk*, 48.

⁸⁵⁴ Ćirković, S., *Vlastela i kraljevi u Bosni*, 126.; Ćirković, S., *Istorija srednjovekovne bosanske države*, 335.; Jireček, K., *Istorija Srba* I, 395, 22. jegyzet.

⁸⁵⁵ Ćirković, S., *Vlastela i kraljevi u Bosni*, 126.; Šabanović, H., *Bosanski pašaluk*, 48–49.; Mrgić, J., *Severna Bosna*, 141.; Lovrenović, D., *Na klizištu povijesti*, 379–380.; Andrić, S., *O obitelji bosnaskog protukralja*, 124, 125, 127. *Matija Radivojević (Sabančich)* in: *SBR* 6, 279–280. (a szócikk Isailović, N. munkája).

⁸⁵⁶ Nem lehet megállapítani, hogy rokonságban állnak-e Šabančić Mátyással a defterekben 1468–1469-ben szereplő Sabančić fiai: Tvrtko, Radoslav és Mrkša. Valószínűleg voltak tisztviselői, mivel a defterekben szerepel egy bizonyos

bizonyossággal megállapítható, hogy hosszabb távon egy renegát oszmánbarát „király“ mégsem elégíthette ki II. Mehmed elképzeléseit. Ezért – és Újlaki Miklós királlyá emelése miatt – a szultán másik királyt nevezett ki Bosznia élére. A kinevezés valamikor 1476 elején történt, mivel a raguzaiak 1476. május 6-án írtak a magyar királynak *pro facto Mathie Voisalich*.⁸⁵⁷ Ćirković szerint azért nem nevezik e Mátyást királynak, mert még bizonytalan volt a helyzete, és éppen Raguzán keresztül igyekezett felvenni a kapcsolatot a magyar udvarral.⁸⁵⁸ Mivel a magyar udvarban működő milánói diplomata, Lupus Lukács követjelentésében mindig *új király*-ként (*novo re de Bosnia*) említi őt, ezért kevés a valószínűsége, hogy a már említett királyt kellene keresni benne, hanem esetében egy új, másik személyről lehet inkább szó. Származásáról kevés ismeret rögzíthető. Előfordulhat, hogy a Vojsalić családból eredt. Lupus Lukács annyit mond róla, hogy *Christianissimo*, amit néha vezetőknévén (Hristić) értelmezett a szakirodalom. Véleményünk szerint e jelző inkább a király keresztény mivoltát volt hivatott hangsúlyozni, amit a jelentés több más helyen is érzékeltet. Mindenesetre Vojsalić személye sem lehetett az oszmán elképzeléseknek megfelelő megoldás, mivel a magyar királyhoz fordult, és tőle kérte uralmának elismerését. Erre az oszmánok ostrom alá vették az újsütetű uralkodót és annak hat városát, segítséget pedig a magyar király nyújtott neki sereget küldve a kalocsai érsek és Báthori István vezetésével. A katonai fellépéssel sikerült is a boszniai királyt kimenteni, ám további élete Magyarországon ismeretlen. Királyságának területi kiterjedése is homályos előttünk. Általában Radivoj ellenkirály területével azonosítják, amelyet Vranduk, Žepče, Maglaj, Doboij és két másik vár alkotott.⁸⁵⁹

Figyelemmel kísérve a magyar-oszmán versengést Boszniában, belátható, hogy Újlaki kinevezése királlyá nem volt merőben szokatlan megoldás. Annyit ugyanakkor le kell szögezni, hogy a királyállítás kérdésében az oszmánokhoz képest Mátyás királyt teljesen más motívumok vezették. Salihović kutatásai meggyőzően szólnak amellett, hogy az Újlaki és Mátyás közötti viszony értelmezését időszerű és érdemes felülbírálni, akárcsak a Bosznia berendezésére vonatkozó ismereteket az 1471-et megelőző időben. Terjedelmi korlátok miatt csak a szerző elemzésének következtetéseit vázoljuk. Salihović kutatási eredményei szerint a király és a főúr közötti viszony alapvetően nem volt ellenséges, és kettejük kapcsolata 1459 után számos tekintetben inkább együttműködésre vall. Másrészt a vizsgálatok azt is meggyőzően bizonyították, hogy a Szapolyai Imre kormányzása alatt álló és utána feltűnő Boszniai bánóság nem különbözik a Dalmát–Horvát vagy Szlavón bánágtól, vagyis, hogy ezeket a királyságokat a király helyett bánok kormányozzák.⁸⁶⁰ Tehát a magyar bánok Bosznia királyságának bánjai voltak (*banus regni Bosne*).⁸⁶¹ Továbbá azt is bizonyította Salihović, hogy Újlaki királysága nem valami üres cím volt, aminek célja kizárólag a főúr megnyerésében merült ki, hanem működése nemzetközileg elismert tényleges uralomként értékelendő.⁸⁶² Elvégre Újlakinak pénzverési joga volt,

---

Vladislav, aki a boszniai király tisztviselője volt, és 1471 előtt meghalt. Aličić, A., *Sumarni popis sandžaka Bosna*, 88, 106–107, 172–173.

⁸⁵⁷ Gelcich J.–Thallóczy L., *Raguza és Magyarország összeköttetésekének oklevéltára*, 804.

⁸⁵⁸ Ćirković, S., *Vlastela i kraljevi u Bosni*, 129.

⁸⁵⁹ Thallóczy L.–Horváth S., *Jajca*, 50–51.; Ćirković, S., *Vlastela i kraljevi u Bosni*, 127–128.; Šabanović, H., *Bosanski pašaluk*, 49.; Mrgić, J., *Severna Bosna*, 145–146.; *Matija Vojsalić*, in: *SBR* 6, 279. (a szócikket Isailović, N. írta).

⁸⁶⁰ Salihović, D., *An Interesting Episode*, 25.

⁸⁶¹ Ez a megnevezés Újlaki Miklós kinevezéséig követhető. Salihović, D., *An Interesting Episode*, 24, 25.

⁸⁶² A régebbi irodalom azon az állásponton volt, hogy Újlaki királysága Szilágyi Erzsébet adoptációja által magántermészetű volt, és jobban kötődött a Hunyadiakhoz, mint a Szent Koronához. DL 17 316.; Teleki J., *Hunyadiak kora* XI, 469–471.; Kubinyi A., *Die Frage des bosnischen Königtums von Nikolaus Ujlaky*, *Studia Slavica* 4 (1958) 378.; Kubinyi A., *Pitanje bosanskog kraljevstva Nikole Iločkog*, *Županijski zbornik* 4 (1973) 48.

számos helyen királyként ismerték el őt, és halála előtt Mátyás is ehhez hasonló pozíciót igyekezett biztosítani fia számára III. Frigyes részéről.

Aligha vitatható annak megállapításai, hogy a főúr illetően módon alakuló viszonya a királlyal lényegében megegyezésnek, egyezménynek mondható, kivált, ha figyelmünket a mágnás érdekeire összpontosítjuk.⁸⁶³ Lehetséges, hogy Újlaki résztvevője volt a III. Frigyesrel folytatott tárgyalásoknak, és ott lehetett az oszmánokkal sorra került tárgyalásokban is.⁸⁶⁴ Királya emelése Salihović szerint hosszabb ideig tartó folyamat volt, amelyben számba veendő lépésnek tekinthető Újlaki telcsáki örökös ispánsága 1465-ben⁸⁶⁵, majd pedig az 1466-ban kapott amnesztiája is.⁸⁶⁶ Azután 1467-ben a király arra adott engedélyt, hogy a kereskedők látogassák Apajóc nevű birtokát a Száván, abban az esetben, ha béke jönne létre az oszmánokkal.⁸⁶⁷ Hatalmában tartotta Jajcát – azt a területet, amelyből később a bánóság formálódott (megközelítőleg a Donji Kraji földet) –, a Vránai perjelség várait és Ozorát is. Uralma nagyobb területre terjedt ki, mint amely fölött Szapolyai kormányzó hatalma érvényesült. Mivel Újlaki birtokos volt az ország déli részén, elfogadható Salihović azon felvetése, miszerint Mátyás király igyekezett délen a főurat teljesen lekötni, átengedni neki a déli határ védelmének egy részét, és megnyugtatóra megadni neki a királyságot, amelynek elnyerésére úgy vágyott.⁸⁶⁸ Annak megítélése, hogy mikor ígérte neki Mátyás a királyságot, bizonytalan, de Salihović szerint Újlaki 1471-ben tett végrendeletéből az olvasható ki, hogy valamilyen kinevezésre várt.⁸⁶⁹ Valószínűsíthető, hogy 1471 második felében kapta meg a királyi címet, amihez a prelátusok és a bárók egyaránt hozzájárultak.⁸⁷⁰ Ha helyes e feltételezés, akkor Újlaki hatalma Bosznia felett a terület magyar király iránti függéséből és a nemesség jóváhagyásából, nem pedig valamiféle Mátyáshoz fűződő személyi kapcsolatokból eredt.⁸⁷¹ Újlaki királlyá tételének lépésével Mátyás király egyidejűleg lekenyerezte a főurat,⁸⁷² és leszerelte az

---

⁸⁶³ Salihović szerint Újlaki királysága a legjobb példa a határ öncélú kihasználására. Kubinyi A., *Die Frage*, 378.; Salihović, D., *For a Different Catastrophe: a Fruitful Frontier on the Southern Edges of the Kingdom of Hungary after 1463. An Initial Inquiry*, Inicijal 5 (2017) 103.; Salihović, D., *An Interesting Episode*, 31, 37.

⁸⁶⁴ Salihović, D., *An Interesting Episode*, 38.

⁸⁶⁵ Ilyen titulussal szerepel egy adománylevelében, amelyet 1465-ben adott ki Német Jánosnak, és amellyel átadja neki Hidegkút birtokot a nádasfalui halászhellyel együtt. Az okirat, amely alapján 1448-ra datálták örökös ispáni méltóságát, 1468-ban kelt. Érdekes mozzanat, hogy 1465-ben lett Szapolyai Imre is Szepes örökös ispánja. DL 100 746., DL 80 898.; *Codex Zichy IX*, 180–181.; Salihović, D., *An Interesting Episode*, 40.; Salihović, D., *For a Different Catastrophe*, 80.

⁸⁶⁶ Salihović, D., *An Interesting Episode*, 41.

⁸⁶⁷ DL 100 772.; Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 257–258.; Apajóc ma Opojevci Višnjicevo mellett [ma: Szerbia]. Salihović, D., *An Interesting Episode*, 41–42.

⁸⁶⁸ Kubinyi A., *Die Frage*, 377.

⁸⁶⁹ *omnia bona nostra mobilia et immobilia, que habemus et possidemus, vel etiam in futurum habebimus*. DL 17 162.; Salihović, D., *An interesting Episode*, 37, 48.

⁸⁷⁰ Az 1471-es összeesküvésben Mátyás király mellett maradt. Azt, hogy a prelátusok és a bárók akaratával tették meg királynak, megjegyzi egy raguzai diplomáciai jelentés is. Maga Újlaki is megüzente ezt a raguzaiaknak. Thallóczy a hivatkozott főurakban országgyűlést látott. Rokay szerint a bárók nem országgyűlést jelentenek ebben az esetben, hanem a királyi tanácsot. Makušev, V., *Istorijski spomenici Južnih Slovena II*, 95.; Thallóczy, L., *Studien*, 433.; Thallóczy L.–Horváth S., *Jajcza*, 132, 49.; Rokai P., *Guverner, banovi, kraljevi i herceg Bosne*, 266.; Salihović, D., *An Interesting Episode*, 12, 51, 55.

⁸⁷¹ Thallóczy L.–Horváth S., *Jajcza*, 132.; Kubinyi szerint Újlaki csak Erzsébet adoptációja révén volt alárendelve Mátyásnak. Kubinyi A., *Die Frage* 378.; Kubinyi A., *Pitanje bosanskog kraljevstva Nikole Iločkog*, 50. Rokay azon a véleményen van Kubinyival ellentétben, hogy Újlaki uralma jogállami alapokon állott, ahogyan azt Thallóczy is gondolta. Rokai P., *Guverner, banovi, kraljevi i herceg Bosne*, 266.; Salihović, D., *An Interesting Episode*, 56, 57.

⁸⁷² Lehet, hogy a királyság adományozásával megállította a lázadást, de az is előfordulhat, hogy csak akkor látta elérkezettnek az időt a megállapodás végrehajtására. Salihović, D., *An Interesting Episode*, 46.

oszmánellenes fellépés pártolóit azzal, hogy a déli határt egy báróra bízta.⁸⁷³ Az oszmán oldalon is lehetett visszhangja Újlaki Miklós megkoronázásának, mivel az oszmánok is új királyt állítottak Vojsalić Mátyás személyében(, aki esetleg egyetlen komoly potenciális akadály lehetett volna Újlaki további elképzeléseinek Boszniában).

Az új király megkoronázásának helyét ez ideig nem sikerült a kutatásnak egyértelműen tisztázni, mivel a vélemények megoszlanak a kérdésben Jajca és Buda között.⁸⁷⁴ Annyi viszont bizonyos, hogy maga a cselekmény megtörtént, mivel maga Újlaki is előbb *electus rex*-nek nevezi magát 1471 decembere és 1472 május között, és csak később használja a *Dei gratia* megjelölést hatalma forrásául.⁸⁷⁵

Újlaki királyságának archontológiája terén is adósságai vannak még a kutatásnak. Ugyan alkalmazott familiárisokat országa irányításában, mégis túlzó arról beszélni, hogy kormányzása emlékeztetett egy birtok igazgatására, ahogyan ezt a régebbi szakirodalom hangoztatta.⁸⁷⁶ Elvégre bőven felhozhatók lennének példák arra is, hogy ugyancsak familiárisok helyettesítették a főurakat Magyarországon is, ezért Újlaki irányítási gyakorlatában valójában nem lehet semmi különösöt találni.⁸⁷⁷ Megjegyzést érdemel emellett, hogy a bizonytalan határmenti terület számos nemesnek teremtett lehetőséget a felemelkedéshez.⁸⁷⁸ Az új király igazgatási apparátusa tehát magyar berendezkedésen (a király prerogatíváiból) és helyi szokásokon alapult. Bár helyi emberek részvételéről a forrásokban nincsenek közvetlen adatok, az azonban nem igazán hihető, hogy teljesen mellőzték és nélkülözhetők volna a helyi szokásokban jártas embereket.⁸⁷⁹ Név szerint csak Újlaki némely jelentősebb tisztségviselője ismert. Jajcai kúriájának provizora Török Ambrus volt⁸⁸⁰, 1476-ban Jajcán szolgált Decsei Roh László⁸⁸¹, később pedig 1477-ben Újlaki Miklós áthelyezte újlaki provizorját, Surányi Jánost Jajcára.⁸⁸² Követei között felbukkan egy Rác György (*Georgius Raacz*) nevű személy mint különleges familiárisa (*familiarem nostrum specialem*), akiről feltételezhető szerb származása. Ezt a tisztségviselőjét küldte el 1475. május 28-án Leonárd görzi grófhhoz.⁸⁸³ Követték Újlakit római utazása alatt Saluteyner Wolfgang és Benedek, akik ezért adományt nyertek tőle.⁸⁸⁴ Boszniai nádorként és Berzence várnagyaként a rahoncai várnagy, Dombói Miklós, (*Nicolaus de Dombo, alias regni Bosne palatinus castellanus castelli Berzewcze*) szerepel.⁸⁸⁵ Újlaki kancellárjaként (*Nicolao rege Bosne*

---

⁸⁷³ Kubinyi A., *Die Frage*, 376.

⁸⁷⁴ Rokai P., *Guverner, banovi, kraljevi i herceg Bosne*, 267.

⁸⁷⁵ Salihović, D., *An Interesting Episode*, 59.

⁸⁷⁶ Az irodalomban olyan vélekedéssel is lehet találkozni, hogy Mátyás király nem is akarta visszaállítani Boszniát. Kubinyi úgy találta, hogy Újlaki a királyságát magánbirtokként kezelte. Kubinyi A., *Die Frage*, 379, 380.; Lovrenović, D., *Na klizištu povijesti*, 382, 383.

⁸⁷⁷ *Familiáris*, in: *Magyar történelmi fogalomtár I*, 125–126. (a szócikket Bán P. szerezte).

⁸⁷⁸ Salihović, D., *For a Different Catastrophe*, 98, 100, 102.

⁸⁷⁹ Salihović, D., *An Interesting Episode*, 69.

⁸⁸⁰ DL 88 544.; Kubinyi A., *Die Frage*, 381.; Salihović, D., *Nonnulla documenta*, 408.

⁸⁸¹ DL 102 190.; Salihović, D., *For a Different Catastrophe*, 104.

⁸⁸² Ez a tisztségviselő később is felbukkan a forrásokban. Vuk despota járt el érdekében a magyar király előtt, ám sikertelenül, ami azt mutatja, hogy tevékenysége később is Jajca környékéhez köthető. DL 95 397., 95 411.; Kubinyi A., *Pitanje bosanskog kraljevstva Nikole Iločkog*, 52.; Salihović, D., *Nonnulla documenta*, 412.

⁸⁸³ DF 258 155.; Salihović, D., *Nonnulla documenta*, 410.

⁸⁸⁴ Salihović, D., *Nonnulla documenta*, 411.

⁸⁸⁵ DL 33 432.; Kubinyi A., *Die Frage*, 380.; Kubinyi A., *Pitanje bosanskog kraljevstva Nikole Iločkog*, 52.; Salihović, D., *For a Different Catastrophe*, 104.

illustri) a pápa 1475-ben Isztróti Istvánt, bácsi lektort említi (*Stephano de Iztro*).⁸⁸⁶ Lehetséges, hogy ő volt már 1465-ben is a relátor az egyik Újlaki neve alatt kelt oklevél kibocsátásánál (*R. M. S. Cancellario*).⁸⁸⁷

Általános vélemény, hogy az új király nem bizonyult megfelelőnek Mátyás király elvárásainak, és csekély szerep jutott neki Boszniában. Ám ha közelebbről vizsgáljuk uralkodói ténykedését, ezt az állítást jócskán árnyalni, illetve ellenpontoszni lehet. A raguzaiakhoz 1472-ben intézett levelében érinti a Boszniában ráháruló feladatokat (az ország felszabadítása és harc a kereszténységért), ám e megfogalmazása inkább csak *arenga*-szerű közlés, és nem valamiféle konkrét politikai program kifejtése.⁸⁸⁸ Raguzába követként küldte akkor Garai Gált, akinek utána Vlatko herceghez és Crnojević Iván vajdához kellett mennie. Maga a követ egykor Vlatko herceg szolgálatában állt.⁸⁸⁹ Mindezen mozzanatok arra utalnak, hogy Újlaki Miklós igyekezett felvenni a kapcsolatot az oszmánoktól leginkább fenyegetett nagyurakkal, tehát azokkal, akik érdekeltek voltak a szultán elleni harcban. Velencétől is kért segítséget. Amikor Vlatko herceg hasonlóképpen segítséget kért Velencében, onnan arra ösztönözték, hogy keresse fel Újlaki Miklós királyt és Vuk despotát, *qui in eadem sunt navi, et non minore ardent desiderio recuperandorum statuum suorum*.⁸⁹⁰ Figyelembe kell venni továbbá azt is, hogy Újlaki ekkor már idős és beteg ember volt. Katonai szerepvállalására egy 1475-ben keletkezett összeírásban találunk adatokat, amelyek szerint 4 000 katonát küldött (*Item der Künig von Wossen (vel Possen) hat auch vier tausent man*) vagy a király tervezett hadjáratába, vagy Szabács ostromára.⁸⁹¹ Mérlegre téve Újlaki királyi működésének ezeket az elemeit is, joggal ébrednek kétségek afelől, hogy Mátyás király valóban csalódott volna az uralkodóvá emelt Újlakiban. Amikor halálával a boszniai trón 1477-ben megüresedett, hiányoztak már azok, a királyságának fenntartásához fűződő érdekek, amelyek még erősen munkáltak megteremtésekor. Fia hercegi rangot kapott, ami arra vall, hogy a Mátyás által életre hívott királyság csak Újlakinak szólt. Mindezek nyomán megállapítható, hogy a Jajcai és bizonyosan a Szreberniki bánság valamikor Újlaki halála után keletkezettek, ellentétben az eddigi véleményekkel.⁸⁹²

5. 4. 4. Jajcai bánság

Mátyás király honvédelmi tevékenységét illetően különböző vélekedések láttak napvilágot. Katonai reformról ugyan bizonyára nem lehet beszélni, és a végvárrendszer kérdésében is vannak vitatott elemek, ezzel együtt sem lehet azonban megkérdőjelezni Mátyás királynak a Magyarország hatékonyabb védelmét szolgáló eredményeit. Egyik lépése a határ biztosításában a bánságok szervezése volt. Forrásaink nem kényeztetnek el gazdag híryanaggal a déli bánságok megszervezésével és működtetésével kapcsolatban. A kutatók a Nándorfehérvári bánság keletkezését általában 1465 tájára

⁸⁸⁶ Theiner, A., *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustratia* II, 447–448.

⁸⁸⁷ DL 100 746.; Kubinyi A., *Pitanje bosanskog kraljevstva Nikole Iločkog*, 52.

⁸⁸⁸ Thallóczy, L., *Studien*, 433–434.; Kubinyi A., *Die Frage*, 381.; Kubinyi A., *Pitanje bosanskog kraljevstva Nikole Iločkog*, 52–53. Salihović, D., *An Interesting Episode*, 72–73.

⁸⁸⁹ Salihović, D., *An Interesting Episode*, 72–74.

⁸⁹⁰ Šafárik, J., *Acta archivi Veneti spectantia ad historiam Serborum et relinquorum Slavorum meridionalium* I, Belgradi 1860, 543–544.; Salihović, D., *An Interesting Episode*, 73.

⁸⁹¹ Chmel, J., *Monumenta Habsburgica. Sammlung von Actenstücken und Briefen zur Geschichte des Hauses Habsburg dem Zeitraum von 1473 bis 1576* I, Wien 1855, 78–79.; Salihović, D., *An Interesting Episode*, 77.

⁸⁹² Mrgić-Radojčić, J., *Donji Kraji*, 122–130. Salihović, D., *An Interesting Episode*, 82.

teszik, amikor először bukkannak fel a forrásokban a nándorfehérvári bánok.⁸⁹³ Elsődleges feladatuk a déli határ védelme volt az oszmán betörések elhárításával. Hasonló megfontolások vezethették Mátyás királyt a Jajcai bánság kialakításában Újlaki halálát követően, miután kérdésessé vált számára, hogy érdemes-e fenntartani a továbbiakban is annak egykori királyságát. A bánság 1477 utáni felállítása mellett szóló érvként szolgálhat az a körülmény, hogy csak ezt követően bukkannak fel jajcai bánok a forrásokban. Dóczy Péter követet Mátyás király 1478-ban Ali bég szendrői basának küldött levelében még vajdaként titulálja.⁸⁹⁴ Ugyanezen Dóczy Péter viszont az oszmánokkal való tárgyalások kapcsán⁸⁹⁵ 1480-ban már boszniai⁸⁹⁶ és jajcai bánként szerepel⁸⁹⁷ (e kettős elnevezés ekkoriban egyugyanazon tisztséget jelentette).⁸⁹⁸ Őt azután ezen a poszton Vuk despota követte. Új fejleményként érzékelhető változás tehát, hogy a Donji Kraji föld területén – kivéve Uskoplje zsupát – megalakult a Jajcai bánság. Ennek legfontosabb erődítményei Vrbaški grad, Levač, Kozara, Banja Luka, Kotor, Zvečaj, Greben, Bočac, Komotin, Peć, Jajce (Jajca), Vinac, Jezero, Sokol, Ključ, Kamičak és Kamengrad.⁸⁹⁹ A bánság élére általában tapasztalt katonák kerültek, nemritkán tehető birtokosok, akik képesek voltak saját költségen is fenntartani a hadakat. Annak ellenére, hogy tisztük nem tartozott a bárói méltóságok közé, a báni cím viselőinek komoly tényleges hatalom jutott a kezébe. Ugyan nincs egységes vélemény a határvédelem rendszerét illetően, annyi mégis egyértelműen leszögezhető, hogy a bánságok sikeresen védték Magyarország határait a következő évtizedekben.

5. 4. 5. A szentszávai hercegek Magyarországon

Kosača István valószínűleg maga vette fel a hercegi címet, és később összekötötte azt a szerb államisággal olyasformán, hogy a területén levő Mileševa kolostorban nyugvó Szent Száva személyében találta meg ehhez a megfelelő kapcsot. Az összekapcsolhatóság alapját az az ismeret kínálta számára, hogy régen abban a térségben volt kijelölve Rasztko (Száva) részfejedelemsége.⁹⁰⁰ Amikor meghalt az idős István herceg – aki nem volt híve a magyar orientációnak –, utódja Vlatko, a herceg fiatalabb fia lett. E megoldást a másik fiú, Vladisláv vajda nehezen fogadta el, ami a testvérek viszálykodásához vezetett. Ugyan Vladislávot és fiát a király magyar bárókká emelte Jajcán 1463. december 6-án, a vajda ezzel együtt sem volt feltétlen híve a magyar uralkodónak.⁹⁰¹ Ezért támogatásért előbb Velencéhez

---

⁸⁹³ A raguzai Franko Vasiljević 1465. november 2-án kelt panaszában mint tanúk (*testes*) megjelennek *bani castr* *Belgradi*. Dinić, M., *Građa za istoriju Beograda* II, 81.; *Šumadija u XV veku*, 158. (a fejezetet Mitrović, K. és Radičević, D. írták).

⁸⁹⁴ Véleményünk szerint mivel Dóczy később Jajcához köthető, nem fogadható el az a vélemény, miszerint ő lenne ebben a levélben a dunai hajóhad parancsnoka. DF 292 991.; Fraknoi M., *Mátyás király levelei* I, 381–382, 419.; *Mátyás király levelei 1460–1490*, 80.

⁸⁹⁵ Papp S., *Štefan cel Mare, Mátyás király és az Oszmán Birodalom*, 315.

⁸⁹⁶ Fraknoi M., *Mátyás király levelei* II, 388–390.; *Magyar humanisták levelei*, 263.

⁸⁹⁷ Porčić, N.–Isailović, N., *Dokumenti vladara*, 414–418.

⁸⁹⁸ DL 101 786., DL 101 789.

⁸⁹⁹ Mrgić-Radojčić, J., *Donji Kraji*, 128.

⁹⁰⁰ Pálosfalvi T., *A szentszávai hercegek Magyarországon*, 115.

⁹⁰¹ A szerződés szerint Vladisláv kötelezte magát, hogy maga megy a seregével hadjáratra, ha Bosznia felé vezet sereget a király vagy valamelyik báró, abban az esetben pedig csak a sereget küldi, ha más kapitány vezetése alatt lesznek a királyi hadak. Kötelezte magát arra is, hogy átadja *castrum Buxovecz simul cum Nerethva* (Borovac Neretvában, Šabanović szerint Boksevác, Pálosfalvi szerint Buszovacs), a király pedig megerősítette őt Vesela Straža és Uskoplje zsupa, Prozor és Rama zsupa, végül pedig Livno és Livanjski grad birtokában. DL 24 965., DF 274 884.; Pray, Gy., *Specimen hierarchiae Hungaricae* II, Posonii et Cassoviae 1779, 435–436.; Thallóczy L., *Bosnyák és szerb élet- s nemzedékrajzi tanulmányok*, 163–164.; Thallóczy, L., *Studien*, 418–422.; Ćirković, S., *Stefan Vukčić Kosača i njegovo doba*, 258, 264.; Šabanović, H., *Bosanski pašaluk*, 120, 126, 128.; Atanasovski, V., *Pad Hercegovine*, 121.; Tošić, Đ., *Bosanska vlastela u oslobođanju Jajca*

fordult, amely *capitaneus generalis*-szá nevezte ki, ezt követően pedig a nápolyi király pártfogását kérte.⁹⁰² E lépései nem segítették azonban sikerhez a hatalomért folyó harcban, mivel Vlatko herceg 1466 szeptemberéig megszilárdította hatalmi pozícióit. Vladisláv erre az időre már lényegében elveszítette területét.⁹⁰³ Bár a magyar király és Vlatko között továbbra sem alakult ki jó kapcsolat úgyszólván egészen a herceg országának bukásáig, Vladisláv mégis Magyarországon talált menedéket, ahol – bár először Bozsjákót (Božjakovina) kellett volna megkapnia – Nagy- és Kiskemléket birtokolta.⁹⁰⁴

Magyarországon Vladisláv ismereteink szerint először 1467-ben fordult meg, azután pedig 1469-ben le is telepedett itt. Mátyás királynak bizonyosan terveit voltak vele, így könnyen lehet, hogy az a király tudtával vette fel a Szent Száva hercege címet. A lépés lényegében egyet jelentett Vlatko hercegi elismerésének megvonásával.⁹⁰⁵ Később vissztért még a régi területeire, amikor kibékült öccsével. Vladisláv és utódai változékony helyzetet és elfogadottságot éltek a továbbiakban Magyarországon, annak függvényében, hogy éppen hogyan illeszkedtek bele a magyar király külpolitikai elképzeléseibe.

A vajda valamikor 1465 után veszíthette el Vesela Stražat⁹⁰⁶ és Uskopljet, mivel 1469-ben egész Rama és részben Uskoplje is a neretvai kadilukhoz tartozott.⁹⁰⁷ Feltehető, hogy a herceg nem talált baráti fogadtatásra Szlavóniában. Mátyás király 1471. október 4-én Vladislávot peres ügyeiben felmentette más bíróságok illetékessége alól, és a király személyes jelenléte alá rendelte.⁹⁰⁸ Idővel a herceg peres ügyekbe keveredett más nemesekkel, miközben újabb adományokat szerzett. Valamikor 1466 körül a herceg hozzájutott a Bozsjákó mellett elhelyezkedő Planina birtokhoz.⁹⁰⁹ Egy 1470. május 25-én keletkezett okirata révén lezárta pereskedését Gradeci és Krajacseváci László fiával, Radaccsal szemben, amely a hercegnek a Szurenovac nevű erdeje határában lévő Krajacsevác erdő körül forgott. A szóban forgó irat tartalmával a herceg elismerte a nemes jogait.⁹¹⁰ Vladisláv herceg a királytól adományba kérte Csáktornyát, ám ekkor egy Belic nevű, a Dráva és a Mura folyók közötti Zala megyei birtok kapcsán perbe keveredett Tarnovcai *Bekoyth* István fia Benedekkel és Belici *Chwz* Péter fiaival, Jánossal és Lénárddal, akik eltiltották mind a herceget, mind pedig a királyt az adományozástól.⁹¹¹ Javai sorába tartozott Brezovica város, amelynek a herceg fia, Balsa és annak anyja, Anna – a forrásban *Charana* (, amit Thallóczy helyesen magyarázott Kyra Annának) – kiváltságokat

---

od Turaka 1463. godine, 103–104.; Pálosfalvi T., *A szentszávai hercegek Magyarországon*, 117.; Borovac, in: *Leksikon gardova i trgova*, 50. (a szócikk Mišić, S. munkája).

⁹⁰² Atanasovski, V., *Pad Hercegovine*, 19–21.

⁹⁰³ Atanasovski, V., *Pad Hercegovine*, 25.

⁹⁰⁴ Olvashatók ugyan olyan vélemények, hogy Vladisláv a várakat csak 1481-ben kapta, de az okiratok fényében ez elfogadhatatlan álláspontnak tűnik. Elvégre a herceg már 1470. május 25-én Nagykemléken datált. DF 233 461., DF 273 820.; Szabo, Gj., *Sredovječni gardovi u Hrvatskoj i Slavoniji*, 83, 97.; Thallóczy L., *Bosnyák és szerb élet- s nemzedékrajzi tanulmányok*, 223.; *Vladislav Hercegović Kosača*, in: *SBR* 2, 248–249. (a szócikk Ćirković, S. munkája); Pálosfalvi T., *A szentszávai hercegek Magyarországon*, 117.

⁹⁰⁵ Atanasovski, V., *Pad Hercegovine*, 104.

⁹⁰⁶ Vesela Straža vár Bugojnótól délre. A vár alatt létezett 1406-ben egy egyház. *Vesela Straža*, in: *Leksikon gradova i trgova*, 69–70. (a szócikk Mrđić, J. munkája).

⁹⁰⁷ Aličić, A., *Sumarni popis sandžaka Bosna*, 49–50.; Šabanović, H., *Bosanski pašaluk*, 128.

⁹⁰⁸ *Hazai okmánytár* III, 425–426.; Thallóczy, L., *Studien*, 432–433.

⁹⁰⁹ Pálosfalvi T., *A szentszávai hercegek Magyarországon*, 119.

⁹¹⁰ DF 273 820.; Thallóczy, L., *Studien*, 431–432.; Thallóczy L., *Bosnyák és szerb élet- s nemzedékrajzi tanulmányok*, 223.

⁹¹¹ DL 94 225.; Pálosfalvi T., *A szentszávai hercegek Magyarországon*, 118.

adtak 1476. augusztus 17-én.⁹¹² Könnyen lehet, hogy távollétében a herceg helyett felesége és fia kormányozták a birtokállományt.

Szlavóniában módosult a herceg helyzete, amikor Mátyás király 1480-ban dél felé vezetett hadjáratokat. Akkor a király 4 000 forintért Nagykemléket átadta a horvát-szlavón báni posztot betöltő Egervári Lászlónak. Nem sokkal később, 1481 januárában viszont a király visszaadta a hercegnek mindkét Kemléket és ezekhez még Marótot is, azzal a kikötéssel, hogy szükség esetén kiválthatja tőle.⁹¹³ Pálosfalvi e furcsa esetről úgy vélekedik, hogy a király igyekezett erősíteni a bán hatalmát az oszmánok elleni portyák idejére, de felértékelte a herceg szerepét is. Amikor az oszmán támadás elmaradt, a herceg megint elvesztette fontosságát az uralkodó számára.⁹¹⁴ Ezért javadalmait is csak részlegesen tarthatta meg. Nagykemlék Egervári László és Korvin János birtokába került, míg Marótot a király odaadta fiának, Korvin Jánosnak 1484-ben.⁹¹⁵ A herceg kezén csak Kiskemlék maradt. Jobbágyportáinak száma jó esetben a 40-es számot érte el, ami nem mondható jelentős vagyonnak.⁹¹⁶ Ezen a helyzeten valamelyest javított az a körülmény, hogy Vladisláv fia, Balsa Péter már 264 portát tartott kezében.⁹¹⁷ Utóbbinak a birtokába került 1507-re Glogonca (Glogovnica), ahol egyik fia, Vladisláv prépostként működött a Szűz Mária-kolostorban, miután feladta katonai pályafutását. Balsa Péter ugyancsak birtokosa volt még Miholjance javadalmának is.⁹¹⁸ Annak ellenére, hogy nem rendelkeztek kiterjedt birtokállománnyal, a hercegek jelentős megbecsülésnek örvendtek. A herceg 1489 novemberében Budán volt az udvarban, amikor átíratta Báthori István országbírónak és Országh Mihály néhai nádornak a szlavón gonosztevőket proskribáló okiratát.⁹¹⁹ Balsa Péter aláírója volt az 1492-ben megkötött Jagelló-Habsburg örökösödési szerződésnek.⁹²⁰ Feltétlenül szót érdemel ezenkívül Szent Száva hercegeinek diplomáciai szerepvállalása, főleg, mert Vladisláv testvére, István jelentős pályát futott be a szultáni udvarban Ahmed pasa néven.⁹²¹ E tekintetben jelentősége később még nagyobbra

---

⁹¹² DF 262 545.; Thallóczy, L., *Studien*, 439–440.; Thallóczy L., *Bosnyák és szerb élet- s nemzedékrajzi tanulmányok*, 225.; Pálosfalvi T., *A szentszavai hercegek Magyarországon*, 118.

⁹¹³ Marót uradalmát Csánki 1484-ben 78 falura becsülte a város és vár mellett megadva a falvak névsorát is. Thallóczy L.–Barabás S., *A Blagay-család oklevéltára*, Budapest 1897, 386–387.; Thallóczy L., *Bosnyák és szerb élet- s nemzedékrajzi tanulmányok*, 225–226.; Csánki D., *Magyarország történeti földrajza* II, 272, 284.; Atanasovski, V., *Pad Hercegovine*, 154.; Pálosfalvi T., *A szentszavai hercegek Magyarországon*, 119.

⁹¹⁴ Pálosfalvi T., *A szentszavai hercegek Magyarországon*, 119.

⁹¹⁵ Csánki D., *Magyarország történeti földrajza* II, 284.; Atanasovski, V., *Pad Hercegovine*, 157.; Pálosfalvi T., *A szentszavai hercegek Magyarországon*, 119.

⁹¹⁶ Pálosfalvi T., *A szentszavai hercegek Magyarországon*, 119.

⁹¹⁷ Pálosfalvi T., *A szentszavai hercegek Magyarországon*, 119.

⁹¹⁸ Isailović, N., *Pismo hercega Matije Kosače Franji Baćanjiu*, Inicijal 8 (2020) 172.

⁹¹⁹ Thallóczy L.–Barabás S., *A Blagay-család oklevéltára*, 431.

⁹²⁰ Atanasovski, V., *Pad Hercegovine*, 154.; Isailović, N., *Pismo hercega Matije Kosače Franji Baćanjiu*, 173.

⁹²¹ Ahmed pasa Herszek-záde (Hercegovic) István néven látta meg a napvilágot Vukčić István herceg legfiatalabbik fiaként (valamikor 1456-ban). Fiatalon, még 1474 előtt ment el Isztambulba, és felvette az iszlámot, Ahmed néven tevékenykedett a szultán szolgálatában, ahol már 1477-ben felbukkan a neve. Bizalmas feladatokat látott el. Már 1478-ban résztvevője II. Mehmed hadjáratának Albániában mint mir-i alem. II. Bajezid szultán veje lett 1481-ben, és támogatta apósát Dzsem herceg ellen. Kinevezték Bursza szandzsákbégjének, később pedig anatóliai beglerbégnek. Szíriai katonáskodása sikertelennek bizonyult. A mamelukok elleni hadakozásban 1486-ban vereséget szenvedett, és fogságba esett, majd Kairóba került. Fogságából 1487-ben szabadult, és nemsokkal később vezírként szerepel. Utána 1488-ban kapudán pasa volt kevés sikerrel. Az Aga Csairi ütközet után visszavonult timárjára Gallipoliba. Nemsokkal később 1489-ben megint Anatólia beglerbégjének nevezték ki, majd 1490-ben ismét hadba küldték a mamelukok ellen. Háborús eredményei bizonytalanok. Nagyvezírre először 1497 márciusában lépett elő. Tisztét nem sokáig tölthette be, mivel a következő évben megint mint kapudán pasa és Gallipoli szandzsákbégje szerepel. Vezír lett 1500-ban, újra nagyvezír pedig 1502-ben. Ezt a tisztséget ekkor 1506-ig töltötte be. Következő alkalommal 1511-ben lépett a nagyvezíri posztra. Később a janicsárok elégedetlensége miatt megint el kellett hagynia tisztségét, majd többször is visszatért rá, utoljára 1515-ben. Jelentős hatalommal rendelkezett

nőtt, amikor Magyarország 1500-ban hadba lépett a szultán ellen. Talán 1501-ben Jajca alatt is harcolt. A Portán magas tisztelettel betöltő nagybátyja mellett Balsa Péter Velecében is rendelkezett rokonnal, mivel unokatestvére, Vlatko fia János ott töltött be jelentős szerepet.⁹²²

A szentszávai hercegek okiratai arra vallanak, hogy saját kancelláriával rendelkeztek, amely okiratainak kibocsátási gyakorlatában követte a magyar kancelláriák szokásait. Érdekes viszont, hogy okirataikban rendre elhagyják a *devotio* formuláját. Vladisláv, aki okleveleit László néven adta ki, önmagát mint *dux Sancti Sabe* titulálta, és hasonlóan járt el Balsa Péter herceg is, aki kihangsúlyozta, hogy Vladisláv fia.⁹²³ E jellegzetességek alapján címük inkább határmenti parancsnok titulúsának tűnik, mint uralkodói megnevezésnek. Ehhez hasonlóan járt el Vuk despota is. Pecsétjeikről néhány példány alapján lehet részleteket megállapítani. Mivel előkelő származással rendelkeztek, a szentszávai hercegek vörös viaszt használhattak pecsétjeikhez. Vladisláv egy 1465-ös és egy 1466-os okiraton használt pecsétje kerek alakú, rajta egy jobbra dőlt pajzs három jobbharánt pólyával. A pajzson egy jobbra néző zárt sisak áll, amelyet egy takaró díszít. A sisak tetején egy előtűnő farkas tart egy zászlót. A takaróból lilomok tűnnek elő, és befedik az egész mezőt. A pecséten két koncentrikus kör között fut a szöveg: + SIG[I]L[LVM] S. D[OMI]NI VLADISLAVS (!) VOIVODE BOSNE.⁹²⁴ Hasonló pecsétje volt Vlatko hercegnek is.⁹²⁵ Balsa Péter ezen előzményekhez igazodó gyakorlatot követett pecsétjei alakjában, amit egy 1492-ben keletkezett példány jól mutat. A különbség abban áll, hogy a pajzson balharánt pólyák állnak, a zászlón pedig, amelyet a farkas – Thallóczy szerint oroszán – tart szintén a harántpólyás minta látható. Felirata olvashatatlan.⁹²⁶ A Batthyány Ferenc bánhoz intézett levelének ovális formát mutató pecsétjén látható egy pajzs, amelynek felső felében három pólya látható, a másik felében pedig kettő vagy három vertikálisan elhelyezett X betűnek megfelelő jel, (ami akár lilom is lehet), felette pedig egy sisak áll.⁹²⁷

5. 4. 6. Harcok Homonnánál és Nagymihálynál

Mátyás király uralkodásának az egyik legkritikusabb eseménysorát kétségbevonhatatlanul a Vitéz János-féle összeesküvés jelentette 1471-ben. Mivel az elégedetlen főurak behívták az országba Kázmér lengyel herceget a trónjelölt támogatására, kíséretében lengyel katonaság is érkezett. Ugyan az összeküvés végül sikertelen maradt, ám a történetek következményeként a lengyelekkel a viszony megromlott. Miután Mátyás szembe került a lengyel és cseh királlyal, észak felől megindultak a lengyel haderők betörései, egy részük pedig be is fészkelte magát Magyarország északkeleti határvidékén.⁹²⁸

II. Mehmed és II. Bajezid szultánok idején. I. Szelim szultánnal viszont nehezen talált összhangot. Egy alkalommal, 1516-ban a szultán be is záratta Ahmed pasát. Ezek után Burszában volt muhafiz, majd 1517 nyarán meghalt. Diplomáciai feladatait sikeresen látta el, különös barátsággal Ragusa városa iránt. Jóakarattal volt bátyja, Vlatko herceg iránt is. Tevékenyen vett részt a Velencével folytatott tárgyalásokban. Egy Huma nevű leánya és két fia – Ali bég és Musztafa bég – volt. Atanasovski, V., *Pad Hercegovine*, 190–196. *Hersek-zade Ahmed Pasha*, in: *EI* 3, 340–342. (Šabanović H).

⁹²² Pálosfalvi T., *A szentszávai hercegek Magyarországon*, 122–124.

⁹²³ DF 273 820., DF 262 545.

⁹²⁴ Ivić, A., *Stari srpski pečati i grbovi*, Novi Sad 1910, 39. Újra kiadva: *Kopije pečata sa povelja srpskih vladara i vlastele XIII–XVII veka*, ed. Kulić, R., Novi Sad 2009, 116–117.

⁹²⁵ Kisebb eltérések a zászlón és a lilomok számában, a körfelirat pedig szerb nyelvű. Ivić, A., *Stari srpski pečati i grbovi*, 38–39.; *Kopije pečata*, 119–121, 123.

⁹²⁶ Thallóczy L., *Bosnyák és szerb élet- s nemzedékrajzi tanulmányok*, 360.; Ivić, A., *Stari srpski pečati i grbovi*, 41.; *Kopije pečata*, 130.

⁹²⁷ Isailović, N., *Pismo hercega Matije Kosače Franji Baćanjiću*, 168.

⁹²⁸ Herczegh G., *Magyarország külpolitikája*, 78–79.

Két településen, a Zemplén megyei Homonnán és Nagymihályon erőseket emeltek, ahonnan azután képesek voltak zaklatni a környező területet. Mivel a lengyel katonai akciók a határmenti területen jelentős károkat okoztak, a betolakodók kiűzésére a király Csupor Miklós erdélyi vajdát küldte a végekre. A harcokról Bonfini részletes beszámolót hagyott. Véleménye szerint a király csellel igyekezett őket legyőzni. Ezért az egyik Jakšićot, aki a könnyűlovas zászlóalj vezetője volt, ugyancsak odahívatta. További beszámolójában az olasz humanista betekintést ad a szerb könnyűlovasok harci szokásaiba. Szerinte Jakšić és egy katonai vezetőtársa 500 lovassal az éj leple alatt indult útnak, és villámgyorsan értek el Nagymihályig még pirkadat előtt. Az ott tartózkodó őrséget meglepte váratlan felbukkanásuk. Kettőt közülük, akik ki mentek a várból, elfogtak és rögtön kötélre húztak, nehogy tudathassák azok másokkal feltűnésüket. A többieket egy közeli erdőben készített kelepcebén várták. A lengyel lovasok – az olasz humanista szerint kétszázötvenen – mit sem sejtve bementek az erdőbe, ahol a huszárok mögéjük kerültek, majd azután egy sötét völgyben harci kiáltások közepette megtámadták őket. A lengyelek ugyan ellenálltak, ám Jakšić harcosai körbezárták őket. Ádáz küzdelem után a lengyelek fele elesett, a másik felét pedig elfogták, majd az erőddel szemben felakasztották őket. Az ilyen elrettentés a korban nem ment ritkaságszámba a katonák között, és ismerünk más példákat is arra, hogy a szerbek nagy félelmet keltettek az ellenség soraiban. Ezekután elkezdődött a vár ostroma, amelynek során Csupor vajdát megölte egy kilőtt kődarab.⁹²⁹ A várat ennek ellenére sikerült kiostromolni, az ott talált személyzetét pedig elküldték Budára a Csonka torony őrizetébe, ahol később a Dunába fojtották őket. Hasonló sorsra jutott Homonna vára is, amelyet 1473 telén foglaltak el a magyar harcosok.⁹³⁰

5. 4. 7. Hadakozások III. Frigyes ellen

Mátyás király és a császár között feszült volt a viszony azok után, hogy a magyar főurak egy része Németújváron királynak ismerte el III. Frigyeset, ami felébresztette az érdeklődést az uralkodóban a magyar korona iránt.⁹³¹ Ugyan az ellentétet sikerült 1463-ban lecsillapítani, a bécsújhelyi szerződésben a magyar trónra vonatkozólag elfogadott Habsburg trónöröklési igény jelentősen befolyásolta Mátyás külpolitikáját.⁹³² A lappangó ellentétek által táplált konfliktus 1477-ben érlelődött nyílt összecsapássá, mivel a császár kinyilvánította, hogy Ulászlót fogadja el cseh királynak és birodalmi választófejedelemnek. Határozottan kifejezett állásfoglalása gátolta Mátyás terveit Csehországban.⁹³³ Ugyan a köznemesség nem fogadta vonakodás nélkül a hadakozást, a király támadásba lendült a császár területei ellen. E harcokban a szerb vezetőknek és harcosaiknak is szerep jutott. Bonfini rövid elbeszélésében megemlíti a hadvezetők között az egyik Jakšićot és Vuk despotát (*Lupus despotes*), ki utóbbiról úgy emlékezik meg mint a királyhoz mindig a leghűségesebből.⁹³⁴ A királyi haderőt mindenhol három részre osztották a hadjáratban. A magyarok – akik könnyű- és nehézlovakokra voltak felosztva – a királyi tábor egyik részét alkották, a másikat a csehek, akik páncélosok vagy

⁹²⁹ Bonfini, A., *A magyar történelem tizedei*, 900.; Spremić, M., *Porodica Jakšić u Banatu*, 37.

⁹³⁰ Bonfini, A., *A magyar történelem tizedei*, 901.

⁹³¹ Pálosfalvi T., *Szegedtől Újvárig*, 370, 374, 377.

⁹³² Nehring, K., *Mátyás külpolitikája*, 430.

⁹³³ Herczegh G., *Magyarország külpolitikája*, 78.; Nehring, K., *Mátyás külpolitikája*, 430–431.; *Magyarország története*, 240.; Zöllner, E., *Ausztria története*, 118.

⁹³⁴ Antonius de Bonfinis, *Rerum Ungaricarum decades IV-1*, 81.; Bonfini, A., *Magyar történelem tizedei*, 923.

számszerűjászok voltak, a harmadikat pedig a szerbek tették ki, akiket csak portyázásra alkalmaztak.⁹³⁵ Ez utóbbi könnyűlovasoknak jelentős szerep jutott a Habsburg-tartományok fosztogatásában. Bonfini szerint, miután a magyar egységek elfoglalták Petersdorfot Bécs közelében, a szerbeket elengedték szabadon száguldozni. Miként az olasz humanista megjegyzi: ezek rendre szertelenül viselkedtek, fosztogattak, raboltak és gyilkoltak (*jobban szeretik a vért, mint a foglyot*).⁹³⁶ Véleménye szerint olyan félelmet keltettek a környező községekben, hogy a lakosok önként felajánlották a megadást.⁹³⁷ Arról is szólnak híradások, hogy foglyokat ejtettek a császár területén. Ezek a harchoz szokott emberek a folytonos küzdelmekben érzelmileg minden bizonnyal eltompultak. Mivel a rablással haszonhoz juthattak, féktelenül prédáltak és dúltak, hasonlóan ahhoz ahogyan az oszmánok elleni fegyverforgatásban is tették. Bonfini azonban érzékeltetvén a király közvetlen viszonyát harcosaival, azt is megjegyezte róla, hogy katonáival, akik között rácok is voltak, testőrség nélkül társalgott.⁹³⁸ Noha a szerbek mint huszárok, olyan félelmet keltettek az öldökléssel, hogy – miként Bonfini állítja – egy nap alatt tizenégy település is megadta magát, mégis rendelkezünk olyan példákkal ugyanakkor, amelyek ellentmondanak az olasz humanista beszámolójának.⁹³⁹ A szerbek augusztus 29-én elfogtak 33 gyalogost, és elvezették őket Bertelsdorfba, azután meg még 6 luxemburgi lovassal is így tettek. (*So haben die Retzen an sant Johanstag Decollacionis XXXIII fusknecht gefangen und gen Bertelsdorf bracht,...und denselbigen tag fengen dieselbigen Retzen VI raysige aus Laxenburg*).⁹⁴⁰ Bécs körül a lakosok őrskéket szerveztek, a városból pedig nemigen mertek kimenni. A császár fővárosát a víz felől is elzárták. Szapolyai István 1477. augusztus 21-i levelében Fabian Hankonak, Lucas Eisenreichnek és Heinz Dompnignak beszámolt arról, hogy a vízen jöttek emberek, akiket naszádosoknak hívnak (*Es sind ouch yetz lewte kommen uf dem wasser, hayssen Nossare*).⁹⁴¹ Többet ugyan nem tudunk a sajkások etnikai összetételéről, ám messze nem kizárt, hogy egy részüket szerbek alkották. A Bécs és Bécsújhely közötti terület Mátyás király kezére került. Mivel a nyomás növekedett, a császár pedig nem tudott ellenlépéseket tenni, Frigyesnek el kellett ismernie Mátyás király cseh uralmát és választójogát. A békét Gmundenban és Korneubirgban kötötték meg.⁹⁴²

Mátyás király miután a császárral békét kötött, segítséget nyújtott II. Szagani Jánosnak Sziléziában Albert választófejedelem ellen. Jan Zeleny zsoldosvezér keze alatt Eschenloer említ 500 szerbet. Ezek valószínűleg zsoldosok lehettek. Markba küldték a harcosokat, ahol a helyi lakosok sok kárt szenvedtek, és sokan inkább a menekülést választották.⁹⁴³ Figyelembe véve az adatokat, kiviláglik belőlük, hogy a szerbek különböző egységekben szolgáltak Mátyás király hadjárataiban. A források megemlítik őket a királyi sereg kötelékében, továbbá a naszádosok és a zsoldosok között.

---

⁹³⁵ Antonius de Bonfinis, *Rerum Ungaricarum decades* IV-1, 81.; Bonfini, A., *A magyar történelem tizedei*, 923.

⁹³⁶ Antonius de Bonfinis, *Rerum Ungaricarum decades* IV-1, 81–82.; Bonfini, A., *A magyar történelem tizedei*, 923.

⁹³⁷ Antonius de Bonfinis, *Rerum Ungaricarum decades* IV-1, 82.; Bonfini, A., *A magyar történelem tizedei*, 923–924.

⁹³⁸ Bonfini, A., *A magyar történelem tizedei*, 982.

⁹³⁹ Antonius de Bonfinis, *Rerum Ungaricarum decades* IV-1, 82.; Bonfini, A., *A magyar történelem tizedei*, 924.

⁹⁴⁰ *Politische Correspondenz Breslaus in Zeitalter des Königs Mathias Corvinus* I, 232.

⁹⁴¹ *Politische Correspondenz Breslaus in Zeitalter des Königs Mathias Corvinus* I, 226, 231.

⁹⁴² Zöllner, E., *Ausztria története*, 120.

⁹⁴³ Eschenloer, P., *Geschichte der Stadt Breslau* II, 1047.

5. 4. 8. Szerbek Mátyás király harcaiban az oszmánokkal

Magyarország hatalmi elitjének a XV. században és a XVI. század elején az oszmán előrenyomulás folyamatos fenyegetettséget jelentett. A történetírásban ma is különböző nézetek élnek Mátyás király déli politikájának értékelésével kapcsolatban. E tekintetben egyes vélemények a hangsúlyt azokra a nehezégekre teszik, amelyek a magyar királyt eltántorították a harctól az erősebb szultánnal szemben, azzal, hogy a törökök ekkoriban még nem fenyegették az ország fennmaradását.⁹⁴⁴ Mások inkább a király érdektelenségét hangsúlyozták a déli hadakozással kapcsolatban, rámutatva külpolitikájában a nyugati háborúkat előtérbe állító súlypontát helyezésre, néha a törökellenes politikát is azoknak a fényében alárendelt vetületként tárgyalva.⁹⁴⁵ Olyan beállítással is találkozni lehet, amely az egész oszmán-magyar viszonyt alapvetően Mátyás politikai érdekeitől és szükségleteitől függő problémáknak tekinti. Megítélésünk szerint a jelen feldolgozásban nem lehet a kérdést a maga teljességében az apróbb részletekig kifejteni. Annyi bizonyos, hogy Mátyás király belpolitikai helyzete, korlátozottabb pénzügyi lehetőségei (a szultán kétszer annyi bevételt tudott beszedni),⁹⁴⁶ nemkülönben pedig a társadalomban végbemenő változások mind valóságos okai voltak annak, hogy a magyar király nem vállalhatott harcot az oszmán fenyegetéssel szemben. Mátyást a kortársak, már csak származása miatt is, az oszmánellenes politika vezetőjeként látták, és azt várták tőle, hogy apja ténykedésének folytatója legyen.⁹⁴⁷ Másrészt az is elvitathatatlan, hogy Mátyás király saját politikai elképzeléseihez ügyesen használta fel az oszmán fenyegetés érvét, elővéve azt akár propagandaként, akár pedig más módon.⁹⁴⁸ Az oszmán állam irányában akkor hadakozott, amikor országa határait más irányokban biztonságban tudta, illetve amikor a szultán más irányban volt elfoglalva. Kérdéses ugyan, hogy mennyire lehet katonai reformról beszélni a XV. század második felében, és megoszlanak a vélemények a déli végvárrendszernek tartott erődökről is, annyi azonban bizonyos, hogy Mátyás király igyekezett lehetőségeihez mérten védeni a magyar határokat a folyamatos török becsapásoktól, és ebben sikereket ért el.⁹⁴⁹ A szerbek ehhez a harchoz több módon is kötődnek. Mint a köznemesség tagjai és a déli vidékeken javakat tartó személyek, a szerb elit vezetői harcra voltak utalva a hazájukat leigázó birodalom ellenében. Másrészt, mivel nem volt jelentősebb háttérük Magyarországon, követniük kellett a magyar uralkodó elképzeléseit, és intenzív katonáskodással a magyar honvédelembe tagolódtak. Minthogy a szerb vezetőkben feladhatatlan célként élt az államiság újbóli felállításának eszméje, Mátyás királynak az oszmánok elleni hadakozását támogatták, és kitartóan harcoltak mellette.

Számos adat számol be a szerbek határmenti tevékenységéről, amelyek közül néhányat már be is mutattunk. Ismeretes, hogy a Jakšićok értesítették a határmenti vezetőket az ellenség tevékenységéről. Dengelegi Pongrác János erdélyi vajda 1470. május 14-én utasította a nagyszebenieket, hogy állapítsák meg igazak-e a azok hírek, amelyeket Jakšić István és Demeter emberei hoztak, tudniillik, hogy az oszmánok Vidinnél átkeltek a Dunán és veszélyeztetik Erdélyt.⁹⁵⁰ Már volt szó arról, hogy a despota

---

⁹⁴⁴ Stefanović, V., *Ratovanje kralja Matije u Bosni i njegovi odnosi s papskom kurijom i češkim kraljem*, 208.; Herczegh G., *Magyarország külpolitikája*, 75–76, 82.

⁹⁴⁵ Stefanović, V., *Kralj Matija prema Vlaškoj i Bosni*, 176, 185.; Stefanović, V., *Ratovanje kralja Matije u Bosni i njegovi odnosi s papskom kurijom i češkim kraljem*, 212–213.; Elekes L., *Mátyás és kora*, 56.; Pálosfalvi T., *Mátyás: az ország koronázatlan királya (1458–1464)*, 45.

⁹⁴⁶ Fügedi E., *Mátyás király jövedelme 1475-ben*, 484–506.

⁹⁴⁷ Kubinyi A., *Mátyás király*, 84.

⁹⁴⁸ Néha az oszmán akindzsiket átengedte területén a Habsburg-tartományokba. Nehring, K., *Mátyás külpolitikája*, 430.; *Magyarország története*, 240.

⁹⁴⁹ Szakály F., *A török-magyar küzdelem szakaszai*, 44–45.; *Magyarország története*, 245.

⁹⁵⁰ DL 45 403.

felégette Szrebrenica környékét 1471-ben. Ezek a mozzanatok viszont nem tudták mérsékelni azt, az oszmánok által emelt új határmenti erőd létesítéséből eredő veszélyt és fenyegetést, amely Szabács felépítésével nehezedett a magyar határra.

5. 4. 8. 1. Szabács ostroma

„Legottan néki egy helet mutata,
Honnég alkóbb Szabácsot veretni,
És könnyebben lészen őt megvehetni,
Az helről kezdék szörnyen veretni,
Mind környűl nagy erősen töretni“
(Részlet Szabács viadalá-ból.)

Szabács várát a Száva mellett az oszmánok 1470-ben kezdék építeni, abban az időszakban, amikor Mátyás király figyelmét nyugaton adódó gondjai kötötték le. Az építkezés valamikor 1471-ben fejeződött be.⁹⁵¹ Máig tisztázatlan Szabács (Šabac) nevének értelmezése; a hely szerb neve Zaslona volt.⁹⁵² A várat ugyan földből és fából emelték, ám ennek ellenére szemtanú-beszámolók szerint tekintélyes erődnek lehetett mondani. Volt citadellája, kilenc tornya, amelyek egyike közepén állt, volt továbbá külső és belső városa is, amelyeket vízesárok védtek.⁹⁵³ Az újonnan felépített vár egy szigetre hasonlított.⁹⁵⁴ Igazi értéke abban rejlett, hogy hasznos kiindulópontot jelentett az oszmán egységek számára, ahonnan képesek voltak betörni a Szerémségbe, Horvátországba, Szlavóniába, Velence területeire és a Habsburgok tartományaiba. Ráadásul beékelődött Nándorfehérvár, Szrebernik és Jajca közé, veszélyeztetve – Szendrővel együtt – a legjelentősebb magyar végvári erődöt.⁹⁵⁵ Szabács felépítésének következményeiről, létrejöttének hatásairól Unrest részletesen beszél, amikor beszámol az Ausztriát érő, évről évre bekövetkező beütésekről. Hasonló támadások érték Magyarországot is.⁹⁵⁶

Bár Bonfini írása szerint Mátyás királyt nyugtalanította az új vár felépítése, a további történések elbeszélése mégsem mutatja őt sem kapkodónak, sem hirtelenkedőnek, más forrásaink viszont a király

⁹⁵¹ Bonfini, A., *A magyar történelem tízedei*, 876.; Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 262.; Jireček az építkezést 1471-re datálta. Jireček, K., *Istorija Srba* I, 411.; Ćirković, S., *Srednji vek*, Šabac u prošlosti, 95.

⁹⁵² Bonfini az elnevezést először a Száva folyó nevéből eredeztette, más helyen pedig azt mondja, hogy a neve törökül valami csodálatosat jelent. Bonfini, A., *A magyar történelem tízedei*, 876, 901.; Érdekes, hogy Boroszlóban ismerték a vár szerb nevét is. *Der hat gewonnen von dem Turgken ein stetein, ligt an der Saw, haisset Saszlo. Scriptores Rerum Silesicarum 14, Politische Correspondenz Breslaus im Zeitalter des Königs Matthias Corvinus II, 1479–1490*, hrsg.: Kronthal, B.–Wendt, H., Breslau 1894, 7.

⁹⁵³ Gábor érsek szerint a vár *mirabili artificio* volt. Unrest említést tesz a vízesárokokról, a vár külső és belső városáról. Nagy I.–Nyáry A., *Magyar diplomáciai emlékek* II, 344.; Unrest, J., *Österreichische Chronik*, 61.; A leírás sok elemében egyezik a Hartman Schedel krónikájában található rajzzal.

⁹⁵⁴ Ćirković, S., *Srednji vek*, 96.

⁹⁵⁵ Unrest, J., *Österreichische Chronik*, 61.; Eschenloer, P., *Geschichte der Stadt Breslau* II, 987.; Csánki D., *Szabács megvétele*, *Hadtörténeti Közlemények* 1 (1888) 368.; Jireček, K., *Istorija Srba* I, 411.; Kisfaludy K., *Matthias Rex*, 130.; Rokai, P.–Dere, Z.–Pal, T.–Kasaš, A., *Istorija Mađara*, 165.; Babinger, F., *Mehmed Osvajač i njegovo doba*, 293.; Spremić, M., *Srpski despoti u Sremu*, 49–50.

⁹⁵⁶ *Joannis Dlugossii Annales seu Cronicae* XII, 261–262, 283–284, 289, 313–314.; Tomorad, M., *Vanjska politika Matijaša Korvina od 1464. do 1490.*, 189.

aggodalmáról árulkodnak. Maga Bonfini beszél arról, hogy a király először megpróbálta megakasztani az építkezést, odaküldve az ismeretei szerint 20 000 főre tehető oszmán építő ellen Gábor kalocsai érseket és Ungor Jánost katonai erők kíséretében. Utóbbiak ágyúval lőtték a másik parton tevékenykedőkre, de nem jártak sikerrel, mivel az oszmánok egy töltéssel védték magukat az építkezés alatt.⁹⁵⁷ Ezért azután a magyarok egy kisebb erődítményt építettek a folyó szerémségi másik partján. Arról is tudunk, hogy Vuk despota is figyelmeztette az uralkodót és a főembereket a Szabács felépítése következményeként leselkedő új veszélyre. Veronai Gábor szerint a despota azt állította, hogy Szabács *az oszmánok jobb szeme*, és amíg az a hatalmuk alatt áll, addig *a keresztények nyakán van a lábuk*.⁹⁵⁸ Cavitelli szerint az erőd a törököknek *loco importantissimo*.⁹⁵⁹ Ezt azzal magyarázta, hogy nagyobb veszélyt jelent, mint Szendrő, mivel a Duna menti várból csak a déli határvidéket tudták zaklatni, Szabácsból pedig a Habsburg-tartományokig is el tudtak érni.⁹⁶⁰ Nem meglepő, hogy erre a despota figyelmeztetett, aki ismerte az oszmánok hadviselési módját, és nem messze Szabácstól voltak a birtokai (Kölpény).

Szembesülve az egyre erőteljesebbé váló támadások sorozatával – amelyek közül a legjelentősebb támadás alkalmával az oszmánok 1474-ben felégették Nagyváradot – a királynak igyekeznie kellett megoldást találni. Erre a nyugati háborúk megszűnése adott számára lehetőséget.⁹⁶¹ Egyrészt meg kellett állítania a betöréseket, másrészt pedig annak a nehezen leplezhető ellenszenvnek a csillapítására volt szüksége, amelyet Nagyvárad prédálása váltott ki.⁹⁶² A határokon túl is vissza kellett állítania a személyével kapcsolatban elvárt oszmánellenes harcok alakját. Fegyvereit ebben a helyzetben szükségképpen az oszmán szultán felé kellett fordítania, bár különösebben nem sürgette a dolgokat. Valamikor 1475 végén még tárgyalásba bocsátkozott II. Mehmeddel.⁹⁶³ Bizonyos állítások arra utalnak, hogy a szultán kész lett volna ekkoriban lemondani a szerb ország nagy részéről.⁹⁶⁴ Diplomáciai jelentések szerint az oszmán uralkodó 7-től 12 évig tartó fegyvernyugvást ajánlott, de kérte a magyar királytól, hogy tegye lehetővé csapatainak Horvátországon és Dalmácián való áthaladását (*che in quella el Turco richiede, che la sia prima per al piu tempo per anni XII et almeno per VII, et havendo el transito per la Dalmatia et Croatia con ogni ezercito suo*). A tárgyalások végül – elsősorban az utóbbi feltétel teljesíthetlensége miatt – sikerteleneknek bizonyultak.⁹⁶⁵ A magyar király ugyanakkor eleinte vélhetőleg bizonytalanul mérlegelhette, hogy merre is lenne célszerű az oszmánokkal szembeni

---

⁹⁵⁷ Bonfini, A., *A magyar történelem tízedei*, 876.; Csánki D., *Szabács megvétele*, 367.

⁹⁵⁸ Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 389.; Ćirković, S., *Srednji vek*, 96.

⁹⁵⁹ Nagy I.–Nyáry A., *Diplomáciai emlékek II*, 338–339.

⁹⁶⁰ Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 389.

⁹⁶¹ Nehring, K., *Mátyás külpolitikája*, 429–430.

⁹⁶² A Dubnici krónika különösen rossz véleményt sugall a királyról. *Chronicon Dubnicense cum codicibus Sambuci, Acephalo et Vaticano cronicisque Vindobonensi, Picto et Budensi accurate collatum*, ed.: Florianus, M., Lipsiae 1884, 197–199.; Dlugos Várad prédálását Szabács ostroma után röviden beszéli el. *Joannis Dlugossii Annales seu Cronicae XII*, 370.; Szakály F., *A török-magyar küzdelem szakaszai*, 46–47.; Engel P.–Kristó Gy.–Kubinyi A., *Magyarország története 1301–1526*, 259.; Kubinyi A., *Hunyadi Mátyás a személyiség és a király*, 95.

⁹⁶³ Előfordulhat, hogy ezekre a tárgyalásokra utalt Mátyás király, amikor Szabács alól január 11-én üzenve azt írta a pápának, hogy nem tesz semmit a tudta nélkül. *Magyar humanisták levelei*, 249.; Csánki szerint a király igyekezett addig maga mellé állítani a környező szerb lakosságot. Csánki D., *Szabács megvétele*, 370.

⁹⁶⁴ Salihović, D., *The Process of Bordering*, 103.

⁹⁶⁵ Velence buzdította a királyt egy hadjárat indítására. A határmenti villongások úgy látszik jelentős méreteket öltöttek. A velenceiek 1475 júniusában gratuláltak a királynak a Nándorfehérvárnál szerzett győzelméért. Nagy I.–Nyáry A., *Diplomáciai emlékek II*, 281.; Óváry L., *A Magyar Tudományos Akadémia történelmi bizottságának oklevélmásolatai I. A Mohácsi vész előtti okiratok kivonatai*, Budapest 1890, 135.; Csánki D., *Szabács megvétele*, 370.; Salihović, D., *The Process of Bordering*, 102.

támadást végrehajtatnia. Forrásadatainkból kiindulva a királyt kezdetben a Havaselve irányába vezetendő hadjárat gondolata foglalkoztathatta azzal a céllal, hogy a fejedelemség trónjára ültesse III. Vladot, miután előzőleg Nagy István moldovai vajda megverte a török hadakat.⁹⁶⁶ Veszprémy László véleménye szerint az oszmánokhoz hasonlóan Mátyás is igyekezett több lehetséges támadási irányt felszínen tartani, majd seregét végül meglepetésszerűen arra irányítani, amerre az a legeredményesebbnek tűnt számára. A cél megfontolt keresésére vall a tény, miszerint a király lassan menetelt délre, és november végétől december végéig hosszán időzött Péterváradon majd Nándorfehérvárott.⁹⁶⁷ Magyarországon elhúzódtak a hadjárat előkészületei. A vontatott készülődésre az is magyarázatul kínálkozhat, hogy Mátyás király eleve télen akart hadjáratot vezetni, amikor csekély valószínűséggel lehetett számolni a megtámadott oszmán erők segítségsszerző képességével, továbbá a betakarítás lezárultával várhatóan a takarmány beszédése is szilárdabb alapokon nyugodhatott.

A magyar sereg pontos száma ismeretlen, annak ellenére, hogy a kortársak esetenként hoznak erre vonatkozólag – többnyire túlzó – becsléseket. Veszprémy figyelmeztetett arra, hogy a király lassú előrenyomulása kérdésessé teszi a nagyszámú sereg valóságát. A sereg létszámát illetően valamelyest árulkodhat talán az előkészített étel és más szükségletek ismert nagysága. A készletekben előfordul több darab különböző ágyú, 3 000 szakállas puska, 2 000 kézi puska, 40 harci szekér, több mázsa puskapor, 1 500 számszerű más felszereléssel, hajók, amelyekben szobák, kamrák, fürdők és tűzhelyek álltak rendelkezésre⁹⁶⁸, és amelyeket 32 kovács, 10 kőfaragó, 40 ács és 12 bognár javított. Ami az ellátmányt illeti, annak 4 pásztorral gondozott 700 juh, 1 700 dreiling⁹⁶⁹ liszt, 2 000 ökör szárított húsa, más élelmiszerek, 4 000 liba és sok tyúk alkotta egyebek mellett részét.⁹⁷⁰ Ezek az adatok jelentékeny seregre utalnak, amelynek nagyságát 10 000 és 20 000 fő körülire becsülik a kutatók. Az említett összeírás megjegyzi azt is, hogy Bosznia királya 4 000 embert küldött (*Item der kunig von Wossen /vel Possen hat auch vier tausent man*), amihez még a moldvai vajda és Dracula vajda erői is hozzáadhatók.⁹⁷¹ Az oszmán védők pontos számát sem tudjuk megállapítani, a források mindenesetre 1 200 körüli létszámukról tudósítanak.⁹⁷²

---

⁹⁶⁶ Gábor érseknek a pápához intézett levele szerint a Havasalföldre irányuló hadakozást a Duna alacsony vízszintje és a jég tette lehetetlenné. Emellett megjegyzi azt is, hogy a Száva vize sosem fagy be. Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 388.; Csánki D., *Szabács megvétele*, 369.; Veszprémy L., *Szabács ostroma*, 38.

⁹⁶⁷ Veronai Gábor érsek szerint már december 5-én Nándorfehérvárott volt (*Regia maiestas Belgradum cum classe descendit*), amely értesülés nyomán némileg módosítani lehet a király itineráriumát. Nagy I.–Nyáry A., *Diplomáciai emlékek II*, 288.; *A pécsváradi kőevvel hiteleselyi oklevéltára 1254–1526*, szerk. Kőfalvi T., Szeged 2006, 390, (804. számú oklevél); Csánki D., *Szabács megvétele*, 370.; Horváth R., *Itineraria regis Matthie Corvini*, 103.

⁹⁶⁸ A király hajóinak számát Badoario október közepén 100-ra teszi (*Sono preparati navii 100*). Nagy I.–Nyáry A., *Diplomáciai emlékek II*, 282. Eschenloer ezt 330 hajóra becsüli. Ugyanez a szám egy 1479-es hadiösszeírásban is előfordul. Csánki szerint a naszádosok nem tartoztak ezekhez. Csánki D., *Szabács megvétele*, 375. Rázsó Gyula nem zárta ki annak lehetőségét, hogy a jegyzék az 1475. évi állapotokat jelzi. Óváry L., *Mátyás király szárazföldi s vízi haderejének leírása az 1479-ki hadjáratból*, Magyar Történelmi Tár 8 (1885) 763.; Rázsó Gy., *Mátyás hadászati tervei*, 16–17.

⁹⁶⁹ A dreiling mértékegységként különbözött az ország több részén. Körülbelül 1 074 és 2 400 liter között mozgott. Bogdán I., *Magyar űr-, térfogat-, súly- és darabmértékek 1874-ig*, Budapest 1991, 173–174.

⁹⁷⁰ Ebben az összeírásban először tesznek említést a királyi hadszertárról. Unrest tévesen azt állítja, hogy a király Alsó-Boszniába (*Nyderbosen*) ment. Chmel, J., *Monumenta Habsburgica. Sammlung von Actenstücken und Brief des Hauses Habsburg dem Zeitraum von 1473 bis 1576 I/2*, Wien 1855, 78–79.; Unrest, J., *Österreichische Chronik*, 61.; Kubinyi A., *Mozgósítás és hadseregellátási problémák*, 70–71.; Veszprémy L., *Szabács ostroma*, 57–58.

⁹⁷¹ Chmel, J., *Monumenta Habsburgica I/2*, 78.

⁹⁷² Unrest 1 500 emberre tette az oszmán katonák számát. Unrest, J., *Österreichische Chronik*, 62. Długos a védők számát 5 000-re becsülte. *Joannis Dlugossii Annales seu Cronicae XII*, 369–370. Babinger az őrség számát több mint 5 000-re becsülte. Babinger, F., *Mehmed Osvajač*, 295. Források elbeszélése alapján úgy tűnik, hogy a magyarok nem tudták

Bármi is lehetett a hadjárat elhatározott célja, annak elég kevés a valószínűsége, hogy a nem túl nagy szabácsi vár volt az eredeti célpont, még ha a várnak jelentős is volt a stratégiai értéke. Nándorfehérváron a magyarok igyekeztek felderíteni a környéket, minden bizonnyal a legcélravezetőbb felvonulási irányt keresve. Talán Szendrő is felmerülhetett mint lehetséges célpont, hiszen Leonardo Botta említést tesz egy magyar erődről Szendrő mellett, amelyet a törökök elfoglaltak.⁹⁷³ Ám Szendrő falainak erőssége, továbbá a szultán szemében élvezett jelentősége meggyőzhette a királyt, hogy elfoglalása nehéz és veszélyes lehetne.⁹⁷⁴ Amíg a magyarok kémlelték Nándorfehérvár környékét, egyik-másikuk puska lövés által sebesülést szenvedett, vagy éppenséggel meg is halt. Közben a magyar oldalról oszmán előkelőket is sikerült foglyul ejteni.⁹⁷⁵ A hosszas várakozást követően végül a magyar hadak Szabács alá vonultak, amivel a hadjárat korábbi terve más irányt vehetett.⁹⁷⁶

Mátyás király a vár ellen télen vonult 1476 januárjában.⁹⁷⁷ A szokatlan időpont ellenére elfoglalása mégsem ment könnyen. A hideg és a Száva vizének áradása nehezítették az ostromot. Különösen a folyón való átkelés jelentett nagy gondot. A király azzal igyekezett megkönnyíteni a vár bevételét, hogy az ostromban használtak egy toronyszerű építményt, amelyet részekből szereltek össze, és állítólag 7 000 katona is elférhetett benne. E monstrumot a király találmányának vélték.⁹⁷⁸ A kis számú oszmán helyőrség derekasan ellenállt. Ebben a vár lakossága is segítségükre volt. Rendelkezésükre álltak nagy pusokák, illetve ágyúk (*grossas pixides*), számosan pedig a föld alatti helyiségekben húzódtak védelembe.⁹⁷⁹ Mátyás király tüzérséggel lövette Szabács falait,⁹⁸⁰ ám az ágyúzással nem tudtak nagyobb kárt tenni bennük, mivel a föld jól ellenállt a találatoknak. Kitérésükkel az oszmánok veszteségeket okoztak a magyar katonáknak. Unrest szerint foglyul ejtették Zagorjai János gróf fiát, Jánost, aki esetében a karintiai plébános valószínűleg Vitovec Jánosra gondolhatott, noha az ekkorra már nem volt az élők sorában.⁹⁸¹ Az eposz, amely elbeszéli a harcokat,⁹⁸² arról tesz említést, hogy a cseh zsoldosok berontottak a városba, ám ott a védők visszaverték és megölték őket. Az elesett

---

pontosan milyen számú hadsereg védi a várat. Veronai Gábor a vár védőit 600-ra becsülte. Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 388.; Ćirković, S., *Srednji vek*, 98.

⁹⁷³ Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 264.

⁹⁷⁴ Csánki D., *Szabács megvétele*, 371. Rázsó Gyula úgy vélekedett, hogy Szabács megtámadása nem jelentett békeszegést, mivel a várat a béke ideje alatt építették. Rázsó Gy., *Mátyás hadászati tervei*, 17.

⁹⁷⁵ Nagy I.–Nyáry A., *Diplomáciai emlékek* II, 288.

⁹⁷⁶ Ćirković hangsúlyozta, hogy az egész akció nem egy eltervezett hadjárat része, hanem egy másik hadjárat más irányba fordulásaként értékelhető fejlemény. Ćirković, S., *Srednji vek*, 97.

⁹⁷⁷ Eschenloer nagyon hideg télről számol be (*Es was als ein kalder winter stetiglich, das nymands vff erden lebende grössire kelde vnd snee gedencken möchte*). Eschenloer, P., *Geschichte der Stadt Breslau* II, 987. Bonfini tévesen 1475-re tette a vár ostromát és elfoglalását. Bonfini, A., *A magyar történelem tizedei*, 901. Ćirković szerint az ostrom 1476. január 12-én kezdődhetett. Ćirković, S., *Srednji vek*, 97. A véleményét Zirojević is átvette. Zirojević, O., *Smederevski sandžak-beg Ali-beg Mihaloglu*, 15. Ha azonban figyelembe vesszük, hogy a király a pápának január 11-én írt Szabács várának ostroma közben, előfordulhat, hogy az ostrom már előbb is elkezdődött. *Magyar humanisták levelei*, 245–249.

⁹⁷⁸ Az erődítményszerű hadigépet a *Szabács viadala* is említi. *Szöveggyűjtemény a régi magyar irodalom történetéhez. Középkor (1000–1530)*, szerk. Madas E., Budapest 1992, 549.; Csánki D., *Szabács megvétele*, 378.; Veszprémy L., *Szabács ostroma*, 42.

⁹⁷⁹ Nagy I.–Nyáry A., *Diplomáciai emlékek* II, 344.; Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 388.

⁹⁸⁰ Unrest, J., *Österreichische Chronik*, 61.

⁹⁸¹ *graff Jan aus dem Sager, des alten graff Jannen sun*. Unrest, J., *Österreichische Chronik*, 61.

⁹⁸² Az 1871-ben a Csicseri család levéltárában megtalált hősénekről többen is értekeztek. Imre S., *Szabács viadala*, Budapest 1958.; Sebők F., *A „Szabács viadala”. Egy XV. századi verses krónika mint hadtörténeti forrás*, Rex invictissimus. Hadsereg és hadszervezet a Mátyás-kori Magyarországon, szerk.: Veszprémy L., Budapest 2008, 203–207. Szerb nyelvre Čudić Marko, Kuzmanović és Čolaković Enver fordította. Čolaković, E., *Zlatna knjiga mađarske poezije*, Zagreb 1978, 15. A történesek a szerb énekekben is fellelhetők. Pešikan-Ljuštanović, Lj., *Zmaj Despot Vuk*, 82.

zsoldosvezér minden bizonnyal Frantisek (Ferenc) Hag lehetett.⁹⁸³ A források ugyancsak beszámolnak Várdai Simon haláláról.⁹⁸⁴ E veszteségek ellenére a korabeli híradások úgy tartották, hogy a vár védelme nem tarthatta magát sokáig. Justinian (Giustiniano) Cavitelli a milánói herceghez 1476 januárja végén küldött levelében azt jelentette, hogy az oszmánok *non lo poteno succorere, de ora in ora se expecta, che Sua Maesta habita tutto el castello*.⁹⁸⁵ Valamikor február 3. előtt magyar kézre került a külső és belső város (*civitatem exteriozem et interiozem...obtinuit*).⁹⁸⁶ Ezt követően a megmaradt helyőrség visszavonult a vár központi részébe. Mátyás király folytatta a vár ágyúzását, amelynek falai jól fogták fel a lövedékeket.⁹⁸⁷ Gábor érsekre mély benyomást tettek a tüzérség kitartó erőfeszítései. A Száva áradása további gondokat okozott a magyar seregnek. A lőállások kényszerű megváltoztatása nyomán az ostromlók a legjobb helyet keresték a bombázás folytatásához. Bonfini egy érdekes mozzanatra is kitért elbeszélésében. Szerinte a király áruházában egy szolga és egy evezőlegény kíséretében csónakba szállt, és a vár falait szemlélve kereste az alkalmas helyet a célzásra. A humanista író elbeszélésében az oszmánok rálöttek a csónakra, és eltalálták a király szolgáját.⁹⁸⁸ Bár nincs kizárva, hogy ez az esemény tényleg megtörtént,⁹⁸⁹ más források azonban nem tesznek említést róla. Azt a lehetőséget sem szabad teljesen elvetni, hogy Bonfini egyszerűen hasznosnak ítélte ezt, a hőst kiemelő jelenetet akár szilárdabb valóság alap nélkül is beleilleszteni előadásába.⁹⁹⁰ Talán közelebb állnak a történetek valóságához a *Szabács viadala* című verses elbeszélés sorai. Ennek a hőségnek a szövege szerint: *Azért igen ifjú török, Hamza,/gondolván, hogy volt magyar, ott haza/ Erős Szabácsból törökök közül/ Nagy sietetességgel, kiszökni készül./ Kiszökvén, szorgost királhoz juta,/ Legottan néki egy helyet mutata,/ Honnég alkóbb Szabácsot veretni*.⁹⁹¹ A magyar seregnek tehát menekült oszmán katonák is adhattak segítséget. Mivel az ének meglepően pontos képet fest a harcokról, egészen közel az episztoláris források tartalmához, ezért nem feltétlenül szükséges kétségbe vonni az idézetből kirajzolódó történet sor valóság alapját.

Mivel a helyőrség helyzete napról napra rosszabbodhatott, a közeli oszmán katonai erők parancsnokai igyekeztek segítségükre sietni. Ezek élén a szendrői szandzsákbég állt. Valamikor február 2-án jelenhettek meg, mivel Mátyás király február 3-i levelében Florio Roverella követnek arról ad hírt, hogy a „tegnapi napon” érkeztek meg.⁹⁹² Ali bég Sachi béggel és más parancsnokokkal együtt sietett az ostromlottak segítségére. A magyar sereg viszont útjukat állta, és hajítógépekkel többeket is megöltek az ellenséges harcosok közül. Mátyás hadereje megerősítésére katonákat hívott Erdélyből is, számítva egy

---

⁹⁸³ Csánki a Fekete sereget látta bennük. Csánki D., *Szabács megvétele*, 382.; Veszprémy L., *Szabács ostroma*, 42, 44.

⁹⁸⁴ *Szöveggyűjtemény*, 550.

⁹⁸⁵ Nagy I.–Nyáry A., *Diplomáciai emlékek* II, 339.

⁹⁸⁶ Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 388. Unrest szerint a külváros megadta magát, amikor a feldühödött király egy rohamot intézett a vizesárkok ellen, amelyben sokan megfulladtak. Unrest, J., *Österreichische Chronik*, 61.

⁹⁸⁷ Unrest, J., *Österreichische Chronik*, 61.; Babinger, F., *Mehmed Osvajač*, 315.

⁹⁸⁸ Antonius de Bonfinis, *Rerum Ungaricarum decades* IV-1, 62.; Bonfini, A., *A magyar történelem tizedei*, 902.

⁹⁸⁹ Csánki hitelt ad ennek az állításnak tekintettel a király addigi bátor magatartására a hadjáratokban. Csánki D., *Szabács megvétele*, 383.

⁹⁹⁰ Galeotto azt is feljegyezte, hogy a király az ostrom alatt képes volt nyugodtan aludni, amíg otthon a legnagyobb csendben a suttogás is fel tudta verni. Marzio, G., *Mátyás királynak kiváló, bölcs, tréfás mondásairól és tetteiről szóló könyv*, ford.: Kardos T., Budapest 1979, 61–62.; Veszprémy L., *Szabács ostroma*, 43.

⁹⁹¹ *Szöveggyűjtemény*, 551.

⁹⁹² Nagy I.–Nyáry A., *Diplomáciai emlékek* II, 342–343.; *Mátyás király levelei 1460–1490*, 75.; *Mátyás és a humanizmus*, 154.; Csánki D., *Szabács megvétele*, 379.; *Magyarország története*, 243.; Zirojević O., *Smederevski sandžak-beg Ali-beg Mihaloglu*, 15.

nagyobb oszmán támadásra.⁹⁹³ Ennek nyomán Ali bég visszavonult, valószínűleg belátva, hogy nincs elég katonája az ellenálláshoz.⁹⁹⁴ *Szabács viadala* még egy részlettel gazdagítja képünket a vár ostromáról. Elbeszélése szerint az oszmánok igyekeztek kiabálással kapcsolatot teremteni a vár védőivel, ám Mátyás király trombitákkal és dobokkal megakadályozta ezt.⁹⁹⁵ Bár a Száva áradásai jelentős gondokat okoztak az ostromlóknek, a király bevezetette a vár vizesárkaiba hajóit, és onnan verette a várat.⁹⁹⁶ Nem bírván a nyomást a vár védői, végül 33 napi ostrom után,⁹⁹⁷ február 15-én megadták magukat. Bonfini érdekes mesét kerekített a várnak a király csele által történt elfoglalásról, Veronai Gábor érsek viszont levelében tárgyilagosan azt jegyezte fel, hogy a vár *per deditionem* került a király kezére.⁹⁹⁸ Az érsek levele szerint 500 halottat találtak a várban, bár az elesettek száma akár 600 körül is lehetett. A magyar veszteségeket 200 főnyi, nyíllövés vagy fagy következtében odaveszett áldozatra tette Gábor érsek. A boroszlói jegyző arról is tudósít, hogy a várban találtak 2 000 németet és magyart, akik önként álltak át az oszmánokhoz, és segítették őket a keresztények ellen.⁹⁹⁹ Miután a vár védői megadták magukat, meghódoltak a király előtt, aki sokukat közülük szolgálatába fogadta. A magyar oldalra állók többsége minden bizonnyal tartva II. Mehmed bosszújától félelmében cselekedett így. A *Historia Turchesca* arról tájékoztat, hogy a magukat megadókat keresztény származásúak voltak. Ali bég is nagy félelembe esett, hogy a szultán megöleti esetleg, ezért *tenet se in montibus nigris*.¹⁰⁰⁰ Mátyás király a magyar sereget szélés területen fosztogatni küldte. Miután bevette a várat, az uralkodó megerősítette azt, és ellátta fegyerekkel, katonákkal, valamint élelemmel.

Szabács elfoglalását a történelemkutatók különböző módon értékelték.¹⁰⁰¹ Jelen sorokban nem válkozhatunk sem eme nézetek kifejtésére, sem értékelő véleményezésére. Ehelyett tárgyunk vizsgálati szempontjából fontosabb feladat a szerb vezetők részvételét bemutatni a hadjárat eseményeiben, még akkor is, ha kevés adat maradt fenn a szerbek katonai szerepéről a vár bevételénél. A szerb évkönyvíró feljegyzésében Vuk despota szereplése éppen olyan fontos volt, mint a királyé.

---

⁹⁹³ Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 389.; Ćirković, S., *Srednji vek*, 100.; Zirojević, O., *Smederevski sandžak-beg Ali-beg Mihaloglu*, 15–16.

⁹⁹⁴ Csánki D., *Szabács megvétele*, 379.

⁹⁹⁵ *Szöveggyűjtemény*, 551.

⁹⁹⁶ Nagy I.–Nyáry A., *Diplomáciai emlékek II*, 343.; Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 389.; *Mátyás király levelei 1460–1490*, 76.; *Mátyás és a humanizmus*, 154.; Csánki D., *Szabács megvétele*, 381.

⁹⁹⁷ Érdekes, hogy Bonfini 30 napra teszi az ostrom időtartamát, mondván, hogy az ostrom gyors volt. Bonfini, A., *A magyar történelem tizedei*, 903. A király azt állította, hogy Szabács ostroma az egyik legnehezebb küzdelem volt, amit megvívott. *Magyar humanisták levelei*, 250. Cureus is beszámolt arról, hogy a vár megvétele komoly erőfeszítéseket igényelt. Cureus, J., *Gentis Silesiae Annales compectens historiam de origine, propagatione et migrationibus etc.*, Witeberge 1571, 194.

⁹⁹⁸ Nagy I.–Nyáry A., *Diplomáciai emlékek II*, 344.; Unrest, J., *Österreichische Chronik*, 61.; Ćirković, S., *Srednji vek*, 101.; Elekes L., *Mátyás és kora*, 118.; Zirojević, O., *Smederevski sandžak-beg Ali-beg Mihaloglu*, 16.

⁹⁹⁹ Eschenloer, P., *Geschichte der Stadt Breslau II*, 988.

¹⁰⁰⁰ Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 267.; Később ezek a törökök előfordulnak Mátyás király szolgálatában. Nagy I.–Nyáry A., *Diplomáciai emlékek II*, 344–345.; Unrest, J., *Österreichische Chronik*, 62.; Eschenloer, P., *Geschichte der Stadt Breslau II*, 988. Ali bégnek menedékhelyet valószínűleg a Macsót délről záró hegyek nyújtottak, a valjevoi Podgorina, vagy Zagorje.

¹⁰⁰¹ Az olasz diplomaták és később maga a király is kihangsúlyozták Szabács jelentőségét. Rónai-Horváth egy fenyegető oszmán támadást megelőző csapásnak vélte. Rónai-Horváth J., *Mátyás király hadjáratai*, Hadtörténelmi Közlemények 3 (1890) 187. Szakály Ferenc a végvárrendszer jelentős megszilárdulását látta benne. Csánki D., *Szabács megvétele*, 358.; Szakály F., *A török-magyar küzdelem szakaszai*, 46. Kubinyi szerint a diadal ünneplése nagyobb volt annak értékétől, mivel a történetek azt bizonyították, hogy a magyarok még télen sem voltak képesek könnyen legyőzni az oszmánokat. A siker ellenére megmutatkozott, hogy milyen nagy erők kellettek még egy kis vár elfoglalásához is. Mátyás tekintélyét mindenestre visszaállította a vár elfoglalása. Kubinyi A., *Mátyás király*, 86, 87.; Uő., *Hunyadi Mátyás, a személyiség és a király*, 95.

Ennek megfelelően úgy rögzíti híradását a történekről, miszerint Szabácsot Mátyás király és Vuk despota elfoglalták, néhol pedig a despota személyét még a király elé is helyezi.¹⁰⁰² Miután a vár megadta magát a magyar seregnek, a sikert további portyázások követték.

A hadi sikert kísérő fosztogatásokban a szerbeknek jelentős szerepük volt. Mátyás király csapatokat indított útnak Boszniába, a Drina menti területekre.¹⁰⁰³ Erről Veronai Gábor érsek értesítette a pápát 1476. március 7-én kelt levelében. Beszámolójának nem kevés szörnyűködéssel fogadott híreiről megjegyzi, hogy azokat a despota küldöttjétől kapta.¹⁰⁰⁴ Gábor érsek híradása szerint a magyar csapatokat Vuk despota (*illustri Boch despoto Rascie*), Dracula III. Vlad (*magnifico Ladislao Dragula*) és más vezetők irányították.¹⁰⁰⁵ A magyar sereg gyorsan nyomult előre Szrebrenica felé haladó útján, kerülve a fosztogatást, éjjel hatolva át a hegyeken és az erdőkön. Először 150 lovast török ruhában előreküldtek a vár alatti településre (podgrađe), akik az ott lakók számára nem voltak felismerhetők. Követve őket a despota betört a városba, amelyben akkor éppen vásárt tartottak, ahol 500 embert fogságba ejtettek, a többiek pedig megölték. Az érsek ismeretei szerint a város lakosságát 700 házra becsülték. A városra törő had tekintélyes zsákmányt szerzett, pontosan 127 000 akcsét, 5 szekeret (*salme*) a szultán ezüstjéből és rengeteg más holmit, így többek között a városban talált ezüst tárgyakat, amelyeket a katonák fejszékkel vertek darabokra szétosztásuk előtt. A prédálás után felgyújtották a várost.¹⁰⁰⁶ Innen a támadók Kučlat¹⁰⁰⁷ felé vették útjukat. Itt a lakosoknak már értesüléseik voltak a Szrebrenicában történekről, ebből eredően útjuk eltorlaszolásával igyekeztek megfékezni a magyar lovasokat. Erre a támadók ellenük küldték haduk gyalogos erőinek egy részét, amíg a többiek cselrel a védők háta mögé kerültek. Miután megtörték az ellenállást, súlyos mészárlást rendeztek, majd továbbindultak Zvornik ellen. Ott hasonló akadályokba ütköztek, amelyeken azonban már nem tudták átverekedni magukat. Zvornik jelentős vár volt az oszmánok kezén, amely védte a Drina menti területeket (néha a Drina kulcsának is hívták), ezért jól volt felszerelve.¹⁰⁰⁸ Ennek köszönhetően a támadók itt már nem jártak sikerrel, Vuk despotát pedig a lábán nyíllövés is érte (*ibi despotus sagita est in pede vulneratus*). Az elszenvedett kudarc ellenére, a portyázó sereg vissza tudott térni Magyarországra, felégetve maga mögött a feldúlt területet. A levél folytatásában az érsek beszámolt a pápának a Vlad vajda által elkövetett szörnyűségekről, megvilágítva számára Magyarországra kerülésének körülményeit. A szerb évkönyvíró szűkszavúan azt is megjegyyezte hogy a terület lakosait áthajtották a Szerémségbe és Nándorfehérvárra.¹⁰⁰⁹

---

¹⁰⁰² Stojanović, Lj., *Stari srpski rodoslovi i letopisi*, 250.

¹⁰⁰³ Długos, mint Mátyás király ellenoldalához kötődő író, teljesen mellőzi elbeszélésében ezeket a részleteket. *Joannis Dlugossii Annales seu Cronicae XII*, 370.

¹⁰⁰⁴ Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 265.; Jireček, K., *Istorija Srba I*, 411.

¹⁰⁰⁵ Elekes a támadást Báthori Istvánhoz kötötte rövid elbeszélésében. Elekes L., *Mátyás és kora*, 119.; Krstić, A., „Which real will you opt for?“, 146.

¹⁰⁰⁶ Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 266.; Dinić, M., *Za istoriju rudarstva I*, 88. Spremić, M., *Srpski despoti u Sremu*, 50.

¹⁰⁰⁷ Kučlat vára és annak suburbiuma (Potkučlat) egy meredek sziklán állott a Jadar jobb partján, közel a folyó betorkollásához a Drinjačába. A XIV. század végéig állomás volt a Szrebrenica és Zvornik közötti – vagy a szerb állam és Bosznia közötti – kereskedelem. *Kučlat*, in: *Leksikon gradova i trgova*, 164. (a szócikk Mrgić, J. munkája).

¹⁰⁰⁸ Jakovljević, A., *Između osmanskog i ugarskog krajišta-osmansko zaposedanje Podrinja i ugarska opsada Zvornika 1464. godine*, Pad Bosanskog kraljevstva 1463. godine, ed. Rudić, S.–Lovrenović, D.–Dragičević, P., Beograd–Sarajevo–Banja Luka 2015, 249.

¹⁰⁰⁹ Erre korábban és utóbb is akadtak példák, amelyekről a következőkben lesz még bővebben is szó. Stojanović, Lj., *Stari srpski rodoslovi i letopisi*, 250.

Szabács megvétele és Szrebrenica felprédálása után az oszmán hadszíntéren a helyzet nem jutott nyugvópontra. Az év elején elkezdett küzdelem a továbbiakban is folytatódott. Ali bég szendrői parancsnok igyekezett kiköszörülni a nevéen esett csorbát, és portyára indult a magyar déli határok ellen. Bonfini részletesen elbeszéli ennek a támadásnak a lefolyását. Az olasz humanista szerint 4 000 lovassal tört be a szendrői vezér, majd pusztítva, fosztogatva előrenyomult egészen Temesvárig. A nándorfehérvái bánok¹⁰¹⁰ látva a súlyosbodó helyzetet riasztották a határmenti főurakat, név szerint Vukot, *Mysia despotáját*, továbbá Nagy Albertet és Ambrust¹⁰¹¹, Jakšić Demetert, Haraszi Ferencet, Dóczy Pétert, Imrét és Lászlót. Rajtuk kívül a Tiszán túl tartózkodó lovasságot is a határ felé hívták.¹⁰¹² Ezek azután követték a visszavonuló törököket, és a Duna mentén Pozsaszinnál (Požežena), harmincezer lépésre Szendrőtől (*Prelium hoc ad Pozazin oppidum gesta est...quod triginta milibus passum sub Sinderovia situm est*)¹⁰¹³ megütköztek velük. Az összecsapásban a betörő oszmánok alulmaradtak és súlyos veszteségeket szenvedtek. Vezetőjük, Ali bég egy sajkában menekült el, a fivérét Szkender béget pedig Bonfini téves véleménye szerint megölték.¹⁰¹⁴ A felszabadított rabok a szétszórt török haderő táborát felforgatták, és elhurcolták onnan a talált zsákmányt. Nem kizárt, hogy Galambóc őrségének a tagjai is részt vettek az ütközetben, mivel a defterben található összeírásban említenek 5 zembekdzsit és egy puskamestert, akiket fogságba ejtettek Pozsaszinnál, de kiszabadították őket.¹⁰¹⁵

A szerb despotának nagy szerepe lehetett ebben a győzelemben. Leonardo Botta követ Milánó hercegének címzett levelében tájékoztatásul azt közli, hogy a csatát *Szerbia despotája* más egységekkel karöltve nyerte meg.¹⁰¹⁶ Cavitelli követ is kiemeli 1476. szeptember 8-án keltezett levelében egy *Capitano Rasciano* hangsúlyos szerepét.¹⁰¹⁷

Budán örömmel fogadták a győzelmet. A királynak a győzelem jeléül elküldtek 250 foglyot és 5 zászlót számtalan más értékes holmival együtt.¹⁰¹⁸ A Kisboldogasszony napján Budán rendezett ünnepségen megkülönböztetett helyet foglaltak el a szerb harcosok. Nagy valószínűséggel Vuk despota adta át az uralkodónak a foglyokat és a zászlókat. Mátyás király a pápai legátus, a nápolyi és a velencei követ előtt fogadta a győzelmi jelvényeket és ajándékokat. Sebastiano Baduario velencei követ ekkor egy beszédet mondott, amelyben a királyt dicsőítette, és további törökellenes harcokra sarkallta. Ezután a király az udvar egyik dísztermében átvette a zászlókat, mindegyik katonát üdvözölte, kezét rázott

---

¹⁰¹⁰ Bonfini szerint ezek Nifor Imre és Csepeli János voltak. Ezek közül tudjuk, hogy 1476-ban Bajmóci Nofri Imre tényleg Nándorfehérvár kapitánya volt. A humanista szerző valószínűleg Nofrit értette Nifor alatt. Antonius de Bonfinis, *Rerum Ungaricarum decades* IV-1, 64.; Bonfini, A., *A magyar történelem tízedei*, 905.; Tóth N. C.–Horváth R.–Neumann T.–Pálosfalvi T., *Magyarország világi archontológiája*, 144.

¹⁰¹¹ Leleszi Nagy Ambrus ebben az időben temesi ispán volt. Tóth N., C.–Horváth R.–Neumann T.–Pálosfalvi T., *Magyarország világi archontológiája*, 124.

¹⁰¹² Antonius de Bonfinis, *Rerum Ungaricarum decades* IV-1, 64.; Bonfini, A., *A magyar történelem tízedei*, 905.; Krstić, A., „Which real will you opt for?“, 146.

¹⁰¹³ Érdekes módon Bonfini tudta, hogy ezen a helyen szenvedett vereséget Szilágyi Mihály, és fogságba esett Lábatlan Gergellyel együtt. Kulcsár Péter fordításában a település nevét tévesen azonosította Požareváccal. Bonfini leírása is a Duna magyar partjára helyezi az ütközetet. Antonius de Bonfinis, *Rerum Ungaricarum decades* IV-1, 65–66.; Bonfini A., *A magyar történelem tízedei*, 906.

¹⁰¹⁴ Szkender bég később is aktívan szerepel a forrásokban.

¹⁰¹⁵ Miljković-Bojanić, E., *Smederevski sandžak*, 134.

¹⁰¹⁶ Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 269–270.

¹⁰¹⁷ Nagy I.–Nyáry A., *Magyar diplomáciai emlékek* II, 325–326.

¹⁰¹⁸ Justinian Cavitelli szerint a foglyok száma 200 volt, Zirojević a számukat 300-ra becsülte. Antonius de Bonfinis, *Rerum Ungaricarum decades* IV-1, 65–66.; Bonfini, A., *A magyar történelem tízedei*, 905–906.; Zirojević, O., *Smederevski sandžak-beg Ali-beg*, 16.

velük, és megdicsérte őket.¹⁰¹⁹ Bár az oszmánok portyáját visszaverték, a hadakozás még nem zárult le, mivel a magyar csapatok oszmán területen folytatták az előrenyomulást, amit harcok követtek az egész Morava menti vidéken.

Forrásaink nemegyszer arról tudósítanak, miszerint Mátyás király elhatározta Szendrő hódoltatását is, amely értesüléssel a szakirodalom megállapításai között is találkozhatunk.¹⁰²⁰ A király ugyan bizonyára tisztában volt azzal, hogy milyen jelentőséget tulajdonít a várnak az oszmán uralkodó, ezáltal pedig tudhatta milyen nagy árat kellene megszerzéséért fizetnie – nem beszélve egy esetleges visszacsapás következményéről –, mégsem zárható ki, hogy Mátyás valóban gondolt az erősség meghódítására, főleg ha nem feledjük, hogy 1459-ben sem akart egykönnyen beletörődni Szendrő végleges elvesztésébe.¹⁰²¹ Ezért a vár környéke az 1476. év nagy részében csatározások színterévé vált. A magyar király a várat körbezárta három erődítmény segítségével.¹⁰²² Lehet, hogy ezekkel akarta ellensúlyozni a szendrői vár magyar határra gyakorolt nyomását, megtorolva az oszmán betörést.¹⁰²³ A Szendrő körül emelt erődítmények fából, fából, törmelékből és más anyagokból voltak felépítve, védelmükről pedig katonákkal, sánccal és árokkal igyekeztek gondoskodni a magyarok. Bonfini szerint ellen tudtak állni az ágyúlövéseknek is. Pontosán nem tudható, hogy mikor építették fel őket, mivel 1476 januárjában már említés történik egy magyar erődről, amelyet az oszmánok leromboltak. Az építés lehetséges idejeként más vélekedésekben 1475 decembere, illetve, 1476 márciusa egyaránt előfordul, illetve támpontként a temesközi sikertelen oszmán portya lezárulta ugyancsak felmerül.¹⁰²⁴ Nem lehet kizárni a feltevést, miszerint a magyar támadás kapcsolatban állt a moldvai és havaselvi történésekkel.¹⁰²⁵ Bár a Szendrő körül levő magyar erődítményekről¹⁰²⁶ közelebbről keveset tudunk, ezek egyikének fennmaradt mégis a neve a forrásokban Viteška Trpeza (Vitéz asztalka) formában.¹⁰²⁷ A másik kettőről a szerb évkönyvíró tollából annyi ismerettel rendelkezünk, hogy valahol a Szendrő közelében levő Godominsko polje-n feküdtek.¹⁰²⁸ A szóban forgó erődökről beszámol Unrest is, aki tudta, hogy Szendrő egykor a szerb despotáké volt, továbbá azt is, hogy a törökök kiűzték őket belőle és

---

¹⁰¹⁹ Nagy I.–Nyáry A., *Magyar diplomáciai emlékek* II, 325–326.; *ISN* II, 384. (a fejezetet Čirković, S. írta); Spremić, M., *Srpski despoti u Sremu*, 51.

¹⁰²⁰ Antonius de Bonfinis, *Rerum Ungaricarum decades* IV-1, 64.; Bonfini, A., *A magyar történelem tizedei*, 904.; Krstić, A., *Smederevski kraj u drugoj polovini 15. i početkom 16. veka*, *Smederevski zbornik* 2 (2009) 50.

¹⁰²¹ Spremić, M., *Borbe za oslobođenje Smedereva (1459–1485)*, 15. Csermelyi azon a véleményen van, miszerint Mátyás király nem gondolt komolyan Szendrő elfoglalására. Csermelyi J., *A Szendrő közelében épített magyar erődök*, 848.

¹⁰²² Długos öt erődítményről tud. Szerinte a várakban 5 000 ember volt elhelyezve. *Joannis Dlugossii Annales seu Cronicae* XII, 383.; Papp S., *Štefan cel Mare, Mátyás király és az Oszmán birodalom*, *Hadtörténeti Közlemények* 121 (2008) 2, 307.; *Šumadija u XV. veku*, 56. (a fejezetet Aleksić, V. írta).

¹⁰²³ Csermelyi J., *A Szendrő közelében épített magyar erődök*, 856, 858.

¹⁰²⁴ Bonfini mester úgy adja elő, mintha azonnal Szabács elfoglalása után építették volna ezeket. Bonfini, A., *A magyar történelem tizedei*, 903.; Veszprémy L., *Szabács ostroma*, 50, 52.; Papp S., *Štefan cel Mare, Mátyás király és az Oszmán birodalom*, 307.; Csermelyi J., *A Szendrő közelében épített magyar erődök*, 856–858.

¹⁰²⁵ Papp Sándor arra figyelmeztetett, hogy a török elbeszlések a moldvai hadjáratot a várak lerombolásával zárják. Papp S., *Štefan cel Mare, Mátyás király és az Oszmán birodalom*, 306.

¹⁰²⁶ Mátyás király 1476. december 8-án keltezett levelében IV. Sixtus pápának csak annyit mond róluk, hogy ezek *in capite fluminis Moravitz, ubi scilicet ipsum flumen Danubium ingreditur, in utraque ripa, castellis et ponte erectis, castrum ipsum Smedrew ita perstrinxit...* Fraknói V., *Mátyás király levelei* I, 359.

¹⁰²⁷ Bonfini szerint az erődítményt *a militari mensa* nevezték el. Érdekes módon művében szerb nevét örököltette meg *Vites trapezan* alakban. Antonius de Bonfinis, *Rerum Ungaricarum decades* IV-1, 63.; Bonfini, A., *A magyar történelem tizedei*, 903. A szerb évkönyv szerint a Dunán feküdt. Stojanović, Lj., *Stari srpski rodoslovi i letopisi*, 251.; *Viteška Trpeza*, in: *Leksikon gradova i trgova*, 72. (a szócikk Krstić, A. munkája).

¹⁰²⁸ Stojanović, Lj., *Stari srpski rodoslovi i letopisi*, 250. Csermelyi kettőt a Morava torkolatánál helyezett el, egyet pedig a Duna bal partjára. Csermelyi J., *A Szendrő közelében épített magyar erődök*, 846.

egész Szerbiából.¹⁰²⁹ Elbeszélése szerint a magyar király elküldte Dracula vajdát – és vele tartott István moldvai vajda, valamint a törökök által kiűzött fiatal despota (*der iung dispott, der von den Turckhen vetriben ist gewesen*) is –, akik a szendrői vár közelében erődöket építettek, hogy onnan figyeljék a várat, és elfoglalják azt.¹⁰³⁰ Bár annak csekély a valószínűsége, hogy a moldvai és a havaselvi vajda valóban részt vettek volna a Szendrő közeli harcokban, ahogyan azt Unrest feljegyezte, az ugyanakkor csaknem bizonyos, hogy a szerb despota, akit lépéseiben mindvégig elesett országa felállításának szándéka vezetett, nem engedhette meg, hogy ne legyen résztvevője a felmenőinek székhelyéért vezetett harcoknak.

Szendrőn a védekezésre Ali bég vezetése alatt készültek.¹⁰³¹ A vár őrsége felégette az elővárost.¹⁰³² A szendrői vár személyzete csak a folyón keresztül tudott kapcsolatot tartani a hátszaggal. A magyar hadak időközben a környező terület pusztításával gyengítették az oszmán védelmet. Ezeknek a harcoknak a defterek is megőrizték az emlékét. Adataik arra vallanak, hogy a küzdelmek nagy területet érintettek,¹⁰³³ elvégre Konarevo falu (Kraljevotól délre), Žabari (Topola mellett), Trstenik, Kragujevac és Jagodina lakossága félelmében egyaránt elmenekült.¹⁰³⁴ Nemély elhagyatott település mellett bejegyezték a defterbe, hogy a lakosok a másik partra szöktek.¹⁰³⁵ A mezrák száma Miljković-Bojanić Ema számításai alapján elérte a 106-ot.¹⁰³⁶ Ezzel egyidejűleg érzékelhető az özvegyek vezetete háztartások számának növekedése is.¹⁰³⁷ Mindezekén túl jelentősen megélénkült a belső migráció is.

A helyzet romlása láttán a szultán dacolva betegségével és más gondokkal is hadjáratra indult Moldva ellen. Nagy István vajda ugyan találegényen védekezett, ám a szutáni hadnak végül nem tudott eredményesen ellenállni. Valea Alba mellett csatát veszített, bár az oszmánoknak így is nagy veszteségeket okozott. Unrest szerint István vajda tanácskozott Drakulával, a despotával és a Jakšićokkal, akik támogatták őt Moldvában (*und pesambt sich vor mit dem Trackhel weyda, mit dem dispot und mit dem Jaxe. Mit den helffern zoch Steffan weyda wider inn die Molda*).¹⁰³⁸ A magyar sereg, amelyet Báthori István és Drakula vajda vezettek, üldözőként beérte a szultán utóhadát és megverte azt. Ezt követően sikerült megdönteniük Baszarab Lajotát, és a trónra ültetni Vlad Drakula vajdát.¹⁰³⁹

Arra az időre, amikor a szultán Moldvából visszavonult, a magyar erődök már komolyan veszélyeztették a Duna menti oszmán várat. Előfordulhat, hogy a szultán Drinápolyban értesült a

---

¹⁰²⁹ Unrest, J., *Österreichische Chronik*, 67–68.

¹⁰³⁰ Unrest, J., *Österreichische Chronik*, 68.

¹⁰³¹ Spremić, M., *Borbe za oslobođenje Smedereva (1459–1485)*, 22.

¹⁰³² Fraknoi V., *Mátyás király levelei I*, 359.; Veszprémy L., *Szabács ostroma*, 52.

¹⁰³³ *Šumadija u XV veku*, 56. (a fejezet Aleksić, V. munkája).

¹⁰³⁴ A lakosok megközelítőleg 30 faluból menekültek más településekre a szandzsák területén. Miljković-Bojanić, E., *Smederevski sandžak*, 97, 178, 202.; Krstić, A., *Smederevski kraj u drugoj polovini 15. i početkom 16. veka*, 47.

¹⁰³⁵ Miljković-Bojanić, E., *Smederevski sandžak*, 176.

¹⁰³⁶ Miljković-Bojanić, E., *Smederevski sandžak*, 182.

¹⁰³⁷ Miljković-Bojanić, E., *Smederevski sandžak*, 202.; Krstić, A.–Miljković, E., *Braničevo u XV veku. Istorijско-geografska studija*, Požarevac 2007, 40.

¹⁰³⁸ Unrest velük kapcsolatban azt is tudta, hogy a despota és a Jakšićok szerb főurak – ő csak két főúrról beszél esetükben –, akiket a törökök kiűztek földjükről és uradalmaikból. Unrest, J., *Österreichische Chronik*, 64.

¹⁰³⁹ Fraknoi V., *Mátyás király levelei I*, 359.

magyar várakról¹⁰⁴⁰ és azok veszélyességéről.¹⁰⁴¹ Ugyan harcosai egy újabb hadjáratért nem lelkesedtek, II. Mehmed szultán büntetésekkel szorítva és jutalmakkal buzdítva őket támadást intézett a magyar várak ellen. Valószínű, hogy a komolynak ítélt fenyegetés miatt volt olyan nagy az oszmán sereg.¹⁰⁴² Dursun bég, aki tudott a magyar erődítményekről, annyit közöl, hogy az egyiket erővel vették be, a másik megadta magát, amikor befagyott a körülötte levő árok, míg a harmadikról nem beszél.¹⁰⁴³ Az sincs kizárva, hogy a magyar katonák elhagytak két várat, hogy azután erejüket a legnagyobbak a védelmére összpontosítsák. Ebben tüzéség is volt, és még december 9-én is tartotta magát.¹⁰⁴⁴ Az első támadás, amelyet Daut pasa vezetett, sikertelenül és 500 török katona halálával ért véget.¹⁰⁴⁵ A *Historia Turchesca* szerint a vár csak akkor adta meg magát, amikor az ellenség fát rakott köré azzal a szándékkal, hogy a védőkre gyűjtsa.¹⁰⁴⁶ Előtte a védők – akikkel Iszeker bég,¹⁰⁴⁷ Ali bég fivére tárgyalt – engedélyt kaptak arra, hogy szabadon távozzanak. Ezek után 600 katona elindult Nándorfehérvár felé, magával vívén mindent, amit csak tudott.¹⁰⁴⁸ A magyar katonák egy része az oszmán elbeszélők szerint török szolgálatba állt, és később timár birtokokat kaptak Anatóliában. A Szendrőt körbezáró magyar erődök jelentőségével a szerb évkönyvírók is tisztában voltak, akik feljegyezték azt, hogy a császár ledöntötte Viteška Trpezat.¹⁰⁴⁹ Forrásaink alapján a magyar vár megadását nem tudjuk pontosan időben elhelyezni, annyit lehet mindössze valószínűsíteni, hogy az valamikor 1476. december 9. és 1477. január 1-je között történhetett.¹⁰⁵⁰

Kútfőink szerint ezekben a hadakozásokban a szerb fegyverforgatók rendre részt vettek elitjük vezető képviselőinek, Vuk despotának és a Jakšić testvéreknek az irányítása alatt. A Jakšićok szerepvállalása minden bizonnyal különösen jelentős lehetett, mivel Mátyás királytól 1476. június 29-én megkapták Kórógy várát Szlavóniában.¹⁰⁵¹

---

¹⁰⁴⁰ Szakály F.–Fodor P., *A kenyérmezei csata (1479. október 13)*, Hadtörténelmi Közlemények 111 (1998) 2, 320.; Zirojević, O., *Smederevski sandžak-beg Ali-beg*, 16. Lehetséges, hogy már a Dunán tudomást szerzett róluk, ahol ezekről Ali bég futárától kaphatott értesülést.

¹⁰⁴¹ Csermelyi J., *A Szendrő közelében épített magyar erődök*, 856.

¹⁰⁴² Csermelyi J., *A Szendrő közelében épített magyar erődök*, 849.

¹⁰⁴³ Thúry J., *Török történetírók I*, 95. Olga Zirojević azon a véleményen van, hogy a török írók a három erőd említésével igyekeztek kissebbíteni a magyarok általi fenyegetést. Zirojević, O., *Smederevski sandžak-beg Ali-beg*, 17. Długos szerint négyet közülük harccal vettek be, az ötödik pedig megadással került a törökök kezére. *Joannis Dlugossii Annales seu Cronicae XII*, 383.

¹⁰⁴⁴ Veszprémy L., *Szabács ostroma*, 52.

¹⁰⁴⁵ *Historia Turchesca*, 94.

¹⁰⁴⁶ *Historia Turchesca*, 94–95.

¹⁰⁴⁷ Akkor nikápolyi szandzsákbég. Zirojević, O., *Smederevski sandžak-beg Ali-beg*, 17.

¹⁰⁴⁸ *Historia Turchesca*, 95–96.

¹⁰⁴⁹ Stojanović, Lj., *Stari srpski rodoslovi i letopisi*, 251.; *Viteška Trpeza*, in: *Leksikon gradova i trgova*, 72. (a szócikk Krstić, A. munkája).

¹⁰⁵⁰ Babinger és Zirojević szerint a szultán december 22-én vonult be Isztambulba. Babinger, F., *Mehemd Osvajač i njegovo doba*, 321.; Zirojević, O., *Smederevski sandžak-beg Ali-beg*, 17.; Papp S., *Štefan cel Mare, Mátyás király és az Oszmán birodalom*, 308.

¹⁰⁵¹ Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 390. Szerémi György előadásában Kórógy várának megszerzését egy Bécs alatt történt párbajhoz köti, amikor Jakšić Demeter legyőzött és megölt egy német vitézt. Ezt a mesét Szerémi tévedésből helyezi Bécs városa alá Kassa helyett, ahol ez a párbaj valójában lejátszódott 1490-ben. Wenzel G., *Szerémi György emlékirata*, 20–21.; Sremac Đ., *Poslanica o propasti ugarskog kraljevstva*, 14–15.; Szerémi Gy., *Magyarország romlásáról*, 43.

5. 4. 8. 2. Kenyérmezei ütközet

„Jakšić, rác nemzetségű, igen bátor férfiú,

és a fegyverforgatásban is sokat érő”

(Jakšić Đlugos általi jellemzése.)

A magyar betörés a szultán országának peremvidékére minden bizonnyal jelentős károkat okozott. Mindazonáltal ezek a pusztító akciók nem voltak olyan nagyszabásúak, hogy megakadályozzák a török prédálásokat Magyarország déli területein.¹⁰⁵² Az ellenség igyekezett kihasználni Mátyás király lekötöttségét nyugaton, miként az 1477-ben is történt.¹⁰⁵³ Mátyás különösen veszedelmesnek találta az oszmánok boszniai végvidéki parancsnokának tevékenységét,¹⁰⁵⁴ ámbar az is előfordult, hogy a magyar király jóváhagyásával a török haderők be-bezsáptak a Habsburg-területekre is.¹⁰⁵⁵ Bonfini egy Vrhbosznai magyarok által vezetett ellentámadásról is beszámol, miután az oszmánok előzőleg kihasználták Mátyás és Ulászló cseh király találkozóját Olmützben 1479-ben egy újabb portyához.¹⁰⁵⁶

A kiszámíthatatlan fegyveres betörések nyugtalanításától Erdély sem volt biztonságban. Minthogy gazdag tartományról volt szó, a török támadók számára különösen vonzó célpontnak bizonyult.¹⁰⁵⁷ Úgy tűnik, hogy a magyar oldalon számítottak ekkoriban az oszmán támadásra. Valamikor 1479 körül nevezte ki ugyanis a király Kinizsi Pált főkapitánnyá, Báthorit pedig 1476-ban erdélyi vajdává. Szakály Ferenc és Fodor Pál szerint lehet, hogy a déli határokon mozgósítást is elrendeltek.¹⁰⁵⁸ Egy szász szemtanú szerint Erdélyben a lakosokat igyekeztek erdők rejtekében elhelyezni, valamint az utakat és átjárókat is torlaszokkal tették járhatatlanná.¹⁰⁵⁹ Mátyás király az oszmán fellépés eredőjét a Velence és a szultán között létrejött békekötésben kereste a pápának írott levelében. Nem kétséges, hogy Velence kilépése a háborúból nehéz helyzetbe hozta a magyar oldalt, de a török mozgásokat az a szándék is magyarázhatja, hogy a szultán a magyar befolyás felszámolására

---

¹⁰⁵² *Magyar humanisták levelei*, 251.

¹⁰⁵³ Zirojević, O., *Smederevski sandžak-beg Ali-beg*, 17.

¹⁰⁵⁴ Panaszkodott rá a pápának és a szultánnak is. *Mátyás király levelei 1460–1490*, 80–83.; *Magyar humanisták levelei*, 255.

¹⁰⁵⁵ A királyt támogatók ezt jobbra azzal magyarázták, hogy Mátyás király meg akarta mutatni más uralkodóknak, hogy milyenek is a török támadások. Bonfini, A., *A magyar történelem tizedei*, 937.; Babinger, F., *Mehmed Osvajač i njegovo doba*, 335. Rázsó szerint egy titkos magyar-oszmán megállapodás is volt ebben a kérdésben. Rázsó Gy., *Mátyás hadászati tervei és a realitás*, 18.

¹⁰⁵⁶ Ha a humanista író nem tévedett, és a boszniai 1480. évi magyar betörést beszélte el korábbi időben, akkor lehetséges, hogy azokra az eseményekre utal, amelyekről a raguzaiak írtak Szicília királyának 1479. novemberében és 1480. január 9-én. Hasonló tartalmú üzenetet küldött a király Aragóniai Jánosnak 1480-ban. Bár előfordulhat, hogy itt is az oszmán területre irányuló magyar betörésekről van szó, ennek valószínűségét azonban némiképp gyengíti, hogy a szóban forgó katonai akciók télen történtek, a levelet pedig június 14-i dátummal látták el. Katona, S., *Historia critica regum Hungariae stirpis mixtae*, tomulus IX, ordine XVI, Budae 1793, 282–285.; Makušev, V., *Istorijski spomenici Južnih Slovena* II, 98.; Fermežin, E., *Acta Bosnae*, 292.

¹⁰⁵⁷ Mátyás király Ernő szász választófejedelemnek megírta erdélyi tartománya gazdagságát, ahol sóbányák, ezüst és aranybányák találhatóak. A pápának írt levelében a térséget országában a leggazdagabb résznek nevezte. *Mátyás király levelei 1460–1490*, 92.; *Magyar humanisták levelei*, 251.

¹⁰⁵⁸ Garignicai Pozsegai Miklós 1479. július 11-én végrendelkezett a törökök ellen (*contra Turcos*), Temesvár irányába menet. Ha Pozsegai nem Kinizsi-familiáris volt, akkor lehetséges, hogy nagyobb területen mozgósítottak. DL 45 790.; Szakály F.–Fodor P., *A kenyérmezei csata*, 317.

¹⁰⁵⁹ Szakály F.–Fodor P., *A kenyérmezei csata*, 345.

törekedett Moldvában és Havaselvén.¹⁰⁶⁰ Egy német jelentés szerint az oszmánok néhány erődöt igyekeztek megszerezni, és ezáltal Erdélyben megvetni a lábukat.¹⁰⁶¹ Bárhogyan is értelmezzük az eseményeket, Erdély felé jelentős oszmán sereg indult meg, amelynek létszámát tovább gyarapították a havaselveiek.¹⁰⁶² Bonfini elbeszélése szerint – amelynek az ekkor történt események részletezésében hitelt adhatunk – Bátori és Kinizsi kémek révén igyekeztek híreket szerezni az ellenség mozgásáról.¹⁰⁶³

Miután az oszmán portyázók Magyarország területére léptek, tüstént rablásba kezdtek. Több forrás is megörökíti az ütközetet a támadókkal. Bonfini mester tárgyyszerű egyszerűséggel azt közli elbeszélésében, hogy miközben Báthori megindult a betörő oszmán erők felé,¹⁰⁶⁴ arra utasította Kinizsit, hogy szegődjön a törökök nyomába, és később együtt intézzenek támadást ellenük.¹⁰⁶⁵ Długos szerint a magyar vezetők, Báthori, Kinizsi és Jakšić, egymástól távol helyezkedtek el.¹⁰⁶⁶ Elbeszéléséből az derül ki, hogy Báthori serege ütközött meg az oszmánokkal. Mivel a vajda seregét létszámban felülmúlta az ellenség hadereje, ezért nehéz helyzetében visszavonulásba kezdett. Bonfini és Długos is úgy adják elő a történeteket, hogy Kinizsi az utolsó pillanatban, már Báthori István megsebesülését követően érkezett a hadszíntérre, és hátba támadta a törököket.¹⁰⁶⁷ Kemalpasazáde is alapvetően megegyezően számol be a történetekről, kiemelt hangsúlyt adva Ali bég megfutamodásának Kinizsi előtt, aminek okát ő a magyarok sorainak megbontási szándékában látta.¹⁰⁶⁸

Ezeknél a tömören tudósító híradásoknál más források némileg bővebben beszélnek a csata lezajlásáról, így talán pontosabb képet is festhetünk az eseményekről. Vizsgálati szempontunkból eredően figyelmünk különösen érzékeny azokra a megjegyzésekre, amelyek a szerb katonák részvételére vonatkoznak ezekben a küzdelmekben. A már idézett historikus lengyel kanonok szerint ők 900-an voltak a csatatéren Kinizsi csapataival az egyik Jakšićnak a vezetése alatt. Bár Długos alapállása jobbra ellenséges Mátyás magyar királlyal kapcsolatban, Jakšićről igazán kedvezően szól, hasonlóképpen mint a többi magyar vezetőről, megjegyezve róla, hogy *ő rác nemzetiségű, a legbátrabb férfiú és a fegyverek tekintetében nagy értékű.*¹⁰⁶⁹ Azt sem lehet kizárni, hogy a szerb katonákból a Długos által közöltekénél többen is voltak. Egy szász jelentés ugyanis azt tudatja, hogy a csatában részt vett a despota is, akit Báthori Kinizsivel és az egyik Jakšićal együtt hívott magához.¹⁰⁷⁰ Az összecsapással az eddigiekben foglalkozó kutatóknak köszönhetően ma már tudjuk, hogy Kinizsi a küzdelmek kezdete előtt jelen volt már a csata helyén.¹⁰⁷¹ Ahogyan egy német nyelvű forrás

---

¹⁰⁶⁰ Nem zárható ki az sem, hogy a szultánt bosszúvágy is hajtotta, azért mert 1476-ban körbezárták Szendrőt. Szakály F.–Fodor P., *A kenyérmezei csata*, 320.

¹⁰⁶¹ Szakály F.–Fodor P., *A kenyérmezei csata*, 348.

¹⁰⁶² *Magyar humanisták levelei*, 251.

¹⁰⁶³ Bonfini A., *A magyar történelem tizedei*, 953.

¹⁰⁶⁴ Bizonyára azzal számolt, hogy a törökökkel könnyebben mérkőzik meg, amikor azok elfáradnak a rablásban. Szakály F.–Fodor P., *A kenyérmezei csata*, 324.

¹⁰⁶⁵ Kemalpasazáde szerint ezt az oszmánok elfogott nyelvek révén megtudták. Szakály F.–Fodor P., *A kenyérmezei csata*, 340.

¹⁰⁶⁶ Kemalpasazáde Baszarab Lajotát helyezi a magyar vezetők közé. Szakály F.–Fodor P., *A kenyérmezei csata*, 341.

¹⁰⁶⁷ Ezzel az oszmán beszámoló is egyeznek.

¹⁰⁶⁸ Szakály F.–Fodor P., *A kenyérmezei csata*, 342, 343.

¹⁰⁶⁹ *Joannis Dlugossii Annales seu Cronicae XII*, 441.

¹⁰⁷⁰ Szakály F.–Fodor P., *A kenyérmezei csata*, 345.

¹⁰⁷¹ Mátyás király IV. Sixtus pápának azt írta, hogy Kinizsit ő küldte Báthori megsegítésére, miután hírt szerzett a török betörésről. *Magyar humanisták levelei*, 250–251.; Szakály F.–Fodor P., *A kenyérmezei csata*, 326. Ha az olasz humanistának lenne igaza, nem valószínű, hogy Kinizsi támadott volna, miután megtett – légvonalban számolva – 175 km

megjegyezte, a segítségül hívott Kinizsi és Jakšić egy erdőben állították fel a sereget. A csata az egyik forrás szerint úgy kezdődött, hogy egy oszmán – aki 800 guldent érő aranyos süveget viselt a fején – leköpte Kinizsi Pált. Ugyanezt megismételte azután Báthorival is, majd a despota felé fordult, és odalovagolt hozzá (*Darnach ist komen der vorgeantt Türgk Inn das Wattischwan Hawffen vnd hatt für den geherzügtt, Darnach ist er komen zue dem Dispotten vnd hatt In auch angeritten*). Mikor a király népéhez jött – a szöveg itt nem teljesen egyértelmű, mert lehet, hogy a despota vezette ezt az alakulatot –, egy lovas utánaeredt, és ugyan a török kiütötte kezéből a dárdát vagy lándzsát, a magyar katonának végül sikerült levágnia a fejét.¹⁰⁷² A szász résztvevő szerint a csatakiáltás *Isten és Szent László nevében* szólt.¹⁰⁷³

A harc minden forrás szerint nagy heveséssel zajlott, és az is egyértelmű, hogy Kinizsi beavatkozása mentette meg a magyar sereget és Báthorit. Minden valószínűség szerint felülkerekedése után a vele szemben harcoló török erőkn – ez Ali bég egysége lehetett –, Kinizsi nehéz páncélosaival hátba támadta a Báthorival küzdő ellenséges haderőt. A vlach katonák bizonyára keményen ellenálltak, mivel maguk köré kerítésszerű védelem emeltek, amely mögül lándzsákat dobáltak az ellenfélre. Őket a páncélos gyalogság szórta szét.¹⁰⁷⁴

Miután a Kinizsi vezette magyarok rárontottak a törökök szárnyára, a csata mészárlásba torkollott.¹⁰⁷⁵ Mátyás király levele szerint az erdélyi vajda megparancsolta az összes ellenség legyilkolását. A visszavonuló oszmán csapatokat a helyi lakosság is öldöste. A törökök üldözésében Jakšić emberei is részt vettek. Az egyik szerb harcos levágott egy ellenséget, ám amikor bemutatta azt Jakšićnak, ez le akarta fejezni őt, mivel nem hitte el, hogy a katona egy ilyen oszmánnal mert volna harcolni (*Vnd der knecht ist komen zue seinem herren Jachsy vnd hatt vns gesagt, wie er den turgken habe erchlagen, Da hatt der Jachsy dem knecht das haubt, wöllen abhawen wmb ein Lüge, wann Jachsy hatz nicht gedachtt, das der knecht gegen einem sollichen turgken törste vechttten*).¹⁰⁷⁶ Mátyás király azt írja, hogy a török vezetők közül Eze bég (Isza bég) és Szkender bég a csatatéren elestek, Malkočević sebeket szerzett, míg Ali bég lándzsától megsebesülve elmenekült.¹⁰⁷⁷ A források megemlékeznek egy bizonyos Albagisthar nevű török haláláról.¹⁰⁷⁸

A sok halott mellett az oszmán oldalról nagyszámú fogoly is kézre került. Közöttük volt Isza bég fia, egy Alar Alkan nevű török és még sok más harcos. Számuk olyannyira nagy lehetett, hogy a szász résztvevő szerint az egyik paraszt három törököt vett fél guldenért, akiket később a hadinép tömegében

---

utat. Már csak azért sem fogadható el fenntartások nélkül Bonfini elbeszélésének közlése, mert a magyar hírszerzés jobb volt annál, mintsem hogy találgatnia kellett volna az ellenség hollétét.

¹⁰⁷² Szakály F.–Fodor P., *A kenyérmezei csata*, 346.

¹⁰⁷³ Szakály F.–Fodor P., *A kenyérmezei csata*, 346.

¹⁰⁷⁴ Nagy veszteségeikről, főleg a gyalogosok által elszenvedettekről Mátyás király is említést tesz a pápának írt levelében. *Magyar humanisták levelei*, 251.

¹⁰⁷⁵ Állítólag Kinizsi úgy vélekedett, hogy korábban még nem vett részt olyan csatában, amelyben az ellenség annyira szilárdan tartotta volna magát, mint itt tették. Szakály F.–Fodor P., *A kenyérmezei csata*, 346.

¹⁰⁷⁶ Szakály F.–Fodor P., *A kenyérmezei csata*, 347.

¹⁰⁷⁷ Fraknói V., *Mátyás király levelei* I, 450–451.; *Magyar humanisták levelei*, 251. Ali bég megsebesüléséről az oszmán források nem tesznek említést.

¹⁰⁷⁸ Szakály F.–Fodor P., *A kenyérmezei csata* 347.

mutogatott annak tanúságául, hogy Mátyás király idejében fél guldenért három törököt adtak, majd végül lefejezte őket.¹⁰⁷⁹ Állítólag 30 000 lovat zsákmányoltak a magyarok.¹⁰⁸⁰

Bonfini szerint nagy ünnepséget tartottak a csatamezőn, amelyben az érzelmileg eltompult katonák közönségét is lázba tudta hozni a maga táncával Kinizsi. Az oszmánok kezei közül kiszabadított foglyok ez idő alatt prédálták a török tábornokot. Figyelemre méltó Bonfini arra vonatkozó beszámolója is, hogy a csata után mindjárt hősi énekeket kezdtek költeni a diadal tiszteletére. A jelek szerint nagy keletje lehetett széles tömegek körében a hősi ének műfajának, minthogy ismerjük példáját ilyennek Szabács elfoglalása után, és feltehetőleg Jajca ostromát követően is.¹⁰⁸¹ Dicsőítő énekek vitték szerte hírét a hősi diadalok részleteinek.¹⁰⁸² Galleotto is megjegyezte, hogy lakomák mellett énekeltek ilyeneket, legtöbbször a törökökkel vívott harcokról magyar nyelven, aminek köszönhetően ezek a köznépek és a nemesek körében is gyorsan elterjedtek.¹⁰⁸³

5. 4. 8. 3. Magyar betörések oszmán területre 1480–1481-ben

*„hatalmas embertömeget hajtott el –
amely hozzánk küldött hírnöke szilárd állítása szerint –
meghaladja a hatvanezer lelket.”*

(Mátyás király leveléből IV. Sixtus pápának

1480. december 14-én.)

Miután a magyaroknak sikerült legyőzniük az oszmánok Erdélyre törő seregét, Mátyás király igyekezett kihasználni a lehetőséget, és támadásba lendült a boszniai és szerbiai területeken. Kezdeményező fellépését diplomáciai lépések is megelőzték. A magyar-oszmán viszonyhoz ebben az időben tárgyalások folytatása is hozzátartozott. Számos forrásszöveg eddig is hírrel szolgált ilyen típusú oszmán-magyar érintkezésekről. A pápai okiratok már az 1460-as években beszélnek tárgyalásokról Mátyás király és a szultán között.¹⁰⁸⁴ A szerb despota is egy tárgyalás kapcsán fordult meg a magyar

---

¹⁰⁷⁹ Szakály F.–Fodor P., *A kenyérmezei csata*, 348.

¹⁰⁸⁰ Szakály F.–Fodor P., *A kenyérmezei csata*, 330.

¹⁰⁸¹ Gerézdi R., *Az úgynevezett Jajcai-ének töredéke*, Irodalomtörténeti Közlemények 67 (1963) 6, 718–720.

¹⁰⁸² Lehetséges, hogy a kenyérmezei ütközetről szóló ének forrásul szolgált Bonfini számára is. Szakály F.–Fodor P., *A kenyérmezei csata*, 331.

¹⁰⁸³ Marzio, G., *Mátyás királynak kiváló, bölcs, tréfás mondásairól és tetteiről szóló könyv*, 56.

¹⁰⁸⁴ Mátyás király rendszeresen élt az ilyen híresztelések felhasználásával. Többször is fenyegetőzött azzal, hogy ezután igyekezni fog saját országának védelmét előbbre helyezni az oszmánokkal vívott közös érdekeket szolgáló harcnál. *Epistolae Matthiae Corvini Regis Hungariae* II, 40–43.; Fraknoi V., *Mátyás király levelei* I, 35–36.; *Mátyás király levelei 1460–1490*, 18–19. II. Pius pápa maga is azt állította egy 1460. április 25-én kelt levelében, hogy a magyaroknak nem sokat tud segíteni. Katona, S., *Hungaria diplomatica temporibus Matthiae de Hunyad* II, 419–420. Más udvarokban is beszéltek a magyar-oszmán szerződésről. Philelphus, aki követ volt a francia királynál, azt írta: *Cum Hungaris foedus traditur, Mahometus percussisse. Hungari enim ferocissimum genus hominum, ubi se audissent a ceteris principibus destitutos, vel ab ipsis potius principibus christianis opugnari ... tandem coacti sunt accipere, quam Turci voluerunt...* . Pray, G., *Annales regum Hungariae* III, 264. Velencében 1461-ben tartottak egy ilyen kiegyezéstől. Írt ilyesmiről István herceg is. Nagy I.–Nyáry A., *Magyar diplomáciai emlékek* I, 93, 101.

király udvarában 1465 előtt. Sok szórványos adat vall egy 1468-ban történt tárgyalássorozatról, amikor a szultán Jajcáért cserébe felajánlotta állítólag Szendrőt.¹⁰⁸⁵ Gerardus de Collis követ 1468 februárjában számol be a szendrői kapitány küldöttjéről, ám mivel a király távol volt, *ritornato senza far niente*.¹⁰⁸⁶ A tárgyalások a jelek szerint tovább folytatódtak, és a király később Nagyváradon fogadta a szultán követét.¹⁰⁸⁷ Ezekről Długos is tudott, és művében arról tájékoztat, hogy a török követek Egerig mentek jelentős ajándékokkal, Mátyás pedig Jan Giskra vezetésével küldött egy viszontkövetséget a szultánhoz hároméves fegyverszüneti ajánlattal.¹⁰⁸⁸ Velencében már az előző évben tudtak egy magyar-oszmán fegyverszünet előkészületeiről, és arra utasították követüket, hogy írja alá azt.¹⁰⁸⁹ Ennek ellenére szem előtt kell tartani Damir Salihović óvatosságra intő figyelmeztetését, tudniillik hogy az ilyesféle értesülések nemritkán hallomásokon alapulnak, és bizonytalan forrásokból kerültek a dipomatákhoz és a történetírókhoz.¹⁰⁹⁰ Az első közvetlen forrás, amely a tárgyalásokról szól, Mátyás király 1478. július 3-i levele a szendrői parancsnokhoz, amelyben azt kéri, hogy segítse követét, Dóczy Pétert.¹⁰⁹¹ Ez évben a király Mehmed szultánnak is írt két vár lerombolásának ügyéről, továbbá a Horvátországot ért török betörésről.¹⁰⁹² Mivel a szerb vezetőknek jelentős szerepük volt a tárgyalásokban, a problémakör diplomáciai vetületére a későbbiekben még visszatérünk. A diplomácia eszköztárának használata ellenére sem mondott le azonban egyik fél sem az erődemonstrációról, olyan meggyőződésből, hogy ezáltal hatékonyabban tudja majd rászorítani a másik oldalt a békekötésre. A tárgyalásokkal párhuzamosan tehát tovább folytatódtak a harcok. Mátyás király igyekezett érzékeltetni, hogy csapatai támadásra készek és képesek megvédeni a magyar déli határt.

Magyar részről támadó fellépésre Daut pasa szolgáltatott okot a magyar területen végrehajtott prédálásaival, amelyek az addig fennálló oszmán-magyar megállapodás megszegését jelentették. Ezt a megegyezést még Dóczy Péter közvetítése nyomán kötötte a magyar udvar a szultánnal.¹⁰⁹³ Bosznia oszmán helytartója már 1479-ben prédálásba kezdett a magyar és a Habsburg-térség határvidékén. Ibn Kemal (Kemalpasazáde) részleteket közöl ezekről a betöréskekről. Elmondja, hogy a portyázók egészen Nedeliščéig hatoltak – ahol olykor a király anyja is időzött – átkelve a Kupa, a Száva és a Dráva folyókon. Ott fosztogattak, majd egy kastélyt támadtak meg, amelyben olyanok is laktak, akik elhagyták az iszlám hitet. Onnan súlyos fosztogatás közepette becsaptak a császár földjére, végül zsákmánnyal megrakva visszatértek Boszniába, miután felégettek egy magyar erődöt Ključ és Kamengrad között.¹⁰⁹⁴ A következő évben Horvátországot dúlták, utána betörték a Habsburg-területekre, ahol a pasa fia megütközött egy magyar csapattal, amely éppen egy várat ostromolt, és az összecsapásban felülkerekedett az ostromlókon.¹⁰⁹⁵ A szóban forgó eseményekhez közeli időben lezajló másik portyáról

---

¹⁰⁸⁵ Babinger, F., *Mehmed Osvajač i njegovo doba*, 239.; *Šumadija u XV veku*, 56. (a fejezet Aleksić, V. munkája). Spremić, M., *Borbe za oslobođenje Smedereva*, 18.

¹⁰⁸⁶ Nagy I.–Nyáry A., *Magyar diplomáciai emlékek* II, 93, 95.

¹⁰⁸⁷ Nagy I.–Nyáry A., *Magyar diplomáciai emlékek* II, 79–81.; *ISN* II, 380. (a fejezet Ćirković, S. munkája); Coco, C., *Da Mattia Corvino agli Ottomani*, 35.

¹⁰⁸⁸ *Joannis Dlugossii Annales seu Cronicae* XII, 208.

¹⁰⁸⁹ Ljubić, S., *Listine* X, 402–403.

¹⁰⁹⁰ Salihović, D., *The Process of Bordering*, 103.

¹⁰⁹¹ A levélben szó esik az előbbi követségekről és a megbeszélte követküldési szokásokról. *Mátyás király levelei 1460–1490*, 79–80.

¹⁰⁹² *Mátyás király levelei 1460–1490*, 80–83.

¹⁰⁹³ *Magyar humanisták levelei*, 263.; Kubinyi A., *Hunyadi Mátyás a személyiség és a király*, 96.

¹⁰⁹⁴ Unrest tud még egy betörésről 1479 őszén, amelyről az oszmán elbeszélő nem tesz említést. Bojanić, D., *Dve godine istorije bosanskog krajišta (1479. i 1480)-prema Ibn Kemal, Prilozi za orijentalnu filologiju* 14-15 (1969) 37–39.

¹⁰⁹⁵ Bojanić D., *Dve godine*, 39–40.

is beszámol Kemalpasazáde, amelyet egy Junus nevű vajda vezetett. Ez utóbbi seregvezér mellett az elbeszélésben előkerül a népenekekből ismert hős, Đerzelez neve is. A rabló dúlásból való visszatérésükkor a Junus vezette oszmánoknak egy Csavli nevű magyar parancsnok – lehet, hogy Egervári László horvát és szlavón bánról van szó – útjukat állta, és sikerült is neki visszaszorítania azokat. Utána a magyar bán továbbhaladt, és szembekerült a másik oszmán vezetővel, Đerzelezzel, aki miután Kamengradban elhelyezte a portya során ejtett foglyokat, visszafordult. Đerzelez, az elbeszélés szerint, megütközött a magyar fegyveres csapattal, és Junus segítségével – aki addigra összeszedte embereit – megverte azt.¹⁰⁹⁶ Ugyan a történet hitele a maga részleteiben nem igazolható, az elmondottak fordulatossága kimenetele mégis életszerűen megjeleníti a portyázások világának hétköznapi életközegét.

Mátyás király megaláztatva a zaklató dúlásokat, támadásra szánta el magát, és a szultánnál is panaszt emelt a boszniai helytartóval szemben.¹⁰⁹⁷ A magyar uralkodónak a szultánhoz intézett levele szerint a boszniai török helytartó kapcsolatba lépett a boszniai bánnal, Dóczy Péterrel, és mivel a császár országát akarta dúlni, megállapodásuknak megfelelően csapataival át is engedték.¹⁰⁹⁸ Daut pasa azonban visszatértében kifosztott magyar vidékeket is, amit azzal tetézt, hogy a király küldöttjét, akit maga kért, hogy a portya során a magyaroknak okozott károkért elégtételt adjon át annak, hat héten keresztül váratta Jajcán.¹⁰⁹⁹ A király egyszersmind afelől is biztosítani igyekszik a szultánt, hogy csak a boszniai szandzsákbég megregulázására és a történetek megtorlására küldi országa ellen a hadakat.¹¹⁰⁰ Ibn Kemal a támadást Nedelišće pusztításához köti, a kezdeményezést pedig a király anyjának tulajdonítja.¹¹⁰¹

A magyar uralkodó hadi vállalkozásával kapcsolatban több forrás is rendelkezésünkre áll. Mátyás király 1480. november 6-i levele szerint, miután értesült az oszmán becsapásról a császár területére, maga is megindult a térségbe katonáival. Erre a behatoló török erők hátrálni kezdtek, és a magyar hadnak csak kisebb, prédálni hátra maradt részüket sikerült megsemmisítenie. Ugyan a császár csapatai betörték Magyarországra, a levél szerint a király ennek ellenére könnyű fegyverzetű katonáit Jajcához küldte azzal a szándékkal, hogy azok felpredálják a török területeket. A pápát arról is tájékoztatta, hogy a császár elleni hadakozás helyett katonáit kész az oszmánok ellen fordítani.¹¹⁰² Ezt valóra is váltotta, amiről a boszniai beütés katonai vezetőinek tollából származó jelentés ugyancsak beszámol. A magyar hadat a forrás szerint Vuk despota, Egervári László horvát és szlavón bán és Dóczy Péter jajcai bán vezették.¹¹⁰³ Mivel a jelentés, amelyet a támadás vezetői 1480. november 14-én vagy 21-én írtak aprólékosan beszámol egy prédálásról, nem tartjuk haszontalannak tartalma rövid ismertetését. A híradás szerint kedden indultak a katonák Jajcáról, és már szerdán elérték Vrhbosznát, anélkül, hogy a király, a pasa és a törökök tudomást szereztek volna róluk egészen addig, amíg a

---

¹⁰⁹⁶ Bojanić, D., *Dve godine*, 41–42.

¹⁰⁹⁷ II. Mehmednek szóló levelében Daut pasát nevezi meg a béke ügyében érdeklődőként. *Magyar humanisták levelei*, 263–264.; Rónai-Horváth J., *Mátyás király hadjáratai*, 190.

¹⁰⁹⁸ Ez a levél többek között arról árulkodik, hogy a király átengedte az oszmánokat fosztogatni a császár területeire. Kubinyi A., *Mátyás király*, 75.

¹⁰⁹⁹ Kemalpasazáde szerint a király megtévesztésként küldött követet Daut pasához. Bojanić, D., *Dve godine*, 42.; Fraknói V., *Mátyás király levelei II*, 389–390.; *Magyar humanisták levelei*, 264.

¹¹⁰⁰ Fraknói V., *Mátyás király levelei II*, 390.; *Magyar humanisták levelei*, 264.

¹¹⁰¹ Bojanić, D., *Dve godine*, 42.

¹¹⁰² Fraknói V., *Mátyás király levelei II*, 65–69.; *Mátyás király levelei 1460–1490*, 121.

¹¹⁰³ Ibn Kemal szerint a magyar vezérek: Dóczy Péter (Doloszi Peter), a jajcai bán, egy Miklós nevű blagaji bán, egy *hitetlen horvát*, egy János, Kurjaković Ivan és egy uraság, aki a zrinji földnek volt a bánja. Parancsnokként Grgurević despotát jelzi. Bojanić, D., *Dve godine*, 43.; Spremić, M., *Borbe za oslobođenje Smedereva*, 24.

sebesült oszmánoktól nem vették hírüket.¹¹⁰⁴ A pasa a támadó sereg láttán néhány emberével együtt elmenekült a hegyek közé.¹¹⁰⁵ A magyar csapatok itt időztek három napig,¹¹⁰⁶ majd visszaindultak, miután kifosztották és felgyújtották a várost. Pénteken a pasa sok oszmánnal intézett támadást ellenük, de sikerült őt visszaverniük. Szombaton elhagyták a tábor, a törökök pedig összegyűjtötték Boszniában katonáikat a Drina mentén, és a pasa fia is csatlakozott hozzájuk.¹¹⁰⁷ Azon az éjszakán elzárták az utat a magyar sereg előtt, és lerontottak egy mocsáron átvezető hidat. Amikor a magyarok odaértek, az oszmánok megtámadták őket, és az egész napot harcban töltötték, amíg a küzdő felek elfáradtak mindkét oldalon, és tábor vertek egymáshoz olyan közel, hogy hallani tudták egymást. Éjszaka a magyar katonák egy része szökni próbált, mire a vezetők elküldték Dóczyt, hogy hozza vissza őket.¹¹⁰⁸ Az oszmán lovasoknak sikerült azonban Dóczyt elzárni a többiektől. Vasárnap a pasa fiával ütköztek meg. Amikor látták, hogy a boszniai pasa felkészült az összecsapásra, a magyar parancsnokok elrendelték a foglyok lefejezését. Az egész eseménysor Travniknál történhetett, mivel ennél a városnál került sor az ütközetre a boszniai helytartó seregével.¹¹⁰⁹ A csatában sikerült legyőzniük és meghátrálásra bírniuk a török vezetőt, emellett pedig megölték Szkender vajdát és a kádit is.¹¹¹⁰ Magyar oldalon a jelentés szerint nem voltak veszteségek.¹¹¹¹ Ezek után visszatértek Jajcába.¹¹¹² A király elégedett lehetett csapatai eredményességével.

A magyar uralkodó Zágrábból írt levelet a pápának 1480. december 14-én. Levele sokban támaszkodik a résztvevők jelentésére. Mátyás király beszámolója is megismétli, hogy katonái észrevétlenül értek el Vrhbosznába. Szerinte a pasa csak azért tudott elmenekülni, mert a magyarok fosztogatásba kezdtek. Említi a szerdától vasárnapig tartó küzdelmeket is, de nem részletezi ezeket. Tudósítása szerint a vasárnap történt csata volt a legvéresebb esemény, amelyben több mint tízezer török és helyi lakos esett el. A pasa csak nagy nehézségek árán tudott megszökni. Mátyás király ugyan a hadivállalkozást úgy értékelte, hogy az nem okozott komolyabb vérvesztést a magyar oldalon, ám a jelentéstől eltérően megemlíti a csapatait ért veszteségek tényét, és arról sem hallgat, hogy a zsákmány

---

¹¹⁰⁴ Kemalpasazáde arról beszél, hogy Daut pasa egyik szolgájától a betörő sereg olyan üzenetet kapott, miszerint a területen nincsenek szpáhik. Egy idős ember pedig arra figyelmeztette Vuk despotát, hogy lesben várja őt egy erős török sereg. Ezért az előrenyomulás lelassult, Szarajevó lakossága pedig el tudott menekülni. Bojanić, D., *Dve godine*, 43.

¹¹⁰⁵ Kemalpasazáde szerint Daut pasa is meglepődött. A magyar követet az erődbe záratta. A király levele szerint rajtaütésszerűen meglepték a helytartót és fiát, s nem sokon múlt, hogy az ágyban fogják el őket. Bojanić, D., *Dve godine*, 43.; *Magyar humanisták levelei*, 255.

¹¹⁰⁶ Ezt Kemalpasazáde is alátámasztja. Bojanić, D., *Dve godine*, 43.

¹¹⁰⁷ Kemalpasazáde szerint a pasa fiát Szulejmánnak hívták, aki mellett csatlakozott hozzá a visegrádi Begović kádi, a bródi kádi, Husamović, mindegyikük ötszáz lovassal, továbbá Đerzelez. Bojanić, D., *Dve godine*, 43.

¹¹⁰⁸ Kemalpasazáde szerint Dóczy a zsákmányt vitte vissza, míg a despota az utóvédet vezette. Bojanić, D., *Dve godine*, 43.

¹¹⁰⁹ Kemalpasazáde szerint a boszniai pasa elküldte Đerzelezt, hogy zárja el a bejáratot a Milodraž szorosban, miközben ő körbevette a despotát, aki sün formációba rendezte a seregét. Bojanić, D., *Dve godine*, 43.; Krstić A., „Which real will opt for?“, 147.

¹¹¹⁰ Kemalpasazáde arról számol be, hogy reggelig harcoltak. A csatában elesett a visegrádi kádi. Ezek után a despota a szoros felé vonult vissza. A török történetíró itt egy érdekes epizódot fűzött elbeszélésébe. Eszerint Đerzelez a szoros legkeskenyebb részén elzárta az átjárót, mire Vuk despota megüzente a török vitéznek, hogy egy hősnek nem illik haramia módjára szorost védeni. Párbajra hívta a törököt, hogy az átengedje a szoroson, ám amikor ez valóban megnyitotta az utat előtte, a despota átvonult harc nélkül az átjárón. Erre Đerzelez kihívta párviadalra a despotát, de ennek érdekében hiába vette üldözőbe ezek után Vukot, már nem sikerült utolérnie. Bojanić, D., *Dve godine*, 43–44.

¹¹¹¹ Kemalpasazáde úgy adja elő az eseményeket, hogy Daut pasa utolérte Dóczyt, és elvette tőle a zsákmányt. Ebben az ütközetben szerinte elesett a Miklós nevű blagaji bán. Bojanić, D., *Dve godine*, 44.

¹¹¹² Porčić, N.–Isailović, N., *Dokumenti vladara srednjovekovne Srbije i Bosne*, 414–417.

tekintélyesebb darabjait kénytelenek voltak odahagyni. A levél azt is egybehangzóan közli a szemtanúkkal, hogy a foglyok mindegyikét lemészárolták.

Mátyás azt állította az egyházfőnek, hogy ő maga is a határ közelében tartózkodott olyan szándékkal, hogy seregével betör a megtámadott területre.¹¹¹³ Miután a visszatérő egységektől megtudta, hogy nincs már mit prédálni, elállt szándékától, és csak katonákat küldött hat megmaradt város elpusztítására. Ezek visszatérve azt jelentették, hogy végigportyázva a tartományt mindössze negyven fiúgyermeket találtak.¹¹¹⁴ A magyar betörés jelentős károkat okozott a török végvidéknek, bár a királynak a pápához küldött levelében előforduló azon kijelentése nyilvánvalóan erős túlzás, miszerint a szultán négy város tart a legtöbbre, még hozzá Konstantinápolyt, Drinápolyt, Szkopjét és Vrhbosznát.¹¹¹⁵ Bár Vrhboszna kétségtelenül jelentős központ volt Boszniában, ám nyilvánvaló, hogy a felsorolt városokhoz mégsem hasonlítható.

Kijelenthető, hogy a szerbek lakta térségben valamikor 1476 után megváltozott a magyar király megítélése. Befolyással lehetett erre Szabács megvívása, valamint a Szendrő körüli térségben végrehajtott portyázások is. Boszniában az oszmánok által királynak megtett Vojsalić Mátyás már 1476-ban a magyar király elismerését igyekezett megszerezni. Miután Velence anyagilag kimerülten és területi veszteségekkel kilépett az oszmánokkal vívott háborúból, Mátyás maradt az egyetlen tevőleges hatalmi erő az oszmánok elleni harcban. A pápának küldött levelében megemlíti, hogy a Neretva mellett lakó vlachok behódoltak neki (*Volachos Policenses et de Radobylya*). A vlachok problematikája igen összetett kérdés. Esetükben egy szociális csoportról van szó, amely adókedvezményeket élvezett az Oszmán Birodalomban, és erős társadalmi rendbe volt szervezve. Többnyire pásztorokból éltek, vezetőik (kenézek, vajdák) pedig érdekeiket követve gyakran változtattak oldalt, mivel az oszmán hatalom soha nem volt képes őket teljességgel a felügyelete alá vonni. A vlach szervezetről a későbbiekben még esik majd szó, mivel a Magyarországra települt szerbek jelentős része is ilyesfajta rendszerben élt, bár e problémakör koránt sincs még kimerítően feldolgozva a szakirodalomban. A király elküldte kapitányát a poljicai és a radobiljai vlachokhoz is, aki előtt ugyancsak kifejezték ezek is hódolatukat. Ennek megtörténtét követően a kapitány megütközött visszaúta során egy csapat törökkel és vlachhal, akiket legyőzött, és a vajdát is sikerült foglyul ejtenie.¹¹¹⁶

Mátyás király ugyan azt állította a szultánnak, hogy a támadás nem országa ellen irányult, hanem csak a boszniai helytartón akart bosszút állni, egy egységet azonban Kinizsi Pál vezénylete alatt a szerb területekre küldött fosztogatni.¹¹¹⁷ A pápát arról tudósította, hogy a magyar hadvezér levezett a Dunán harmincezer lépésre Szendrő alá, onnan pedig Kruseváciig hatolt, és felprédálta a vidéket. Mátyás király szerint hatvanezer szerbet hurcolt onnan magával.¹¹¹⁸ Ezt követően a Duna partján Kinizsi kihívta párbajra a szerb területek urát, Malkočevićet (*Malkoczowith*), aki azonban megfutott előle. Visszaúton a

---

¹¹¹³ A király itineráriuma ezt megerősíti. November elején a Száva mellett volt haditáborban (november 6-7.), utána innen Greben vár alá vonult (november 16.), majd a hegyek között Zvečaj mellett tartózkodott (november 18.), onnan visszatért Greben várához (november 26.), utána Levačba (vagy Lesnekbe) ment (december 3) és végül december 12-től Zágrábban tartózkodott. Horváth R., *Itineraria regis Matthiae Corvini*, 112–113.

¹¹¹⁴ Fraknói V., *Mátyás király levelei II*, 78.; *Magyar humanisták levelei*, 255–256.

¹¹¹⁵ Fraknói V., *Mátyás király levelei II*, 78.; *Magyar humanisták levelei*, 256.

¹¹¹⁶ Fraknói V., *Mátyás király levelei II*, 78.; *Magyar humanisták levelei*, 257.

¹¹¹⁷ Spremić, M., *Borbe za oslobođenje Smedereva*, 24.

¹¹¹⁸ Más megközelítésben úgy is megfogalmazható a Kinizsi vezette akció eredménye vagy következménye, hogy legalább 150 falu lakosságát vitték magukkal. Mátyás király azon a véleményen volt, hogy Szendrő és Kruševac között nem maradt ember. Krstić, A., *Smederevski kraj u drugoj polovini 15. i početkom 16. veka*, 50.

magyar és a török hajóhad is összecsapott, amikor is a magyaroknak sikerült magukkal ragadniuk az oszmán hajókat. A harcosok parancsnokuk elé helyezték ezek után háromszáz töröknek a fejet.¹¹¹⁹ Végezetül a király összegzőképpen azt állapította meg, hogy serege az előbbi év Szent Márton napjától levele megírásáig tizennégyszer ütközött meg az oszmánokkal, és csak egyetlen egyszer szenvedett nagyobb veszteségeket.¹¹²⁰ A sógorához, Aragóniai János bíboroshoz küldött 1480. december 23-i levelében a király amellelt, hogy röviden beszámol a Vrhboszna, a szerb területek és a Koszacska István területéig nyúló térség ellen intézett támadásokról, néhány érdekes adat erejéig kitér olyan kérdésekre is, amelyek rávilágítanak a hadakozás néhány további aspektusára. Mátyás király itt közbenjárást kér a főpaptól, annak érdekében, hogy a pápa engedélyezze egyrészt a második vagy harmadik házasságkötést olyanoknak, akiknek az oszmánok elvitték a házastársát, másrészt pedig, hogy adja hozzájárulását ahhoz is, hogy az ellenséges területen ejtett foglyokat Magyarországon letelepíthesse.¹¹²¹ Minden bizonnyal súlyos gondokról volt szó a fentiek tekintetében, mivel a király már az év szeptemberében kérvényezte mind az újracházasság engedélyezését olyanok számára, akik nem találták meg elhurcolt házastársukat, mind pedig az ellenséges területről erőszakkal történő telepítés lehetőségének jóváhagyását.¹¹²² Kérése okaként Mátyás azt adja elő a pápához intézett folyamodványában, hogy bizonyos tartományai teljesen kiüresedtek a folytonos oszmán háborgatások miatt. Mindezek alapján a fentiekben taglalt határmenti oszmánellenes katonai aktivitásnak Mátyás király egyszerre tulajdoníthatott jelentőséget a magyar haderő harcedzettségének folyamatos demonstrálása, nemkülönben pedig a romló demográfiai viszonyok javítási igyekezte szempontjából.

A fegyveres összecsapások ellenére forrásaink alapján mindazonáltal mégis úgy tűnik, hogy a diplomáciai szálak a két oldal között továbbra is fennmaradtak, éltek és működtek is. Mátyás király Veronai Gábornak 1481. március 10-én küldött levele az oszmán békekötés lehetőségét említi.¹¹²³

A fentebbiekben taglalt prédálások bizonyára jelentékeny károkat okozhattak az oszmán végvidékben, bár a pontos számokat források hiányában még hozzávetőleg sem lehet megbecsülni. Kútfőink általában tízezrekről számolnak be. A jól kivitelezett 1480. évi magyar hadmozdulatokat a következő év telén még nagyobb becsapás követte. Ennek sikeréhez bizonyára az is hozzájárult, hogy az év tavaszán meghalt II. Mehmed szultán, amit az oszmán területen zavar és trónviszály követett. Mátyás király levelezésének köszönhetően részletes ismeretekkel rendelkezünk a történések lefolyásáról.¹¹²⁴

A hadjárat vezetője, Kinizsi Pál Temesvárról indult el 1481. november 1-jén harminckétezer katonával. Katonái a Haram-gázlóhoz vonultak, ahol az egyik olyan átkelőhely volt, ahonnan át lehetett kelni szerb területre. A csapatok gyülekezése nem volt mentes a gondoktól. Szokoly Miklós és András lovasaikkal, állítólag árulás következtében török csapdába kerültek. Mivel túlerővel kellett szembeszállniuk szekerekkel vették körbe magukat. Ugyan visszaverték az ellenséget, Miklós azonban

---

¹¹¹⁹ Fraknói V., *Mátyás király levelei* II, 79.; *Magyar humanisták levelei*, 257.

¹¹²⁰ Fraknói V., *Mátyás király levelei* II, 76–80.; *Magyar humanisták levelei*, 258.

¹¹²¹ A király azt határozta el, hogy ezt engedély nélkül is megteszi. *Magyar humanisták levelei*, 262.

¹¹²² Ilyen esetek később is felmerültek, amiért azután Tomori Pál 1526. március 5-én tanácsot kért Rómából, hogy mit tegyen a hasonló esetekben. Fraknói V., *Mátyás király levelei* II, 50–52.; *Mátyás király levelei 1460–1490*, 118–119.; *Mohács emlékezete. A mohácsi csatára vonatkozó legfontosabb magyar, nyugati és török források. A csatahely régészeti feltárásának eredményei*, szerk.: Kiss K.–Katona T., Budapest 1976, 117.

¹¹²³ Fraknói V., *Mátyás király levelei* II, 105.; *Magyar humanisták levelei*, 267.

¹¹²⁴ Rónai-Horváth szerint a támadást azért hajtották végre, mert a szultán meghalt. Rónai-Horváth J., *Mátyás király hadjáratai*, 192.; Elekes L., *Mátyás és kora*, 169.

belehalt sérüléseibe, András pedig súlyosan megsebesült.¹¹²⁵ A további harcokban jelentős szerepet kapott mind Grgurević Vuk despota, mind pedig Jakšić János. A szerb despota és Rozgonyi László nándorfehérvári kapitány vitték a hajókat a gázlóhoz. Útjuk során hajóik védelmezésére is rákényszerültek, ezért megütköztek Szkender szendrői vajdával, akit sikeresen visszavertek.¹¹²⁶ Miután Kinizsi átkelt a Dunán, Jakšić Jánost küldte ki felderítésre, aki összecsapott a galambóci vajdával és ezer lovassal. A küzdelemből Jakšić került ki győztesen. A harc során az oszmán sereg nagy részét levágták, a foglyokat pedig Kinizsi ölette meg, míg magát a vajdát a szerb parancsnok, Jakšić Galambóc kapujában fejezte le. Ez idő alatt a nándorfehérvári kapitány és Vuk despota összecsaptak az oszmán hajókkal, és sikerrel verték vissza azokat, elfogva huszonnégyet belőlük. Kinizsi ezek után megindította a sereget, és nagy fosztogatás közepette egészen Krusevácig hatolt. Miután véghez vitte a támadást, visszavonult a gázló felé, magával hozva ötvenezer szerbet és ezer törököt.¹¹²⁷ Szerb évkönyvek arról számolnak be, hogy Vuk despota is szerepet vállalt a lakosok elhurcolásában, mivel fejlegyezték: *fosztogatta Vuk despota Braničevót (Pleni Vuk despot Braničevo)*, vagy *kifosztotta Vuk Grgurević Braničevót és szétverte Krusevácot (Pleni Vuk Grgurević Braničevo i rasipa Kruševac)*.¹¹²⁸ A Duna partján a hadakat irányító magyar főúr emeltetett két erődöt, Haramot és Kövit, és tervbe vette egy harmadiknak a felépítését is, amelynek Pósa-fő nevet szándékoztak adni, ám ennek elmaradt kivitelezése. A prédálás végén sor került még egy kisebb összecsapásra, mivel az oszmán parancsnokok, Szkender basa, Ali bég és Malkočević erődöt emeltek a Szendrővel átellenes szigeten, hogy ezzel is ellehetetlenítsék a magyarok átkelését. Kinizsi visszafordult, hogy megghiúsítsa ezt a török szándékot.¹¹²⁹

Kevés adattal rendelkezünk arra nézve, hogy mely térségekbe irányították a Magyarországra betelepített szerbeket. Legnagyobb valószínűséggel a Temesközbe, főként Temesvár környékére összpontosulhatott a betelepítés a vidék más területei mellett.¹¹³⁰ Ezzel a telepítéssel, amelynek nagyságát a kutatók 50 000, 100 000 vagy 200 000 embert kitevő lakosságmozgásra becsülik, megerősödött a szerbek lakta területek lélekszáma, úgy, hogy jelenlétük egyre nagyobb arányt képviselt a Tisza és Maros közötti területen, Csongrádtól Zaránd vármegyéig, de lassan megindult beszivárgásuk Erdélybe is.¹¹³¹ A magyar katonai eredmények bizalmat ébresztettek Mátyás király iránt a boszniai és a szerb lakosság körében. Vlatko herceg is megkísérelte hasznára fordítani az oszmán állam belviszonyainak a szultán halála nyomán előálló rendezetlenségét. A vlach lakosság körében igyekezett támogatókra találni, ám törekvése ingatag alapokkal találkozott. Ezeknek a vlach csoportoknak a magatartása rendszerint az erőviszonyok és politikai helyzet változásai szerint alakult, ezért általában kevésbé voltak megbízható szövetségeseknek tekinthetők.¹¹³² A raguzaiak levele II. Ferdinánd nápolyi királyhoz mindenesetre megfoghatóvá teszi Mátyás király megítélésében a délszláv terület lakosainak módosuló érzéseit. Nem sokkal korábban az oszmánok Jajca lakosságáról még úgy tartották, hogy

---

¹¹²⁵ Fraknói V., *Mátyás király levelei* II, 195–198.; *Magyar humanisták levelei*, 274.

¹¹²⁶ Krstić, A., *Smederevski kraj u drugoj polovini 15. i početkom 16. veka*, 51.

¹¹²⁷ Rónai-Horváth J., *Mátyás király hadjáratai*, 193.

¹¹²⁸ Stojanović, Lj., *Stari srpski rodoslovi i letopisi*, 253.

¹¹²⁹ *Magyar humanisták levelei*, 274–276.

¹¹³⁰ Lemajić, N., *Srpska elita na prelomu epoha*, 74, 88.; Krstić, A., *Smederevski kraj u drugoj polovini 15. i početkom 16. veka*, 51.

¹¹³¹ Márki Sándor egész szerb területekről beszélt. Márki S., *Aradvármegye és Arad szabad királyi város története* I, Arad 1892, 506.; Szakály F., *Szerbek Magyarországon*, 15, 16.; Spremić, M., *Srpski despoti u Sremu*, 52. A szerbek egy részét valószínűleg Temesváron telepítették le. Petrovics I., *A középkori Temesvár. Fejezetek a Béga-parti város 1552 előtti történetéből*, Szeged 2008, 17, 50.

¹¹³² Thallóczy L., *Jajca*, 61.; Thallóczy L., *Bosnyák és szerb nemzedékrajzi tanulmányok*, 168–169.

természeténél fogva ellenséges érzülettel van a magyarok iránt, ebben az időben viszont *Mátyás mindenkinek a száján van, Mátyást hívják, Mátyást kívánják. Mátyásra szegezte mindenki a tekintetét (sed omnibus in ore Mathias, Mathiam vocant, Mathiam cupiunt. In Mathiam omnium oculi coniecti sunt).*¹¹³³ Vlatko herceg azonban e megváltozott közegben sem könyvelhetett el eredményt. Súlyos vereséget szenvedett, ami után sikertelenül igyekezett várát a magyar király kezére adni. Ajaz pasa parancsot kapott, hogy foglalja el a herceg megmaradt földjét, valamint a Novi várát. Ugyan Vlatko előzőleg nem támogatta a magyar királyt, végül mégis tőle kapott segítséget. Novi felső erődítményében 400 magyar szolgált, a tenger melletti erősséget pedig a herceg emberei védték. Mátyás király segítség gyanánt útnak indított ezenkívül 1 000 horvát és magyar lovast is, ám ezek nem érkeztek meg időben. Vlatko megadta magát a tenger melletti várban, miután a magyar helyőrség ugyancsak a megadás mellett döntött annak láttán, hogy nem juthatnak ki a tengerre. A harcok 1482. január 27-én vagy 28-án értek véget. Ezek után a magyarok csak Koš várban maradtak tovább egészen 1491-ig.¹¹³⁴

Könnyen lehetséges, hogy ezekben az időkben állt át magyar szolgálatba Belmužević Miloš vajda, a magyarországi szerb elit egyik kiemelkedő tagja is.

5. 4. 8. 4. Belmužević Miloš magyar szolgálatban

„És szolgáltam a fényes Mátyás királynak Sziléziában,

és sebeket kaptam, és véretem ontottam”

(Részlet Belmužević Miloš végrendeletéből.)

Keveset lehet tudni Belmužević életéről, mielőtt Magyarországra jött volna. Széles körben elfogadott feltevés szerint nemesi családból származott. Két Belmužević, Vuk és György raguzai polgárrá lett 1454-ben. Olyan feltételezéssel is találkozni lehet, miszerint Miloš Belmužević Vuk fia lehetett, emellett meglehetősen sűrűn előfordul az az állítás is a szakirodalomban, hogy Belmužević azonos személy a despota utolsó zétai vajdájával – a meduni várnagy –, Milošsal.¹¹³⁵ Bizonyos adatok arra engednek következtetni, hogy a család a valjevói Podgorinához is kötődhet.¹¹³⁶ Ennek a megfontolásnak az kínál alapot, hogy amikor Hunyadi János az 1448. évi csatavesztést követően Koszovóról menekült, Zagorje térségben fogták el, és az ottani úr, Belmužević István (Stefan) elé vezették.¹¹³⁷ Ez a Zagorje valószínűleg a valjevói Podgorinával azonosítható.¹¹³⁸ Ugyan Krstić figyelmeztetett arra, hogy Miloš meduni várnagy személyében nem biztos, hogy Miloš Belmužević keresendő, azt azonban nem vitatja, hogy Belmužević István, Vuk és György egy családhoz tartozhattak, mivel e vezetéknev meglehetősen ritka.¹¹³⁹ Ugyanilyen kétséges az a szakirodalomban számos helyen előforduló azonosítás, hogy Miloš Belmužević lenne a szrebrenicai Miloš vajda, aki

¹¹³³ Thallóczy L., *Jajca*, 62.

¹¹³⁴ Atanasovski, V., *Pad Hercegovine*, 132–143.

¹¹³⁵ Spremić, M., *Despot Đurađ Branković*, 785.; Magina, A., *Un nobil sârb*, 136.

¹¹³⁶ Krstić, A., *Novi podaci o vojvodi Milošu Belmuževiću i njegovoj porodici*, Inicijal 1 (2013) 164.

¹¹³⁷ Konstantin Mihailović iz Ostrovice, *Janičarove uspomene*, 115.

¹¹³⁸ Loma, A., *Zagorje Stefana Belmuževića–Kuda je Janko bežao sa Kosova*, Zbornik Istorijskog muzeja Srbije 23 (1986) 13–24.

¹¹³⁹ Krstić, A., *Novi podaci o vojvodi Milošu Belmuževiću*, 164–165.

1457-ben bukkan fel a raguzai forrásokban.¹¹⁴⁰ Első biztos adatunk Miloš Bemuzevićről Tamás István 1458. október 14-én kiadott oklevelében bukkan elő. Bosznia királya ezen irat révén Ratković Istvánnak adományoz több birtokot is, köztük egy Paklare nevű falut Ozorában, amely korábban Miloš *Biomuzević* javadalma volt.¹¹⁴¹ Mivel a birtokait elveszítette, előfordulhat, hogy az Anđelović vezetése alatt álló törökbarát politika támogatói közé tartozott.¹¹⁴² Miután elbukott az oszmánpárti hatalomátvételi kísérlet, nem lehet nyomon követni, hogy mi történt Belmužević vajdával. Történelemszövegekben él egy olyan vélekedés, miszerint Belmužević 1464-ben vagy ahhoz közeli időben állt át magyar szolgálatba.¹¹⁴³ Ekkor, 1464 augusztusában, a raguzaiak megengedték neki és családjának, hogy letelepedjenek raguzai területen. A vajda viszont valószínűleg elállhatott ettől az elképzeléstől, mivel – ahogyan ezt Krstić észrevette – 1476/1477-ben a defterek említést tesznek Belmuževićről mint Jagodina timárbirtokosáról, amely jószágá 8583 akcse jövedelmet hozott neki.¹¹⁴⁴ Tehát csak ezt követően kerülhetett át Magyarországra. Az első itteni említése 1483. december 21-re datálható. Ekkor kapta meg a Temes vármegyei Majsza birtokot és Páznád pusztát (*possessionem Maysa vocatam ac predium Paznad*).¹¹⁴⁵ Tehát az átjövétel intervallumát e két időhatár jelöli ki. Ugyan a vajda említi szerb nyelven írt végrendeletében, hogy Mátyás király szolgálatában hadakozott, és megsebesült Sziléziában, e közlése mégis zavart okozott a szerb történészek datálási próbálkozásában egészen addig, amíg Aleksandar Ivanov kétséget kizáróan nem bizonyította, hogy Belmužević megállapítása ez esetben az 1488. évi glogauai háborúra utal.¹¹⁴⁶ Mindezeket figyelembe véve, úgy tűnik, hogy Belmužević valamikor a magyar betörések idejében, 1480-ban vagy 1481-ben kerülhetett Magyarországra.¹¹⁴⁷ Bár átjövételének pontos körülményei nem ismeretesek, nincs kizárva, hogy a vajda esetleg valamilyen egyezséget kötött vagy meghívást kapott, netán maga kért letelepedéséhez földet a magyar királytól.¹¹⁴⁸ Végrendeletében arról számol be, hogy eljött Magyarországra (*na ugarski arsag*) a király *kereszténységére és hitére, valamint az összes magyar nagy és kis úr hitére, akik abban az időben szolgáltak a fényes koronának (...na njegove svetlosti krstjanstvo i veru i vse ugarske velike i male gospode veru, koji u toji vreme služahu svetloj korune)*.¹¹⁴⁹ E szavai arra utalhatnak, hogy bizonyos biztossítékokat kaphatott a magyar királytól és a főuraktól. Magyarországon a szerbek között hasonlóan jelentős szereplővé vált a

---

¹¹⁴⁰ Stojanović, Lj., *Stare srpske povelje i pisma* I/2, 431–433.; Mišić, S., *Posedi velikog logoteta Stefana Ratkovića*, 13, 18.; Spremić, M., *Despot Đurađ Branković*, 785. A kérdéses azonosításra figyelmeztet: Krstić, A., *Novi podaci o vojvodi Milošu Belmuževiću*, 165.; Miloš Belmužević, in: *SBR* 6, 638–639. (a szócikk Lemajić, N. munkája).

¹¹⁴¹ Rački, F., *Prilozi za sbirku srbskih i bosanskih listina*, Rad JAZU 1 (1867) 157.; Krstić, A., *Novi podaci o vojvodi Milošu Belmuževiću*, 165.

¹¹⁴² Lemajić, N., *Srpska elita na prelomu epoha*, 38.; Krstić, A., *Novi podaci o vojvodi Milošu Belmuževiću*, 165.

¹¹⁴³ *ISN* II, 377. (a fejezet Ćirković, S. munkája); Magina, A., *Un nobil sârb*, 136.

¹¹⁴⁴ Az adat ismert volt korábban is, de a szerb medievisztikában nem keltett jelentősebb visszhangot. *Istorija naroda Jugoslavije* II, 73. (a fejezetet Đurđev, B. írta); Miljković-Bojanić, E., *Smederevski sandžak*, 301.; Lemajić, N., *Srpska elita na prelomu epoha*, 38.; Krstić, A., *Novi podaci o vojvodi Milošu Belmuževiću*, 167–168.

¹¹⁴⁵ DL 26 646.; Lemajić, N., *Srpska elita na prelomu epoha*, 90.; Magina, A., *Un nobil sârb*, 138–139.

¹¹⁴⁶ DL 108 963.; Ivić, A., *Nekoliko ćirilskih spomenika iz XVI. i XVII. veka*, Arhivski vijesnik 1 (1913) 93.; Ivanov, A., *Vojvoda Miloš Belmužević u Šleskoj*, Zbornik Matice srpske za istoriju 94 (2016) 22.

¹¹⁴⁷ Krstić, A., *Novi podaci o vojvodi Milošu Belmuževiću*, 169.; Ivanov, A., *Banat u doba kralja Matije Korvina*, 120.

¹¹⁴⁸ Erre előfordulnak olyan későbbi példák, amelyek szerint a szerb nemesek maguk kértek letelepedési helyet a magyar királytól. Ilyennek ismerjük Goločelović Pál, Lázár és Miklós esetét, akik Szendrőt hátrahagyva mentek át. A király utasította 1507. május 2-án Kanizsai György és Móré György nándorfehérvári bánokat, hogy találjanak nekik Nándorfehérváron alkalmas letelepedési helyet. Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 326–327.

¹¹⁴⁹ DL 108 963.; Ivić, A., *Nekoliko ćirilskih spomenika iz XVI. i XVII. veka*, 93.; *ISN* II, 377. (a fejezet Ćirković, S. munkája).

továbbiakban, mint a despoták vagy a Jakšić család tagjai.¹¹⁵⁰ Vagyona a középnemesek szintjére helyezte a vajdát, amiről végrendelete is árulkodik.

Vezetése alá jelentős haderő tartozott, emellett pedig ugyancsak részt vállalt a megyei közigazgatásban. Katonáinak számára vonatkozólag egy oszmán jelentés nyújt némi fogódzót, amikor említést tesz 1486-ban – vagy 1487-ben – egy Miloš nevű hadvezérről, akinek a parancsnoksága alatt 1000, Szendrőből és Braničevoból áttelepült szerb állt.¹¹⁵¹ Ha figyelembe vesszük az 1498. évi 22. törvénycikket amely Belmuževićot a despota után említi – ki utóbbi 1000 lovas kiállítására volt köteles – azzal, hogy ki kell állítania az összes huszárját, és emellett figyelembe vesszük Tubero ama közlését is, miszerint e szerb nagyúr a lengyel király ellen is 1000 lovast küldött, nem kétséges, hogy az oszmán jelentésben csak Belmužević Milošról lehet szó.¹¹⁵² Szolgálatiért jelentős birtokokat szerzett Magyarország déli peremvidékén. Minthogy javadalomszeréseinek kronológiája bizonytalan, e helyen együtt hozzuk az összes birtokra vonatkozó ismert adatokat. Fő forrásunk ebben a kérdésben a vajda végrendelete, amelye szerint *a fényes László király* megengedte neki, hogy szabadon örökítse birtokait, és oklevelet adott azok egy részére *négyezer aranyba*.¹¹⁵³ Ha az okirat kronológiát követ, akkor a vajda először Majsát (vagy Mojsát) és Páznádot¹¹⁵⁴ kapta meg Temes vármegyében, utána pedig Bács megyében Fekete(egy)házat, Ferkiházat (talán Fejéregyházat) és Bozjabokort.¹¹⁵⁵ Ezeket követően szerezhette Munárt és Gedöst Csanád megyében és még 800 forintért Kokotot (Kokodát) Temes megyében.¹¹⁵⁶ Előfordulhat, hogy azért kellett fizetnie, mivel az aradi káptalan 1487. február 8-én kelt okirata szerint László zádorlakai plébános útján János csanádi püspök, továbbá Dóczy (*de Dolcz*) Péter és Imre eltiltották Nagy Jánost Munár, Gedős és Kokot elidegenítésétől, Belmužević Milošt pedig elfogadásuktól.¹¹⁵⁷ Sziléziában tanúsított bátorságáért, ahol meg is sebesült, megkapta Sásvárt, amelynek a neve után Sásvárinak is nevezték.¹¹⁵⁸ Pénzért (*za peneze*) vette meg Jenovát (Jánovát),

---

¹¹⁵⁰ Krstić, A., *Novi podaci o vojvodi Milošu Belmuževiću*, 170.

¹¹⁵¹ Hazai Gy., *A Topkapu Szeráj Múzeum levéltárának magyar vonatkozású török iratai*, Levéltári Közlemények 26 (1955) 290.

¹¹⁵² Bak, J., *Online Decreta Regni Hungariae Mediaevalis. The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary*, 929, 955–956. (https://digitalcommons.usu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1003&context=lib_mono); Tubero, L., *Körtörténeti feljegyzések (Magyarország)*, 185.; Magina, A., *Un nobil sârb*, 136.

¹¹⁵³ Ivić, A., *Nekoliko ćirilskih spomenika iz XVI. i XVII. veka*, 94.

¹¹⁵⁴ Majsja ma helynév Utvin (Ötvény) mellett északkeletre. Milleker szerint Páznád Temesvár nyugati szomszédfalvai egyikébe olvadt. Engel szerint Kisbecskerek és Temeskenéz között terült el. Milleker B., *Délmagyarország középkori földrajza*, 223.; Engel P., *A temesvári és moldovai szandzsák törökkori települései 1554–1579*, Szeged 1996, 91, 109.

¹¹⁵⁵ Feketeegyház a mai Feketiécnek felel meg, Bozjabokor pedig a valamikori Bozej falu, ma Zsabja része. Más vélemény szerint Feketiéctől délkeletre kereshető. Birtokait megerősítette II. Ulászló király is 1496. július 2-án. Magina, A., *Un nobil sârb*, 139.; Káldy-Nagy Gy., *A szegedi szandzsák települései, lakosai és török birtokosai 1570-ben*, Szeged 2008, 340–341.; Szekeres L., *Középkori települések Északkelet Bácskában*, 68.; Krstić, A., *Novi podaci o vojvodi Milošu Belmuževiću*, 179, 63. lábjegyzet.

¹¹⁵⁶ Munár ma is létezik Aradtól délnyugatra, Pécskától délre. Gedős ma pusztá északra Munártól annak határában, Kokot, vagy Kokoda a mai Orcifalva Temesvártól északra. Engel P., *A temesvári és moldovai szandzsák törökkori települései*, 55, 77, 92.; Krstić, A., *Novi podaci o vojvodi Milošu Belmuževiću*, 179, 63. lábjegyzet.

¹¹⁵⁷ DL 19 232.; Magina, A., *Un nobil sârb*, 137.

¹¹⁵⁸ Sásvár a Bégán feküdt Temesvár és Temesremete (Remetea Mare) között vagy attól nyugatra. Ivić, A., *Nekoliko ćirilskih spomenika iz XVI. i XVII. veka*, 93.; Milleker B., *Délmagyarország középkori földrajza*, 236.; Engel P., *A temesvári és moldovai szandzsák törökkori települései*, 118.; Krstić, A., *Novi podaci o vojvodi Milošu Belmuževiću*, 179, 63. lábjegyzet.

Sipszó (Sibszó) felét és Kis-Jarmat (Gyarmat) felét.¹¹⁵⁹ Valamikor szert tett egy Dég nevű birtokra is, amelyet zálogban tartott kezén.¹¹⁶⁰

Államigazgatási szerepléséről csak a Jagelló-korból ismertek adatok. Mint Bács megye alispánja bukkan fel 1496. május 19-én, míg nevével ugyanazon év szeptember 23-án az egyik szolgabíróként találkozunk.¹¹⁶¹

Magyarországon vele élt anyja, Olivera, valamint felesége, Veronika, nemkülönben pedig fiai, Marko és Vuk, továbbá leánya, Milica.¹¹⁶² Vuk nevű fia egy oszmán betörés során halt meg. Végrendeletében a vajda vagyonát anyjára, leányára és néhány szerb nemesre hagyta. Majsát és Páznádot Radanović Markónak hagyta örökül Rakasz nevű lovával együtt, Déget és Alibegovác nevű lovát Pribenović Stepannak szánta, Sibszót birtokot pedig a Zsindija nevű lóval kiegészítve Jovóra örököltette. A vajda lelkipásztornak, Timotej szerzetesnek a javára 100 dukát kiadásáról rendelkezett.¹¹⁶³

5. 4. 8. 5. A becsei csata 1482-ben

Annak ellenére, hogy a magyar hadjáratok jelentős károkat okoztak az oszmán végvidéken, az ott berendezkedő hódítók továbbra is képesek voltak magyarországi betörésekre. Egyik ilyen akciójuk 1482-ban történt, amikor Mátyás király III. Frigyes ellen hadakozott. Az oszmán lovasok Bonfini elbeszélése szerint Szendrőből indultak azzal a szándékkal, hogy feldúlják a déli magyar vidékeket.¹¹⁶⁴ Mátyás király híradása szerint tízezer török özönlött át a határon öt vajda parancsnoksága alatt.¹¹⁶⁵ Az uralkodói levél arról tájékoztat, hogy Kinizsit meglepték az oszmán támadók, miközben az a rendelkezésre álló erővel a temesközi várakat akarta felújítani. Az oszmánok Temesvártól némileg eltávolodva még további nyolc-tíz falut fosztottak ki, majd elindultak visszafelé. Ekkortájt felkerekedett csapataival Kinizsi Pál, valamint a despota – aki ekkoriban a Habsburg-tartományokban is gyakran harcolt –, valamint Dóczy Péter is.¹¹⁶⁶ Mátyás király szerint megvárták a visszatérő törököket, akikkel megütköztek. Az ütközetben Kinizsi a jobb-, Vuk despota pedig a balszárnyat vezette. A két sereg Becsénél csapott össze¹¹⁶⁷ szeptember 9-én, amely helyet Bonfini Szendrőhöz közelinek tekintette. A magyar harcosoknak sikerült bekeríteniük a betörő ellenséget, majd véres harcban a magyar páncélos lovasság eredményesen visszaverte az oszmán csapatokat. Mátyás király elbeszélése szerint az oszmán erők nagy veszteségeket szenvedtek el. Bonfini háromezer török és ötszáz magyar elesett katonáról számol be. A megmaradt oszmánok, akik nem tudtak elmenekülni, a környező nádasokban rejtőztek el. A foglyok között volt egy Bosznamehmet nevű török előkelő, aki ruméliai pasa volt, majd kruseváci

---

¹¹⁵⁹ Jánova falu Temesrékás és Temesfalva között. Kis Jarmat Nagy Jarmat mellett feküdt Temesvártól északkeletre. Sibszó Temesvártól északra. Engel P., *A temesvári és moldovai szandzsák törökkori települései*, 69, 70, 119. Krstić, A., *Novi podaci o vojvodi Milošu Belmuževiću*, 179, 63-as lábjegyzet.

¹¹⁶⁰ Ivić, A., *Nekoliko ćirilskih spomenika iz XVI. i XVII. veka*, 94.

¹¹⁶¹ DL 20 476.; DF 250 334.; Krstić, A., *Novi podaci o vojvodi Milošu Belmuževiću*, 171.

¹¹⁶² Krstić, A., *Novi podaci o vojvodi Milošu Belmuževiću*, 172–173, 175.

¹¹⁶³ Ivić, A., *Nekoliko ćirilskih spomenika iz XVI. i XVII. veka*, 94.

¹¹⁶⁴ Bonfini, A., *A magyar történelem tizedei*, 965.

¹¹⁶⁵ Fraknoi V., *Mátyás király levelei II*, 235–237.; *Mátyás király levelei 1460–1490*, 151.

¹¹⁶⁶ Krstić, A., „Which real will you opt for?“, 147.

¹¹⁶⁷ A csata helyszínével kapcsolatban megoszlanak a vélemények a szakirodalomban. Az összecsapást olykor Becskerek mellé helyezték a kutatók. Szentkláray J., *A becskereki vár*, 19. A helyes adatot közli: Ivanov, A., *Banat u doba kralja Matije Korvina*, 164.; Krstić, A., „Which Realm Will You Opt for?“, 147.

vajda,¹¹⁶⁸ egy másik oszmán vajda pedig elesett a harcban. Kinizsi ezek után folytatta a szétszórt török egységek üldözését, és Bonfini szerint egészen Szendrőig hatolt, míg a király szerint ellenséges területre is átlépett. A zsákmányolt tárgyakat elküldték az uralkodónak, a zászlókat és néhány fegyvert kifüggesztettek ezek után a templomokban.

5. 4. 8. 6. Az unai csata 1483-ban

Mivel a magyar király olykor-olykor átengedte az oszmán csapatokat a Habsburg-területek fosztogatására, az oszmán lovasok többször is vállalkoztak ilyen támadásokra. Ezek a portyák jelentős zsákmányokhoz juttatták a támadókat. Egy ilyen eset kapcsán a magyar és oszmán csapatok megütköztek az Unán 1483-ban. Bonfini erről az ütközetről nagyon szűkszavúan számol csak be, mindössze annyit közölt, hogy a hétezer¹¹⁶⁹ lovast kitevő török had katonáit megölték a királyi erők Vuk despota, Geréb Mátyás bán, Frangepán Bernardin és a tartomány más parancsnokai irányításával, miután azok visszatértőben voltak tízezer fogollyal Karintiából és Krajnából.¹¹⁷⁰ Ennél némileg bővebb híradással szolgál Mátyás király levelezése. Ebből megtudható, hogy az oszmán betörés Szerbiából és Vrhbosznából indult ki. A király szavai szerint Geréb Mátyás horvát bán már az oszmánok betörésekor a nyomukba szegődött, felosztva csapatait három részre. A történeteket úgy adja elő az uralkodó, hogy ekkor a magyar sereget a császár emberei megtámadták, és nagy veszteségeket okoztak nekik, nagyobbakat még hozzá, mint az oszmánok.¹¹⁷¹ Az utóbbiak visszaútjukban zsákmánnyal megrakva és foglyok tömegét hajtva magukkal igyekeztek birtokba venni az Unán azt az átkelő helyet, amelyet jövetelük során használtak.¹¹⁷² Unrest elbeszélése szerint Vuk despota (*Der Wolff behuett das urfar*) védelmezte a gázlót, és ugyan a törökök ajándék felajánlásával szerették volna engedelmet szerezni az átkeléshez, a despota nem volt hajlandó őket átengedni.¹¹⁷³ A krónikás egyházfi úgy értesült, hogy felkínáltak minden szablya után egy guldent, továbbá a foglyok szabadon bocsátására is késznek mutatkoztak volna, ha átengedik őket a vízen. Miután a bán pihenni küldte várakozó katonáit, a törökök megkísérelték kihasználni a helyzetet és elfoglalni az átjárót, amely törekvésük eredményesek is bizonyult. Mátyás király levele szerint sikerrel küldtek át a folyón egy parancsnokot ötven lovassal együtt, amikor a magyar csapatok elűzték őket onnan.¹¹⁷⁴ Az oszmánok egy domb aljában csoportosították embereiket, a foglyokat pedig a dombtetőn tartották. Unrest szerint titokban igyekeztek ezeket megölni. A magyar király leveléből az derül ki, hogy a csatára október 21-én került sor, amikor a törökök rohamra indultak. A küzdelemről annyit jegyzett le, hogy véres és kegyetlen volt, amelyben az oszmánok hatalmas veszteségeket szenvedtek. A levél szerint két vezér és kétezer katona fogságba esett, a többiek pedig vagy meghaltak, vagy megfulladtak, amikor igyekeztek átúszni a folyót. A kiszabadított

---

¹¹⁶⁸ Ivanov, A., *Banat u doba kralja Matije Korvina*, 164.

¹¹⁶⁹ Unrest 6500-ra becsüli a számukat. Unrest, J., *Österreichische Chronik*, 141.

¹¹⁷⁰ Bonfini, A., *A magyar történelem tízedei*, 969. Unrest több parancsnokot is megnevez. Unrest, J., *Österreichische Chronik*, 141.

¹¹⁷¹ *Mátyás király levelei 1460–1490*, 160.

¹¹⁷² *Mátyás király levelei 1460–1490*, 158–159.

¹¹⁷³ Az írónak téves adatai voltak Vuk despotáról. Szerinte horvát volt, aki sokáig az oszmánok keze alatt működött (*eyn Krabat genant Wolff, der was lanng under den Turckhen gewesen*), és nem volt tisztában vele, hogy Vuk és a despota egyugyanazon személy. Unrest, J., *Österreichische Chronik*, 141.

¹¹⁷⁴ Unrest szerint a despota minden oszmánt megölt, aki a gázlóhoz ment, és azt is állítja, hogy háromszor verte vissza őket. Unrest, J., *Österreichische Chronik*, 141.

foglyokat a király visszaengedte országukba.¹¹⁷⁵ Grgurević Vuk despotának ez volt az utolsó csatája az oszmánokkal.

5. 4. 9. Harcok Ausztriában (1479–1486)

Mivel Mátyás királynak nem sikerült elfogadtatnia utódlási elképzeléseit III. Frigyes császárral, és nem tudta teljesen legyűrni makacs ellenfelét, ezáltal az 1477-es békeszerződésben foglalt pontok nem teljesítése, továbbá a magyar királynak a salzburgi és a passauai egyháztartományok betöltésébe történt beavatkozása a harcok ismételt kiújulásához vezettek nyugaton.¹¹⁷⁶ Bár a háború tényét nyíltan csak 1482-ben mondták ki, a harcok valójában már 1479-ben is zajlottak. Ezekben a küzdelmekben a szerb harcosoknak jelentős szerep jutott, és feltehetően itt is az oszmánokkal vívott harcokban elsajátított módszereket alkalmazták.¹¹⁷⁷ Bonfini szerint, ahogyan az a jelentősebb hadakozásokat jellemezte, a szerbek saját táborral rendelkeztek, és azt is megjegyzi, hogy egységeik kizárólag könnyűlovasokból és könnyűfegyverzetű katonákból álltak.¹¹⁷⁸ Legnagyobb erősségüknek nagy gyorsaságukat tartották, amiről Bonfini is megemlékezik a bécsújhelyi szemle leírásakor.¹¹⁷⁹ Magatartásuk általában mindenütt erőszakos volt és elrettentőnek hatott.¹¹⁸⁰

Jakob Unrest 1480-ban megemlíti, hogy a Karintiába küldött 400 lovas és 800 gyalogos között sok szerb és más, *nem keresztény* népbeli fegyverforgató akadt (*darunder warn vil Ratzen und [un]kristenliche lewdt*).¹¹⁸¹ Szintén szót ejt a szerbekről azon eseményre térve, amikor 1480-ban Szentkereszt napján a zsoldosvezér Haugwitz meg akarta támadni a mariazeili Boldogasszony-egyházat. A hadivállalkozás során a szerbeknek saját táboruk volt.¹¹⁸² Előfordulhat, hogy ez esetben Unrest említésében szerbekből verbúválódó zsoldosokra kell gondolnunk. Parancsnokukat mindenesetre nehéz helyzetbe hozták, amikor ezek Litzung mellett találkozáva a császár embereivel, nem akarták megint felvenni velük szemben a harcot.¹¹⁸³

Hainburg ostroma egyike volt a számos várostromnak, amelyek sora végigkísérte Mátyás király ausztriai háborúját. Számunkra nagy jelentőségű Bonfini elbeszélése, amely fényt vet mind Vuk despota itteni tevékenységeire, mind pedig a hadviselés mikéntjének megválasztását illető tanácsaira. Mint tapasztalt hadvezető 1482-ben részt vett Hainburg ostromában is, azt tanácsolva a seregnek, hogy a

---

¹¹⁷⁵ Unrest azt jegyezte fel, hogy csak az oszmán parancsnok és néhány katonája élték túl az ütközetet, a többiek mind elesetek. A foglyok hazaengedését ő is megerősíti. Unrest, J., *Österreichische Chronik*, 141–142.; *Mátyás király levelei 1460–1490*, 159.

¹¹⁷⁶ Zöllner, E., *Ausztria története*, 120.

¹¹⁷⁷ Krstić, A., *Which Realm will You Opt for?*, 148.

¹¹⁷⁸ Retz ostromáról beszámolva említi meg ezt. Hasonlóan emlékezik meg erről Unrest is. Antonius de Bonfinis, *Rerum Ungaricarum decades* IV-1, 141.; Bonfini, A., *A magyar történelem tízedei*, 989.; *ISN* II, 436, 445. (a fejezet Čirković, S. írása).

¹¹⁷⁹ Antonius de Bonfinis, *Rerum Ungaricarum decades*, 153, 154.; Bonfini A., *A magyar történelem tízedei*, 1001–1002.

¹¹⁸⁰ Lienchart Trunkl 1485 tavaszán apjának írt levelében beszámolt a királyi hadseregben előforduló szerbekről, törökökről és zsidókról, akik senkivel szemben nem ismernek kíméletet (*die schan nyemancz*). *Politische Correspondenz Breslaus im Zeitalter des Königs Matthias Corvinus* II, 86.

¹¹⁸¹ Unrest, J., *Österreichische Chronik*, 109.

¹¹⁸² Elbeszélésebe Unrest beleszólt egy csodát is, minthogy az az ágyú, amellyel az egyházat akarták lövetni, felrobbant. Unrest, J., *Österreichische Chronik*, 113.

¹¹⁸³ Unrest, J., *Österreichische Chronik*, 114.

megfutamított ellenséget ne kövessék.¹¹⁸⁴ Szerbekkel viszont nem csak a nagy erősség ostrománál lehet találkozni Mátyás király seregében. A hadak egyik legjobb leírója, Unrest, megemlíti, hogy egy zsoldosvezér 1482 nyarán rációkkal és *igazi törökökkel* az oldalán tűnt fel a harcokban, akik egy neumarkti templom közelében vetették be magukat a küzdelmekbe.¹¹⁸⁵ Szintén megemlíti a szerbeket és mellettük az *igazi törököket, akik a király foglyai voltak* az Eppenstein várának megerősítésével kapcsolatos események kapcsán 1484 novemberében Szent Katalin napon.¹¹⁸⁶ Miután a szóban forgó csapatok összegyülekeztek Szent Linhárt mellett, összecsaptak a seckai püspök, Mathias Scheit katonáival.¹¹⁸⁷ Az összecsapás Scheit számára alakult kedvezőtlenebbül, mivel a szerbek öt megelőzve foglaltak el egy dombot, majd a magyarokkal, törökökkel, huszárokkal együtt a *rácok* közrefogták a püspök katonáit. Ezek után Scheit fogságba esett, több mint 100 paraszt elesett, 400-at pedig szintén elfogtak.¹¹⁸⁸ Ahogyan a hadműveletek előre haladtak, úgy kerültek Bécs és más várak egyre nehezebb helyzetbe. Eschenloer elbeszélése szerint ebben a szerbeknek, akik szerinte ügyes naszádosok voltak, nagy szerepük volt.¹¹⁸⁹ Szerb vezetők előfordultak Bécsújhely ostroma idején is a magyarok között. A császár nem tudott elegendő védelmet biztosítani, ezért székhelye és Bécsújhely egyaránt elesett 1485-ben és 1487-ben. Katonai fölénye ellenére Mátyásnak nem sikerült végérvényesen az idős császár fölé kerekedni, és ezáltal annak makacsságát sem volt képes egyszersmindenkorra megtörni. Ennek következtében a magyar király trónöröklési terveit sem tudta maradéktalanul saját elképzelései szerint keresztülvinni. A császár fiának, Miksának a megkoronázása német királlyá 1486-ban csak tovább nehezítette a helyzetet.¹¹⁹⁰

5. 4. 10. Vuk despota és a Jakšićok birtokainak fejlődése

Ugyan a források, amelyek Vuk despotának az első birtokairól tájékoztathatnának bennünket, nem maradtak fenn, azt azonban kevésbé lehet valószínűsíteni, hogy nem rendelkezett volna javakkal Magyarországon, miután átállt Mátyás király szolgálatába. Nincs kizárva, hogy az elsők között juthatott hozzá valamikor a legfontosabbnak tekintett despota-birtokhoz, Kölpönyhez. Egy okirat 1476. szeptember 5-én úgy említi a szerb vezetőt, mint *Wok despotus de Kewplen*.¹¹⁹¹ Kölpönyben később is többször megfordult, székhelyként használta, és a hagyomány is ehhez a településhez köti a despotát.¹¹⁹² Kölpöny erődített település volt a Száva kanyarja és az Obedska bara mocsárvilága között. Felépítése szinte szabályos négyszöget mutat bástyákkal a sarkokban. Bejárata az északkeleti fal közepén volt.

---

¹¹⁸⁴ *Despotes, qui a lupo cognomen erat, longa bellorum experientia.* Antonius de Bonfinis, *Rerum Ungaricarum decades* IV-1, 119.; Bonfini, A., *A magyar történeleme tízedei*, 964–965.

¹¹⁸⁵ Unrest, J., *Österreichische Chronik*, 128.

¹¹⁸⁶ Székely Jakab seregében segédkeztek a vár ellátmányának bejuttatásában, amelyet a hátukon kellett elvinniük a várba. Unrest, J., *Österreichische Chronik*, 152.

¹¹⁸⁷ Scheit 1481 és 1502 között ült a seckai püspöki székhelyben. Eubel, C., *Hierarchia catholica* II, Monasterii 1914, 233.

¹¹⁸⁸ Más nemesek is jelentős veszteséget szenvedtek a szerb és egyéb csapatoktól. Például Twingwerg birtokosának 40 parasztját kellett pénzzel kiszabadítani, a Trautmansdorferok pedig 300-at voltak kénytelenek nagy pénzösszegért kiváltani. Unrest, J., *Österreichische Chronik*, 144–145.

¹¹⁸⁹ Szerinte vízen nem lehetett semmit behozni Kremsbe és Bécsbe (*Mathias hatte vff der Thonow vil schiff, domit die Raiczen sere kunstig woren, vnd werten das vffem wassir in Wienn vnd Krembs nichts mochten brocht werden*). Eschenloer, P., *Geschichte der Stadt Breslau* II, 1021.

¹¹⁹⁰ Nehring, K., *Mátyás külpolitikája*, 436, 438.; Engel P.–Kristó Gy.–Kubinyi A., *Magyarország története 1301–1526*, 262.

¹¹⁹¹ DL 74 528.

¹¹⁹² Pešikan-Ljuštanović, Lj., *Zmaj despot Vuk*, 176–177.

Előtte egy kiterjedt plató található. Védelméhez a körülötte levő mocsarakat vették igénybe. A forrásokban először 1388-ban szerepel. Ahogyan már eddig is szó esett róla, a település története szorosán összekapcsolódik a szerb történelemmel. Valószínű, hogy György despota idejében emelték a Szent Lukács-templomot (crkva Svetog Luke), amelynek később jelentős szerep jutott a szerb történelemben. Ma várrom Kupinovo mellett.¹¹⁹³

Szlavóniában Vuk despota Fejérkö (Bela Stena) várát és annak uradalmát tudhatta magáénak. Sajnos, arról sincs adatunk, hogy mikor került a tulajdonába, ám megszerzését általában a Pogyebád elleni háború idejére szokták datálni, valamikor 1470-re vagy 1471-re. Ugyan már Ruvarac bizonyította, hogy a források helynévadatát Fejérköre és nem Fejesköre (Szalánkemén) kell vonatkoztatni, a tévhit azonban, amely az utóbbit köti a szerb despotához, makacsul továbbélt a szakirodalomban.¹¹⁹⁴ Ennek abban rejlik az oka, hogy a szalánkeméni Szent Miklós-egyházat általában Vuk despotához kötötték, noha az ő idejében ez a település a Nándorfehérvári bánsághoz tartozott.¹¹⁹⁵ Fejérkö szlavóniai vár, amely valamikor a Tibold nembeli Szencseieké volt. Utána 1391-ben Kórogyi István és Kaplai Dezső kapták meg, 1392-ben pedig a Kanizsaiak nyerték el ajándéku. Ők azután 1393-ban a Paksiakra ruházták át jogaikat. Ennek ellenére Engel Pál úgy vélekedett, hogy az erősség Szencsei Tibold fia János kezén maradt, aki 1403-ban hűtlenségbe esett. Emiatt Zsigmond királytól a Kasztellánfiak kapták meg, akikkel azonban 1406-ban nyert kegyelme nyomán Szencsei kiegyezett. Később valamikor a vár a Hunyadiak kezére került. Bizonyos részben Csupor Miklós is rendelkezhetett fölötté. Ma várrom Bijela Stijena település mellett, Pakractól délre.¹¹⁹⁶ A despota valamikor 1471 márciusa előtt kaphatta a várat, mivel 1471. Oculi mei vasárnap előtti szombaton (március 16.) és március 24-én hatalmaskodásáról értesülünk Garai Jób és Beles Miklós Grence és *Kyssydfalwa* nevezetű Pozsega megyei birtokain.¹¹⁹⁷ Grebeni Hermann fia László számára¹¹⁹⁸ a despota 1475. január 1-je körül kiadott oklevéle révén

---

¹¹⁹³ Bošković, Đ.–Šmit, R., *Srednjovekovni gradovi u Vojvodini*, Vojvodina I, ed. Popović, D. J., Novi Sad 1939, 304, 312, 313.; Engel P., *Királyi hatalom és arisztokrácia viszonya*, 125.; *Kupinik*, in: *Leksikon gardova i trgova*, 162–164. (a szócikk Mitrović, K. munkája).

¹¹⁹⁴ Ruvarac, I., *Feyezkeo=Slankamen*, 568–570.; Elsősorban a régebbi irodalomra igaz ez; lásd: Vitković, G., *Prošlost, ustanova i spomenici ugarskih kraljevskih šajkaša*, 24.; Szentkláray J., *A dunai hajóhadak története*, 66.; Ivić, A., *Istorija Srba u Vojvodini*, 16.; Popović, D. J., *Vojvodina u tursko doba*, 166. Popović, D. J., *Srbi u Vojvodini* I, 80.; Popović, D. J., *Srbi u Sremu*, 11.; Ćirković, S., *Srednji vek*, Vojvodina, 224.

¹¹⁹⁵ Ruvarac szerint nem vethető el az az elképzelés, miszerint Vuk despota emelte a templomot. Ruvarac, I., *Stari Slankamen*, 384. Ćirković is azon a véleményen volt, hogy a despota emelhette a templomot, még ha nem is volt a birtokában a település. Ćirković, S., *O despotu Vuku Grgureviću*, 289. Dinić-Knežević is hasonló véleményen volt. *Grgurević Vuk*, in: *SBR* 2, 394–395. (a szócikk Dinić-Knežević, D. munkája). Rokay a templomot XV. századbelinek véli, és nem ejt szót annak építetéről. Rokay P., *A szerbek betelepülése*, 60. Az első biztos adat róla 1501-ből származik. Korać, V., *Stara crkva u Slankamenu i njeno mesto u razvitku srpske arhitekture kasnog srednjeg veka*, Zbornik Matice srpske za likovne umetnosti 6 (1970) 294. Felhívja a figyelmet építészeti hasonlóságára a krušedoli kolostorral Timotijević is. Timotijević, M., *Manastir Krušedol* I, Beograd 2008, 202.; Džamić, V., *Sremski Brankovići i zasnivanje Svete Fruške gore*, Sakralna umetnost srpskih zemalja u srednjem veku, ed. Vojvodić, D.–Popović, D., Beograd 2016, 477. A nándorfehérvári bánsághoz való tartozásáról lásd bővebben: Kalić-Mijušković, J., *Prilog istoriji Beogradske banovine*, Zbornik Filozofskog fakulteta u Beogradu 8 (1964) 533–540.

¹¹⁹⁶ Szabo, Gj. *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji*, 116.; Engel P., *Királyi hatalom és arisztokrácia viszonya*, 111.

¹¹⁹⁷ DL 17 199.

¹¹⁹⁸ Grebeni Hermanfi László jelentős szlavóniai nemesként tartandó számon, aki Grebeni Herman és Orbonai Ilona fia volt. A nemesi nevet adó várat a család a XIV. század első negyedében szerezte. A szóban forgó László valamikor az 1430-as évek elején született. Apja, Herman, varasdi ispánként és szlavón bányhelyettesként működött, halála 1450-1451 körülre tehető. Grebent egy időre elvesztették a Vitoveccal való küzdelmekben. Ugyan nincs adat arról, hogy a fogalom szoros értelmében vett familiáris kötelekről lenne szó a Csupor Miklóshoz fűződő kapcsolatában, ám kétségbevonhatatlanul jó viszony fűzte össze őket, és tudható, hogy Csupor Miklós ugyancsak szlavón nemes volt. Hermanfi László kőrösi ispán, 1464-ben pedig a rendkívüli adó beszédője volt Zágráb vármegyében. Csuporal együtt részt vett a cseh zsoldosokkal

átengedte azt a jobbágytelket a *Schwchye* nevű birtokon, amelyet Csupor Miklós adott korábban Grebeni kezére.¹¹⁹⁹ Ugyan szerény jelentőségű ügyről van szó, és a despota csak mint a jobbágytelek tényleges birtoklója kényszerült annak átadására, Hermann fia Lászlóval tartós maradt az érintkezés, a despota özvegye is több levelet váltott vele. Fejérkői várnagyai, Zencsei Miklós és Rodolf 1476. szeptember 5-én bukkanak fel egy hatalmaskodás felbújtóiként a forrásokban, amikor lerohanták Zencsei János kúriáját Szombathely vára alatt (*sub castro suo Zombathel vocato*).¹²⁰⁰ A despotát a hagyomány erősen Fejérkő várához köti. Luccari szerint itt volt születési helye, Szalánkeménben halt meg és a Szent Miklós-egyházban temették el.¹²⁰¹ Annyi bizonyos, hogy a vár a despota egyik rezidenciája volt, ahol özvegye is hosszasan tartózkodott.

Szalvón nemesként a despotának a tized kérdésében összhangot kellett találnia a zágrábi püspökkel, minthogy ez a teljes tartományban bonyolult és sok ellentéttel járó problémát jelentett. Vuk despota más főemberek közvetítésével sikeresen rendezte a dolgot Osvát püspökkel, és erről egy oklevelet is kiadott 1478. június 1-jén.¹²⁰² A megállapodás szerint a püspök beszédhette a tizedet Vuk despota javain.

A szerb despota rendelkezett némi érdekeltségekkel a Szerémségben és Bács vármegyében is. Pordáncsi Mihály a bácsi káptalan előtt 1479. március 12-én Ágnes nevű felesége, valamint Revai László fia László nevében, eltiltotta Vuk despotát és egy Stepan deák nevű szerémi szerbet (*Ztheban literatum Rascianum Sirmiensem*) a Szerém megyei *Rewa*, *Ellyslowcz*, *Dersyneh*, *Kerezthwr*, *Saly*, *Zewles*, *Dwbowcz* és a Bács megyei *Mazalocz* birtokok elfoglalásától.¹²⁰³ Kitartásáért az oszmánok és a király más ellenfelei ellen vívott harcokban Vuk despota 1482. április 14-én jutalmul adományba kapta az uralkodótól Komogojna és Gradisa várakat, Komogojna mezővárost illetve Gradisa, Ozersko, Brerbovnica, Gradija és Oresija – vagy Orasje – birtokokat, valamint birtokrészeket Strmine és Selce birtokokon Zágráb vármegyében, amelyek korábban Ivan Frajleković tulajdonában voltak.¹²⁰⁴ A despota

---

szembeni kosztolányi küzdelemben. Rövid ideig al-lovászmester is volt, majd 1472-ben Kőrös vármegye adójának beszédőjeként tűnik elő. Két alkalommal, 1467–1470 és 1474–1475 között Szlavónia al-bánja (vicebanus) volt, azután pedig alnádor 1486–1490-ben. Gyakorlati jogászként vált ismertté, aki nem volt nagy kedvelője a katonai szolgálatnak. Első házasságát 1460-ban kötötte. Házasságaiból – előbb Raveni Annával, majd Fáncs Orsolyával – két leány született, Ilona, aki Batthyány Boldizsár neje lett, és Katalin. Pálosfalvi T., *Grebeni Hermanfi László alnádor. Egy tekintélyes szlavón köznemesi politikus pályaképe*, Századok 141 (2007) 843–877.; Pálosfalvi T., *Grebeni Hermanfi László alnádor. Egy tekintélyes szlavón köznemesi politikus pályaképe*, Századok 142 (2008) 267–313.; Tóth N., C. –Horváth R. –Neumann T.– Pálosfalvi T., *Magyarország világi archontológiája I*, 80, 93, 94.

¹¹⁹⁹ Szembetűnő, hogy az okiratban Csupor vajda tévesen a despota *successor*-ának van feltüntetve. DL 100 842.; Obradović, N., *Povelja despota Vuka Grgurevića podbanu Ladislavu od Grebena*, SSA 19 (2020) 77–89.; A település később is felbukkan a forrásokban. Egy esetben 1493. február 10-én Tötösfölde tartozékként szerepel Kőrös vármegyében. Ekkor Vuk despota özvegyét, Borbálát azzal vádolta meg Batthyányi Boldizsár nevében *Orrossowcz*-i Miklós, hogy az úrnő megszállta Boldizsárnak a *Schwthye villa*-ban található részét. DL 101 160. Előfordulhat, hogy ugyanez a település bukkan fel Fejérkő tartozékként is 1504. február 17-én, amikor ezeket Borbála – akkor Graborjai Beriszló Ferenc felesége – átadta Corvin János fia Kristóf kezére, akit fiává fogadott. DL 37 757.

¹²⁰⁰ DL 74 528. Az okirat több olyan személyt is említ, akik lehetséges, hogy szerbek voltak. E körülmény arra utalhat esetleg, hogy a despota telepítette őket oda. Ilyenek voltak: *Radych Bwgarin*, *Dragan Radoya* és *Radowach*.

¹²⁰¹ Ruvarac szerint ez az egyház Kölpény mellett feküdt, és egy régebbi feljegyzés tanúsága alapján Grabovacnak hívták. Ruvarac, I., *Feyezkeo=Slankamen*, 569.

¹²⁰² DF 252 066.

¹²⁰³ Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára*, 271–272.

¹²⁰⁴ Előbbi tulajdonosától azért kobozták el, mert gyilkosságot követett el (*jura possessionaria Joannis Frajlekowyth quendam Georgium Dezkowyth nobilem regni nostri ... crudeliter occidisse dicitur, ad sacram coronam devoulta fore feruntur*). DL 33 491.; Mesić, M., *Grada mojih razprava u „Radu“*, Starine 5 (1873) 121–122.; Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára*, 273.; Dinić-Knežević, D., *Sremski Brankovići*, 10.

Gradiját élethossziglan visszaadta Frajlekovićnak, míg a felsorolt javak többi elemét kérésére Mátyás király átruházta Borbálára, a szerb nagyúr feleségére.¹²⁰⁵ Ezt az adományt később többször is megerősítették.

A Valkó megyei Berekszó vár is valamikor 1482 előtt került a despota kezére. Akkor bukkan fel ugyanis a fehérvári konvent február 26-án kelt oklevelében Vitéz István, a despota berekszói várnagya.¹²⁰⁶ Mivel Ürögről küldött levelet a szultánnak valamikor 1482-ben vagy 1483-ban, feltételezhető, hogy hasonló időben került ez a kastély is a birtokába.¹²⁰⁷

A források keveset árulnak el Vuk despota és Frangepán Borbála házasságáról. Úgy tűnik, hogy valamikor az 1480-as évek elején léphettek frigyre – Cvetković szerint 1482 első felében, bizonyos vélemények szerint április előtt –, és bár nem voltak gyermekeik, ami Borbála gyenge egészségére is vallhat, úgy tűnik, közös életük harmonikus volt. A szerb főúr gondoskodni igyekezett felesége vagyonáról arra az esetre, ha nejét megelőzve szállna sírba, míg asszonya megértést tanúsított férjének vallása iránt. Ezt látszik alátámasztani az az ereklyetartó is, amelyet ma a Rijekai Trsat kolosotorban őriznek, és amelyben a despota- asszony panagiárja is van. A tartók késő bizánci mintákat követnek, és cirill betűs feliratokkal látták el őket. Nem zárható ki, hogy az ereklyék egy része valamikor a szendrői kincstárban nyert elhelyezést, elkészíttetésének elszánása mögött pedig a személyes vallásosság indíttatása feltételezhető.¹²⁰⁸ A despota halálát követően özvegye mint Borbála *relicta condam Wk dezpoti (Regni Rascie etc.), domina Barbara despotissa* vagy *Barbara condam despoti* névmegjelöléseket használt leveleiben.¹²⁰⁹

Forrásadataink szerint Borbála özvegyasszony a továbbiakban is vezette férje egykori birtokait. Okiratait elhunyt urának pecsétje alatt adta ki. Ezen iratok alapján értesülünk róla, hogy peres ügyeiben 1489. augusztus 15-én levelet intézett Grebeni László alnádorhoz, akit feljogosított, hogy legjobb belátása szerint járjon el, máskor familiárisait, mint Jezerszki Jánost küldte ügyintézésre, majd 1487. június 19-én a bor kérdésében rendelkezett, és a birtokairól származó gabonaadó beszédéséről is gondoskodott. Ezenkívül 1488. március 11-én igyekezett védelmet biztosítani mások jobbágyainak tulajdon tisztviselői jogtalankodásától, de más alkalommal 1487. március 22-én maga is védte tisztviselőit idegen panaszosokkal szemben.¹²¹⁰ Egy 1504-ben kelt okirat szerint Balsa Péter herceggel is kapcsolatokat ápolt.¹²¹¹ Javait 1495-ben Beriszló Ferenc jajcai bánnal kötött új házassága után is megtartotta.¹²¹² Okleveleink tanúsága szerint nem keveset pereskedett más földesurakkal. Így történetesen Batthyány Boldizsárt 1494-ben János fejérkői várnagya, Titusevinai Imre és más emberei

---

¹²⁰⁵ A beiktatás ellen Zrínyi Pál tiltakozott. DF 218 997.; Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára*, 274–275, 275–276.

¹²⁰⁶ DL 18 615.; Dinić-Knežević, D., *Sremski Brankovići*, 9.; Božanić, S., *Politička i kulturna delatnost despota Đorđa Brankovića*, Vojvodanski prostor u kontekstu evropske istorije, ed. Gavrilović, V., Novi Sad 2012, 119.

¹²⁰⁷ Božanić, S., *Politička i kulturna delatnost despota Đorđa Brankovića*, 119.

¹²⁰⁸ Lehetséges, hogy Fejérkőben készült, mivel a források említenek ottani aranyműveseket, a szépen írott cirill betűk pedig arra utalhatnak, hogy a közelében lehetett olyan pravoszláv egyházi személy, aki jól ismerte ezeket a betűket. Cvetković, B., *Relikvijar despotice Barbare Frankopan Branković*, Zbornik Muzeja primenjene umetnosti 8 (2012) 23–36.; Cvetković, B., *Panagijar despotice Barbare Frankopan*, Zograf 42 (2018) 119–138.

¹²⁰⁹ DL 101 031.; DL 101 037.; DL 101 052.; DL 103 962.

¹²¹⁰ DL 103 962.; DL 101 037.; Egyik tisztviselőjének, Berey Jánosnak megtiltotta, hogy Grebeni László jobbágyait zaklassa. DL 101 052.; DL 101 031.

¹²¹¹ DL 37 760.

¹²¹² *Barbara Frankopan Branković*, in: *SBR* 1, 420. (a szócikk Dinić-Knežević, D. munkája).

révén megátolta a *Schywthe* birtokon fekvő jobbágytelkekbe történő beiktatásában.¹²¹³ Batthyány ellenében később is pereskedett. Miután egy per során elmulasztotta a megjelenést a bíróság előtt, ezért 1496 májusában elmarasztalták a despota asszonyt.¹²¹⁴

Birtokadományok mellett Vuk despota új tisztségre is szert tett, Dóczy Pétert követően ugyanis a despota szerepel jajcai bánként. Az Ocskay család levéltárában fennmaradt egy 1481. március 2-ről keltezett levél, amely annak őrzi nyomát, hogy Vuk despota közbenjárt Surányi János érdekében a király, a kalocsai érsek és más főurak előtt. A despota Surányinak kegyelmet igyekezett kieszközölni. Az ügyben először Ceglinből való Péter apród odaküldésével remélt célt érni, ám mivel embere nem járt sikerrel, Vuk despota maga járult végül a király és a főemberek elé. Személyes próbálkozását sem kísérte azonban szerencse.¹²¹⁵ A jajcai báni méltóságot minden bizonnyal a későbbiekben is viselte. Az oszmánokkal 1482 és 1483 során folytatott levelezésében iratait úgy írta alá mint a *boszniai várak kapitánya (kapetan bosnaskih gradov)*.¹²¹⁶ Mivel a jajcai bánt ekkor boszniai bánnak is nevezik, és parancsnoksága alá tartoztak a boszniai várak, nem lehet kétséges, hogy a titulus, amelyet Vuk despota használt, azonosnak kell tekinteni a jajcai báni méltósággal.¹²¹⁷ Mivel 1486-ig nem említenek más jajcai bánt – ez év nyarán bukkan fel Csulai Ficsor László a tisztségben –, feltételezni lehet, hogy a despota élete végéig viselte a tisztelet.¹²¹⁸ Bár a népi hagyomány a megbízhatóság tekintetében ingatag talajon áll, mégis megjegyzést érdemel, hogy az is jajcaiként tartja számon Vuk despotát, amit aligha lehet a véletlennek tulajdonítani.

A Magyarországra települt szerbek között fontos szerepet játszó és jelentős helyet betöltő Jakšić család tagjai kezén is hasonló nagyságú birtokok összpontosultak. Források vallanak arról, hogy 1469-ben összetűzésbe keveredtek Maróti Mátyussal, akinek Békés megyei birtokára, Szénásra törtek rá embereikkel Csanád megyei Csomorkány nevű jószágukról.¹²¹⁹ Egy másik esetben 1470. árpilis 4-én kiadott oklevele útján Mátyás király megparancsolta nekik, hogy azt a részt, amelyet Varjasy János Telek birtokából még Hunyadi János határolt el, ám utóbb az ő erdőskényi jobbágyaik megszálltak, adják vissza tulajdonosának.¹²²⁰ Megszerezték a Csanád megyei Telek, Bagd, Fecskés és Földvár nevű birtokokat, amelyekbe való beiktatásukat 1472. február 14-én Teleki Varjasi János munkácsi várnagy tiltotta.¹²²¹ Zálogba vették a Pest megyei Inárcsot Farkas Jánostól, aki 1478. október 13-án kiváltotta azt.¹²²² Ez évben mindazon szolgálataik viszonzásaképpen, amelyeket a szultáni szolgálat elhagyása és Magyarországra településük ideje óta teljesítettek, adományba kapták az Arad megyei Fellak (*Fellak*),

---

¹²¹³ DL 101 185.

¹²¹⁴ DL 101 231.

¹²¹⁵ DL 95 411. Az okiratban a despota Péter nevű küldöttjét latinba átültetett magyar kifejezéssel nevezi meg: *aprodum*. Az aláírás közelebb áll a despota titulus bizánci szelleméhez, mint a Magyarországon szokásos felfogáshoz, mivel a névhez (*Despotus Wok*) is kapcsolódik az.

¹²¹⁶ Radojčić, N., *Pet pisama s kraja XV veka*, *Južnoslovenski filolog* 20 (1953–1954) 353, 354–355.

¹²¹⁷ DL 101 789.; Obradovic, N., *Vuk despota jajcai bánása. Adalék a Mátyás-kor archontológiájához*, *Fons* 28 (2021) 3, 467–473.

¹²¹⁸ Tóth N., C.–Horváth R.–Nemann T.–Pálosfalvi T., *Magyarország világi archontológiája I*, 140.

¹²¹⁹ Az esetet Békés megye hatóságának 1470. június 4-én kelt jelentése tartalmazza. A kár 100 forint volt. DL 16 985.; Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára*, 259.; Blazovich L., *Városok az Alföldön*, 107.

¹²²⁰ DF 287 452.; Ivanov, A., *Banat u doba kralja Matije Korvina*, 119.

¹²²¹ DL 17 290.; Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára*, 259.; Radonić, J., *Prilozi za istoriju braće Jakšić*, 67–68.; Božanić, S.–Kisić-Božić, M., *O prvoj generaciji Jakšića na tlu južne Ugarske*, 122.; Spremić, M., *Porodica Jakšić u Banatu*, 36.

¹²²² DL 105 852.; Benkó I., *Az inárcsi Farkas család története*, Nagykovács 1903, 46–47.

Serfesz (Serfesd) és Farkastelek (Farkasthelek) prédiúmok. ¹²²³ Kolozsvári javak birtokosaiként a Gerőfiakkal pereskedtek. ¹²²⁴ Ezek után 1480-ban Zádorlaci Dóczy Imre okozott károkat nekik. Az említett nemes úr többször fosztogatta Jakšićék javait, és hatalmaskodásai során bántalmazták azok jobbágyait Kerekegyház, *Czechke* és Nagyiratos birtokokon. ¹²²⁵ Másrészt viszont Zaránd megye hatóságai 1484. augusztus 30-án arról tesznek tanúbizonyságot, hogy Nagylaki István károkat okozott embereivel Dóczy Imrének, elvívén annak hatvan lovát, amikor Zádorlakon hatalmasokdtak. ¹²²⁶

Szlavóniában Kórógy uradalma volt kezükön. Ezt a javadalmat a család valószínűleg 1477-ben kaphatta a királytól, bár akadnak ettől eltérő vélemények is. ¹²²⁷ Egy 1469-ben keletkezett adólajstrom szerint Kórógyhoz akkoriban 15 falu tartozott. ¹²²⁸ Ezzel együtt teljes bizonyossággal mégsem állítható, hogy a lajstromban szereplő adatok a Jakšićok birtoklására is feltétlenül érvényesek. ¹²²⁹ A kérdés kapcsán mindazonáltal megjegyzést érdemel, hogy egy 1487-ben emelt panasz, amely egy 16 évvel korábbi esetről számol be, megemlíti a Jakšićok jobbágyait Dersen és Nagy-Szőlősön, ami mégiscsak arra utal, hogy azok a Kórógyhoz közeli településeken is birtokolhattak. ¹²³⁰ Valószínűleg a család első generációja szerezte meg Árpatarólt ¹²³¹ vagy annak egy részét a Szerémségben, amely a birtokért a Gerébekkel pereskedtek. ¹²³²

---

¹²²³ Márki Sándor szerint ezeken a településeken a Jakšićok szerezket telepítettek le. DL 31 154.; Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára*, 258–259.; Márki S., *Aradvármegye és Arad szabad királyi város története I*, Arad 1892, 498.; Spremić, M., *Porodica Jakšić u Banatu*, 39. Ezek a javak előbb Kis Balázsé voltak, de magvaszakadása miatt a koronára szálltak.

¹²²⁴ Radonić, J., *Prilozi za istoriju braće Jakšić*, 69.; Spremić, M., *Porodica Jakšić u Banatu*, 37.

¹²²⁵ DL 18 974. Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára*, 259. A jobbágyok között szerepel a Csanád megyei Kerekegyházon egy Rác Miklós nevezetű.

¹²²⁶ Neveik szerint a familiárisok része szerb volt. Ilyen nevek bukkanak fel a felsorolásban: Pribeg Demeter, Radič Bošnjak, Milivoj, Radič Putniković, Maršić János, Radiša Vokić, Milač fia Marko, Radonja Nikola Halapić. Radonić, J., *Prilozi za istoriju braće Jakšić*, 70. A Radonić által adott jelzet alatt a nyitrai káptalan okirata lelhető fel. Spremić, M., *Porodica Jakšić u Banatu*, 40.

¹²²⁷ Thallóczy egy, a váradi káptalan által 1596-ban kiadott oklevél alapján úgy gondolta, hogy a Jakšićok Kórógyot 1476. június 29-én kapták. Spremić is ezen a véleményen van. Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára*, 390.; Spremić, M., *Porodica Jakšić u Banatu*, 37. Krstić viszont úgy vélekedik, hogy 1477-re kell datálni a birtok megszerzését, mivel korábbi tulajdonosa Dengelegi Pongrác János 1476. december 28-án halt meg. Krstić, A., *Porodica Jakšić u Slavoniji i Sremu*, Istorijски časopis 70 (2021) 181–182.

¹²²⁸ *Chapa, Iwanfalwa, Pomochya, Mosson, Dopza, Iwanflawa, Dípkač, Palina, Kaporna, Horwatka, Wydalfalwa, Kys Papfalwa, Nagh Papfalwa, Kiskorogh, Babafalwa és Kelges Korogh*. Lakossága magyar és horvát volt, bár szerbek is előfordulnak az összeírásban, mint például Rác István Kapornán (Koprivna). DL 32 365.; Mažuran, I., *Porezni popisi grada i vlastinstva Osijek i njegove okolice 1469. godine*, Starina JAZU 58 (1980) 146–149.; Krstić, A., *Posedi Jakšića u Slavoniji i Sremu*, 183–184.

¹²²⁹ Krstić, A., *Posedi Jakšića u Slavoniji i Sremu*, 185.

¹²³⁰ DL 19 311.; Krstić, A., *Posedi Jakšića u Slavoniji i Sremu*, 186.

¹²³¹ Árpatarólt Csánki Rumával vélte azonosnak. Az újabb történetírás is Ruma környékén keresi. Csánki D., *Magyarország történeti földrajza II*, 234.; Krstić, A., *Akt sremskih županijskih vlasti*, 163.

¹²³² Krstić, A., *Posedi Jakšića u Slavoniji i Sremu*, 190–191.

5. 4. 11. Branković István despota fiainak eljövedele Magyarországára

„*ha az Isten kegyelmet tesz velünk, megtéve engem szerbeknek urává*”

(Részlet János despota okleveléből Eszfigmen kolostorának,
amelyben kifejti terveit.)

Grgurević Vuk despota több évtizedes szolgálatot követően – az évkönyvek szerint 26 év uralkodással a háta mögött (*carstvova 26 let*) – 1485. április 16-án, halt meg. Utódokat nem hagyott maga után. A szerbek között a despota nagy befolyással rendelkezett, mivel uralkodóként tekintettek személyére, ezért a magyar király igyekezett örökösöt találni méltóságába. Választása Vuk nagybátyjának, a megvakított István despotának a fiaira esett.

Szendrőről történt elűzését követően Istvánnak gyötrelmes élet jutott osztályrészül. Hazáját vesztett, elszegényedett uralkodóként járta a világot. Magyarországon már nem voltak javadalmi, ezért testvérehez, Katalinhoz ment annak birtokaira. Itt sem időzhetett azonban sokáig, mivel testvére is egyre nehezebb helyzetbe került. Útja Raguzába vitte tovább, ahová 1460. augusztus végén érkezett.¹²³³ Később Albániába ment, ahol házasságot kötött Angelinával, Komnin Arianit Konstantin leányával.¹²³⁴ Feleségével együtt itáliai földön talált helyet a furlániai Belgrádban, amelyet Katalin vásárolt meg 1465-ben.¹²³⁵ Házasságából két fia, György és János, továbbá egy leánya, Mara született.¹²³⁶ István életét a folytonos pénzszüke is sanyarúvá tette, így kénytelen volt segélyekből élni, amelyeket hol Velencétől, hol a pápától, hol pedig máshonnan kapott. Ennek ellenére nem hagyott fel az erőfeszítésekkel országának újbóli életre keltéséért. Velence iránta tanúsított jóindulata abból fakadt, hogy István nővére, Mara, majd később Katalin is, jelentős szerepet játszottak azokban a tárgyalásokban, amelyeket a szultánnal folytattak. Elhunyt előtt kérte a raguzaiakat, hogy gondoskodjanak családjáról. István despota megtört emberként 1476. október 9-én halt meg, ami után családja még nehezebb helyzetbe került.¹²³⁷ A friauli Belgrad várának esetleges eladása mások mellett még a szultán érdeklődését is felkeltette.¹²³⁸ Szorongatott helyzetükben III. Frigyeshez fordultak segítségért. A császár erre a stájerországbeli Weitersfeld kastélyt adta nekik, amelynek élvezete a következő két évben enyhített helyzetükön.¹²³⁹ György és János viszonzásul hűségesküvet tettek le III. Frigyesnek, amiről 1479. október 9-én keltezett oklevél őriz értesülést. A német nyelvű okirat pecsétjei arra mutatnak, hogy Branković György és János az uraság címet viselték (*Wir Jörg und Hanns gebrüder weilent Steffans dispoten aus der Syrfey süin*).¹²⁴⁰ A pecsétek szerb nyelvűek, a Brankovićok uraság titulussal (*gospodin*) szerepelnek, míg anyjuk a despota-asszony (*despotica*) címmegjelöléssel élt.¹²⁴¹

¹²³³ Spremić, M., *Despot Stefan Branković Slepí*, 132.

¹²³⁴ Tomin, S., *Vladika Maksim Branković*, Novi Sad 2007, 11.

¹²³⁵ Spremić, M., *Srbija i Venecija*, 182.

¹²³⁶ Különböző vélemények olvashatók György születési helyével és idejével kapcsolatban. Bizonyos nézetek szerint Albániában született 1461-ben vagy 1462-ben, esetleg 1465-ben, mások pedig Itáliát tekintik szülőhelyének. Az életrajzok alapján a legújabb kutatások is olasz ajkúak lakta területen keresik szülőhelyét. Engel P., *Magyar középkori genealógia*, CD Room, Budapest 1998, Brankovics család; Tomin, S., *Vladika Maksim Branković*, 11, 12, 13.

¹²³⁷ Spremić, M., *Despot Stefan Branković Slepí*, 140.

¹²³⁸ Spremić, M., *Kantakuzina (Katarina) Branković*, 102, 103.

¹²³⁹ *ISN* II, 446. (a fejezet Ćirković, S. munkája).

¹²⁴⁰ Thallóczy, L., *Brühstücke aus der Geschichte der nortwstlichen Balkanländer*, Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und Herzegovina 3 (1895) 356–357.

¹²⁴¹ Thallóczy, L., *Brühstücke aus der Geschichte der nortwestlichen Balkanländer*, 375.; Ivić, A., *Stari srpski pečati i grbovi*, 39–40.; *Kopije pečata*, 125–127.

György, János, valamint anyjuk, Angelina Magyarországra érkezésének körülményei ismeretlenek. Mátyás király a III. Frigyes elleni hadakozás közepette kerülhetett velük kapcsolatba, és hívhatta meg őket Magyarországra.¹²⁴² Valószínűleg valamikor 1485 végén keltek útra, és először Budára mehettek, ahol a király Györgyöt despotává nevezte ki.¹²⁴³ Itáliai területről magukkal vitték apjuk ereklyéit, amelyek addig feltehetően az ottani Belgrádban nyugodtak.¹²⁴⁴ A cím mellé a jövevény despota birtokokat is kapott. Ezek Magyarország déli határán feküdtek, leginkább a Szerémségben, amely a szent Brankovićok életrajzaiban mint *atyai földjük (otačastvo)* szerepel.¹²⁴⁵

Legjelentősebb várak és székhelyük Kölpény volt. Az ottani Szent Lukács- templomban helyezték nyugovóra István despota ereklyéit 1486. február 15-én.¹²⁴⁶ Itt adták ki a Hilandar-kolostornak szóló oklevelüket már 1486. március 20-án.¹²⁴⁷ A kúria provizora 1497-ben jelenik meg Dimitrije Pozop vagy Pozob néven említve. „Vezetékneve” arra utal, hogy szerb származású is lehetett, mivel e szó szerb nyelven egy középkori juttatást jelentett,¹²⁴⁸ közelebről így nevezték meg a középkori szerb államban az uralkodó és kísérete lovainak ellátására szolgáló zabot és szénát.¹²⁴⁹ Mátyás király 1486. február 12-én kiadott oklevelével 12 000 forintért zálogba adta György despotának és testvérének Jánosnak *sperantes eum, et consequenter fratrem suum fore paterne virtutis, et ceterorum maiorum suorum imitatores* Berekszót (Berkasovo), amely korábban Vuk despota birtokában volt.¹²⁵⁰ Szerzeményeik közé került ezután Kostajnica, amely miatt 1491-ben peres ellentétbe keveredtek a Bevenudi testvérekkel.¹²⁵¹ Ismeretlen időben a Branković testvérek kezére került még Ürög (Irig) és Árki (Jarak)

---

¹²⁴² Szent Makszim metropolita életrajzában az áll, hogy a király hallván róla és testvéréről, arra kérte a császárt, hogy küldje el őket neki. Mivel tudjuk, hogy a politikai kapcsolatok egészen mások voltak, nem fogadhatjuk el a forrás adatát. Vukomanović, A., *Život arhiepiskopa Maksima. Prepisano iz rukopisa 17. veka*, GDSS 11 (1859) 127. Angelina életrajza megemlékezik arról, hogy a király szépen fogdta őket, annak ellenére, hogy átitatta őt a *hitetlenség (neverjem)*. Ruvarac, D., *Žitije despotice Angeline*, Srpski Sion 15 (1905) 553.

¹²⁴³ Mitrović, K., *Povelja despota Đorđa Brankovića o prihvatanju ktitorstva nad Hilandarom*, 229.; Spremić, M., *Kantakuzina (Katarina) Branković*, 106.

¹²⁴⁴ Stojanović, Lj., *Stari srpski rodoslovi i letopisi*, 255. István despota ereklyéinek átvitele szerepel a szentté avatott családtagok életrajzaiban is. Azonban az már ismeretlen, hogy ki kanonizálta István despotát. Vukomanović, A., *Život arhiepiskopa Maksima*, 127.; Ruvarac, I., *Kratki život despota Stefana Brankovića*, *Letopis Matice srpske* 117 (1874) 118.; Ruvarac, D., *Žitije despotice Angeline*, 553.; Timotijević, M., *Sremski despoti Brankovići i osnivanje manastira Krušedola*, *Zbornik Matice srpske za likovne umetnosti* 27-28 (1996) 131.

¹²⁴⁵ Ruvarac, D., *Žitije despotice Angeline*, 553.

¹²⁴⁶ Lehetséges, hogy a kolostort nem véletlenül választották apjuk nyugvóhelyeként. Azzal is számolni lehet, hogy a templomot György despota emelte, örökösökként pedig unokái annak jogait is megkapták. Tomin, S., *Vladika Maksim Branković*, 13.; Timotijević, M., *Sremski despoti Brankovići i osnivanje manastira Krušedola*, 131.

¹²⁴⁷ Februárban még Budán voltak. Pray, G., *Annales regum Hungariae* IV, 185–186.; Teleki J., *Hunyadiak kora Magyarországon* XII, 303–304.; Mitrović, K., *Povelja despota Đorđa Brankovića o prihvatanju ktitorstva nad Hilandarom*, 229–239.

¹²⁴⁸ DL 20 598. A despoták tisztviselői a forrásokban erőszakos magatartásuk miatt szerepelnek, mivel Szilbáson megölték Elezka (Elez Márk) vajda fiát. Szilbás a mai Sibač Pećinci község része. Krstić, A., *Akt sremskih županijskih vlasti o istrizi protiv despota Đorđa i Jovana Brankovića i njihovih familijara (Vrdnik, 22. avgust 1497)*, *Iničijal* 5 (2017) 157–179.; *Dimitrije Pozop*, in: *SBR* 3, 203. (a szócikk Lemajić, N. munkája).

¹²⁴⁹ *Pozob*, in: *LSSV*, 535. (a szócikk Blagojević, M. munkája).

¹²⁵⁰ Ismeretlen az az időpont, amikor Vuk despota kezére került a castrum. Egyes vélemények szerint ez 1474-ben történt. Mivel a vár mellett Despotovac helynév maradt fenn, ebből az valószínűsíthető, hogy hosszabb ideig lehetett a szerb főúr kezén. Az első biztos adatok 1482-ből származnak a despota birtoklásáról. Pray, G., *Annales regum Hungariae* IV, 185–186.; Teleki J., *Hunyadiak kora Magyarországon* XII, 303–304.; Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára*, 278.; Dinić-Knežević, D., *Sremski Brankovići*, 9. Hajduk, L.–Hajduk, V., *Berkasovo od Despotovca do danas*, *Šid* 2003, 37.; Božanić, S., *Političak i kulturna delatnost despota Đorđa Brankovića*, 119.

¹²⁵¹ Božanić, S., *Političak i kulturna delatnost despota Đorđa Brankovića*, 119.

is.¹²⁵² E javadalmakban 1497-ben jelennek meg a despota várnagyai, Vuk Kolaković – vagy Golaković (*Wok Golachowigh*) – és Damjan Belmužević (*Damianus Belmosowigh*).¹²⁵³ A néhány példa, amelyeket a forrásokban felleltünk, azt mutatja, hogy a szerb despoták birtokaik igazgatásában alkalmaztak szerbeket is, bár nem sok adat maradt fenn személyükről.

Annak ellenére, hogy távol hazájuktól, római katolikus közegben nőttek fel, György és János pravoszlávok és a Nemanjida állameszme és hagyomány ismerői voltak.¹²⁵⁴ Ezt a tényt az magyarázhatja, hogy az oszmánok elől elmenekülő szerb nemesség egy része a vak István despota udvarában talált menedéket. Egyikük sorukban Grebeljan(ović) György (*Jorg Grebelian, hawbtman zu Velgardt*) volt, aki egy malom eladásánál tűnik fel 1480 novemberében.¹²⁵⁵ Amikor Kölpénybe értek, vállalták a Hilandar-kolostor támogatását, tulajdon kötelezettségüknek tekintve a gondoskodást a szent dinasztia tagjainak alapításairól. Okiratuk kifejezi a kontinuitás hangsúlyos vállalását részükről mind a Nemanjidák dinasztiájához kötődő származásuk alapján, mind pedig felemlegetve különleges tiszteletüket Szent Szimeon, Szent Száva, valamint apjuk, Szent István emlékezte iránt.¹²⁵⁶ Egyházsegítő szerepük nyomán a hagyomány szinte az összes vajdasági egyház építését és megújítását is a Branković családhoz köti.¹²⁵⁷ Elvállalták 1495-ben azt is, hogy évi 500 dukáttal támogatják Szent Pál kolostorát az oklevélben is hangot kapó azon igyekezetükben, amellyel Nikon igumen kérésére nagyapjuk, György despota nyomdokainak kívánatos követését tartották szemük előtt.¹²⁵⁸ Egyházpártolásuk azonban ezzel nem ért véget. Hilandar kolostorának 1496-ban évi ezer dukátos támogatást adtak, amely juttatás átadása ezután mindig Szent Miklós napján volt esedékes.¹²⁵⁹ Oklevelük Eszfigmen kolostorának is lehetőségeikhez igazodó adományokat ír elő, illetve helyez kilátásba, tükrözve készségüket a kolostor felletti új alapítók szerepének felvállalására. Az okirat különösen figyelemreméltó, mivel magában foglalja uralkodói programjuk kifejtését, amelynek központi eleme a szerb államiság újbóli felállításának gondolata. János despota a régi adományok megújítására is ígéretet tesz a kolostornak, *ha az Isten kegyelmet tesz velünk, megtéve engem szerbeknek urává (i satvori s nami milost svoju, stvoriti me gospodina Srbljem)*.¹²⁶⁰ Működésükben és

---

¹²⁵² Koppány szerint Árkít a despota már 1476-ban megszerezte. Koppány T., *A középkori Magyarország kastélyai*, Budapest 1999, 111.

¹²⁵³ DL 20 598.; Dinić-Knežević, D., *Sremski Brankovići*, 29.; Božanić, S., *Politička i kulturna delatnost despota Đorđa Brankovića*, 119. A régebbi irodalom Árki várnagyát Velmožovićnak nevezi, az újabb kutatások a Belmužević nevet használják. *Damjan Velmožović*, in: *SBR* 3, 72. (a szócikk Ćirković, S. munkája).

¹²⁵⁴ Džamić, V., *Sremski Brankovići i zasnivanje Svete Fruške gore*, 483.

¹²⁵⁵ Az eladásról szóló tárgyalások kapcsán felbukkannak Katalin grófnő emberei, így káplánja Marko és embere, Syriř György. Kos, M., *Srbski Brankovići in goriški grofje*, Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovinu 2 (1920) 95–97.; *Đorđe Grebeljanović*, in: *SBR* 3, 515. (a szócikk Spremić, M. munkája).

¹²⁵⁶ Mitrović, K., *Povelja despota Đorđa Brankovića o prihvatanju ktitorstva nad Hilandarom*, 231–233.

¹²⁵⁷ Tomin, S., *Vladika Maksim Branković*, 78.

¹²⁵⁸ Feltételezések szerint maga György despota írta az oklevelet. Radojčić, Sp. Đ., *Stara srpska književnost u srednjem veku*, Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu 2 (1957) 247.; Mitrović, K., *Povelja despota Đorđa, Jovana i Angeline Branković manastiru Svetog Pavla, 1495, novembar 3, Kupinik*, SSA 6 (2007) 211–214.; Leber, T., *Milica Jakšić's Charter for Hilandar Monastery (1506)*, Inicijal 7 (2019) 126. A kolostor vezetője, az oklevél szerint nemes ember volt, aki korábban István despota palotájához kötődött.

¹²⁵⁹ Ebben az okiratban, amelyet György despota fogalmazott, János despota pedig leírt, Szent Szimeon és Szent Száva úgynevezett kis dicséretének (*pohvala*) adnak teret az irat elején. Szintén kifejezték benne azon reményüket, hogy újra felállíthatják országukat. Nevostrujev, K., *Tri hrissovulje u Hilandaru*, Glasnik SUD 25 (1869) 274–277.; Radojčić, Sp. Đ., *Stara srpska književnost u srednjem veku*, 248.; Božanić, S., *Politička i kulturna delatnost despota Đorđa Brankovića*, 118.; Tomin, S., *Vladika Maksim kao novi Joasaf*, 315.

¹²⁶⁰ Miklosich, F., *Monumenta Serbica*, 542–543.

megnyilvánulásaikban minden tekintetben igyekeztek a Nemanjidák hagyományaihoz igazodni.¹²⁶¹ Felmenőik példájának követését állítva a középpontba György és János kidolgozták uralkodói ideológiájukat, amelynek sarokköveit a szellemi fennmaradás törekvése, valamint a régi állami hagyományokkal és kultúrával való kontinuitás vállalása alkották.¹²⁶² Mindezzel a szerb identitást és örökséget ápolták. A szerbek e törekvéseikben támogatták őket, és emiatt saját uralkodóiknak tekintették a Brankovićokat, kiemelve és megkülönböztetve személyeiket a magyar zászlósúruk sorából. Makszim püspök, azaz György despota életrajzában az áll, hogy a király össze akarta őt házasítani Izabellával, feleségének rokonával. Életrajza szerint a despota – akit nem érdekeltek a világi dolgok – elfogadta az ajánlatot, azzal a kikötéssel, hogy a menyasszony térjen át a pravoszláv vallásra. Mivel ez nem hajlott erre, a házasságot nem kötötték meg.¹²⁶³ Erről, sajnos, gyérek az adataink, és a történészek között sincs megegyezés a kérdésben. A téma kutatói azon az állásponton vannak, hogy a meglévő adatokból nem lehet a valósághoz pontosabb képhez jutni.¹²⁶⁴ Ennek ellenére is figyelemre érdemes, hogy az életrajzíró közvetlenül Mátyás királyhoz kapcsolva a despotát azzal tünteti ki személyének jelentőségét, miszerint az uralkodó is rokoni kapcsolatba akart lépni vele.

György és János despoták a magyar hadrendszerben vállalták a zászlósúrokra háruló feladatokat. Beletartozott ebbe többek között a katonáskodás kötelezettsége is, amiről több forrás is egyértelmű képet ad. Az 1498-ban kiadott dekrétum szerint a szerb despotának ezer huszárt kellett kiállítania (*Despotus autem cum huzaronibus mille*) és ezer lovast (*Despotus autem equites mille dare tenebatur*) ezenkívül, amennyit a király is adott.¹²⁶⁵ Ismeretes, hogy György despota harcolt Mátyás király hadjárataiban a cseh korona országaiban és a Habsburg-területeken. Szulejmán oszmán követ 1486-ból vagy 1487-ből származó jelentésében arról számol be, miszerint a despota-fiak egyike *Kacsir* tartományban vereséget szenvedett, aminek nyomán a magyar király is megindult arrafelé.¹²⁶⁶ Ugyan a levél nem árul el többet arról, hogy hol van a mondott tartomány, a tartalomról úgy tűnik a Habsburgok területein keresendő. György despota 3 000 lovas élén részt vett a harcokban Sziléziában is. Katonáival a lengyel beavatkozást kellett meggátolnia, amely rendelkezés nyomán Fehér Konrád herceg mezővárosaiba ment. Felvonulása a Sziléziai évkönyvek szerint Haugwitz szereplésére is kihatással volt.¹²⁶⁷ A szerb források ennél szűkszavúbb értesülésekkel szolgálnak. Az évkönyvek mindössze annyit közölnek, hogy – valamikor Jakšić István vajda halála után (1489) és Mátyás király halála előtt – János despota a magyar uralkodóval együtt nyáron hadra kelt a németek ellen.¹²⁶⁸ Mivel a bejegyzés Jánost despotaként titulálja, nem kétséges, hogy az évkönyvíró tévedett, mivel ő csak Mátyás király halála után juthatott a méltósághoz. Sajnos, ezek alapján nem lehet megállapítani, hogy melyik hadakozásról is lehet szó az említett forrásban. Ezenkívül szerepel a despota említése abban a békeokmányban is, amely 1487. december 16-án a III. Frigyes és Mátyás király között létrejött megállapodás feltételeit rögzítette.

¹²⁶¹ Džamić, V., *Sremski Brankovići i zasnivanje Svete Fruške gore*, 483.

¹²⁶² Tomin, S., *Vladika Maksim kao novi Joasaf*, 308.

¹²⁶³ Vukomanović, A., *Život arhiepiskopa Maksima*, 127.

¹²⁶⁴ A házasságkötés idejét itt-ott 1487-re helyezik. Olyan felvetés is él, hogy a despota nem akart római katolikus vallásra térni. Más forrásokban és a népi hagyományban ugyanakkor nincs nyoma a házasságnak. Ezek alapján olyan véleményekkel is lehet találkozni, miszerint a frigyre nem is került sor. Tomin, S., *Vladika Maksim Branković*, 17–25.; Božanić, S., *Političak i kulturna delatnost despota Đorđa Brankovića*, 119.

¹²⁶⁵ Ezzel a zászlósúruk rendjébe csatlakoztak. Bak, M. J., *Online Decreta Mediaevalis Hungariae*, 928, 929, 954, 955.; Kubinyi A., *A Jagelló-kori Magyarság történetének vázlatja*, Századok 127 (1994) 289.; Krstić, A., „Which realm will you opt for?“, 150.

¹²⁶⁶ Hazai Gy., *A Topkapu Szeráj Múzeum levéltárának magyar iratai*, 291.

¹²⁶⁷ Cureus, J., *Gentis Silesiae Annales*, 357.

¹²⁶⁸ Stojanović, Lj., *Stari srpski rodoslovi i letopisi*, 256.

Itt a felsorolásban a *dominus despotus Servie* feltüntetése a horvát-szlavón-dalmát és a boszniai bán között fordul elő.¹²⁶⁹

Despotaként működve György jelentős szerepet töltött be a szerb nép körében, ám szerzetessé válása után már elsősorban csak a szellemi élet erősítésén fáradozott. Forrásaink nem beszélnek arról, hogy mikor és ki által szenteltetett szerzetessé. Későbbi források arról tájékoztatnak, hogy ennek megtörténte mögött egy Ždrelóából való, a Gyümölcsoltó Boldogasszony kolostorához (Blagoveštenje) köthető szerzetes keresendő.¹²⁷⁰ György egyházi sorba lépésének idejét általában 1497 és 1499 közé helyezi a szakirodalom.¹²⁷¹ Évkönyveink csak annyit árulnak el, hogy a Makszim szerzetesnevet vette fel, ugyanakkor mindezt általában egy bejegyzésben beszélik el a testvérek Magyarországra jövetelével. Valószínűsíthető, hogy Györgyöt a kölpenyi Szent Lukács-templomban szentelték szerzetessé.¹²⁷² Pappá Kalevit szófiai püspök szentelte fel, aminek a magyarozatát Svetlana Tomin abban keresi, hogy ez a despota részéről az ohridi érsekség terjeszkedésének ellenében tett lépésként értékelendő, minthogy a szófiai egyházfő az egyetemes pátriárka fennhatósága alá tartozott.¹²⁷³ Többen boldogtalan házasságát tekintik a világtól való elvonulása legfőbb okának, ám nem szabad csak erre a körülményre visszavezetni elhatározását. A kortársak a végítéletet várták ezekben az időkben, ami bizonyára befolyást gyakorolhatott a despota döntésére is.¹²⁷⁴ Nem zárhatók ki ugyanakkor a politikai okok sem, végezetül pedig különösen nagy hangsúlyt kell adni a történetekben György mély vallásosságának. Mindezen szempontok egészéből kiindulva erősen valószínűsíthető, hogy a despota elhatározásában az egyház szervezetének rendezési igénye, valamint a pravoszláv vallás védelmének eltökélése egyaránt jelentős szerepet kaphattak.¹²⁷⁵ Figyelembe véve a forrásadatokat az is csalhatatlanul feltűnik, hogy György (Makszim) sokban igyekezett Szent Száva példáját követni.¹²⁷⁶ Ugyanúgy titokban lett szerzetes, akárcsak Rastko (Száva),¹²⁷⁷ mindketten metropolitákká léptek elő, és a szerb egyház szervezésében ugyancsak részt vállaltak – lehetséges, hogy György (Makszim) nevéhez fűződik a szerémségi pravoszláv püspökség újjászervezése –, nemkülönben pedig Száva és Makszim is egyaránt késztetést éreztek békítő szerep elvállalására. Száva a testvéreit, Vukánt és Istvánt térítette békességre, míg Makszim a moldvai és a havasalföldi vajdákat Radult és Bogdánt.¹²⁷⁸ Abban is hasonlóság mutatkozik, hogy Száva és Makszim ugyancsak végeztek diplomáciai feladatokat tesvéreik számára.¹²⁷⁹

---

¹²⁶⁹ DL 19 339.; Teleki J., *Hunyadiak kora Magyarországon XII*, 375.

¹²⁷⁰ Megfogalmazódott olyan vélemény is, hogy a szerzetes a Gornjak-kolostorból származott. Tomin, S., *Vladika Maksim Branković*, 26–27.

¹²⁷¹ Tomin, S., *Vladika Maksim Branković*, 28.

¹²⁷² Tomin, S., *Vladika Maksim Branković*, 31.

¹²⁷³ Bizonyos nézetek szerint talán rokoni kapcsolatban állt a Brankovićokkal. Tomin, S., *Vladika Maksim Branković*, 32–33.; *Đorđe (Maksim) Branković*, in: *SBR* 3, 514–515. (a szócikk Vuković, S. munkája).

¹²⁷⁴ Ezt a bizánci aera szerinti 7 000. évre várták, utána pedig az oszmánok pusztulására számítottak. Ćirković, S., *Poslednje godine u poslednjem stoleću srpsko-vizantijskih odnosa*, ZRVI 43 (2006) 25–29.; Marjanović-Dušanić, S., *Dolazak „skrbnih godina“: O upotrebi i značenju toposa „poslednji rod“ i „poslednja vremena“ u srpskoj tradiciji 15. stoleća*, *Pad Srpske despotovine 1459. godine*, ed. Spremić, M., Beograd 2011, 173–184.

¹²⁷⁵ Tomin, S., *Vladika Maksim Branković*, 29–31.

¹²⁷⁶ Tomin, S., *Vladika Maksim Branković*, 222.

¹²⁷⁷ Az életrajzok ezt hasonló nyelvi fordulatok alkalmazásával fejezik ki, úgy állítván be mindkét szentet, hogy lelkük a szarvaséhoz hasonló, és úgy sietnek a üdvözüléshez, akár a szarvas a vízhez. Tomin, S., *Vladika Maksim Branković*, 222.; Tomin, S., *Vladika Maksim kao novi Joasaf*, 317.

¹²⁷⁸ Tomin, S., *Vladika Maksim Branković*, 40, 41, 223.

¹²⁷⁹ https://www.rastko.rs/knjizevnost/liturgicka/teodosije-zitije_sv_save.html. Tomin, S., *Vladika Maksim Branković*, 34, 223.; Porčić, N.–Isailović, N., *Dokumenti vladara srednjovekovne Srbije i Bosne u venecijanskim zbirkama*, 429–431.

A párhuzamos sorsok összevetésének lezárásaként végül hozzátehető, hogy mindkettejük ereklyéit elégették az oszmánok.¹²⁸⁰

György despotának a szent dinasztiával való azonosulását jelzi a Barlaam és Jozafát (*Varlaam és Joaszaf*) életét ábrázoló kép megfestetése a Krušedol-kolostorban a Branković család mauzóleumában. Szent Száva honosította meg a szerbek között a szentek legendáriumából ismert Barlaam és Jozafát életének ideálját, középpontba állítva a világi javaktól mély vallási buzgalomból és az örök élet reményében történő végérvényes elfordulást. Az első szerb érsek még Jozafátot tekintette szellemi példaképének. Utána kezdték a szerb egyházfőket Barlaamhoz hasonlítani, az uralkodókat pedig Jozafáthoz. Annak bizonyítására, hogy valódi jelentősége volt e mintáknak, azon szerb uralkodók példáját lehet hivatkozásul felhozni, akik életük végét szerzetesként töltötték. A szerb szerzetesek természetesen természetesen Makszimot is előszeretettel hasonlították Jozafáthoz.¹²⁸¹

Az egyház segítsége mellett a szerb despota és családja az irodalmat is pártfogolták, amiről több olyan könyv is tanúskodik, amelyekről bizonyosan megállapítható, hogy egykor Makszim metropolita tulajdonában voltak.¹²⁸² Egyes feltevések szerint az ő kezdeményezése lehetett az is, hogy Mihailović Konstantin megírja a *Janicsár emlékeit*.¹²⁸³

5. 4. 12. Szerbek diplomáciai feladatai Mátyás király uralkodása idején

„*hogy lennénk császárságod és a fényes király között,
ahogyan elődeink is voltak*”
(Részlet Vuk despota leveléből a szultánhoz.)

Mátyás király diplomáciája szerteágazóan tevékenykedett, igyekezvén megvalósítani a magyar uralkodó külpolitikai szándékait. Nem volt ez másként az oszmánokkal ápoltságban sem. Magyarország legjelentősebb ellenfele, amely 1526-ig kényszerűen állandóan foglalkoztatta a magyar eliteket, kétségkívül a szultán országa volt. Az oszmánokkal fenntartott kapcsolatok változóan alakultak Mátyás király uralkodása alatt. Az aktuálisan érvényesülő állapotok rendre ingadoztak az összecsapások kiéleződésétől a békeállapot beállásáig tartó skálán annak függvényében, hogy éppen milyen volt más területeken a két ország lekötöttsége. A magyar-oszmán viszony diplomáciai vetületében a szerbek jelentős helyet foglaltak el, mivel jól ismerték a szultán országának működését, kapcsolatokkal rendelkeztek annak elitjével, és nyelvük hosszú ideig a két oldal közötti összeköttetés alapjául szolgált.¹²⁸⁴ Akadnak olyan okiratok, amelyek megjegyzés utal arra, hogy azt szerbről

¹²⁸⁰ Tomin, S., *Vladika Maksim kao novi Joaszaf*, 314.

¹²⁸¹ Szent Száva mellett Makszim volt az egyedüli, akit Szent Nagy Atanázhoz és Alekszandriai Szent Kirillhez hasonlítottak. Tomin, S., *Vladika Maksim Branković*, 224.; Uő., S., *Vladika Maksim kao novi Joaszaf*, 307–314, 317.

¹²⁸² Jónéhány könyvben fel is lelhető olyan bejegyzés, miszerint azok a metropolita tulajdonába tartoztak, vagy hogy az ő napjaiban írták azokat. Tomin, S., *Vladika Maksim Branković*, 71.

¹²⁸³ Tomin, S., *Vladika Maksim Branković*, 57.

¹²⁸⁴ Magyarországon a szláv nyelv szerb idiomáját a nemesség és a köznép terjesztette. Hazai, Gy., *Zur Rolle des Serbischen im Verkehr des Osmanischen Reiches mit Osteuropa im 15.–16. Jahrhundert*, Studien zur Sprache, Geschichte und Kultur der Türkenvölker, hrsg. Hazai, Gy., Berlin 2019, 541.; Isailović, N.–Krstić, A., *Serbian Language and Cyrillic Script as a Means of Diplomatic Literacy in South Eastern Europe in 15th and 16th Century*, Literary Experiences Concerning Medieval and Early Modern Transylvania, ed. Andea, S.–Dincă, A. C., Cluj-Napoca 2015, 185–195.; Isailović, N.–Krstić, A., *Srpski jezik i ćirilčno pismo u Jugoistočnoj Evropi u XV i XVI veku*, *Prevodilac* 37 (2018) 1-2, 44, 45.

fordították, mint például a Bajezid szultánnal 1503-ban megkötött békeszerződésen. Ezen az olvasható, hogy *de serviano in latinum* András titkár fordította.¹²⁸⁵ A szerb elit érdekelt volt a magyar-oszmán kapcsolatok fenntartásában, leginkább a szerb állam visszaállítását szem előtt tartó megfontolásokból.

A Szentszékkal a magyar király folyamatos érintkezést tartott fenn, amelynek csatornáin keresztül rendszeres tájékoztatást nyújtott az oszmánokkal kapcsolatos helyzet alakulásáról. Híradásaival egyidejűleg nemritkán pénzbeli vagy más jellegű támogatási igényeinek is hangot adott.¹²⁸⁶ A pápák ugyan jellemzően nem zárkoztak el a segítyezéstől, ám saját helyzetük sokszor nem engedte meg, hogy a Mátyás király által elvárt módon nyújtsanak támogatását. Ez esetenként, persze, a magyar király elégedetlenségét vonta maga után, ami jól tükröződik az uralkodónak a pápákhoz küldött leveleiben.¹²⁸⁷ Egyik Rómában járó küldöttségének 1476 őszén Jakšić István is tagja volt. Mellette a küldöttségben Szántai Mihály járt el.¹²⁸⁸ Ha figyelembe vesszük Mátyás diplomáciai karának összetételét, legalábbis a pápai udvarban, Jakšić előfordulását abban meglepő mozzanatként találhatjuk. Elvégre a követi megbízásokat ellátók többségével szemben ő sem klerikus nem volt, sem megfelelő nyelvi kompetenciákkal nem rendelkezhetett, sem egyetemi képzettség nem támasztotta alá megbízását – a magyar diplomaták több mint a fele ekkoriban már elegett tett ennek a követelménynek –, és a szónoki képességével kapcsolatban felmerülő kétségek sem tűnnek alaptalanoknak. Ráadásul ehhez még az a körülmény is hozzátehető, hogy pravoszláv volt. Ám Mátyás király a diplomatáit is úgy választotta meg, mint más munkatársait. Keveset nyomott latba szemében a származásuk, sokkal inkább az számított, hogy mennyire voltak képesek ellátni a király által nekik adott feladatokat.¹²⁸⁹ E tekintetben Jakšić mint magyar alattvaló és a királyhoz hű személy elegett tett az alapkövetelményeknek. Ha még azt is hozzátesszük ehhez, hogy az oszmánok ellen vívott harcról folytak tárgyalások, máris nem lebecsülhető értékű az a körülmény, miszerint Jakšić szakértője volt a témának, és mindezek a momentumok máris megfelelő magyarázattal szolgálnak arra a kérdésre, hogy miért került személye a magyar küldöttségbe. A törökök elleni harc problematikájában a legnagyobb tapasztalattal tudott megnyilatkozni, és a legjobban ismerte a szükséges lépéseket. Követtársa más tekintetben bizonyosan kiküszöbölhette a szerb főúr hiányosságait.

Mielőtt a pápához értek volna, a küldöttek először Velencében fordultak meg. Mivel Velence is fontos szövetséges volt, és hasonlóan nyomasztotta az oszmán előrenyomulás, Jakšić ott is segítséget kért, és négy török foglyot is átadott. Elmondása szerint, ha a velencei oldal 100 000 forintot áldozna a küzdelemre, akkor Mátyás király 200 000-et tenne ahhoz, és e két összeg együttese már elegendő lenne egy oszmánellenes hadjáratra.¹²⁹⁰ A dózse csak a pápától való visszetérésük idejére ígérte válaszáat. Rómában Jakšić (*Stephanus Jakchita*) követtársával együtt átadta a magukkal vitt oszmán zászlókat – talán amelyeket Szabács alatt ejtettek –, a pápa pedig segítyt adott nekik.¹²⁹¹ Egyidejűleg a szerb főúr

---

¹²⁸⁵ DL 39 328. Az 1519. évi békeszerződés vázlatja is szerb nyelven íródott.

¹²⁸⁶ Megjegyzést érdemel, hogy a pápai támogatás jelentős volt Mátyás trónra lépésekor. Becslések szerint a pápa 1459 és 1476 között közel 250 000 forint segítyt küldött Mátyás királynak. Kubinyi A., *A Mátyás-kori államszervezet*, 114.; Fedeles T., *A Magyar Királyság diplomáciai képvisellete a Szentszéknél Mátyás király korában*, Mátyás király és az Egyház, szerk. Fedeles T., Pécs 2019, 39.

¹²⁸⁷ Fraknói V., *Mátyás király magyar diplomatái*, Budapest 1898, 25.

¹²⁸⁸ Fedeles T., *A Magyar Királyság diplomáciai képvisellete a Szentszéknél Mátyás király korában*, 45.

¹²⁸⁹ Fraknói V., *Mátyás király magyar diplomatái*, 140.

¹²⁹⁰ Fraknói V., *Mátyás király magyar diplomatái*, 73.

¹²⁹¹ Levelében a pápa tudatta mindezekről Mátyás királyt, amely küldeményt az irat kiadása tévesen 1475-re keltez. *Matthiae Corvini regis epistolae ad Romanos pontifices datae et ab eis acceptae. Mátyás király levelezése a római pápákkal. 1458–1490*, Budapest 1891, 100, 125.

búcsúkat és titulusokat eszközölt ki a birtokain működő egyházaknak Nagylakon, Kunágotán és Kerekegyházon.¹²⁹²

A kivételszámba menő fentebbi esethez képest jelentősen nagyobb szerepet kaptak a szerb főurak az oszmánokkal fentartott diplomáciai kapcsolatokban. Sajnos, a rendelkezésünkre álló adatok meglehetősen töredékesek, ezért jobbára éppen csak bepillantásokat engednek ezekbe, a bonyodalmakat sokszor nem nélkülöző történésekbe. Az oszmánokkal fentartott diplomáciai érintkezésekről esett már szó a Mátyás király uralkodásának kezdetétől 1478-ig tartó időszakot illetően, annak jelzésével, hogy sok olyan adattal is találkozhatunk, amelyek megbízhatósága nemegyszer kétségeket ébreszt.¹²⁹³ Minden bizonnyal 1478 előtt is voltak magyar-oszmán tárgyalásokon alapuló érintkezések, mivel Mátyás királynak a szendrői pasához intézett levele hivatkozik korábbi békekötésekre és kidolgozott szabályokra.¹²⁹⁴ Ebben az évben – jelesül is 1478-ban – Mátyás király követségbe küldte a szultánhoz vajdai minőségben Dóczy Pétert.¹²⁹⁵ II. Mehmed szultánnal akkor két erősség lerombolása körül forogtak a tárgyalások, amit ő a békekötés feltételének szabott meg. Ugyan Mátyás királynak az oszmán uralkodóhoz küldött levele nem tér ki a várak neveinek megemlítésére, de az ezzel kapcsolatos feltételezések azzal számolnak, hogy ezek egyikeként Szabács is szóba hozható. Forrásunk szerint azonban részben az idő rövidege, részben pedig az ismétlődő oszmán betörések miatt nem került sor erődök ledöntésére, ennek ellenére a béketárgyalások nem maradtak abba.¹²⁹⁶ A két udvar közötti levelezés fenntartotta a továbbiakban is az egyezkedés lehetőségét, ezenkívül pedig a magyar király átengedte földjén a császár országának dűlására induló oszmán portyázókat.¹²⁹⁷ II. Mehmed szultán halála után, 1481 májusában országában trónvillongások kezdődtek, ami az oszmán oldalon további béketartást parancsolt. Mindkét fél helyzete és érdekei akkortájt a fegyverszünet megkötése mellett szóltak.¹²⁹⁸ Mátyás királyt a nyugati háborúk kötötték le, míg a szultánt helyzetének kezdeti bizonytalansága és a testvérel folytatott háborúja sarkallta megbékélésre. Ezekben a megbeszélésekben Vuk despotának jelentős szerep jutott,¹²⁹⁹ és nem is meglepő, hogy személye közvetítői feladatkör teljesítőjeként kerül elő. Nevét első magyarországi említése 1465-ben is egy

---

¹²⁹² Tekintetbe véve a szerb főurnak a megnevezett egyházi érdekekben kifejtett fáradozását, továbbá hogy káplánjaiként olyan személyek tűnnek fel, mint Martinovecz Pál császári főesperes, Zrakai György zágrábi kanonok és Bálint Mihály urbaveszi plébános, akár a szerb főurnak a római katolikusok felé való közeledési lehetősége is indokoltan felvethető. Fraknói V., *Mátyás király magyar diplomatái*, 74.

¹²⁹³ Salihović, D., *The Process of Bordering*, 97.

¹²⁹⁴ Oszmán és magyar oldalon a béke és fegyverszünet kifejezéseket nem egyformán használták, és esetenként másképpen értelmezték. Papp S., *Štefan cel Mare, Mátyás király és az oszmán birodalom*, 319–321.

¹²⁹⁵ Az oszmán oldalról Gelbeg, vagy Hedbeg tárgyalt. Mivel már az előző évben egy oszmán csaszt említenek a források, lehetséges, hogy a béketárgyalások már 1477-ben megkezdődtek. Dóczy később még legalább háromszor kereste fel a Portát. DF 292 991.; Fraknói V., *Mátyás király levelei I*, 381–382, 409, 419.; *Mátyás király levelei 1460–1490*, 79–80.; Papp S., *Štefan cel Mare, Mátyás király és az oszmán birodalom*, 315.; Salihović, D., *The Process of Bordering*, 103–104.

¹²⁹⁶ Az erődökre a tárgyaló felek későbbiekben is visszatértek. *Mátyás király levelei 1460–1490*, 80–83. Mátyás király Veronai Gábor érseknek 1481. március 10-én írott levelében arról számol be, hogy az oszmánok maguk is felajánlották a béketárgyalásokat. *Mátyás és a humanizmus*, 164.

¹²⁹⁷ Salihović azon a véleményen van, hogy a későbbi levelezést is figyelembe véve egy tárgyalássorozatról van szó, amely egészen az 1480-as évek elejéig folyt. Fraknói V., *Mátyás király levelei II*, 388–390.; *Magyar humanisták levelei*, 263–265.; Salihović, D., *The Process of Bordering*, 105.

¹²⁹⁸ Bizonyos nézetek szerint II. Bajezid szultán volt az egyike a diplomáciára leginkább hagyatkozó szultánoknak. Nehring, K., *Mátyás külpolitikája*, 433.; Rázsó Gy., *Mátyás hadászati tervei*, 21.; Coco, C., *Da Mattia Corvino agli Ottomani*, 38.; Işiksel, G., *Friendship and the Principle of Good Neighbourhood between Bayezid II and Matthias Corvinus*, Matthias Corvinus und seine Zeit, Wien 2011, 33.

¹²⁹⁹ Salihović szerint a despota volt a fő, ha nem az egyetlen tárgyalópartner a megbeszélések során, amelyek a következő években folytak. Salihović, D., *The Process of Bordering*, 105.

diplomáciai feladathoz köti. Közismert egyrészt, hogy jó kapcsolatokat ápolt az oszmán oldalon, másrészt pedig a magyar királynál számottevő megbecsültségre tett szert.¹³⁰⁰ Grgurević Vuk közvetítői tevékenységére néhány szerb nyelven írt fennmaradt levél derít fényt. Ugyan eme levelek nélkülözik a datálást, de kétségkívül valamikor 1482-ben vagy 1483-ban keletkezettek.¹³⁰¹ Valószínűsíthető, hogy a szultán kezdeményezte Vuk despota bevonását a tárgyalásokba, mivel levelében a despota arra tesz utalást, hogy megértette, amit a szultán írt neki, illetve amit üzent Murát szolgán keresztül.¹³⁰² A szerb despota Kölpönyből válaszolt a szultánnak július 5-én – feltehetőleg 1482-ben – egy igazán baráti hangvételű levél útján, amelyet mint *császárságod szklávja, Vuk despota és a boszniai várak kapitánya* írt alá (*Casrtva ti sklav, despot Vuk i kapetan bosanskih gradov*).¹³⁰³ A tartalom alapján úgy látszik, hogy II. Bajezid nem zárkózott el teljesen a despoták állama visszaállításának gondolatától, Vuk ugyanis azt írja, megértette, hogy a szultán oda akarja neki adni a földet és a városokat is, és *hogy úgy lennének császárságod és a fényes király között, ahogyan elődeink is voltak*. Ennek nyomán – miként levelében jelzi – rávette a királyt, hogy az fogadja el az oszmán ajánlatot a szultán elképzelései szerint, azzal, hogy a felek között az oszmán uralkodó kedve szerinti időig maradjon fenn a békeállapot. Vuk saját szerepét illetően úgy vélekedett, miszerint ő a két hatalom között állhatna, szolgálhatna (a szultánnak), és harácsot adhatna, ahogyan azt elődei is tették. Magyar részről a szerb főúr kész volt a garancivállalásra a megegyezés feltételeinek érvényesítéséért, a saját fejére, lelkére és hitére fogadva, hogy nem lesz csel, a megbeszélteket pedig meg fogják tartani. A szultánhoz elküldte követeként szolgáját, Jánost (Jovan).¹³⁰⁴ Ezen a ponton megjegyzést érdemel, hogy a levél betekintést enged Vuk despota politikai terveibe, és világosan körvonalazza uralkodói ambícióit. Írásának hangneme alapján úgy tűnik, hogy komolyan hihetett a szultán ajánlatának őszinteségében, annak ellenére, hogy korábban is éltek már a szultánok hasonló ajánlatokkal. Grgurević Vuk despota mindezekén túl valamilyen más szóbeli üzenetet is továbbított a szultánnak Murát szolgán keresztül, akinek valószínűleg ugyanebben az időben kiállított egy credenciálist is.¹³⁰⁵

A tárgyalásoknak Ali bég szendrői parancsnok is résztvevője volt, akihez feltehetőleg 1483 tavaszán Vuk egy levelet címzett.¹³⁰⁶ Bár a két katona összecsapott egymással a múltban, a despota levele ezzel együtt is barátságos hangnemet üt meg, tisztelettel szólva a török főúrhoz. Figyelemre érdemes Ali bégnek a Vuk által használt címzése, minthogy az nagyban emlékeztet a despota elődeinek

---

¹³⁰⁰ Ezt Bonfini is külön kihagsúlyozta. A szerb főember kapcsolatai olyannyira jók voltak a török oldalon, hogy egy alkalommal a magyar király tőle értesült a szultánhoz küldött követének eltévedéséről. Bonfini, A., *A magyar történelem tízezei*, 846, 923.; Gökbilgin, T., *Korvin Mathias (Mátyás) in Byzid II.e mektuplari tercümeleri ve 1503 (909) osmanlı-macar muahedesinin türkçe metni* Belleten 87 (1958) 377–378. Magyar nyelvű fordítását lásd: Gökbilgin, M., T., *Hatalmi harcok Európában, oszmán-magyar kapcsolatok*, ford. Çelikaş, Zs.,–Pál L.–Schmidt Sz. E.–Tasnádi E., Budapest 2022, 59–73.

¹³⁰¹ Katarina Mitrović egységesen vizsgálva a despota leveleit arra a megállapításra jutott, miszerint kevésbé valószínű, hogy a szultán már 1481-ben küldhetett volna ilyen tartalmú levelet a szerb despotának, tekintettel a trónra lépését kísérő nehézségekre, továbbá testvérének magatartására. Mitrović, K., *Pet pisama despota Vuka Grgurevića*, Braničevski glasnik 3-4 (2004–2005) 73.

¹³⁰² Radojčić, N., *Pet pisama s kraja XV veka*, 353.

¹³⁰³ Radojčić, N., *Pet pisama s kraja XV veka*, 353.; Mitrović, K., *Pet pisama despota Vuka Grgurevića*, 72.

¹³⁰⁴ Lehetséges, hogy ő az a János pap, aki egy Tetraevangéliumot írt át 1481-ben a nándorfehérvári metropolita, kir Filotej számára Vuk despota uralmi idejével datálva azt. Ha egyugyanazon személyről van szó, akkor Mitrović azt sem tartja kizártnak, hogy a despota leveleit is ő fogalmazta. Stojanović, Lj., *Stari srpski zapisi i natpisi I*, 111.; Radojčić, N., *Pet pisama s kraja XV veka*, 353.; Mitrović, K., *Pet pisama despota Vuka Grgurevića*, 78.

¹³⁰⁵ A két levélben a szultán címe mint címzetté egyforma a másik levél inscriptiójával, és az aláírások is azonosak. Radojčić, N., *Pet pisama s kraja XV veka*, 355.; Mitrović, K., *Pet pisama despota Vuka Grgurevića*, 74.

¹³⁰⁶ Radojčić, N., *Pet pisama s kraja XV veka*, 354–355.; Mitrović, K., *Pet pisama despota Vuka Grgurevića*, 75.

titulusára, *a szerb földnek és a Duna mentének ura (gospodar srpske zemlje i Podunavija)*. A despota írásos üzenetében utalást tesz a török főúr levelére, amelyben azt üzenté a despotának, hogy a szultánnak, az összes *basalar*-nak és a szendrői parancsnoknak a hitére szabadon küldjenek ulákot, azaz üzenetvivőt. Vuk pedig azt jelzi, hogy megküldte János szolgát Muráttal együtt. Arra kéri Ali béget, hogy higgyen János szavainak, akinek elmondta azt, amit a szultánnak is megírt, garanciákat vállalva aziránt, hogy a magyar fél meg fogja tartani a megbeszélteket, amire a másik oldalt is kéri. Valamit bizalmasan is üzent Jánoson keresztül, mivel arra kéri a török helytartót, hogy János beszámolóját négszemközt hallgassa meg. Végezetül bátorítja az oszmán vezetőt, hogy nyugodtan küldheti Magyarországra emberét, akinek bántatlanságát a király és saját hite alatt szavatolja, ígéretet téve arra is, hogy ő maga fog gondoskodni biztonságban történő visszakíséréséről egészen Szendrőig (*i pak da ga postavimo zdrava do Smedereva*).¹³⁰⁷ Valószínűleg ezekhez a tárgyalásokhoz kell kötni Báthori István érdelyi vajda és udvarbíró (*Batar Istvan i odvar birov svetlosti kraljeve i vojvoda ardelski*) május 1-jén – minden bizonnyal az 1483. évben – kelt szerb nyelvű levelét ugyancsak Ali bégnek címezve.¹³⁰⁸ Ezt az alapján gondolhatjuk, mivel a bég levelét az udvarbíró számára János pap (*pop Jovan*) hozta el, ami azt jelentheti, hogy János – aki Muráttal együtt közlekedve futárként vállalt szerepet – legelőször a despotánál fordult meg, majd onnan Báthorihoz igyekezett, azután visszaúton tőle újra a despotához ment a két futár, és miután tőle megkapták a választ, onnan Szendrő felé vették útjukat.¹³⁰⁹ Levelében Báthori válaszolt a szendrői parancsnok azon állítására, miszerint a korábbi béke azért bontatott fel, mert a magyar fél nem teljesítette a vállaltakból a rá eső részt, illetve Szabács lebontását. Ha visszaidézzük az 1478-ban említett két erőd lerontására vonatkozó oszmán elvárást, úgy látszik, hogy ugyanazon 1478. évi tárgyalásokra utalhat a Báthori levelében előtűnő, Szabácsot itt név szerint megnevező adat. Báthori vajda azon a véleményen volt, hogy a béke nem amiatt bontatott fel, hanem mert Mehmed szultán Dóczytól azt kérte, hogy seregével a király akarata mellett vagy anélkül is, kelhessen át Magyarországon, ennek lehetősége azonban a korábbi békekötésben nem volt benne.¹³¹⁰ Kifejezte ugyanakkor mindezeket túl a király arra vonatkozó készségét, hogy a régi pontok szerint újra meghosszabbítsák a fegyvernyugvást. Különösen figyelemreméltó mozzanata a levélnek az átmenekült emeberek kérdése. Arra lehet következtetni, hogy az oszmán fél kérte az áttelepült lakosok visszaadását. A felvetésre a magyar fél azt válaszolta, hogy kész elfogadni ezt, ha a szultán is visszaszolgáltatja a király országából elhurcolt embereket. Ha ezt nem akarná az oszmán uralkodó elfogadni, akkor a magyar javaslat szerint, mindkét fél bízza alattvalóinak önként és szabadon meghozandó döntésére, hogy azok merre fognak elköltözni. Végezetül azt írja, hogy ha szultán békét akar kötni, engedje el a király követét, saját túszeit pedig köldje Szendrőre, majd ezek után a király is útnak indítja saját emberét. Báthori kéri Ali béget, hogy jelezze neki uralkodója szándékát, hogy tudja, ha közvetítőként a két fél között *kell állnia*.¹³¹¹ Vuk despota következő levele nem sokkal később keletkezett Ürögön június 27-én.¹³¹² A despota levelében közli, hogy Murát és János megérkeztek hozzá, megkapta a szultán híradását, és Muráton keresztül küld levelet és szóbeli üzenetet, ezenfelül pedig megköszönte a szultánnak az elküldött lovat. Még egyszer kifejezi ebben a levélben is jókívánságait és azt a reményét,

¹³⁰⁷ Radojčić, N., *Pet pisama s kraja XV veka*, 354.

¹³⁰⁸ Radojčić, N., *Pet pisama s kraja XV veka*, 362.

¹³⁰⁹ Mitrović, K., *Pet pisama despota Vuka Grgurevića*, 78.

¹³¹⁰ Radojčić, N., *Pet pisama s kraja XV veka*, 362.

¹³¹¹ Radojčić, N., *Pet pisama s kraja XV veka*, 363.; Mitrović, K., *Pet pisama despota Vuka Grgurevića*, 77.

¹³¹² Dinić-Knežević a június 27-i levelet a kölpenyi július 5-i levél elé helyezte, ezért a kronológiája is kissé eltérő. Magunk a Mitrović által feltételezett kronológiát fogadtuk el. Dinić-Knežević, D., *Sremski Brankovići*, 15.; Mitrović, K., *Pet pisama despota Vuka Grgurevića*, 71–75.

miszerint szolgálhatja majd a szultánt, miként elődjei is annak elődjeit.¹³¹³ Az egymás iránti bizalomnak a levelezésből kiolvasható óvatos épülése ellenére, úgy tűnik, hogy az mégis megtört. Erre Vuk despota levele utalhat, amelyet 1483 nyarán vagy kora ősszel küldött az oszmán uralkodónak. Az írás hangvétele immár sokkal hidegebb, ami arról árulkodhat, hogy a szultán, akinek otthoni pozíciói időközben megerősödtek, elállt attól a tervtől, miszerint újra felállítja a szerb despota-államot. Vuk despota tudatja az oszmán uralkodóval, hogy rávette a királyt a békekötésre. Kéri a szultánt, küldje el kezeseit, hogy a magyar király is elküldje a maga embereit. A bizalmatlanság légkörének felerősödéséhez nagyban hozzájárulhatott két határmenti pasa tevékenysége, akik erődöket építettek a Duna menti dombokon szemben a király országával. Ezzel kapcsolatban hangjában némi szemrehányással fel is teszi a szerb vezető a szultánnak azt a kérdést, hogy ideje van-e akkor ezeket csinálni, amikor békét akar (*eli vreme sada taj posal činiti*).¹³¹⁴ Értésül adja a dologban a király eltökéltségét, hogy mindent meg fog tenni az ilyesmi megakadályozása érdekében. A despota azt is hangsúlyosan kifejezésre juttatta, miszerint ő kezességet vállalt, hogy a szultán nem tesz semmit a király országának ellenében. Ezért kéri az oszmán uralkodót az építkezés leállítására. A levélben egy bizonyos demilitarizált zóna kialakítási törekvése rajzolódik ki. Azt kéri ugyanis, hogy amíg tartanak a tárgyalások, az oszmán csapatok maradjanak Nišnél és Krusevácnál, a hajók pedig ne menjenek Szendrőig (*k Smederevu da ne idu*). Csak e feltételek teljesülése esetében küldené el a király a maga embereit. Ha ezt a szultán betartja, akkor az is érvényre juthat, amire a király felhatalmazta a despotát, nevezetesen, hogy a magyar sereget Szegeden és Temesváron tartsa, a hajók pedig nem mennének Szalánkeméntől, illetve Futaktól távolabb (*i lađe kraljeve da ne idu niže Futoga i Slankamena*). A kérést azzal magyarázza, hogy ha a török sereg a Dunáig vonulna, abból úgy tűnhetne, a király erő hatására kötött békét. Végezetül, azt kéri a szultántól, ulákon keresztül jelezze felé további szándékait.¹³¹⁵ A despota levele utalást tesz egy emberre, akiről a szultán jól tudja, mit üzentél nekem [általa?], amivel vélhetően az előbbi ajánlatokra is célozhat (*za onoga človeka za koga tvoje carstvo dobre zna što mi si poručevao*).¹³¹⁶

A két vár amelyeket a levél említ, minden bizonnyal Hram (Ram) és Kulič voltak. A szerb évkönyvek a 6991. év alatt (1483) jelzik, hogy Mehmed pasa ment a Dunára, és ott 2 várat emelt, Hramot és Kuličot.¹³¹⁷ Hram téglalap alakú tüzérségi erődítmény volt, amely a folyót tartotta ellenőrzés alatt. Sarkain öt különböző kinézetű bástya állt. A vár átvette Braničevo (Brancsó) várának védelmi szerepét.¹³¹⁸ Ma romjaiban lelhető fel Ram falu közelében Veliko Gradište mellett.¹³¹⁹ Kulič az antik

¹³¹³ Stojanović, Lj., *Stare srpske povelje i pisma* II, 487.; Mitrović, K., *Pet pisama despota Vuka Grgurevića*, 78.

¹³¹⁴ Gökbilgin, M., T., *Hatalmi harcok Európában, oszmán-magyar kapcsolatok*, 69.

¹³¹⁵ Stojanović, Lj., *Stare srpske povelje i pisma* II, 488–489. Az okirat török nyelvű fordítása: Gökbilgin, T., *Korvin Mathias (Mátyás) in Byzid II.e mektupları tercümeleri ve 1503 (909) osmanlı-macar muahedesinin türkçe metni*, 377–378. Ezen a helyen a szerb és a török nyelvű szöveg összehasonlításában nyújtott segítséget köszönöm Prof. Dr. Papp Sándor Tanár Úrnak. Mitrović, K., *Pet pisama despota Vuka Grgurevića*, 79–80.; Spremić, M., *Srpski despoti u Sremu*, 53.

¹³¹⁶ Stojanović, Lj., *Stare srpske povelje i pisma* II, 489. Magyar fordításban a levél e része másképp hangzik. A török változat szerint, ha a béke megkötötték, akkor annak az embernek lesz ebben érdeme. Lásd: Gökbilgin, M., T., *Hatalmi harcok Európában, oszmán-magyar kapcsolatok*, 70.

¹³¹⁷ Előfordulhat, hogy ez az adat is alátámasztja a despota levelének 1483-ra vonatkozó datálását. Addig Hramnál egy falu állt, amelynek 1467-ben 56, 1476-ban pedig 38 lakosa volt. Lakosai előbb adóengedményeket élveztek, mivel húsz lakos közülük állandóan örködött a Duna partján. Stojanović, Lj., *Stari srpski rodoslovi i letopisi*, 254.; Stojaković, M., *Braničevski tefer*, 84–85.; Hram, in: *Leksikon gradova i trgova*, 311–312. (a szócikket Krstić, A. írta). Miljković, E.–Krstić, A., *Braničevo u XV veku*, 78–79.

¹³¹⁸ Miljković, E.–Krstić, A., *Braničevo u XV veku*, 76.

¹³¹⁹ Hram, in: *Leksikon gradova i trgova*, 311–312. (a szócikk Krstić, A. munkája).

Margum maradványain emelkedett Kulič falu szomszédságában Szendrő mellett, ahol valószínűleg egykor Viteška Trpeza is állt.¹³²⁰

Minden nehézség ellenére a békét 1483-ban öt évre megkötötték a két ország között.¹³²¹ A rendszeres diplomáciai érintkezések mindamelllett megmaradtak, mivel ezeket a fegyvernugvásokat megújították néhány évente. Egy jelentős következményekkel járó esemény azonban hirtelen mégis súlyos feszültséget keltett a kétoldalú kapcsolatokban, nevezetesen Jakšić Dmitter megölése egy követjárás ideje alatt.

5. 4. 12. 1. Jakšić Demeter megölése

Bár Mátyás király Vuk despota halála után az országba hívta annak rokonait, Branković Györgyöt és Jánost, ezek életüket nagyrészt itáliai területen töltötték, ezért az oszmánok között nem rendelkeztek kapcsolatokkal, és alapvetően hiányos volt helyzetismeretük is.¹³²² Ezért a magyar király más határmenti főurat keresett a tárgyalások folytatására. Jakšić Demeter hadparancsnok volt, aki jól ismerte az oszmánok szokásait, és a határmenti hadakozásokban is alapos jártasságra tett szert.

Rövidesen szükség is mutatkozott azokra a gazdag tapasztalatoknak és kiterjedt kapcsolatoknak a használatára, amelyekkel a király kipróbált szerb híve rendelkezett, mivel a határmenti területen meglehetősen hirtelenséggel súlyos nyugtalanság uralkodott el. Juszuf szendrői bég 1486 – vagy 1487 –¹³²³ májusában küldött jelentésében ugyanis arról számolt be, hogy kémei szerint a magyar király Szegednél folytatja seregének toborozását. Megítélése alapján a király ezt azzal a céllal teszi, hogy amíg az oszmánok arab földön vannak lekötve, addig csapatai Szendrő ellen intéznek támadást, továbbá felégetik Ništ és Aladzsa Hiszárt (Krusevácot). Kérvényezte serege addigi létszámának (700 azab és 300 janicsár) megnövelését 1 000 janicsárral, valamint kért még 30 ágyúst és 300 zsák puskaport. Szükségesnek találta továbbá Szófiából és Filibéből még 400 vojnuak elküldését. Azt is javasolta, hogy egy szandzsákbég a várban maradjon, míg a másiknak a tartományt kellene kormányoznia.¹³²⁴ Ehhez hasonlókat indítványozott a következő jelentésében is, amelyben arról adott hírt, hogy Kinizsi Temesvárnál 7 000 emberrel készülődik, a király pedig eközben Budán készíti fel a seregét. Amennyiben a magyar haderő támadásra szánná el magát, akkor ő bezárkozik a várba. Helyzetjelentése mellett megismételte előbbi kéréseit.¹³²⁵ A következő jelentés változatlan aggodalmaknak ad hangot annak jelzésével, hogy délen a magyar főurak gyülekeznek Kinizsi körül, biztos ismerete azonban nincs arra nézve, hogy merre fognak menni a seregek, amiért is kémeiket küld ki ennek felderítésére. Nemsokkal később azonban az oszmánok olyan értesüléseket szereztek, miszerint a császár ellen fog vonulni a magyar sereg. Mivel valószínűsíthető, hogy időközben megérkeztek a várt erősítések, ennek

¹³²⁰ Kulič, in: *Leksikon gradova i trgova*, 161–162. (a szócikk Krstić, A. munkája).

¹³²¹ Işiksel, G., *Friendship and the Principle of Good Neighbourhood*, 34.

¹³²² Ivanov, A., *Ubistvo Dmitra Jakšića u Smederevu*, *Zbornik Matice srpske za istoriju* 99 (2019) 1, 8.

¹³²³ Véleményünk szerint ezeket a jelentéseket és eseményeket inkább 1486-ra indokolt datálni, mivel a szultán a gyilkosság ügyében – elfogadva Biliarsky okfejtését – 1487. január 2-án küldött levelet a királynak. Ezt a datálást véleményünk szerint Mátyás király 1487. június 25-én Bécsújhely alatt kelt levele is igazolja. Radojčić, N., *Pet pisama s kraja XV veka*, 363–365.; Hazai Gy., *A Topkapu Szeráj Múzeum levéltárának magyar iratai*, 292.; Nehring, K., *Quellen zur ungarischen Aussenpolitik in der zweite Hälfte der 15. Jahrhunderts I*, *Levéltár Közlemények* 47 (1976) 116.; Biliarsky, I., *Une page des relations magyaro-ottomanes vers la fin du XVe siècle*, *Turcica* 32 (2000) 292–296.

¹³²⁴ Hazai Gy., *A Topkapu Szeráj Múzeum levéltárának magyar iratai*, 289.

¹³²⁵ Hazai Gy., *A Topkapu Szeráj Múzeum levéltárának magyar iratai*, 290.

hatására a magyar oldalon kezdtek el nyugtalankodni, noha aggodalmaikkal kapcsolatban Juszuf azzal igyekezett megnyugtatni őket, hogy az erősítést csak belső okok indokolják. A bég erről beszámoló jelentése egy érdekes részletet is tartalmaz a határmenti katonák felhasználásáról más csatamezőkön, illetve a diplomáciában. Tudniillik, amikor a magyarok a császár követének megérkezését várták, a király megparancsolta Kinizsi Pálnak, hogy 500 katonát öltöztessen török ruhákba – ezért sok turbánt és köpenyt vásároltak –, és küldje el ezeket mind öhozzá. Ennek az volt a célja, hogy a magyar oldal erősítését demonstráló állítólagos oszmán segítségnyújtással megfélemlítsék a császár diplomatáját. A tervhez tartozott, hogy ezenkívül még ezer Szendrőből és Braničevóból áttelepült szerbet is felvonultatnak török ruhában álcázva Miloš (Belmužević) vezetése alatt.

A jelentésből az is kitűnik, hogy a Jakšićok kapcsolatokat ápoltak a határmenti törökökkel. Amikor ugyanis két lovuk lesántult, egy Ali nevű felcsert kértek segítségül. Ezt az oszmánok el is küldték Nagylakra (Temesváron keresztül). A híradás olyan közlést is tartalmaz, miszerint a Jakšićok érdeklődnek Szendrő és Kovilocs (valószínű Kulič) helyzetéről.¹³²⁶ Ugyanakkor Szulejmán júniusban már követségben járt Magyarországon, ahonnan épségben megérkezett Szendrőre. Azt a hírt hozta, hogy Demeter megy követségbe az oszmánokhoz, ami Juszuf szerint azt jelenti, hogy nem kell magyar támadástól tartani.¹³²⁷ Ennek ellenére a követ, Szulejmán, jelentős magyar készülődésekről adott híreket beszámolójában. Szerinte Kinizsi Pál délen tevékenykedik (két éjjelt nem alszik egymás után egy helyen), eközben Nándorfehérvárnál és Szalánkeménél a flotta gyülekezett, Szabácsnál egy régi várat építettek át elővigyázatosságból, ugyanakkor Haramot és Váradot is építették. Hírek szállingóztak Szendrő és Bosznia várható megtámadásáról.¹³²⁸

Demeter követi minőségben 1486 októberében érkezett az edirnéi udvarba.¹³²⁹ Ott követként tisztelettel fogadták az oszmán szokások szerint. Fényes fogadtatása a szultáni udvar eljárásrendjébe illett, mivel olyan bánásmódban részesítették a követet, mintha az maga az uralkodó lenne. Ott kaftánt kapott, ám a vele kapcsolatos további kiadásokról – amelyeket tainnak neveztek – a szerb követ tíznapos tartózkodása alatt nem tudunk, mivel az első fennmaradt ruznamcse-defterek csak néhány évvel későbbi időből származnak.¹³³⁰ A szultán 1487. január 2-i levele szerint a visszaúton Szendrőig oszmán kíséretet is kapott. Szendrőn a vajda gondjaira bízta, aki a követet elkísérte lakásáig, majd magára hagyta embereivel.¹³³¹ Ott azonban gyilkosság áldozata lett, ami addig példa nélkülinek tekinthető az oszmán-magyar kapcsolatban.¹³³²

Ugyan a szultán nem adja meg a *gonosztevő* nevét, az elbeszélő források tudják viszont, hogy Gazi Musztafának hívták.¹³³³ Arra azonban kitér a szultáni levél, hogy erre a példátlan cselekedetre személyes indítékai voltak az elkövetőnek. Demeter vajda, amikor annak idején elfogta Musztafát és testvérét, az oszmán harcosnak kiverte az összes fogát, majd rákényszerítette, hogy süsse meg testvérét

---

¹³²⁶ Hazai Gy., *A Topkapu Szeráj Múzeum levéltárának magyar iratai*, 290–291.

¹³²⁷ Hazai Gy., *A Topkapu Szeráj Múzeum levéltárának magyar iratai*, 291.

¹³²⁸ Hazai Gy., *A Topkapu Szeráj Múzeum levéltárának magyar iratai*, 291.

¹³²⁹ A követ megérkezését Işiksel valamikor az október 9. és 16. közötti időszakra teszi. Işiksel, G., *Friendship and the Principle of Good Neighbourhood*, 35.

¹³³⁰ Işiksel, G., *Friendship and the Principle of Good Neighbourhood*, 35, 36.

¹³³¹ Biliarsky, I., *Une page*, 297.

¹³³² Ivanov, A., *Ubistvo Dmitra Jakšića u Smederevu*, 10.

¹³³³ Lütfi pasa és egy 1545-ből származó névtelen szerző által írt mű is említi. Thúry J., *Török történetírók II*, Budapest 1896, 4.; Ivanov, A., *Ubistvo Dmitra Jakšića u Smederevu*, 11.

nyárson.¹³³⁴ Így tehát bosszúvágy sarkalhatta erre a cselekedetre a török katonát, amikor meglátta a király követét. Mivel a követet harcosai követték, akiket a szultán hősöknek nevez (*junaci*), feltételezni lehet, hogy Gazi Musztafa is társaival intézett támadást ellene. Jakšić hősiesen ellenállt, ám az elbeszélő források szerint megsebesült a fején és az arcán. Mivel még halála előtt levelt írt a szultánnak, bizonyosan nem halt meg rögtön a támadást követően. Demeter levelét a szultán saját leveléhez csatolva küldte el Mátyás királynak. Halálának idejét a szerb évkönyvek november 8-ra teszik – néha téves évszámmal –, tehát november 7-én sebesülhetett meg.¹³³⁵ Ugyan a támadás helyének általában a jezavai hidat vagy a város egyik kapuját jelölte meg a korábbi szakirodalom, az újabb kutatások viszont ezt nem támasztják alá. Ismertlen helyen történt a rajtaütés, Ivanov szerint legnagyobb valószínűséggel a Jezavára néző kapunál talán az elővárosban.¹³³⁶

A véres cselekmény súlyosnak mondható, és a békeállapot fennmaradását is kérdésessé tette. A szultán azonnal képviselőt indított a magyar udvarba.¹³³⁷ Lehetséges azonban, hogy ez nem járt sikerrel, mivel a szultán maga is küldött levelet a magyar királynak. A levélben esküszik a kardra, amelyet felköt, valamint élő fiaira és a hitére is, hogy ő nem parancsolta a küldött megölését. Ezt többször is jelezte a magyar királynak. Megparancsolta a határmenti parancsnokainak, hogy ne zaklassák a magyar végeket, a szendrői helytartót pedig kivégeztette. A szultán aziránti készségét és törekvését is kifejezte, hogy a béke közöttük ne sérüljön, és javasolja a hasonló esetek bíróság előtti elintézését.¹³³⁸ Egy küldöttség is Magyarországra jött Ibrahim követ vezetésével.¹³³⁹

A magyar oldalon a történeteket nagy nyugtalansággal fogadták. Ismert egy különösen érdekes levél, amely megörökíti Mátyás király és a magyar főurak magatartását a merénylet hírének hallatán. Egy kémjelentésről van szó, amelyet Koločagović Vuk küldött Ali bégnek. Koločagović a magyar udvarban működő oszmán kém volt. Beszámolója szerint az ajtónál állva hallotta azt, a jelentésében áll. Testvére oszmán szolgálatban működött. Személyéről szinte semmit sem tudunk. Az sem biztos, hogy a valódi neve az, amelyet megadott. Hazai szerint a levél stílusa nem törökös, tehát idegen nyelven fogalmazták.¹³⁴⁰ Nem zárható ki, hogy eredeti szövege szerbül volt megírva. Valószínűsíthető, hogy olyan írástudó személy alkotta, aki ismerte a magyar nyelvet is. Hazai szerint a kancelláriához is közel lehetett, esetleg a szerb nyelvű iratok kiadása körül dolgozhatott.¹³⁴¹ Ivanov a személyét a szerb despoták ürögi várnagyával, Kolaković vagy Golaković Vukkal kötötte össze.¹³⁴² Ez a felvetés akár

---

¹³³⁴ Biliarsky, I., *Une page*, 297.; Ivanov, A., *Ubistvo Dmitra Jakšića u Smederevu*, 9.

¹³³⁵ Stojanović, Lj., *Stari srpski rodoslovi i letopisi*, 255.; Ivanov, A., *Ubistvo Dmitra Jakšića u Smederevu*, 12. Işiksel a támadást november 7. és 16. közé helyezi. Işiksel, G., *Friendship and the Principle of Good Neighbourhood*, 35.

¹³³⁶ Stojanović, Lj., *Stari srpski rodoslovi i letopisi*, 255.; Işiksel, G., *Friendship and the Principle of Good Neighbourhood*, 35.; Ivanov, A., *Ubistvo Dmitra Jakšića u Smederevu*, 11–12.

¹³³⁷ Ez valamikor december 31. előtt érkezett, mivel az akkor írt jelentésében megemlíti ezt Valentini Cézár. Nagy I.–Nyáry A., *Magyar diplomáciai emlékek* III, 376.; Ivanov, A., *Ubistvo Dmitra Jakšića u Smederevu*, 14.

¹³³⁸ Biliarsky, I., *Une page*, 298.; Işiksel, G., *Friendship and the Principle of Good Neighbourhood*, 35.

¹³³⁹ Biliarsky, I., *Une page*, 299.; Ivanov, A., *Ubistvo Dmitra Jakšića u Smederevu*, 16–17.

¹³⁴⁰ Török nyelvű szövege és román fordítása: Tahsin, G., *Un izvor referitor la moartea lui Dmitar Jakšić-solul lui Matia Corvin la Bayezid II*, Anuarul Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol” XXII (1985) 2, 597–603.

¹³⁴¹ Hazai Gy., *Zur Rolle des Serbischen*, 546.

¹³⁴² Kolaković/Golaković Vuk ürögi castellanusként állt István despot fiainak, Györgynek és Jánosnak a szolgálatában. Tisztázatlan, hogy az oszmán területekről jött-e. A határ mentén megjelenik a vezetéknev. A despot szolgálatában egy per során tűnik fel, amikor Vingátri Geréb Péter pert indított a despoták ellen 1497-ben. Kolaković valamikor 1497. július 22. körül megtámadta Árpatarlót. Rača várnagyaként 1527-ben egy Török Kolaković bukkan fel. DL 20 598.; *Vuk Kolaković*, in: *SBR* 2, 395. (a szócikk Ćirković, S. munkája). Ez az azonosítás véleményünk szerint jobb, mint

elfogadható is lehetne, bár forrásadatok nem hozhatók fel mellette. Arra nézve sincs semmilyen támpontunk, hogy vajon a későbbi ürögi várnagynak miként sikerülhetett a királyi udvar berkein belülré keverednie. A jelentést adó kémnek a felbukkanása a magyar vezetés közelében – legyen is bárki a személye – mindenesetre képet fest az oszmán kémhálózat igazán jó működéséről. Kémekről mindamellet több adattal is rendelkezünk. Mindkét fél igyekezett hasznosítani őket, a szerbek pedig foglalkozásuk, nyelvismeretük és kapcsolataik révén kiválóan megfeleltek az ilyesféle feladatokhoz. Ismeretes egy levélből, amelyet Papp Sándor 1477-re datál, hogy Ali bég egy Miklós (Nikola) nevű embert Budára küldött kémkedni. Miután ez négy vagy öt napig ott tartózkodott, azt jelentette, hogy a magyar király megbékélésre készül a német-római császárral, miután olyan hírek terjengenek, hogy a szultán hadat akar vezetni Magyarország ellen.¹³⁴³ Bajmóczi Nofri Imre nándorfehérvári kapitány keltezetlen jelentése – amelyet talán 1476-ra lehetne datálni – hasonló adatokkal szolgál. Tartalma szerint a magyar parancsnok kereskedőket küldött el Szendrőre, hogy tudakolják meg az újdonságokat. Ezek azután a szultán moldvai veszteségeiről számoltak be, híreiket pedig a helyi szerbektől szereztek, akik titokban a király hívei voltak (*nova reportavit, quod a Rascianis qui erga maiestatem vestram occultam fidem parerunt(!)*).¹³⁴⁴ Bizonyos, hogy még számtalan ilyen eset előfordult, mivel a határmenti parancsnokoknak fizetniük kellett a kémeket.

Visszatérve a budai udvarban működő kém levelére, az a magyar király olyan kijelentéseinek hírét továbbítja, hogy a szultán békéje nagy de üres, továbbá, hogy Mátyás bosszút ígért Jakšić *testvér* megöléséért, de elhalasztva annak idejét olyankorra, amikor a szultán Egyiptomban lesz elfoglalva. A király a kémjelentés szerint nem szándékozott a békét megtörni, még ha az összes Jakšić is meghalna.¹³⁴⁵ Demeter testvérét, Istvánt Bécsújhely alatt érte fivérének halálhíre, amelyet az – az oszmán kém beszámolója alapján – igen nehezen viselt. Kést rántott, hogy átvágja a saját nyakát, de a környezete ebben meggátolta.¹³⁴⁶ István a királyt arra kérte, engedélyezze számára, hogy megölje az oszmán követet. Mátyás ehhez nem járult hozzá azzal az indokkal, hogy a szerb főúr nem találna olyan embert, aki pénzért végrehajtaná e cselekedetet, ami arral utal, hogy a király mégis arra gyanakodhatott, hogy a szultán is lefizette a magyar követ gyilkosát.¹³⁴⁷

Ugyan a magyar király nem mutatta ki a béke további fenntartása melletti szándékát – ágyúzás közben fogadta Bécsújhely alatt az oszmán követet –, az ügy 1487 nyarára mégis megoldódott összeütközés nélkül.¹³⁴⁸ Az oszmán uralkodó és Mátyás király is más irányban voltak elfoglalva. Mátyás király Bécsújhely alól küldött 1487. június 25-én a szultánnak szerb nyelvű levelet, amelyben azt jelzi, hogy amit a követ, Ali mondott, azt jó kedvvel fogadta. A magyar király a béke megtartása mellett

---

Tahsin elképzelése arról, miszerint a Hercegovicok (Kosačák) között kellene keresni Vukot. Tahsin, G., *Un izvor referitor*, 601.; Ivanov, A., *Ubistvo Dmitra Jakšića*, 14.

¹³⁴³ A szultánt Ali bég arra bízta ezek hallatán, hogy jöjjön el minél előbb, ellenkező esetben a végvidék elpusztul. Papp S., *Štefan cel mare, Mátyás király és az Oszmán birodalom*, 314–315.

¹³⁴⁴ A jelentés megemlíti, hogy azt szlávból fordították latinra (*Copia litterarum in sclavonico, que traducte fuerunt in latino*). Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 281., 283.; Ivanov, A., *Banat udoba kralja Matije Korvina*, 142.

¹³⁴⁵ Hazai Gy., *A Topkapu Szeráj Múzeum levéltárának magyar iratai*, 292–293.; Uő., *Zur Rolle des Serbischen*, . A király hasonlóan kedvesen beszél a despotáról (*karındaşım Despot*). Gökbilgin, T., *Korvin Mathias (Mátyás) in Bayezid II. e mektupları tercümeleri ve 1503 (909) osmanlı-macar muhadesinin türkçe metni*, Beletten 87 (1958) 377.

¹³⁴⁶ Hazai Gy., *A Topkapu Szeráj Múzeum levéltárának magyar iratai*, 292–293.

¹³⁴⁷ Hazai Gy., *A Topkapu Szeráj Múzeum levéltárának magyar iratai*, 293.; Ivanov, A., *Ubistvo Dmitra Jakšića u Smederevu*, 15.

¹³⁴⁸ Az oszmánok is komoly harctól tartottak, mivel a szerb évkönyvek arról emlékeznek meg a 6995. év alatt (amely 1486. szeptember 1-től és 1487. augusztus 31-ig tartott a bizánci éra szerint), hogy Viteška Trpeza kővel lett felújítva. Stojanović, Lj., *Stari srpski rodoslovi i letopisi*, 255.; Ivanov, A., *Ubistvo Dmitra Jakšića u Smederevu*, 18.

marad, és a szultánnak nem rója fel a magyarok sérelmére okozott károkat, mivel felfogása szerint ezek függetlenek az oszmán uralkodó szándékától. Azon kártételeket illetően pedig, amelyek a török végvidéket a szörényi terület felől érték, visszaigazolja a szultán véleményét, miszerint azok nem az ő királyi akaratával estek meg. Azt vallja ugyanis, hogy ami a végeken történik, arról neki, amíg messze van, *nem hoznak mindent* a tudomására. Különösen kárhóztatja a vrhbosznai szandzsákbég viselkedését, míg a szendrői helytartót dicséri békeszerető magatartása miatt.¹³⁴⁹ Később 1488-ban Magyarországon megfordult ezenkívül Hadzsi Zaganosz oszmán követ is, aki beszámolt a francia küldöttekkel folytatott tárgyalásokról.¹³⁵⁰ Mindennek a végén a magyar és az oszmán fél 1488-ban meghosszabbította a fegyvernyugvást, amikor is Gál diák járt a Portán.¹³⁵¹ A szerb követ halála ezek után csak Gergely deák énekében hagyott maradandó nyomot.¹³⁵²

5. 4. 13. Harcok Sziléziában 1488-ban

Mátyás király utolsó éveit a trónutódlás kérdése nehezítette meg. Leginkább azért, mert nem sikerült Korvin János öröklését elfogadtatnia más uralkodókkal. Sziléziában igyekezett fiának több hercegséget biztosítani, így többek között II. Szagani János glogau hercegségét is. E János azon támogatás ellenében, amellyel Mátyás király őt segítette a brandenburgi választóval szemben 1476 és 1482 között vívott harcában, hercegségét odaígérte a magyar király fiának. A későbbiekben viszont megingott ebben a döntésében, és leányain keresztül vejeire, a Podjebrád család tagjaira akarta örökíteni uralmi területét. Ezen elhatározása nemcsak a magyar király haragját, de 1488 májusában annak hadjáratát is kiváltotta maga ellen.¹³⁵³ Figyelmünkre ezek a harcok azért érdemesek, mert azokban a források szétszórt adatai szerint a király nagyszámú szerb katonája vett részt. Tettauer 3500 katonája sorában, akiket a „fekete sereg” kötelékéből toboroztak, a sziléziai évkönyvek említik *ex Rasciis et Triballis* származókat.¹³⁵⁴ Június végén a magyar táborba Glogau alatt 800 szerb lovas érkezett. Július 19-én Wilhelm Tettauer kiküldött 1000 szerbet Szvidnica felé, hogy megfigyeljék az ellenség mozgását. Szintén támogatást nyújtottak Haugwitz lovasságának július 28-án *in campis Hannoviensibus* Tomkowice mellett. Előtte július 22-én 700 szerbet küldtek segítségül Georg von Stein számára Szvidnicához. Ezek vezetője Franz Hag volt.¹³⁵⁵ Joachim Curreus szerint a szerb katonák száma olyannyira nagy volt, hogy az egyszerű nép a hadakozást szerb hadjáratnak nevezte (*Ideo hoc bellum a*

---

¹³⁴⁹ Hazai Gy., *A Topkapu Szeráj Múzeum levéltárának magyar iratai*, 292.; Radojčić, N., *Pet pisama s kraja XV veka*, 363–365.

¹³⁵⁰ Hazai Gy., *A Topkapu Szeráj Múzeum levéltárának magyar iratai*, 293–294.; Uő., *Eine Urkunde der ungarisch-türkische Friedensverhandlungen in der Zeit von Matthias Corvinus und Bayazid II*, *Rocznik Orientalistyczny* 38 (1976) 156–160.

¹³⁵¹ Hazai Gy., *A Topkapu Szeráj Múzeum levéltárának magyar iratai*, 294–295.

¹³⁵² A vers ugyan nem említi nevet, de azt beszél el, hogy egy nemes, aki a királynál elismerésre tett szert, ura elküldi követségbe az oszmán uralkodóhoz. A nemes nem akart elmenni, tudván hogy ott sok ellensége van, ám mégis útnak eredt. Végül a követet megölték, ami a királynak nagy szomorúságot okozott. Figyelembe véve a tartalmat a vers, amely valamikor 1490 körül keletkezett, Jakšić Dmitar haláláról számol be. A szerő nevét az akrosztichon hagyta ránk. Minden bizonnyal nem teljességében maradt korunkra a vers. A szöveget feltehetőleg Paksi János másolta bele a család mára elvesztett kódexébe. A történelmi ének szerzője nagy valószínűséggel a Jakšić család tisztségviselője lehetett, bizonyára deák műveltséggel. Ezzel lenne magyarázható, hogy jól ismerte a családot érintő eseményeket, és a szomorú hangnemet is saját sorsának mostohára fordulása indokolta. Gerézy R., *A magyar világi líra kezdetei*, Budapest 1962, 38, 39, 42, 43, 47, 50, 53–54. <http://magyar-irodalom.elte.hu/gepesk/kkor/055.htm>.

¹³⁵³ Ivanov, A., *Vojvoda Miloš Belmužević u Šleskoj*, 23.

¹³⁵⁴ Curæus, J., *Gentis Silesiae Annales*, 342.

¹³⁵⁵ *Politische Correspondenz Breslaus im Zeitalter des Königs Matthias Corvinus II*, 155.

rustica plebe nominatum fuit Rascianum).¹³⁵⁶ Ismeretes, hogy ezekben a harcokban szerzett olyan érdemeket Miloš Belmužević is, amelyek jutalmául Sásvárt adományba kapta. Végredeletében is megemlítette, hogy Sziléziában szolgált Mátyás királyt, *és sebeket kaptam és vérem ontottam*.¹³⁵⁷ Miután a királyi haderő elfoglalta Glogaut, Fehér Konrád ölsi herceg is belépett a háborúba, és Salome hercegasszony halála után átvette Stinavát. György despota is 3 000 lovassal részt vett a további harcokban Haugwitzcal együtt.¹³⁵⁸ Ugyan a király végül a saját elképzelései szerint rendezte el a dolgokat a sziléziai hercegségekben, ez azonban utóbb a trón kérdésében már nem számított sokat.

---

¹³⁵⁶ Curaeus, J., *Gentis Silesiae Annales*, 345.; Ivanov, A., *Vojvoda Miloš Belmužević u Šleskoj*, 24.

¹³⁵⁷ Ivić, A., *Nekoliko ćirilskih spomenika*, 93.

¹³⁵⁸ Curaeus, J., *Gentis Silesiae Annales*, 357.; Ivanov, A., *Vojvoda Miloš Belmužević u Šleskoj*, 25.

6. Jagelló-kor (1490–1526)

6.1. Trónutódlás körüli belviszályok

Miután Mátyás király meghalt, a magyar trón megszerzéséért több vetélytárs is harcba szállt. György despota, aki lehet, hogy 1490-ben Ausztriában hadakozott, támogatta az elhunyt király elképzelését, aki őt az országba hozta.¹³⁵⁹ Ezért Mátyás természetes fiának, Korvin Jánosnak az oldalára állt.¹³⁶⁰ Kubinyi szerint a bárók közül a hezitáló Egervári László mellett ő volt az egyetlen.¹³⁶¹ Azonban a királyválasztó országgyűlés nélküle zajlott le, csak később jelent meg Budán.¹³⁶²

Bár Korvin hercegnek megígérték Bosznia királyi koronáját, a szlavón hercegséget, továbbá Dalmácia és Horvátország báni tisztségét, ő ennek ellenére a kincstár értékeivel elhagyta Budát.¹³⁶³ Tervei azonban meghiúsultak, mivel seregét megverték a Tolna megyei Nagyszabatonhoz közeli Csontmezőnél. A csatában minden valószínűség szerint György despota is részt vett. A források mindenesetre jelzik, hogy János seregében előfordultak szerbek és vlachok is. Szerémi szerint a szerbek egy része Ulászlót támogatta, ami arra utal, hogy a szerbek is megosztottak voltak.¹³⁶⁴ György despota más főurakkal együtt távol maradt II. Ulászló koronázásától. A despota, miután Korvin János trónra lépési kísérlete sikertelennek bizonyult, III. Frigyeset és Miksát támogatta magyar királyi ambícióikban, akárcsak a Korvin-párt híveinek java része.¹³⁶⁵ Végül elfogadta II. Ulászlót mint magyar királyt. Ez valamikor 1491 tavaszán lehetett, mivel Várdai egy levelében 1491. július 11-én azt javasolja neki, hogy Újlaki Lőrinc hatalmaskodása miatt a királyhoz forduljon.¹³⁶⁶ György despota egyike volt az 1492. március 7-én kiadott okirat névsorában feltűnő, a békefeltételeket elfogadó országnagyoknak.¹³⁶⁷

Belmužević II. Ulászló híve volt, és részt vett a Habsburg Miksa ellen folytatott harcokban, ahol sikereket tudott felmutatni.¹³⁶⁸ Kevesebb ismerettel rendelkezünk a Jakšićok magatartását illetően, de a forrásokban Ulászló pártján találjuk őket. A szerb nemeseket a déli határ védelmére küldték, amely döntés a király elképzeléseivel is találkozott.¹³⁶⁹ Ennek ellenére más harcokban is alkalmazták őket. Tubero elbeszélése szerint a Jakšić család II. Ulászló harcát Albert ellen 300 lovassal támogatta,

---

¹³⁵⁹ Božanić, S., *Politička i kulturna delatnost despota Đorđa Brankovića*, 120.

¹³⁶⁰ Nagy I.–Nyáry A., *Magyar diplomáciai emlékek IV*, 432.; Božanić, S., *Srpski velikaši u političkim i vojnim previranjima oko izbora Vladislava II za kralja Ugarske*, Istraživanja 24 (2013) 158.

¹³⁶¹ Kubinyi A., *Két sorsdöntő esztendő (1490–1491)*, Történelmi Szemle 1-2 (1991) 13–14.

¹³⁶² Kubinyi A., *Két sorsdöntő esztendő*, 19.

¹³⁶³ Ennek okairól lásd: Kubinyi A., *Két sorsdöntő esztendő*, 22, 23.

¹³⁶⁴ Szerémi szerint a szerbek és vlachok jelenléte segített a Korvin felett aratott győzelemben. Szerémi György, *II. Lajos és János királyok házi káplánja emlékirata Magyarországról*, 34.; Sremac, Đ., *Poslanica o propasti ugarskog kraljevstva*, 22.

¹³⁶⁵ Istvánffy tévesen a „németeket” pártoló urak közé tette Vuk despotát. DF 287 324.; *Istvánffy Miklós magyarok dolgairól írt históriája Tállyai Pál XVII. századi fordításában I/1*, sató alá rendezte: Benits Péter, Budapest 2001, 56.; Kubinyi A., *Két sorsdöntő esztendő*, 31.; Božanić, S., *Politička i kulturna delatnost despota Đorđa Brankovića*, 120.

¹³⁶⁶ Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 284–285.; Božanić, S., *Srpski velikaši u političkim i vojnim previranjima*, 161.

¹³⁶⁷ DF 287 345.; Božanić, S., *Srpski velikaši u političkim i vojnim previranjima*, 161.

¹³⁶⁸ Schwantneri, G. J., *Scriptores rerum Hungaricarum veteres et genuini II*, Vindobonae 1746, 170.; *Istvánffy Miklós magyarok dolgairól írt históriája*, 52.

¹³⁶⁹ DL 82 029.; Neumann T., *A kassai hadjárat. II. Ulászló zsoldosserege és a lengyelek elleni harc (1490–1491)*, Elfeledett háborúk. Középkori csaták és várostromok (6–16. század), szerk.: Pósn L.–Veszprémy L., Budapest 2016, 383.

Belmužević pedig további 200-zal.¹³⁷⁰ Szerémi ugyancsak megjegyezte, hogy a seregben sok *trák* volt (később más antik nevekkkel is illette a szerbeket), akik a lengyeleket éjszakánként elfogták, és megkötözve a török határra hurcolták el őket.¹³⁷¹ Ifjabb Jakšić Demeter Kassa alatt a harcokban is kitüntette magát. Szerémi György is feljegyezte ezt az epizódot, ám időben tévesen és helyszínét Bécs alá helyezve.¹³⁷² Tubero erről részletesebb adatokat közöl. Előadása szerint Demeter kérte, hogy a tatárokkal csaphasson össze, mivel ezek az ő népét gyatrább harcosoknak tekintették. Cauchates tatár vezető elfogadta a szerb harcos kihívását. Lándzsával csaptak össze, végül pedig Jakšić karddal levágta ellenfele fejét. Ezután megütközött még egy tatárral, majd pedig a dicsőségvágytól hajtva egy harmadik harccsal is felvette a küzdelmet. Ez azonban felülkerekedve ledöntötte őt a lováról. Jakšić csak övéinek a közbelépésével tudott megmenekülni.¹³⁷³ Szerbek a források szerint részt vettek az egykori királyi zsoldos sereg, a „fekete” sereg szétverésében is. Váradi levele szerint a zsoldosok kincsei közül mindazt, amit a szerbek megkaparintottak, többé nem lehetett tőlük visszaszerezni.¹³⁷⁴

Miután elismerték II. Ulászlót mint magyar királyt, a szerb despota és családja csatlakoztak támogatóihoz az Újlaki Lőrinc ellen vívott küzdelemben.¹³⁷⁵ Erre különösebben nem is kellett buzdítani őket, mivel maguk is ellenségeskedtek Újlakival.¹³⁷⁶ A közöttük létező ellentét kiviláglik Váradi Péter kalocsai érsek leveleiből, amelyekben a főpap igyekszik György despotát jobb belátásra bírni, és elejét venni a két főúr összecsapásainak. Istvánffy szerint az érseknek szerepe volt *deszpot Farkas* elpártolása után a korábbi tisztébe történő visszahelyezésben.¹³⁷⁷ Leveleiben arra igyekszik az érsek rávenni a despotát, hogy a Lőrinc által okozott jogsértéseket a király előtti pereskedés keretében rendezzék egymással, ezenkívül pedig arra is buzdította őket, hogy erejüket inkább az oszmánok elleni harcokra fordítsák.¹³⁷⁸ Valószínűsíthető, hogy a két főnemes közötti békéltetési igyekezet eredménytelen maradt, mivel az érsek később is kénytelen folytatni levelezését a despotával, arra figyelmeztetve őt, hogy a szabácsi tisztviselőket nem küldheti el, mert ezek a király emberei.¹³⁷⁹ Előfordult, hogy maga a despota is megyei ítélőszék elé került, mivel várnagyai gyakran hatalmaskodtak. Összetűzésekre keveredtek a szlavón nemesekkel, a Vingárti Gerébekkel és más további nemesekkel is.¹³⁸⁰ Hasonló időben

---

¹³⁷⁰ Ezeknek egy része az oszmánok ellen volt mozgósítva. Tubero, L., *Kortörténeti feljegyzések*, 185. Istvánffy szerint Belmužević Miksa király katonáival is hadakozott. *Istvánffy Miklós magyarok dolgairól írt históriája*, 52.; Kubinyi A., *Két sorsdöntő esztendő*, 39.

¹³⁷¹ Szerémi György, II. Lajos és János királyok házi káplánja emlékirata Magyarország romlásáról, 37.; Sremac, Đ., *Poslanica o propasti ugarskog kraljevstva*, 24.

¹³⁷² Ennek ellenére nem zárható ki, hogy a harcokhoz szokott idősebb Demeter nem párbajozhatott egy német vitézzel Bécs környékén.

¹³⁷³ Schwantneri, G. J., *Scriptores rerum Hungaricarum* II, 167–168.; Tubero, L., *Kortörténeti feljegyzések*, 163–166.; *Istvánffy Miklós magyarok dolgairól*, 49.; Božanić, S., *Srpski velikaši u političkim i vojnim previranjima oko izbora Vladislava II za kralja Ugarske*, 160.; Neumann T., *A kassai hadjárat*, 385.

¹³⁷⁴ *Magyar humanisták levelei*, 344.

¹³⁷⁵ Ennek a hadjáratnak alapvetően az volt az oka, hogy Lőrinc herceg vonakodott elsimerni II. Ulászlót, emellett hatalmaskodott a szomszédjai javain. Ezzel a hadjáratral a király megerősítette trónját. Fedeles T., *A király és a lázadó herceg. Az Újlaki Lőrinc és szövetségesei elleni királyi hadjárat (1494–1495)*, Szeged 2012, 16, 18, 19, 23.

¹³⁷⁶ Fedeles T., *A király és a lázadó herceg*, 24.

¹³⁷⁷ *Istvánffy Miklós magyarok dolgairól írt históriája*, 56.

¹³⁷⁸ Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 284–286.; *Magyar humanisták levelei*, 294, 295.; Fedeles T., *Az 1494-1495-ös királyi büntető hadjárat előzményei*, Aktualitások a magyar középkorkutatásban, szerk.: Font M.–Fedeles T.–Kiss G., Pécs 2010, 285.

¹³⁷⁹ Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 287–288.; *Magyar humanisták levelei*, 310.

¹³⁸⁰ A Gerébek Valkó megyei Ezek birtokára törtek több más nemessel együtt. A Gerébek vojnkokat tartottak a birtokaikon. Az Atyinában levő vojnkok parancsnoka János vajda volt. DL 20 056.; DL 39 179.; Kőfalvi T., *A pécsváradi*

ugyanezen a területen a Jakšićok is pereskedtek. Például 1496-ban Árpatarló, Lyuko (*Lywko*) birtokok és Ozjan (*Ozyan*) puszta körül támadt ellentétek fajultak pereskedéssé a Gerébekkel, akik egy időre rátették a kezüket a szóban forgó birtokjavarokra, miután seregükkel törtek ellenük. Jakšić Markót megsebesítették, átszúrták a jobb kezét, emellett pedig annak két familiárisát (Jajcza Jánost és Meziczki Márkot) meg is ölték. E hatalmaskodás miatt azután a szerb nemesek panaszt is emeltek, ugyancsak szóvá téve a Gardanóc (*Gerdanoch*), Petőc (*Pethwcz*), Mitvárc (*Mythorc*), Maradék (*Maradek*) és Székely (*Zekoly*)¹³⁸¹ nevű birtokaikat ért sérelmeket.¹³⁸² Ismeretlen, hogy miként zárult le a per, azonban a javak utóbb a Jakšićok kezére kerültek vissza.

A despota és öccse II. Ulászló király mellett lépett fel Újlaki ellen. Így esett meg többek között, hogy György despota valamikor 1495 január elején, elfoglalta a boszniai herceg szávaszentdemeteri birtokát.¹³⁸³ Szávaszentdemeter egykor a despoták jószága volt, ami némi befolyással lehetett Györgyre, amikor a herceg ellen harcolt.¹³⁸⁴ Rahoncát vagy más néven Orahovicát is ostromolta. Istvánffy leírása szerint a despota ágyúkkal lövette az erősséget, mígnem a vár végül megadta magát. Teljesítvén feladatát Istvánffy szerint dicséretekkel és ajándékokkal elhalmozva hazaküldetett.¹³⁸⁵ A belharcok résztvevői általában nemigen voltak tekintettel a küzdelmek színterének környékén elhelyezkedő birtokok tulajdonosaira. A szerb despota katonai alakulatai minden bizonnyal a királyi birtokokat sem kímélték fosztogatásaik során. Ez magyarázhatja, hogy György és János despoták egyezsége jutottak a király várnagyával, Bajnai Both Andrással a két fél között keletkezett károk megtérítésével kapcsolatban. Erről Újlakon adtak ki okiratot 1495 áprilisában.¹³⁸⁶

Miután a Brankovićok fiágon kihaltak, a magyar király a Grabarjai Beriszlókat nevezte despotáknak azon fejlemény nyomán, hogy Ilona despota özvegyasszonyt sikerült rákényszeríteni a Beriszló Jánossal létesítendő frigre. Ilona maga is folytatta a Hilandar- kolostor támogatását, amivel a szerb despoták jogkörét igyekezett gyakorolni. Budán 1503. június 11-én arra kötelezte magát, hogy évente 100 aranyat ad a kolostornak, ennek ellenében kifejezve igényét a keddenkénti liturgiák, valamint a szokásos megemlékezések iránt. Okiratának kifejezetten terjedelmes arengája őszinte és mély vallásoságáról tanúskodik.¹³⁸⁷ Ilona új házasságának az tulajdonít fontosságot, hogy ezen keresztül az új despota összekapcsolódott a régivel, aminek a magyar felfogásban a legitimizáció tekintetében volt jelentősége.¹³⁸⁸ Miután Beriszló átvette a despoták szerepét, és megkapta Kölpény birtokát is, a szerzetes Makszimnak és anyjának, Angelinának el kellett hagyniuk azt, és Havaselvére mentek, ahol Makszim már püspökként sokat fáradozott a pravoszláv egyház rendezésén. Ezzel együtt a Beriszlók

---

konvent hiteleshelyi oklevéltára 1254–1526, Szeged 2006, 410–411, 844. sz.; Fedeles T., *A király és a lázadó herceg*, 26, 55.; Božanić, S., *Politička i kulturna delatnost despota Đorđa Brankovića*, 121.

¹³⁸¹ Grdanovac, amely ma Brestac és Subotiste mellett található. A felsorolásban a második a mai Putinci, de Maradik és Sakule ugyancsak léteznek máig is. *Mythorc*-ot a több véleményt ismertető Krstić szerint Mali Radinci mellett lehet keresni. Ezeknek a falvaknak az adatai a szerémi defterben is fellelhetők 1568-ban. Krstić, A., *Posedi Jakšića u Slavoniji Sremu*, 192.

¹³⁸² DL 34 256.; Krstić, A., *Posedi Jakšića u Slavoniji Sremu*, 192.

¹³⁸³ Istvánffy folyamatosan tévesen Vuk despotának nevezi. *Istvánffy Miklós magyarok dolgairól írt históriája*, 88.; Kalić-Mijušković, J., *Beograd u srednjem veku*, 216–217.; Fedeles T., *A király és a lázadó herceg*, 104.

¹³⁸⁴ Fedeles T., *A király és a lázadó herceg*, 104.

¹³⁸⁵ *Istvánffy Miklós magyarok dolgairól írt históriája*, 89, 92.

¹³⁸⁶ DF 32 755.; Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 292–293.

¹³⁸⁷ Mitrović, K., *Povelja despotice Jelene Jakšić manastiru Hilandaru, 1503. juni 11, Budim*, SSA 7 (2008) 195–203.

¹³⁸⁸ Božanić, S., *Politička i kulturna delatnost despota Đorđa Brankovića*, 117.

igyekeztek megtartani a szerbek rokonszenvét, ezért a pravoszláv egyházat is támogatták, noha maguk római katolikusok voltak. A nándorfehérvári metropolitát ugyancsak segítették annak adományszerzési törekvéseiben. Ilyen irányú erőfeszítéseiknek azonban nem sok foganatjuk volt a szerb közvélemény megítélésének alakulása tekintetében. Az új despotára a szerbek jobbra idegenként tekintettek.

A mindennapi feladatok ellátására az új despoták rendszeresen alkalmaztak szerb embereket, akiknek némelyikét még elődjeik szolgálatából vették át. János despota például 1505-ben Kanizsai György nándorfehérvári bánhoz Vukašint és Petkót küldte. Egervári Lászlónak 1509-ben pedig Slavković Györgyöt (*Gerogium Zlawkowygh*) ajánlotta figyelmébe, aki esetleg ugyancsak szerb ember lehetett.¹³⁸⁹ Ilona despotissa mellett tűnik fel Dolić János, a Jovan Nenad-mozgalom egyik jelentős alakja, Bács várnagya is. A szerbek azonban a legsűrűbben továbbra is a katonák között bukkanak fel. Istvánffy szerint Tomori többek közt szerbeket is toborzott seregébe románok és magyarok mellett, miután II. Lajos megszületését követően zendülés tört ki a székelyek között.¹³⁹⁰

6. 2. Harc az oszmán törökök ellen

Ugyan a szerb nemesek rendre felvették a harcot a magyar király különböző ellenfeleivel szemben, elsősorban azonban az oszmánok elleni hadakozás kötötte le őket. A több mint száz év óta szembenálló hatalmak között megszületett átmeneti béke nem tartotta vissza a határmenti oszmán helytartókat attól, hogy a magyar területeket a továbbiakban is zaklassák.¹³⁹¹ Az oszmánok 1491-ben betörték Nagyvárad környékére, zaklatták Nándorfehérvárt, ostromolták Szabácsot, továbbá áttörtek a boszniai és horvát végvidéken is súlyosan fenyegetve az ottani várakat.¹³⁹² A helyzet komolyságát tükrözik Várad érsek levelei is, amelyek egyikéből arra derül fény, hogy a főpap a szerb despotát kérte meg a veszély nagyságának felmérésére. Egyidejűleg kéri tőle, hűségét bizonyítsa azzal, hogy a királyhoz igazodik, miként azt már korábban ígérte.¹³⁹³ Ennek ellenére – ahogyan azt II. Ulászló királynak egy 1493. mácius 7-én a pápához intézett, bizonyos magyar győzelemről hírt adó jelentése mutatja – a végvárrendszer még eredményesen tudta védelmezni a magyar határokat.¹³⁹⁴ Kinizsi Pál 1494-ben hadat vezetett Szendrő ellen. Támadása során felégette Ali bég két várát, és pusztította a szerb vidékeket.¹³⁹⁵ A török parancsnok utána akart indulni, ám a Duna jégtakarójának elolvadása megghiúsította tervét. Ez volt Kinizsi utolsó oszmán támadása. Az ellentámadást ekkor Somi Józsa hárította el.¹³⁹⁶

Újabb magyar támadások 1501-ben érték az oszmán végvidéket. Ekkor János despota és Móré György nándorfehérvári bán indultak Szendrő felé. A további hadakozás idején Korvin János és Somi

---

¹³⁸⁹ Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 334–335.

¹³⁹⁰ *Istvánffy Miklós magyarok dolgairól írt históriája*, 112.

¹³⁹¹ Eme tárgyalások kapcsán Zay Ferenc egy érdekes pillanatot örökített meg. Elbeszélése szerint Bélay Barnabás szőrényi bánt, amikor követségben járt az oszmán udvarnál, feltartották, és a szultán őt más hadjárata során magyar királyként, boszniai és szerb összetételű kíséretét pedig magyar ruhába öltöztetve magyar segédcapatokként tüntette fel. Zay F., *Az Lándorfejrvár elveszésének oka e vót és így esött*, szerk.: Kovács I., Budapest 1980, 7.

¹³⁹² Fraknoi V., *A Hunyadiak és a Jagellók kora*, 355.; Kalić-Mijušković, J., *Beograd u srednjem veku*, 203.; Kubinyi A., *Két sorsdöntő esztendő*, 39.

¹³⁹³ *Magyar humanisták levelei*, 341.

¹³⁹⁴ Šišić, F., *Rukovet spomenika o hercegu Ivanišu Korvinu i o borbama Hrvata s Turcima (1473–1496)*, Starine JAZU 38 (1937) 2.

¹³⁹⁵ Kalić-Mijušković, J., *Beograd u srednjem veku*, 210.

¹³⁹⁶ Kalić-Mijušković, J., *Beograd u srednjem veku*, 225.

Józsa Bosznia felé védték a magyar területeket a török beutésektől.¹³⁹⁷ A Jakšićok és Belmužević Miloš 1502-ben is hadakoztak az oszmánokkal.¹³⁹⁸ Harámnál átkeltek a Dunán, elfoglalták Vidint, megtámadták Kladvotot és Nikápolyt. Visszavonulva magukkal vitték az ottani lakoságot, amelyet a Temesközben telepítettek le.¹³⁹⁹

Miloš vajda a harcokban nagy pusztításokat vitt véghez, mivel előzőleg az akindzsik megölték Vuk nevű fiát. Erről az eseményről Tubero részletes elbeszélése hagyott nyomot. Beszámolója azért is figyelemreméltó, mert egy pravoszláv egyházat említ a Tisza melletti térségben. Tubero szerint akkor, amikor Miloš vajda körülbeül 60 kísérőjével a Szent Szűz Mennybemenetelének **templománál** (*crkva Uspenja Presvete Bogorodice*) készült görög szertartás szerint a húsvétot megünnepelni, lakoma után az oszmánok harcra ingerelték, majd csapdába csalták. Fia a heves küzdelemben elesett, és maga a vajda is megsebesült. Bosszúból Belmužević irgalmatlanul bánt a török foglyokkal. Tubero szerint előbb megkínozta, majd megölte őket, ílymódon áldozva fia szellemének.¹⁴⁰⁰ János despota szintén igyekezett támogatni a török elleni harcokat. Személyén keresztül folytak a béketapogatózások is.¹⁴⁰¹ János despota figyelme ez idő tájt egyre inkább Velence felé fordult, ahová követségbe küldte bátyját, Makszimot. Az ennek kapcsán 1502. szeptember 27-én Kölpényben kiadott oklevél fennmaradt korunkra. Sajnos, részleteket nem közöl a despota üzenetével kapcsolatban, csak annyit tartalmaz, hogy a velenceiek higgyenek a despota követének.¹⁴⁰² Annyi azonban így is szembetűnő, hogy a szerb despota a latin nyelvű intitulációban devotiós formulát használ, ami Vuk despota irataiban egyáltalán nem volt szokásos. János despota saját felfogásának megfelelően erős öntudattal titulálta elfoglalt helyzetét. Rajta kívül Balsa Péter is közvetített a magyar udvar és Velence vezetése között (ő azonban nem használt devotiót).¹⁴⁰³ Makszimot a dózse november 19-én fogadta. Sanuto írása szerint a szerzetes mély benyomást gyakorolt a jelenlevőkre, leginkább azzal, hogy elhagyta a despotaságot, és Istennek szándékozott a továbbiakban szolgálni. A beszélgetés tolmács segítségével bonyolódott, akinek Theodorosz Palaiologosz volt a neve. Azt azonban ennek ellenére sem lehet kizárni, hogy a volt despota tudhatott olaszul, mivel Velence vidékén töltötte fiatal éveit.¹⁴⁰⁴ Ekkortájt nem János despota volt az egyetlen, aki a lagunákon fekvő város felé orientálódott. Korvin János és mások ugyancsak az oszmánokkal ez időben éppen háborúban álló köztársasághoz fordultak.¹⁴⁰⁵ A velenceiek, akik addigra már jelentős veszteségeket szenvedtek a háborúban, elzárkoztak azonban az együttműködéstől, mivel egyre határozottabban megegyezést szerettek volna a szultánnal kieszközölni.

A magyar védelemnek eközben egyre kevésbé mutatkozott nélkülözhetőnek az országba települt jövevények katonai potenciálja. Szerémi ennek ellenére áruházzal gyanúsította a kevei szerbeket.

---

¹³⁹⁷ Wenzel G., *Marino Sanuto világkrónikájának Magyar-országot illető tudósításai*, Magyar Történelmi Tár XXIV (1877) 22–23.

¹³⁹⁸ Istvánffy szerint a szerbek közül a harcokban részt vettek Jakšić Márk és Demeter, Belmužević Miloš és Božić Radić. *Istvánffy Miklós magyarok dolgairól írt históriája*, 105.

¹³⁹⁹ *Istvánffy Miklós magyarok dolgairól írt históriája*, 106.

¹⁴⁰⁰ Tubero, L., *Kortörténeti feljegyzések*, 253–255.

¹⁴⁰¹ Kalić-Mijušković, J., *Beograd u srednjem veku*, 226.

¹⁴⁰² Az okirat szövegét Marino Sanuto műve őrizte meg. Wenzel G., *Marino Sanuto Viégkrónikájának Magyar-országot illető tudósításai* II, Magyar Történelmi Tár 24 (1877) 26–27.; Porčić, N.–Isailović, N., *Dokumenti vladara srednjovekovne Srbije i Bosne*, 429–431.

¹⁴⁰³ Porčić, N.–Isailović, N., *Dokumenti vladara srednjovekovne Srbije i Bosne*, 431–432.

¹⁴⁰⁴ *ISN* II, 460. (a vonatkozó rész Čirković, S. munkája); Porčić, N.–Isailović, N., *Dokumenti vladara srednjovekovne Srbije i Bosne*, 127.

¹⁴⁰⁵ Schönherr Gy., *Hunyadi Corvin János*, Budapest 1894 [reprint: 2010], 232, 272.

Szerinte, mivel ezek kereskedők voltak, mindig utaztak velük törökök is, és a szultán segítségére szolgáltak.¹⁴⁰⁶ A bevándorlók többnyire földműveléssel foglalkoztak, ám időről időre zsoldba szegődtek.¹⁴⁰⁷ Sajnos, a magyar sereget gyarapító szerbek létszámáról nincsenek pontosabb ismereteink. B. Szabó János szerint a XV. század második felében a naszádosok száma, akik nagyrészt szerbekből kerültek ki, 1000 és 1500 közé becsülhető, és 30-40 hajón teljesíthettek szolgálatot. Ćirković megítélése alapján a szerbek száma, akik különböző magyar egységekben harcoltak zsold ellenében, a XV. század végére elérhette a 10 000 és 12 000 főre becsülhető létszámot.¹⁴⁰⁸

A magyar-oszmán határmenti villongások később is folytatódtak. Ezekből a Brankovićok örökösei sem maradtak ki. Beriszló János despota 1505-ben Kanizsai Györggyel és Lőrinc herceggel együtt tervezett hadjáratot Szendrő ellen, aminek hírére azután a herceg és Kanizsai emberei szétkürtölték.¹⁴⁰⁹ Emellett Beriszló János igyekezett elhárítani a civakodásokat is, mint ahogyan királyi utasításra elsimította a nézeteltéréseket a kalocsai érsek és a nándorfehérvári vajdák közt.¹⁴¹⁰ Csapataival a despota 1509-ben harcra készen állt Diakó, Herman és Brod tartozékain 200 lovassal, várva Kanizsai és Csáktornyai Hampó János horvát-dalmát-szlavón bánoktól az utasításokat. A nekik küldött levelében hangsúlyozza, *pigri non erimus*, de az ellátmánnyal gondjai voltak.¹⁴¹¹ Összetűzésekre is sor kerülhet, mivel a despota Brodból 1509. május 8-án keltezett levele azt üzeni Kanizsai Györgynek, hogy kedve szerint bánhat a török foglyokkal.¹⁴¹² Másrészt a despota Perényi Imre nádor parancsa alapján segíteni tartozott György dalmát-horvát-szlavón bánnak Szlavóniában rendet teremteni, és biztosítani a báni tisztség átvételét Both Andrásról.¹⁴¹³ Később is a Száva mellett maradt, amikor a volt bán Miksa királlyal Velence ellen indult Fiume (Rijeka) felé.¹⁴¹⁴ Szlavóniában a horvát uraktól kérte, hogy katonáikkal álljanak készen, hogy vele együtt vonuljanak be Dalmáciába. Részt vett a nemesek toposztkói gyűlésén is.¹⁴¹⁵ Később Pécsen is megjelent egy gyűlésben annak a csoportnak a tagjaként, amelynek résztvevői Velencétől reméltek maguknak jelentősebb jutalmazást biztosítani.¹⁴¹⁶ A következő évben, azaz 1510-ben a Both András elleni tevékenysége ismét Zágrábra szólította.¹⁴¹⁷ Mindezen adatok azt mutatják, hogy a despotának szerepe volt a Horvátországban és Szlavóniában kibontakozó krízis kezelésében, azaz a volt horvát-szlavón bán és a központi kormányzat között

---

¹⁴⁰⁶ Szerémi György, *II. Lajos és János királyok házi káplánja emlékirata Magyarország romlásáról*, 49.; Sremac, Đ., *Poslanica o propasti ugarskog kraljevstva*, 31.

¹⁴⁰⁷ Kubinyi A., *A szávaszentdemeter-nagyolvaszi győzelem 1523-ban*, *Hadtörténelmi Közlemények* 25 (1978) 2, 202, 203.

¹⁴⁰⁸ *ISN* II, 438. (a fejezet Ćirković, S. munkája); Szabó J., B., *A mohácsi csata*, 26.

¹⁴⁰⁹ Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 319–320.; Kalić-Mijušković, J., *Beograd u srednjem veku*, 228.

¹⁴¹⁰ DF 226 508.

¹⁴¹¹ Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 330–331. Bizonyára ide Perényi nádor parancsára jött. DL 25 508.; Pálosfalvi T., *Bajnai Both András és a szlavón bánóság, Szlavónia, Európa és a törökök, 1504–1513*, *Honoris causa*. Tanulmányok Engel Pál tiszteletére, szerk.: Neumann T.–Rác Gy., Budapest–Piliscsaba 2009, 267.

¹⁴¹² Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 332.

¹⁴¹³ DL 25 508.; Pálosfalvi T., *Bajnai Both András*, 267.

¹⁴¹⁴ Pálosfalvi T., *Bajnai Both András*, 269.

¹⁴¹⁵ *Commissiones et relationes Venetae I, annorum 1433–1527*, ed.: Ljubić, S., Zagrabiae 1876, 110, 111.; Pálosfalvi T., *Bajnai Both András*, 271, 274.

¹⁴¹⁶ Pálosfalvi T., *Bajnai Both András*, 275.

¹⁴¹⁷ Pálosfalvi T., *Bajnai Both András*, 276.

kieleződött konfliktus rendezésében. A király ezt követően 1511-ben a Jajcai bánóság átvételével bízta meg.¹⁴¹⁸

A Jakšićok a havasalföldön kialakult viharos helyzetbe is bekapcsolódtak. Mivel Ifjabb Demeter részt vett abban a Gonosz Mihna ellen szőtt összeesküvésben, amelynek nyomán Mihnát 1510-ben Nagyszebenben megölték, majd személyében is érintettjévé vált a kirobbanó utcai összecsapásoknak, ahol végül 1510. március 12-én Demetert is megölték.¹⁴¹⁹ Forrásaink beszámolója szerint a nándorfehérvári bán 1510-ben megtámadta a török kereskedőket, amire az oszmánok rátörtek a magyarokra. E katonai akció visszacsapásáról a jajcai bán gondoskodott.¹⁴²⁰ A hadakozások 1512-ben is folytatódtak, amikor I. Szelim szultán annak érdekében igyekezett a magyar oldalt békekötésre szorítani, hogy a nyugalmi állapot fennállása alatt zavartalan figyelmet fordíthasson más térségekbeli érdekeltségei hatékony érvényesítésére. Ekkor került oszmán kézre Szebrnik vára.¹⁴²¹ A szendrői szandzsákbég ezzel egyidejűleg a Temesközbe tört be. Hadakozások folytak a határmentén a következő években is, 1515 folyamán pedig Szapolyai János vajda Zsarnó – vagy más néven Avala – ellen indult. Ebben a műveletben a Jakšićok is követték őt.¹⁴²² Miután a törökök mozgósították határmenti egységeiket, és harci cselet alkalmaztak, a hadművelet kudarcba fulladt.¹⁴²³ Istvánffy az oszmán győzelemben a szerbeknek is szerepet tulajdonított, minthogy szerinte ezek nagyban segítettek egy közelgő nagy török seregre vonatkozó híresztelésnek a terjedését.¹⁴²⁴

A szultánnal a békét a magyar uralkodó egészen 1521-ig fenntartotta, ám a békeállapot a rendszeres határvillongásokkal így is gyengítette a magyar állam ellenállóképességét, mivel a készenlét folyamatossága tartósan jelentős egységek fegyverben tartását igényelte.¹⁴²⁵ A tárgyalások is egyre szerényebb eredményekkel zárultak a magyarok számára.¹⁴²⁶ Ennek egyik okaként a lassan fellazuló magyar végvárrendszer fokozatos gyengülése is megjelölhető. Szebrnik elestével 1512-ben jelentős romlást szenvedett a magyar védelem. Bár a bánóság teljes területe nem került török kézre, a támadók kijutottak a Szávára.¹⁴²⁷

A rendszeresen meg-megújuló békekötések utolsó alkalmára 1519-ben került sor.¹⁴²⁸ II. Lajos igyekezett az ebben foglaltakat betartani, miként arról egy parancslevele árulkodik, amelyben felszólítja

---

¹⁴¹⁸ Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 338–339.

¹⁴¹⁹ *A XIV–XVI. századi magyar történelem bizánci forrásai*, 484.; Spremić, M., *Porodica Jakšić u Banatu*, 46.

¹⁴²⁰ Wenzel G., *Marino Sanuto világkrónikájának Magyar-országot illető tudósításai*, 165.; Kalić-Mijušković, J., *Beograd u srednjem veku*, 229.

¹⁴²¹ Ekkor különösen a boszniai területekről nyugtalanították a magyar határokat. Thallóczy L.–Horváth S., *Jajca*, 233–235.; Kalić-Mijušković, J., *Beograd u srednjem veku*, 229.; Tóth N., C., *Szapolyai János erdélyi vajda török ellenes harcai (1510–1526)*, Egy elfeledett magyar királyi dinasztia: a Szapolyaiak, szerk. Fodor P.–Varga Sz., Budapest 2020, 101.

¹⁴²² *1504–1566, Memoria rerum. A Magyarországon legutóbbi László király fiának legutóbbi Lajos királynak születése óta esett dolgok emlékezete (Verancsics-évkönyv)*, szerk.: Bessenyei J., Budapest 1981, 18. Tóth N., C., *Szapolyai János erdélyi vajda török ellenes harcai (1510–1526)*, 105.

¹⁴²³ Kalić-Mijušković, J., *Beograd u srednjem veku*, 234.; Tóth N., C., *Szapolyai János erdélyi vajda török ellenes harcai (1510–1526)*, 107.

¹⁴²⁴ *Istvánffy Miklós magyarok dolgairól írt históriája*, 154.

¹⁴²⁵ Kosáry D., *Magyarország külpolitikai helyzete Mohács előtt*, Mohács: Tanulmányok a mohácsi csata 450. évfordulója alkalmából, szerk.: Rúzsás L.–Szakály F., Budapest 1986, 101.

¹⁴²⁶ Kalić-Mijušković, J., *Beograd u srednjem veku*, 209.

¹⁴²⁷ Mikó G., *Oszmánellenes hadjáratok lehetőségei a 16. század elején*, 581, 584, 585, 599.

¹⁴²⁸ A szerződésnek van egy szerb nyelvű vázlatja, amelyet ma Szlovákiában őriznek. DF 227 344. Latin nyelvű változata: DL 24 393.; *Török-magyar békeszerződések*, 23.

parancsnokait az oszmán területen szerzett zsákmány visszaadására.¹⁴²⁹ Az ilyesformán rögzülő helyzet idővel a magyar kincstárra elviselhetetlen terheket rótt, ami a végvári sereg fizetését nehézkessé és rendszertelenné tette. A határvárak helyzete is lassacskán egyre kétségbeejtőbbé vált.¹⁴³⁰ Egyrészt a fizetlenség elégedetlenkedést szült, másrészt pedig egyre nagyobb szükség mutatkozott a katonák iránt. A betelepülő szerbek vlach-rendszerbe szerveződve vállalni tudták a katonai feladatok ellátását, ezáltal egyre nagyobb súlyú szerepet töltöttek be Magyarország védelmében. Gyakran közülük kerültek ki a várnagyok is, emiatt pedig nevük sűrűsödő előfordulással bukkan elő a forrásokban.

6. 2. 1. Az 1514-es parasztháború

Még a mai napig sem tekinthetők végérvényesen tisztázottaknak az 1514. évi parasztháború okai, illetve annak céljai. A balul sikerült keresztes hadjárat lánga borította az ország jelentős részét, és Székely Dózsa György vezetése alatt nagyszámú jobbágy, parasztnemes, mezővárosi polgár és más rétegekbe tartozók dúlni kezdték a tehetős nemesek birtokait. Munkánk célkitűzésein messze túlmutat, hogy ezen a helyen a teljes hadakozás részletes bemutatására vállalkozunk, miként a megmozdulás társadalmi, gazdasági és lélektani mozzanatainak az elemzésétől ugyancsak el kell tekintenünk.¹⁴³¹ A lázadás elhatalmasodásának összetevői közül e helyütt csak annyit hangsúlyozunk, hogy az országon eluralkodó nyugtalan légkört súlyosbították az ellátási nehézségek, a keresztesek összehívásának leállítására és a keresztes háború lefújása, mindezen körülmények pedig egyaránt hozzájárultak a robbanásig feszülő helyzet kialakulásához.¹⁴³² Vizsgálati problematikánk nézőpontjából mindazonáltal annyi egyértelműen leszögezhető, hogy a szerbek résztvevői voltak az eseményeknek, méghozzá mindkét oldalon. Ez arra utal, hogy a szerbek társadalmi rétegződésük és más tényezők függvényében adtak választ a parasztlázadás kihívásaira. A főnemesek közül a Jakšićok tekinthetők a fő kárvallottaknak. Miután Apátfalvánál a nemesi hadak szétverték Balog István deák elővédjét, a győztesek a szerb nemes család nagylaki mezővárosában találtak pihenőt. Amikor Dózsa csapataival meglepte őket, a mezővárost felgyújtották a lázadók, más nemesekkel együtt elfogták Csáki Miklós csanádi püspököt, majd hátborzongató módon kivégezték őket.¹⁴³³ Azok között a nemesek között, akik Temesvárra menekültek, megtalálhatók voltak a Jakšićok is.¹⁴³⁴ A továbbiakban a keresztes sereg többfelé indult el. Elfoglalták Lippát, Solymost és Csanádot is. Különösen kegyetlen harcok dúltak a Bácska déli részén, valamint a Szerémségben. Itt ténykedett Nagy Antal és egy délszláv – feltehetően szerb származású – vezető, Nagy Radoslav.¹⁴³⁵ Apróbb szerb nemesekről is ismertek adatok, akiket a keresztesek rákényszerítettek a csatlakozásra.¹⁴³⁶ Pétervárad naszádosai ugyancsak segítségükre voltak a Dunán való átkelésnél. Nagy Radoslav keresztes vezérről a forrásokból alig tudunk valamit. Feltehetőleg a déli végvárrendszer katonái közül kerülhetett ki. Hadakozott a Bácska déli vidékén, majd átment a Szerémségbe, és elfoglalta Szalánkemént, amelynek sajkásai a szerb István vajda vezetése alatt

¹⁴²⁹ DL 24 394.; Kiss L., *Nándorfehérvár bukása*, 391.

¹⁴³⁰ Kalić-Mijušković, J., *Beograd u srednjem veku*, 215, 222.

¹⁴³¹ *Magyarország története*, 290–293.

¹⁴³² Barta G.–Fekete Nagy A., *Parasztháború 1514-ben*, Budapest 1973, 55–57, 78–80, 95.

¹⁴³³ *Memoria rerum*, 10. Az évkönyv az apátfalvi ütközetet a nemesi hadak vereségeként írja le. Barta G.–Fekete Nagy A., *Parasztháború*, 83–86.; Tóth N., C., *A keresztesek útja Budától Nagylakig*, Dózsa György–Đerđ Doža 1514–2014, szerk.: Csömöre Z.–Rokay P., Makó-Nagykikinda 2017, 50, 62, 63.

¹⁴³⁴ *Memoria rerum*, 11, 15.; Barta G.–Fekete Nagy A., *Parasztháború*, 139.

¹⁴³⁵ Barta G.–Fekete Nagy A., *Parasztháború*, 108, 109. ; *ISN II*, 463. (a fejezet Čirković, S. munkája).

¹⁴³⁶ *ISN II*, 464. (a fejezet Čirković, S. munkája).

átálltak a felkelőkhöz. Útját Becskerek felé vette, majd ezek után megindult Dózsa hadához Temesvár felé. Torontál vármegye teljesen Dózsa lázadóinak kezén volt.¹⁴³⁷ A Bácskában és a Szeremségben tevékenykedő keresztetek ellen a nándorfehérvári katonákat is bevetették, amely haderő soraiban sok szerb akadt. Ezek jelentős pusztításokat okozva hasonló kegyetlenséggel dúlták a vidéket, mint a lázadók hadai. Megütköztek júniusban a felkelőkkel Kamancnál, ahol vereséget szenvedtek tőlük, majd részt vettek a Perlek felé vonuló Nagy Antal követésében és leverésében. A keresztetek vezetőjét, Nagy Antalt elfogták és elküldték Nándorfehérvárra, majd onnan Budára, ahol kivégezték.¹⁴³⁸ A rendteremtők Dersnél felszámolták Pogány Benedek lázadó hadát, majd innen Ilona despotissa embereivel, a nándorfehérvári vicebánokkal, Oláh Balázssal és Nagy Gergellyel,¹⁴³⁹ valamint *az alföldi hősökkel* együtt átkeltek Péterváradon, és támadást intéztek Borbás pap egysége ellen.¹⁴⁴⁰ Ekkor végigpusztították Bácskát, a *Memoria rerum* pedig arról számol be, hogy mészárlásokat követtek el, és bosszuló dúlásuk során felgyújtották Hajszentlőrincet is. Borbás papot, aki a városban igyekezett menedéket találni, halálba hajszolták, minthogy az már tűzre kapó öltözékében a templom tornyából a lángok közé vetette magát.¹⁴⁴¹ A magukkal vitt zsákmányt azonban Szalánkeménél István vajda elvette tőlük, és eladásra kínálta fel. Szalánkeménél a polgárok ugyancsak támadást intéztek a szerbek ellen, akik végül felülkerekedve legyilkolták támadóikat.¹⁴⁴² Mindezen események valószínűleg július első hetéig mehettek végbe. A lázadó egységeket irányító István vajda később fogságba esett. Nándorfehérvárra vitték, ahol Török Imre bán parancsára négy darabra vágták.¹⁴⁴³ Szalánkeménben „*a bűnös lélek*” Boža diakónus egy feljegyzésben lesújtóan nyilvánított véleményt Dózsa kereszteseiről. Szerinte *keresztények elleni üldözés történt az átkozott krsztusok által magyar földön. De ezeket, mint az átkozott kutyákat végig legyőzte az erdélyi vajda.*¹⁴⁴⁴

A mozgalom legjelentősebb mozzanatai az ostromlott Temesvár alatt történtek. Szapolyai János vajda seregével a déli országrész egyik legjelentősebb városának a segítségére sietett, amelyet Dózsa főserege szorongatott. Bár a szakirodalomban előforduló vélekedések szerint az erdélyi sereg megjelenése nem keltett meglepetést a keresztetek számára, nem tudtak hosszabb ideig ellenállást tanúsítani a felmentő sereggel szemben. Ekkor kerül elő először a forrásokban a később jelentős szerepet játszó Petrović Péter, a Szapolyaiak rokona.¹⁴⁴⁵ Kútfőink szerint ő sebesített meg és ejtette

¹⁴³⁷ Barta G.–Fekete Nagy A., *Parasztháború*, 145.; *ISN II*, 463. (a fejezet Čirković, S. munkája).

¹⁴³⁸ Barta G.–Fekete Nagy A., *Parasztháború*, 147.

¹⁴³⁹ Tóth N., C.–Horváth R.–Neumann T.–Pálosfalvi T., *Magyarország világi archontológiája I*, 146.

¹⁴⁴⁰ *Memoria rerum*, 11,12.; Barta G.–Fekete Nagy A., *Parasztháború*, 148.

¹⁴⁴¹ A forrás részleteket is közöl ezekről. Ezek a véres események még a harcok beszüntetése után is folytatódtak. *Memoria rerum*, 12, 15–16.; Barta G.–Fekete Nagy A., *Parasztháború*, 148–149, 219.

¹⁴⁴² *Memoria rerum*, 12.

¹⁴⁴³ *Memoria rerum*, 16.; Barta G.–Fekete Nagy A., *Parasztháború*, 153.

¹⁴⁴⁴ Stojanović, Lj., *Stari srpski zapisi i natpisi I*, 129.; Ruvarac, I., *Stari Slankamen*, 27–28. *ISN II*, 464. (a fejezet Čirković, S. munkája).

¹⁴⁴⁵ Petrović Péter Orbász megyei nemes, aki esetleg szerb családból származhat. Feltételezik, hogy a Szapolyaiakkal nőági rokonságban volt, bár maga Petrović ezt nem hangoztatta. Korai éveiről keveset lehet tudni. Apja, Mihály és testvére György egyaránt Orbász és Pozsega megyékhez köthetők, György a pozsegai Kővár várnagya volt. Bizonyára közel állt a szerb nyelvi és kulturális körhöz, bár arra nézve nincs adatunk, hogy kapcsolatot ápolt volna a Szerb Pravoszláv Egyházzal, vagy hogy támogatta volna a szerb szellemiséget és hagyományokat. Szembetűnő, hogy arra vonatkozó adatot sem ismerünk, miszerint kapcsolatban állt volna a Jakšićokkal, illetve a Bakićokkal. Az 1514-es események után 1521-ben szerepel a forrásokban Brassóban, majd legközelebb 1525-ben Szapolyai egyik adománylevelében. Ekkoriban nem számíthatott a vajda udvarának legjelentősebb tagjai között. Bizonyos adatok szerint a lutheránus és a kálvinista tanok támogatója volt. Politikai ténykedése az 1540-től 1557-ig tartó időszakhoz köthető. Elsősorban a Szapolyaiak iránti elkötelezett hűség jellemezte működését. Nem házasodott, nem alapított családot, és nagy birtokszerzéseiről sem rendelkezünk értesülésekkel. *Istvánffy Miklós magyarok dolgairól írt históriája*, 140, 143.; Varga Sz., *A hűséges rokon:*

fogságba a mozgalom vezetőjét, Dózsa Györgyöt.¹⁴⁴⁶ Amikor a lázadás fő eseménymenete tetőpontjára ért, Nagy Radoslav átállva Szapolyai oldalára Dózsa ellen fordult, és párbajra hívta a keresztes vezért. Az összecsapás során azonban életét veszítette.¹⁴⁴⁷ Nagy Radoslav magatartására bizonyára befolyással lehetett Szapolyainak a békés elvonulás lehetőségét kilátásba helyező felhívása. Megjegyzést érdemel, hogy amikor a hadakozásnak vége lett, a nándorfehérvári őrség jutalomképpen Szeged kifosztásának megengedését kérte, amely igyekezetnek azonban az urak ellenállása és a város polgárainak ajándékai végül sikerrel elejét vették.¹⁴⁴⁸

Ha igaz a feltevés, miszerint a Jakšićok valamikor 1514 után Felnekban kővárat emeltek, akkor ezt minden bizonnyal a parasztmozgalom idején átéltek hatása alatt cselekedték.¹⁴⁴⁹ Az újjáépítésben jelentős szerepe volt Marko feleségének, az itáliai származású Polixénának, aki jelentős pénzüsszegekkel segítette férjét.

Szintén felbukkannak szerbekről olyan adatok is a forrásokban, amelyek kárvallottakként mutatják őket. Egy Brandenburgi Györgynek eljuttatott kérés alapján tudjuk, hogy Monostor mezővárostól bizonyos Temes megyei nemesek pénzt követeltek, akik sorában ketten akár szerbek is lehetek. Ezek *Stanissa* András és *Belotha* Mihály voltak. Egy ugyancsak Monostor mezővárosbeli polgár, Alcs Mihály pedig arra kérte az örgrófot, hogy erősítse meg őt azokban a szerzett kiváltságokban, amelyekben korábban egy bizonyos Radics és annak fiai álltak, minthogy ő ennek a Radicsnak az özvegyét vette nőül.¹⁴⁵⁰ Valószínűsíthető, hogy ennél sokkal több adat is előkerülhetne, ha a térség középkori okiratai között a pusztulás nem öltött volna akkora méreteket. Az azonban ennek ellenére sincs kizárva, hogy további adatok is lappanghatnak még a meglévő okleveles hagyatékban, amelyek felderítésre és okirat-kiadásokra várnak a jövőben.

Petrovics Péter a Szapolyaiak szolgálatában, Egy elfeledett magyar királyi dinasztia: a Szapolyaiak, szerk.: Fodor P.–Varga Sz., Budapest 2020, 146–147, 148–150, 151–153.

¹⁴⁴⁶ Barta G.–Fekete Nagy A., *Parasztháború*, 201, 203, 204.

¹⁴⁴⁷ *Memoria rerum*, 15.; Barta G.–Fekete Nagy A., *Parasztháború*, 199–200.

¹⁴⁴⁸ *Memoria rerum*, 16–17.; Barta G.–Fekete Nagy A., *Parasztháború*, 219.

¹⁴⁴⁹ Magina, A., *Acta Jakšićiana. Documents Regarding to the Jakšić of Nădlac Family in Romanian Archives*, Inicijal 6 (2018), 163.

¹⁴⁵⁰ Fekete Nagy, A.–Kenéz, V.–Solymosi, L.–Érszegi, G., *Monumenta rusticorum in Hungaria rebellium*, 385.

6. 2. 2. Nándorfehérvár 1521. évi védelme

Miután I. Szelim szultán halála után II. Szulejmán fegyverszünet ajánlatát nem fogadták el Magyarországon, a fiatal uralkodó a követén esett sérelmet ürügyül használva¹⁴⁵¹ fegyveres fellépést tervezett a magyar király országa ellen. Célpontja a magyar végvárrendszer legjelentősebb láncszeme, Nándorfehérvár volt.¹⁴⁵² Ezt az erődöt eddig is többször zaklatták a szultán határmenti parancsnokai, ezért a veszélyeztetéséről lábra kapó hírek sem ritkáknak, sem meglepőeknek nem voltak mondhatók. A királyi kincstár szorongatott helyzete egyre nyilvánvalóbban kiütközött a végvárrendszer főbb erősségeinek hanyatlásában. Nándorfehérvár őrsége a pénzhiány miatt rosszul volt fizetve, Szapolyai zsarnói hadjárata pedig fegyverkészletének ereje terén is nagyban megingatta.¹⁴⁵³ A bajokat tetézte, hogy a vár legénysége a létszámot illetően is hiányos szintet mutatott. A sajkások, akiknek az élén Ovčarević Péter állt, fizetetlenek voltak, ezért nem lehetett számolni velük, a harcok után pedig át is álltak az oszmánokhoz.¹⁴⁵⁴ A várparancsnokok egyike a városon kívül tartózkodott, másikkal, Török Bálint pedig még gyermekkorú volt, akinek a rokonai – Sulyok István és Balázs – nem akarták kezére adni addig a várat, amíg ki nem fizetik a kiskorú számára az apjának bánása idején elmaradt pénzeket.¹⁴⁵⁵ A parancsnoki feladatok ellátása kapcsán több személy neve is szóba hozható. Sorukba tartozik Hédervári Ferenc bán, aki a harcokban hivatalosan nem volt jelen, a már említett kiskorú Török Bálint, illetve helyettük Oláh Balázs, Móré János – ennek eleste után pedig Morgai János – és Móré Mihály vicebánok.¹⁴⁵⁶ A vár ellen a másik oldalról az oszmán szultán teljes hadseregével felvonult, és egyidejűleg ostrom alá vonta Szabácsot is.¹⁴⁵⁷ I. Szulejmán más taktikát alkalmazott mint elődje, ekként a várost igyekezett teljesen elvágni annak háttországától. Ezért, amikor kitartó helyállása ellenére elesett

---

¹⁴⁵¹ Behram követ és annak elfogatása többször is nagy kutatói érdeklődést keltett a magyar történetírásban. A források úgyszintén jelentős figyelmet tulajdonítottak az eseménynek. Zay szerint azért zárták be, mert rossz fogadtatást kapott arra vonatkozó követelése, hogy adót fizessenek a magyarok, és nehezen tűrték a magyar követ feltartóztatását is a szultán udvarában. Szerinte az oszmán követnek tudatlanságból levágták a fülét és az orrát. Zay F., *Az Lándorfehérvár elveszésének oka*, 7–8. A szultán béketerve a kutatók körében jelenleg is viták kereszttüzében áll. Lásd: Kubinyi A., *Nándorfehérvártól Mohácsig*, 151–155.; Bárány A., *A szulejmáni ajánlat*. Káldy-Nagy szerint ez az eljárás Szulejmán hiúságát bántotta. Káldy-Nagy Gy., *Szulejmán*, Budapest 1974, 44.

¹⁴⁵² Káldy-Nagy szerint kezdetben még maga a szultán sem volt biztos a támadás céljában. Káldy-Nagy Gy., *Szulejmán*, 44. Olyan feltételezések is felvetődtek, miszerint a szultán célja nem is Nándorfehérvár volt, hanem a magyar fő sereggel való megütközése. Pálosfalvi T., *Nikápolytól Mohácsig*, 185.

¹⁴⁵³ Szerémi a felelőst a bánban, Török Imrében találta meg, aki a neki adott pénzt nem a vár megerősítésére és katonákkal történő feltöltésére használta fel, hanem birtokvásárlásra. Röviden kitért a zsarnói expedícióra is. Szerémi György, *II. Lajos és János királyok házi káplánja emlékirata Magyarországra romlásáról*, 55–56, 71–73.; Sremac, Đ., *Poslanica o propasti ugarskog kraljevstva*, 35, 43–44.

¹⁴⁵⁴ Mivel pénz helyett csak sértéseket kaptak, amit Szerémi úgy beszél el, hogy budai panasztételük alkalmával Pál kincstartó bemutatott okirataikkal kitörölte a hátsóját, mire a sajkások csalódottan szétszéledtek. Szerémi, a neki panaszkodó szerb és magyar naszádosok elégedetlenségét azzal tolmácsolja, hogy mind elbúcsúztak a Magyar Királyságtól, mondván, hogy képtelenek tovább szolgálatban maradni. A kincstartó szerepét 1517-től 1519-ig Várdai Pál töltötte be. Ovčarević Péter hadparancsnok volt a hadakozó felek mindkét oldalán a XVI. század negyedik évtizedéig. Egykor II. Lajos szolgálatában állt, de Nándorfehérvár eleste után áttért az oszmánok oldalára. Ott a szendrői szandzsákbégek, Bali és Mehmed bégek közeli emberének számított. 1525 decemberében segített Bakić Pálnak átszökni Magyarországra. Egy jelentés szerint, amelyet 1526. február 15-én írtak, 200 martalóc parancsnoka volt. Szapolyai János oldalára állt 1530-ban, és haláláig hű is maradt hozzá. Szerémi György, *II. Lajos és János királyok házi káplánja emlékirata Magyarországra romlásáról*, 95.; Sremac, Đ., *Poslanica o propasti ugarskog kraljevstva*, 57.; Kiss L., *Nándorfehérvár bukása*, 434.; Kalić-Mijušković, J., *Beograd u srednjem veku*, 242.; Lemajić, N., *Srpska elita*, 58.; *Ovčarević Petar*, in: *SBR* 7, 632. (a szócikk Šuletić, S. N. munkája); Tóth N., C.–Horváth R.–Neumann T.–Pálosfalvi T., *Magyarország világi archontológiája I*, 133.

¹⁴⁵⁵ A király által kinevezett Báthori András valószínűleg nem vehette át a tiszteletet. Kiss L., *Nándorfehérvár bukása*, 411.; Tóth N., C.–Horváth R.–Neumann T.–Pálosfalvi T., *Magyarország világi archontológiája I*, 147.

¹⁴⁵⁶ Tóth N., C.–Horváth R.–Neumann T.–Pálosfalvi T., *Magyarország világi archontológiája I*, 146–147.

¹⁴⁵⁷ Kiss L., *Nándorfehérvár bukása*, 408.

Szabács,¹⁴⁵⁸ csapatait a Szerémségbe küldte. Itt Ilona despotissa, akinek birtokait közvetlenül fenyegették az oszmán egységek, elküldte emberét, hogy meghódolási szándékát kifejezze a szultánnak. Tubero szerint az asszony ki akarta játszani a szultánt, ennek megfelelően, hogy időt nyerjen, igyekezett a falvakat sértetlenül hagyni, nehogy a törököket felingerelje. A raguzai elbeszélő úgy értesült, hogy miután elküldte emberét az ajándékokkal a szultánhoz, kérvén tőle, hogy megtarthassa földjeit, összepakoltatta holmiját. Amikor az oszmán követek az uralkodó jóváhagyásával megérkeztek hozzá, ez elfogatta, majd – miként Tubero állítja – meg is ölette őket. Ezért azután az oszmán csapatok nem kegyelmeztek senkinek, ellentétben azzal, ahogyan állítólag korábban viselkedtek.¹⁴⁵⁹ A Goraždei pszaltiriumban található feljegyzés ugyancsak megemlíti a despotissa menekülését a *dicső Kölpény várából*, keservesen megjegyezve, hogy a *despota dicső és gyönyörű földjét a törökök felprédálták, a szép Kölpény várost pedig lerombolták szeptember hónap 9-ik napján*.¹⁴⁶⁰ Miután a hódítók Gradiškánál átkeltek a Száván, felprédálták Pozsega, Valkó és Szerém megyét. Bali bég sorra foglalta el a kisebb szerémi erődítményeket, bár több helyen is ellenállásba ütközött. Zay szerint Szentdemeternél és Notyajnál intéztek támadásokat ellenük.¹⁴⁶¹ Kemény harcok folytak Zimony alatt is, amelyet Skoblić Marko vitéz védett. Elbeszélő forrásunk állítása szerint ő a törökök körében is nevet szerzett magának vitézségével. A harcok során, amikor az ellenségnek sikerült betörnie a városba, súlyos sebesülést szenvedett, ám amikor a szultán elé vitték, erőt vett magán és határozottságot tanúsított. A királynak tett esküjét hangoztatva csak azon sajnálkozott, hogy élve fogták el. Válaszai felingerelték a szultánt, aki végül két elefánttal tiportatta el.¹⁴⁶² Az elszánt küzdelem ellenére Zimony tehát elesett. Július végén Szalánkemén ellenállása is megszűnt, miután magára hagyta legénysége.¹⁴⁶³ Szerémségi hátszágának felszámolása után Nándorfehérvár nem számíthatott érdemi segítségre annak ellenére sem, hogy a király igyekezett erőfeszítéseket tenni sereg gyűjtésére a vár felmentése érdekében. Az oszmán tüzérségi lövések idővel gyengítették Nándorfehérvár falait, aminek következtében legelőször a többségében szerbek lakta Alsóváros került a törökök kezére. A megmaradt lakosok a várban kerestek menedéket.¹⁴⁶⁴ Ezek után a vár elfoglalásával az oszmánok eleinte sikertelenül kísérleteztek. A tornyok egyikének parancsnokaként Utešenović Jakab személyéről van ismeretünk.¹⁴⁶⁵ Mivel az oszmán csapatok egyik vezetője, Ahmed pasa elsősorban a szerbekben látta ellenfeleit, elkezdte híresztelni, hogy a támadás napja – amely augusztus 16-a volt – Vidovdan, azaz Szent Vid napja, a szerbek gyászos emlékű rigómezei vereségének ideje. Ugyan a védelem egyelőre még kitartott, amiben a város szerb polgárai is helytálltak, miután a várt segítség nem érkezett meg, a védőkön kezdett eluralkodni a fáradtság. Ezért a

¹⁴⁵⁸ Istvánffy szerint a vár körüli vizesárkokat az oszmánok az általuk összegyűjtött görögökkel, szerbekkel és bolgárokkal töltették fel. *Istvánffy Miklós magyarok dolgairól írt históriája*, 173.

¹⁴⁵⁹ Zay ezzel éppen ellenkezőleg azt állítja, hogy az oszmánok igyekeztek nagy pánikot kelteni. Egybecsenség állításával a *Memoria rerum* közlése is. Tubero, L., *Kortörténeti feljegyzések*, 297–298.; Zay F., *Az Lándorfehérvár elveszésének oka*, 47.; *Memoria rerum*, 21.; Szabó J., B., *A mohácsi csata*, Budapest 2011, 44.

¹⁴⁶⁰ Stojanović, Lj., *Stari srpski rodoslovi i letopisi*, 116.

¹⁴⁶¹ Zay F., *Az Lándorfehérvár elveszésének oka*, 46–47.

¹⁴⁶² Zay F., *Az Lándorfehérvár elveszésének oka*, 50–52. Évkönyvbeli adat szerint csak egy elefánt elé vettette. *Memoria rerum*, 21.; Kiss L., *Nándorfehérvár bukása*, 438.; Pálosfalvi T., *Nikápolytól Mohácsig*, 184.

¹⁴⁶³ Zay Ferenc Barics, Kölpény és Árki elését Nándorfehérvár eleste utáni időbe helyezi, Szalánkeménről pedig megjegyzi, hogy azt lakosai már előbb elhagyták. Zay F., *Az Lándorfehérvár elveszésének oka*,

¹⁴⁶⁴ A források sűrűn őket teszik felelőssé a vár elestéért. Istvánffy szerint két szerb árulta el a várat. Abban is ámulást lát a történetíró, hogy a szerbek felégették házaikat, majd bevonultak az erődbe, ahelyett, hogy ellenáltak volna. Elbeszélése szerint az oszmánokkal szemben a magyarok mindhalálig akartak küzdeni, de a szerbek, akikből több volt a védők sorában, nem akartak így tenni. Úgy tartja, hogy a szerbek tárgyaltak az ellenséggel a vár megadásáról, ám amikor ez kiderült, már ők akarták az árulókat megölni. *Istvánffy Miklós magyarok dolgairól írt históriája*, 176, 179–180, 181.; Kalić-Mijušković, J., *Beograd u srednjem veku*, 247–255.

¹⁴⁶⁵ *Istvánffy Miklós magyarok dolgairól írt históriája*, 177.; Kiss L., *Nándorfehérvár bukása*, 436.

legénység egyes tagjai idővel kiszökdöstek a várból. Közöttük árulók előfordulására gyanakodtak már közvetlenül az ostrom utáni időkben. Akadtak, akik Morgai Jánost nevezték meg árulónak. Nándorfehérvár katonái viszont elkeseredetten folytatták a küzdelmeket, és fokozatosan vonultak vissza a várban. Végül azonban, mert teljesen elenyészett a segítség érkezésének kilátása, a vár védői tárgyalás után megadták magukat. Ezek után megindult a vár elvesztése miatti bűnbakkeresés. Ebben sokan a szerbeket kárhoztatták, noha a király nem tulajdonított felelősséget nekik. A megadás után Oláh Balázs és Morgai János életüket veszítették. A magyarokat a megadást követően ugyan hazaengedték, egy részüket azonban Bali bég Szalánkeménben megölette. A szerbek tekintélyes részét Isztambulba költöztették, ahol azok igyekeztek megőrizni régi lakhelyük emlékét.¹⁴⁶⁶ Elvitték oda magukkal szent tiszteletű tárgyaikat, mint például Szűz Mária ikonját, továbbá Szent Paraszkeva ereklyéit.¹⁴⁶⁷ Az új török államvezetés minden bizonnyal megbízhatatlannak ítélte őket a Magyarországgal és ott letelepült néptársaikkal tartott kapcsolatuk miatt.¹⁴⁶⁸

Nándorfehérvár eleste után a visszavételre szőtt magyar tervek sikerteleneknek bizonyultak, így a továbbiakban betölthetetlen rés éktelenkedett a magyar végvári vonal láncolatában, amely most már nem volt képes hatékonyan megvédelmezni Magyarországot az oszmán becsapásoktól. Elesett egy sor kisebb vár is, mint Szávaszentdemeter, Kölpény, Berekszó, Barics, Kamanc, Rednek, Szalánkemén pedig romokban állt. Az oszmán sikerek a védelmi rendszert egyik pillanatról a másikba szinte gyógyíthatatlanul leromlott állapotba taszították. Az oszmán támadások immár egyre gyakoribbakká váltak, és Pétervárad is végveszélybe sodródott.¹⁴⁶⁹ Ennek ellenére a szávaszentdemeteri-nagyolaszi magyar győzelem még mindig arról adott bizonyosságot, hogy a Magyar Királyság elszenvedett veszteségei ellenére is képes lehet az oszmánoknak továbbra is jelentős fejtörést okozni.¹⁴⁷⁰ A különböző, javarészt szerbekből álló helyi egységek ezután sem hagytak fel a törökellenes harcokkal. Szerémi elbeszéléséből kiviláglik, hogy ezekben a küzdelmekben jeleskedett Božić Radič naszádparancsnok is.¹⁴⁷¹ Az elbeszélő történetíró szerint Mehmed bég maga küldött egy szerbet Tomorihoz, figyelmeztetve őt Ferhát pasa megjelenésére.¹⁴⁷² A Szentdemeter és Nagyolaszinál győzelem kétségkívül jelentős veszteségeket okozott az oszmánoknak, akiknek nagy része a Szávaába fulladt menekülés közben. Tagadhatatlan azonban, hogy elit katonái egy részének elestével a magyar fél is érzékeny veszteségeket szenvedett, és pótlásukról nemigen lehetett egykönnyen gondoskodni az üresen kongó kincstár mellett. Tomorinak mindenesetre a kivívott győzelem némi lélegzetvételnyi időt adott arra, hogy rendezze a megmaradt végvárak helyzetét.¹⁴⁷³

---

¹⁴⁶⁶ Szerémi szerint a bánokat megölték, úgy adván meg nekik a Braničevóban megígért földet. Sremac, Đ., *Poslanica o propasti ugarskog kraljevstva*, 60.

¹⁴⁶⁷ Istvánffy nem tudta, hogy Konstantinápolyba telepítették le őket. *Istvánffy Miklós magyarok dolgairól írt históriája*, 181–182. A szent ereklyéket megemlíti az *Ekthesis Chroniké* is. A XIV–XVI. századi magyar történelem bizánci forrásai, 475.

¹⁴⁶⁸ Kalić-Mijušković, J., *Beograd u srednjem veku*, 259–263.; Káldy-Nagy Gy., *Szulejmán*, 48.

¹⁴⁶⁹ Kubinyi A., *A szávaszentdemeter-nagyolaszi győzelem*, 213.

¹⁴⁷⁰ Kubinyi A., *A szávaszentdemeter-nagyolaszi győzelem*, 194.

¹⁴⁷¹ Magyarországon neve 1502-től követhető a forrásokban. A Maros menti szerbek vezetője volt. Istvánffy a szerémségi küzdelmekben Bakić Pált is résztvevőnek tartotta. Szerémi György, *II. Lajos és János királyok házi káplánja emlékirata Magyarország romlásáról*, 108.; Sremac, Đ., *Poslanica o propasti ugarskog kraljevstva*, 63.; *Memoria rerum*, 24.; *Istvánffy Miklós magyarok dolgairól írt históriája*, 188.; Kubinyi A., *A szávaszentdemeter-nagyolaszi győzelem*, 217.; Lemajić, N., *Srpska elita*, 91.

¹⁴⁷² Szerémi György, *II. Lajos és János királyok házi káplánja emlékirata Magyarország romlásáról*, 107–108.; Sremac, Đ., *Poslanica o propasti ugarskog kraljevstva*, 64.

¹⁴⁷³ Kubinyi A., *A szávaszentdemeter-nagyolaszi győzelem*, 218, 220.

Mohács előestéjén érkezett Magyarországra a Mohács utáni idők egyik legjelentősebb szerb vezető személyisége, a későbbi despota, Bakić Pál. Forrásaink szerint az egyik legjelentősebb vlach kenéz család tagja volt. A legrégebbi Bakić kenézség (*knežina*) említése a Szendrői szandzsáknak az 1476. évi defterében található. Az összeírás *knežinái* – nevezetesen az egy vlach kenéz irányítása alatt álló területek – sorában Bakić Radované volt az egyik legnagyobb kiterjedésű. Nagyjából hetven faluból állt Užice, Požega és Arilje között (828 ház és 510 tabija).¹⁴⁷⁴ A család tagjainak több *knežinája* is volt, Pálé Šumadijában, amelynek központja a Venčac hegy körül volt. Amikor a sebenikói származású Ferhád pasa – aki a szultán testvérét vette feleségül – erre a vidékre jött, Bakić lett a Szendrői szandzsák legjelentősebb szerbje, mivel a pasa közeli barátja egyszersmind titkára volt.¹⁴⁷⁵ Bizonyára Bakić segítségére szolgált az új vezetőnek, aki pénzsóvárságáról volt ismert. A szerb vezető adószedőként is működött, és vajdaként ugyancsak szerepel. Lehetséges, hogy Ferhád megölése után 1524-ben Bali bégnek a szendrői szandzsák élére történt visszahelyezése megváltoztatta Bakić helyzetét, és mert akár életét is veszélyben érezhette, Magyarországra menekült, meglehet, hogy már 1525 végén.¹⁴⁷⁶ Magával hozta ekkor népes családját is, testvéreit, Manojlot, Komnint, Demetert és Mihályt, unokatestvérét Pétert, nemkülönben felségét Teodorát és leányait, Máriát, valamint Angelinát, velük együtt pedig még 50 könnyűlovast is.¹⁴⁷⁷ Költözéséhez valószínűleg Tomori támogatását is megszerezte, aki a királynak javasolta, hogy adjon a szerb nemesnek földet a letelepedéshez.¹⁴⁷⁸ A szerb főember minél északabbra fekvő birtokokat szeretett volna kapni.¹⁴⁷⁹

Bakić hozta a magyar vezetésnek az oszmánok készülődésének a híret.¹⁴⁸⁰ Később Tomorinak hasonlókról számolt be egy olyan szerb, aki 200 martalócot vezetett Bali bég mellett.¹⁴⁸¹

---

¹⁴⁷⁴ Lemajić, N., *Srpska elita*, 214–215.

¹⁴⁷⁵ Pray, G., *Epistolae procerum regni Hungariae* I, Posonii 1806, 213.; Káldy-Nagy Gy., *Szulejmán*, 61.; Lemajić, N., *Srpska elita*, 223.

¹⁴⁷⁶ A pápai követ jelentése szerint az oszmánok Bakić több hívét lefejezték annak átmenekülése miatt. Szerinte Bakić is támogatta a janicsárok lázadását Ferhád pasa megölése miatt, amiért később árulással gyanúsították. Tomori arról is értesült, hogy a nagyvezír vádolta be Pált, mivel nála maradt Ferhád pasa pénzének egy része, és hogy a török főtisztviselő meg is akarja öletni. Ezenkívül az átkelőket a parancs értelmében nem őrizhették többé szerbek, hanem csak törökök. Budára az átállítás első híre 1526. január 14-én érkezett meg. A történetet később megíró Istvánffy azt is megemlíti, hogy mivel Bakić görög vallású volt, nem akarta megváltoztatni hitét. Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára*, 365.; *Mohács emlékezete*, 113.; *Istvánffy Miklós magyarok dolgairól írt története*, 186, 187.; Fraknoi V., *A Hunyadiak és Jagellók kora*, 483.; Kulcsár P., *A Jagelló-kor*, 214.; Lemajić, N., *Srpska elita*, 106, 223–224, 226–227.

¹⁴⁷⁷ Burgio arról írt, hogy más szerbek is át akarnak települni. Bakić feleségéről Lemajić azt találta, hogy boszniai származású volt. Tomori leveleinek információi fényében ez elfogadható megállapítás. Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára*, 364.; *Mohács emlékezete*, 88.; *Bakić Pavle*, in: *SBR* 1, 374–375. (a szócikk Lemajić, N. munkája); Lemajić, N., *Srpska elita*, 244, 73. lábjegyzet.; Szabó J., B., *A mohácsi csata*, 53.

¹⁴⁷⁸ Ismert Tomorinak 1525 októberében Bakićhoz küldött levele. Maga a szerb vezető Magyarországon azt állította, hogy hosszú ideig szolgálta a királyt kémjelentésekkel. Pray, G., *Epistolae procerum regni Hungariae* I, 213.; Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára*, 367.; *Mohács emlékezete*, 88.; Lemajić, N., *Srpska elita*, 225, 52. lábjegyzet.

¹⁴⁷⁹ *Mohács emlékezete*, 88.

¹⁴⁸⁰ Szerinte az oszmánoknak nem volt elég katonájuk, mivel csak annyi embert látott, akik a szultán tevéit gondozzák a hadjáratban. Az értesítéseket Burgio pápai követnek is elmondták. Jelentésében arról számol be, hogy Nándorfehérvárra harminc szekérszámot hoztak, amelyekkel hajókat akarnak építeni. Bakić állítólag azt mondta, hogy a szultán békeszertő, ám a csapatainak harcra van szüksége. Pál véleménye az volt, hogy az oszmánok ellen más ellenfeleiket is ki kell játszani. Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára*, 265.; *Mohács emlékezete*, 89, 112, 113, 114.

¹⁴⁸¹ *Mohács emlékezete*, 116.

Beköltözése azonban nem ment minden nehézség nélkül, és a birtokadományok sem kerültek egyszerűen a kezére.¹⁴⁸² Először úgy határoztak, hogy juttassanak Bakićnak egy mezővárost több faluval, továbbá évi 1500 forint éves járadékkal. Amíg nem jutottak javadalmakhoz, előfordulhat, hogy Tomori környezetéhez tartoztak, talán Kalocsán. Nem sokkal azonban a mohácsi csata előtt a király Bakić Pálnak adta Solymárt¹⁴⁸³ és Horhit Pilis megyében, Bánhidát¹⁴⁸⁴ Komáromban és Győr megyében Ötvényt¹⁴⁸⁵ a vámmal együtt, ezenkívül még Ásványt¹⁴⁸⁶, Lipótfalvát¹⁴⁸⁷, Remetét¹⁴⁸⁸, Damót az átkelővel egyetemben, továbbá Rárót¹⁴⁸⁹, Dunaszeget¹⁴⁹⁰, Szigetet¹⁴⁹¹, Olcsvát¹⁴⁹², a két Medvét¹⁴⁹³ és Pilost¹⁴⁹⁴, amelyeket Hédervári Ferenctől koboztak el.¹⁴⁹⁵ Szemügyre véve az adott birtokokat, felülbírállhatjuk Istvánffy azon állítását, miszerint a király Lakot adta volna Somogy megyében a szerb nemesnek.¹⁴⁹⁶

Bakićról a mohácsi csata résztvevőjeként is tudomással rendelkezünk.¹⁴⁹⁷ Ez már csak azért sem meglepő, mert maga is jelentős időt töltött az oszmán seregben, és jól ismerte azt. Állítása szerint három csatában is részt vett, amelyekben Szulejmán szultán ugyancsak jelen volt.¹⁴⁹⁸ Kapcsolatainak köszönhetően jelentéseket küldött Tomorinak az oszmánok mozgásáról.¹⁴⁹⁹

A középkori Magyar Királyság történetének végzetes kimenetelű nagy csatájáról számos kutatás eredmény kínál számunkra támpontokat az alapvonalak tisztán látásához.¹⁵⁰⁰ Fenmaradt kútfontokból azt

---

¹⁴⁸² A pápai követ nem gondolta hasznosnak az ország szempontjából, Pál vajdában pedig nem bízott. A szerb nemesnek először Lőrinc herceg hagyatékából kellett volna birtokot kapnia, de ez nem valósult meg, mivel Szapolyai János szerezte meg azt. Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára*, 362.; Lemajic, N., *Srpska elita*, 212, 243.

¹⁴⁸³ Lehetséges, hogy a Budapesttől északnyugatra fekvő mai Solymárról van szó. Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza* I, 4.

¹⁴⁸⁴ Ma Tatabánya része, Tatától délre. Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza* III, 494.

¹⁴⁸⁵ Ma Öttevény Győrtől északnyugatra. Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza* III, 554.

¹⁴⁸⁶ Ma Ásványráró Hédervártól keletre. Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza* III, 544.

¹⁴⁸⁷ Lehetséges, hogy a mai Lipótnak felel meg Hédervártól északra.

¹⁴⁸⁸ Valószínűleg Dunaremete Hédervártól északnyugatra.

¹⁴⁸⁹ Ma Ásványráró Hédervártól keletre. Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza* III, 556.

¹⁴⁹⁰ Dunaszeg Győrtől északnyugatra. Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza* III, 547.

¹⁴⁹¹ Csánki szerint Öttevény-Sziget Győrtől északnyugatra; a mai Kunszigettel azonosítható. Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza* III, 560.

¹⁴⁹² Csánki szerint 1443-ban Pozsony megyéhez tartozott. Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza* III, 554.

¹⁴⁹³ Ma Medved'ov Szlovákiában, Győrtől északra a Duna mellett. Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza* III, 552.

¹⁴⁹⁴ Lemajic szerin Bodakkal azonos. Lemajic, N., *Srpska elita na prelomu epoha*, 249.

¹⁴⁹⁵ Wenzel G., *A Hédervári Ferenc jószágai feletti per és ítélet 1523-ban*, Pest 1859, 5–6.; Istvánffy Miklós *magyarok dolgairól írt históriája*, 183.; Lemajic, N., *Srpska elita na prelomu epoha*, 249.

¹⁴⁹⁶ Istvánffy Miklós *magyarok dolgairól írt históriája*, 187.

¹⁴⁹⁷ Érdekes Burgio azon állítása, hogy egy szerb javasolta az oszmánoknak, hogy ne Erdély felé támadjanak, hanem a Száván át. *Mohács emlékezete*, 112.

¹⁴⁹⁸ *Mohács emlékezete*, 25.; Szabó J., B., *A mohácsi csata*, 104.

¹⁴⁹⁹ *Mohács emlékezete*, 88, 127.

¹⁵⁰⁰ Az események megítélése azonban messze nem egységes. Nincs terünk az úgynevezett Szulejmáni ajánlat kérdésének bővebb taglalására, de nem is érezzük szükségességét; igen részletes bemutatása Perjés Géza munkájában elérhető. Perjés G., *Mohács*, Budapest 1979. Ezt a vélemlényt nem fogadták el kételyek nélkül a magyar történetírásban. Szabó J., B., *A mohácsi csata*, 24. Fodor Pál is azon a véleményen van, hogy az oszmán törökök mindig is meg araták hódítani Magyarországot. Véleménye szerinte Buda elfoglalása már 1521-ben is az oszmánok célja volt, amit a szultán tehetségének hiánya akasztott meg. Fodor P., *Magyarország és a török hódítás*, Budapest 1991, 7, 8. Perjés elméletének legújabb cáfolatát Bárány Attila hozta. Bárány A., *A szulejmáni ajánlat. Magyarország, a Török Birodalom és a nyugat 1521–1524*, Máriabesnyő 2014.

olvashatjuk ki, hogy a magyar vezetés erőteljesen készülődött az ellenség megállítására. Ebben azonban komoly gátló körülményként merült fel a pénzhiány és a külpolitikai helyzet alakulása. Mivel Európát ekkor leginkább a franciák és a Habsburgok hatalmi konfliktusa kötötte le, a magyar király tényleges segítséget nemigen remélhetett külföldről.¹⁵⁰¹ Az országban gyors nekibuzdulással láttak a szervezőmunkához. Tomorinak sikerült összegyűjtenie a sajkások egy részét, miután azok előzőleg szétszéledtek. Az előkészületek gyorsaságára azonban kedvezőtlenül hatott az a körülmény, hogy számos döntést az országgyűlésnek kellett jóváhagynia, és a király tapasztalatlansága, valamint tekintélyének hiánya sem segítettek a dolgokon.¹⁵⁰² A török előkészületekkel kapcsolatban különböző hírek keringtek, amelyek némelyike az Oszmán Birodalomban működő szerb kémektől származott.¹⁵⁰³ Ezzel együtt a hangulat a nemesség soraiban igen harcias volt. Sok parasztkatonára azonban az oszmánok ijesztő számának hírei elrettentőleg hatottak.¹⁵⁰⁴ Tomori egyik levelében arról is beszámol, hogy a szerbek elhagyták a területet, és távoztak a Maroson át.¹⁵⁰⁵ A budai udvar segítségkéréssel fordult a nyugat-európai udvarokhoz, a király pedig elindult a nyáron Budáról Tolna felé. A magyar uralkodót közvetlenül 4000 katona követte. Burgio pápai legátus zsoldosokat fogadott fel Morvaországban. Azt is elrendelték, hogy az egyházi kincsek feléből pénzt verjenek. Tomori érseket azzal a feladattal küldték a határra, hogy minél hosszabb ideig tartóztassa fel a szultán seregét. Az oszmánok terveit azonban a magyar udvar nem ismerte pontosabban, azt az ellenfél sikerrel titkolta, és a helyzet ebből adódó bizonytalansága kihatott a védelem megszervezésével összefüggő lépésekre.¹⁵⁰⁶

Az oszmán egységek lassan haladtak előre, amíg végül elérték a magyar határt. Menetelésük nem volt egészen zökkenőmentes, mivel a helyi lakosok több helyen is gátolták felvonulásukat. Szulejmán szultán hadinaplója azt jegyezte fel, hogy az oláhok (valószínűleg vlachok) Avara alatt megtámadták a takarmányszállító egységek közül néhányat.¹⁵⁰⁷ Ezek a rajtaütések azonban nem tudták jelentősen befolyásolni a szultáni had mozgását. Ibrahim pasa Pétervárad ellen intézett támadást, és két hétnyi ostrom után, július 27-én sikerült is bevennie azt.¹⁵⁰⁸ Ezzel a déli határvonal érintett szakaszának utolsó jelentősebb erőssége is oszmán kézre került. Mivel a helyzet egyre inkább romlott, augusztus elején a király a paksi táborból elrendelte a vérés kard körbehordozását, illetve a jobbagyok mozgósítását. Az oszmán sereg addigra elfoglalta Újlakot, illetve a Duna menti erősségek sorát és Eszéket is.¹⁵⁰⁹ Báthori nádor azt a parancsot kapta, hogy a Dráva partján tegyen kísérletet az oszmán sereg átkelésének megghiúsítására, ám mert a csapatok jelentős része nem volt hajlandó engedlemeskedni parancsainak, ez az igyekezet beteljesíttelen maradt.¹⁵¹⁰ A helyzetet még inkább súlyosbította Lajos király tapasztalatlansága, továbbá az a bizonytalanság, hogy kit is kellene a hadak élére állítani. Mivel a főnemesek köréből a potenciális jelöltek vagy betegek voltak, mint Báthori, vagy idősek, mint

---

¹⁵⁰¹ Kosáry D., *Magyar külpolitikai helyzet Mohács előtt*, 101, 102, 115.; Kulcsár P., *A Jagelló-kor*, 218.; Szabó J., B., *A mohácsi csata*, 67, 70.; Bárány A., *Magyarország és a külső segítség 1526-ban*, „Nekünk mégis Mohács kell...“ II. Lajos rejtélyes halála és különböző temetései, szerk.: Farkas G. F.–Szebelédi Zs.–Varga B., Budapest 2016, 35–54.

¹⁵⁰² Szabó J., B., *A mohácsi csata*, 26, 30, 55.

¹⁵⁰³ *Mohács emlékezete*, 130.

¹⁵⁰⁴ *Mohács emlékezete*, 91.

¹⁵⁰⁵ *Mohács emlékezete*, 93.

¹⁵⁰⁶ Szabó J., B., *A mohácsi csata*, 54.

¹⁵⁰⁷ *Mohács emlékezete*, 161.

¹⁵⁰⁸ *Mohács emlékezete*, 140–141.

¹⁵⁰⁹ Szabó J., B., *A mohácsi csata*, 79.

¹⁵¹⁰ *Mohács emlékezete*, 16.; Fraknoi V., *A Hunyadiak és Jagellók kora*, 498–500.; *Magyarország történeti kronológiája* I, 349–350.; Kulcsár P., *A Jagelló-kor*, 222–225.; Szabó J., B., *A mohácsi csata*, 77.

Bornemisza, vagy húzódozva nem vállalták a felkérést – ahogyan azt Frangepán Kristóf tette –, illetve távolmaradtak, mint Szapolyai János, végül a parancsnoki feladatok ellátása Szapolyai Györgyre, János vajda testvére, valamint Tomori Pál érsekre hárult.¹⁵¹¹ A szerb vezetők közül a sajkások parancsnokaként Božić Radičra és mellette Bakić Pálra lehetett számítani, akik a lengyel zsoldosok vezetőjének azon elképzelését tartották követendő megoldásnak, hogy a hadsereget szekerek mögé kellene elhelyezni.¹⁵¹² Ez a javaslat ugyan elfogadásra talált, ám azt végül megsem hajtották végre, minthogy ahhoz már nem volt elég idő.

Ugyan az országnak a csataterre összpontosított hadai jelentős erőfeszítéssel igyekeztek útját állni az oszmán támadásnak, a helyzet nem alakult megfelelően a magyar oldal számára. Erdélyből Szapolyai nem tudott kellő időben megérkezni, mivel egymásnak ellentétes parancsokat kapott, de a horvát és szlavón egységek megérkezése is késedelmet szenvedett, a hadvezetést pedig eltérő vélemények osztották meg a harc vállalásának kereteiről.¹⁵¹³ A főurak között az a vélemény tűnt erőteljesebbnek, hogy adott helyzetben jobb lenne talán az ellenséget dúlni hagyni, a királyt és a sereg nagyobb részét pedig eközben biztonságba helyezni, míg a köznemesség hangadói ezzel szemben jobbra azon voltak, hogy az összecsapás elkerülhetetlen, és a harcot immár fel kell venni az ellenséggel. Ez a harcias felfogás erős hatást gyakorolt a főparancsnoki teendőket ellátó hadvezetőkre. Az összecsapás tragikus kimenetelének ismeretében sem állítható azonban, hogy a magyar sereg Mohácsnál korszerűtlen vagy a maga közegében eleve kudarcra ítélt színvonalú lett volna.¹⁵¹⁴ Maga az ország rendelkezett ilyen képességekkel, korabeli hadipotenciálja nem terjedt többre, és katonai ereje nem ért fel a harcban a többszörös oszmán túlerővel szemben. Ahogyan az ismeretes, a magyar támadás Mohács mezején ugyan erőteljesen indult, ám hamar kifulladt, és a főlényüket fokozatosan egyértelműen érvényesítő oszmán csapatoktól az ország védereje súlyos és döntő vereséget szenvedett. Bár a szultánban eleinte azzal kapcsolatos kétségek is ébredtek, hogy valóban a magyar fősereggel ütközött-e meg, a csata kimenetele kétséget kizáróan a magyar haderő megsemmisítő kudarcát hozta.¹⁵¹⁵ Miután a visszavonulás során a király a Csele patakba fulladt, és az ütközetben a főemberek tekintélyes hányada is elveszett, a Magyar Királyság vezetés nélkül maradt, az út pedig kinyílt a szultán előtt az ország szíve felé. A csata után a magyar sereg is szétszóródott. Buda védhetetlenül állt a hatalmas török hadsereg előtt. Szulejmán szultán lassan menetelt az ország középső sávjában, végül elfoglalta a székvárost, és lángokba borította a Duna-Tisza közét. A sikeres hadjáratukból visszavonuló török egységeknek óvatosan Perényi Péter nádor követte a nyomát, és az elmaradó seregrészek ellen zaklató támadásokat intézett. Titelnél Radič Božić – akit a szultáni hadinapló Deli Radicsnak nevez – ugyancsak rátört a kivonuló oszmánokra, amely hadivállalkozás eredményeként 300-400 ellenséges katonát elfogott, 500-at pedig megölt.¹⁵¹⁶

---

¹⁵¹¹ Szabó J., B., *A mohácsi csata*, 107–108.

¹⁵¹² *Mohács emlékezete*, 24–25, 63, 69.; *Istvánffy Miklós magyarok dolgairól írt históriája*, 214, 222.; Szabó J., B., *A mohácsi csata*, 117–118.

¹⁵¹³ Perjés szerint Tomorinak volt egy haditerve, amelynek a magyar támadás késlekedése okozta a sikertelenségét. Perjés G., *Mohács*, 409. B. Szabó János is elveti azokat az állításokat, miszerint semmilyen terve nem volt. Szabó J., B., *A mohácsi csata*, 117.

¹⁵¹⁴ Neumann T.–Tóth N., C.–Pálosfalvi T., *Két évszázad a sztereotípiák fogságában. Helyzetkép a Jagelló-kor kutatásáról*, Több mint egy csata: Mohács. Az 1526. évi ütközet a magyar tudományos és kulturális emlékezetben, szerk.: Fodor P.–Varga Sz., Budapest 2019, 69, 70.

¹⁵¹⁵ Szabó J., B., *A mohácsi csata*, 160.

¹⁵¹⁶ Erről más török nyelvű források is tudnak. *Mohács emlékezete*, 169, 237.

A mohácsi csata után Magyarország a Ferdinand főherceg és Szapolyai János között. kiéleződő belső harcokba bonyolódott Ugyan a szultán győzelmet aratott, és el is foglalta a magyar fővárost, ám Magyarország teljes meghódítása ezzel még közel sem volt lezártnak tekinthető. Szulejmán birodalmának a következőkben egyre inkább a folytonos hadakozás szükségletében jelentkeztek gondjai, amelyre az oszmán berendezkedés belső természete támasztott igényt, ám a sereg hatósugarának határait megközelítőleg elérve, a további terjeszkedés lehetőségei szinte áthághatatlanul szorító korlátokba ütköztek.¹⁵¹⁷ Ami a szerbek két vezető személyiségét illeti, azoknak sikerült megmenekülniük a mohácsi csatából. Míg Božić Szapolyai Jánoshoz szegődött, és az királyként despotává nevezte ki őt,¹⁵¹⁸ Bakić ezzel szemben Ferdinand mellé állt, és mint a király által kinevezett despota egészen 1537-ben Garánál történt elestéig e tisztt betöltőjeként működött.

---

¹⁵¹⁷ Fodor P., *Magyarország és a török hódítás*, 29, 33.

¹⁵¹⁸ Istvánffy tévesen azt írta, hogy Božić, átadva a naszádok feletti parancsnokságot, a csatában az első sorban lovagolva esett el. *Mohács emlékezete*, 74.

7. A szerbek helyzete Magyarországon

Miután a szerb államok elestek, a szerb nép két hatalom közé szorult és a határmenti társadalom jellegét öltötte magára. Egészében idegen államberendezkedés és idegen hagyományok szerint volt kénytelen élni a továbbiakban. Az oszmánok területén helyzetüket alapvetően a *zima*-rendszer szabályozta, Magyarországon pedig társadalmi hovatartozásuk szerint rétegződve annak társadalmi struktúrájába kellett beilleszkedniük. Mivel a pusztító küzdelmekben vezető rétegük is jelentős részben odaveszett, társadalmukat egy időre deelitizálódási folyamat torzította.¹⁵¹⁹ Mivel a szerbek kiszorultak a városokból, amelyekben meggyökerezésük amúgy is késéssel jelentkezett és erőtlennek is bizonyult, az elitbe jutás lehetőségét jó ideig kizárólag a katonai alapon történő előretörés biztosította számukra.¹⁵²⁰

Az Oszmán Birodalom hatalma alá vont idegen népek világában az uralmi rendszer általában az elit alsóbb rétegeinek kedvezett, és leginkább nekik adott módot valamiféle fennmaradásra, míg a korábban legfelső irányító szerepet betöltő vezető réteget hosszabb távon megszűnésre kárhóztatta.¹⁵²¹ Természetesen az uralkodó családok tagjainak sem egyforma sors jutott osztályrészül. Helyzetük alakulására befolyással volt hűségük az oszmán állam iránt, illetve hogy a felhasználhatóságukhoz fűződő érdekek alapján mekkora tér kínálkozott további működésük előtt. Néhányan, mint Branković István, Katalin és Ilona Mara boszniai királynők másokhoz hasonlóan emigrációra kényszerültek. Tomašević Istvánnak és mellette még számos tekintélyesebb nemesnek – mint amilyenek például a Pavlović család tagjai voltak – mostohább sors jutott, őket kivégeztette a szultán. Azoknak viszont, akik sikeresen be tudtak illeszkedni az oszmán rendszerbe, mint például György despota leánya, Mara, az utolsó Kotromanić uralkodó testvérei, Katalin és Zsigmond, vagy Kosača István herceg iszlám hitre tért fia, Ahmed pasa, jelentős karrier nyílt a szultán szolgálatában. Utóbbi példák ellenére mégis inkább annak a kijelentésnek áll meg az érvénye, hogy az isztimalet politika általában vlach kenézetek, alacsonyabb státusú nemeseket és más alsóbb szinten egzisztáló személyeket részesített kedvezésekben.¹⁵²² Ez magyarázza a sok keresztény szpáhi megjelenését az első oszmán defterekben, így például a szendrői szandzsák területén ötven százalékot is megközelíti a számuk. A tolerancia érvényesítése elsősorban a meghódított területeknek az oszmán államba történő beillesztését célozta az oszmán hatalomnak hasznos helyi szokások elfogadásán keresztül. Amikor már a szilárdan kézben tartott térségek viszonyai pacifikáltak voltak mondhatók, nemegyszer megszüntették vagy elsorvasztották az addig érvényesülni engedett helyi gyakorlatokat, de arra is akadnak példák, hogy végül beillesztették azokat az állami igazgatásba.

Az egykori nemesek jelentékeny részben oszmán timárbirtokosokká váltak, és a szultán szolgálatában kaptak helyet, bár soha nem élveztek teljes bizalmat. Feladatuk az volt elsősorban, hogy összeköttetést tartsanak fenn a hatóságok és a nép között. Az is kijelenthető, hogy meglehetősen ingatag volt biztonságuk a szultán országában, minthogy amikor az oszmán hadak történetesen vereségeket szenvedtek, vagy más módon ébresztették fel maguk iránt az uralkodó gyanúját, könnyen veszélybe került az életük. A szerb évkönyvek megőrizték Trikálai Marko, Marko Altomanović és Dmitar

---

¹⁵¹⁹ Lemajić, N., *Srpska elita na prelomu epoha*, 11.; Krešić, M., *Depopulacija jugoistočne Hercegovine izazvana tuskim osvajanjem*, Povijesni prilozi 39 (2010) 107–123.; Rudić, S., *Bosnian Nobility*, 111–112, 113.

¹⁵²⁰ Ezért az elitnek nem volt zárt struktúrája. Lemajić, N., *Srpska elita na prelomu epohu*, 26.

¹⁵²¹ Lemajić, N., *Srpska elita na prelomu epoha*, 39, 40.; Išiksel, G., *Ottoman Power Holders in the Balkans (1353–1580): a case of Upward and Downward Elite Mobility*, Medieval Bosnia and South-East European Relations. Political, religious, and cultural Life at the Adriatic Crossroads, ed. Dautović, Dž.–Filipović, E. O.–Isailović, N., Arc Humanities Press 2019, 86.

¹⁵²² Miljković-Bojanić, E., *Smederevski sandžak*, 72, 73.; Išiksel, G., *Ottoman Power Holders in the Balkans*, 86.

Tomašić megölésének emlékét, akiket a vučitrni szandszábég parancsára öltek meg a boszniai hadjárat előtt.¹⁵²³ Ugyancsak ismeretes a boszniai nemesség lemészárlása, vagy a novobrdoi Kantakuzin(ović) Janja egész családjának kiirtása.¹⁵²⁴ Fenyegedtségük kiszámíthatatlansága miatt sokan nem törődtek bele könnyen az új helyzetbe. Forrásaink arról tanúskodnak, hogy boszniai nemesek egy csoportja Velencében kért segítséget a királyság eleste után.¹⁵²⁵ Azok, akik elfogadták az új rendszert, részeseivé is válhattak annak, a kisebb nemesek pedig számos tekintetben át is vehették az egykori, fontosabb pozíciókat betöltő birtokos nemesség szerepét. Ez magyarázhatja, hogy a Braničevói és a Szendrői szandszák deftereiben nagyszámú keresztény szpáhít találunk. A nekik adott timár birtokok minazonáltal többnyire csekély jövedelmeket hoztak.¹⁵²⁶ Idővel ezek a keresztény szpáhik áttértek a birodalom uralkodó vallására, esetenként viszont utóbb elvesztették rangjukat, és a közönséges adófizetők szintjére süllyedtek le. Ezen utakat járva idővel eltűnt a régi szerb feudális nemesség. Emelkedésnek indult viszont az a törzsi jellegű vezetői réteg, amely addig nemigen élvezett megkülönböztetett helyzetet a társadalom más rétegeihez képest.¹⁵²⁷ A szerb állam összeomlása után az egyházra új szerep hárult, legalább tudati értelemben élőknek, illetve működőnek tekintett szervezete egyfajta állam helyettesítő látszatot kölcsönzött fennmaradásának és további létezésének a keresztények szemében.¹⁵²⁸ Éppen ezért a hányatott sorsú elit támogatta a szerb egyházat, és amikor erősödő pozíciói éppen megengedték neki, az egyházi építések terén is igyekezett jeleskedni.¹⁵²⁹

Az Oszmán Birodalom peremvidékén élő keresztény lakosság a katonai vagy félkatonai szolgálatokban teljesítendő szerepvállalással, illetve kivételezett státusba kerüléssel javíthatott elsősorban helyzetén.¹⁵³⁰ Félkatonai szervezeteknek tekinthetők a vojnyukok, azabok, derbendzsik, martalócok (martolosi) elnevezéssel illetett szolgálattelvők csoportjai. Előnyöket nyújthatott a vlach-szervezetbe történő bekapcsolódás is. A következőkben csak vázlatos áttekintés nyújthatunk ezekről a sajátos státusú feladattevőkről, mellőzve eközben olyan kivételezett elemek bemutatását, mint amilyenek az örök vagy a különböző szolgálatokat ellátó falusi lakosok, erődökben működő mesterek csoportjai voltak, és kihagyva mellettük más hasonló rétegek számbavételét is.¹⁵³¹

A vojnyukok olyan szabad parasztok voltak, akik katonai szolgálatukra tekintettel birtokkal rendelkeztek. Az ilyen természetű birtok eredendően nem volt örökölhető, és csak a katonai szerep átvállalásával lehetett örökébe kerülni vagy hozzájutni. Könnyű vértetű lovas katonák voltak, lándzsával, pajzzsal és páncéllal felszerelve. Általában fekete ruhát viseltek. Hadi tevékenységükért – ami nemritkán a határvédelem biztosítását jelentette – adókedvezményeket élveztek. Lándzsákba szervezték őket, minden vojnyukra kettőtől hétig terjedő számú, jamak megnevezéssel illetett helyettes jutott, akik váltották a vojnyukot. Adózási kötelezettségeik szerint a vojnyukok 16 akcse lándzsapénzt, illetve hadjáratkor ezenkívül még 6 akcsét tartoztak fizetni mint hadba vonulók. Ezenkívül más kisebb

¹⁵²³ Stojanović, Lj., *Stari srpski rodoslovi i letopisi*, 245.

¹⁵²⁴ Stojanović, Lj., *Stari srpski rodoslovi i letopisi*, 247, 251.

¹⁵²⁵ Helyzetük bizonytalansága rosszul hatott ki az elitizációs folyamatokra. Lemajić, N., *Srpska elita na prelomu epoha*, 43.; Rudić, S., *Bosnian Nobility after the Fall of the Kingdom of Bosnia in 1463*, 105.

¹⁵²⁶ Miljković-Bojanić, E., *Smederevski sandžak*, 72.; Lemajić, N., *Srpska elita na prelomu epoha*, 41–42.

¹⁵²⁷ Lemajić, N., *Srpska elita na prelomu epoha*, 15, 35, 37.

¹⁵²⁸ Işiksel, G., *Ottoman Power Holders in the Balkans*, 86.

¹⁵²⁹ Lemajić szerint az oszmán területen élő elit mintha nem lett volna kész nagyobb építésekre. Inkább a törzsi és katuni vezetők mutattak nagyobb hajlandóságot ezen a téren. Lemajić, N., *Srpska elita na prelomu epoha*, 162.

¹⁵³⁰ Lemajić, N., *Srpska elita na prelomu epoha*, 45.

¹⁵³¹ Példa erre Bukovnik falu Lučičában, amely nem volt köteles adót fizetni, mert 10 000 nyilat készített évente Galambóc várának. Stojaković, M., *Braničevski tefter*, 256.

penzösszegek is terhelték őket, takszák a hordókra, illetve ha több mint 100 birkájuk volt, azok után is adóztak. Vezetőik alacsonyabb rangokban működő keresztények voltak. Szükség szerint költöztették őket, és a szultán parancsára átsorolásuk is előfordulhatott az adófizetők tömegei közé. Helyzetüket vizsgálva úgy tűnik, hogy az ország határvidékén, illetve a máshol élő csoportjaik között mutatkozott némi különbség. Előfordulásuk leginkább a határmenti területeken mondható jellemzőnek.¹⁵³² Hasonlóan szabad státust élveztek a muszelemek, akik a várakban láttak el szolgálatot. Közöttük akadtak olyanok is, akik segítségére voltak az oszmánoknak a hódításokban.¹⁵³³

A martalócok (*matrolozi*) csoportja jelentős szerepet betöltő, kedvezményeket élvező réteg volt. Jó részük a vlach lakosságból származott. Szerveződésük kezdetei még a despoták idejére nyúlik vissza, amiről az oszmán források is beszámolnak. Feladataik közé tartozott az ellenség kémlelése, a rablók visszaszorítása, és a terület lakottságának fenntartása.¹⁵³⁴ Gyalogként, lovasként és a flotta állományának tagjaiként egyaránt előfordultak.¹⁵³⁵ Feladataik közé tartozott a szomszédos területek zaklatása és prédálása is.¹⁵³⁶ Parancsnokaik egy része keresztényekből került ki.¹⁵³⁷ Az ellenséges oldal részéről igen nagy ellenszenv és megvetés övezte működésüket, amiért fogságba esésüket követően sokszor halál várt rájuk.

Az utak rendbentartását és védelmét a derbendzsik látták el. Ez egy kiváltságolt réteg volt, szolgálatuk fejében pedig csak előre meghatározott szintű adók teljesítését várták el tőlük, nevezetesen 10 akcse ispendzát, minden nős házfő pedig fél lukna búzát és fél lukna árpát tartozott leróni.¹⁵³⁸ A szervezeten keresztül igyekeztek az oszmánok a lakosságot egyidejűleg az utak melletti településekhez kötni.

A vlach lakosság problematikája egy olyan témakör, amelynek kutatása nemegyszer eltérő és ellentétes vélemények kimondására vezetett az eddigi kutatások során. E helyen kellő tér hiányában nem vállalkozhatunk ennek a maga teljességében még ki nem merített kérdéskörnek a részletese taglalására. Korszakunkban a vlachok elsősorban státusuknál, társadalmi szerepükénél fogva és nem kizárólag etnikai alapon megközelítendő rétegét alkotják a vizsgált térség belső közegének. Az etnikai jelleg esetükben másodlagos. Felfogásunk szerint, mivel a kora középkori balkáni őslakosok, akiket a szlávok vlachnak neveztek, beleolvadtak más etnikumokba, a vlach elnevezés a térségben pásztorkodó életformát folytatók gyűjtőfogalmává vált. Más befogadó népek életkereteibe történő beágyazódásuk után lassacskán jelentős szerephez jutottak. A középkor idejében a vlachok pásztorok voltak, akik a maguk

---

¹⁵³² Miljkovi-Bojanić, E., *Smederevski sandžak*, 242–249.

¹⁵³³ Példaul a Galambócot átadó személyek is muszelemek lettek, vagy egy Zvornik melletti falu lakosai, akik hűen tartották magukat a magyar ostrom alatt. Miljković-Bojanić, E., *Smederevski sandžak*, 122.

¹⁵³⁴ Nevüket a korai oszmán írók is kémkedést és úti vezetést teljesítő feladattevőkként értelmezik. Miljkovi-Bojanić, E., *Smederevski sandžak*, 249–253.; Vasić, M., *Martolosi u jugoslovenskim zemljama pod turskom vladavinom*, Istočno Sarajevo 2005, 33.

¹⁵³⁵ Vasić, M., *Martolosi u jugoslovenskim zemljama*, 113.

¹⁵³⁶ A szendrői és braničevói martalócok a szandzsákbégnek 30 000 akcsét adtak a zsákmány ötöde gyanánt. Azt, hogy feladataik természete miatt rossz hírnévnek örvendtek magyar oldalon, jól mutatják a martalócok fejére kitűzött vérdíjak, illetve a kifejezés jelentéstartalmának a magyar nyelvben meghonosodott negatív értelmű töltete. *A magyar nyelv értelmező szótára IV*, főszerk.: Bárczi G.–Országh L., Budapest 1961, 949.; Vasić, M., *Martolosi u jugoslovenskim zemljama*, 82.

¹⁵³⁷ A Zvornikban állomásozó martalócok parancsnoka Dmitrašin harambasa volt. A galambóci martalócok élén 1476-1477-ben Bratosav fia Branislav állt. Vasić, M., *Martolosi u jugoslovenskim zemljama*, 120, 291.

¹⁵³⁸ Miljkovi-Bojanić, E., *Smederevski sandžak*, 255–256.

világában katunokba szerveződtek. Ezeket az egységeket néhány háztartás (kletište) alkotta.¹⁵³⁹ Azzal is számolni lehet, hogy mélyebben gyökerezik múltjukban valamiféle védelmi, katonai szerepkör ellátása. Az oszmán időkben hierarchiájuk tagoltan kiépített volt, amelynek csúcsán a kenéz állt. Egy kenéznek több falu vlach lakossága is alárendeltje lehetett, az egyes szervezeti részelemeket pedig úgynevezett primicurok vezették. A kenézeknek engedelmeskedő egységeket általában knežinának nevezik. A kapcsolatot közöttük a teklicék tartották fenn mint hírnökök.¹⁵⁴⁰ A defterek a kenézek szolgálatában feltételezhetően mezőgazdasági munkásokat említenek *rataji* néven. Az oszmán időkben a kenézek nem pusztán a szervezetben töltötték be irányító szerepet, hanem egyszersmind oszmán tisztségviselők is voltak. Ezért vezető helyüket nem pusztán csak a szervezet biztosította számukra, hanem az oszmán kinevezésből is fakad(hat)ott. Idővel a kenéz családok rokoni kapcsolatokba léptek egymással, ezért a vezető rétegbe kerülés útja fokozatosan beszűkült.¹⁵⁴¹ Az Oszmán Birodalomban a kenezségek voltak a szerb nép életének legjelentősebb öngazgatási szinterei.¹⁵⁴² Mivel timárokat is élvezhettek, ezért soraikban kereshetők azok a keresztény szpáhik, akik fenn tudtak maradni az oszmán uralom alatt.¹⁵⁴³ Ezek a timárok általában szerény járandóságokhoz juttatták birtokosaikat.¹⁵⁴⁴

A vlach lakosság tagjai adókezezményeket élveztek hadiszolgálataikért. Ez általában a filuria volt, illetve háztartásonként évente egy arany, két birka, amelyek egyike mellé bárányt is kellett adniuk.¹⁵⁴⁵ Kolonizációra alkalmas társadalmi elemként kezelték őket, és mind az oszmán, mind pedig a magyar oldal igyekezett kihasználni az ebben rejlő lehetőségeket.¹⁵⁴⁶ Erre amiatt mutatkozott szükség, mert az oszmán hódítást mindenütt jelentős pusztítás kísérte.¹⁵⁴⁷ Az oszmánok Hercegovinából a Drina melletti területekről és más vidékekről telepítették őket a magyar seregek által prédált Morava menti vidékre.¹⁵⁴⁸ Többnyire a kenézek feladata volt az elhagyott helyek benépesítése. Mivel a vlach szervezet zárt volt, ez a körülmény nagyban korlátozta az iszlamizációs és akkulturációs folyamatok felerősödését, mivel pedig háztartásonként, és nem személyként adóztak, ezért a vlachok családi közösségekbe tömörültek. Ebből eredően a háztartásokban a család több felnőtt tagja élt együtt. Ezeket a háztartáshoz

---

¹⁵³⁹ Braničevóban 1467/8-ban 20 ház tett ki egy katunt, a szendrői vlachoknál 50. Bojanić, D., *Turski zakoni i zakonski propisi iz XV i XVI veka za smederevsku, kruševačku i vidinsku oblast*, Beograd 1974, 12, 13.

¹⁵⁴⁰ Miljkovi-Bojanić, E., *Smederevski sandžak*, 234.

¹⁵⁴¹ Később a kenézi és primicuri szolgálatokat a martalóci váltotta fel. Lemajić, N., *Srpska elita na prelomu epoha*, 53, 54.

¹⁵⁴² Lemajić, N., *Srpska elita na prelomu epoha*, 47.

¹⁵⁴³ Miljkovi-Bojanić, E., *Smederevski sandžak*, 235.

¹⁵⁴⁴ A legnagyobb timárbirtokkal Miklós (Nikola) kenéz, Maloga fia, a szandzsák fő kenéze rendelkezett, amely 10 000 akcsét jövedelmezett. A Szendrői szandzsákban a legtöbb birtokosnak 1000 és 2000 akcse közötti jövedelemmel rendelkező birtoka volt, Braničevóban pedig a timárok fele 2000 akcsénél kevesebb jövedelmet hozott, legnagyobb hányaduk azonban valójában csak 1000 akcse alatt jövedelmezett. A keresztények között csak Bajica tartotta Lugomir zeámet haszonélvezetét. Miljkovi-Bojanić, E., *Smederevski sandžak*, 68, 69, 73.; Lemajić, N., *Srpska elita na prelomu epoha*, 41–42.

¹⁵⁴⁵ Egy katun ezenkívül még adott sátrat, egy kör sajtot, három kötelet, hat hámot, egy zsák vaját és egy kost. Öt házra adtak egy katonát. A szendrői vlachok 45 akcsét adtak Karácsonykor, valamint az előzőhöz hasonló adományokat, amelyekkel együtt évente 63 akcsét teljesítettek. Ehhez még 20 akcse járdékot szolgáltattak minden évben. Kisebb vétségekért bírságokat fizettek. Aličić, A., *Turski katastarski popisi nekih područja Zapadne Srbije u XV i XVI veku* I, 28.; Bojanić, D., *Turski zakoni*, 12, 13.

¹⁵⁴⁶ Az oszmán oldal ezt tervszerűen tette. Aličić, A., *Poimenični popis snadžaka vilajeta Hercegovina*, Aličić, A., *Turski katastarski popisi* I, 39.; Miljkovi-Bojanić, E., *Smederevski sandžak*, 173.

¹⁵⁴⁷ A defterekben erre utalnak az elhagyott települések és mezrák előfordulásai.

¹⁵⁴⁸ Ezt jellemzően a *Bošnjani*n kifejezés mutatja a defterekben. Néha az összeírás kitér a költözés eredeti helyére is. Ennél gyakrabban bukkan fel a *došlac* kifejezés, amely jövevényt jelöl. Miljkovi-Bojanić, E., *Smederevski sandžak*, 229.; Lemajić, N., *Srpska elita na prelomu epohu*, 14.

társult felnőtt tagokat a defterek *tabijaként* nevezik.¹⁵⁴⁹ Ilyen szervezeti keretek között költöztek a szerbek magyar területekre, és a magyar nemesek közé beilleszkedett szerb nagyurak bandériumain keresztül kapcsolódtak be a honvédelmi rendszerbe. A vlach-szervezet biztosította ekkoriban a szerb elit utánpótlásának elsődleges forrását. Ebben a közegben tűnt fel a később Magyarországon jelentős szerepet betöltő Bakić család is. Bekerülve a magyar államrendszerbe az ilyen jövevények, akik készek voltak vállalni a katonai feladatokat, gyorsan törtek előre a társadalmi ranglétrán, kihasználva a társadalmi változásokat.¹⁵⁵⁰

Az oszmánok az összes többi lakost államuk adófizetőinek a körébe sorolták be, ami azt jelentette, hogy rendes és rendkívül adókat voltak kötelesek fizetni az államnak (dzsizje, harács), valamint a szpáhinak (tized stb.) is.

Mivel az oszmán-magyar határt nem lehet a mai értelemben vett vonalként értelmezni, hanem egy széles sávnak kell tekinteni, annak mindennapjai a saját szabályai szerint folytak, amelyek nagyban különböznek mindkét szomszédos ország belső részétől.¹⁵⁵¹ Ebben a kérdésben egy nagyfontosságú – bár még nem eléggé kihasznált – elméleti keret, az úgynevezett határelmélet (*Border Theory*) szolgálhat kiindulásul, amely a cirkulációra, a megoszlásra és a folyamatokra helyezi vizsgálódásai hangsúlyát. Esetünkben a mozgásokat és folyamatokat tekintetbe véve aktív határmenti viszonyokról beszélhetünk, amelyekben mind a mozgékonyság, mind pedig a változékonyság igen erőteljes jelenségeknek érzékelhetők. Vizsgálati időszakunkban a határok könnyen eresztették át a két oldal lakosait, és valóban egy hibrid társadalmat teremtettek a két oldalon.¹⁵⁵² A szóban forgó területet folytonos becsapások nyugtalanították, ezért a térség alacsony fokú biztonságáról beszélhetünk. Mindkét oldal a lakosság elhurcolásával is igyekezett a másikat gyengíteni, ezért a lakosságmozgás itt kifejezetten élénknek ítélnélhető, amelyet nem gátolt a határ. Erőszakos elhurcolásokról többször is hírt adnak forrásaink. Magyarországon a Temesköz déli része olyannyira elnéptelenedett, hogy Krassó és Keve megyék lényegében megszűntek működni. Oszmán oldalon ugyanakkor ismertek a magyar betörések 1463-ból, 1480-ból és 1481-ből. Egyes becslések szerint a XVI. század elejéig Magyarországról 200 000 embert hurcoltak el, míg az isztambuli ferencesek ezt a számot az 1436-1442-es évekre 400 000-re becsülték.¹⁵⁵³ Mivel a mindennapokat folytonos bizonytalanság jellemezte, a lakosság gyakran vándorolt jobb életkörülményeket keresve. A források jellemzően mindig több figyelmet szentelnek a határmenti társadalmi elit sorsának alakulására, így elvándorlására is, az alsóbb rétegek költözése általában csendben zajlott, és a források csak ritkán emlékeznek meg róla.¹⁵⁵⁴ Amikor a mentalitás problematikáját vesszük szemügyre, hozzátartozik az igazsághoz, hogy egyelőre nincs igazán kellő mélységben feltárva ennek kérdésköre. Ami azonnal észrevehető a forrásokban az az a tény, hogy a határmenti katonai feladatokat ellátó lakosság milyen eldurvulttá, érzéketlenné, esetenként pedig könyörtelenné vált a küzdelmekben. Kézenfekvő, hogy erre a mindennapi harcok kényszeréből

---

¹⁵⁴⁹ Erre utal az is, hogy a szendrői szandzsák területén az összes vlach vezető között csak egy muzulmán akad, egy primicúr, Iván fia Hizir Drenova faluban. Hercegovinában ez a folyamat erőteljesebben jelentkezik a defterekben. Aličić, A., *Poimenični popis snadžaka vilajeta Hercegovina*, 36, 47–48, 55, 56, 62, 83, 87, 102.; Miljkovi-Bojanić, E., *Smederevski sandžak*, 232.

¹⁵⁵⁰ Lemajić, N., *Srpska elita na prelomu epohu*, 27–28.

¹⁵⁵¹ Salihović, D., *For a Different Catastrophe*, 77–78.

¹⁵⁵² Nail, T., *Theory of the Border*, Oxford 2016, 5–9.

¹⁵⁵³ Đere, Z., *Skica promene etničkog sastava stanovništva na tlu današnje Vojvodine 1526–1910*, Istraživanja 15 (2004) 107.

¹⁵⁵⁴ Đere, Z., *Skica promene etničkog sastava stanovništva*, 107–108.

eredő állandó bizonytalanság szolgált elsősorban magyarázatot, de azoknak a megállapításoknak a helytálló volta ugyancsak elismerhető, hogy a fegyverek árnyékában eltelő hosszú évek alatt az értékrendben a bátorsággal együtt az irgalmatlanság is egyidejűleg foglalt el előkelő helyet. A kialakult állapot nem kedvezett a földművelő lakosságnak, ám nagy lehetőségeket kínált a katonai elemeknek, főleg olyan területeken, mint amilyenné Bosznia vált a középkori ország eleste után. A keletkező hatalmi úr kihasználási lehetőségei sokakat bátorítottak kezdeményező fellépésre és merész fegyveres cselekedetekre.¹⁵⁵⁵ A határokat Mátyás király is gyakran kihasználta saját politikai céljai érdekében. A nemesség ugyancsak a maga hasznát kereste a határokon, ahol birtokokat lehetett szerezni, vagy a bátraknak és erőseknek a hatalmi ranglétrán gyorsabban lehetett előrejutni. Familiárisok, mint Roh László, Török Ambrus vagy Dombói Miklós jelentős szerepeket tölthettek be a határvidéken, miként azt például a nádori tisztség betöltése jelentette a határmenti Boszniában.¹⁵⁵⁶ De a határközeli helyzet kihasználásával sikerült Magyarországon hasonlóképpen boldogulnia a Jakšić családnak vagy Belmužević Milošnak is. A Jagellók korában ez a folyamat egyre erőteljesebbé vált.

Azok, akik nem találtak lehetőséget a boldogulásra a határvidéken, inkább költözésben kerestek menedéket. Az 1389. évi rigómezei ütközet óta a szerb nép migrációinak intenzitása észak felé megnövekedett.¹⁵⁵⁷ Általában a migrációs folyamat délről ment észak felé, bár ismerünk számos ellenkező példát is. Akadtak nemesek, akik a magyar oldalról mentek az oszmánra át.¹⁵⁵⁸ A defterek esetenként említenek magyar renegátokat a határmenti várak katonái és timárbirtokosai között.¹⁵⁵⁹ A költözések iránya ilyen szempontból mutatott némi kiszámíthatatlanságot. Elszórtan lehet találni adatokat törökökről is magyar területen. Például 1503-ban felbukkan egy Nándorfehérvár mellett, Dobanovácban élt töröknek, Balabannak az özvegye, Ilona.¹⁵⁶⁰ Néha az egyén neve mellett szereplő megnevezés árulkodik arról, hogy az magyar területről költözött oszmán területre.¹⁵⁶¹ Ennél jelentősen sűrűbbek az északra elmenekülő személyekről szóló adatok.

Szerb előkelők magyar területen kisebb számban fordultak meg, ám felemelkedésük határozottan magasabb szintekig vezetett. Mivel európai szemszögből az oszmánellenes küzdelmek elsődleges erőforrását tartósan Magyarország jelentette, a katonák iránti igénye is huzamosan jelentékenyek

---

¹⁵⁵⁵ Salihović, D., *For a Different Catastrophe*, 81, 82.

¹⁵⁵⁶ Leginkább a külpolitikában hangoztatta szorult helyzetét, jellemzően a pápa és más európai államokkal történő érintkezések során, legitimációs célokkal használva fel a törökök elleni küzdelmeket. Egy időben hivatkozásaiban apja érdemeire és eredményeire törekedett támaszkodni ezzel is építgetve tulajdon személyével kapcsolatban a hit harcosának szerepét. Másrészt a Boszniával kapcsolatos ügyeket a nemesek megnyerésére igyekezett felhasználni, amikor a bárókkal szemben kellett küzdelmeket folytatnia a hatalomért. Az is elképzelhető, hogy uralma utolsó szakaszában már a fia számára szándékozott olyan királyságot létrehozni, mint amilyen Újlaki Miklósé volt. Salihović, D., *For a Different Catastrophe*, 92–94, 97, 102, 103, 104.

¹⁵⁵⁷ Đere, Z., *Skica promene etničkog sastava*, 107.

¹⁵⁵⁸ Stojaković, M., *Braničevski tefter*, 259.

¹⁵⁵⁹ Kiseljevo faluban egy Bojos nevű ember magyarként van beírva a defterbe. Egy timár birtokosáról azt írják, hogy a neve Üngürüs Ajas, ami magyar voltára utalhat. Stojaković M., *Braničevski tefter*, 83, 155. Boszniában több esetről is van adat. Mostar didjárja Üngürüs Hamza. Hodidjedben felbukkan egy bizonyos magyar Dogan. Zvečanban volt egy Karadzsa nevű magyar harcos. Szintén ismertek Karagyož, Iszak, Kaszim, Musztafa, Hamza és Mahmud nevű magyarok. Ugyancsak megjelenik a forrásokban egy Mihály nevű birtokos, akiről azt jelzi a defter, hogy magyar emberről van szó. Valószínű, hogy nem tért át egy Csavli fia Miklós nevű timárbirtokos sem. Aličić, A., *Sumarni popis snadžaka Bosna*, 88, 89, 99, 103, 104, 105, 115, 122, 196, 202.; Lemajić, N., *Srpska elita na prelomu epoha*, 39.

¹⁵⁶⁰ Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára*, 311–312.

¹⁵⁶¹ A braničevói Topolnicában felbukkan egy Petko Sremac, és hasonló helyzet fordul elő Mirisavában is, ahol ez a szerémi eredetre utaló megnevezés egy Radonja nevű illetőnél jelenik meg. A ljubostinjai Ljubenićban egy Slankamena(c) Božidar nevééről esik említés. Stojaković, M., *Braničevski tefter*, 102, 250.

mutatkozott.¹⁵⁶² Másrészt, bár Magyarországon az áttelepülők számára a szolgálat és az előremenetel a kiindulásban kevésbé ígérkezett biztosnak, a lehetőségek mégis sokkal nagyobbak voltak.¹⁵⁶³ A szerb lakosság csoportjai az új hazában jellemzően társadalmi hovatartozásuk szerint tudtak a magyar társadalomba tagolódni. A legjelentősebb személyiségek, a dinasztiai tagjai, a Brankoviéok és a Kosaćák a bárók közé emelkedtek, bár többnyire inkább származásuk, és nem a birtokaik miatt. Átköltözésükéről jóval többet őrizték meg a források, mint amit az alsóbb rétegek esetében tudunk. Olyan nemesek, mint a Jakšićok vagy Miloš Belmužević a megyei jómódú nemesség soraiban találtak helyet. Általában katonai pályán tevékenykedtek, bár akadtak olyanok is, akik a vármegyén belül ugyancsak vállaltak tisztségeket. Ők jelentékenyen hozzájárultak a szerb egyház fenntartásához és néptársaik betelepüléséhez.¹⁵⁶⁴ A kereskedők nagyrészt a polgárok soraiban találtak helyet, míg a beköltözők többsége vagy a jobbágyok között, vagy pedig a különböző katonai szervezetekben (huszárok, naszádosok, hajdúk).¹⁵⁶⁵ Bizonyos természetű katonai feladatok ellátásában, mint amilyen például a huszároké vagy a sajkásoké volt, a szerbek szerepe kifejezetten meghatározó volt. Ezek részben zsoldosokként teljesítették szolgálataikat, részben pedig átmeneti réteget képeztek, minthogy voltak harcosok közöttük akik minimális fizetésért katonáskodtak, mellette pedig földműveléssel is foglalkoztak. Ilyenekből főleg az ország alsó vidékein lehet sokakkal találkozni.¹⁵⁶⁶ Nyelvismeretük miatt a szerbeket kémekként is előszeretettel foglalkoztatták, példaként hozva itt fel egy 1523. évi forrásadatot, amely szerint a szörényi várnagyok egy Dobrovoy nevű embert küldtek ki, hogy az kémkedjen számukra.¹⁵⁶⁷

A magyar társadalomba illeszkedő szerbek sorában a legjelentékenyebb helyet kétségtelenül a Branković dinasztia tagjai foglalják el. Ugyan banderialis urak voltak közepes nagyságú javakkal, néptársaik azonban elsősorban a régi államiság hordozóit látták bennük, és ezért uralkodóikként tekintettek rájuk. Az évkönyvek nyilvántartották Vuk despota uralmi éveit, úgy másolták a könyveket, hogy feltüntették azokban a despoták életének és tevékenységüknek az idejét. A Brankovićokat a népi költészet is hősi alakokká formálta. Vuk despotát a Zmaj Ognjeni (*Tűzes Sárkány*) Vuk névvel illették, és mivel alapvetően határmenti társadalomról van a háttérben szó, hősiessége és hűsége igen hangsúlyos kifejeződést kapott ezekben az alkotásokban. A költemények néha törvénytelen származását is kiemelik, valószínűleg azzal a céllal, hogy e mozzanat révén az életrajz a főhős személyiségének természetfelettségét erősítse. A népi képzelet Vuk életrajzába a sárkányokról szóló legendákat is beleszötte, amely motívum némiképpen a despotának sárkányi természetet kölcsönző sugallatként értelmezhető. Fontos szerepet kapott lova is az elbeszélésben, amelyet halálakor Mátyás királyra hagyott. Az életeseemények megörökítésében Mátyás király változó szerepben ugyancsak megörökítést nyert. Kezdetben a hű despota uraként jelenik meg, majd idővel egyre inkább vele egyenlő személyként

---

¹⁵⁶² Pálosfalvi T., *Nikápolytól Mohácsig*, 27.

¹⁵⁶³ Lemajić, N., *Srpska elita na prelomu epoha*, 61.

¹⁵⁶⁴ Bács vármegyében Belmužević Miloš 1496-ban volt az egyik szolgabíró, Bodrog megyében pedig 1477-ben alispán volt egy Čalović Vuk (*Vok Csallowyih*) nevű nemes. DL 20 476.; DL 17 926.

¹⁵⁶⁵ A kereskedők általában hírszerzéssel is foglalkoztak, ahogyan arról fentebb már volt szó. A forrásokban egy János nevű szerb kereskedő ügyében – akinek a budai mázsán elvették áruját – a nyulakszigeti apácák panaszkodtak. Bár a ráckevei okiratok nagyobb része hamisítványnak bizonyult, ahhoz mégsem fér kétség hogy a keveiek részt vettek a keresedelemben. Az említett János is Keve mezővárosból való volt. Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 256–257. A hajdúk genéziséről, amelyekről azt feltételezik, hogy délszláv hatásra keletkeztek ld.: Varga B., *Az ukrajnai kozákság és a magyarországi hajdúság genézisének összehasonlító vizsgálata*, Acta Historica 145 (2020) 171–184.

¹⁵⁶⁶ Kubinyi A., *A szávaszentdemeter-nagyolaszi győzelem*, 198.

¹⁵⁶⁷ Kubinyi A., *A szávaszentdemeter-nagyolaszi győzelem*, 207.

tűnik elő. Mivel a Brankovićokat a hiedelem *hitzegőnek* találta Branković Vuk uraság állítólagos árulása miatt Rigómezőnél, a despotának a népi énekekben folyamatosan bizonyítania kellett hűségét a király iránt. Vuk despota az énekekben a királyt saját akarata szerint szolgálta, és nem a hűségeskü köteléke miatt. A költészet beállításában számos alkalommal a király helyett vett részt párbajokban. Ezekben rendre győzelmet aratott, aminek révén az ellenfél feleségét vagy nőtestvérét kapja párjául, de az is előfordul, hogy így szerzi meg birtokként Bácskát és Fruška Gorát. Később már vérségi köteléket is beleszőnek az énekmondók elbeszélésükbe, és az ilyen beállítások szerint a despotát a király nevelte fel, és adott neki részt a Szerémség földjeiből. A Vuk despota házasságát megéneklő alkotásban Hunyadi János (*Sibinjanin Janko*)¹⁵⁶⁸ a despota keresztapja, akit Vuk a lakodalmába hív – amikor a *latintól*, a *velencei bántól* kérte jövendőbelijét – azzal a kéréssel, hogy hozzon magával háromszáz magyart is.¹⁵⁶⁹ A költeményekben a határmenti magyar főurak is hősként bukkannak fel mint Vuk despota barátai és harcostársai. Így megjelenik Ozorai Pipó személye Filip Madžarinként vagy Dóczy Péter mint Petar Varadinac vagy Petar Dojčin.¹⁵⁷⁰

Szerb jobbággyokkal szerb és más nemesek birtokain egyaránt találkozhatunk. Vallási hovatartozásuk elválasztotta őket a többi jobbágytól, amely körülmény felvetett bizonyos kérdéseket a tized fizetése körül, illetve társadalmi szerepük kapcsán is. Az elit világában a vallási másságot elsősorban nem hitbéli, hanem kezdetektől fogva politikai kérdésként kezelték. Ez magyarázza, hogy a Zsigmond király alapította lovagrendben, amely a római katolikus vallást volt hivatott védelmezni – ámbátor alapító tagjai között egyetlen prelátus sem akadt –, láthatóan minden aggályoskodástól mentesen az alapítók rangsorának elején, közvetlenül a király és a királynő személyét követve egy pravoszláv uralkodó kapott helyet. Nyilvánvalóan ebben az esett nagy súllyal latba, hogy István despota országa fontos helyet foglalt el a déli védvonal államai között, emellett pedig a despotát a Garaiak révén figyelemreméltó családi kapcsolatok is fűzték a magyar főúri elithez. Az alsóbb rétegekről ehhez képest jóval kevesebbet tudunk, és forrásaink figyelmét ezek csak azután kezdték felkelteni, amikor számuk az ország déli részein már jelentékeny arányt képviselt. Egyházi részről érzékelhető olyan igyekezet, amely megnyerésüket célozta a latin szertartás követői sorába, e törekvéstől pedig – miként Marchiai Jakab példája mutatja – nem volt mindig idegen az erőszakos eszközökhöz való folyamodás. Az efféle próbálkozások néha még a római katolikus egyházon belül is ellenkezést váltottak ki.¹⁵⁷¹ Idővel azonban, ahogyan nőtt az országban a katonák és a jobbágyok iránti szükség, a helyzetmegítélés nagyban változott. Hunyadi még kemény vonalat követett, és a despota unokájának, Erzsébetnek a kíséretéből is eltávolította a pravoszláv szerzeteseket. Mátyás ezzel szemben már más magatartást követett. Kérte a pápától 1477-ben, hogy az egyházi személyek engedékenyen bánjanak a pravoszláv jövevényekkel.¹⁵⁷² Uralkodásának kezdetétől telepített szerb és más lakosságot Magyarország déli, nagyban elnéptelenedett területeire. A források már 1463-ban arról számolnak be, hogy intenzív telepítések zajlanak. Rosingen János 1463. november 19-én Tatán keltezett levelében adja hírét, hogy a magyarok prédálják a szerb területeket, és ennek pusztításával fogják megoldani a szerémségi területek

---

¹⁵⁶⁸ Különösen érdekes a szerb legenda, amely Hunyadit István despota fiának véli. Egy bugarštica a legrégebbiek közül is ezt a származáslegendát örökítette meg. Jung K., *Hunyadi János származáslegendájának/származáslegendáinak kérdéséhez*, *Létünk* 36 (2006) 26–51.

¹⁵⁶⁹ Karadžić, S., V., *Srpske narodne pjesme* II, Beograd 1969, 412.

¹⁵⁷⁰ Pešikan-Ljuštanović, Lj., *Zmaj despot Vuk*, 84, 109, 131–136.

¹⁵⁷¹ Grujić, M. R., *Jedan papski inkvizitor 15. veka u Vojvodini*, *Glasnik Istorijskog društva u Novom Sadu* IV (1931) 3, 437–440.

¹⁵⁷² Kristó Gy., *Nem magyar népek*, 115.; Đere, Z., *Skica promene etničkog sastava stanovništva*, 108.

betelepítését, és hogy a szerbek maguk is mennek a Száva másik partjára, hogy az üresen maradt területeken megtelepedjenek.¹⁵⁷³ Eschenloer is tud Mátyás király erőfeszítéseiről, amelyeket a szerbek számának gyarapítása érdekében fejtett ki, az irányban tanúsított gondoskodásának is figyelmet szentelve, hogy feleségeket igyekezett szerezni nekik. Miután leverte Svehla katonáit 1467-ben, a Kosztolányon talált 400 nőt egy Ráciának nevezett földre vitték – amely hely feltételezhetően valahol az ország déli részén keresendő, és elnevezését a kutatók leginkább a Szerémséggel azonosítják –, majd ott feleségül adták őket a szerbekhez.¹⁵⁷⁴ Ehhez hasonlók állapíthatók meg az 1480 és 1481 során végrehajtott Boszniába és a szerb despoták egykori területére irányuló magyar támadásokról. Hogy szerb nemesek is telepítettek szerb lakosokat, azt a birtokaikról szóló okiratokban fellelhető nevek is meggyőzően tanúsítják. Egyházi tizedükről is rendelkezünk némi információval. Janus Pannoniusnak egy 1466-ban keltezett okirata rögzíti a pécsi püspök Maróti Mátyással kötött megegyezését. Ezek szerint 1466-ban a Marótiak Valkó megyei javadalmain a szerbeknek nem kellett áttelepülésük után a teljes tizedet megfizetniük, hanem az első évben 6 dénárt, a következőben 8 dénárt tartoztak e címen leróni, aztán pedig a teljes összeget, amely 12 dénárt tett ki.¹⁵⁷⁵ Az engedményre az szolgáltatott okot, miszerint a püspök nem akarta, hogy megterhelésük súlya miatt az áttelepült szerbek helyzetüket elviselhetetlennek érezzék, és ennek következtében a Szávához közel lakók visszamenjenek oszmán fennhatóság alá. Ezen egyezség megközelítése a későbbiek során az állami törvénykezésben is felismerhető. Az 1481. évi törvény e kérdésben alkotott rendelkezése teljesen egybecseng az 1466-ból ismert megegyezés szellemiségével. Előírják benne ugyanis, hogy a szerbek és más, a Magyar Királyságban letelepedő pravoszlávok néhány évig mentesüljenek a tizedfizetés alól. A fizetség elmaradásának esetére a törvény megtiltja az egyházi interdiktum alkalmazását. A rendelkezés arra is kitér, hogy a római katolikusok és a pravoszlávok között megegyezés van arra nézve, hogy amikor közös földművelést folytatnak, akkor csak a római katolikus fizeti a tizedet a maga oldaláról.¹⁵⁷⁶ Mindez arra vall, hogy a mindennapokban is érvényesült a sorsközösségben élők között valamiféle együttműködés. A törvénycikk tartalmából annak törekvése olvasható ki, hogy a betelepülőket anyagilag biztosabb helyzetbe igyekeztek hozni további jövedvények beköltözését bátorító szándékokkal. A kérdést II. Ulászló dekrétuma rendezte el végül 1495-ben olyasformán, hogy a pravoszlávokat felmentette a tizedfizetési kötelezettség alól.¹⁵⁷⁷ A főpapok hajlandóak voltak ugyan engedni jogosultságaikból, de a szerbek teljes tizedfizetési mentességének kimondása már nem nyerte el tetszésüket. Váradi egyik levelében megütközését fejezi ki afelett, hogy a szerbektől nem kap tizedet, minthogy ezek nem akarják neki fizetni azt. Az érsek szomszédjai, mint a szerb despota, szintén megtagadják tőle járandóságát.¹⁵⁷⁸ A főpap 1495 januárjában ebben az ügyben eljárást rendel el.¹⁵⁷⁹ Amikor György despota nem fizette meg a tizedet, Váradi Péter kalocsai érsek egy éles hangú levélben tette szóvá a despotának, hogy Magyarország keresztény – római katolikus –, nem pedig schizmatikus

---

¹⁵⁷³ Kristó Gy., *Nem magyar népek*, 113–114.; Filipović, E. O., *Minor est Turchorum potentia, quam fama feratur*, 224.

¹⁵⁷⁴ A leírásból úgy tűnik, hogy szerbek is részt vettek a hadakozásban. Eschenloer, P., *Geschichte der Stadt Breslau* I, 574.

¹⁵⁷⁵ Rokai, P., *Prilog poznavanju položaja Srba u Ugarskoj*, 87–91.; Rokay P., *Egy ismeretlen Janus Pannonius-levél*, 5–16.

¹⁵⁷⁶ Bak, J., *Online Decreta Regni Mediaevalis Hungariae*, 749, 745–755. https://digitalcommons.usu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1003&context=lib_mono.

¹⁵⁷⁷ Bak, J., *Online Decreta Regni Mediaevalis Hungariae*, 900–901, 916. https://digitalcommons.usu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1003&context=lib_mono.

¹⁵⁷⁸ *Magyar humanisták levelei*, 384.

¹⁵⁷⁹ *Magyar humanisták levelei*, 347–348.

ország, ahol keresztény törvényeket követve kell élni, és hogy a despotának nem kellene szerbbé tétele érdekében ügködni.¹⁵⁸⁰ A vita nem is állt meg a pusztá szavak szintjén. Miután az érsek panaszt tett a despotával szemben, a király parancsa a despota javainak a felprédálásáról rendelkezett.¹⁵⁸¹ A feladatot Somi Józsa kapta.¹⁵⁸² A tized makacs megkövetelése a szerbeket esetenként a termelés felhagyására indította. Korvin János 1498-ban kelt levelében panasolja, hogy a csanádi püspök tizedkövetelése miatt a Maros menti szőlősei műveletlenül maradnak, mivel a szerbek nem művelik azokat tovább.¹⁵⁸³ Ezzel az adóval ugyanakkor a Jakšićoknak is akadtak gondjaik. Egy 1519-ben kelt királyi okirat szerint még ifjabb Jakšić Istvánnal Frangepán Gergely érsek a korábbiakban ideiglenesen abban állapodott meg, hogy az áraptarlói bortizedet ne köblökben nyújsák hordónként, hanem minden tizedik hordót adják oda a főpapnak. Az érsek panasza szerint azonban a jobbágyok nem a kellő mértékben szolgáltatták a bort, hanem annál kevesebbet adtak, a többit pedig elvitték a Jakšićok udvarába. Utóbbiak eszerint még a tizedfizetés megtörténte előtt vették magukhoz és vásárolták össze a bort. A király megparancsolta a nevezett szerb nemeseknek, hogy a tizedet, ezentúl Áraptarló mezőváros lakói és az annak tartozékaiban élők is a régi módon, köblönként fizessék meg. Intézkedésének végrehajtását a nándorfehérvári bánra bízta, azzal, hogy ha szükséges, erővel hajtassa be a tizedet. Az előállt konfliktusnak az okát Krstić abban látja, hogy ifjabb Jakšić István – aki Frangepánnal Gergellyel a szerződést eredetileg megkötötte –, az érsek panasza idején már nem tartozott az élők sorába, és az érsek ebből kiindulva igyekezett a kontraktust felbontani.¹⁵⁸⁴ Úgy látszik, hogy némiképpen a népi költészet is alátámasztja a tizedfizetés iránt érzett széles körű ellenszenvet, amikor Vuk, a Tüzes Sárkány ellenfelei között egy Nikola Protopopícot is felsorakoztat. Ljiljana Pešikan-Ljuštanović vélekedése szerint ennek vezetőkéne római katolikus papra utalhat, illetve szerephez juttatása a dézsma által kiváltott elégedetlenséget, valamint az uniós törekvések elutasítását is szimbolizálhatja.¹⁵⁸⁵

Azoknak a szerbeknek, akik menedéket találtak Magyarországon, nagy fontosságú kérdés volt vallásuk megtartása.¹⁵⁸⁶ Eleinte az elit tekintélyesebb képviselői is komoly jelentőséget tulajdonítottak ennek, ám az e körbe tartozók bekerülve a magyar arisztokrácia soraiba, jellemzően áttértek a római katolikus vallásra és idővel asszimilálódtak. Ennek illusztrálására a legtöbbször Jakšić Marko, vagy később a Bakíciók példáját szokták említeni.¹⁵⁸⁷ Ha áttekintjük Marko házassági politikáját, azt kell látnunk, hogy leányait egy kivételével magyar nemesekhez adta hozzá. Közülük Erzsébetet Dóczy Miklóshoz, Máriát Ártándi Kelemenhez, Milica Potenciát Kendefi Jánoshoz, Margarétát Patócsi Boldizsárhoz, Scholastikát pedig Zeleméri Ulászlóhoz adta feleségül. A forrásokban megjelenik még Anna nevű leánya is, akit nemritkán tévesen Marko unokatestvérének, Péternek a leányával

---

¹⁵⁸⁰ Wagner, C., *Petri de Warada ecclesiarum Colocensis et Bachiensis canonicae unitarum archiepiscopi epistolae cum nomulis Wladislai II. regis Hungariae literis Petri causa scriptis*, Posonii et Cassoviae 1776, 125–126.; *Magyar humanisták levelei*, 383.

¹⁵⁸¹ Dinić-Knežević, D., *Agrarni odnosi na tlu južne Ugarske u srednjem veku*, Istraživanja 16 (2005) 34.; Božanić, S., *Politička i kulturna delatnost despota Đorđa Brankovića*, 123.

¹⁵⁸² *Magyar humanisták levelei*, 382.

¹⁵⁸³ Šišić, F., *Rukovet spomenika*, 112.; *ISN II*, 453. (a fejezetet Ćirković, S. írta).

¹⁵⁸⁴ Krstić adatokkal támasztotta alá azt a tényt, miszerint ifjabb István még 1518-ban is életben volt, ez az eredmény pedig némileg megváltoztatja a családról a szakirodalomban addig hangoztatott véleményeket. DL 26 680.; Krstić, A., *Poseđi Jakšića u Slavoniji i Sremu*, 196–199.

¹⁵⁸⁵ Pešikan-Ljuštanović, Lj., *Zmaj despot Vuk*, 136.

¹⁵⁸⁶ Nemritkán a román pravoszlávokkal együtt igyekeztek megőrizni vallásukat. DL 36 886.; Kristó Gy., *Nem magyar népek*, 115.

¹⁵⁸⁷ Jakšićról nincsenek egyértelmű adatok. Lemajić, N., *Srpska elita na prelomu epoha*, 184.

azonosítanak. Egyedül Giovanna nevű leánya ment férjhez nagy nehézségek árán Bakić Pál testvérehez, Mihályhoz.¹⁵⁸⁸

Másrészt ugyanakkor a szerémségi Brankovićok egy teljes uralkodói ideológiát építettek ki a pravoszláv vallás és a szerb egyház támogatása mellett,¹⁵⁸⁹ amelynek sarokkövét éppen a szellemi megmaradás törekvésének hangoztatása, valamint az ősök hagyományainak elkötelezett vállalása alkotta. György és János despoták rendületlenül bíztak a szerb államiság felállításában, ezért annak hagyományait ápolták. Mivel egyházalapításban is jeleskedtek, emiatt idővel az összes Fruška Gora-i, dél-temesközi és több más pravoszláv kolostor is hozzájuk kötötte a maga felépítését.¹⁵⁹⁰ Alapítókként ugyanakkor a Jakšićok is megjelennek még. A szerémségi Fruška Gora kolostorainak jelentős részét az oszmán források említik először, a biztos középkori keletkezésűek sorába mindössze a kölpenyi templom, a Krušedol-kolostor és az a Tisza menti területen említett, a Nagyboldogasszonynak szentelt kolostor tartoznak, amely mellett a törökök egyik betörésük alkalmával megölték Belmužević Miloš vajda fiát, Vukot.¹⁵⁹¹ Rokay Péter kutatásai arra mutatnak, hogy a kolostorok területén más birtokosokról szólnak ismereteink a középkorból, ami bizonytalanná teszi nagy részük középkori eredetét.¹⁵⁹² A temesközi kolostorok többségéről ugyancsak az oszmán forrásokban lehet fellelni az első adatokat. Azt mindazonáltal érdemes viszont figyelmbe venni, hogy a Jakšićok birtokai Maradék és Oszján közel voltak Krušedolhoz.¹⁵⁹³ Arra vonatkozólag is biztos ismeretekkel rendelkezünk, hogy a Jakšićok ugyancsak pártolták a szerb egyházat, amiről az 1506. május 26-án a Hilandar-kolostornak adott oklevél is határozottan tanúskodik. Ezt Milica¹⁵⁹⁴ és fiai, ifjabb István és Marko adták ki kötelezettségként vállalva magukra évi 130 dukát támogatás biztosítását a kolostornak, cserébe kérve annak gondoskodását a szokásos megemlékezések (*pomen*) megtartásáról.¹⁵⁹⁵ A fentebbiekben jelzett minden bizonytalanság ellenére sem lehet kételkedni azonban abban, hogy az átköltözött szerbek ragaszkodtak vallásukhoz. Emellett talán meggyőző bizonyítékként az is felhozható, hogy megnyerésükre, még az olyan elkötelezett római katolikusok is, mint Kapisztrán János, a templomaik felépítését és helyreállítását vélték a legjobb módszernek.¹⁵⁹⁶

A vizsgált időszakban a szerbek számára Magyarország déli része volt a betelepülés leginkább célzott területe. Főként a Szerémségben és a Dél-Temesközben telepedtek le.¹⁵⁹⁷ A szerémségi

---

¹⁵⁸⁸ Engel P., *Magyar középkori genealógia*, Jaksics (nagylaki). Magina, A., *Acta Jakšićiana*, 164.; Iašin, S., *Familiile nobiliare sârbești*, 233.; Spremić, M., *Porodica Jakšić u Banatu*, 52–53.

¹⁵⁸⁹ Božanić, S., *Politička i kulturna delatnost despota Đorđa Brankovića*, 124.

¹⁵⁹⁰ A bácskai Bođani kolostorhoz fűződő hagyomány szerint annak helyét Jakšić Dmtar kérte ki a királytól.

¹⁵⁹¹ Csömöre szerint Drenovac kolosotorról van szó. Csömöre Z., *Bánság és Maros-vidék középkori monostorai*, 153.

¹⁵⁹² Rokai, P., *Posednici na tlu fruškogorskih manastira u srednjem veku*, Fruškogorski manastiri: zbornik radova, Jugoslovenski naučni skup Valorizacija i zaštita fruškogorskih manastira, Novi Sad 1990, 75–79.

¹⁵⁹³ Krstić, A., *Posedi Jakšića u Slavoniji i Sremu*, 199. A családhoz szokták kötni Hodosmonostor és Bezdin kolostorainak alapítását. Grujić, R., *Duhovni život*, 366.; Romhányi B., F., *Kolostorok és társaskáptalanok a középkori Magyarországon*, Budapest 2000, 13, 31.

¹⁵⁹⁴ Adrian Magina kutatásai bizonyították, hogy István özvegye, Milica és Milica Belmužević nem egy és ugyanaz a személy. Magina, A., *Milica Belmužević: L'histoire l'une noble dame du XVIIe siècle*, Inicijal 2 (2014) 145–162.; Leber, T., *Milica Jakšić's Charter for Hilandar Monastery (1506)*, 119.

¹⁵⁹⁵ Spremić, M., *Porodica Jakšić u Banatu*, 45–46.; Leber, T., *Milica Jakšić's Charter for Hilandar Monastery (1506)*, 115–138.

¹⁵⁹⁶ Kalić-Mijušković, J., *Beograd u srednjem veku*, 308, 309.

¹⁵⁹⁷ Cserögnek egyes adatok szerint, már 1372-ben volt egy *vicus Rascianorum* megjelölésű része. Radojičić, Đ., Sp., *Stara srpska književnost u srednjem veku*, Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu II (1957) 241.

betelepülésre már az eddigiekben is számos példával szolgáltunk, de erre vonatkozó erőteljes bizonyítékként Szerémi György teljes művére is joggal lehet hivatkozni. Amellett, hogy Szerémi büszkén hirdeti szerb nyelvtudását, elbeszélésében a magyar és a német szavak mellett, hemzsegnek a szerb kifejezések. Nándorfehérvár különösen vonzó célpontot jelentett a betelepülőknek. A városban jelentős szerbség élt, kereskedelmi és katonai központ volt, valamint a despoták államának székhelyéül is szolgált, ahol ez utóbbi körülménynek köszönhetően az ideérkezők könnyen válhattak harcosokká vagy kaphattak esetleg később valamilyen kisebb birtokot. Sajnos, az itt élőkéről is csak apróbb részleteket közölnek többnyire a források, mint például azt, hogy 1502-ben a bán elfogott egy Cvetko nevezetű személyt, és elvette holmijait.¹⁵⁹⁸ Szlavóniában viszont már olyan sűrűen fordultak elő, hogy a legrégebbi fennmaradt Magyarországot leíró térképen annak egy részét *Rätzn* formában nevezik meg.¹⁵⁹⁹ Kőrös megye egyik 1476-ból származó oklevele is jelez néhány olyan személyt, akik minden bizonnyal szerbek lehettek.¹⁶⁰⁰ Erre a despoták és más nemesek birtokainak megléte bizonyára jelentős kihatással volt. Ami a Tisza menti Temesközt illeti, ott jelentős magyar etnikum maradt, Blazovich László kutatásai szerint ez kiváltképpen Becsére és Becskerekre igaz.¹⁶⁰¹ A Bácskába a szerbek sokkal később szivárogtak be. Középkori adaink szerint vizsgált korszakunkban még leginkább csak annak déli peremét lakták jelentősebb számban. Északabba ettől már csak ritkán és szórványosan jelennek meg a kútfőkben, mint ahogyan ez egy 1522. évi tizedjegyzékben és egy 1525-ből származó jobbágynévsorban is tükröződik.¹⁶⁰² Ennek oka abból is eredhet, hogy az oszmán betörések még nem jelentettek mindennapos fenyegetést a vidék lakóinak, akik ennek köszönhetően a középkor végéig itt még viszonylag nyugalmas viszonyok között élhettek. Könnyen előfordulhat, hogy ezért a lakosság észak felé irányuló menekülése is egyelőre legfeljebb renyhe folyamatként jelentkezett, így nem ürült ki oly mértékben ez a terület, hogy a betelepülő idegen népesség számára kellő tágassággal kínálkozott volna tér a belakására. A helyzet Mohács után változott meg jelentősen, amikor a szerb lakosság térségbeli jelenléte viszonylag rövid idő alatt markánsan érzékelhetővé válik. Ennek egyértelmű dokumentálását szépen példázza Jovan Nenad Cár mozgalma is.¹⁶⁰³ Okleveleink jelentősebb számú szerbnek tekinthető személyről őriznek értesüléseket Marosmentében is, ahol egyébként a szerb elit tagjai ugyancsak számos birtokot tartottak kezükön. Ide szerb lakosság Mátyás király 1480. és 1481. évi dél felé vezetett hadjáratai eredményeképpen is kerülhetett. Több példára is utaltunk már az eddigiekben, amikor az oklevelekben felbukkannak a betelepült lakosok. Egyetlen további példaként hivatkozunk még egy idevágó esetre, ahol is egy Báthori István által 1485. december 1-jén, továbbá egy Csanád vármegye

---

¹⁵⁹⁸ Horváth Pál nándorfehérvári vicebán arról számolt be, hogy fizetett egy szőnyegért és sáfrányért Kopović Miklósnak (*Nicolao Koppowygh*), egy Gecse nevű ember halat vett egy Petak nevű szerbtől, fizetett továbbá Jovannak lovakkal kapcsolatban, valamint egy kenyérért és csizmáért Cvetkónak is, Vukašin és Mersović Péter (*Petrus Mersowygh*) pedig egy disznóért kantárt és pénzt akart cserébe kapni. Thallóczy L.–Aldásy, A., *Magyarország és Szerbia*, 308–309, 314–316.

¹⁵⁹⁹ A *Tabula Hungariae* térképet Ingolstadtban adták ki Peter Apian nyomdájában. Lázár deák rajzolta, Georg Tanstetter Collimitius kiegészítette és Johhanes Cuspinianus Spieshaymer készítette elő nyomtatáshoz. Kalić, J., *Najstarija karta Ugarske Tabula Hungariae*, ZRVI 24–25 (1986) 423–435.

¹⁶⁰⁰ Ilyenek lehetnek Dragan, Radoja és Radovac. Egyikük még akár bolgár eredetű is lehetett (*Radych Bwgaryn*). DL 74 528.

¹⁶⁰¹ Szentkláray szerb monostorkat vélt találni ezeken a településeken. Szentkláray J., *A szerb monostoregyházak*, 64.; Blazovich L., *Az alföldi mezővárosok etnikai képe a 14–16. században*, Acta Univeristatis Szegediensis: Acta juridica et politica 55 (1999) 39.

¹⁶⁰² Engel P., *Egy bácskai jobbágynévsor 1525-ből*, Történelmi Szemle 37 (1995) 3, 353–365.; Györe, Z., *Imenski fond bačkog kmetovskog stanovništva 1522. godine*, Novi Sad 2014. Bátka erődben Zenta mellett viszont az egyik várnagy Konjović Mihály volt, egy egység parancsnokát pedig Brančić Istvánnak hívták. *Senta. Zbornik priloga za istoriju grada*, ur: Knežević, M., V., Senta 1935 [reprint: 2010], 13.

¹⁶⁰³ Stojkovski, B., *Car Jovan Nenad–život, delo i nasleđe Crnog Čoveka*, Budimpešta 2018.

által 1486. január 2-án kibocsátott oklevél egyaránt beszámol egy olyan hatalmaskodásról, amelynek résztvevői között szerbek is nagyszámban fordulnak elő.¹⁶⁰⁴

A szerb-magyar kapcsolatok alakulásának kutatásában figyelemre méltó helyet képvisel a nyelvi szempontú megközelítés is. A nyelvi kölcsönhatások a forrásokban legegyszerűbben a szerb nyelvbe a magyarból, illetve a magyarba a szerbből átkerült szavakon keresztül válnak megragadhatókká. Már a XV. század elején érzékelhető a magyarországi latinság hatása a despoták oklevelzésében. István despota 1417-ben egyik oklevelében az emberére kiszabott *birsagium* ellen emelt szót.¹⁶⁰⁵ Vuk despota *aprodumnak* titulálja egyik emberét.¹⁶⁰⁶ Belmužević Miloš vajdával összefüggésben, továbbá az oszmánokkal 1519-ben kötött béke szövege kapcsán hasonlóan érdekes és árulkodó példákkal lehet találkozni. A vajda javainak egy részét *za penize* vette, amikor az magyar *arsagra* jött, vagyont pedig *marheként* emlegeti.¹⁶⁰⁷ Hasonló jellegű példát szolgáltatva az oszmán-magyar békeszerződés a kereskedőkről beszélve előírja, hogy őket *ne bantujet*, azaz hogy se bántás se zaklatás ne érje őket. De a szerb nyelvi hatások is kétségtelenül megfoghatók a magyarban. Némelyik közülük a kereskedéshez kötődik, mint például a *kótyavetye* szó. Idővel a magyar hagyomány keveredett a szerb hagyományokkal és elbeszélésekkel is. Egyik szembetűnő példája ennek a *Povest o ubijanju Batija (Bati megölésének története)*, amelyet a szerb Duna menti irodalom legrégebbi alkotásának tekint a kutatás. Ez a történet csak a XV-től a XVIII-ig századig szerkesztett orosz kéziratokban maradt fenn. A műben megörökített eseménysor Nagyváradon játszódik le. Vlaslov (László,) király az író közlése szerint Szent Száva által nyerte el a keresztiséget az ortodox egyházban, amely körülményt titkolt azonban a magyarok előtt. Tartott ugyanis a magyarok rosszállásától, akik valamikor szintén pravoszlávok voltak, mielőtt a római katolikusok kihasználva azt, hogy nem volt saját írásuk, a maguk hitére fordították őket. A római katolikusokat a szerző eretnekeknek ítéli. A király abban az időben, amikor az istentelen Bati rombolta az ország várait, nem tudván összeszedni seregét a toronyba húzódott vissza. Nőtestvérét a támadók ugyancsak foglyul ejtették. Vlaslov király emiatt az Istenhez fohászzkodott, és könnyeket hullatott. Valaki akkor övéi közül a király elé állva azt mondta, hogy könnyeiért az Úr győzelmet ad neki ellenségein. Kimenvén a toronyból ott egy lovat talált, amely nyugodtan várta, és egy balta volt rajta. Katonáival a király megfélemlítve ellenfeleit üzni kezdte őket. Sokukat megölve mérhetetlen kincset zsákmányolt tőlük. Látván mindezt a város lakói, bátorságot kaptak, és ők is elkezdtek gyilkolni a tatárokat. Vezérük, Bati a magyar hegyekbe menekült, és Vlaslov király kezétől halt meg. Az elbeszélő megjegyzi azt is, hogy bizonyos mendemondák szerint Bati volt a király lánytestvére is. Az ütközetben ő Batit segítette, ezért a király mindkettőjüket megölte. A tatárok táborát is elfoglalták, és megölték csaknem az összeset közülük. Mindössze azoknak kímélték meg az életét, akik áttértek a kereszténységre. Ezután a történetek emlékezetére a torony tetejére helyezték a király rézszobrát, ahogyan a lovon ülve a baltát fogja. Az író Bibliái idézettel zárja szövegét.¹⁶⁰⁸ Az elbeszélésből csalhatatlanul kiérezhető, hogy a közlés kiindulásában az ismert legenda áll László király és a kun

---

¹⁶⁰⁴ DL 19 092.; DL 19 093.

¹⁶⁰⁵ DL 53 925.; Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia*, 59–60.

¹⁶⁰⁶ DL 95 411.

¹⁶⁰⁷ Ivić, A., *Nekoliko ćirilskih spomenika*, 93–94.

¹⁶⁰⁸ Hodinka A., *Az orosz évkönyvek magyar vonatkozásai*, Budapest 1916, 473–486.; Radojičić, Đ., Sp., *Stara srpska književnost u srednjem veku*, 243–244.; Ređep, J., „Povest o ubijanju Batija“, *spomenik podunavske književnosti*, Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu XI (1968) 1, 215–216.; Zoltán A., *Szent László és Batu kán*, Ad vitam eternam. Tanulmánykötet Nagy István 70. születésnapjára, Budapest 2017, 355–361.; Halmágyi M., „...fényességes csillag”, *gondolatok a középkori Szent László-ének kapcsán*, Irodalmi magazin 6 (2018) 2-4, 9–12.

leányrabló küzdelméről.¹⁶⁰⁹ Minthogy Szent Szávának a Domnetijan által megörökített életrajza – amelyet a régebbi szakirodalom Teodosije szerzőségéhez kötött – az a munka, amelyik a szerb érseknek tulajdonítja a magyar király megkeresztelését, ezért joggal feltételezhető, hogy a fentebb összefoglalt elbeszélésnek Domentijan munkája lehetett az alapja. Azzal is érdemes számolni, hogy olyasvalaki alkotta a beszámolót, aki jól ismerte Nagyváradot, és esetleg éppen ott is élt.¹⁶¹⁰ Többet tudhatnánk talán az elbeszélésről, ha pontosabban ismernénk annak keletkezési idejét.

7. 1. Mások szemében

A Magyarországra települt szerbekről több korabeli forrás is megemlékezik. Elsősorban olyan vezetői keltették fel a kortársak figyelmét, mint a despota, a Jakšićok vagy éppen Belmužević vajda. Noha a mentalitástörténeti megközelítés módszertanilag finomabb eszközök alkalmazását igényli, és más terjedelmi keretek lennének hozzá kívánatosak, mégsem tartanánk szerencsésnek, ha vizsgálataink még jelzésszerűen sem térnének ki a taglalt problematika eme vetületére. A forrásszövegek ilyen szempontú értékelése kétségtelenül komoly bizonytalanságokat hordoz. Az olyan írók, mint Jakob Unrest, akik távol voltak a szerbektől, és akik nem ismerték elég közlőlől őket, általában erőszakos magatartásukat hangsúlyozzák ki. Unrest egyenesen úgy vélekedik róluk, hogy ez *nem keresztény* nép, a vezetőjüket pedig az oszmán uralkodó testvérének tudja. Eschenloer részletesen ecsetelte Mátyás király szerb katonáinak iszonyatos durvaságát és kegyetlenségét. Bonfini figyelme sem siklott át afölől, hogy mekkora félelmet okoztak a szerb huszárok Ausztria területén. Mivel a katonáskodó szerbeket egy határmenti társadalom mindennapi küzdelmei tették harcedzetté, korántsem tekinthető meglepő fejleménynek lelkiületük érzelmi eltompulása és mentalitásuk eldurvulása. Nem csak a szerbeknél érzékelhetők a háborús idők efféle deformáló hatásai. Elevenítsük fel példaként Kinizsi magatartását a kenyérmezei diadala utáni lakomán és ünneplés során, amikor a fogai között egy megölt ellenséget tartva járt körbe a táncban. A határmenti parancsnokokban az ellenség sok fájdalmat keltő tombolása könnyen hevülől folytonos bosszúvágyat ébresztett, a katonai sikerek pedig ünneplott hősökké tették őket harcosaik szemében. Bátorságuk és vakmerőségük szókimondóbb mivoltukban is kifejezésre jutott, mint amikor Szerémi feljegyzi Jakšić Demeter vakmeről választát Mátyás királynak.¹⁶¹¹ Még ha ez az esemény pontosan nem is úgy történt meg, ahogyan azt a történetmondó leírja, azzal bizonyára mégis joggal lehet számolni, hogy a Jakšićokról ilyesféle híresztelések terjengtek a nép körében. Alappal támadhat kétely afölől, hogy a határmenti parancsnok ténylegesen adhatott-e ilyen választát az uralkodónak. Annak valóságát azonban nemigen érdemes kétségbe vonni, hogy egy nyers természettel rendelkező, érdes modorú emberről van szó, akinek ez a képe egybevág más források Jakšićot illetől ábrázolásaival, amelyekben tudnillik személyisége rendre egy hirtelen haragú, erős akarató személyiségként rajzolódik ki. A történetíróknak úgyszólván mindegyike elismerően szól e szerb főemberek katonai minőségéről. Még a Mátyás király iránt rokonszenvet a legkevésbé sem tápláló Długos sem vonja kétségbe ezeknek a vezetőknek a katonai rátermettségét. Vuk despotát Bonfini a leghűségesebbek egyikének nevezi. Akik közelebbi tapasztalatokkal rendelkeztek a szerbekkel kapcsolatban, kedvezőbb képet alkotnak róluk.

---

¹⁶⁰⁹ Lukács Zs., *A Szent László legenda a középkori magyar falfestészetben*, Athleta patriae. Tanulmányok Szent László történetéhez, szerk. Mezey L., Budapest 1980, 163–179.

¹⁶¹⁰ Redep, J., „Povest o ubijanju Batija“, *spomenik podunavske književnosti*, 217, 218, 219.

¹⁶¹¹ Amikor az elbeszélés szerint a király a párbajban győztesként kikerülől Jakšićot dorgálva azt kérdezte töl, hogy miért ölte meg a német vitézt, ez állítólag azt válaszolta neki: *Jól gondold meg, király; ha győzni akarsz, győzzünk, különben hagyjuk az ördögbe!* Szerémi Gy., *Magyarország romlásáról*, 44.

Tubero például jól ismerte őket, és egyházuk iránt sem volt elfogult. Ez nem is furcsállható, mert Raguzában napi szinten találkozott ott szolgáló, üzletelő vagy az oszmánok elől menekülő szerbekkel, és ismerhette vallásukat is. Szerémi köztük nőtt fel, jó ismerte őket, és a nyelvüket is beszélte. Művében elismeréssel szól róluk, írása tele van szerb szavakkal és mondatokkal, nemegyszer hivatkozik is nyelvismeretével. Végeredményben mindebből annyi leszögezhető, hogy a magyarországi szerbekről ugyan sokakban élt a rettenetet keltő kegyetlen katonák képe, ám azok, akik közeli tapasztalatokat szereztek róluk, ismerték jellemüket és környezetüket, jobbára elfogadható és tisztelhető katonákat és embereket láttak bennük.

8. Összegzés

Miután 1389-ben az oszmán előretörés megroppantotta Lázár fejedelem országának védelmét, a szerb nép történetének eseményeire egyre inkább hatást gyakoroltak az északi szomszédságában elhelyezkedő Magyar Királyság politikai és hatalmi rendszerében végbemenő fejlemények. A szerbeknek szövetségest kellett keresniük az oszmán túlerővel szemben, ám ezen a téren az elkövetkező évek során nemigen lehetett határozott eredményt felmutatni egészen addig, amíg Bajezid szultán csapatai Ankaránál megrendítő csapást nem szenvedtek. Ezzel párhuzamosan Magyarország jelentős társadalmi változásokon ment át, amelynek következményei egyrészt a király birtokok állományának megcsappanásában, másrészt pedig a hatalmi elit átváltozásában mutatkoztak meg elsősorban. Ezzel egyidejűleg a portyázó oszmán török csapatok elkezdték a magyar déli területeket is folyamatosan nyugtalanítani. A magyar és a szerb uralkodó, Zsigmond király és Lazarević István despota e helyzetben végül megtalálták egymásban a lehetséges szövetségest. Közös érdekük volt az oszmán előrenyomulás megállítása. A despota a szerb állam megmaradását remélte a magyar segítségtől, Zsigmond király pedig egy ütköző államot igyekezett az oszmánok és országának határai közé beilleszteni. A két uralkodó egyaránt azt remélte, hogy a szövetség hozzájárulhat belső pozícióik megerősítéséhez és uramuk megszilárdításához. István despota és Zsigmond király úgy mélyítették el ezeket a kapcsolatokat, hogy a szerb uralkodó helyet kapott a magyar bárók között, és jelentős birtokokban is részesült Magyarországon. Birtokjai között akadtak gazdag bányavárosok, mint Nagybánya, mezővárosok, mint Szatmár, Németi és Debrecen, várak, mint Becse, Világos, Érsomlyó, illetve nagyszámú falu és puszta. István despota ezeket általában magyar tisztségviselők közreműködésével kormányozta, akik közül többen is a déli vidékekről származtak. Kissebb javakhoz szerb nemesek is hozzájuthattak Magyarországon, leggyakrabban a Temesközben, illetve más területeken az ország déli részén. A szerb uralkodó mindezek fejébezt kész volt a magyar király támogatására, részt vett a királyi udvarban szervezett összejövetelekben, valamint az országos gyűléseken, illetve maga is katonákkal segítette a magyar uralkodót. Másrészt viszont a despota ugyancsak számíthatott magyar segédcsapatokra a szerb területeken.

Ahogy a szerb állam egyre nehezebb helyzetbe került, és Zsigmond király halálát követően Magyarországon is további belső zavarok támadtak, a szerb despoták két oldal között lavírozó politikája egyre kevesebb megértésre talált Magyarországon. Branković György despota ezért I. Ulászló és V. László királyok uralma idején politikai mozgásterének fenntartása érdekében birtokátruházásokkal igyekezett megnyerni szövetségesül Hunyadi Jánost, a magyar vezetés legjelentősebb képviselőjét. Az idős despota emellett dinasztikus kapcsolatai építésével törekedett országa védelméről minél teljesebben gondoskodni, feleségül adva leányait a Cillei családba, illetve a szultán udvarába. Óvatosan politizált, és igyekezett közvetíteni az országának sorsát befolyásoló országok, azaz Magyarország és az Oszmán Birodalom között. Emiatt nem mutatott mindig kellő készséget arra, hogy magáénak tekintse Hunyadi János háborús koncepcióját, illetve hogy lépéseiben feltétlenül igazodjon ahhoz. Miután a nézetkülönbségek egyre határozottabban kiütköztek, a kapcsolatok a két család között egyre inkább elmérgesedett. Ennek következtében a despota elveszítette megmaradt magyarországi birtokainak jelentős részét is. Azt, ami megmaradt, többnyire szerbekkel kormányozta. Ennek köszönhetően a szomszédos országba érkezve számos szerb nemes talált magának működési teret, megismerhette az itteni érvényesülési lehetőségeket, a magyar állam működését és annak társadalmát. Csendes migrációk zajlottak a politikai események háttérében, amikről a források szinte meg sem emlékeznek. Ennek

ellenére bizonyos vidékek, mint például a Szerémség, fokozatosan és egyre határozottabban szerb etnikai jelleget öltöttek magukra.

Mivel az oszmán uralmi rendszer az újonnan meghódított területeken általában a társadalmi elit alsób részeire támaszkodott, a legtekintélyesebb személyek – úgy mint a dinasztia tagjai –, vagy áttértek az iszlámra, és beilleszkedtek az oszmán rendszerbe, vagy menekülni kényszerültek. Magyarország jelentette számukra a menedéket, egy országot, ahol érvényesülhetnek számos néptársuk között, akiket ismertek. Az áttelepültek sorában legjelentősebb személyiségekként Vuk despotát, később György és János despotákat, Vladisláv herceget, a Jakšić család tagjait, Belmužević Milošt, Božić Radičot és Bakić Pált találjuk. Magyarország társadalmába az áttelepültek társadalmi hovatartozásuk alapján illeszkedtek be. Az uralkodó családok tagjai bárókká emelkedtek, inkább származásuknak mintsem birtokaiknak köszönhetően, a nemesek a köznemesség soraiba léptek, vállalva a megyei adminisztrációban bizonyos szerepek ellátását is, míg a parasztok és mások vagy a jobbágyok, vagy a mezővárosi polgárok, vagy pedig a kereskedők között találták meg helyüket. A szerb elit tagjai néptársaikhoz viszonyítva jelentős anyagiakra tettek szert, ám felemelkedésük mindvégig a katonai természetű feladatellátáshoz kapcsolódott. Hatalmuk is innen származott. A despoták zászlósurakként nagyszámú katonát tartottak bandériumaikban, illetve határmenti parancsnokok is voltak. A szerbség szemében viszont, akik az államiság helyreállítását remélték, ennél sokkal többet jelentettek. Számukra a Branković-dinasztia tagjai uralkodók voltak. Az utolsó despoták ezt a gondolatot az elenyészett államiság pótlására beépítették a maguk hatalmi felfogásába, kidomborítva ebben a középkori állam hagyományai megőrzésének részükről vállalt feladatát, és a vallás ápolásával történő fenmaradás ideológiájának alapeszméjét. Ezt a felfogást erősítendően egyházi és kulturális politikájuk a középkori minták utánzása és fentartása mellett mindvégig kolostorok építését, továbbá az irodalom pártolását szorgalmazta. A köznemesség tagjaivá vált szerb nemesek igyekeztek ehhez hasonlóan cselekedni, elfogadva a despoták állameszméjét. A későbbiek szempontjából a legjelentősebb pozíció, amelyet többnyire vlach kenézek közül kikerülő szerb nemesek töltöttek be, a várnagyti tisztség volt. Ez különösen Mohács után képviselt jelentékenyebb súlyt, mivel az elbizonytalanodó országos közállapotok közepette a várnagyok a gondoskodásuk alatt álló erősségeket nemritkán saját tulajdonukként igazgatták. A szerb elitnek ezek az elemei hatékony közreműködői voltak a szerb területekről történő további telepítéseknek, mert elsősorban így remélték újabb katonákat szerezni a vlach rendszerbe tagolt szerbek soraiból. Szerepük erősödésével a magyar honvédelmi rendszerben, előre tudtak lépni a társadalmi ranglétrán, és esélyekhez jutottak akár jelentősebb pályafutások befutására, noha e lehetőségeket nagyobb bizonytalanság kísérte, mint az az oszmán országban jellemző volt. A vlach szervezet élén állók váltak a későbbiekben a deelitizált szerb társadalom lassan kiforrólódó új vezető rétegének a megteremtőivé. Amennyiben a szerb elithez tartozók társadalmi előrelépésük nyomán távol kerültek azoktól a szerb etnikai központoktól, amelyek elsősorban Szerémségben, Szalvóniában, Temesközben, Marosmentén és Dél-Bácskában rajzolódtak ki, könnyebben asszimilálódhattak, nemritkán római katolikus vallásra tértek, és idővel elmagyarosodtak.

Mivel az oszmán nyomás egyre növekedett, az államigazgatás pedig már képtelen volt előteremtteni a pénzt a védelemre, mind nagyobb szükség mutatkozott a betelepülő elemek katonai tapasztalataira. Ezért a magyar uralkodók és nemesek telepítéseket hajtottak végre csábító adókedvezményeket kínálva, és erőszakos módszereket egyaránt alkalmazva. A forrásokban a szerbek

számos alkalommal mint huszárok, naszádosok, martalócok, kémek jelennek meg, de olykor zsoldos alakulatok tagjaiként is feltűnnek.

A hosszú közös élet a mindennapok szintjén mind a szerbek, mind pedig a magyarok világában egyaránt változásokat hozott. Különösen a határmenti társadalomban volt ez határozottabban érzékelhető, ahol a kialakult helyzet egy sajátságos, ridegebb, durvább és nyersebb karakterisztikus jegyeiktől sem egészen mentes mentalitást teremtett meg. Ugyan a szerbek bizonyos fokig különleges helyzetben voltak egyes adózási kérdésekben, mint például a tizedfizetés terén – amit a törvényhozás is szavatolt –, ám ez nem képezte gátját a hétköznapi közös élettevékenységeknek, illetve az együttes munkavégzésnek. Miként az a forrásokban is tükröződik a közös földművelés vagy a sokféle más tevékenység folytatásánál megmutatkozó egymásrautaltság, továbbá a közös ünnepek alkalmi fokozatosan kereteket teremtettek a közösségi összekovácsolódásnak, ezáltal pedig az egymás mellett élés gyakorlata és tapasztalatai fokozatosan a mindennapok természetes részeivé lettek. Egyre inkább egybeolvadtak a közös ellenséggel harcolók is a népi epikus költészetben. Ezért a köztiszteletnek örvendő szerb személyiségek sorában Hunyadi János, Mátyás király, Dóczy Péter, Ozorai Pipó és mások kiemelkedően fontos és megtisztelő helyet foglalnak el mint a szerb hősök barátai, harcostársai, uralkodói és támogatói. Ahogyan azt Bati megölésének mondája is mutatja, az irodalomban a Szent Száva kultusz és a Szent László legenda is összefonódtak. A kölcsönhatások a nyelvhasználatban ugyancsak erőteljes nyomokat hagytak. Például a szerb nemesek mindinkább magyar eredetű szavakkal kezdték kifejezni az államigazgatás egyes fogalmait, a pénzzel és a vagyonnal összefüggő jelentéstartalmakat, a magyarok pedig szókészletükbe fogadtak szláv szavakat a hadi terminológiából, vagy átvették a szerb kereskedők által használt elnevezéseket.

Magyarországon a pravoszláv kolostorok falai között, amelyek – mint Krušedol – részben a középkorban keletkeztek, a szerbeknek sikerült átmenteniük középkori állameszméjük meghatározó elemeit és legfőbb hagyományaik törzsét. Szentjeiket ünnepeelve megőrizték múltjuk hajdani nagyságának emlékét, és életben tartották államiságuk újjáépítésének vágyott elképzelését. Ennek köszönhetően sikerült megőrizniük etnikai sajátosságaikat és vallási hovatartozásukat, amelyek alapokat képeztek számukra a későbbi független szerb állam ismételt megteremtésének.

9. Függelékek

9. 1. A szerb despoták titulusa magyarországi oklevelekben

Lazarević István despota (1402–1427)

Időpont	Cím	Jelzet
1411-1420/2.	Stephanus, Dei gratia dezpotus Rasscye etc.	DL 56 516
1413-1420.	Stephanus, Dei gratia dezpotus Rasscye etc.	DL 56 517
1417. 2.18.	Stephanus, Dei gratia despotus Rascie etc.	DL 53 925
1417. 10. 28.	Stephanus Dei gratia dezpotus Rasscye etc	DL 53 965.
1417. 10. 28.	Stephanus Dei gratia dezpotus Rasscye etc	DL 53 968.
1417. 10. 28.	Stephanus Dei gratia dezpotus Rasscye etc	DL 53 967.
1417. 10. 28.	Stephanus Dei gratia dezpotus Rasscye etc	DL 53 966
1424. 6.15.	Stephanus Dei gratia Rascie despotus	DL 11 375/1

Branković György despota (1429–1456)

Időpont	Cím	Jelzet
1429. 5. 5.	Georgius Wlk Rasscye Albanieque dominus	DF 278 294
1432. 8. 20.	Georgius, Dei gratia regni Rascie despotus et dominus Albaniensis	DF 270 228
1432/ 1442. 5. 20.	Georgius, Dei gratia regni Rasicae et Albaniae dominus perpetuus	Povelja Nađbanji, 20–22.
1433. 6. 19.	Georgius, Dei gratia regni Rascie despotus et Albanie dominus etc.	DF 278 797
1435. 6. 2.	Georgius Dei gratia Rascie despotus et dominus Albanie	DL 54 930
1443. 4. 17.	Nos Georgius, Dei gratia regni Rascie despotus et dominus Albanie	DL 13 719
1445. 8. 14.	Georgius, Dei gratia regni Rascie despotu Servieque ac in partibus Albanie dominus	DF 289 275
1448.? 24. 6.	Georgius Dei gratia Rascie despotus et Albanie dominus	DL 80 916
1449. 5. 21.	Nos, Georgius, Dei gratia regni Rascie despotus et Albanie dominus	DF 274 876
1450. 4. 21.	Georgius, Dei gratia regni Rachie despotus ac dominus Albanie etc	DL 55 456
1450. 5. 10.	Nos Georgius dei gratia despotus Rascie et Albanie dominus,...	DL 37 609
1450. 6. 24.	Georgius Dei gratia regni Rachie despotus et dominus Albanie etc	DF 285 900
1450. 8. 10.	Georgius dei gratia Rascie despotus et Albanie dominus	DL 55 463
1452. 1. 13.	Georgius dei gratia R[ascie] despotus et Albanie dominus	DL 55 495
1454. 5. 31.	Georgius Dei gratia regni Rascie despotus et Albanie dux etc.	DL 81 165
1456. 7. 13.	Georgius, Dei gratia regni Rascie despotus et Albanie dominus	DL 55 597

Grgurević Vuk despota (1459–1485), Branković György és János despoták (1486–1502), Beriszló János és István despoták

Időpont	Cím	Jelzet
1475. 1. 1.	Nos Wok despotus Regni Rascie etc. Pecset körirata: + Gospodin deszpot Vuk	DL 100 842
1478. 6. 1.	Nos Wok Rascie despotus etc.	DF 252 066, DF 252 087 DF 280 281
1481. 3. 2.	Despotus Wok Rascie atque Jaycze banus	DL 95 411.
1482-1483.	Despot Vuk i kapetan bosanskih gradov	Radojčić, N., <i>Pet pisama</i> , 353–355.
1486. 3. 20.	Georgije despot, milostiju Božijeju gospodar Srbijem	SSA 5, 231.
1490. 11. 1.	Nos Georgius, Regni Rascie despotus et Johannes frater eiusdem carnalis	DF 287 324
1495. 4. 28.	Nos Georgius et Johannes Regni Rasciae despoti	DL 32 755
1495. 11. 3.	V Hrista Boga blagočstivi i hristoljubivi gospoga despotica Anggelina i despot Georgije i despot Jovan	SSA 6, 213.
1496.	Milostiju Božijeju gospode despotica Angelina i despot Georgije i despot Jovan	Glasnik SUD 25, 277.
1499. 7. 23.	Milostieju Božieju gospogja despotica Anggelina i sin naš milostieju Božieju despot Jovan	Miklosich, <i>Monumneti</i> , 543.
1504. 6. 6.	Johannes despotus	DL 25 433
1505. 3. 18.	Johannes Berizlo dezpotus etc.	DL 25 422
1505. 4. 30.	Nos Johannes Birizlo regni Rascie dezpotus	DF 226 508
1505. 5. 27.	Johannes Berizlo Regni Rascie despotus	DL 25 444
1509. 4. 12.	Johannes Beryzlo despotus	DL 25 509
1509. 5. 8.	Johannes Beryzlo despotus	DL 25 512
1509. 7. 6.	Johannes despotus et Franciscus Beryzlonis etc.	DL 25 19
1522. 1. 11.	Stephanus Beryzlo Regni Rascie despotus etc.	DL 23 602
1522. 3. 5.	Elena Relicta condam despoti ac filius eiusdem Stephanus Beryzlo modernus despotus etc.	DL 25 642

9. 2. A despota-birtokok archontológiája

Mára az archontológiák nagyra értékelt és hangsúlyos szerephez jutó eszközeivé váltak a magyar középkor-kutatásnak. Ugyan napjainkban már ennek köszönhetően a kutatók kézhez vehetnek több archontológiai áttekintést a magyar állami tisztviselőkről az Árpád-kortól egészen Mohácsig, illetve egyes egyházi testületek archontológiái ugyancsak rendelkezésükre állnak, ám a birtokigazgatás szervezetében működő tisztségviselők archontológiával nem sokat foglalkoztak a történészek. Az alábbiakban igyekszünk megadni a despoták birtokainak archontológiáját, természetesen belefoglalva abba a korábbról eddig már ismert adatokat is.

Külön tárgyaljuk előadásunkban az 1402 és 1459 közötti időszakot. Azon belül külön egységet képez a szorosan vett birtokigazgatási személyzet. Az áttekinthetőség érdekében vármegyék bontásában tüntettük fel a birtokokat. Külön egységként jelenítjük meg a despota alispánjait és más, a magyar államigazgatás szervezetéhez szorosan kötődő tisztviselőit, és szintén megyénként csoportosítva tüntetjük fel azokat. Követve Engel Pál gyakorlatát, külön választottuk a várnagyokat, akiknek az adatait váranként szerepeltetjük. A várakat ábécérendben hoztuk.

Külön kezeltük azokat a despota-birtokokat, amelyek az 1459 után Magyarországra telepedett despoták kezén voltak. Ezt azzal látjuk indokolhatónak, hogy ezek a despota-birtokok és az 1459 előtti despoták birtokai között nem volt folytonosság. Kevés személy ismert a despoták kancelláriájából, véleményünk szerint szolgálatuk és jelentőségük külön egységbe sorolja őket. Számos familiárisról csak a nevük maradt meg, illetve említésük a despoták szolgálatában. Ezeket is külön csoportba osztottuk.

I. 1402–1459

I. 1. Birtokigazgatás

I. 1.1. Tárnokmester (*magister tavernicorum*):

Remetei Péter fia István	1417. X. 28. ¹⁶¹²
Vetési Péter fia István	1421. V. 2. ¹⁶¹³

I.1.2. Szatmár megyei birtokok

I.1.2.1 *Comes*¹⁶¹⁴

Remethei Péter fia István	1412–1420/1421. ¹⁶¹⁵
Döbröntei Hímfi Benedek	1413–1420. ¹⁶¹⁶

¹⁶¹² Thallóczy L.– Áldásy A., 60–62.

¹⁶¹³ Thallóczy L.– Áldásy A., 67.; *ZsO* VIII, 146.

¹⁶¹⁴ Ezen a helyen birtokkezelő személyt jelentett a több jelentéssel bíró comes megnevezés.

¹⁶¹⁵ DL 56 516.; DL 53 925.; Thallóczy L.– Áldásy A., 59.; Krstić, *Dva neobjavljena latinska pisma*, 197–209.

¹⁶¹⁶ DL 56 517.; Krstić, *Dva neobjavljena latinska pisma*, 197–209.

I.1.2.2. Szatmár mezőváros

Bíró

Ábrahám fia Miklós	1417. VII. 23. ¹⁶¹⁷
György fia János	1421. I. 22. ¹⁶¹⁸
Gálócsi András	1433. VI. 5. ¹⁶¹⁹
Ficsor Mihály	1442. II. 4. ¹⁶²⁰

I.1.2.3. Vámosok és vámbérlők

Mišetić Vukša, Vlaho, Savko	
Vlahuša, Andruško	1425. XI. 21-ig.
Wasserbauch Miklós	1431. IX. előtt. ¹⁶²¹
Kammermeister János	1431. IX. előtt. ¹⁶²²

I. 1. 3. Bihar megyei birtokok

I.1.3.1 Comes

Geszti Mihály fia László	1433. VII. 19. ¹⁶²³
--------------------------	--------------------------------

I.1.3.2. Debrecen mezőváros

Bíró

Fekés Jakab	1424. XI. 2. ¹⁶²⁴
Nagy Bertalan	1429. V. 5. ¹⁶²⁵
Zwrok János	1433. VII. 19. ¹⁶²⁶
Damján fia Lőrinc	1440. XI. 29. ¹⁶²⁷

---

¹⁶¹⁷ ZsO VI, 227–228.

¹⁶¹⁸ Lakatos B., *Mezővárosi oklevelek*, 541.

¹⁶¹⁹ Lakatos B., *Mezővárosi oklevelek*, 541.

¹⁶²⁰ Ua.

¹⁶²¹ Kumorovitz B., L., *Budapest történetének emlékei* III/2, 184.

¹⁶²² Kumorovitz B., L., *Budapest történetének emlékei* III/2, 184.

¹⁶²³ Thallóczy L.– Áldásy A., 95–96.

¹⁶²⁴ Herpay G., *Debrecen regesztái*, 41.

¹⁶²⁵ Herpay G., *Debrecen regesztái*, 42.

¹⁶²⁶ Thallóczy L.– Áldásy A., 95.; Herpay G., *Debrecen regesztái*, 44.

I.1.3.3. Vámosok

Antal 1433. II. 17.¹⁶²⁸

I. 1.4. Bereg megyei jószágok

I.1.4.1. Lampertszásza tisztviselői

Bíró

Vethe/Methe István 1425. II.; 1436. XI. 11.¹⁶²⁹

László 1428. XI. 11.¹⁶³⁰

Sleyber Péter 1437. III. 12; 1437. IV. 26.¹⁶³¹

I.1.5. Bodrog megyei javadalmak

Peretnik Benedek fia Miklós 1417. IX. 13.¹⁶³²

I.2. A despotát helyettesítő megyei tisztségviselők

I.2.1. Külső Szolnok

Név szerint ismeretlen. I. Ulászló engedélyezte 1443. XI. 22-i oklevelével, hogy a despota töltsen be a helyet valamely familiárisával. (DF 250 000. Engel P., *Archontológia* I, 201).

I.2.2. Torontál

Alispán

Beletinci (Vízközi) Benedek fia Miklós 1411. VII. 20.

1444. VII. 1.¹⁶³³

Szeri Pósa fia Gábor 1411. VII. 20.

---

¹⁶²⁷ Lakatos B., *Mezővárosi oklevelek*, 279.

¹⁶²⁸ Iványi B., *Bártfa*, 46.

¹⁶²⁹ *ZsO* XII, 80–81.; Lakatos B., *Mezővárosi oklevelek*, 248.

¹⁶³⁰ Lakatos B., *Mezővárosi oklevelek*, 248.

¹⁶³¹ Lakatos B., *Mezővárosi oklevelek*, 248.

¹⁶³² *Codex Zichy* VI, 466.; L. Thallóczy–A. Áldásy, 61.

¹⁶³³ DL 54 121.; DL 54 147.; DL 54 149.; DL 48 211.; DL 56 546.; DL 55 247.; DL 55 273.; DL 55 277.; DF 248 826. Engel P., *Királyi hatalom és arisztokrácia viszonya*, 187 (tévesen Peretnik Miklóssal azonosítja). Uő., *Archontológia* I, 210.

	1421. I. 27. ¹⁶³⁴
Brajan	1447. III. 3. ¹⁶³⁵
Deszimir és Juga	1448. I. 17. ¹⁶³⁶
Novak	1450. XII. 16. ¹⁶³⁷

I.2.3. Zaránd

Nadabi János	1449. V. 5. 1456 V. 1. ¹⁶³⁸
--------------	--

I.3. Várnagyok

Becse

Beletinci Vizközi Benedek fia Milós és Bány Mihály (<i>comites de Bechee</i>)	1429-1430. ¹⁶³⁹
Geszti Mihály fia László	1440.
Sulyok	1454. V. 31. ¹⁶⁴⁰

Boldogkő

Geszti Mihály fia László	1433. II. 18. ¹⁶⁴¹
Besenyődi István	1437. II. 19. ¹⁶⁴²
Helembai Tamás fia Szandrin	1443. I. 28. 1453. IV. 3. ¹⁶⁴³
Sarkus (Sárközi) László és Bálint	1453. IV. 3. ¹⁶⁴⁴

¹⁶³⁴DL 54 121.; DL 54 147.; DL 54 149.; DF 248 826.; Engel P., *Archontológia* I, 210.

¹⁶³⁵DL 55 345.; Engel P., *Archontológia* I, 210.; Krstić, A., *Familiars of the Serbian despots in and from Banat (1411–1458)*, 99.

¹⁶³⁶DL 55 368.; Engel P., *Archontológia* I, 210.

¹⁶³⁷DL 44 588.; Engel P., *Archontológia* I, 210.

¹⁶³⁸DL 63 188.; Varjú E., *Oklevéltár a Tomay nemzetségbeli losonczi Bánffy család történetéhez* I, 663.; Engel P., *Archontológia* I, 240.

¹⁶³⁹DL 56 632.; Engel P., *Archontológia* I, 210.

¹⁶⁴⁰*Codex Zichy* XII, 237.

¹⁶⁴¹Fejér, G., *Codex X/7*, 451.; Engel P., *Archontológia* I, 284.

¹⁶⁴²DF 212 411.; Engel P., *Archontológia* I, 284.

¹⁶⁴³DL 13 704.; DL 88 187.; Thallóczy L.– Áldásy A., 169.; Engel P., *Archontológia* I, 284.

¹⁶⁴⁴DF 222 523.; Thallóczy L.– Áldásy A., 169.; Engel P., *Archontológia* I, 284.

Érsomlyó

(Geszti?) Mihály fia László	1431. IV. 28.
	1431. VIII. 16. ¹⁶⁴⁵
Fejér Péter	1431. VIII. 16. ¹⁶⁴⁶

Munkács

Rác Miklós	1424. XI. 19.
	1430. V. 22. ¹⁶⁴⁷
Geszti Mihály fia László	1433. II. 18. ¹⁶⁴⁸
várnagy	1440. IX. 29. ¹⁶⁴⁹

Regéc

várnagy	1429. VI. 24. ¹⁶⁵⁰
Geszti Mihály fia László	1433. II. 18. ¹⁶⁵¹
Helembai Tamás fia Szandrin	1443. I. 28.
	1444. I. 3. ¹⁶⁵²
Kátai Fülöp	1456. III. 17. ¹⁶⁵³
Vas Antal	1456. III. 17. ¹⁶⁵⁴

Szávaszentdemeter

Szakfi (Zakfy) Péter	1456. V. 25. ¹⁶⁵⁵
----------------------	------------------------------

Tokaj

Geszti Mihály fia László	1433. II. 18. ¹⁶⁵⁶
--------------------------	-------------------------------

---

¹⁶⁴⁵ Krassó III, 340, 342.; Engel P., *Archontológia* I, 309.

¹⁶⁴⁶ Krassó III, 342.; Engel P., *Archontológia* I, 309.

¹⁶⁴⁷ DL 12 252.; Iványi B., *A római szent birodalmi széki gróf Teleki-család gyömrői levéltára*, Szeged 1931, 118.; Engel P., *Archontológia* I, 370.

¹⁶⁴⁸ Fejér, G., *Codex X/7*, 451.; Engel P., *Archontológia* I, 370.

¹⁶⁴⁹ DL 55 228.; Engel P., *Archontológia* I, 370.

¹⁶⁵⁰ Engel P., *Archontológia* I, 399.

¹⁶⁵¹ Fejér, G., *Codex X/7*, 451.

¹⁶⁵² DL 13 704.; DL 88 187.; Engel P., *Archontológia* I, 399.

¹⁶⁵³ DF 222 648.; Thallóczy L.–Áldásy A., 197.; Engel P., *Archontológia* I, 399.

¹⁶⁵⁴ DF 222 648.; Thallóczy L.–Áldásy A., 197.; Engel P., *Archontológia* I, 399.

¹⁶⁵⁵ DF 265 613.; Engel P., *Archontológia* I, 423.

Nagy Péter és Bertalan	1435. I. 3. ¹⁶⁵⁷
Nagy Péter és Geszti János deák	1434. IX. 8. ¹⁶⁵⁸
Torvai Ugron fia János	1435. IX. 17. ¹⁶⁵⁹
Geszti Mihály fia László	1437. VI. 29. ¹⁶⁶⁰
Bíró Bertalan	1439. III. 20. ¹⁶⁶¹
Pocsai Pál, Parlagi György	1456. III. 17. ¹⁶⁶²
Tállya	
Geszti Mihály fia László	1433. VII. 19. ¹⁶⁶³
Nagy Péter és Bertalan	1435. I. 3. ¹⁶⁶⁴
Bajai György,	1436. IX. 20. ¹⁶⁶⁵
Szöllős Simon és Miklós	1436. IX. 20. ¹⁶⁶⁶
Apagyi János	(DL 47 926.)
Tarnai Szilveszter, Helimbai Szandrin,	
Pataki László és fia Mihály	1448. V. 31.
	1456. III. 17. ¹⁶⁶⁷
Világosvár	
Stefan (Stepan) vajda	1441. II. 2. ¹⁶⁶⁸
Vízközi Benedek	1452. I. 25. ¹⁶⁶⁹
Nagy István és Sebestyén	1452. I. 25.

¹⁶⁵⁶ Fejér, G., *Codex X/7*, 451.

¹⁶⁵⁷ DL 57 649.; Engel P., *Archontológia I*, 444.

¹⁶⁵⁸ Géresi K., *A nagykárolyi II*, 149.; Engel P., *Archontológia I*, 444.

¹⁶⁵⁹ DL 99 502.; Engel P., *Archontológia I*, 444.

¹⁶⁶⁰ Thallóczy L.– Áldásy A., 108.

¹⁶⁶¹ DF 222 167.; Engel P., *Archontológia I*, 444. (név nélkül).

¹⁶⁶² Thallóczy L.–Áldásy A., 198.; Engel helyesen olvasta Pocsai alvárnagy nevét. Engel P., *Archontológia I*, 444.

¹⁶⁶³ Thallóczy L.–Áldásy A., 95–96.

¹⁶⁶⁴ DL 57 649.; Engel P., *Archontológia I*, 444.

¹⁶⁶⁵ DL 12 955.

¹⁶⁶⁶ DL 12 955.

¹⁶⁶⁷ Thallóczy L.– Áldásy A., 147, 166, 180, 197.

¹⁶⁶⁸ Pesty F.– Magina, L.– Magina, A., *Diplome*, 113–114.

¹⁶⁶⁹ Engel P., *Archontológia I*, 459.

Brajszla (Brajsa)	1453. XI. 3. ¹⁶⁷⁰
Vlatko	1453. XI. 3. ¹⁶⁷¹

I.4. Irodai személyzet

Kancellár

Buchnyafalvi Tamás	1422–1426 körül ¹⁶⁷²
János mester	1452. I. 13. ¹⁶⁷³

I.5. Különböző feladatokat ellátó familiárisok

Lemellinus	1418. ? III. 6. ¹⁶⁷⁴
Szilágyi László	1426. X. 23. ¹⁶⁷⁵
<i>Weegh</i> Gál	1435. VII. 19. ¹⁶⁷⁶
Kállói Lökös fia János	1444. II. 28. ¹⁶⁷⁷
György	1445. IX. 14. ¹⁶⁷⁸
Partas László	1445. IX. 14. ¹⁶⁷⁹
Félegyházi Gáspár	1450. VIII. 10. ¹⁶⁸⁰
<i>Zlawysy</i> György	1454. V. 31. ¹⁶⁸¹

¹⁶⁷⁰ Thallóczy L.– Áldásy A., 173.; Engel P., *Archontológia* I, 459.

¹⁶⁷¹ Ua., 173.; Engel P., *Archontológia* I, 459.

¹⁶⁷² Thallóczy L.– Áldásy A., 68.

¹⁶⁷³ Thallóczy L.– Áldásy A., 165–166.

¹⁶⁷⁴ Thallóczy L.– Áldásy A., 64.

¹⁶⁷⁵ ZsO XIII, 410. 1246.szám.

¹⁶⁷⁶ Herpay G., 45.

¹⁶⁷⁷ Thallóczy L.– Áldásy A., 144.

¹⁶⁷⁸ Krstić, A., *Pismo despota Đurđa*, 15.

¹⁶⁷⁹ Krstić, A., *Pismo despota Đurđa*, 16.

¹⁶⁸⁰ Thallóczy L.– Áldásy A., 165.

¹⁶⁸¹ DL 81 165.

II. 1459-1526.

II.1. Várnagyok

Kölpeny

Pozop (Pozob) Demeter (Kúriai provizor) 1497. VIII. 22.¹⁶⁸²

Ürög

Kolaković (Golaković) Vuk 1497. VIII. 22.¹⁶⁸³

Árki

Belmužević Damjan 1497. VIII. 22.¹⁶⁸⁴

Fejérkő

Szencsei Mihály fia László és Rodolf 1476. IX. 5.¹⁶⁸⁵

Berekszó

Vitéz István 1482. II. 26.¹⁶⁸⁶

II.2. Különböző feladatokat ellátó familiárisok, követek

János pap 1482–1483.¹⁶⁸⁷

Péter apród 1481. III. 2.¹⁶⁸⁸

Vukašin 1505. III. 18.¹⁶⁸⁹

Petko 1505. III. 18.¹⁶⁹⁰

Putnik 1522. I. 11.¹⁶⁹¹

---

¹⁶⁸² Krstić, A., *Akt sremskih županijskih vlasti*, 157–179.

¹⁶⁸³ Ua.

¹⁶⁸⁴ Ua.

¹⁶⁸⁵ DL 74 528.

¹⁶⁸⁶ DL 18 615.; Krstić, A., „*Which Realm Will You Opt for?*“, 149.

¹⁶⁸⁷ Radojčić, N., *Pet pisama s kraja XV veka*, 354, 362.

¹⁶⁸⁸ DL 95 411.

¹⁶⁸⁹ Thallóczy L.–Áldásy A., 319.

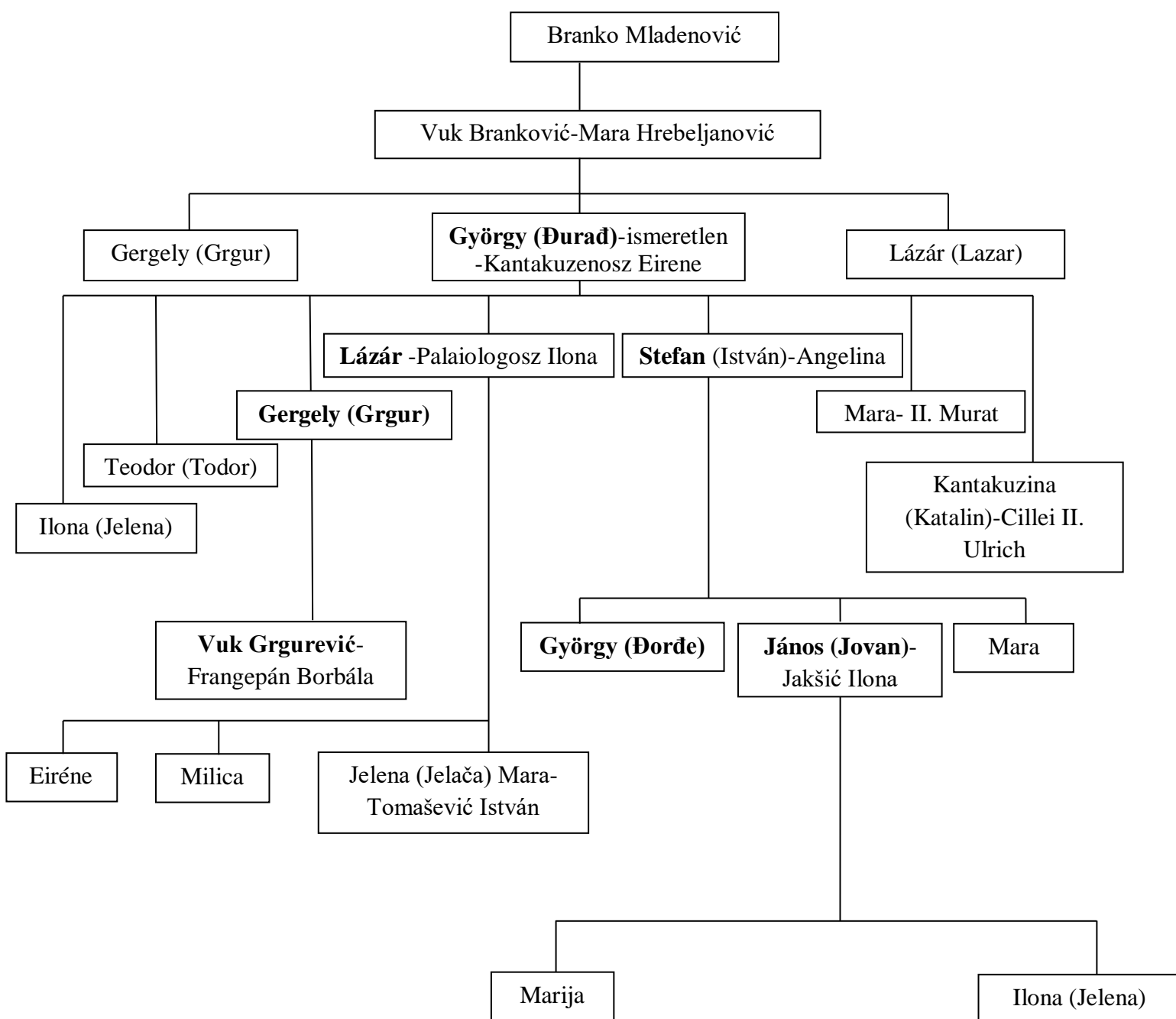
¹⁶⁹⁰ Thallóczy L.–Áldásy A., 319.

¹⁶⁹¹ Thallóczy L.–Áldásy A., 357.

9. 3. Genealógiai táblázatok

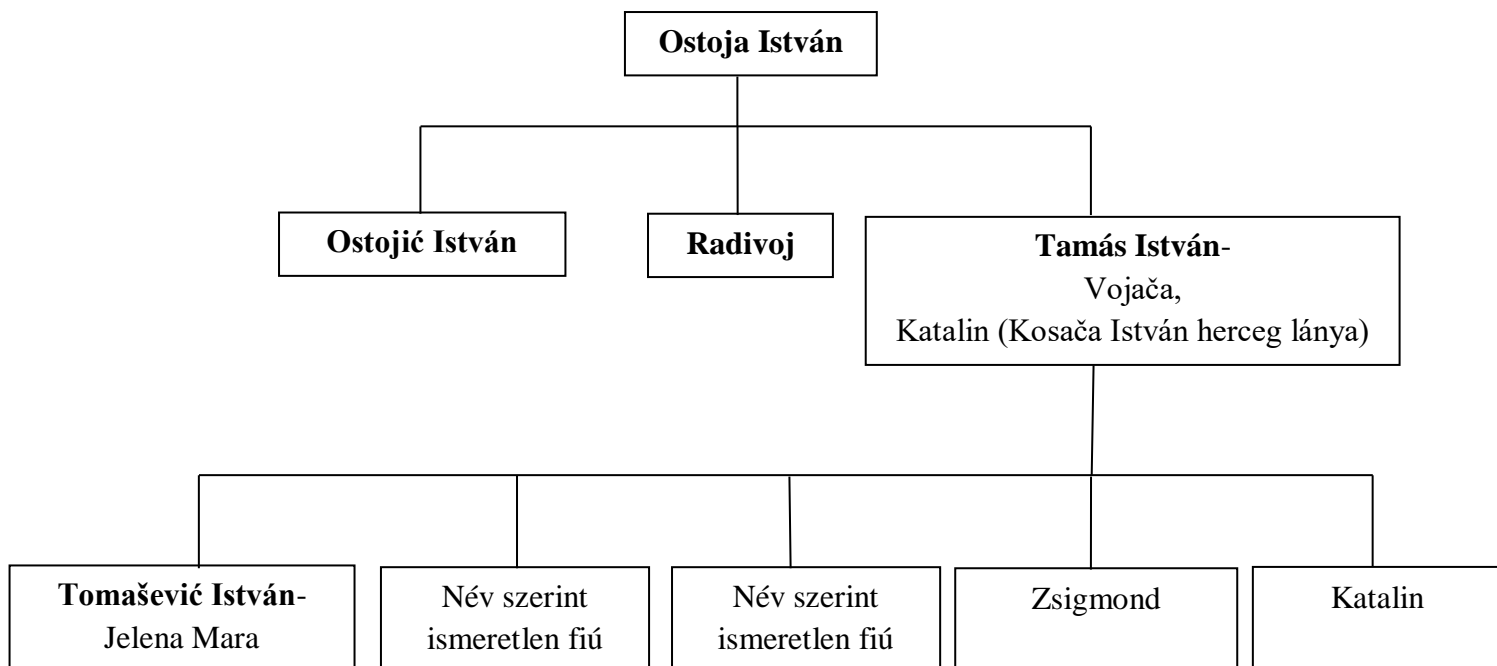
A következő családfáknak az a céljuk, hogy a disszetráció szövegében említett dinasztiák és nemes családok kusza leszármazási rendjében segítsék az olvasók eligazodását. Ezen a helyen nem törekedhettünk a teljességre, és inkább csak a szövegben említett személyek rokoni kapcsolatait igyekeztünk feltüntetni. Vastagított betűkkel az uralkodókat, illetve egyes titulusok (despota, herceg) viselőit jeleztük.

BRANKOVIĆ CSALÁD

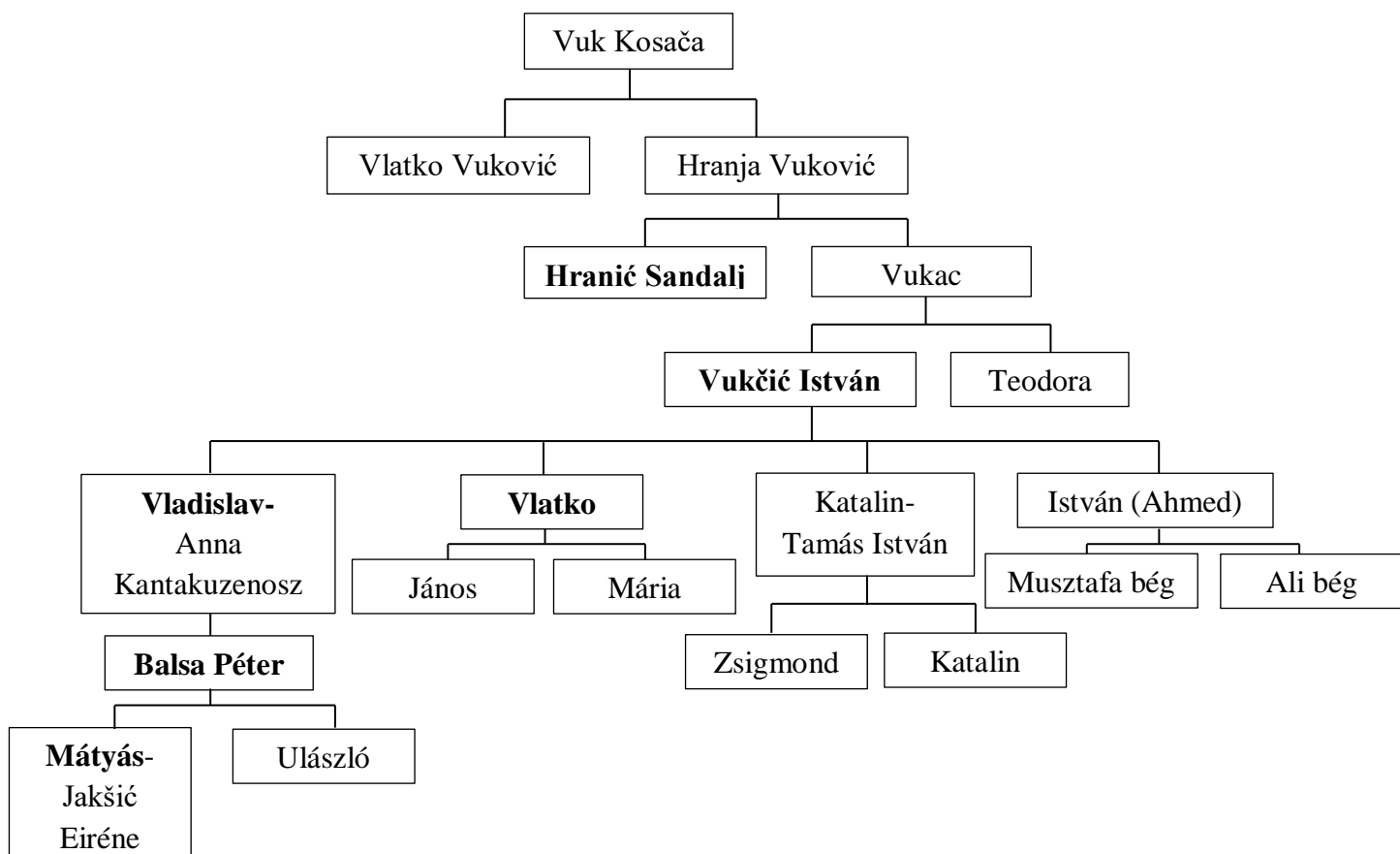

KOTROMANIĆ CSALÁD

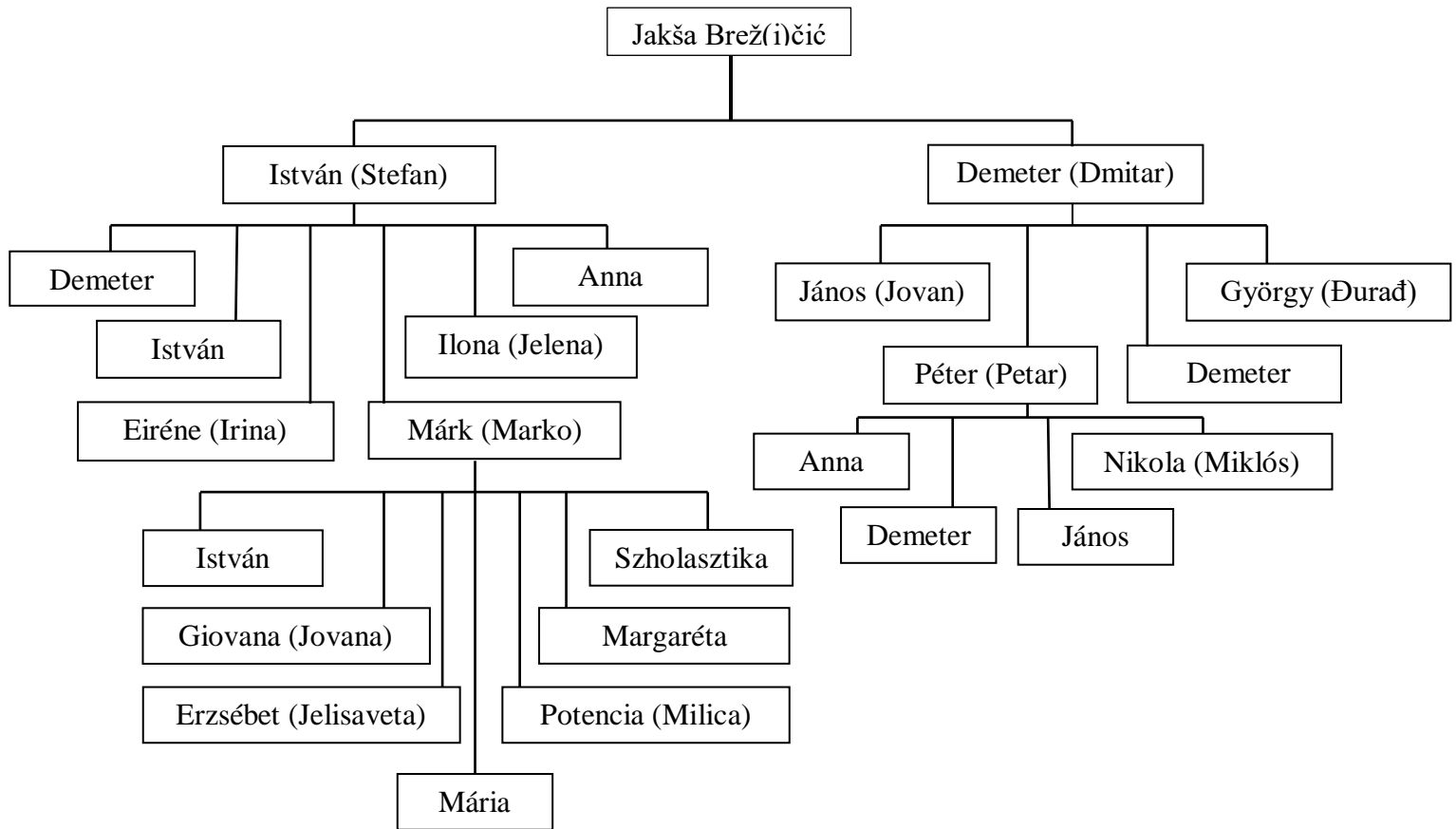
(rövidített)

KOSAČA CSALÁD

JAKŠIĆ CSALÁD

10. Bibliográfia

Rövidítések jegyzéke:

BIG- *Beogradski istorijski glasnik*

EI- *The Encyclopaedia of Islam*

GDSS- Glasnik Društva srpske slovesnosti

IČ- Istorijiski časopis

IG- Istorijiski glasnik

JAZU- Jugoslovenska Akademija Znanosti i Umjetnosti

LSSV- *Leksikon sprskog srednjeg veka*

SAN- Srpska Akademija Nauka

SANU- Srpska Akademija Nauka i Umetnosti

SBR- *Srpski biografski rečnik*

SKA- Srpska Kraljevska Akademija

SSA- Stari srpski arhiv

SUD- Srpsko učeno društvo

ZRVI- Zbornik radova Vizantološkog instituta

Források

Kiadatlan források

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára = MNL OL

Diplomatikai Levéltár = DL

Diplomatikai Fényképgyűjtemény = DF

Kiadott források

Commissioni de Rinaldi Degli Albizzi il Comune de Firenze II, Firenze 1869.

Aličić, A., *Turski katastarski popisi nekih područja Zapadne Srbije I*, Čačak 1984. [*Nyugat Szerbia némely térségének török kataszteri összeírásai*].

Aličić, A., *Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovina*, Sarajevo 1985. [*A Hercegovina vilájet szandzákjainak névszerinti összeírása*].

Aličić, A., *Sumarni popis sandžaka Bosna 1468/69*, Mostar 2008. [*Bosznia szandzsák összegző összeírása 1468/69ből*].

Bak J., *Online Decreta Regni Mediaevalis Hungariae. The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary*, Logan, Utah 2019. (https://digitalcommons.usu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1003&context=lib_mono.)

Balajthy J., *Munkács, azaz Munkács városának és várának...leírása*, Debreczen 1836.

Baán I., *A XIV–XVI. századi magyar történelem bizánci és kora újkori görög nyelvű forrásai*, Budapest 2013.

Barabás S., *A római szent birodalmi gróf széki Teleki család oklevéltára II. 1438–1526*, Budapest 1895.

Benedek Gy., *Mezőtúri oklevelek 1219–1526*, Szolnok 2000.

Benkó I., *Az inárcsi Farkas család története*, Nagykőrös 1903.

Istvánffy Miklós *magyarok dolgairól írt históriája Tállyai Pál XVII. századi fordításában I/1*, szerk.: Benits P., Budapest 2001.

1504–1566, Memoria rerum, A Magyarországon legutóbbi László király fiának legutóbbi Lajos királynak születése óta esett dolgok emlékezete (Verancsics-évkönyv), szerk.: Bessenyei J., Budapest 1981.

Biliarsky I., *Une page des relations magyaro-ottomanes ver la fin du XVe siècle*, *Turcica* 32 (2000) 291–305.

Birk, E., *Urkunden-Auszüge zur Geschichte Kaiser Fridrich des III. in den Jahren 1452–1467 aus bisher unbenützten Quellen*, Wien 1853.

Bojanić, D., *Turski zakoni i zakonski propisi iz XV i XVI veka za smederevsku, kruševačku i vidinsku oblast*, Beograd 1974. [*Török törvények és törvény szabályok XV. és XVI. századból a szendrői, kruševaci és vidini területre*].

Bojanin, S., *Povelja Vuka Brankovića kojom oslobađa manastir Hilandar plaćanja „turskog danka”*. *SSA* 9 (2010) 147–158. [*Branković Vuk oklevele, amellyel felmenti Hilandar kolostort a „török adó” fizetése alól*].

Bonfini A., *A magyar történelem tizedei*, fordította: Kulcsár Péter, Budapest 2019.

Borsa I., *A Balassa család levéltára 1193–1526*, Budapest 1990.

de la Brokijer B., *Putovanje preko mora*, ford.: Rajčić, M., Beograd 1950. [*Utazás a tengerentúlra*].

Chmel, J., *Regesta chronologico-diplomatica Friderici III. Romanorum Imperatoris II*, Wien 1839.

Chmel, J., *Monumenta habsburgica. Sammlung von Actenstücken und Briefen zur Geschichte des Hauses Habsburg dem Zeitraum von 1473 bis 1576 I*, Wien 1855.

Cureus, J., *Gentis Silesiae Annales compectens historiam de origine, propagatione et migrationibus etc.*, Witeberge 1571.

Čelebi, E., *Putopis, odlomci o jugoslovenskim zemljama*, ford.: Šabanović, H., Sarajevo 1967. [Úti leírás a jugoszláv földekről].

Darkó J., *Ráckevei új okmánytár*, Kutatások Pest megyében. Tudományos konferencia III., szerk.: Korkes Zs., Szentendre 2001, 217–229.

Dinić, M., *Pismo ugarskog kralja Žigmunda burgundskom vojvodi Filipu*, Zbornik Matice srpske za društvene nauke 13–14 (1956) 93–98. [Zsigmond magyar király levele Fülöp burgundi vajdához].

Joannis Dlugossii Annales seu Cronicae incliti regni Poloniae XII, ed.: Wyrozumski, G. et al., Cracoviae 2005.

Elezović, G., *Turski izvori za istoriju Jugoslovena*, Bratstvo XXVI (1932) 54–126. [Török források a jugoszlávok történetéhez].

Engel P., *Kamarahaszna-összeírások 1427*, Budapest 1989.

Engel P., *Egy bácskai jobbagynévsor 1525-ből*, Történelmi Szemle 37-3 (1995) 353–365.

Epistolae Matthiae Corvini I–IV, Cassoviae 1743–1744.

Eschenloer, P., *Geschichte der Stadt Breslau I-II*, herausgegeben und eingeleitet von Gunhild Roth, Münster–New York–München–Berlin, 2003.

Fejér G., *Corpus diplomaticus*

Fejér G., *Genus, incunabula et virtus Joannis Corvini de Hunyad, argumentis criticis illustrantia*, Budae 1844.

Fekete Nagy, A.–Kenéz, V.–Solymosi, L.–Érszegi, G., *Monumenta rusticorum in Hungaria rebelium anno MDXIV*, Budapest 1979.

Fermendžin, E., *Acta Bosnae potissimum ecclesiastica cum insertis editorum documentorum regestis ab anno 925 usque ad annum 1752*, Zagrabiae 1892.

Filozof, K., *Žitije despota Stefana Lazarević*, (Ford. Gordana Jovanović), Beograd, 1989. [Lazarević István despota élete].

Chronicon Dubnicense cum codicibus Sambuci, Acephalo et Vaticano cronicisque Vindobonensi, Picto et Budensi accurate colatum, ed.: Florianus, M., Lipsiae 1884.

Fraknói V., *Mátyás király levelei I, II*, Budapest 1893, 1895.

Gelcich J.–Thallóczy L., *Raguza és Magyarország összekötöttéseinek oklevéltára*, Budapest 1887.

Géresi K., *A nagykárolyi gróf Károlyi-család oklevéltára II*, Budapest 1883.

Gökbilgin, T., *Korvin Mathias (Mátyás)ın Bayezid II.e mektupları tercümeleri ve 1503 (909) osmanlı-macar muahedesinin türkçe metni*, Beletten 87 (1958) 369–381.

Grzesik, R.–Sroka, A. S., *Ismeretlen dokumentum a XV. század eleji magyar-szerb viszonyokról*, *Aetas* 17/4 (2002) 104–107.

Hazai, Gy. *A Topkau szeráj múzeum levéltárának magyar vonatkozású török iratai*, *Levéltári Közlemények* 26 (1955) 286–295.

Hazai Gy., *Eine Urkunde der ungarisch-türkische Friedensverhandlungen in der Zeit von Matthias Corvinus und Bayazid II*, *Rocznik Orientalistyczny* 38 (1976) 156–160.

Házi J., *Sopron szabad királyi város története I/3*, Sopron 1924.

Herpay G., *Debrecen szab. kir. város levéltára diplomagyűjteményének regesztái*, Debrecen 1916.

Ínalcik, H.–Radushev, E.–Altuğ, U., *Ottoman Military and Administrative Order on the Lower Danube during the Time of Mehmed the Conquerer. The Ottoman Tax Registers of Nicopolis, Vidin and Braničevo*, Budapest 2018.

Iorga, N., *Notes et extraits pour servir a l'histoire des croisades au XVe siecle*, Paris 1899.

Isailović, N.–Fostikov, A., *Povelja gospodina Đurđa Brankovića kojom potvrđuje slobode građanima Debrecena*, *Mešovita građa* 33 (2012) 57–68. [*Branković György úr oklevele amellyel megerősíti Debrecen polgárainak szabadságait*].

Isailović, N., *Pismo hercega Matije Kosače Franji Baćanjiu*, *Inicijal* 8 (2020) 165–180. [*Koszacska Mátyás herceg levele Batthyány Ferenchez*].

Iványi B., *Bártfa szabad királyi város levéltára (1319–1526)*, Budapest 1910.

Iványi B., *A római szent birodalmi széki gróf Teleki-család gyömrői oklevéltára*, Szeged 1931.

Ivić, A., *Novi podaci o grofici Katarini Celjskoj*, *Letopis Matice srpske* 268 (1910) 45–49. [*Új adatok Cillei Katalin grófnőről*].

Ivić, A., *Nekoliko ćirilskih spomenika iz XVI. i XVII. veka*, *Arhivski vijesnik* 1 (1913) 92–103. [*Néhány ciril történelmi emlék a XVI. és XVII. századból*].

Jireček, K., *Spomenici srpski*, Beograd 1892 [reprint: 2007] [*Szerb történelmi emlékek*].

Kaprina, S., *Hungaria diplomatica temporibus Mathiae de Hunyad regis Hungariae II*, Vindobonae 1771.

Karadžić, S., V., *Srpske narodne pjesme II*, Beograd 1969. [*Szerb népekek*].

Katona, S., *Hungaria diplomatica temporibus Matthiae de Hunyad II*, Vindobonae 1771.

Katona, S., *Historia critica regum Hungariae stirpis mixtae*, tomulus IX, ordine XVI, Budae 1793.

Kisić, M.–Vasin, D., *Povelja kralja Vladislava o preseljavanju Srba iz Donjeg Kovina na Čepel*, *Seobe od antike do danas*, ed.: Vukadinović, S.–Boškov, S.–Radulović, I., Novi Sad 2020, 35–44. [*Ulászló király oklevele a szerb átköltözéséről az Alsó Kevéből Csepelre*].

Mohács emlékezete. A mohácsi csatára vonatkozó legfontosabb magyar, nyugati és török források. A csatahely régészeti feltárásának eredményei, szer.: Kiss K.–Katona T., Budapest 1976.

Magyar humisták levelei XV–XVI. század, közreadja: Kovács S. V., Budapest 1971.

Mátyás király levelei, válogatta, a szöveget gondozta, az utószót és a jegyzeteke írta: Kovács S. V., Budapest 1986.

Kőfalvi T., *A pécsváradi konvent hiteleshelyi oklevéltára 1254–1526*, Szeged 2006.

Krones, F., *Die Frein von Saneck und ihre Chronik als Grafen von Cilli II*, Graz 1883.

Scriptores rerum Silesicarum XIII. Politische Correspondenz Breslaus im Zeitalter des Königs Matthias Corvinus I 1469–1479, hrsg.: Kronthal, B.–Wendt, H., Breslau 1893.

Politische Correspondenz Breslaus im Zeitalter des Königs Matthias Corvinus II 1479–1490, hrsg.: Kronthal, B.–Wendt, H., Breslau 1894.

Kritobúlosz, *II. Mehmed élete*, fordította: Szabó Károly, Budapest 1875.

Krstić, A., *Dokumenti o ugarskim posedima despota Đurđa datim u zalog Jovanu Hunjadiju 1444. godine*, Mešovita građa 32 (2011) 125–156. [Okiratok György despota 1444-ben Hunyadi Jánosnak zálogba adott magyarországi birtokairól].

Krstić, A., *Povelja despota Đurđa Brankovića o davanju u zalog poseda u Ugarskoj Jovanu Hunjadiju*, SSA 11 (2012) 151–174. [Brankovics György despota oklevele a Magyarországon levő javadalmainak zálogba adásáról Hunyadi Jánosnak].

Krstić, A., *Pismo despota Stefana Lazarevića svojim ugarskim službenicima o pravima pavlinskog manastira Svetog Lavrentija kod Budima*, SSA 12 (2013) 133–143. [Lazarevics István levele magyarországi tisztviselőihez a Buda melletti Szent Lőrinc pálos kolostor jógairól].

Krstić, A., *Dva neobjavljena latinska pisma despota Stefana Lazarevića*, Inicijal 3 (2015) 197–209. [Lazarevics István despota két kiadatlan latin nyelvű levele].

Krstić, A., *Pismo despota Đurđa Vukovića ugarskom kralju Ladislavu V*, Mešovita građa 36 (2015) 7–19. [Brankovics György despota levele V. László magyar királynak].

Krstić, A.–Isailović, N., *Donacija despota Đurđa Vukovića (Brankovića) Pavlu Biriniju iz Verone: problem autentičnosti*, Inicijal 4 (2016) 195–227. [Vukovics (Brankovics) György despota adománya veronai Birini Pálnak: a hitelesség problémája].

Krstić, A., *Akt sremskih županijskih vlasti o istrazi protiv despota Đorđa i Jovana Brankovića i njihovih familijara (Vrdnik, 22. avgust 1497)*, Inicijal 5 (2017) 157–179. [A szerém vármegyei hatóságok okirata a Branković György despota és János és familiárisaik ellen lefolytatott vizsgálatról].

Krstić, A.–Isailović, N., *Povelja despota Đurđa Brankovića za ceh krojača u Nađbanji*, Mešovita građa 41 (2020) 7–30. [Brankovics György despota oklevele a nagybányai szabók céhének].

Krstić, A., *Pismo despota Đurđa Brankovića kraljici Barbari i ugarskim staležima i drugi akti povod spora oko zakupa komore u Nađbanji (1431–1433)*, Inicijal 10 (2022) 169–190. [Branković György despota levele Borbála királynéhez, a magyar rendeknek és más a nagybányai kamara bérlése körüli viszály ügyében keletkezet okiratok (1431–1433)].

Krstitelj Tkalčić, I., *Povijestni spomenici slob. kralj. grada Zagreba II*, Zagreb 1894. [Zágorb szabad királyi város történelmi emlékei].

Kumorovitz B. L., *Budapest történetének okleveles emlékei III/2*, Budapest 1987.

Laszowski, E., *Povijesni spomenici plem. općine Turopolje, nekoć „Zagrebačko polje“ zvane I*, Zagreb 1904. [A Turopolje, valamikor „Zagrebačko polje“nak nevezett nemes község történelmi emlékei].

Leber, T., *Milica Jakšić's Charter for Hilandar Monastery (1506)*, Inicijal 7 (2019) 115–138.

Luccari, J., *Copioso risretto de gli annali di Rausa*, Ragusa 1790.

Lukcsics P., *XV. századi pápák oklevelei II*, Budapest. 1938.

Commissiones et relationes Venetae I, annorum 1433–1527, ed.: Ljubić, S., Zagrabiae 1876.

Ljubić, S., *Listine o odnošajih izmedju južnoga slavenstva i Mletačke republike X*, Zagrabiae 1891. [A velencei köztársaság és a déli szlávok közötti kapcsolatokról szóló oklevelek].

Szöveggyűjtemény a régi magyar irodalom történetéhez. Középkor (1000–1530), szerk.: Madas E., Budapest 1992.

Magina, A., *Câteva documente privind comitatul Torontal in prima jumătate a secolului al XV-lea*, Banatica 22 (2012) 55–76.

Magina, A., *Acta Jakšićiana. Documents Regarding the Jakšić of Nădlac Family in Romanian Archives*, Inicijal 6 (2018) 159–188.

Makušev, V., *Istorijski spomenici Južnih Slovena i okolnih naroda: iz italijanskih arhiva i biblioteka II*, Beograd 1882. [A déli szlávok és környező népek történelmi emlékei olasz levéltárakból és könyvtárakból].

Mályusz E., *A szlavóniai és horvátországi középkori pálos kolostorok oklevelei az Országos Levéltárban*, Levéltári Közlemények 5 (1927) 136–209.

Mályusz E., *A szlavóniai és horvátországi középkori pálos kolostorok oklevelei az Országos Levéltárban*, Levéltári Közlemények 6 (1928) 87–203.

Mályusz E. et al., *Zsigmondkori oklevéltár I–XV*, Budapest 1951–2022.

Marzio, G., *Mátyás királynak kiváló, bölcs, tréfás mondásairól és tetteiről szóló könyv*, ford.: Kardos T., Budapest 1979.

Mažuran, I., *Porezni popisi grada i vlastelinstva Osijek i njegove okolice 1469. godine*, Starina JAZU 58 (1980) 125–166. [Eszék város és uradalom, valamint annak környezetének 1469-es adóösszeírásai].

- Mesić, M., *Grada mojih razprava u „Radu“*, Starine JAZU 5 (1873) 109–280. [A „Rad”-ban megjelent tanulmányaim forrásanyaga].
- Konstantin Mihailović iz Ostrovice, *Janičarove uspomene ili turska hronika*, szerk. és ford.: Živanović, Đ, Beograd 1986. [A janicsár visszaemlékezései, avagy a török krónika].
- Miklosich, F., *Monumenta Serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii*, Viennae 1858.
- Miskei A., *Ráckevei okmánytár–oklevelek és iratok (15.–17. század)*, Ráckeve 2015.
- Mitrović, K., *Povelja despota Đorđa, Jovana i Angeline Branković manastiru Svetog Pavla, 1495, novembar 3, Kupinik*, SSA 6 (2007) 209–217. [Branković György, János és Angelina oklevele Szent Pál kolostorának, 1495. november 3, Kölpény].
- Mitrović, K., *Povelja despotice Jelene Jakšić manastiru Hilandaru, 1503. juni 11, Budim*, SSA 7 (2008) 195–203. [Jakšić Ilona despota-asszony oklevele a Hilnadár kolostor számára, 1503 június 11, Buda].
- Nagy Gy., *A nagymihályi és sztárai gróf Sztáray család oklevéltára*, Budapest 1889.
- Nagy I.–Páur I.–Ráth K.–Véghely D., *Hazai okmánytár III*, Győr 1866.
- Nagy I.–Nagy I.–Véghely D., Barabás S., Kammere E., Döry F., Lukcsics P., *A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára I–XII*, (Buda)Pest 1871–1931.
- Nagy I.–Nyáry A., *Magyar diplomáciai emlékek Mátyás király korából I*, Budapest 1875.
- Nagy I.–Nyáry A., *Magyar diplomáciai emlékek Mátyás király korából II*, Budapest 1877.
- Nehring, K., *Quellen zur ungarischen Aussenpolitik in der zweite Hälfte der 15. Jahrhunderts I*, Levéltár Közlemények 47 (1976) 87–120.
- Nepoznati Kupinovljanin, *Služba Svetom despotu Stefanu Brankoviću*, Srbijak II, Beograd 1970.
- Neumann T., *Bereg megye hatóságának oklevelei (1299–1526)*, Nyiregyháza 2006.
- Nevostrujev, K., *Tri hrisovulje u Hilandaru*, Glasnik SUD 25 (1869) 274–277.
- Orbin, M., *Kraljevstvo Slovena*, ford.: Šundrica, Z., Beograd 1968. [A szlávok királysága].
- Ortvay T.–Pesty F., *Oklevelek Temesvármegye és Temesvárváros történetéhez I. 1183–1430*, Pozsony 1896.
- Óváry L., *Mátyás király szárazföldi s vízi haderejének leírása az 1479-ki hadjáratból*, Magyar Történelmi Tár 8 (1885) 762–764.
- Óváry L., *A Magyar Tudományos Akadémia történelmi bizottságának oklevélmásolatai I. A Mohácsi vész előtti okiratok kivonatai*, Budapest 1890.
- Pesthy F., *Krassó vármegye története III-IV*, Budapest 1882–1883.

Pesty F. – Magina L. – Magina, A., *Diplome privind istoria comitatului Timiș și a orașului Timișoara II*, Cluj-Napoca 2014.

Piti F. – Neumann T. – Tóth N. C., *Szatmár megye hatóságának oklevelei (1284–1524)*, Nyíregyháza 2010.

Pii secundi pontificis maximi commentarii rerum memorabilium, Francofurti 1614.

Pribsch, R., *Aus deutschen Handschriften der königlichen Bibliothek zu Brüssel*, *Zeitschrift für deutsche Philologie* 35 (1903) 362–370.

II. Piusz pápa feljegyzései II/1, II/2, fordította: I. Belus, I. Boronkai, Budapest 2001.

Pray, G., *Epistolae procerum regni Hungariae I*, Posonii 1806.

Pray, G., *Annales regum Hungariae III*, Vindobonae 1766.

Pray, G., *Annales regum Hungariae IV*, Vindobonae 1767.

Pucić, M., *Spomenici srbski I*, Beograd 1858. [reprint: Beograd 2007] [*Szerb történelmi emlékek*].

Radonić, J., *Prilozi za istoriju braće Jakšića*, *Spomenik SKA* 59 (1923) 63–73. [*Adalékok a Jakšić testvérek történetéhez*].

Radonić, J., *Dubrovačka akta i povelje I/1*, Beograd 1934. [*Raguzai iratok és oklevelek*].

Radojčić, N., *Pet pisama s kraja XV veka*, *Južnoslovenski filolog* XX (1953–1954), 345–367. [*Öt levél a XV. század végéről*].

Radvánszky B.–Závodszy L., *A Héderváry-család oklevéltára I*, Budapest 1909.

Rokai, M., *Protestna povelja budimskog kaptola kojom Elizabeta Silađi zabranjuje planirano otuđivanje posede porodice Hunjadi-Silađi*, *SSA* 12 (2013) 145–156. [*A budai káptalan tiltakozó oklevele amelyjel Szilágyi Erzsébet megtiltja a Hunyadi-Szilágyi család birtokainak tervezett eladományozását*].

Rokay P., *Egy ismeretlen Janus Pannius-levél*, *Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményei* 9 (1971) 5–16.

Ruvarac, I., *Žitije despotice Angeline*, *Srpski Sion* 15 (1905) 551–553. [*Angelina despota asszony élete*].

Schwantneri, G. J., *Scriptores rerum Hungaricarum II*, Vindobonae 1746.

Sremac, Đ., *Poslanica o propasti Ugarskog kraljevstva*, ford.: Polgar, M., Beograd 1987. [*Levél Magyarország romlásáról*].

Stipišić, J.–Šamšalović, M., *Isprave u arhivu Jugoslovenske Akademije*, *Zbornik Historijskog instituta JAZU* 3 (1960) 563–643. [*Oklevelek a Jugoszláv Akadémia levéltárában*].

Stojaković, M., *Braničevski tefter. Poimenični popis pokrajine Braničevo iz 1467. godine*, Beograd 1987. [*Braničevo tefter. Braničevo tartomány névszerinti összeírása 1467-ből*].

Stojanović, Lj., *Stari srpski rodoslovi i letopisi*, Sr. Karlovci 1927. [Régi szerb genealógiák és letopisok].

Stojanović, Lj., *Stare srpske povelje i pisma I*, Beograd–Sr. Karlovci 1929. [Régi szerb okiratok és levelek].

Šabanović, H., *Turski izvori za istoriju Beograda [Belgrád történetének török forrásai]V/1. Katastarski popisi Beograda i okoline 1476–1566. [Belgrád és környékének kataszteri összeírásai 1476–1566]*, Beograd 1964.

Šafárik, J., *Acta archivi Veneti spectantia ad historiam Serborum et relinquorum Slavorum meridionalium I*, Belgradi 1860.

Szabó Bártfai L., *Pest megye történetének okleveles emlékei 1002–1599*, Bp. 1938.

Szerémi György, *II. Lajos és János királyok házi káplánja emlékirata Magyarország romlásáról 1484–1543*. Közli: Wenzel Gusztáv, Pest 1857.

Szerémi Gy., *Magyarország romlásáról*, Erdélyi László fordítását átdolgozta Juhász László, a bevezetést és a szövegmagyarázatokat írta Székely György, Budapest 1979.

Sremac Đ., *Poslanica o propasti ugarskog kraljevstva*, fordította: Polgar Mirko, Beograd 1987.

Johannes Schiltbergers Reisebuch nach der nürnbergger Handschrift, hrsg.: Längmantel, V., Tübingen 1885.

Šuica, M., *Pismo Dubrovčana Nikoli Zojiću. 1397. oktobar 1.*, SSA 10 (2011) 123–128. [A raguzaiak levele Nikola Zojićhoz, 1397. október 1].

Tahsin, G., *Un izvor referitor la moartea lui Dmtar Jakšić-solul lui Matia Corvin la Bayezid II*, Anuarul Institutului de istorie și archeologie „A. D. Xenopol“ XXII (1985) 2, 597–603.

Teleki J., *Hunyadiak kora Magyarországon X, XI, XII*, Pest 1853, 1855, 1857.

Thallóczy L., *A kamara haszna története kapcsolatban a magyar adó- és pénzügy fejlődésével*, Budapest 1879.

Thallóczy L.–Barabás S., *A Blagay-család oklevéltára*, Budapest 1897.

Thallóczy L.–Hodinka A., *A horváth véghelyek oklevéltára 1490–1527*, Budapest 1903.

Thallóczy L.–Horváth S., *Alsó-szlavóniai okmánytár (Dubicza, Orbász és Szana vármegyék)1244–1710*, Budapest 1912.

Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára 1198–1526*, Budapest 1907.

Theiner, A., *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustratia II*, Romae 1860.

Thuróczy J., *A magyarok krónikája*, fordította: Horváth János, Budapest 1978.

- Tóth N., C., *Ugocsa megye hatóságának oklevelei (1290–1526)*, Budapest 2006.
- Tubero, L., *Kortörténeti feljegyzések (Magyarország)*, közreadja: Blazovich L, Sz. Galántai Erzsébet, Szeged 1994.
- Thúry J., *Török történetírók I-II*, Budapest 1893, 1896.
- Unrest, J., *Österreichische Chronik*, herausgegeben von: Grossmann K., Weimar 1957.
- Varjú E., *Oklevéltár a Tomaj nemzetségbeli losonczi Bánffy család történetéhez I. 1214–1457*, Budapest 1908.
- Vukomanović, A., *Život arhiepiskopa Maksima. Prepisano iz rukopisa 17. veka*, GDSS 11 (1859) 125–129. [Makszim püspök élete. Átírva egy 17-ik századi kéziratból].
- Wadding, L., *Annales minorum seu trium ordinum XI*, Romae 1734.
- Wagner, C., *Petri de Warada ecclesiarum Colocensis et Bachiensis canonicae unitarum archiepiscopi epistola cum nonnullis Wladislai II. regis Hungariae literis Petri causa scriptis*, Posonii et Cassoviae 1776.
- Wenzel G., *A hédervári Ferenc jószágai feletti per és ítélet 1523-ban*, Pest 1859.
- Wenzel G., *Marino Sanuto világkrónikájának Magyar-országot illető tudósításai*, Magyar Történelmi Társaság XXIV (1877)
- Wenzel G., *Magyarország bányászatának kritikai története*, Budapest 1880.
- Eberhart Windeckes Denkwürdigkeiten zur Geschichte des Zeitalters Kaiser Sigismunds*, herg.: Altmann, W., Berlin 1893.
- Eberhard Windecke emlékirata Zsigmond királyról és koráról*, fordította, sajtó alá rendezte és a bevezető tanulmányt írta Skorka Renáta, Budapest 2008.
- Wolkan, R., *Der Briefwechsel des E. S. Piccolomini I*, Wien 1909.
- Zay F., *Az Lándorfejérvár elveszésének oka e vót és így esött*, Budapest 1980.
- Živković, T.–Petrović, V.–Uzelav, A., *Anonymi Descriptio Europae Orientalis. Anonimov opis Istočne Evrope*, prev. Kunčer, D., Beograd 2013.
- Millenniumi emlékönyv. Válogatás Jász–Nagykun–Szolnok megye írásos emlékeiből*, szerkesztette: Zádorné Zsoldos M., Szolnok 2000.

Irodalom

Általános művek:

Blagojević, M., *Srpska državnost u srednjem veku*, Beograd 2011. [Szerb államiság a középkorban].

- Zemplén megye*, szerk.: Borovszky S., Bp. 1905.
- Torontál vármegye*, szerk.: Borovszky S., Budapest 1911.
- Bács-Bodrog vármegye I*, szerk.: Borovszky S., Bp. 1927.
- Ćirković, S., *Istorija srednjovekovne bosanske države*, Beograd 1964. [A középkori boszniai állam története].
- Đurić, I., *Sumrak Vizantije. Vreme Jovana VIII Paleologa (1392–1448)*, Beograd 2007. [Bizánc alkonya. VIII. Palaiologos János kora (1392–1448)].
- Engel P., *Beilleszkedés Európába, a kezdetektől 1440-ig*, Budapest 1990.
- Engel P., *The Realm of St. Stephen*, London–New York 2001.
- Engel P.–Krsító Gy.–Kubinyi A., *Magyarország története 1301–1526*, Budapest 2005.
- Eubel, C., *Hierarchia catholica II, Monasterii* 1914.
- Györffy Gy., *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I*, Budapest 1966.
- Herczegh G., *Magyarország külpolitikája 896–1919*, Budapest 1987.
- Inaldžik, H., *Osmansko carstvo. Klasično doba 1300–1600*, Beograd 1974. [Oszmán Birodalom. Klasszikus kor 1300–1600].
- Jireček, K., *Istorija Srba I–II*, Beograd 1981. [A szerbek története].
- Istorija srpskog naroda II. Doba borbi za očuvanje i obnovu države (1371–1537)*, szerk.: Kalić J., Beograd 1982. [A szerb nép története. Az állam megvédéséért és újjászervezéséért folyó harcok ideje].
- Kalić, J., *Srbi u poznom srednjem veku*, Beograd 2012. [Szerbek a kései középkorban].
- Kovács P. E., *Matthias Corvinus*, Budapest 1990.
- Kulcsár P., *A Jagelló-kor*, Budapest 1981.
- Istorija Osmanskog carstva*, szerk.: Mantran, R., Beograd 2002. [Az Oszmán Birodalom története].
- Privatni život u srpskim zemljama srednjeg veka*, szerk. Marjanović-Dušanić S.–Popović D., Beograd 2004. [A magánélet története a szerb földeken a középkorban].
- Ostrogorski, G., *Istorija Vizantije*, Beograd 1996. [Bizánc története].
- Popović, J. D., *Srbi u Vojvodini I [Szerbek Vajdaságban]*, Novi Sad 1957.
- Rokai, P.–Dere, Z.–Pal, T.–Kasaš, A., *Istorija Mađara*, Beograd 2002. [A magyarok története].
- Szakály F., *Virágkor és hanyatlás 1440–1711*, Budapest 1990.
- Teke Zs., *Hunyadi János és kora*, Budapest 1980.

Teke Zs., *Mátyás a győzhetetlen király*, Budapest 1990.

Tóth N. C. –Hórváth R. –Neumann T.– Pálosfalvi T., *Magyarország világi archontológiája 1458–1526 I. Főpapok és bárók*, Budapest 2017.

Lexikonok, szótárak, adattárak

Magyar történelmi fogalomtár I-II, szerk.: Bán P., Budapest 1989.

A magyar nyelv értelmező szótára IV, főszerk.: Bárczi G.–Országh L., Budapest 1961.

Bartal A., *Glossarium mediae et infimae latinitatis Regni Hungariae*, Lipsiae 1901. [reprint: Budapest 1983].

Srpski biografski rečnik 7, ed.: Bešlin, B., Novi Sad 2018. [*Szerb életrajzi szótár*].

Bogdán I., *Magyar űr-,térfogat-, súly- és darabmértékek 1874-ig*, Budapest 1991.

Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza a hunyadiak korában I*, Budapest 1890.

Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában II*, Budapest 1894.

Leksikon srpskog srednjeg veka (LSSV) [A szerb középkor lekszikona], ed.: Ćirković, S., Mihaljčić, R., Beograd 1999.

Engel P., *Középkori magyar genealógia*, CD Room Budapest 1998.

Engel P.– Tóth N. C., *Itineraria regum et reginarum Hungariae (1382–1438)*, Budapest 2005.

Engel P., *Magyarország a középkor végén. Középkori térkép és adatbázis*, Budapest 2021.

Srpski biografski rečnik 1, ed.: Leskovac, M.–Forišković, A.–Popov, Č., Novi Sad 2004.

The Encyclopaedia of Islam 3, ed.: Lewis, B.–Ménage, V. L.–Pellat, Ch.–Schacht, J., Leiden–London 1986.

Milleker B., *Délmagyarország középkori földrajza*, Temesvár 1915.

Leksikon gradova i trgova srednjovekovnih srpskih zemalja-prema pisanim izvorima, főszerkesztő: Mišić S., Beograd 2010. [*A középkori szerb földek városai és oppidumai-írott források tükrében*].

Srpski biografski rečnik 2, 3, 4, 5, ed.: Popovi, Č., Novi Sad 2006, 2007, 2009, 2011.

Srpski biografski rečnik 6, ed.: Popov, Č.–Bešlin, B., Novi Sad 2014.

Bibliografija akademika Sime Ćirkovića, ed.: Rudić, S., Beograd 2011. [*Sima Ćirković akadémikus bibliográfiája*].

Westermann Grosser Atlas zur Weltgeschichte, Braunschweig 1981–1982.

Zöllner, E., *Ausztria története*, Budapest 1998.

Feldolgozások, Speciális művek:

Andrić, S., *O obitelji bosanskog protukralja Radivoja Ostojića (prilog rasvjetljavanju bračnih veza posljednjih Kotromanića s plemstvom iz dravsko-savskog međurečja)*, Stjepan Tomašević (1461–1463) slom srednjovjekovnog Bosanskog Kraljevstva, ed.: Birin, A., Zagreb–Sarajevo 2013, 109–133. [A boszniai ellenkirály, Ostojić Radivoj családjáról (adalék Kotromanićok és a Dráva-Száva közti nemesség házassági kötelékeinek megvilágításához)].

Andrić, S., *Saint John Capistran and Despot George Branković: An Impossible Compromise*, Byzantinoslavica 74 (2016) 202–227.

Antonović, M., *Despot Stefan Lazarević i Zmajev red*, IG 1–2 (1992) 15–25. [Lazarević István despota és a Sárkány rend].

Atanasovski, V., *Pad Hercegovine*, Beograd 1979. [Hercegovina bukása].

Babić, B., *Pad Bosne pod Osmanlijsku vlast u svjetlosti vizantijskih i postvizantijskih izvora*, Pad Bosanskog kraljevstva 1463. godine, urednici: Rudić S., Lovrenović D., Dragičević P., Beograd–Sarajevo–Banja Luka 2015, 175–194. [Bosznia bukása a bizánci és postbizánci források fényében].

Babinger, F., *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*, Leipzig 1927.

Bácskai V., *Magyar mezővárosok a XV. században*, Budapest 1965.

Báling P., *Karintia legkisebb plébánosa. Jakob Unrest élete és művei*, Pontes 4 (2021) 194–212.

Baranyai B., *Zsigmond király ú.n. Sárkány-rendje. Adalék a magyar trónöröklési kérdés történetéhez*, Századok 40 (1925–1926) 561–591, 681–719.

Barta G.–Fekete Nagy A., *Parasztháború 1514-ben*, Budapest 1973.

Bárány Á., *Torontál vármegye hajdana*, Budán 1845.

Bárány A., *A szulejmáni ajánlat. Magyarország, a Török Birodalom és a nyugat 1521–1524*, Máriabesnyő 2014.

Bárány A., *Magyarország és a külső segítség 1526-ban*, „Nekünk mégis Mohács kell...“. II. Lajos rejtélyes halála és különböző temetései, szerk.: Farkas G. F.–Szebelédi Zs.–Varga B., Budapest 2016, 35–54.

Bárány A., *Mátyás nyugat-európai politikája*, Mátyás király emlékkönyv, szerk.: Bódvai A., Budapest 2019, 83–103.

Bešlija, S., *Sudbina bosanskih tvrđava u svijetlu istimalet politike: Bosna i Osmanlije u drugoj polivini 15. stoljeća*, Osmansko osvajanje Bosanskog Kraljevstva 1463. godine, ed.: Bešlija, S., Sarajevo 2014, 31–55. [A boszniai várak sorsa az isztimálet politika fényében: Bosznia és az oszmánok a 15. század második felében].

Blagojević, M., *Pregled istorijske geografije srednjovekovne Srbije*, Zbornik Istorijskog Muzeja Srbije 20 (1983) 45–126. [A középkori Szerbia történeti földrajzának áttekintése].

Blagojević, M., *O predaji Beograda kralju Žigmundu 1427. godine*, Zbornik Matice srpske za istoriju 82 (2010) 7–22. [Nándorfehérvár átadásáról Zsigmond királynak 1427-ben].

A Körös–Tisza–Maros-köz települései a középkorban, szerk.: Blazovich L., Szeged 1996.

Blazovich L., *Az alföldi mezővárosok etnikai képe a 14–16. században*, Acta Univeristatis Szegediensis: acta juridica et politica 55 (1999) 31–41.

Blazovich L., *Városok az Alföldön a 14-16. században*, Szeged 2002.

Borovszky S., *A nagylaki uradalom története*, Budapest 1900.

Božanić, S., *Prilog proučavanju problema srpsko-ugarske granice početkom XIV veka*, Srpsko-mađarski odnosi kroz istoriju, szerk.: Györe Z., Novi Sad 2007, 51–63. [Adalék a XIV. század eleji szerb-magyar határ probléma kutatásához].

Božanić, S., *Politička i kulturna delatnost despota Đorđa Brankovića u Sremu*, Vojvođanski prostor u kontekstu evropske istorije I, ed.: Gavrilović, V., Novi Sad 2012, 115–128. [Branković György despota politikai és kulturális tevékenysége a Szerémségben].

Božanić, S., *Srpski velikaši u političkim i vojnim previranjima oko izbora Vladislava II za kralja Ugarske*, Istraživanja 24 (2013) 151–166. [Szerb urak a II. Ulászló magyar királyját választása körüli politikai és katonai villongásokban].

Božanić, S.–Kisić-Božić, M., *O prvoj generaciji Jakšića na tlu Ugarske-Stefanu i Dmitru u delu Rerum ungaricarum decades*, Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu 16-2 (2016) 119–132. [A Magyarországon élő Jakšićok első nemzedékéről, Istvánról és Demeterről a Rerum ungaricarum decades című műben].

Bošković, Đ.–Šmit, R., *Srednjovekovni gradovi u Vojvodini*, Vojvodina I, ed.: Popović, D. J., Novi Sad 1939, 301–329. [A középkori városok Vajdaságban].

Brbolić, M., *Vršački zamak*, Beograd 2009. [A verseci vár].

Bubalo, Đ., *Ugarska i Ugri u starim srpskim letopisima*, Srpsko-mađarski odnosi kroz istoriju, ed.: Đere Z., Novi Sad 2007, 27–41. [Magyarország és a magyarok a régi szerb letopisokban].

Bubalo, Đ., *Posedi srpskih despota u odbrambenim planovima Kraljevine Ugarske 1458. i 1459. godine*, Pad Srpske despotovine 1459. godine. ed.: Spremić, M., Beograd 2011, 229–243. [A szerb despoták birtokai a Magyar Királyság védelmi terveiben 1458- és 1459-ben].

Coco, C., *Da Mattia Corvino agli Ottomani. Rapporti diplomatici tra Venezia e l' Ungheria 1458–1541*, Budapest –Venezia, 1990.

Cvetković, B., *Relikvijar despotice Barbare Frankopan Branković*, Zbornik Muzeja primenjene umetnosti 8 (2012) 23–36. [Frangepán Branković Borbála despotissa relikviáriuma].

Cvetković, B., *Panagijar despotice Barbare Frankopan*, Zograf 42 (2018) 119–138. [Frangepán Borbála despotissa panagiáriuma].

- Čemere Z., *Severni Banat–kopneni i vodeni saboraćaj u srednjem veku*, *Attendite. Glasnik Istorijskog arhiva u Kikindi* 6 (2009) 53–65. [*Észak Bánság–szárazföldi és vízi forgalom a középkorban*].
- Čemere Z./Csömöre Z., *Ognjišta u močvari. Prilozi za srednjovekovnu istoriju kikindskog kraja i Vojvodine/ Tűzhelyek a mocsárban. Adalékok a nagykikindai táj és Vajdaság középkori történetéhez*, Kikinda 2007.
- Čemere, Z., *Arača, istorija jednog iščezlog naselja*, Novo Miloševo 2017. [*Aracs, egy eltűnt település története*].
- Čolaković, E., *Zlatna knjiga mađarske poezije*, Zagreb 1978. [*A magyar költészet aranykönyve*].
- Csánki D., *Szabács megvétele*, *Hadtörténelmi Közlemények* 1 (1888) 355–388.
- Csermelyi J., *A Szendrő közelében épített magyar erődök szerepe Hunyadi Mátyás törökellenes védelmi rendszerében*, *Hadtörténelmi Közlemények* 124 (2011) 3, 845–863.
- Csorba D., *Mohács-egy „mesemondó” szemével. Emlékezeti rétegek Szerémi György Epistolájában*, Nyíregyháza 2012.
- Mátyás és a humanizmus*, szerk.: Csukovits E., Budapest 2008.
- Csukovits E., *Magyarországról és a magyarokról. Nyugat-Európa magyar-képe a középkorban*, Budapest 2015.
- Ćirković, S., *Vlastela i kraljevi u Bosni posle 1463. godine*, *IG* 3 (1954) 123–131. [*Nemesség és királyok Boszniában 1463 után*].
- Ćirković, S., *O „Đakovačkom ugovoru“*, *IG* 1–4 (1962) 3–10. [*A „Diakóvári szerződésről“*].
- Ćirković, S., *Herceg Stefan Vukčić Kosača i njegovo doba*, Beograd 1964. [*Koszacska Vukčić István herceg és kora*].
- Ćirković, S., *Sugubi venac (Prilog istoriji kraljevstva u Bosni)*, *Zbornik Filozofskog fakulteta u Beograd* 8 (1964) 343–370. [*A kettős korona (Adalék a királyság történetéhez Boszniában)*].
- Ćirković, S., *Golubac u srednjem veku*, Požarevac 1968. [*Galambóc a középkorban*].
- Ćirković, S., *Civitas Sancti Demetrii*, Sremska Mitrovica, Sremska Mitrovica 1969, 59–71.
- Ćirković, S., *Rasciani regales Vladislava I Jagelonca*, *Zbornik matice srpske za istoriju* 1 (1970) 79–82. [*I. Ulászló Rasciani regales-ei*].
- Ćirković, S., *Prilošci za istoriju Kovina u srednjem veku*, *Zbornik Matice srpske za istoriju* 1 (1970) 83–86. [*Adalékok Keve történetéhez a középkorban*].
- Ćirković, S., *O despotu Vuku Grgureviću*, *Zbornik matice srpske za likovne umetnosti* 6 (1970) 283–290. [*Grgurević Vuk despotáról*].
- Ćirković, S., *Srednji vek, Šabac u prošlosti* I, ed.: Filipović, S., Šabac 1970, 83–114. [*Középkor*].
- Ćirković, S., *Despot Đurađ Branković i ugarsko-turski pregovori 1454. godine*, *Glas SANU* 280 (1971) 104–112. [*Branković György és a magyar-török tárgyalások 1454-ben*].

Ćirković, S., *Seoba srpskog naroda u Kraljevinu Ugarsku u XIV i XV veku*, Seobe srpskog naroda od XIV do XX veka: zbornik radova posvećen tristagodišnjici Velike seobe Srba, ed.: Dragutin Ranković, Beograd, 1990. 37–46. [A szerb nép vándorlása a Magyar Királyságba a XIV. és XV. században].

Ćirković, S., *Postvizantijski despoti*, ZRVI 38 (1999–2000) 395–406. [A Bizánc utáni despoták].

Dinić, M., *Za istoriju rudarstva srednjovekovnoj Srbiji i Bosni I*, Beograd 1955. [A bányászat történetéhez a középkori Szerbiában és Boszniában].

Dinić, M., *Srpske zemlje u srednjem veku, istorijsko-geografske studije*, szerk.: Ćirković S., Beograd 1978. [Szerb földek a középkorban, történelmi-földrajzi tanulmányok].

Dinić-Knežević, D., *Sremski Brankovići*, Istraživanja 4 (1975) 5–44. [A szerémségi Brankovićok].

Dinić-Knežević, D., *Agrarni odnosi na tlu južne Ugarske u srednjem veku*, Istraživanja 16 (2005) 23–36. [Agrárviszonyok Dél-Magyarország területén a középkorban].

Dragičević, P., *Pravci turskih napada na Bosnu 1463. godine*, Pad Bosanskog Kraljevstva 1463. godine, ed.: Rudić, S.–Lovrenović, D.–Dragičević, P., Beograd–Sarajevo–Banja Luka 2015, 129–173. [A Bosznia elleni török támadások irányai].

Draskóczy I., *A magyar királyság gazdasága és Mátyás*, Mátyás király emlékkönyv, szerk.: Bódvai A., Budapest 2019, 55–61.

Dudás Gy., *Szerémi György emlékirata. Történetkútfő-tanulmány*, Budapest 1886. [reprint: Zenta 2016].

Džamić, V., *Sremski Brankovići i zasnivanje Svete Fruške gore*, Sakralna umetnost srpskih zemalja u srednjem veku, ed.: Vojvodić, D.–Popović, D., Beograd 2016, 473–483. [Brankovićok és Szent Fruška gora mgalapítása].

Đere Z., *Skica promene etničkog sastava stanovništva na tlu današnje Vojvodine 1526–1910. godine*, Istraživanja 15 (2004) 105–123. [A lakosság etnikai összetételének változásának vázlata a mai Vajdaság területén 1526–1910].

Elekes L., *Mátyás és kora*, Budapest 1956.

Engel P., *Királyi hatalom és arisztokrácia viszonya a Zsigmond-korban (1387–1437)*, Értekezések a történeti tudományok köréből. Új sorozat 83, Budapest 1977.

Engel P., *A temesvári és moldovai szándzsák törökkori települései (1554–1579)*, Szeged 1996.

Engel P., *A török-magyar háborúk első évei 1389–1392*, Hadtörténelmi Közlemények 111 (1998)

Engel P., *A 14.-15. századi bosnyák-magyar kapcsolatok kérdéséhez*, Honor, vár, ispánság. Válogatott tanulmányok. Válogatta, szerkesztette, a jegyzeteket gondozta: Csukovits Enikő, Budapest 2003, 494–511.

Fedeles T., *A király és a lázadó herceg. Az Újlaki Lőrinc és szövetségesei elleni királyi hadjárat (1494–1495)*, Szeged 2012.

Fedeles T., *A Magyar Királyság diplomáciai képviselete a Szentszéknél Mátyás király korában*, Mátyás király és az Egyház, szerk. Fedeles T., Pécs 2019, 35–54.

- Feld I., *A déli végvárrendszer Mátyás idején*, Matyás király emlékkönyv, szerk.: Bódvai A., Budapest 2019, 63–81.
- Fenyvesi L., *Magyar-török diplomáciai kapcsolatok Mátyás király haláláig*, Hadtörténelmi Közlemények 103 (1990) 1, 74–99.
- Fenyvesi L., *A temesközi-szörénységi végvárvidék funkcióváltozásai (1365–1718)*, Végváarak és régiók a XVI–XVII. században, szerk.: Petercsák T.–Szabó J., Eger 1993, 235–287.
- Ferjančić, G., *Despoti u Vizantiji i južnoslovenskim zemljama*, Beograd 1960. [*Despoták Bizáncban és a délszláv földeken*].
- Filipović, E. O., *Viteške svečanosti u Budimu 1412. godine i učešće bosanskih predstavnika*, Spomenica akademika Marka Šunjića (1927–1998), szerk. Lovrenović D., Sarajevo 2010, 285–307. [*A Budán megrendezett lovagi játékok és a boszniai képviselők részvétele*].
- Filipović, E. O., *Boravak bosanskog kralja Tvrtka II Tvrtkovića u Beču tokom 1435. godine*, Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu 16/2 (2012) 229–245. [*II. Tvrtković Tvrtko boszniai király tartózkodása Bécsben 1435-ben*].
- Filipović, E. O., *Minor est Turchorum potentia, quam fama feratur...Contribution to the History of Bosnia in the Second Half of 1463*, Pad srednjovekovnog Bosanskog Kraljevstva 1463. godine, ed.: Rudić, S.–Lovrenović, D.–Dragičević, P., Beograd–Sarajevo–Banja Luka 2015, 195–226.
- Filipović, E., *Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo (1386–1463)*, Sarajevo 2019. [*Boszniai Királyság és az Oszmán Birodalom*].
- Fodor P., *Magyarország és a török hódítás*, Budapest 1991.
- Fodor P., *Állandóság és változás az oszmán történelemben*, A szultán és az aranyalma. Tanulmányok az oszmán-török történelemről, Budapest 2001, 11–24.
- Fraknoi V., *Hunyadi Mátyás király (1440–1490)*, Budapest 1890.
- Fraknoi V., *A Hunyadiak és Jagellók kora (1440–1526)*, Budapest 1896.
- Fraknoi V., *Mátyás király magyar diplomatái*, Budapest 1898.
- Fraknoi V., *Bosnyák és szerb tanulmányok*, Századok 43 (1909) 589–598.
- Fügedi E., *Mátyás király jövedelme 1475-ben*, Századok 116 (1982) 3, 484–506.
- Gašparović, S., *Srbija i Ugarska od 1402. do 1460.godine*. 2016-ban a belgrádi Bölcsészettudományi karon védett PhD disszertáció kiadatlan kézírata. [*Szerbia és Magyarország 1402-től 1460-ig*].
- Gerézdi R., *Az ügynevezett Jajcai-ének töredéke*, Irodalomtörténeti Közlemények 67 (1963) 6, 718–720.
- Grgin, B., *Južna granica Ugarsko-Hrvatsko Kraljevstva u vrijeme Stjepana Tomaševića*, Stjepan Tomašević (1461–1463) slom srednjovjekovnoga Bosanskog Kraljevstva, ed.: Birin, A., Zagreb–Sarajevo 2013, 69–79. [*A Magyar-Horvát Királyság déli határa Tomašević István idejében*].
- Gyöngyössy M., *Magyar pénztörténet (1000–1526)*, Magyar középkori gazdaság –és pénztörténet, szerk. Gyöngyösi M., Budapest 2006, 227–286.

Györe Z., *Imenski fond bačkog kmetovskog stanovništva 1522. godine*, Novi Sad 2014. [A bácskai jobbágy lakosság név fondja 1522-ben].

Grujić, M. R., *Jedan papski inkvizitor 15. veka u Vojvodini*, Glasnik Istorijskog društva u Novom Sadu IV-3 (1931) 437–440. [Egy 15. századi pápai inkvizítor Vajdaságban].

Hajduk, L.–Hajduk, V., *Berkasovo od Despotovca do danas*, Šid 2003. [Berkasovo Despotovótól mostanáig].

Hardi, Đ., *O grobnim mestima srednjovekovnih vladara na tlu Sremske Mitrovice*, Između Podunavlja i Sredozemlja. Tematski zbornik posvećen prof. dr Siniši Mišiću povodom njegovog 60. rođendana, Požarevac-Niš 2021, 207–221. [A középkori urlakodók sírhelyeiről a Szerémségben].

Hazai Gy., *Zur Rolle des Serbischen im Verkehr des Osmanischen Reiches mit Osteuropa im 15.-16. Jahrhundert*, Studien zur Sprache, Geschichte und Kultur der Türkenvölker, hrsg.: Hazai, Gy., Berlin 2019,

Halász, B., E., *Arhontologija Velikog Kalnika u srednjem vijeku*, Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti 32 (2014) 27–38. [Nagy Kemlék archontológiája a középkorban].

Horváth J., *Mátyás király nyugati diplomáciája*, Mátyás emlékkönyv születésének ötszázéves fordulójára I., szerk.: Lukinich I., Budapest 1940, 73–93.

Iaşin, S., *Familiile nobilitare sârbeşti din Banat in secolele al XV-lea şi al XVI-lea*, Cluj-Napoca 2015.

Imre S., *Szabács viadala*, Budapest 1958.

Isailović, N.–Krstić, A., *Serbian Language and Cyrillic Script as a Means of Diplomatic Literacy in South Eastern Europe in 15th and 16th Century*, Literals Experiences Concerning Medieval and Early Modern Transylvania, ed.: Andea, S.–Dincă, A. C., Cluj-Napoca 2015, 185–195.

Isailović, N.–Krstić, A., *Srpski jezik i ćirilično pismo u jugoistočnoj Evropi u XV i XVI veku*, Prevodilac XXXVII 1-2 (2018) 43–52. [A szerb nyelv és ciril írás Délkelet Európában a XV. és a XVI. században].

Işiksel, G., *Ottoman Power Holders in the Balkans (1353–1580): a case of Upward and Downward Elite Mobility*, Medieval Bosnia and South-East European Relations. Political, religious, and cultural Life at the Adriatic Crossroads, ed. Dautović Dž., Filipović O. E., Isailović N., Arc Humanities Press 2019, 85–96.

Işiksel, G., *Friendship and the Principle of Good Neighborhood between Bayezid II and Matthias Corvinus*, Matthias Corvinus und seine Zeit: Europa am Übergang vom Mittelalter zur Neuzeit zwischen Wien und Konstantinopel, hrsg.: Gastgeber, C.–Mitsiou, E.–Pop, I. A.–Popović, M.–Preiser-Kapeller, J.–Simon, A., Wien 2011, 33–36.

Ivanišević, V., *Novčarstvo u srednjovekovnoj Srbiji*, Beograd 2001.

Ivanišević, V., *Novac despota Đurđa Brankovića*, Pad Srpske despotovine 1459. godine, ed.: Spremić, M., Beograd 2011, 417–428. [Branković György despota pénze].

Ivanov, A., *Vojvoda Miloš Belmužević u Šleskoj*, Zbornik Matice srpske za istoriju 94 (2016) 19–27. [Miloš Belmužević vajda Sziléziában].

Ivanov, A., *Banat u doba kralja Matije Korvina (1458–1490)*, A 2017-ben belgrádi Bölcsészettudományi Karon megvédett PhD-értekezés kézirat. [*Bánát Corvin Mátyás király korában (1458–1490)*].

Ivanov, A., *Ubistvo Dmitra Jakšića u Smederevu*, Zbornik Matice srpske za istoriju 99 (2019) 7–19.

Ivanović, M.–Stojkovski, B., *Reka Sava kao granica između Srbije i Ugarske u srednjem veku*, Rijeka Sava i povijesti: zbornik radova znanstvenog skupa održanog u Slavonskom Brodu 18.-19. listopada 2013, szerk. Ostmajer Branko, Slavonski Brod 2015, 77–103. [*A Száva folyó mint határ Szerbia és Magyarország között a középkorban*].

Ivić, A., *Stari srpski pečati i grbovi. Prilog srpskoj sfragistici i heraldici*, Novi Sad 1910. [*Régi szerb pecsétek és címerek. Adalék a szerb szfragisztikához és heraldikához*].

Ivić, A., *Istorija Srba u Vojvodini od najstarijih vremena do osnivanja Potisko-pomororiške granice (1703)*, Novi Sad 1929. [*A szerbek története Vajdaságban a legrégebbi időktől a Tisza-marosmenti határ létrejöttéig (1703)*].

Jakovljević, A., *Između osmanskog i ugarskog krajišta-osmansko zaposedanje Podrinja i ugarska opsada Zvornika 1464. godine, Pad Bosanskog kraljevstva 1463. godine*, ed.: Rudić, S.–Lovrenović, D.–Dragičević, P., Beograd–Sarajevo–Banja Luka 2015, 227–257. [*Az oszmán és a magyar végvidék között-a Drinamente oszmán elfoglalása és Zvornik 1464-es magyar ostroma*].

Káldy-Nagy Gy., *Szulejmán*, Budapest 1974.

Káldy-Nagy Gy., *A szegedi szándzsák települései, lakosai és török birtokosai 1570-ben*, Szeged 2008.

Kalić-Mijušković, J., *Prilog istoriji Beogradske banovine*, Zbornik Filozofskog fakulteta u Beogradu 8 (1964) 533–540.

Kalić-Mijušković, J., *Beograd u srednjem veku*, Beograd 1967. [*Nándorfehérvár (Belgrád) a középkorban*].

Kalić, J., *Palata srpskih despota u Beogradu*, Zograf 6 (1972) 50–58. [*A szerb despoták palotája Budán*].

Kalić, J., *Carinici despota Stefana Lazarevića u Ugarskoj*, Zbornik Filozofskog fakulteta u Beogradu 13 (1976) 1, 71–83. [*Lazarević István despota vámosai Magyarországon*].

Kalić, J., *Despot Stefan Lazarević i Turci*, IČ 29–30 (1982–1983) 7–20. [*Lazarević István despota és a törökök*].

Kalić, J., *Najstarija karta Ugarske Tabula Hungariae*, ZRVI 24–25 (1986) 423–435. [*Magyarország legrégebbi térképe Tabula Hungariae*].

Kalić, J., „*Starh turski*“ *posle Kosova*, Sveti knez Lazar. Spomenica o šestoj stogodišnjici Kosovskog boja 1389–1989, Beograd 1989, 185–191. [*A „török félelem“ Koszonóvó után*].

Kalić, J., *Srbija i zapadni svet 1389–1459*, Kosovska bitka 1389. godine i njene posledice, Beograd 1991, . [*Szerbia és a nyugati világ 1389–1459*].

Kalić, J., *Despot Stefan i Nikola II Gorjanski*, Istraživanja 16 (2005) 95–102. [*István despota és II. Garai Miklós*].

Kalić, J., *Despot Stefan i Vizantija*, ZRVI 43 (2006) 31–40. [*István despota és bizánc*].

Kisić, M., *Antonio Bonfini kao istoriograf Ugarskog kraljevstva*, Istraživanja 24 (2013) 129–149. [*Antonio Bonfini mint a Magyar királyság történetírója*].

Kiss L., *Nándorfehérvár bukása (1521.)*, Hadtörténelmi Közlemények 2 (1889) 1, 389–440.

Kisfaludy K., *Matthias Rex*, Budapest 1983.

Senta. Zbornik priloga za istoriju grada, ed.: Knežević, M., V., Senta 1935. [*Zenta. A várostörténet adalékainak gyűjteménye*].

Korać, V., *Stara crkva u Slankamenu i njeno mesto u razvitku srpske arhitekture kasnog srednjeg veka*, Zbornik Matice srpske za likovne umetnosti 6 (1970) 293–311. [*A Szalánkeménben található régi templom és annak helye a késő középkori szerb építészet fejlődésében*].

Kos, M., *Srbski Brankovići in goriški grofje*, Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovinu 2 (1920) 95–97. [*A szerb Brankovićok és a gorikai grófok*].

Kosáry D., *Magyarország külpolitikai helyzete Mohács előtt*, Mohács, tanulmányok a mohácsi csata 450. évfordulója alkalmából, szerk.: Rúzsás L.–Szakály F., Budapest 1986, 101–126.

Köszegi S., *Zsigmond király két honvédelmi szabályzata*, Hadtörténelmi Közlemények 5 (1892) 586–608.

Krešić, M., *Depopulacija jugoistočne Hercegovine izazvana tuskim osvajanjem*, Povijesni prilozi 39 (2010) 107–123. [*Az oszmán hódítás által előidézet depopuláció délkelet Hercegovinában*].

Krstić, A., *Iz istorije srednjovekovnih naselja jugozapadnog Banata*, Zbornik Matice srpske za istoriju 73 (2006) 27–55. [*A délnyugati Bánság középkori településeinek történetéből*].

Krstić, A., *Smederevski kraj u drugoj polovini 15. i početkom 16. veka*, Smederevski zbornik 2 (2009) 45–72. [*Szendrő vidéke a 15. század második felében és a 16. század elején*].

Krstić, A., *Banat u srednjem veku*, Banat kroz vekove, slojevi kulture Banata, ed.: Maticki, M.–Jović, V., Beograd 2010, 65–90. [*Bánság a középkorban*].

Krstić, A., *Vršac u srednjem veku II deo: od početka 15. veka do sredine 16. stoleća*, IČ 60 (2011) 193–212. [*Versec a középkorban II. rész: a 15. század kezdetétől a 16. század közepéig*].

Krstić, A., *Novi podaci o vojvodi Milošu Belmuževiću i njegovoj porodici*, Inicijal 1 (2013) 161–185. [*Új adatok Miloš Belmužević vajdáról és családjáról*].

Krstić, A., *Prilog biografiji velikog vojvode Mihaila Adelovića*, ZRVI 52 (2015) 359–379. [*Adalék Mihailo Adelović nagyvajda életrajzához*].

Krstić, A., *Despot Đurađ i zakup komore u Nađbanji*, IČ 64 (2015) 237–252. [*György despota és a nagybányai kamara bérlése*].

Krstić, A., „Which Realm Will You Opt for?“–*The Serbian Nobility between the Ottomans and the Hungarians in the 15th Century*, State and Society in the Balkans before and after Establishment of Ottoman Rule, ed.: Rudić, S.–Aslantaş, Belgrade 2017, 129–163.

Krstić, A., *Između brega i rita. Er(d)šomljo–Vršac u srednjem veku*, Beograd 2019. [A domb és rét között. Ér(d)somlyó–Versec a középkorban].

Krstić, A., *Srpski despoti i vlastela u državnoj strukturi Ugarske (1404–1459)*, Na granici hrišćanske Evrope. Poglavlja iz hiljadugodišnjeg mađarsko-srpskog suživota, urednik: Hornjak A., Novi Sad 2020, 20–35. [Szerb despoták és nemesek Magyarország államszerkezetében 1404 és 1459 között].

Krstić, A., *Posedi Jakšića u Slavoniji i Sremu*, Istorijski časopis 70 (2021) 177–213. [A Jakšićok birtokai Szlavóniában és a Szerémségben].

Kubinyi A., *Die Frage des bosnischen Königtums von Nikolaus Újlaky*, Studia Slavica 4 (1958) 373–384.

Kubinyi A., *Pitanje bosanskog kraljevstva Nikole Iločkog*, Županijski zbornik 4 (1973) 48–57.

Kubinyi A., *A szávaszentdemeter-nagyolaszi győzelem 1523-ban. Adatok Mohács előzményéhez*, Hadtörténelmi Közlemények 25 (1978) 2, 194–222.

Kubinyi A., *A Mátyás-kori államszervezet*, Hunyadi Mátyás, emlékkönyv Mátyás király halálának 500. évfordulójára, szerk.: Rázsó Gy.–Molnár L. V., Budapest 1990, 53–147.

Kubinyi A., *Mozgósítás és hadsereg ellátási problémák Mátyás alatt*, Hadtörténelmi Közlemények 103 (1990) 1, 66–73.

Kubinyi A., *Két sorsdöntő esztendő (1490–1491)*, Történelmi Szemle 33 (1991) 1-2, 1–54.

Kubinyi A., *Magyarország déli határvárai a középkor végén*, Castrum Bene 2 (1992) 65–76.

Kopije pečata sa povelja srpskih vladara i vlastele XIII–XVII veka, priređivač Kataloga i autor izložbe: Kulić, R., Novi Sad 2009. [Pecsét másolatok a szerb uralkodók és nemesek okleveleiről XIII–XVII. század].

Laszowski, E., *Prinos historiji bosanskih porodica*, Vijesnik Kraljevskog državnog arkiva u Zagrebu 7 (1937) 27–34. [Adalék a boszniai családok történetéhez].

Leber, T., *Milica Jakšić's Charter for Hilandar Monastery (1506)*, Inicijal 7 (2019) 115–138.

Lemajić, N., *Srpska elita na prelomu epoha*, Sremska Mitrovica-Istočno Sarajevo, 2006. [A szerb elit a korszakok törésén].

Lendavi M., *Temes vármegye nemes családjai I*, Budapest 1896.

Loma, A., *Zagorje Stefana Belmuževića–Kuda je Janko bežao sa Kosova*, Zbornik Istorijaskog muzeja Srbije 23 (1986) 13–24. [Belmužević István Zagorje területe–Merre menekült Hunyadi János Rigómezőről].

Magina, A., *Un nobil sârb în Banatul secolului al XV-lea: Miloš Belmužević*, Analele Banatului XVIII (2010) 135–142.

Magina, A., *Acta Jakšićiana. Documents Regarding to the Jakšić of Nădlac Family in Romanian Archives*, Inicijal 6 (2018), 159–188.

Maksay F., *A középkori Szatmár vármegye*, Budapest 1940.

Mályusz E., *Zsigmond király uralma Magyarországon 1387–1437*, Budapest 1984.

Mano-Zisi, Đ., *Prilog ispitivanju Arače*, Rad vojvođanskih muzeja 2 (1953) 76–84. [*Adalék Aracs kutatásához*].

Miljković-Bojanić, E., *Smederevski sandžak 1476–1560. Zemlja-naselja-stanovništvo*, Beograd 2004. [*A Szendrői szandzsák 1476–1560. Föld-települések-lakosság*].

Miljković, Lj. E.–Krstić, R. A., *Braničevo u XV veku. Istorijsko-geografska studija*, Požarevac 2007. [*Braničevo a XV. században. Történelmi-földrajzi tanulmány*].

Miljković, E., *Osmanske popisne knjige defteri kao izvori za istorijsku demografiju: mogućnosti istraživanja, tačnost podataka i metodološke nedoumice*, Teme 34/1 (2010) 363–373. [*Az oszmán összeíró könyvek defterek mint források a történelmi demográfiában: kutatási lehetőségek, az adatok pontossága és módszertani fejtörések*].

Mileker, F., *Banatske istorije*, Vršac 2003. [*Bánáti historiák*].

Mikó G., *Oszmánellenes hadjáratok lehetőségei a 16. század elején: Kisérlet Szrebernik, Szokol és Tésány várak visszahódítására 1513-ban*, Századok 153 (2020) 3, 577–620.

Mirnic J., *Becse város külterületi névanyaga*, Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu 17 (1974) 2,

Mišić, S., *Posedi velikog logoteta Stefana Ratkovića*, Moravska Srbija, istorija–kultura–umetnost, ur. Mišić, S., Kruševac 2007., 7–19. [*Ratković István nagy logotet birtokai*].

Šumadija u XV veku, szerk.: Mišić, S.–Koprivica, M., Beograd 2018. [*Šumadija a XV. században*].

Mitrović, K., *Pet pisama despota Vuka Grgurevića*, Braničevski glasnik 3-4 (2006) 63–83. [*Grgurević Vuk despota öt levele*].

Mrgić, J., *Serverna Bosna 13–16. vek*, Beograd 2008. [*Észak Bosznia 13–16. század*].

Mrgić-Radojčić, J., *Donji kraji, krajina srednjovekovne Bosne*, Beograd 2002. [*Donji kraji, a középkori Bosznia végvidéke*].

Nail, T., *Theory of the Border*, Oxford 2016.

Nađ, Š., *Arača*, Rad vojvođanskih muzeja 2 (1953) 85–92.

Neumann T., *A kassai hadjárat. II. Ulászló zsoldosserege és a lenyelek elleni harc (1490–1491)*, Elfeledett háborúk. Középkori csaták és várostromok (6.–16. század), szerk.: Pószán L.–Veszprémi L., Budapest 2016, 363–397.

Nótári T., *Szemelvények Aeneas Piccolomini „Európa” c. művéből*, Szeged 1999.

Novaković S., *Poslednji Brankovići u istoriji i narodnom predanju*, Letopis Matice srpske 146 (1886) 2, 1–47.; Letopis Matice srpske 147 (1886) 3, 1–32.; Letopis Matice srpske 148 (1886) 4, 1–70. [*Az utolsó Brankovićok a történelemben és a néphagyományban*].

Olesnicki, A., *Mihailo Szilágyi i srbska despotija*, Rad Hrvatske Akademije Znanosti i Umjetnosti 125 (1943) . [*Szilágyi Mihály és a szerb despótia*].

Pálosfalvi T., *Vitovec János. Egy zsoldoskarrier a 15. századi Magyarországon*, Századok 135 (2001) 2, 429–472.

Pálosfalvi T., *Nikápolytól Mohácsig 1396–1526*, Budapest 2005.

Pálosfalvi T., *Grebeni Hermanfi László alnádor. Egy tekintélyes szlapon köznemesi politikus pályaképe*, Századok 141 (2007) 843–877.

Pálosfalvi T., *Grebeni Hermanfi László alnádor. Egy tekintélyes szlapon köznemesi politikus pályaképe*, Századok 142 (2008) 267–313.

Pálosfalvi T., *Bajnai Both András és a szlapon bánság, Szalvónia, Európa és a törökök, 1504–1513*, Honoris causa. Tanulmányok Engel Pál tiszteletére, szerk.: Neumann T.–Rácz Gy., Budapest–Piliscsaba 2009, 251–300.

Pálosfalvi T., *Szegedtől Újvárig. Az 1458–1459.esztendőkrónikájához*, Századok 147 (2013) 2, 347–380.

Pálosfalvi T., *A szentszávai hercegek Magyarországon*, Hercegek és hercegségek a középkori Magyarországon, szerk.: Zsoldos A., Székesfehérvár 2016, 113–127.

Pálosfalvi T., *Mátyás: az ország koronázatlan királya (1458–1464)*, Mátyás király emlékkönyv, szerk.: Bódvai A., Budapest 2019, 33–51.

Pálosfalvi, T., *Branković na mađarskom prestolu? Pitanja u vezi s izborom kralja (1440)*, Na granici hrišćanske Evrope. Poglavlja iz hiljadugodišnjeg mađarsko-srpskog suživota, ed. Hornjak, A., Novi Sad 2020, 9–19. [*Branković a magyar trónon? Kérdések a királyválasztás kapcsán (1440)*].

Papp S., *Štefan cel Mare, Mátyás király és az oszmán birodalom*, Hadtörténelmi Közlemények 121/2 (2008) 303–325.

Pelidija, E., *Stanje u Bosni neposredno poslije gubitka srednjovjekovne državnosti*, Osmansko osvajanje Bosanskog Kraljevstva 1463. godine, ed.: Bešlija, S., Sarajevo 2014, .[*Helyzet Boszniában nemsokkal a középkori államiság elvesztét követően*].

Perjés G., *Mohács*, Budapest 1979.

Pešikan-Ljuštanović, Lj., *Zmaj despot Vuk-mit, istorija, pesma*, Novi Sad 2002. [*Sárkány Vuk despota-mítos, történelem, vers*].

Pesty F., *A Szörény vármegyei néhai oláh kerületek*, Budapest 1876.

Pesty F., *Brankovics György rácz despota birtokviszonyai Magyarországon és a rácz despota czim*, Budapest 1877.

- Petrovics I., *A Hovráti-lázadás és Pécs, A pécsi egyházmegye vonzásában, Ünnepi tanulmányok Timár György tiszteletére*, szerk. Fedeles T.–Horvát I.–Kiss G., Budapest 2007, 285–293.
- Petrovics I., *A középkori Temesvár. Fejezetek a Béga-parti város 1552 előtti történetéből*, Szeged 2008.
- Petrovics I., *A temesi ispánság és a déli határvédelem a 15. században és a 16. század elején*, Aktualitások a magyar középkorkutatásban, szerk.: Font M.–Fedeles T.–Kiss G., Pécs 2010, 257–275.
- Popović, D., J., *Naseljavanje Vojvodine*, Glasnik Istorijskog društva u Novom Sadu XII (1939) 1, 21–32. [*Vajdaság betelepítése*].
- Popović, M. St., *Mara Branković. Žena između hrišćanskog i islamskog kulturnog kruga u 15. veku*, Novi Sad 2014. [*Branković Mara. Nő a keresztény és az iszlám kulturális kör között a 15. században*].
- Prlander, I., *Sporazum u Tati 1426. godine i Žigmundovi obranbeni sustavi*, Historijski zbornik 44 (1991) 23–41. [*A tatai szerződés 1426-ban és Zsigmond védelmi rendszerei*].
- Purković, M., *Knez i despot Stefan Lazarević*, Beograd 1978. [*Lazarević István fejedelem és despota*].
- Rački, F., *Odnosaj srbskih despota i doselica naprama kruni i kraljevini hrvatskoj i ugarskoj, g. 1426–1503*, Književnik II (1895) 476–488. [*A szerb despoták és betelepültek a horvát és magyar korona és királyság iránti viszonyai*].
- Radić, R., *Bosna u istorijskom delu Kritovula sa Imbrosa*, ZRVI 43 (2006) 141–154. [*Bosznia imbroszi Kritobúlosz történeti művében*].
- Radić, R., *Strah u poznoj Vizantiji 1180–1453*, Beograd 2014. [*Félelem a késő Bizáncban 1180–1453*].
- Radić, R., *Sitni prilozi za istoriju srednjovekovne Bosne*, Srbi na prostoru Bosne i Hercegovine od XV do XX veka. Zbornik radova, glavni i odgovorni urednik: Mikavica D, Novi Sad 2020, [*Apró adalékok Bosznia középkori történetéhez*].
- Radojčić, Đ., Sp., *Stara srpska književnost u srednjem veku*, Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu II (1957) 239–270. [*Régi szerb irodalom a középkorban*].
- Radonić, J., *Srbi u Ugarskoj u srednjem veku*, Vojvodina I, Novi Sad 1939, 128–144. [*Szerbek Magyarországon a középkorban*].
- Radonić, J., *Sporazum u Tati i srpsko-ugarski odnosi od XIII do XVI veka*, Glas SKA187 (1941) 117–232. [*A tatai szerződés és a szerb-magyar viszonyok a XIII-tól a XVI-ig századig*].
- Radonić, J., *Naši despoti tokom vekova*, Glas SAN 219 (1956) 11–16. [*Despotáink a századok alatt*].
- Rázsó Gy., *Hunyadi Mátyás török politikája*, Hadtörténelmi Közlemények 22 (1975) 2, 305–348.
- Rázsó Gy., *Mátyás hadászati tervei és a realitás*, Hadtörténelmi közlemények 103 (1990) 1, 1–30.
- Ređep, J., *Katarina Kantakuzina. Povodom jednog zapisa iz praksapostola, pisanog 1454. godine*, Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu 9 (1966) 157–161. [*Kantarina Kantakuzina. Egy 1454-ben praksapostolban írott bejegyzés kapcsán*].

Ređep, J., „Povest o ubijanju Batija“, *spomenik podunavske književnosti*, Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu XI (1968) 1, 215–220. [„Bati megölésének története“, *a Duna menti irodalom emléke*].

Ređep, J., *Stare srpske biografije (poetika žanra)*, Novi Sad 2008. [Régi szerb életrajzok (a műfaj poétikája)].

Ređep, J., *Katarina Kantakuzina, grofica Celjska*, Beograd 2010. [Katalin Kantakuzina, Cilli grófnője].

Rokai, P., *Prilog poznavanju položaju Srba u Ugarskoj u XV veku*, Zbornik Matice srpske za istoriju 6 (1972) 87–91. [Adalék a szerbek elhelyezkedésének ismeretéhez Magyarországon a XV. században].

Rokai, P., „Brodovi“ na Dunavu i pritokama na području južne Ugarske u srednjem veku, *Plovidba na Dunavu i njegovim pritokama kroz vekove*, Beograd 1983, 139–176. [„Hajók“ a Dunán és a beleömlő folyókon Dél-Magyarország területén a középkoriban].

Rokai, P., *Posednici na tlu fruškogorskih manastira u srednjem veku*, Fruškogorski manastiri, Novi Sad 1990, 75–79. [Birtokosok a fruškogorai kolostorok területén a középkorban].

Rokay P., *A szerbek betelepülése Magyarországra a XV. században*, *A szerbek Magyarországon*, ed. Zombori István Szeged, 1991, 51–63.

Rokai, P., *Kralj Žigmund i Ugarska prema Srbiji posle Kosovske bitke*, Glas SANU 378 (1996) 145–150. [Zsigmond király és Magyarország Szerbia iránt a rigómezei ütközet után].

Rokai, P., *Prilog biografiji despota Lazara Brankovića*, IČ 56 (2008) 183–190. [Adalék Lazarević Lazar despota életrajzához].

Rokai, P., *Ratnici despota Stefana Lazarevića u Slovačkoj, prema svedočanstvu Spiške hronike*, Acta historica Posoniensia 19 (2012) 11–14. [Lazarević István harcossai Szlovákiában a Szepesi krónika tanúsága szerint].

Rokai, P., *Guverner, banovi, kraljevi i herceg Bosne posle njenog pada 1463. godine*, *Pad Bosanskog Kraljevstva 1463. godine*, ed.: Rudić, S.–Lovrenović, D.–Dragičević, P., Beograd–Sarajevo–Banja Luka 2015, 259–271. [Kormányzó, bánok, királyok és herceg Boszniában 1463-ban történt eleste után].

Rokai, P., *Prilog biografiji despota Đorđa Brankovića (Svetog vladike Maksima)*, *Letopis Matice srpske* 499 (2017) 3, 314–319. [Adalék Branković György despota (Szent Makszim püspök) életrajzához].

Rónai-Horváth J., *Mátyás király hadjáratai*, *Hadtörténelmi közlemények* 3 (1890) 159–198.

Rudić, S., *O potomcima vojvode Jurja (Đurđa) Radivojevića-prilog rodoslovu Vlatkovića*, *Spomenica akademika Marka Šunjića (1927–1998)*, ed.: Lovrenović, D., Sarajevo 2010, 233–241. [Radivojević Juraj (György)vajda leszármazottairól-adalék a Vlatkovićok családfájához].

Rudić, S., *Bosnian Nobility after the Fall of the Kingdom of Bosnia in 1463*, *State and Society in the Balkans before and after Establishment of Ottoman Rule*, ed.: Rudić, S.–Aslantaş, S., Belgrade 2017, 103–127.

Ruvarac, I., *Feyezkeo=Slankamen*, *Stražilovo* 36 (1888) 568–570.

Ruvarac, I., *Stari Slankamen*, Zemun 1892. [A régi Szalánkemen].

- Ruvarac, I., *Dvije bosanske kraljice*, Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini 5 (1893)
- Ruvarac, I., *Prilozi za povest srpskog naroda u zemlji ugarskoj*, Zbornik Ilariona Ruvarca. Odabrani istorijski radovi I, Beograd 1934, 417–446. [*Adalékok a szerb nép történetéhez magyar földön*].
- Salihović, D., *For a Different Catastrophe: a Fruitful Frontier on the Southern Edges of the Kingdom of Hungary after 1463. An Initial Inquiry*, Inicijal 5 (2017) 73–107.
- Schönherr Gy., *Hunyadi Corvin János*, Budapest 1894 [reprint: 2010].
- Sebők F., *A „Szabács viadala“. Egy XV. századi verses krónika mint hadtörténeti forrás, Rex invictissimus. Hadsereg és hadszervezet a Mátyás kori Magyarországon*, szerk.: Veszprémy L., Budapest 2008, 203–207.
- Spremić, M., *Srbi i florentinska unija crkava 1439. godine*, ZRVI 24–25 (1986) 413–422. [*Szerbek és az egyháza firenzei uniója 1439-ben*].
- Spremić, M., *Prekinut uspon. Srpske zemlje u poznom srednjem veku*, Beograd 2005. [*A megakadt fejlődés. Szerb földek a kései középkorban*].
- Spremić, M., *Srpski despoti u Sremu*, Srem kroz vekove. Slojevi kulture Fruške gore i Srema, ed.: Maticki M., Beograd-Beočin 2007, 45–73. [*Szerb despoták a Szerémségben*].
- Spremić, M., *Despot Stefan Branković Slepí*, Glas SANU 164 (2010) 115–143. [*A Vak Branković István despota*].
- Spremić, M., *Kantakuzina (Katarina) Branković*, Mons Aureus 30 (2010) 81–108.
- Spremić, M., *Porodica Jakšić u Banatu*, Banat kroz vekove. Slojevi kulture, ed.: Maticki, M.–Jović, V., Beograd 2010, 33–63. [*A Jakšić család a Bánáságban*].
- Spremić, M., *Borbe za Smederevo 1458–1459*, Pad Srpske despotovine 1459. godine, ed.: Spremić, M., Beograd 2011, 215–227. [*Harcok Szendrőért 1458–1459*].
- Spremić, M., *Borbe za oslobođenje Smedereva (1459–1485)*, Smederevski zbornik 3 (2012) 13–29. [*Harcok Szendrő felszabadításáért (1459–1485)*].
- Spremić, M., *Srbija i Venecija (VI–XVI vek)*, Beograd 2020³. [*Szerbia és Velence (VI–XVI. század)*].
- Spremić, M., *Despot Đurađ Branković i njegovo doba*. Beograd 2020.⁴ [*Branković György despota és kora*].
- Stanojev N., *Srednjovekovna seoska naselja od V do XV veka u Vojvodini*, Novi Sad 1996. [*Középkori falusi települések az V-től a XV-ig századig Vajdaságban*].
- Stanojević, S., *Nešto o Jakšićima*, Nova Iskra 3 (1901) 164–165. [*Apróság a Jakšićokról*].
- Stanojević, S., *Borbe za nasledstvo Baošino (1421–1426. god.)*, Sr. Karlovci 1927. [*Küzdelem Balsa örökségéért (1421–1426)*].
- Stefanović, V., *Kralj Matija prema Vlaškoj i Bosni*, Letopis Matice srpske 331 (1932) [*Mátyás király Havasalföld és Bosznia iránt*].

Stefanović, V., *Ratovanje kralja Matije u Bosni i njegovi odnosi s papskom kurijom i češkim kraljem u stvari akcije protiv Turaka*, Letopis Matice srpske 332 (1932) [*Mátyás király hadakozása Boszniában és viszonyai a pápai kúriával és a cseh királlyal a törökök elleni akció dolgában*].

Stefanović, D. E., *Varaždinski Apostol iz 1454. godine*, Varaždinski Apostol. Povodom 550. godina od nastanka, ed.: Jovan, mitropolit zagrebačko-ljubljanski i cele Italije– Mileusnić, S., Beograd–Zagreb 2004, 61–125. [*A varazsdi Prakszapoasztol 1454-ből*].

Stojanović, M., *Nekojе znamenitosti iz Srema*, Arkiv za povijesnicu jugoslovensku IV/1, Zagreb 1857, 178–188. [*Némely nevezetesség Szerémségből*].

Stojkovski, B., *Srpsko-ugarske veze 1389–1402*, Kneginja Milica-monahinja Jevgenija i njeno doba, Trstenik 2014, 39–59. [*Szerb-magyar kapcsolatok 1389–1402*].

Stojkovski, B., *Crkvena istorija Srema u srednjem veku*. 2014 február 21-én megvédett doktori disszertáció kéziratban. [*A Szerémség középkori egyháztörténete*].

Stojkovski, B., *Car Jovan Nenad, život, delo i nasleđe Crnog čoveka*, Budimpešta 2018. [*Jovan Nenad Cár, a Fekete ember élete, műve és öröksége*].

Stojkovski, B., *Porodica Gorjanski-ugarski rođaci kneza Lazara*, Ljubostinjska prinošenja 5 (2020) 139–154. [*Garai család-Lázár fejedelem magyar rokonai*].

Stojkovski, B., *Srem u životopisima i delima ugarskih humanista u doba kralja Matije Korvina*, Između Podunavlja i Sredozemlja. Tematski zbornik posvećen prof. dr Siniši Mišiću povodom njegovog 60. rođendan, Požarevac–Niš 2021, 299–330. [*Szerémség humanistákéletrajzaiban és műveikben Corvin Mátyás király idejében*].

Szabo, Gy., *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb 1920. [*Középkori városok Horvátországban és Szlavóniában*].

Szabó J. B., *A mohácsi csata*, Budapest 2006.

Szakály F., *A török-magyar küzdelem szakaszai a Mohácsi csata előtt*, Mohács. Tanulmányok a mohácsi csata 450. évfordulójára, szerk.: Rúzsás L.–Szakály F., Budapest 1986, 11–57.

Szakály F.–Fodor P., *A kenyérmezei csata (1479. október 13)*, Hadtörténelmi Közlemények 111 (1998) 2, 309–350.

Szalay L., *A magyarországi szerb telepek jogviszonya az államhoz*, Pest 1861.

Szaszkó E., *A Szeri Pósa fi család. Egy alföldi előkelő család története a 14.–15. században*, a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen 2013-ban megvédett doktori értekezés kézírata.

Szekeres L., *Középkori települések Északkelet-Bácskában*, Újvidék 1983.

Szentkláray J., *A dunai hajóhadak története*, Budapest 1885.

Szentkláray J., *A becskereki vár*, Budapest 1886.

Szirmay A., *Szathmár vármegye fekvése, története és polgári esmérete I*, Budan 1809.

Sztojkoszki, B., *A szerb történetírás a középkori szerb–magyar kapcsolatokról*, Történelmi Szemle 56 (2014) 329–337.

Šabanović, H., *Bosanski pašaluk*, Sarajevo 1982. [*A boszniai pasaluk*].

Škrivanić, G., *Vlastelinstvo velikog čelnika Radiča Postupovića*, IČ 20 (1973) 125–137. [*Postupović Radič nagy čelnik uradalma*].

Šmit, R., *Grad Bečej*, Glasnik Istorijskog društva u Novom Sadu 12 (1939) 1, 33–42. [*Becse város*].

Šuica, M., *Zavera vlastele protiv kneza Stefana Lazarevića 1398. godine*, IG 1-2 (1997) 7–25. [*A nemeség összeesküvése Lazarević István fejedelem ellen 1398-ban*].

Šuica, M., *Pripovest o srpsko-turskim okršajima i „strah od Turaka“ 1386. godine*, IČ 53 (2006) 93–122. [*Elbeszélés a szerb–török összecsapásokról és „félelem a törököktől“ 1386-ban*].

Šuica, M., *Vuk Branković-slavni i velmožni gospodin*, Beograd 2014. [*Branković Vuk-dicső és nagyhatalmú úr*].

Telečki, I., *Mol na Tisi*, Novi Sad 1998. [*Mohol a Tiszán*].

Thallóczy, L., *Brühstücke aus der Geschichte der nortwstlichen Balkalnänder*, Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und Herzegovina 3 (1895) 298–371.

Thallóczy L., *Bosnyák és szerb élet- és nemzedékrajzi tanulmányok*, Budapest 1909.

Thallóczy L., *Jajca (bánság, vár és város) története 1450–1527*, Budapest 1915.

Thallóczy L., *Mátyás király első két török hadjárata*, Hadtörténelmi Közlemények 16 (1915) 362–396.

Timotijević, M., *Sremski despoti Brankovići i osnivanje manastira Krušedola*, Zbornik Matice srpske za likovne umetnosti 27-28 (1996) 127–150.

Timotijević, M., *Manastir Krušedol I*, Beograd 2008.

Tomin, S., *Vladika Maksim Branković*, Novi Sad 2007. [*Branković Makszim metropolita*].

Tomin, S., *Vladika Maksim kao novi Joasaf. O svetosavskom uzoru krušedolskog živopisa*, Zbornik Matice srpske za književnost i jezik 60 (2012) 2, 307–322. [*Makszim püspök mint új Jozafát. A krušedoli freskók szentszavai mintaképéről*].

Tomović, G., *Posed srpskog vlastelina Detoša u XIV veku*, IČ 58 (2009) 93–108. [*Detoš szerb nemes bírtoka a XIV. században*].

Tošić, S. V., *Veliki čelnik Radič*, Zbornik Matice srpske za istoriju 13 (1976) 7–21. [*Radič nagy čelnik*].

Tošić, Đ., *Učešće Kosača u oslobođenju Jajca od Turaka 1463. godine*, Srpska proza danas. Kosače-osnivači Hercegovine, ed.: Ćuk, R.–Tošić, Đ., Beograd–Bileća–Gacko 2002, 464–475. [*A koszácsák részvétele Jajca velszabadításában a törököktől 1463-ban*].

Tošić, Đ., *Bosanska nazovi „krivica“ za pad Srpske despotovine*, Pad Srpske despotovine 1459. godine, ed.: Spremić, M., Beograd 2011, 185–193. [*Boszniai úgynevezett bűnösség Szendrő elestéjért*].

Tošić, Đ., *Bosanska vlastela u oslobađanju Jajca od Turaka 1463. godine*, Stjepan Tomašević (1461–1463) slom srednjovjekovnoga Bosanskog Kraljevstva, ed.: Birin, A., Zagreb–Sarajevo 2013, 99–109. [*Boszniai nemesség Jajca felszabadításában a törököktől 1463-ban*].

Tóth N. C., *Zsigmond magyar és II. Ulászló lengyel király személyes találkozásai a lublói béke után (1412–1424)*, Történelmi Szemle 56 (2014) 3, 339–356.

Tóth N. C., *Szapolyai János erdélyi vajda török ellenes harcai (1510–1526)*, Egy elfeledett magyar királyi dinasztia: a Szapolyaiak, szerk. Fodor P.–Varga Sz., Budapest 2020, 99–112.

Tóth N. C., *Ráckeve középkori oklevelei. Diplomatikai vizsgálat*, Budapest 2021.

Trifunović, Đ., *Azbučnik srpskih srednjovekovnih književnih pojmova*, Beograd 1990. [*A régi szerb irodalmi kifejezések ábécéje*].

Trpković, V., *Tursko-ugarski sukobi do 1402. godine*, IG 1-2 (1959) 93–121. [*Török-magyar összecsapások 1402-ig*].

Varga Sz., *A hűséges rokon: Petrovics Péter a Szapolyaiak szolgálatában*, Egy elfeledett magyar királyi dinasztia: a Szapolyaiak, szerk.: Fodor P.–Varga Sz., Budapest 2020, 145–170.

Vasić, M., *Martolosi u jugoslovenskim zemljama pod turskom vladavinom*, Istočno Sarajevo 2005. [*Martalócok a jugoszláv földeken a török uralom alatt*].

Végh A., *Buda város középkori helyrajza I*, Bp. 2006.

Végh A., *Buda város középkori helyrajza II*, Bp. 2008.

Veselinović, A.–Ljušić R., *Rodoslovi srpskih dinastija*, Novi Sad 2002. [*A szerb dinasztiák családfái*].

Veselinović, A., *Država srpskih despota*, Beograd 2006. [*A szerb despoták országa*].

Veszprémy L., *Szabács ostroma (1475–1476)*, Hadtörténeti Közlemények 122 (2009) 1, 36–61.

Vitković, G., *Prošlost, ustanova i spomenici ugarskih kraljevskih šajkaša od 1000 do 1872 po srpskim i stranim izvorima*, Beograd 1887. [*A magyar királyi sajkások múltja, szervezete és emlékei 1000-tól 1872-ig szerb és idegen források szerint*].

Wertner M., *A fejedelmi Brankovicsok*, Turul 8 (1890) 31–39.

Zilić, A., *Vlatkovići od progona sa baština do pada Počitelja 1471. godine*, Osmansko osvajanje Bosanskog kraljevstva 1463. godine, ed.: Bešlija, S., Sarajevo 2014,

Zirojević, O., *Smederevski sandžak-beg Ali-beg Mihaloglu*, Turci u Podunavlju, prvi deo, Pančevo 2008, 7–29. [*A szendrői szandzsákbég Mihaloglu Ali-bég*].

<http://magyar-irodalom.elte.hu/gepesk/kkor/055.htm>.

<http://lazarus.elte.hu/hun/digkonyv/topo/200e/41-48.jpg>.

https://www.rastko.rs/knjizevnost/liturgicka/teodosije-zitije_sv_save.html.